

ग्रन्थाङ्कः १

॥ श्री ॥

अनेकग्रन्थेभ्यः प्रयोगगुण्येयं रंगृहीता
अमृतवर्षिण्या टिप्पण्या समलकृता

श्रीगायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः

— ❁ (❁) ❁ —

सयोजकः

पं० जीवणलाल भाणजी ओझा (जीबुमहाराज)

कच्छ'माडवी'वास्तव्य

सशोधक

शास्त्री तुलजाशंकर धीरजराम पंड्या

राजपिप्लासस्थानान्तर्गतिनर्मदातटस्थ'भालोद'ग्रामनिवासी.

अमृतवर्षिणीटिप्पणीकर्ता

शास्त्री अमृतलाल त्रिकमजी आचार्य

'जामनगर'निवासी

Sa 1 T1

प्रकाशक

श्रीगुणिकर (पुष्करणा) यज्ञमंडल-मुंबई.

प्रथमावृत्ति

संवत् २०००

वर्षे १८६६

सम १९४४

पेशावर शुक्र अक्षय तृतीया मंगळवार

अमूल्य

पुस्तक मळवानुं टेकाणुं—

श्रीपुष्टिकर (पुष्करणा) यज्ञमंडल

C/o शेठ देवकरण मुलजीनी कुं. ३१७ खारेक बजार, मांडवी, मुंबई नं. ९

(सर्व हक्क संयोजकने तथा पुष्टिकर (पुष्करणा) यज्ञमंडलने स्वाधीन छे.)

Printed by Ramchandra Yesu Shedge, Nirnaya-Sagar Press,
26-28 Kolbhat Street, Bombay.

Published by Pushtikara (Pushkarana) Yajnamandal
C/o, 317 Devkaran Mulji & Co Kharek Bazar Bombay No. 9.

श्रीगायत्रीपुरश्चरणपद्धतिना प्रकाशनसंबन्धे वे चोल

आज वर्षो थयां कच्छप्रान्तमां रहेनारा अमो पुष्करणाज्ञातिना ब्राह्मणो मुंवईमां रहीए छीए. अमारामां घणाओ यथाशक्ति वेपार अने घणाओ क्षत्रियकुलोत्पन्न भाटीया-ज्ञातिनी यजमानवृत्ति करीने पोतानी आजीविका चलावे छे. अमारी वधानी एवी इच्छा थई के एक आपणुं मंडळ स्थापी प्रतिवर्ष भगवत्प्रीत्यर्थ एकाद यद्द आपणेज वधाए आपणाज द्रव्यमांथी करवो अने आपणामांथीज योग्य कोई विद्वान् शोधी काढी तेना द्वारा ए कर्म कराववुं. आम निर्णय थया पछी “श्रीपुष्टिकर (पुष्करणा) यज्ञमंडल” ए नामनुं एक मंडळ स्थापवामां आव्युं अने प्रथम सं० १९८१ना चातुर्मासमां सर्व ब्राह्मणोनी तथा द्विजोनी उपास्यदेवता जगज्जननी श्रीगायत्रीदेवीना मंत्रनुं जपानुष्ठान-पंचांगसहित श्रीगायत्रीपुरश्चरण शरु कर्युं; अने ए वखते अमारा पंडित जीवणलाल (जीबुभाई)भाणजी ओझाने ए कर्मना आचार्य निमवामां आव्या. तेओए यथाशक्ति ए कार्य कराव्युं. तेमज अमोरा स्वज्ञातिपंडित रामचंद्र खीमजीए पण आचार्य तरीके वे वरस ए कार्य कराव्युं. जीबुभाई पासे उपरोक्त कर्मने योग्य ‘श्रीगायत्रीपुरश्चरणपद्धति’नो एक ग्रन्थ तेमना घरमां होवाथी ते छपाववानी इच्छा सहु कोईने थई अने ए कार्य श्री. जीवणलालने सौंपवामां आव्युं. तेओए ते कार्य वे. शा. सं. शास्त्री अमृतलाल त्रीकमजी आचार्य तथा संशोधन माटे वे. शा. सं. शास्त्री तुलजाशंकर धीरजराम पंड्याने सोप्युं. आजे आ ग्रन्थ तेओ सर्वना प्रयत्नथी तयार थयो छे जेने आप सर्वनी समक्ष मुफतां अमोने घणोज हर्ष थाय छे.

आ पुस्तक छपाववानुं ज्यारे नकी थयुं त्यारे ते आर्थिक सहाय विना थयुं अशक्य हतुं एटले तेने माटे अमो प्रथम वधा मलीने रा. रा. श्री. नारायणदास लक्ष्मीदास पासे गया अने तेओने आ संबंधमां चातचीत करतां तेओए रु. ४००नी उदार मदद प्रथम आपी, लारपछी श्री. धर्मसिंह देवकरणे रु. ३००नी मदद आपी, श्री. कल्याणजी वीशनजीए रु. ३०० तेमज रु. २५०नी मदद मळी, लक्ष्मीदास नारायणदासनी कुंपनी-मांथी अमने आपी. रु. ३०० एक भाटीया सहृदय तरफथी मळी छे. रु. १०० लक्ष्मीदास गिमजी व्यास. आम रुपीया १६५० प्राप्त घतां अमोए ए ग्रन्थ छपाववानो आरंभ कर्यो अने ते भीजगदम्बिका गायत्रीदेवीनी कृपाथी परिपूर्ण थयो छे. पुस्तकनुं काम धारवा

કરતાં વધારે થયાથી રૂપયાની જરૂર પડવાથી વહારની મદદ લેવા જરૂર પડી અને તે રકમ અમને જે માઈઓએ આપી છે તેઓનાં નામ અલગ આપેલ છે.

યજ્ઞમાં લાભ લેવાની સમાસદ પાસેથી ફી તરીકે રૂ. ૧૦ રાસવામાં આવ્યા હતા અને સમાસદોમાંથી એક સમાસદ નક્કી કરવામાં આવતો હતો અને તે યજ્ઞની પૂર્ણ-હુતિના સર્ચ તરીકે રૂ. ૧૦૦ આપે. આ પ્રમાણે આસરે ૩૦ સમાસદોએ એ કાર્યમાં ભાગ લીધો હતો.

પ્રત્યેક યજ્ઞ કાર્યમાં જગા આપના માટે નવી માટીયા મહાજનવાડી તથા કાનજી ચેતસીવાડીના ટ્રસ્ટીઓનો આભાર માનવામાં આવે છે.

આ પુસ્તકમાં યજ્ઞાદિકની આકૃતિઓ શ્રી. શાસ્ત્રી તુલજાશંકરના પુત્ર ચિત્રકાર ચિ. મુકુંદરાયે પાડી આપી છે તે માટે તેમને અભિનન્દન આપ્યા સિવાય અમે રહી શકતા નથી.

શ્રી. શાસ્ત્રી અમૃતલાલ તથા શ્રી. શાસ્ત્રી તુલજાશંકરે આ પુસ્તકમાં નિરપેક્ષવૃત્તિથી સેવાભાવે જે ટિપ્પણી તથા સંશોધન કરેલું છે તે વધલ તેમનો તેમજ પૈસાની મદદ આપનાર સદગૃહસ્થોનો આભાર માનવામાં આવે છે.

આ પુસ્તક અમોએ વિનામૂલ્યે આપવા છાપાવેલ છે. જે માઈને એ પુસ્તકની જરૂર હોય તેણે પુસ્તક મલવાના ઠેકાણે પત્ર લખી છાપેલું ફારમ મંગાવી મરી મોકલવું અને માથે ૧૪ આનાની પોસ્ટની ટીકીટ મોકલવી. પુસ્તક હશે ત્યાંમુઠી સાગ્રી કરી મોકલવામાં આવશે. આ પુસ્તક જેઓને આપવામાં આવે તેઓ ણનો સદુપયોગ કરશે એવી અમો આશા રાખી છીએ, અને તો અમે અમારા મંડલનું કર્તવ્ય સફળ થયું સમજીશું.

સુજ્ઞેપુ કિં વહુના.

લી. શુભેચ્છક

પુષ્ટિકર(પુસ્કરણ)યજ્ઞમંડલના સભ્યો.

॥ प्रास्ताविकम् ॥

श्रीगायत्रीं परां देवीं विप्रेभ्योऽभयदां मुदा ।
वन्दे ब्रह्मप्रदां साक्षात्सच्चिदानंदरूपिणीम् ॥

सहृदया याज्ञिकप्रवराः सज्जनविद्वांसश्च ।

विदां कुर्वन्त्वेव भवन्तो यदिह संसारे स्वकर्मानुसारेण प्राप्तमानुष्यभावानां प्राणिनां चातुर्वर्ण्यस्यैव पारलौकिकनिःश्रेयसादिभोक्षपर्यंतविषयप्राप्तित्वे श्रेष्ठत्वमिति । तत्रापि धामतः शूद्रादारभ्य क्रमेणाविप्रवर्णं मुक्तिसाध्यत्वे विशेषेण प्राशस्त्यमित्यपि निर्विवादमेव । तत्रापि वर्णत्रयस्योपनयनाधिकारत्वात्सत्यपि समाने द्विजत्वे क्रमेण ब्राह्मणादीनां श्रेष्ठतमत्वं श्रेष्ठतरत्वं श्रेष्ठत्वञ्च शास्त्रतस्तदनुसारिलोकव्यवहारतश्च दरीदृश्यत इत्यत्रापि न शङ्कास्पदम् । अपिनाम किं तदेतादृशं कारणं येन ब्राह्मणस्य “वर्णानां ब्राह्मणो गुरुः” इत्यनेन च विशेषेण वैशिष्ट्यं प्रतिपादितं भवति ? । नहि तत्रान्यत् कारणं किन्तु गायत्र्युपासनमेव परं कारणमिति ज्ञायते । यतो महर्षिर्विश्वामित्रेण सत्यपि द्विजत्वसाम्ये ब्रह्मर्षिणा वशिष्टेन साकं समानस्पर्धायां तस्मालौकिकं ब्रह्मबलं दृष्ट्वा स्वद्वितीयवर्णत्वेनासंतुष्टेन “धिग्बलं क्षत्रियबलं बलं ब्रह्मबलं स्मृतम्” इत्युक्त्वा तत्राप्त्यर्थमन्यतपसा साकं प्राधान्येन गायत्र्युपासनमेव कृत्वा परं ब्रह्मबलं प्राप्तमिति सुप्रसिद्धमेव । विश्वामित्रकल्प-वशिष्टसंहिता-मनुस्मृति-याज्ञवल्क्यस्मृति-देवीभागवतादिग्रन्थेषु तथा ह्यथर्वेदे शारदातिलकेऽपि च गायत्र्याः परमं माहात्म्यं सुवर्णितं दृष्टिगोचरं भवत्येव । यथाह भगवान् मनुः-“ त्रिम्य एव तु वेदेभ्यः पादंपादमदूढुहत् । तदित्यृचोऽस्याः सावित्र्याः परमेष्ठी प्रजापतिः ॥ २-७७ ॥ एतदक्षरमेतां च जपन् व्याहृतिपूर्विकाम् । संध्ययोर्वेदविद्विप्रो वेदपुण्येन युज्यते ॥ २-७८ ॥ सहस्रकृत्वस्त्वभ्यस्य बहिरेतात्रिकं द्विजः । महतोऽप्येनसो मासान्त्वचेवाहिर्विमुच्यते ॥ २-८० ॥ ओंकारपूर्विः प्रास्तिसो महाव्याहृतयोऽव्ययाः । त्रिपदा चैव सावित्री विज्ञेयं ब्रह्मणो मुखम् ॥ २-८१ ॥ योऽधीतेऽह्न्यह्न्येतां त्रीणि वर्षाण्यतन्द्रितः । स ब्रह्म परमभ्येति वायुभूतः स्वमूर्तिमान् ॥ २-८२ ॥ एकाक्षरं परं ब्रह्म प्राणायामः परं तपः । सावित्र्यास्तु परं नास्ति मौनात्सत्यं विशिष्यते ॥ २-८३ ॥ विधियज्ञाजपयज्ञो विशिष्टो दशभिर्गुणैः । उपांशुः स्याच्छतगुणः साहस्रो मानसः स्मृतः ॥ २-८५ ॥ जपेनैव तु संसिद्धेद्ब्राह्मणो नात्र संशयः । कुर्यादन्यन्न वा कुर्यान्मैत्रो ब्राह्मण उच्यते ॥ २-८७ ॥ ” योगिना याज्ञवल्क्येनापि गायत्र्याश्चतुर्विंशत्यक्षराणां देवता अभिधायानन्तरं “गायत्री वेदजननी गायत्री पापनाशिनी । गायत्र्यास्तु परं नास्ति दिवि चेह च पापनम् ॥ हस्तप्राणप्रदा देवी पततां नरकार्णवि । तस्मात्प्राणस्येन्नित्यं ब्राह्मणोऽनुदये शुचिः ॥ गायत्रीनिरतं हृत्पकथ्येपु विनियोजयेत् । तस्मिन्न लिप्यते पापमन्विन्दुरिव पुष्करे ॥ वेदाः माज्ञास्तु चत्वारोऽधीताः सर्वेऽथ वा-

ध्यायाः । गायत्रीं यो न जानाति वृथा तस्य परिश्रमः ॥ गायत्रीमात्रसंतुष्टः श्रेयान्
 विप्रः सुयज्ञितः । नायञ्चितस्त्रिवेदोऽपि सर्वाशी सर्वविक्रयी ॥” इत्यभिहितम् ॥
 छन्दोगपरिशिष्टे—“सर्वेषामेव वेदानां गुह्योपनिषदा तथा । सारभूता तु गायत्री निर्गता
 ब्रह्मणो मुखात् ॥” बृहद्यजुषोऽपि—“न तथा वेदजपतः पापं निर्दहति द्विजः । यथा सावि-
 त्रीजपतः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥” कूर्मपुराणे—“गायत्रीं चैव वेदांश्च तुलया समतोलयत् ।
 वेदा एकत्र साङ्गास्तु गायत्री चैकतः स्मृता ॥ नागदेवोऽपि—“गायन्तं त्रायते यसाद्
 गायत्री तेन चोच्यते” ॥ श्रीशारदातिलकेऽपि—एकविंशतिपटलारंभे—“अथो वक्ष्यामि
 गायत्रीं तत्त्वरूपां त्रयीमयीम् । यया प्रकाश्यते ब्रह्म सच्चिदानंदलक्षणम् ॥” इति कथि-
 तम् ॥ एवमेतैरन्यैश्च बहुभिरपि प्रमाणैर्ब्राह्मणक्षत्रियविशां विशेषेण च ब्राह्मणाना-
 मैहलौकिकपारलौकिकादिकाम्यफलप्राप्तिपूर्वकं सच्चिदानंदस्वरूपब्रह्मप्राप्तिरूपं परं मोक्ष-
 लक्षणफलमपि प्राप्तुं महती फलदात्री देवता गायत्रीं विना न काप्यस्तीति दिव्यदृ-
 ष्येवासाकं लौकिकदृष्ट्यापि स्पष्टतरं प्रतिभातीत्यत्र किं वक्तव्यं स्यात् ? ॥

अन्यत्रापि गायत्र्या माहात्म्यं श्रूयते यथाऽन्यत्रसंग्रहे—“गायत्री परदेवतेति गदिता
 ब्रह्मैव चिद्रूपिणी ॥” गायत्रीजपादौ फलमुक्तं बृहदपराशरस्मृतौ—“गायत्रीजपकृद्भक्त्या
 सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥” भविष्यपुराणे—“सर्वपापानि नश्यन्ति गायत्रीजपतो नृप ॥
 आग्नेये—“ऐहिकामुष्मिकं सर्वं गायत्रीजपतो भवेत् ॥” पञ्चपुराणे—“ब्रह्महत्यादिपापानि
 गुरुणि च लघूनि च । नाशयत्यचिरेणैव गायत्रीजापको द्विजः ॥”

श्रोमच्छंकराचार्यविरचितायां गायत्रीपुरश्चरणपद्धतौ—“तत्र तावत्सावित्रीशब्देन पर-
 देवतेति चोच्यते । तदुक्तं भारद्वाजीये—सूते जगदादि सा सावित्री सर्वजगत्प्रसवादिकर्त्री
 सैव गायत्रीत्युच्यते । सैव सेव्यत्वेन शब्दब्रह्मेत्युच्यते । उक्तं च नारायणोपनिषदि—
 गायत्रीं छंदसां मातेदं ब्रह्म जुपस्य मे ॥ भगवद्गीतासु च—गायत्री छन्दसामहमिति” ॥

एभिरन्यैश्च विविधैः प्रमाणैः श्रीभगवत्या गायत्रीदेव्याः प्रभावः कीदृशः किंफलद
 इत्येतद्विषये न किञ्चिदपि शंकास्थानम्, यतः साक्षाद् सर्वदेवतात्मनः सर्वशक्तेः सर्वा-
 वमासकृतत्तेजोमयस्य परमात्मनः सर्वात्मकद्योतकः सर्वात्मप्रतिपादकोऽयं गायत्रीमन्त्रः ।
 सप्रणवव्याहृतेरस्सार्थविषये संख्याभाष्ये त्वेवमभिहितम् । यथा—“अकारमात्रा प्रथमा
 द्वितीयोकारसंज्ञिता । मकारमात्रा त्रित्वं स्वान्नादे त्वात्मा व्यवस्थितः ॥ जाग्रत्स्वभ्रसुप्त्या-
 रूपं हित्वा स्थानत्रयं युधैः । तुरीयाख्यं परब्रह्मार्थमात्रेणोपदिश्यते ॥ सर्वलोकान् व्याहर-
 न्तीति व्याहृतयः ॥ गायत्री तदित्यादिका चतुर्विंशत्यक्षराऽष्टाक्षरपादपरिच्छेदेन त्रिप-
 दी । तस्मिन्नेदं यमाह—प्राणा वै गयात्तेषां त्रयाणां गायत्री, गायन्तं त्रायते वा गायत्री ।
 सवितृप्रकाशनार्थत्वात् जगतः प्रसवित्री सावित्री । वाग्रूपत्वात्सरस्वती ॥ (कालत्रय-
 भेदेन तस्या व्यवस्था—गायत्रीनाम पूर्वाह्णे सावित्री मध्यमे दिने । सरस्वती च सायाह्णे
 सैव सन्ध्या त्रिपु स्मृता । इति व्यासः) वर्णविषयेऽपि—रक्ता भवति गायत्री सावित्री

शुक्लवर्णिका । कृष्णा सरस्वती ज्ञेया संध्यात्रयमुदाहृतम् ॥ अतोऽस्य मन्त्रस्यार्थमाह—
 ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ तत् भर्गः सवितु-
 र्देवस्य धीमहि ध्यायेमहि । तत् भर्गः सवितुर्देवस्य धीमहीति सम्बन्धः । भर्गस्तेज
 उच्यते । देवस्य द्योतमानस्येत्यर्थः । धीमहि ध्यायेमहि । कीदृशं भर्गः ? वरेण्यं सर्वते-
 जोभ्यः श्रेष्ठं वरणीयं वा श्रुक्तिमुक्तिकामैः । का पुनरादित्यस्य ईश्वरता येन धीमहि ?
 इत्याकाङ्क्षायां धियो यो नः प्रचोदयात् । यो भर्गो नोऽस्माकं सर्वेषां प्राणिनां भोक्तृणां
 दृष्टादृष्टफलकेषु कर्मसु धियो बुद्धीः प्रचोदयात् प्रेरयतीत्यर्थः । ईश्वरप्रेरितबुद्ध्यैव तत्कर्म
 कुर्वन्तीत्यर्थः । “सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुपथे”ति श्रवणात् ईश्वरस्येवायमवताराकारः
 सूर्य इति ॥ अर्थात् अव्याकृतस्वरूपस्य परमात्मनः सर्वेषां जीवनहेतुभूतप्राणस्वरूपिणः
 सर्वसुखदायकस्य च सचराचरजगदुत्पादकस्य प्रकाशमानस्य सूर्यरूपस्येश्वरस्य तत्प्रसिद्धं
 सर्वश्रेष्ठं सर्वाभिलषणीयं पापभर्जकं तेजो वयं ध्यायेमहि वा यः सूर्योऽस्माकं बुद्धीरस-
 न्मार्गान्निवर्त्य सन्मार्गं प्रेरयति ॥ श्रीमच्छंकराचार्यविरचितगायत्रीपद्धतावप्ययमेवार्थः
 प्रतिपादितः स विस्तरभयान्नात्रावतीर्यते ॥ अतः सर्वैरवश्यमेव ज्ञायत एव यत्संसारे
 ऐहलौकिकपारलौकिकसुखेन सार्धं साक्षात्परब्रह्मस्वरूपमाप्तुमयमेव मन्त्रो द्विजातीनां
 सिद्धिदायकः श्रेष्ठतर इति ।

श्रूयते च काचित्किंवदन्ती गायत्र्याः प्रभावविषयिणी यत्—ऐहलौकिकपारलौकिक-
 श्रेयस्कामः कश्चिद्विप्रः कंचित्कालं गायत्र्युपासनरतोऽपि स्वपूर्वजन्मकृतपापक्षयावधिम-
 धृतश्रुतिस्त्रात्कालिकीं सिद्धिं प्राप्तुकामः कस्याचित्क्षुद्रदेवतोपासकस्य तात्कालिकीं लक्ष्मी-
 प्राप्त्यादिरूपां सिद्धिं दृष्ट्वा बुद्धौ जनितविभ्रमो गायत्र्युपासनं विहाय तं विप्रं गत्वा स्वसौ
 दीक्षां दातुं ययाचे । क्षुद्रदेवतोपासकः स विप्रो विनयेन “त्वं दृष्टफलमृग्योसि, नैतदन्ततो
 निःश्रेयस्कामित्यनुभूतफलेनाहं कथयाम्यतो मोहं त्यक्त्वा स्वस्य पूर्वदेवतोपासनमेव कुरु,
 नहि तादृशं कल्याणकरमन्यत्किंचिदि”ति जगाद । तथापि पापवशात् संजातविभ्रमाकुलि-
 तबुद्धिः स पुनरपि दुराग्रहेण तामेव याचनां चकार । ब्राह्मणस्य दुराग्रहेणानिच्छन्नपि स
 तस्मै क्षुद्रदेवतादीक्षां ददौ । दीक्षया प्रसन्नो ब्राह्मणो गायत्र्युपासनं विहाय विधिवत्क्षुद्र-
 देवतोपासनं चकार । केनचित्कालेन सा क्षुद्रदेवता प्रसन्ना भूत्वा तस्य विप्रस्य पृष्ठ-
 तस्तिष्ठन्ती सती जगाद—‘भक्त ! प्रसन्नासि, त्रियतां वरः’ । ब्राह्मणेन पृष्टम्—‘देवि !
 का त्वम् ?’ । तयोक्तम्—‘अहं ते इष्टदेवता, प्रसन्नासि, त्रियतां वरः ॥ ब्राह्मणस्तां पृष्ठतः
 स्थित्वा भुवन्तीं दृष्ट्वा जगाद—‘देवि ! मयि प्रसन्ना चेत् मत्पुरतः समागत्य दर्शनं दातुं कृपां
 कुरु’ । एतच्छ्रुत्वा क्षुद्रदेवतया कथितं—‘भक्त ! प्राक्तनगायत्र्युपासनसंजातौ जस्यतस्ते तेजसा
 ज्वलन्तीवातिसंवत्साहं ते पुरतः प्रतिष्ठातुं न शक्तासीत्यतोऽत्र स्थिताया एव मत्तो वरं वृहि’ ।
 एतदाकर्ण्य प्राक्तनपुण्योदयेन विनष्टबुद्धिभ्रमः स उवाच—‘देवि ! यदि मत्पुरतोऽपि स्यातुं
 ते शक्तिर्नास्ति चेदलमायासेन । वरप्रदानरूपं ते फलं न काङ्क्षे, कृपया गच्छ स्वस्वानम्’ ।

एवमभिहिता सा क्षुद्रदेवता स्वस्थानं जगाम । ब्राह्मणोऽपि गायत्र्युपासनस्यैतादृशमलौ-
किकं प्रभावं दृष्ट्वा देवतान्तराणां तात्कालिकविनाशिफलदातृत्वं गायत्रीदेव्यपेक्षया क्षुद्रत्वं
च दृष्ट्वा लौकिकफलमोहं त्यक्त्वा पुनरपि दृढभक्त्या देव्या गायत्र्याः परमोपासनार्णवे
निमग्नः । केनचित्कालेन विधूतपापपुञ्जः स परमशुद्धिमोजस्वितां च प्राप्य संजातगाय-
त्रीप्रत्यक्षदर्शनो गायत्रीप्रसादात्प्रागैहिकसुखानन्दोऽपि समयप्रवाहेण संजातसच्चिदान-
न्दज्ञानविज्ञानसुखानुभवः क्रमेण ब्रह्मस्वरूपं प्राप । विचारयन्तु विद्वांसो यदतो
गायत्र्या माहात्म्यादपरं कस्य माहात्म्यं विशिष्टतरं तत् ? ॥

एवं परमसिद्धिदं गायत्र्युपासनं कृत्वा बहवो मुनिप्रवराः स्वस्वरूपमाप्ता इति श्रुत्वा
ग्रन्थेभ्यो ज्ञात्वाऽपि चैतावत्कालावधि गायत्रीपुरश्चरणस्य द्विजातौ विशेषेण च
ब्राह्मणेणु प्रचलितां परम्परां दृष्ट्वापि युगधर्मानुसारेण कलिकालवशाद् धर्मकर्माचरणे
प्रतिदिनं प्रमाद्यमाना विशेषेण च संपात्तिमाप्तुमेवाहोरात्रं कृतायुष्यक्षणव्यया द्विजातयो
गायत्र्युपासनरूपं परं कर्तव्यं विस्मृत्य ह्यधःपातमेव निरन्तरं गन्तारो दृश्यन्त इत्यतः
परं शोकास्पदं किमपरं स्यात् ? । तथापि 'बहुरत्ना वसुंधरा' इति लोकोक्त्या संप्रत्यपि गा-
यत्र्युपासनविरहिताः सर्वेऽपि न संजाता इति मत्वा ये सज्जनास्तत्कर्मतत्परास्तेषां विधि-
पुरःसरमेवैतद्गायत्र्यनुष्ठानादिकं भवेत् इति मत्वा क्वचिद्दृश्यमानेऽपि गायत्रीपुरश्चरण-
प्रयोगादिके सविधिपुरःसरं सुलभं सुगमं च प्रयोगदर्शनं यथा स्यात्तथेयं गायत्रीपुर-
श्चरणपद्धतिरसत्त्वैरहित्वैरेण श्रीमता जीवनरामेण संकलिता वर्तते । अस्या अमृतव-
र्षिणी टिप्पणी त्वस्मिन्निवर्त्यैः अमृतलालशास्त्रिभिर्याज्ञिकानां सुसंतोषाय शास्त्रमालोच्य-
देशाचारव्यवस्थामप्यनुज्झित्य संलिखिता । अस्याः संशोधनं तु यथाशक्ति मया कृतम् ॥

अस्याः परिशिष्टप्रकरणे रुद्राष्टाध्याय्या गुर्जरभाषानुवादो मया उवटमहीधरभा-
ष्यद्वयमालोच्य यथाशक्ति कृतस्तथापि वैदिकविषयस्यातिगहनत्वेन याज्ञिकानां
तद्विषयस्य साभिज्ञत्वाच्च स्याच्चेत्प्रमादः सज्जनास्तं क्षाम्येयुरित्यत्र नाप्रत्ययः । एवं सर्व-
रीत्या सर्वयाज्ञिकानां यज्ञकार्यं कारयितुं सुगमा भवेत्तथेयं मुद्रापिताऽपि "नहि सर्वैः सर्वं
जानाति" इति मत्वा पुनः संशोधने दत्तेऽपि क्वचिद्दृष्टिदोषवशात् सीसुक्काक्षरयोजकानां
प्रमादाद्वा विभ्रमात् दोषाः स्युश्चेत्सज्जनेस्ते स्वरणं कारयितव्या येन पुनर्द्वितीयावृत्तौ
तस्य साफल्यं स्यात् । यदि याज्ञिकप्रवराणां संतोषायेयं गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः स्याच्चेत्
पद्धतिग्रन्थकानां जीवनरामशर्मणां तथा च मम टिप्पणीकर्तृश्च प्रयत्नः सफलो भवेत्
इति मन्ये । संप्राथये जगद्गम्विकां गायत्रीदेवीं यत्सा हीयं गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः
सर्वयाज्ञिकानां परमप्रमोदाहर्ता भजेत तथा कुर्यात् । इति शम् ॥

श्रीगायत्र्याः कृपाकाङ्क्षी

तुलजाशङ्कर धीरजराम शास्त्री

संशोधकः ।

॥ किञ्चिन्निवेदनम् ॥

सविनयं समाराधितश्रीशारदाचरणसरोरुहो विदुषः अस्याः श्रीगायत्रीपुरश्चरण-
पद्धत्या संग्रथने मुद्रापणे च किञ्चिन्निवेदितुमभ्यर्थये । क्षाम्यन्तु तत्रभवन्तो मदीयम-
ज्ञानध्वान्तविलसितं कञ्चिद् वाग्विलासम् ।

न मया गुरोर्मुखाद्यथाक्रमं वैदिकाकरग्रन्था उत व्याकरणसाहित्यमत्रतत्रप्रभृतीनि
शास्त्राप्यधितानि । अपि तु बाल्यादेव विदुषां समागमेन, तेषामुपदेशश्रवणेन, क्रिया-
याश्चारलोकनेन, तथैव स्वबुद्ध्यैव ग्रन्थाम्यासेन, दृष्टं श्रुतञ्च यत्तस्य स्वहस्तेन स्वोपका-
राय संछेदनेन च मया यज्ज्ञानलवमपि प्राप्तं तन्निवेदने न कापि क्षतिर्मम ज्ञानवि-
षये तत्रभवतां समीपे । एवं प्राप्तेन ज्ञानेन कच्छदेशान्तर्गते मम मातृभूमौ माण्डवीनाम्नि
नगरे यजमानवृत्त्यैवाहं स्वस्याजीविकां व्याहरम् ॥

परञ्च भगवत्कृपया तथैवास्मदीयज्ञातिबन्धूनामाग्रहेण मोहमय्या नामश्रवणेन च
जातरागो भाग्यवशात् मोहमयी—मुम्बापुरीम् आगत्यामोमुदम् । पूर्वं तु अस्यां नगर्यां
केनापि विदुषा श्रोष्टिना च सह मम परिचयः संबन्धश्च नासीत् । तथापि क्रमेण शनैः
शनैः अत्रत्यानां कर्मकाण्डविषयेषु निपुणानां वैदिकानाम् अधिगतशास्त्राणां समवय-
स्कानां बृद्धानाञ्च विदुषां परिचयेन स्वकीयदेशमपि विस्मृत्य चातीव प्रसन्नोऽभवम् ॥
तैः सह मैत्रीं स्नेहञ्च कुर्याणः पूर्वं कालवादेवीनाम्ना प्रसिद्धायां वीथ्यां पश्चाच्च दुर्ग-
(कोट) नाम्नि प्रसिद्धे स्थले निवासमथावध्यकरवम् ॥

एवं व्यतीते बहुकालेऽत्रत्यैः सर्वज्ञातियन्धुमिश्च सह परिचये स्नेहे च संवर्धिते सर्वमि-
लित्वा पुष्करणाज्ञातीयानाम् आबालबृद्धानां 'परस्परसाहाय्यकारकं' तथैव प्रतिवर्षं किमपि
धार्मिकं कार्यं कर्तुञ्च "पुष्करणाज्ञातिमण्डलम्" नामकं मंडलं स्थापितम् । तस्मिन्नहन्त्ये-
व 'प्रतिवर्षं धार्मिकं किं कार्यम्?' इति विषयस्य चर्चायां विघ्नविनायकस्य गणपतेः, श्रीम-
हादेवस्य, विष्णोः, देव्याश्चैवं स्वस्वाराधनदेवतानामभिधानं सर्वैर्दृचम् । परञ्च
ह्यन्ततो गत्वा "त्रैवर्णिकानामुपनयनतो यस्या दीक्षा शास्त्रेषु मुख्यतया विहिता या च वेद-
स्य जननी जगद्धात्री भगवती श्रीगायत्री देवी सा एव मुख्यतयोपास्येति द्विजानां मुख्यो
धर्मः" इति कृत्वा "तस्या एव मन्त्रजपहोमतर्पणब्राह्मणभोजनपञ्चाङ्गसहितमाराधनं कार्य-
मि"ति सर्वैः सुनिश्चितम् । तथैव तस्या आराधनाय दिवसस्यापि निश्चयः कृतः । तथैव
तस्मिन्कार्ये एकमत्या 'आचार्यत्वेन भवानेव धृत' इत्यपि मां प्रति सूचितम् । मयापि सहर्षं
तेषामनुरोधेन निमन्त्रणं स्वीकृतमपिपु तस्मिन्काले नासीन्मत्समीपे भगवत्याः श्रीगायत्र्याः
पूजनपद्धतिः । तथापि बाल्यतोऽनधीतेऽपि विषये मन्मनसि ग्रन्थारलोकनस्य परिपाठ्यां
जागरूकत्वात् तथैव कच्छमांडवीदेशवासिनो मम मित्ररत्नस्य जीवरामशर्मणः पुत्रस्य जय-
कृष्णशर्मणः (काकु महाराज नाम्ना प्रसिद्धस्य) सकाशादेका गायत्रीपूजनपद्धतिः

प्राप्ता । तथैवैका मया पुनापत्तने “आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलि” नास्ति संस्कृतपुस्तक-
प्रकाशने असिद्धाप्यानीता । सा सुष्ठुतरापि ऋशादीयेति कृत्वा मम संतोषाय नाम-
वचथापि तदर्थे तु येन केनापि प्रकारेण निर्वाहितं भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः पुरश्चरणरूप
समारोधनम्, परंतु तत्र अन्तिमदिने होमकर्मसंपादानायाहूतानां यात्रिककर्मकर्तृणां विदुषां
मध्ये प्रथमतः साधारणतया परिचितानां वेदशास्त्रसंपन्नानां जामनगरनिवासिनाम् आ-
चार्यावटङ्कानाम् अमृतलाल त्रीकमजी शास्त्रिणां तथा चानन्तरं वेदव्याकरणा-
दिशास्त्रेषु निपुणानां गुर्जरप्रदेशान्तर्गतराजपिप्पलसंस्थानान्तर्वर्तिनर्मदातटस्थ “भालोद”-
ग्रामनिवासिनां पंड्योपाह्वानां तुलजाशंकर धीरजराम शास्त्रिणाञ्च समागमेनाह-
मतीव प्रसन्नोऽभवम् । तथैव भगवत्या आराधनाय श्रीगायत्रीपुरश्चरणपद्धत्या अपूर्णा मदी-
या हृदयाशाऽपि अप्राप्तेऽपि ग्रन्थेऽकृतेऽपि प्रश्ने पूर्णा जातैवेति मन्मनसि समाधानमलभे ॥

तत आरभ्योभयैः सह प्रतिदिनं मदीयः परिचयः स्नेहसंबन्धश्च स्वकीयाप्तवर्गतोऽप्य-
धिकादरेण ग्रीत्या च परमसंतोषमावहन् वृद्धिगतो यस्य फलरूपेण तेषां प्रेम्णैवमां श्रीगा-
यत्रीपुरश्चरणपद्धतिं विदुषामग्रे निवेदितुमहं समर्थः संजातः । इयं पद्धतिः अमृतलाल-
शास्त्रिणां वे.शा.सं. स्वर्गस्थैः पूज्यपादैः पितृभिः त्रिकमजीआचार्यवयैः स्वकीय-
गुरोः सकाशात्सर्वरूपेण प्राप्ता तां स्वयं सरलतया सर्वेषामुपकाराय भवेदिति विचार्य शोधि-
तमर्धितां कृत्वा मम परमस्नेहभाग्भिः अमृतलालशास्त्रिभिः सा महां प्रदत्ता । पुनस्तां
स्वचाश्वत्थेनेतस्ततोऽप्यग्रन्थेभ्योऽपि विषयान् संगृह्य प्रयोगरूपेण संग्रह्यासदीयमण्डल-
स्वसम्पन्नानाम् अन्यश्रेष्ठिनाञ्च सहायेन मुद्रापयित्वा विदुषां करकमले निवेदितुमहं समर्थो
जातः । अस्याः संशोधनं तु सादरेणास्तस्नेहिवयैः तुलजाशङ्करशास्त्रिभिः कृतं
तथाचास्याः परमोपकारकर्त्री शास्त्रशिष्टाचारप्रदर्शिका अमृतवर्षिणी टिप्पणी
स्वातन्त्र्येणास्तुहृदुत्तमैः अमृतलालशास्त्रिभिः रचिता ।

इयं गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिस्तु केवलं यात्रिकानामेवोपकारिका न सामान्यतो
गृहस्थाश्रमिणामिति मत्वा केषांचित्सज्जनानां सूचनेन परमसंतुष्टेन मया तदनुसारेणा-
स्तस्नेहिवयैः “शास्त्री तुलजाशङ्कर धीरजराम पंड्या” इत्येतैः कृतेन गुर्जर-
माषान्तरेण समेतया रुद्राष्टाध्याय्या सहितो गृहस्थाश्रमिणामुपकारकः प्रातःसन्ध्यादिः
शयनान्तो नित्यकर्मप्रयोगोऽपि सार्थः सूक्ष्मतया परिशिष्टप्रकरणरूपेण दत्तः । मन्ये
यतोऽयं ग्रन्थो केवलं यात्रिकानां न किंतु सर्वसामान्यद्विजातीनामुपयोगितानन्दं बहेत् ।
एवं कृतेऽपि यथाशक्ति प्रयत्ने “गच्छतः स्थूलनं क्वापि भवत्येव” इति न्यायेन अस्यां
प्रमादा विदुषां दृष्टिपथमायामुक्तेत् ते क्षाम्यन्तु तत्रभ्रान्त इति संप्राथ्यं पुनरपि वच्मि
यन्ममोपरि सहजस्नेहेन बद्धहृदयानाम् अमृतलालशास्त्रिणां ततोऽप्यधिकतया
तुलजाशंकरशास्त्रिणाञ्च जन्म ऋणानुबद्धोऽहं न पार्ये प्रत्युपकारं कर्तुम्
इत्युक्त्वा जगदम्बिकां गायत्रीदेवीं च संप्राथ्यं विरभे ॥ विदुषामनुचरः

(जीवणराम जीवुमहाराज) भाणजी शर्मा.

॥ श्रीगायत्रीपुरश्चरणपद्धतिविषयानुक्रमणिका ॥

विषयाः ..	पत्राङ्काः	विषयाः	पत्राङ्काः
१ प्रास्ताविकम्	१	९ पुण्याहवाचनप्रयोगः	४५
२ किञ्चिन्निवेदनम्	५	१० गौर्यादिचतुर्दशमातृणां पूजनम्	५६
३ श्रीगायत्रीपुरश्चरणपद्धति- विषयानुक्रमणिका	७	१ गौर्यादिचतुर्दशमातृणां कोटकम्	"
१ मङ्गलाचरणम्	१	११ श्यादिसप्तवसोर्द्वारादेवता- पूजनप्रयोगः	६१
२ भूम्यादिदेवानामात्राहनं पूजनञ्च	११	१ श्यादिसप्तवसोर्द्वारादेवतानां कोटकम्	"
३ कुण्डमण्डपादीतिकर्तव्यता	३	१२ वैश्वदेवसङ्कल्पः	६३
१ वेदीमानकुण्डमानादिकं संक्षेपतः	"	१३ आयुष्यमध्वजपः	११
२ मण्डपसहितो नवपंचैककुण्डीपटः	६	१४ साङ्कल्पिकान्दीश्राद्धप्रयोगः	६४
३ कुण्डरचनाप्रकारः	७	१५ आचार्याद्युत्तिग्वरणप्रयोगः	६९
४ प्राच्योदीच्याङ्गसहितः प्रायश्चित्तम्	८	१६ वरणश्राद्धम्	७३
१ प्रायश्चित्तकथनम्-२ पुस्तकपूजनम्	९	१७ आचार्यादीनां मधुपर्कार्चनप्रयोगः	७४
३ प्रायश्चित्तम्-४ दशविधुपानम्	१०	१ आचार्यादिपूजनपूर्वकप्रार्थनाप्रयोगः	७८
५ प्रायश्चित्ताह विष्णुपूजनप्रयोगः	१३	१८ मण्डपप्रवेशपूर्वकदिग्रक्षुणम्	७९
६ गोदानादिपूर्वांतराङ्गसहितः प्राय- श्चित्तहोमः	१७	१९ पञ्चगव्यकरणम्	८१
७ उत्तराह्ननायश्चित्तम्	२२	२० वास्तुमण्डलदेवतापूजनप्रयोगः	८२
८ नूतनयज्ञोपवीतधारणविधिः	२४	१ वास्तुपीठल चतुःपष्टिकोष्टात्मकं मंडलम्	८४
५ गायत्रीपुरश्चरणमुहूर्तादिकम्	२६	२ वास्तुमण्डलदेवतास्थापनम्	"
१ घृतानां ब्राह्मणानां धर्मा लक्षणानि च	"	३ ब्रह्मादीनां पायसयष्टिदानम्	९६
२ पुरश्चरणलक्षणं युगधर्मेन न्यूना- धिकजपसंख्याप्रकारश्च	२७	(२०-शिर्यादियास्तुमण्डल- देवतापूजनप्रयोगः	९८
३ गायत्रीपुरश्चरणभेदा होमद्रव्याणि च	"	१ चतुःपष्टिपदवास्तुमंडलम्)	"
६ कर्मारंभप्रतिबन्धकनिर्णयसंग्रहः	२८	२१ योगिनीदेवतापूजनप्रयोगः	१००
१ कर्मारंभप्रतिबन्धकनिमित्तनिर्णयः	३०	१ चतुःपष्टियोगिनीमंडलम्	१०१
७ श्रीगायत्रीपुरश्चरणप्रयोगारम्भः	३५	२ महाकात्यादीनां स्थापनम्	"
१ निर्याण्यनादिकम्	३६	३ योगिनीनां स्थापनम्	१०२
२ भद्रसूत्रम्	"	२२ क्षेत्रपालदेवतापूजनप्रयोगः	११४
३ देवदानमस्कारः	३७	१ क्षेत्रपालमण्डलम्	"
४ प्रधानमङ्गलः	"	२३ जलयात्राप्रयोगः	१२४
५ रिमश्याम्	३९	१ मण्डले भूमिपूजनम्	१२५
६ रश्मिभङ्गादि	"	२ रुद्रकल्पद्रुमीचः पोटन- कलत्रास्थापनपूजनप्रयोगः	१२७
८ गणपतिपूजनम्	४१	३ जलश्रीवत्पलमातृकारिणां कोटकानि	"

विषयाः	पत्राङ्काः	विषयाः	पत्राङ्काः
४ सप्तजलादिमातृकाणां सागररणां च पूजनप्रयोगः १३०		३३ तर्पणप्रयोगो मार्जनप्रयोगश्च २४७	
५ इन्द्रादीनां पूजनपूर्वकवलिदानप्रयोगः १३२		३४ स्थापितदेवतानां होमः २४८	
६ जलानाथस्थितजले चरणावाहनं पूजनञ्च १३५		१ वास्तुमंडलदेवतानां होमः ... २४९	
२४ सर्वतोभद्रमण्डलदेवतानां स्थापनपूजनप्रयोगः १४०		२ चतुःपथियोगिनीनां होमः ... २५०	
१ सर्वतोभद्रमण्डलम् ... .. "		३ क्षेत्रपालदेवतानां होमः २५१	
२५ (पात्रासादनपूर्वक) श्रीगायत्रीदेवीपूजनप्रयोगः १५१		४ सर्वतोभद्रमण्डलदेवतानां होमः ... २५२	
१ मृशुद्ध्यादिमहान्यासान्तं कर्म .. "		५ गायत्र्याः पीठयन्त्रदेवतानां होमः २५३	
२ मृशुद्धिः १५४		१ पीठदेवतानां होमः- २ यन्त्रदेवतानां होमः .. "	
३ मृशुद्धिः १५७		३५ उत्तरस्तम्भारम्भः-फलादीनां होमः २५५	
४ प्राणप्रतिष्ठाप्रयोगः १६०		३६ स्थापितदेवतानाम् उत्तरपूजनम् २५६	
५ अजपाजपसङ्कल्पः १६२		३७ सर्वप्रायश्चित्तनवाहुतयः २५८	
६ अन्तर्मातृकान्यासः १६४		३८ दिक्पालादिस्थापितदेवतानां वलिदानम् २५९	
७ बहिर्मातृकान्यासः १६५		१ दशदिक्पालबलिः ... .. "	
८ गायत्रीमहान्यासाः १६७		२ स्थापितदेवतादीनां बलिदानम् ... २६१	
९ गायत्रीदेव्या बहिःपूजा १७५		३९ वसोद्धारासमन्वितपूर्णाहुति-होमादिकम् २६५	
१० पात्रासादनम् ... .. "		१ पूर्णाहुतिहोमः ... .. "	
११ पूजारम्भः १८७		२ वसोद्धाराहोमः (३ चमकाध्यायः २६६	
१२ श्रीगायत्रीयन्त्रम् १८८		४ अग्निसूक्तम् ५ विष्णुसूक्तम् ... २६७	
१३ श्रीगायत्रीकवचम् २०१		६ शतसूक्तध्यायः ... .. "	
१४ ताधिकस्तोत्रम्- १५ श्रीसूक्तम् ... २०२		७ इन्दुसूक्तम्) २६८	
१६ आवरणदिपूजा २०५		४० श्रेयःसंपादनादिकम् २६९	
१७ श्रीगायत्रीदेवीनीराजनम् २१८		४१ यज्ञान्तो महाभिषेकः २७१	
१८ श्रीगायत्रीमन्त्रनित्यजपविधिः २२४		४२ अवमृथस्नानविधिः २७४	
२६ कुण्डस्थदेवतापूजनप्रयोगः २२७		४३ घृतपात्रदानादिकम् २७६	
२७ अग्निप्रतिष्ठापनप्रयोगः २२९		४४ देवताविसर्जनं पीठादिदानञ्च .. "	
२८ वैकल्पिकपदार्थावधारणादिकम् २३१		४५ प्रैपात्मकपुण्याहवाचनम् २७७	
२९ नवग्रहादिस्थापनपूजनप्रयोगः २३३		४६ श्रीगायत्रीस्तवराजः २७८	
१ नवग्रहस्थापनम् ... .. "		४७ ग्रन्थकर्तुः संभावना २८०	
२ अग्निदेवतास्थापनम् २३५		४८ परिशिष्टम् १	
३ प्रत्यग्निदेवतास्थापनम् २३६		१ प्रातः सन्ध्यादिनित्यकर्मप्रयोगः ... १	
४ पञ्चलोकपालस्थापनम् ५ क्षेत्राधिपते-र्षांस्तोत्रपतेर्दशदिक्पालानाञ्च स्थापनम् २३७		२ श्रीमहिम्न-स्तोत्रम् २१	
३० कुशकण्डिकाप्रयोगः २४२		३ जयशंकरस्तोत्रम् २४	
३१ नवग्रहादीनां होमः २४६		४ रत्नाष्टाध्यायी (शुद्धरामायणवाङ्मयसहित) १	
३२ प्रवानहोमः ... .. "			

॥ श्रीजगद्धात्र्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः ॥

मुषाविद्रुमहेमनी चवत्च्छापिमुंरिम्भीमणे-
 युष्मिन्दुनिवदरत्नमुकुं वस्त्रायंवणात्मिकाम् ॥
 गायत्री वरदाभयादुराकटा शुभ्र कपालं गदा
 राक्ष षट्मधारविन्दुपुगलं हृन्निर्गन्ती भव ॥

प्रार्थयेत् ॥ शेषमूर्ध्नि स्थितां रम्यां नानासुखविधायिनीम् ॥ विश्वधार्त्रीं महा-
 भागां विश्वस्य जननीं पराम् ॥ १ ॥ यज्ञभागं प्रतीक्षस्व सुखार्थं प्रणमाम्यहम् ॥
 तत्रोपरि करिष्यामि मंडपं सुमनोहरम् ॥ २ ॥ क्षंतव्यं च त्वया देवि सानुकूला
 मखे भव ॥ निर्विघ्नं मम कर्मदं यथा स्यात्त्वं तथा कुरु ॥ ३ ॥ ततो द्वितीयपुञ्जे
 कूर्मावाहनम् ॥ ॐ यस्यकूर्मो गृहेहृद्विस्तमग्ने वर्धया त्वम् ॥ तस्मै देवाऽअर्धि-
 द्रुवन्नयञ्च ब्रह्मणस्पतिः ॥ १ ॥ ॐ भू० कूर्माय नमः कूर्मम् आवाहयामि
 स्थापयामि ॥ ततस्तृतीयपुञ्जे शोषावाहनम् ॥ ॐ स्योनापृथिविनोभवानृक्षरान्नि-
 वैशनी ॥ यच्छान्दः शर्मसुप्रथाः ॥ १ ॥ ॐ भू० अनंताय नमः अनन्तम्
 आवाहयामि स्थापयामि ॥ इत्यावाह्य । ॐ भूर्भुवः स्वः भूमिकूर्मानन्तदेवेभ्यो
 नमः गन्धाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि इति संपूजयेत् । सत्यवकाशे षोडशोपचारैः
 पूजनं कार्यम् ॥ अथ विश्वकर्मपूजनम् ॥ ॐ विश्वकर्मन्हुविपावर्द्धनेन त्रातार-
 मिन्द्रमकृणोरवृद्धवम् ॥ तस्मैविश्वः शर्मनमन्त पूर्वीर्यमुग्रो विहृद्यो यथा
 संत ॥ उपयामर्गृहीतोसीन्द्रायत्वा विश्वकर्मणऽएपतेयोनिरिन्द्रायत्वा विश्वक-
 र्मणे ॥ १ ॥ ॐ भू० विश्व० आ० स्या० । इत्यावाह्य । ॐ भू० विश्वकर्मणे
 नमः इति गंधाक्षतपुष्पैः संपूज्य नमस्कारं कुर्यात् ॥ ततः सूत्रकारपूजनम् ॥ तं
 गंधाक्षतपुष्पैः संपूज्य नमस्कारः ॥ ततो गजपूजनम् ॥ तद्यथा-हस्ते अक्षतान्
 गृहीत्वा तत्र देवानावाहयेत् ॥ ॐ भू० महादेवाय नमः महादेवमावाहयामि
 स्थापयामि ॥ १ ॥ ॐ भू० वायवे नमः वायुमा० ॥ २ ॥ ॐ भू० विश्वेभ्यो
 देवेभ्यो नमः विश्वान् देवाना० ॥ ३ ॥ ॐ भू० अग्नये नमः अग्निमा० ॥ ४ ॥
 ॐ भू० ब्रह्मणे नमः ब्रह्माणमा० ॥ ५ ॥ ॐ भू० सूर्याय नमः सूर्यमा० ॥ ६ ॥
 ॐ भू० रुद्राय नमः रुद्रमा० ॥ ७ ॥ ॐ भू० यमाय नमः यममा० ॥ ८ ॥
 ॐ भू० विश्वकर्मणे नमः विश्वकर्माणमा० ॥ ९ ॥ ॐ भू० वसुभ्यो नमः
 वसुना० ॥ १० ॥ ॐ भू० गणेशाय नमः गणेशमा० ॥ ११ ॥ ॐ भू०
 वरुणाय नमः वरुणमा० ॥ १२ ॥ ॐ भू० स्वामिकार्तिकाय नमः स्वामि-
 कार्तिकमा० ॥ १३ ॥ ॐ भू० इच्छायै नमः इच्छामा० ॥ १४ ॥ ॐ भू०
 क्रियार्थे नमः क्रियामा० ॥ १५ ॥ ॐ भू० ज्ञानाय नमः ज्ञानमा० ॥ १६ ॥ ॐ भू०
 कुबेराय नमः कुबेरमा० ॥ १७ ॥ ॐ भू० चंद्राय नमः चंद्रमा० ॥ १८ ॥ ॐ भू०
 जयार्थे नमः जयामा० ॥ १९ ॥ ॐ भू० वरुणाय नमः वरुणमा० ॥ २० ॥ ॐ
 भू० वामुदेवाय नमः वामुदेवमा० ॥ २१ ॥ ॐ भू० वलभद्राय नमः
 वलभद्रमा० ॥ २२ ॥ ॐ भू० कामाय नमः काममा० ॥ २३ ॥ ॐ भू० विष्णवे

नमः विष्णुमा ० ॥ २४ ॥ इत्यावाह्य । गजस्थावाहितदेवेभ्यो नमः इति तान् गन्धाक्ष-
तपुष्पादिभिर्ब्रथाविभवं षोडशोपचारैः पञ्चोपचारैर्वा संपूज्य नमस्कारः ॥ ततः
खनित्रपूजनम् ॥ त्वष्ट्रा विनिर्मितः पूर्वं लोकानां हितकाम्यया ॥ पूजयामि खनित्र
त्वां सिद्धिदो भव मे सदा ॥ इत्यक्षतैरावाह्य । खनित्राय नमः इति तं गंधाक्षत-
पुष्पैः संपूज्य नमस्कारः ॥ ततो वास्तुपुरुषाय नमः इति वास्तुपुरुषं संपूज्य
दशदिक्षु इन्द्रादिदिक्पतीन् संपूज्य भूम्याद्यावाहितेभ्यो दिक्पतिपर्यन्तेभ्यः सर्वेभ्यो
देवेभ्य एकस्मिन् पात्रे पृथक् पृथक्वा पायसादिकं वलिं निधाय हस्ते जलं गृहीत्वा
भूम्याद्यावाहितदेवेभ्यः अमुं वलिं समर्पयामि इति जलमुत्सृजेत् ॥

॥ इति भूम्यादिदेवानां पूजनम् ॥

॥ अथ संक्षेपतः सार्वत्रिकी कुण्डमण्डपादीतिकर्तव्यता ॥

ततो मंडपाद्यर्थं संभारानेकीकृत्य सांगं शास्त्रोक्तमंडपादिकं छायामंडपादिकं
वा यथाशक्ति कुर्यात् ॥

अथ मंडपमानेन सह गणपत्यादिदेवतासहितमुख्यदेवतानां वेदीमानं कुण्डमा-
नञ्च संक्षेपतः कथ्यते ॥ सामान्यतो यत्र छायामण्डपः क्रियते तत्र न स्तंभानां मानं
नात्र स्तंभार्थं यथोक्त्याज्ञियवृक्षादिशाखानाञ्चानयनम् ॥ तत्र तु यन्त्रादिद्वारैव पूर्वदि-
ङ्मिश्रयं कृत्वा मंडपार्थं यज्ञकर्तुः पञ्चमांशेन कृतचतुर्विंशत्यङ्गुलहस्तमानेन दशद्वादश
चतुर्दशषोडशाष्टादशविंशतिप्रभृतिविहितहस्तमानान्यतरमानं स्वीकृत्य चतुर्विंश-
त्यङ्गुलोच्चमर्धहस्तोच्चं वा, चतुर्दिक्षु चतुरष्टान्यतराङ्गुलाधिकहस्तद्वयमितचतुर्द्वारोपेतं

१ कुण्डविज्याम्—ज्ञात्वा पूर्वं धरित्रीं दहनखननसफ्लावनैः सविशोध्य पश्चात्कृत्वा समाना सुदुरजठरवद्वा-
चयित्वा द्विजेन्द्रेः । पुण्याहं कूर्मशेषी शिक्तिमपि कुमुमाथैः समाराध्य शुद्धे वारे तिथ्याद्य कुर्यात्सुरपतिवकुम् साधनं
मण्डपार्थं ॥ ५ ॥ मण्डपकरणात्पूर्वमेव दहनखननसफ्लावनै-भूमिं संशोध्य सर्वतः आदर्शमध्यसदशीष धरित्रीं कृत्वा
शुद्धे वारे तिथ्याद्य पुण्याहं वाचयित्वा कूर्म शेषं शिक्तिं संपूज्य मण्डपार्थं पूर्वदिक्साधनं विधाय मण्डपं विदध्यात् ॥

२ कुण्डविज्याम्—कूर्मोर्ध्वंवाहो रत्नभूगतस्य वरुं शरांशः प्रपदोच्छ्रितस्य ॥ यो वा स हस्तोऽस्य जिर्ना-
पकोऽपि स्यादहलं तत्तदिभाशका ये ॥ ३ ॥ अनया रीत्या प्रपदोच्छ्रितं समभूमध्यगनं वा कर्तारमूर्ध्वाहं कृत्वा
तचरणादारभ्योर्ध्वंवाहोर्ध्वमाहुत्यप्रपर्यन्तं सूत्रेण मानं निष्कास्य तत्तदनस्य पश्चमो भागो हस्तः । तद्वस्तस्य
चतुर्विंशतितमो भागोऽङ्गुलम् । तद्वस्तस्यैव कुण्डमण्डपादिषु गणपत्यादिस्थापनेषु च मानं श्यते ॥

३ कुण्डविज्याम्—दश १० सूयं १२ करो न्मिनोऽधमः स्यादिन १२ शक १४ प्रमितैः करैस्तु मध्यः ॥
धृति १८ भूप १६ करोन्मितो बरीयानत २० ह्नोऽप्यथ मण्डपस्तुत्याम् ॥ १६ ॥ असिसुपानामुत्तमम-
ध्यमाधमानां मण्डपहस्तामानानां मध्ये उत्तममध्यमयोर्मध्ये विचार्य मध्यमं मण्डपं कुर्यात्तद्वधमम् ॥

४ कुण्डविज्याम्—उत्था भूमि मण्डपस्य प्रदुर्बाद्धस्तेनानामर्धहस्तेनिर्मिता वा ॥ मध्ये भूमि मण्डपेनो-
न्मिताय तस्त्वा कुर्मान्मण्डपेद्वितीयः ॥ १५ ॥ यत्र प्रतिश्रद्धा मण्डपद्वयं तत्र कृत्नमण्डपस्य सर्वा भूमि
मध्ये तस्त्वा द्वितीयं मण्डपं कुर्यात् ॥

५ दिग्गन्तराळे द्विकरं भवेद्वाद्यशुद्धं वेदगजाहूटैस्तत् । विदितं मध्यवरिष्ठयोः स्याद्वेदी त्रिभागेन समा

मध्यममुत्तमं वा शिखरसहितं ध्वजापताकादियुक्तं मण्डपं विधाय तं वस्त्रादिना पुष्प-
 पल्लवैश्च सुशोभितञ्च कृत्वा तत्रेशान्यां चतुर्विंशत्यङ्गुलोच्चं समचतुरस्रं त्रिवप्रान्वितञ्च
 गृहस्थापनार्थं गृहपीठम्, आग्नेय्यां चतुर्विंशत्यङ्गुलसमचतुरस्रं द्वादशाङ्गुलोच्चं समा-
 तुकं गणपतिपीठं, तदुत्तरे तत्सदृशमेव योगिनीपीठं, नैऋत्यां चतुर्विंशत्यङ्गुलसमच-
 तुरस्रं द्वादशाङ्गुलोच्चं चतुरङ्गुलोच्चं वा वास्तुपीठं, वायव्यकोणे चतुर्विंशत्यङ्गुलसमच-
 तुरस्रं द्वादशाङ्गुलोच्चं क्षेत्रपालपीठं, तद्दक्षिणे चतुर्विंशत्यङ्गुलसमचतुरस्रं द्वादशाङ्गु-
 लोच्चं स्नानपीठं (वारुणपीठं), मध्ये मुख्यदेवस्य वेदी चेदुत्तरस्यां दिशि होमसंख्या-
 मानसदशम् एकद्वित्रिचतुःप्रभृतिहस्तात्मकं वर्णक्रमेण चतुरस्रवृत्तार्थचन्द्रव्यस्र-

करोषा ॥ १७ ॥ मण्डपस्य पूर्वदिक्चतुर्दिक्षु चत्वारि द्वाराणि कुर्यात् ॥ मध्यममण्डपे चतुरङ्गुलाधिकचतुर्विंशत्यङ्गु-
 लप्रमाणानि, उत्तममण्डपे अष्टाङ्गुलाधिकचतुर्विंशत्यङ्गुलप्रमाणानि चत्वारि द्वाराणि कर्तव्यानि । अधममण्डपे तु
 चतुर्विंशत्यङ्गुलप्रमाणानि ज्ञेयानि । मध्ये त्रिभागेन समा हस्तोष्वा वेद्यपि कार्या ॥

१ कुण्डविद्याम् ॥ मध्यभागशिखरं रचयित्वा छादयेदपि कटैर्कुलुवशै । द्वारवर्जमिह मण्डपमेन स्तम्भाना-
 नपि सुवस्त्रसमूहं ॥ २२ ॥

२ कुण्डविद्याम्—ध्वजाद्ब्रह्मस्वामिचिर्ध्वज पश्चद्वह्मान्मुपीतारणकृष्णनीलान् ॥ श्वेतासितश्वेतसितान्दिगीशा-
 बाहान्बहेद्विक्रवशशीर्षं ॥ २८ ॥ पूर्वदिक्त्रेणाद्यदिक्षु दशहस्तप्रमाणेषु वशकाष्ठेषु पूर्वं इन्द्राय पीतवर्णं हस्ति-
 चित्र ध्वजम्, आग्नेय्याम् अग्नये रक्षवर्णं मेघचित्र ध्वज, दक्षिणस्या यमाय कृष्णवर्णं महिषीचित्रं ध्वज, नैऋत्य-
 निर्ऋतये श्वेतासितवर्णं (आकाशवर्णं) सिंहचित्र ध्वज, पश्चिमाया वरुणाय श्वेतवर्णं मत्स्याचित्र ध्वज, वायव्या वायवे
 नीलवर्णं मृगचित्र ध्वजम्, उत्तरस्यां बुधेराय शुक्रवर्णम् अश्वचित्र ध्वजम्, ईशान्यानीश्वराय शुक्रवर्णं वृषभचित्र
 ध्वजम् । एव ध्वजान्धस्याप्य उत्तरसीपे पूर्वदिक्त्रेण दशदिक्षु तत्तद्वर्णयुक्ता दशहस्तायता एकहस्तवित्ता
 पताका अपि वज्रशक्तिदण्डखड्गपाशाङ्गुशङ्खदानिशूत्रविहान्विता विधाय पूर्वेशानयोर्मध्ये निर्ऋतिवहणयोर्मध्ये च
 श्वेतवर्णयुक्ते पताके क्रमेण ब्रह्मण पश्चिहान्विताम् अनन्तस्य यगन्विताय दद्यात् ॥ मण्डपस्य शिखरेऽपि मुख्य-
 देवस्य मुख्यपापदचिह्न विधाय प्रान्तगर्भकिष्किणीसहित चित्रवर्णं दशहस्तवशयुक्त सप्तहस्तायत मुख्यध्वज दद्यात् ।

३ कुण्डविद्याम्—ईशानभागे गृहवेदिका तु हस्तोन्मितोच्छ्राययती त्रिवप्रा ॥ १८ ॥

४ कुण्डविद्याम्—शताह्नं रश्मि स्याच्छतपरिमितेऽरश्मिवितत सश्रे हृष्ट स्यादयुतहवने हस्तयुगलम् ॥
 चतुरस्र लक्षे ऽयुतहवने पञ्चरश्मिभं कथुनिभर्वा बोटी नृपञ्चरमपि प्राहुःपरि ॥ ३५ ॥ अस्य श्लोकस्याप्य
 माशयः ॥ शताह्नं तु एकाशितहृत् समचतुरस्र कुण्ड रश्मिभागम् ॥ शताह्नौ चार्धार्धविंशत्यङ्गुल कुण्डम् अरश्मि-
 प्रमाणम् ॥ सप्तहस्तुनी चतुर्विंशत्यङ्गुल कुण्ड हस्तप्रमाणम् ॥ अयुतहवने दशगहस्ताह्नौ त्रियथाधिकचतुर्विंशत्यङ्गु
 कुण्ड हस्तद्वयप्रमाणम् ॥ लक्षाह्नौ अष्टयचारितदह्नः कुण्ड चतुर्दशप्रमाणम् ॥ दशलक्षाह्नौ पञ्चयथाधि-
 कत्रियथादशहृत् कुण्ड पञ्चहस्तप्रमाणम् ॥ षट्पञ्चाधिकशतशहृत् षट्हस्तप्रमाणम् ॥ चतुर्विंशत्यधिकत्रियथा
 हृत् सप्तहस्तप्रमाणम् ॥ बोध्याह्नौ सप्तयथाधिकशतशहृत् कुण्डम् अष्टहस्तप्रमाणम् (मूले ३७ तने श्लोके
 षट्पञ्चहृते वतने तद्विचारणीयम्) ॥ द्वादशहृत् सप्तहस्तप्रमाणम् ॥ सप्तयथाधिकशतशहृत् दशहस्तप्रमा-
 णम् ॥ परस्य षट् बोध्याह्निसंप्रारंभे विंशति बोधहृत् कुण्ड कथयति तत्तद्व्यत्ये एव ज्ञेयम् ।

५ कुण्डविद्याम्—वेदार्णानि २४ युगामस्य ३८ चन्द्रियुग ४१ न्ययान्पय ४८ शीतबोड ५३ शशा ५८
 बहिरात ६३ रगाश्चरिन्ना ६६ नैऋतीबोड ७३ क्षमरा ७९ ॥ अहस्तबोडय यथा ए ० मत्र ० मियन ५
 शं ० पय ५ पर ६ मगरा ४ गता ७ ध ० मुदय ७ हवनी निर्गारता वेदात्तक बादकः ॥ ३७ ॥

६ कुण्डविद्याम्—त्रिप्रास्तस्याय इत्यस्य वृषाहं चश्चि स्याद्व्यद्येननि अरि ॥ तस्यैवाहुर्इतहपानि काये
 बोधात्वात्तद्वानर्वा तु एतान् ॥ ३९ ॥ सर्वत्र इत्युत्पत्स रपुत्सस्यमात्राभ्युत्पत्तिवद्वहप्रमाणानि कुण्डानि

योन्यादिकं कुण्डं कुर्यात् ॥ अथ यत्र विशेषतया दिग्बिधानं कुण्डकरणार्थं मुख्य-
 देवतास्थापनार्थञ्च निर्दिष्टं तत्र तथैव मुख्यदेवतास्थापनं कुण्डञ्चापि विद्ध्यत् ॥
 यथा विष्णुयामे मध्यवेदी कथिता तत्रोत्तरस्यामेव कुण्डम् ॥ तथैव श्रीमहारुद्र-
 स्पेशान्यामेव वेदी विहिता तत्र नियततयेशान्यां गृहवेद्या उक्तवेऽपि सा
 श्रीमहारुद्रवेद्या दक्षिणे कार्या न त्वीशान्याम् ॥ यत्र देव्युद्देशेन होमः क्रियते
 तत्र देव्या मध्यवेदी चेत् कुण्डविधानमुत्तमपक्षे पश्चिमस्यां दिशि गौणपक्षे उत्तरस्यां
 दिशि ज्ञेयम् ॥ परञ्च यत्र देव्यादावपि मण्डपस्य मध्य एव कुण्डकरणेच्छा चेत्
 तत्र देव्याः पीठं कुण्डमानसदृशं समचतुरस्रं वप्रान्वितं पूर्वस्यामीशान्यां वा कर्त-
 व्यम् ॥ तथैव श्रीमहारुद्रेऽपि कृते न दोषः ॥ देवतोद्देशेन विशेषतया मुख्यदेवस्य
 दिशि विधीयमानायामपि गणपत्यादीनां पीठानि पूर्ववदेव तत्र तत्र कतंव्यानीति
 नात्र कुत्रापि व्यत्ययः ॥ गायत्रीपुरश्चरणेऽपि यदा गायत्र्याः स्थापनं मण्डपस्य
 मध्य एव वेदीं विधाय कृतञ्चेत्त्रापि मुख्यपक्षे पश्चिमदिशि गौणपक्षे उत्तरस्यां
 दिशि कुण्डमुचितम् । पञ्चकुण्डीपक्षे नवकुण्डीपक्षे तु मध्य एव मुख्यदेवतानां
 स्थापनार्थं वेदी भवति । अस्माकमभिप्रायस्तु गायत्रीपुरश्चरणेऽपि गायत्र्यर्थवाचके
 भगवतः श्रीसूर्यनारायणस्यैवोपासनायाः सत्त्वात्त्रापि गायत्र्याः स्थापनमीशान्यां
 पूर्वस्यां दिशि वा कुण्डविधानं मध्य एवोचितम् ॥ एवं गणपत्यादीनां पीठानि
 कृत्वा मुख्यदेवस्यापि यथोक्तस्थले वेदीं कुर्यात् ॥ एवमस्माभिर्दिग्भात्रं प्रदर्शितम् ।
 एवं सत्यपि विद्वद्भिर्विद्वद्भ्यो यद्रोचते तद्विचार्य कार्यं वयं तु सर्वे गतानुग-
 तिका बहुधेति दिक् ॥

कर्तव्यानि । तत्र तु स्वबुद्धैव व्यवस्था ॥ द्विजातीनामपि कुण्डरत्नावलीकुण्डार्ककुण्डप्रतीपाद्यनेककुण्डमण्डपप्रतिपा-
 दकप्रयेपु कामनामेदेन तत्तद्देवतामेदेन च कुण्डानां भिन्नभिन्नरचनाप्रकार उक्तः ॥ तत्र तत्र तथा विधेय-
 मिति दिक् ॥ सर्वेषां उत्तमपि श्रेष्ठम् ॥ श्रीगुरुके तु सर्वेषां योनिकुण्डमेव कुर्यात् शास्त्रस्य विशेषवचनप्रामाण्यात् ॥

१ अथ पश्चात् महाश्रेष्ठे ऋषिदेव भवति तस्या वेद्यास्तु सर्वथैवेशान्या विहितत्वात् ॥

२ एककुण्डे तु पश्चिमे उत्तरे ईशाने वा कुण्डं कुर्यात् ॥

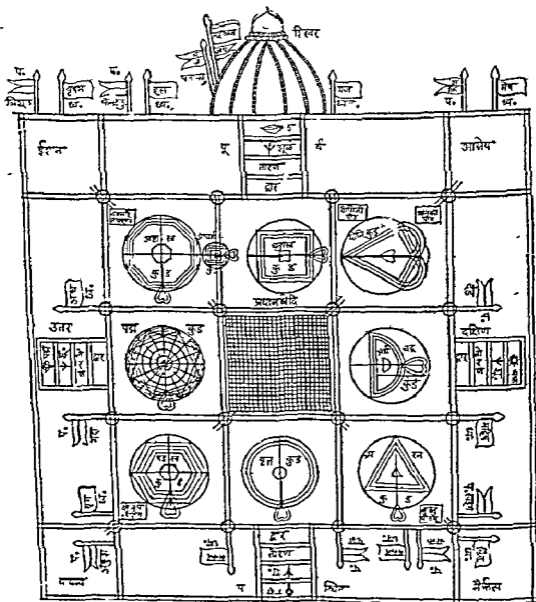
३ अथ मुख्यदेवतावेदीप्रमाणम् ॥ क्रियासारे । त्रिभाग मण्डप कृत्वा मध्यभागस्तु वेदिका ॥
 यथा पूर्वपश्चिमोदशदिशिनिनिर्घृते त्रिभाग मण्डप कृत्वा मध्ये

 यो मण्डपनवमाशो भागस्तत्र-
 माणा हस्तोच्छ्रा मध्यवेदी कार्या ॥ तत्र प्रमाणम् ॥ हस्तमात्रेण तदुत्प्रेष चतुरस्र समतल ॥ परथ
 यदेशान्यां पूर्वस्या वा वेदीकरणं स्यात् तदा कुण्डमानहस्तोच्छ्रा तत्समचतुरस्रा मुख्यदेवस्य वेदी
 कार्या । यथैकहस्ते चतुर्विंशत्यहस्तविरुत्तीका तथैव द्वित्रिचतु प्रभृतिहस्तेषु तत्तद्वत्प्रमाणं ज्ञेयम् ॥

॥ श्रीरतः शरणम् ॥

मंडपसहितो नवपंचैककुण्डीपट्टः ।*

(कुण्डार्कसमनुसारी.)

* अत्रेयं सगष्टप्रतिपत्तिः-अधमेव नवपंचैककुण्डीपट्टे गिरिनव्यगुण्डानि वनमिन्वा ईशान्यामष्टाक्षरस्थाने चतुरस्रे वृत्ते पंचाक्षरप्रदं च. । तथा चतुरस्रं पश्चं एव वा नवपंचैककुण्डीपट्टे चतुरस्रं वा द्विचनेकमेव कुण्डं मध्ये प्रविशन्नुत्तराधमेव चतुरस्रं वा वृत्तं चैकैककुण्डीपट्टे चतुरस्रं वा वृत्तं च. । इति ॥ (गावत्रीपुराणव्याख्यानः)

॥ कुण्डमंडपादीतिकर्तव्यता ॥

॥ अथ कुण्डरचनाप्रकारः ॥

विदन्तु विद्वांसो यत् प्रायो वर्णक्रमेण ब्राह्मणानां चतुरस्रं कुण्डं प्रशस्तम् ॥ तस्मात्पूर्वमाहुतिमानसदृशं सर्वत्र यज्ञकर्मणि एकद्वित्रिचतुर्हस्ताद्यन्यतरहस्तमानं स्वीकृत्य मण्डपे यथोक्तस्थले चतुरस्रं कुण्डं विधेयम् ॥ पूर्वोक्तरीत्या कर्तुः पञ्चमांशं निष्कास्य तत्प्रमाणायां काष्ठपट्टिकायां समांश्चतुर्विंशतिभागान्विरच्य हस्तः कार्यः ॥ स एव चतुर्विंशत्यङ्गुलाख्यो हस्तशब्देन व्यवह्रियते ॥ तस्य चतुर्विंशतितमो भागोऽङ्गुलम् ॥ यथा लक्षाहुतावष्टचत्वारिंशदङ्गुले चतुर्हस्ते कर्तुः पञ्चमांशेन कृतहस्तस्य चतुर्विंशतितमभागाङ्गुलप्रमाणानि यस्यां पट्टिकायाम् अष्टचत्वारिंशदङ्गुलानि स्युस्तत्प्रमाणायां काष्ठपट्टिकायां सौकर्यार्थं समप्रमाणानि चतुर्विंशत्यङ्गुलानि कृत्वा हस्तः कार्यः । तद्वस्तेनैव सर्वत्र तद्वस्तप्रमाणं समचतुरस्रं सक्षेत्रं समखातं क्रमेणोपरितश्चतुस्त्रिद्व्यङ्गुलप्रमाणत्रिमेखलान्वितं सकण्ठं सनाभि संयोनि कुण्डं कुर्यात् ॥

१ सर्वत्र कुण्डे कुण्डप्रमाणहस्तस्य चतुर्विंशतितमो भागोऽंशः । उक्तं च कामिके—कुण्डानां यद्यतुर्विंशो भागः सोऽङ्गुलसङ्गः ॥ विभजयानेन कर्तव्या मेखलाकुण्डनाभयः । तथैव सिद्धान्तशेखरेऽपि—चतुर्विंशतितमो भागोऽङ्गुलं स्मृतम् ॥ तथैव वास्तुशास्त्रेऽपि ॥ यावन्मात्रकृतं कुण्डं तावद्वस्तं प्रव्यप्येत् ॥ कारयेत्तत्करैरेव चतुर्विंशाङ्गुलेन तु ॥

२ कुण्डसिद्ध्याम्—खातं क्षेत्रसमं प्राहुरन्ये तु मेखला विना ॥ कण्ठो जिनांशमानस्यादर्शा इति चापरे ॥ ४८ ॥ अस्यायं भावार्थः ॥ कुण्डकरणार्थं हस्तमानसदृशं समचतुरस्रं सक्षेत्रममखातं (गतं) कृत्वा एकाङ्गुलप्रमाणं व्यङ्गुलप्रमाणं वा कुण्डे कण्ठं विदध्यात् ॥ परत्रान्ये विद्वांसो मेखलार्थं नवाङ्गुलानि त्यक्त्वा हस्तस्यावशिष्टपञ्चदशाङ्गुलप्रमाणं गतं कर्तव्यमिति वदन्ति ॥ तत्तत्तैर् होमद्रव्यस्य स्थूलसूक्ष्मप्रमाणेन बोध्यम् ॥ अर्थात् पूर्वोक्तरीत्या कृतहस्तस्य पञ्चदशाङ्गुलप्रमाणं चतुर्विंशत्यङ्गुलप्रमाणं वा कुण्डे सर्वत्र खातं कर्तव्यम् ॥

३ कुण्डसिद्ध्याम्—अधमा मेखलैका स्यान्मध्यमं मेखलाद्वयम् । श्रेष्ठास्त्रिद्वयोऽथवा द्वित्रिपञ्चस्रधमतादिकम् ॥ ४९ ॥ अयं भावार्थः । एकमेखलाविशिष्टं कुण्डम् अधमम् । द्विमेखलाविशिष्टं कुण्डं मध्यमम् ॥ त्रिमेखलाविशिष्टं कुण्डम् उत्तमम् ॥ तथैव मेखलाद्वयविशिष्टम् अधमम् । मेखलात्रयविशिष्टं मध्यमम् ॥ पञ्चमेखलाविशिष्टं कुण्डम् उत्तमम् ॥ परत्र प्रायः सर्वत्र कुण्डे तिस्र एव मेखलाः कियन्ते ॥ प्रथमा मेखला चतुरङ्गुलोच्चविस्तृता । द्वितीया त्र्यङ्गुलोच्चविस्तृता । तृतीया बह्वुलोच्चविस्तृता कार्या । एवं कुण्डकण्ठतः नवाङ्गुलोच्चा नवाङ्गुलविस्तृता मेखला चतुरस्रादिसमप्रमुण्डे कुण्डाकारा विधेयेत्यर्थः ॥ सर्वत्र नाभिरपि कुण्डस्य मध्ये कुण्डाकारा पश्चात्कारा वा निवेदया । परत्र पद्मकुण्डे नाभिः योनिकुण्डे योनिश्च न विधेया ॥ तत्र प्रमाणम् ॥ शारदातिलके—कुण्डानां कल्पयेदन्तनाभिमम्बुजसन्निभाम् । तत्कुण्डाद्यतुरूपा वा मानमस्य निगद्यते ॥ सुष्येकरजस्तानां नाभिरुत्सेधतो मता ॥ नेत्रवेदाङ्गुला चापि पद्मे नाभि च वर्जयेत् ॥ सा नाभिः चतुरङ्गुलविस्तृता शङ्खलोच्चा कुंडानुरूपैव कर्तव्येत्यर्थः ॥

४ योनिरपि कुण्डस्य मेखलायामुपरिभागे निवेदया । तस्याः प्रभारोऽपि कुण्डसिद्ध्याम्—योनिर्व्यासार्धदीर्घा विततिगुणलयादायतान्धिदिभागा गुंणा तावत्समंतात्परिधिपरिणा तावदधेण रम्यम् ॥ निम्ने कुण्डं विशती वलयदलयुगेनान्विताऽपोविशाला मूलात्पच्छिद्रनालान्तरवटस्त्रिचोऽश्चरन्प्राहृतिर्वा ॥ ५४ ॥ अयं निष्कर्षः ॥ सर्वकार्यम् अष्टचत्वारिंशदङ्गुलचतुर्हस्तस्य कण्ठनाभिमेखलार्थं कृतचतुर्विंशाङ्गुलहस्तव्यापस्वार्थां द्वादशाङ्गुल-

अथ गायत्र्याः पीठम् ॥ प्रायो लोके जपप्रधानकं कर्म, होमप्रधानकं कर्म, उभयात्मकञ्च कर्म दृश्यते । तथा श्रीमहारुद्रादौ अभिषेकात्मकमपि कर्म दृश्यते ॥ इति कृत्वा कुण्डदर्पणकारेण—“होमप्रधानके कुण्डे चतुःस्तंभान्तरे खनेत् ॥ अन्यत्र मध्ये वेदी स्याच्चतुःस्तंभान्तरायता” इति वचनानुरीधादेव श्रीमहारुद्रादौ होमप्रधानके मध्ये कुण्डं क्रियते । परञ्च गायत्रीपुरश्चरणस्य तु सर्वथा जपप्रधानकत्वात् गायत्र्या वेदीमध्ये एव कार्येति संबुध्यते ॥ तथैव यत्रैककुण्डं क्रियते तत्र तत् ईशान्याम् उत्तरस्यां पश्चिमायां वेति कुण्डसिद्ध्यामेव प्रतिपादितम् ॥ यथा—चैकं यदा पश्चिमसोमशैवे ॥ इति दिक् ॥

॥ इति संक्षेपतः सार्वत्रिकी कुण्डमण्डपादीतिकर्तव्यता ॥

॥ अथ प्राच्योदीच्याङ्गसहितः प्रायश्चित्तप्रयोगः ॥

अथ गायत्रीपुरश्चरणं चिकीर्षुर्यजमानो तदधिकारार्थं गायत्रीपुरश्चरणप्रारम्भ-दिनात्पूर्वं कस्यांचिद्विद्यायां तियौ पूर्वदिने तद्दिने वा स्वपापक्षयपूर्वकमात्मशुद्ध्यर्थं प्रायश्चित्तं कुर्यात् ॥ तद्यथा—संभृतप्रायश्चित्तद्रव्यसंभारो यजमानो नद्यादौ कृतः स्नानो सशुद्धो वेदधर्मशास्त्रविदां वेदविदां वा चतुरखीन् वाऽध्यात्मविदो विप्रान् एकं वा पर्यत्वेनोपवेश्य स्वयं प्रायश्चित्ती आचमनं प्राणायामञ्च विधाय देशकालौ संकीर्त्य करिष्यमाणप्रायश्चित्तांगतया सचैलं स्नानं करिष्ये । इति संकल्प्य । सपत्नीकः स्नानं विधाय ह्यिन्द्रवासाः पर्षदः समीपं गत्वा तां प्रदक्षिणीकृत्य हृदयेन दूयमानः पर्षदं साष्टाङ्गं प्रणमेत् ॥ ततस्तैः ‘किं ते कार्ये? मिथ्या मावादीः सत्यमेव वद’ इत्यादौ पृष्टे पर्षदप्रै प्रत्येकं गोवृषयोः प्रत्यान्नायत्वेन यथाशक्ति सुवर्णरौप्ययोर्निष्कं तदर्धं

संपाद्य तृतीयभागाम् अथाहुलविस्तृताम् एकाहुलोचा सच्छिद्रा नितम्बमागे एकाहुलोच्चाय (अथत्यपत्र-वृत्तिं) योनिं विधाय कुण्डसाधमेखलायां कुण्डं विद्यन्ती मूलोऽपि सच्छिद्रमेकाहुलनाला कृत्वा निदध्यात् ॥ योन्यां—योनिमध्यमं निम्नं गुणं प्रमुकुराहुलम् ॥ शृण्विदं द्वितयं तस्या पार्श्वे वा सुभिर्कुंभकम् ॥ एवं तां शोचावर्णयन्ती कृत्वा तत्र द्वौ मुख्यावपि निवेश्यौ ॥ एवं सर्वत्र एकद्वित्रिचतुःप्रमृतिहस्तैश्चतुराङ्गि कुण्डं कुण्ड-मध्ये एकाहुलं कण्ठं परितो विद्यन्त्य नवाहुलविस्तृतोऽमुपरितक्षत्रिद्विमेखलागन्धिवत् मध्ये पूर्वोक्तप्रमाणनगभियोनि-सहितश्च कार्यमिति निष्कर्षः ॥

१ कर्षारो वेदधर्मशाः पर्षद्विद्यमेव वा ॥ सा मृते यं स धर्मं स्वादेद्यो वाऽप्यारम्भितमः ॥ या. सू. भा. ॥ १ ॥ कारणापनोऽपि । ए तु सन्धे स्विर्लुंक्तः प्राग्भौधेद्विजोतमे ॥ धर्मशास्त्रार्थेऽनुत्तरैर्यथाशक्तविचार-दे ॥ एवंपिथा त्रय मभ्या चर्तयता ॥ बृहस्पतिस्तु । त्वेकार्यवेदधर्मशाः सात पय प्रयोऽपि वा ॥ यत्रो-परिशा विद्वा स्तु ना यत्रपर्यो समा ॥

२ हिं तं कार्यं वदामाहं हि वा मृगयसे द्विन ॥ तरपयो मृहि तरसां सान्यं हि गतिरात्मनः ॥ १ ॥ अस्मिन् वैष गर्भेण तन्मेव परं बलम् ॥ यदि चेत्यप्ये सत्यं निपन प्राप्यसे शुभम् ॥ २ ॥ यदागतोऽस्य-सायेन न तं हन्ति बर्हिषिदः ॥ एतै समदुग्धनं गर्भं मृदापलेन ॥ ३ ॥

वा द्रव्यं निधाय 'अमुकशर्मणो मम जन्मप्रभृत्यद्यथायज्ज्ञाताज्ञातकामाकामसकृद-
सकृत्कृतकायिकवाचिकमानसिकसांसर्गिकस्पृष्टास्पृष्टभुक्ताभुक्तापीतापीतसकलपात-
कातिपातकलघुपातकसंकरीकरणमलिनीकरणापात्रीकरणजातिभ्रंशकरणप्रकीर्णक-
पातकानां महापातकव्यतिरिक्तानां निरासार्थमनुग्रहं कृत्वा प्रायश्चित्तमुपदिशन्तु
भवन्तः' इति कथयित्वा तान् प्रार्थयेत् ॥ आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं भवद्दशमिदं
जगत् ॥ यक्षरक्षःपिशाचादि सदेवासुरमानुषम् ॥ १ ॥ सर्वे धर्मविवेकारो गोप्तारः
सकला द्विजाः ॥ मम देहस्य संशुद्धिं कुर्वन्तु द्विजसत्तमाः ॥ २ ॥ मया कृतं
महाघोरं ज्ञातमज्ञातकिल्बिषम् ॥ प्रसादः क्रियतां मह्यं शुभानुज्ञां प्रयच्छथ ॥
पूज्यैः कृतपवित्रोऽहं भवेयं द्विजसत्तमैः ॥ ३ ॥ एवं तान् संप्रार्थ्य तदनंतरं
'मामनुगृह्यन्तु भवन्तः' इति वदन् प्रणमेत् ॥ ततस्ते पर्यदि स्थिता विप्राः तस्य
शरीरद्रव्यादिशक्तिं विचार्य पुस्तकवाचनपूर्वकं प्रायश्चित्तम् अनुवादकस्याग्रे कथ-
येयुः प्रत्याभ्रायांश्च शक्त्या कल्पयेयुः ॥

तत्रादौ पुस्तकपूजनं कुर्यात् ॥ ॐ पावकान्हः सरस्वतीवार्जेभिर्वाजिनीवती ।
यज्ञं वष्टुधियावसुः ॥ ६६ ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः आवा० सम० इत्यादिकं यथाव-
काशं विशेषार्घ्यपर्यन्तं पूजनं विधाय पर्यदुपदिष्टस्यानुवादकस्यापि यथाविभवं पूजनं
कुर्यात् । यथा—ॐ इदं विष्णुः ॥ ६५ ॥ अनुवादकाय नमः इति गन्धाद्युपचारान्
दक्षिणाञ्च समर्पयामि इति दत्त्वा तदग्रे स्वशक्त्यनुसारेण स्वपापानुसारेण च पर्यदुप-
दिष्टं द्रव्यं भूतिरूपं निधाय स्वयं स्वासने करसंपुटौ कृत्वा अनुवादकद्वारा पर्यदुपदिष्टं
प्रायश्चित्तं शृणुयात् । तद्यथा । अनुवादको ब्रूयात्—भो यजमान ! तव करिष्यमाण-
गायत्रीपुरश्चरणकर्मण्यधिकारार्थं पूर्वोक्तानां महापातकव्यतिरिक्तानां तव पापानाम्
अनेन अमुकप्रत्याभ्रायद्वारा पर्यदुपदिष्टेन अमुकसर्वप्रायश्चित्तेन प्राच्योदीच्यांग-

१ तद्रव्यं पर्यदि स्थिता विप्रा विभज्य विभज्य शब्दीयुः ॥ मुख्यतया प्रवृत्तं गोत्रययोर्दोषं प्रतीयते
परध—बहुभ्यो न प्रदेयानि गौरुहं शयनं स्त्रियः । इति अगिरसोक्तत्वात् प्रायश्चित्तिना गोत्रययोर्मूल्यमेव
पर्यदग्रे निधेयम् ॥

२ प्रायश्चित्ती चन्दनपुष्पादिभिः पुस्तकपूर्तां सभ्यानुवादकपूर्तां च विधाय निम्बवृक्षात्वेन किविद्यया-
शक्ति इव्यं निधाय कृताञ्जलिपुटो नमस्विष्टेन् ॥ अनुवादकाय च पापानुसारेण भूतिरूपां दक्षिणां दद्यात् ॥
ततः अनुवादकः पूर्वोक्तानां महापातकव्यतिरिक्तानां पातकानां क्षयध्यानेन पर्यदुपदिष्टेन सर्वप्रायश्चित्तेनामु-
कप्रत्याभ्रायद्वारा प्राच्योदीच्याङ्गसहितेनाऽऽचीर्णेन तव शुद्धिर्भविष्यति तेन त्वं कृतार्थो भविष्यसीति त्रि-
पदिसेत् । तत्र प्रायश्चित्तं शक्त्यनुसारेण पञ्चदं १८० पञ्चदं १० सार्धोदं ४५ अदं ३० वा पर्यदनुमतं
निधेयम् ॥ प्रत्याभ्रायाश्च गायत्र्ययुतजपे, निलहोमे सहस्रे, द्वादशमार्गणभोजने, तीर्थभोजनयात्रायामेकगोदाने,
सुवर्णैष्यनिष्कतद्वैतदर्शनां गोमूल्यानां शक्त्या दाने, शुक्लनोरास्य द्वादशमार्गणेषु, द्विगुणद्वादशमार्गणानां चैकः
प्राजापत्य इति ॥ ततः शक्त्याऽऽमार्गं द्विगुणं द्रव्यं चतुर्गुणमित्यादि योजयम् ॥ अन्दे ३० प्राजापत्यानि ॥
ग.पु. २

सहितेनाचीर्णेन शुद्धिर्भविष्यति तेन त्वं कृतार्थो भविष्यसि ॥ एवं पुनर्द्वि-
वारं श्रावयेत् । एवमनुवादकेन निवेदितं प्रायश्चित्तं प्रायश्चित्ती 'भवदनुग्रहः'
इत्यङ्गीकृत्य सन्मानपूर्वकं प्रणम्य पर्पदं विसृजेत् ॥ अस्मिन्नहनि शक्तेनोपवासः
कार्यं इत्यरेण हविष्याशनम् ॥

ततः प्रायश्चित्तं कुर्यात् । तद्यथा—आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्या-
मुकशर्मणो मम जन्मप्रभृत्यद्यदिनं यावज्ज्ञाताज्ञातकामाकामसकृदसकृत्कृत-
कायिकवाचिकमानसिकसांसर्गिकस्पृष्टास्पृष्टभुक्ताभुक्कपीतापीतसकलपातकोपपात-
कलघुपातकसंकरीकरणमलिनीकरणापात्रीकरणजातिभ्रंशकरणप्रकीर्णकपातकानां
महापातकव्यतिरिक्तानां निरासेन श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थममुकप्रायश्चित्तममुकप्रत्या-
न्नायेन प्राच्योदीच्याङ्गसहितं यथाशक्ति करिष्ये इति संकल्पं कुर्यात् ॥ ततः
पुनर्जलमादाय । तत्रादौ प्रायश्चित्तस्य प्राच्यांगतया विहितानि वपनदंतधावनादीनि
करिष्ये इति संकल्प्य ॥ यानि कानि च पापानि ब्रह्महत्यासमानि च ॥
केशानाश्रित्य तिष्ठन्ति तस्मात्केशान्वपाम्यहम् ॥ इति मन्त्रेण शिखाकक्षोपस्थवर्जं
नखरोमाणि वापयित्वा शीतोदकेन स्नानं कृत्वा प्राङ्मुखो द्वादशाङ्गुलदीर्घौदुम्बर-
दन्तकाष्ठेन दन्तधावनं कुर्यात् । तत्र—आयुर्वलं यशो वर्चः प्रजाः पशुवसूनि
च ॥ ब्रह्मप्रज्ञां च मेधां च त्वन्नो देहि वनस्पते ॥ १ ॥ इति मन्त्रेण
दन्तकाष्ठं संप्रार्थ्य तेन च दन्तान्संशोध्य गण्डूपान् कृत्वा तूष्णीं स्नानाचमनं
विधाय शरीरशुद्ध्यर्थं प्रायश्चिताङ्गीभूतं दशविधस्नानं कुर्यात् ॥

॥ अथ स्नानविधिप्रयोगः ॥

॥ तत्र दशविधस्नानम् ॥

प्रायश्चित्ती नदीतटागादिकं गत्वा सुप्रक्षालिततटतीरे भस्मादीनि स्नानो-
पकरणानि स्थापयेत् ॥ ततः पाणिपादं प्रक्षाल्य नाभिमात्रं जलं गत्वा कुक्षपवि-
ग्रहस्तो चन्द्रशिखी ॐ केशवाय नमः स्वाहा ॥ ॐ नारायणाय नमः स्वाहा ॥
ॐ माधवाय नमः स्वाहा ॥ इत्याचम्य । ॐ गोविन्दाय नमः इति हस्तं प्रक्षाल्य
प्राणायामत्रयं कुर्यात् ॥ ततो देशकालौ संकीर्त्य मम ज्ञाताज्ञातादिसमस्तपापक्षयार्थं
करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरणाधिकारार्थं शरीरशुद्ध्यर्थममुकप्रायश्चित्तांगभूतमादौ
भस्मादिभिर्दशविधस्नानं करिष्ये इति संकल्पयेत् । तत आदौ (१) भस्मस्ना-

१ कृपणमन्त्राः—राष्ट्रं तत्पुत्रस्य बहुपुत्र्यप्राप्ताय वपनाभावः ॥ तदा तेष्वो दिगुणं प्रायश्चित्तं
दिगुणं दक्षिणा च विदिता ॥ कन्धुदपार्थं प्रायश्चित्ते तु वपनाभावः ॥ पित्रादीनाम् और्ध्वं देहि कृत्स्नं त्वयद्यमेव
वपनं कर्षितस्यम् ॥ २ रदक्ष्यण्डमन्त्राद्यु हेमाद्रिय कृष्णमनीर्घ्रन्त तस्मात्कृते तु वैशिष्ट्यम् ।

नम् ॥ वामहस्ते दक्षिणहस्तेन यज्ञीयभस्म गृहीत्वा पश्चादुदकमिश्रणानंतरं दक्षि-
णहस्तेन तत् संमर्द्याभिमंत्रयेत् ॥ तत्र मंत्राः ॥ ॐ अग्निरिति भस्म ॥ ॐ वायुरिति
भस्म ॥ ॐ जलमिति भस्म ॥ ॐ स्थलमिति भस्म ॥ ॐ व्योमेति भस्म ॥
ॐ सर्वदृ हवा इदं भस्म ॥ ॐ मन एतानि चक्षुषि भस्मानि । इत्यभिमंत्र्य । अधो-
लिखितैर्मंत्रैस्तत्स्थानेषु भस्मधारणं कुर्यात् ॥ ॐ ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः
सर्वभूतानाम् ॥ ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोधिपतिर्ब्रह्मा शिवो मेऽस्तु सदाशिवोम् ॥
ॐ ईशानाय नमः इति शिरसि मर्दयेत् ॥ ॐ तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय
धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥ ॐ तत्पुरुषाय नमः इति मुखे ॥ ॐ अधो-
रेभ्योऽधोरेभ्योऽधोरेभ्योऽधोरेभ्यः ॥ सर्वेभ्यः सर्वशर्द्धेभ्यो नमस्तेऽस्तु रुद्र-
पेभ्यः ॥ ॐ अधोराय नमः इति हृदये ॥ ॐ वामदेवाय नमो ज्येष्ठाय नमः-
श्रेष्ठाय नमो रुद्राय नमः कालाय नमः कलविकरणाय नमो बलविकरणाय
नमः ॥ ॐ वामदेवाय नमः इति गुह्ये ॥ ॐ सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय वै
नमो नमः ॥ भवे भवे नातिभवे भवस्व मां भवोर्द्धवाय नमः ॥ ॐ सद्योजाताय
नमः इति पादयोः ॥ ॐ प्रसद्य भस्मना योनिमपञ्चपृथिवीमग्ने ॥ सद्यः सृज्य-
न्नात्प्रियोर्द्धयोर्द्धिष्मन्पुनरासदः ॥ ३६ ॥ इति मंत्रेण प्रणवेन वा सर्वाङ्गेष्वपि भस्म
विलिपेत् ॥ ततो (२) गोमयस्नानम् ॥ तद्यथा । प्रणवेन शुद्धगोमयमा-
दाय वामहस्तेन दक्षिणहस्तस्थितं गोमयमधोलिखितैर्मंत्रैरभिमंत्रयेत् ॥ अग्रमग्रं
चरंतीनामौषधीनां वने वने ॥ तासां वृषभपत्नीनां पवित्रं कायशोधनम् ॥ यन्मे
रोगांश्च शोकांश्च पापं मे हर गोमय ॥ १ ॥ ॐ मानस्तोके तनये मानुऽआर्युपि
मानो गोपुमानोऽअश्वेषु रीरिषः ॥ मानो वीरान्नुद्भामिनो वधीर्हविष्मन्तुः
सदुमिच्छां हवामहे ॥ ३६ ॥ इत्यभिमंत्र्य सूर्याय दर्शयित्वा ॥ ॐ गंधद्वारांदुराधर्पा
नित्यपुष्टांकरीपिणीम् ॥ ईश्वरसर्वभूतानांतामिहोपहृयेश्रियम् ॥ १ ॥ इति मंत्रेण
दक्षिणहस्तगृहीतेन गोमयेन शिरसो नाभ्यंतं वामहस्तगृहीतेन मंत्रावृत्त्या नाभितः
पादपर्यंतं सर्वाङ्गमालिप्य स्नात्वा द्विराचामेत् ॥ ततो (३) मृत्तिकास्नानम् ॥ मृत्ति-
कामादाय । अश्वक्रांते रथक्रांते विष्णुक्रांते वसुंधरे ॥ मृत्तिके हर मे पापं यन्मया
कायसंचितम् ॥ १ ॥ उद्धृतासि वराहेण कृष्णेन शतबाहुना ॥ शिरसा धारयि-
ष्यामि रक्ष त्वं मां पदे पदे ॥ २ ॥ मृत्तिके हर मे पापं यन्मया दुष्कृतं कृतम् ॥
त्वया हतेन पापेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ३ ॥ इत्यभिमंत्र्य । ॐ इदंविष्णु-
विचक्रमेत्रेधानिर्दधेपदम् ॥ समूढमस्यपाशं सुरेस्वार्हा ॥ ३७ ॥ इति मंत्रेण शिरः-

हिरण्यस्नानम् । ॐ आकृष्णेन रजसा वर्त्तमानो निवेशयन्नमृतम्मर्त्यं च ॥
हिरण्ययैः सविता रथेनादेवो वाति भुवनानि पदश्यन् ॥ ३३ ॥ हिरण्यगर्भ-
गर्भस्य हेमवीजं विभावसोः ॥ अनंतपुण्यफलदमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ इति
स्नायात् ॥ इति दशविधस्नानम् ॥

ततः शुद्धोदकेन स्नात्वा जलेष्वधमर्पणं कुर्यात् ॥ द्रुपदादिवेति जलं त्रिवारमा-
वर्तयेत् ॥ ॐ द्रुपदादिषु मुमुक्षानः खिन्नः स्नातो मलादिव ॥ पूतं पवित्रैषो-
वाज्यमार्पःशुन्धन्तु मैत्रसः ॥ ३० ॥ ततः स्नानाङ्गतर्पणं कुर्यात् ॥

प्राङ्मुखो भूत्वा सव्येन देवतीर्थेन एकैकमञ्जलिं जले क्षिपेत् ॥ ॐ ब्रह्मादयो दे-
वास्तृप्यन्ताम् ॥ १ ॥ ॐ गौतमादय ऋषयस्तृप्यन्ताम् ॥ १ ॥ उदङ्मुखो यज्ञो-
पवीतं कंठे धृत्वा प्रजापतितीर्थेनाञ्जलिद्वयं दद्यात् ॥ ॐ सनकादयो मनुष्यास्तृप्य-
न्ताम् ॥ २ ॥ ततोऽपसव्येन दक्षिणाभिमुखः कृष्णतिलोदकैस्त्रीस्त्रीनञ्जलीन्दद्यात् ॥
ॐ कव्यवाडनलादयः पितरस्तृप्यन्ताम् ॥ ३ ॥ ॐ आज्ञास्तम्भपर्यन्तं जग-
त्तृप्यताम् ॥ ३ ॥ एवं तर्पणं कृत्वा पुनर्यक्ष्मतर्पणं कुर्यात् ॥ यन्मया दूषितं तोयं
मलैः शरीरसंभवैः ॥ तस्य पापस्य शुद्ध्यर्थं यक्ष्मैतत्ते तिलोदकम् ॥ इति
यक्ष्मणे जलं दत्त्वा तीरमागत्य । ॐ अग्निदग्धाश्च ये जीवा येऽप्यदग्धाः कुले मम ।
भूमौ दत्तेन तृप्यन्तु तृष्णा यान्तु परां गतिम् ॥ १ ॥ इति जलाञ्जलिं तीरे निःक्षि-
पेत् ॥ एवं स्नानाङ्गतर्पणं कृत्वा सव्येनाचम्य सूर्यायार्घ्यं दद्यात् । ॐ आकृ-
ष्णेन रजसावर्त्तमानो निवेशयन्नमृतम्मर्त्यं च ॥ हिरण्ययैः सवितारथेनादेवोर्वा-
तिभुवनानिपदश्यन् ॥ ३३ ॥ ततो जलाद्बहिर्निष्क्रम्याहृतं श्वेतं सदशं धौतं वस्त्रं
परिधाय उपवस्त्रं च गृहीत्वा द्विराचम्य स्वभाले भस्मादिकं धारयेत् ॥ ततः
प्रायश्चित्ताङ्गीभूतं विष्णोः पूजनं कुर्यात् ॥

॥ इति स्नानविधिप्रयोगः ॥

॥ अथ प्रायश्चित्तांगविष्णुपूजनप्रयोगः ॥

अथ पूजासंभृतसंभारो यजमानः स्वासने उपविश्याचम्य प्राणानायम्य देश-
कालौ संकीर्त्य अमुकगोत्रोत्पन्नस्यामुकशर्मणो मम पूर्वकृतसंकल्पसिद्ध्यर्थं सर्व-
पापक्षयार्थं शरीरशुद्ध्यर्थं च करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरणाधिकारार्थं पुरुषसूक्तेन
ध्यानावाहनादिषोडशोपचारैः श्रीमहाविष्णुपूजनमहं करिष्ये । इति संकल्प्य ।
स्वपुरतः चतुरस्रे हस्तमात्रे स्थंडिले काष्ठपीठे वा श्वेतवस्त्रं प्रसार्य तत्र तंडुलैरष्ट-

१ अत्र वेचन शिष्टं निलक्षणविधिनऽपि स्नान हेमाद्रिसंस्कारमपि च कुर्वन्ति परस्य तत्कृते वैशिष्ट्यमप्यकृते
दोष इति न धर्मितव्यम् ॥

दलं कृत्वा तन्मध्ये ताम्रकलशं स्थापयेत् ॥ तद्यथा । ॐ भूरसि० ॥ १६ ॥ इति मंत्रेण
भूमिं स्पृष्ट्वा ॥ १ ॥ तत्र ॐ धान्यमसि० ॥ १७ ॥ इति धान्यं क्षिष्ट्वा ॥ २ ॥ तस्यो-
परि ॐ आजिघ्र० ॥ १८ ॥ इति कलशं स्थापयेत् ॥ ३ ॥ ततो वरुणस्योत्तम्भनमसि०
॥ १९ ॥ इति जलमापूर्य ॥ ४ ॥ तत्र ॐ त्वां गन्धर्वा० ॥ २० ॥ इति गंधम् ॥ ५ ॥
ॐ वा ओषधीः० ॥ २१ ॥ इति सर्वोषधीः ॥ ६ ॥ ॐ काण्डात्काण्डात्० ॥ २२ ॥
इति दूर्वाः ॥ ७ ॥ ॐ अश्वत्थेवो० ॥ २३ ॥ इति पंचपलवान् ॥ ८ ॥ ॐ स्योनापृथिवि०
॥ २४ ॥ इति सप्तमृदः ॥ ९ ॥ ॐ चालं फलिनीः० ॥ २५ ॥ इति पूगीफलम्
॥ १० ॥ ॐ परिवाजपतिः० ॥ २६ ॥ इति पंचरत्नानि ॥ ११ ॥ ॐ हिरण्यगर्भः
॥ २७ ॥ इति हिरण्यं क्षिष्ट्वा ॥ १२ ॥ ॐ सुजातोज्योतिषा० इति वस्त्रं वा रक्तसूत्रं
कलशस्य कंठे वेष्टयेत् ॥ १३ ॥ ततः ॐ पूर्णादर्वि० ॥ २८ ॥ इति पूर्णपात्रं निधाय ॥ १४ ॥
तत्र ॐ तच्चायामि० ॥ २९ ॥ इति वरुण इहागच्छ इह तिष्ठ इति वरुणमावाह्य ।
ॐ मनोज्ञतिर्जुपता० ॥ ३० ॥ इति प्रतिष्ठां कृत्वा । ॐ अपांपतये वरुणाय नमः
इति तं पञ्चोपचारैः संपूज्य । कलशस्य मुखे विष्णुः० इत्यादिनाभिमन्त्र्य । देवदानव-
संवादे० इति कलशं प्रार्थ्य । ततः कलशोपरि पट्टवस्त्रं प्रसार्य तत्र गंधेन अष्टदलं
चतुर्द्वारोपेतं विष्णुयंत्रं विलिख्य तन्मध्ये तुलसीदलोपरि शालिग्रामप्रतिमामथवा
स्वर्णमयीं कृताद्युत्तारणप्राणप्रतिष्ठां विष्णुमूर्तिं कुशनिर्मितां वा स्थापयेत् ॥ मूर्तिं
सत्यां प्राणप्रतिष्ठां वक्ष्यमाणप्रकारेण कुर्यात् ॥ यथा । मूर्तिं पात्रे निधाय घृते-
नाभ्युज्य तदुपरि जलधारां दद्यात् ॥

तत्र मंत्राः ॥ समुद्रस्यत्वार्यक्याग्नेपरिद्वययामसि ॥ पावकोऽअस्मन्बर्षः शिवो
भवे ॥ १७ ॥ १ ॥ हिमस्यत्वा जरायुणाग्नेपरिद्वययामसि ॥ पावकोऽअस्मन्बर्षः
शिवोभवे ॥ १८ ॥ २ ॥ उपज्जमन्नुपयेतसेवतरनदीप्त्वा ॥ अग्नेपित्तमपार्म-
सिमण्डकिताभिरागं हिसेमन्नो यज्ञपावकवर्षणीः शिवङ्कुधि ॥ १९ ॥ ३ ॥ अपा-
मिदह्ययनः समुद्रस्य निवेशनम् ॥ अह्यांस्तेऽअस्मत्पन्तु हेतयः पावकोऽअस्म-
न्बर्षः शिवोभवे ॥ २० ॥ ४ ॥ अग्नेपावकरोचिषामुन्द्रया देवजिह्वया ॥ आदे-
षाच्चक्षियक्षिच ॥ २१ ॥ ५ ॥ सनःपावकदीदिवोग्ने देवांस्तेऽअह्वावह । उर्षयज्ञः
हविर्ज्ञ नः ॥ २२ ॥ ६ ॥ पावकया यश्चितपन्त्या पूषा क्षामन् रुरुचऽउपसो न
भानुना । तूर्षध्रयामुधेतशस्य नूरुणऽआयोघ्णे न तत्पाणोऽअजरः ॥ २३ ॥ ७ ॥
नमस्नेहरसे शोचिपेनमस्तेऽअस्त्रधिपे ॥ अह्यांस्तेऽअस्मत्पन्तु हेतयः पाव-
कोऽअस्मन्बर्षः शिवोभवे ॥ २४ ॥ ८ ॥ नृपदेवेऽप्युपदेवेऽर्षिपदेवेऽह्यनस-
देवेऽस्त्रिपदेवे ॥ २५ ॥ ९ ॥ ये देवाद्देवानां व्यज्ञियां यज्ञियानां मंत्रमन्त्रीणमुप-

भागमासते । अहुतादौ हविषो यज्ञेऽअस्मिन्स्वयंपिबन्तु मधुनो घृतस्य ॥ १३ ॥ १० ॥
 वे देवादेवेष्वर्धिते देवत्वमायन्ये ब्रह्मणः पुरऽएतारोऽअस्य । येऽन्योनऽकृते पर्वते
 धामकिञ्चन न ते दिवो न पृथिव्याऽअधिस्लुषु ॥ १४ ॥ ११ ॥ प्राणदाऽअपानदा
 क्पानदा वचोदा वरिवोदाः ॥ अच्योस्तेऽअस्मत्तपन्तुहेतयः पावकोऽअस्मन्वर्भ्य-
 षशिवोर्भव ॥ १५ ॥ १२ ॥

इत्यग्न्युत्तराणं कृत्वा प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् । यथा । मूर्ते स्पृष्ट्वा । ॐ आँ हीं
 क्रौंयंरंलंवंशंपंसंहंसः सोहम् । अस्या विष्णुमूर्तेः प्राणा इह प्राणाः । पुनः ॐ
 आँ हीं क्रौंयंरंलंवंशंपंसंहंसः सोहम् । अस्या विष्णुमूर्तेः जीव इह स्थितः । पुनः
 ॐ आँ हीं क्रौंयंरंलंवंशंपंसंहंसः सोहम् । अस्या विष्णुमूर्तेः सर्वेन्द्रियाणि वाङ्म-
 नस्त्वच्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाप्राणपाणिपादपायूपस्थानि इहैवागत्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु
 स्वाहा ॥ इति प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा । ॐ मनोजृतिर्जु० इति प्रतिष्ठाप्य । ॐ धृत्रस्या-
 सिकनीनकश्चक्षुर्हाऽअसिचक्षुर्मदेहि ॥ इति नेत्रोन्मीलनं कृत्वा गंधादिपञ्चोपचारैः
 संपूज्य गर्भाधानादिपञ्चदशसंस्कारार्थं पञ्चदशप्राणवावृत्तिं जपेत् । अनेन पञ्चद-
 शसंस्काराः संपद्यन्ताम् ॥ इति ॥ एवं प्राणप्रतिष्ठां विधाय शरीरशुद्ध्यर्थं देहन्यासान्
 कृत्वा श्रीमहाविष्णोः पूजनं कुर्यात् ॥ तद्यथा । जलं गृहीत्वा करिष्यमाणश्रीमहा-
 विष्णुपूजनकर्मण्यधिकारार्थं शरीरशुद्ध्यर्थमङ्गन्यासान् करिष्ये ॥

अथाङ्गन्यासः ॥ ॐ सहस्रशीर्षा० ॥ १ ॥ इति वामकरे ॥ १ ॥ ॐ पुरुष-
 एवेदः० ॥ इति दक्षिणकरे ॥ २ ॥ ॐ एतावानस्व० ॥ इति वामपादे ॥ ३ ॥
 ॐ त्रिपादूर्ध्व० ॥ इति दक्षिणपादे ॥ ४ ॥ ॐ ततो विराडं० ॥ इति वाम-
 जानुनि ॥ ५ ॥ ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतं० ॥ इति दक्षिणजानुनि ॥ ६ ॥ ॐ
 तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतऽऽकृचं० ॥ इति वामकटौ ॥ ७ ॥ ॐ तस्मादश्वो० ॥
 इति दक्षिणकटौ ॥ ८ ॥ ॐ तय्यज्ञं० ॥ इति नाभौ ॥ ९ ॥ ॐ वत्पुरु० ॥
 इति हृदये ॥ १० ॥ ॐ ब्राह्मणोस्य० ॥ इति कंठे ॥ ११ ॥ ॐ चन्द्रमाम-
 नसो० ॥ इति वामबाहौ ॥ १२ ॥ ॐ नावर्भ्याऽआसी० ॥ इति दक्षिणबाहौ ;
 ॥ १३ ॥ ॐ वत्पुरुषेण० ॥ इति मुखे ॥ १४ ॥ ॐ सुसास्यासन्० ॥ इति,
 नेत्रयोः ॥ १५ ॥ ॐ युज्ञेन युज्ञमय० ॥ १६ ॥ इति मूर्ध्नि ॥ १६ ॥

अथोत्तरनारायणस्वर्गिभः षडङ्गन्यासाः ॥ ॐ अन्वः सम्भृतं० ॥ १ ॥ इति हृदये ;
 ॥ १ ॥ ॐ वेदाहमेतमु० ॥ इति शिरसि ॥ २ ॥ ॐ प्रजापतिञ्च० ॥ इति शिखायै ;
 षपद् ॥ ३ ॥ ॐ यो देवेभ्यऽआतपति० ॥ इति कवचाय हुम् ॥ ४ ॥ ॐ रुच-

म्राहाङ्गं ॥ ३३ ॥ इति नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ श्रीञ्चतैलक्ष्मीं ॥ ३३ ॥
इत्यस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ एवं न्यासान् कृत्वा कलशं शंखं घण्टां च संपूज्य पूर्ववद्दे-
वन्यासान् कृत्वा देवं ध्यायन् पूजां कुर्यात् ॥

तत्र प्रयोगः ॥ ॐ सहस्रशीर्षां ॥ ११ ॥ श्रीमहाविष्णवे नमः आवाहनं सम-
र्पयामि ॥ [शालिग्रामपूजायामावाहनाभावात्पत्रं पुष्पं निवेदयेत् ॥] ॐ पुरु-
षस्ये ॥ श्रीमहाविष्णवे नमः आसनं स ॥ ॐ एतावानस्य ॥ श्रीमहावि-
ष्णवे नमः पाद्यं स ॥ ॐ त्रिपादुङ्कं ॥ श्रीमहाविष्णवे नमः अर्घ्यं सम ॥
ॐ ततो द्विराढं ॥ श्रीमहाविष्णवे नमः आचमनीयं सम ॥ ॐ तस्माद्य-
ज्ञात्सर्वहुतं ॥ श्रीमहाविष्णवे नमः स्नानं सम ॥ ततः ॐ पर्य-ः पृथिव्यां
॥ ३३ ॥ ॐ द्युधिकाव्णो ॥ ३३ ॥ ॐ घृतं घृतपावानं ॥ ११ ॥ ॐ मधु-
घातां ॥ ॐ मधुनक्तं ॥ ॐ मधुमाज्ञो ॥ २५-३९ ॥ ॐ अपांरसु ॥ ३३ ॥
इतिपञ्चमंत्रैः पृथक् पृथक् पंचामृतस्नानं वा ॐ पञ्चनद्युहसरं ॥ ३३ ॥ इति
मंत्रैर्णिकेन मिश्रितेन पञ्चामृतेन स्नानं कारयित्वा गंधादिभिर्देवं संपूज्य पुरुषसूक्तेना-
भिषेकं कृत्वा शुद्धोदकेन स्नापयित्वा स्वर्णमयमूर्तिं शालिग्रामं वा कलशे संस्थाप्य
यस्त्रायुपचारान्दद्यात् ॥ ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतस्रक्तं ॥ श्रीमहाविष्णवे नमः
वस्त्रं स ॥ ॐ तस्मादर्थां ॥ श्रीमहाविष्णवे नमः उपवीतं स ॥ ॐ तंस्व-
ज्ञमर्हिं ॥ श्रीमहाविष्णवे नमः चंदनं स ॥ ॐ यत्पुरुषं ॥ श्रीमहाविष्णवे
नमः पुष्पाणि तुलसीपत्राणि च स ॥ ॐ ब्राह्मणोस्य ॥ श्रीमहाविष्णवे नमः
धूपम् आप्रापयामि ॥ ॐ चन्द्रमां ॥ श्रीमहाविष्णवे नमः दीपं दर्शयामि ॥ ॐ
नाच्य्याऽआसीद् ॥ श्रीमहाविष्णवे नमः नैवेद्यं सम ॥ नैवेद्यं जलेन संप्रोक्ष्य
धेन्वाऽमृतीकृत्य ॐ प्राणाय स्वाहा इत्यादि पञ्चग्रासान्दद्यात् ॥ ततः हस्तप्रक्षाल-
नादिकार्यं जलं दद्यात् ॥ ततः ॐ यत्पुरुषेण ॥ श्रीमहाविष्णवे नमः मुखवास-
तांपूर्णं स ॥ ॐ हिरण्यगर्भं सर्ववर्ततां ॥ ११ ॥ श्रीमहाविष्णवे नमः
दक्षिणां स ॥ ततो नीराजनम् ॥ ॐ इदं ह ॥ ११ ॥ इति कर्पूरार्तिकं स ॥
ॐ सुस्तास्यसिन् ॥ श्रीमहाविष्णवे नमः प्रदक्षिणां स ॥ ॐ यज्ञेनयज्ञमय ॥ ११ ॥
श्रीमहाविष्णवे नमः मंत्रपुष्पांजलिं स ॥ ततः ॐ अन्न्यः इति आरम्य ॐ श्रीश्चते
इत्यंतं पठेत् ॥ ११ ॥ ॐ महाविष्णवे नमः स्तुतिपाठं स ॥ इति साष्टांगं प्रणमेत् ॥
ततो हस्ते जलमादाय अनेन पौदशोपचारपूजनेन पापहा श्रीमहाविष्णुः प्रीयताम् ॥

॥ इति विष्णुपूजनप्रयोगः ॥

एवं विष्णुपूजां कृत्वा पुरुषसूक्तेन प्रत्यृचं भगवान् पापहा महाविष्णुस्तृप्यताम् ॥ इति विष्णुतर्पणम् ॥ अथ विष्णुश्राद्धम् ॥ आचम्य देशकालौ संकीर्त्य प्रारब्धस्य प्रायश्चित्तस्य पूर्वाङ्गतया विष्णुश्राद्धसंपत्तये श्रीविष्णुद्देशेन त्र्यधिकयुग्मब्राह्मणभोजनपर्याप्तमामात्रं वा तन्निष्क्रयद्रव्यम् अमुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे ॥ इदमेव प्रायश्चित्ताङ्गविष्णुश्राद्धमिति नारायणभट्टाः । इति विष्णुश्राद्धम् ॥

॥ अथ गोदानादिपूर्वोत्तराङ्गसहितः प्रायश्चित्तहोमः ॥

ततः शक्तिमता यजमानेन प्रत्यक्षगोदानं कर्तुमशक्तेन तन्निष्क्रयद्रव्यं वा देयम् ॥ तद्यथा । देशकालौ संकीर्त्य करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरणाधिकारार्थं प्रायश्चित्तपूर्वागतया विहितं यथाशक्ति गोनिष्कयीभूतद्रव्यदानमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ब्राह्मणं संपूज्य देयद्रव्यं गृहीत्वा देशकालौ संकीर्त्य प्रायश्चित्तस्य पूर्वाङ्गतया विहितमिदं गोनिष्कयीभूतं यथाशक्ति रजतद्रव्यम् अमुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे इति दद्यात् ॥ नात्र दक्षिणा ॥ इति प्रायश्चित्तधेनुमूल्यदानम् ॥

अथ प्रायश्चित्तहोमः ॥ तत्रादौ शुद्धमृदा चतुरस्रं स्थंडिलं कृत्वा देशकालौ संकीर्त्य अथ प्रायश्चित्तस्य पूर्वाङ्गतया विहितमाज्येन पंचगव्येन च प्रायश्चित्तहवनं करिष्ये ॥ पुनर्जलं गृहीत्वा । तदङ्गतया पञ्चभूसंस्कारपूर्वकं ब्राह्मणद्वारा अग्निस्थापनं करिष्ये । इति संकल्प्य पंचभूसंस्कारपूर्वकमग्निं प्रतिष्ठापयेत् ॥ तद्यथा । दग्धैः परित्तमूह्य ॥ ३ ॥ गोमयोदकेन उपलिप्य ॥ ३ ॥ स्रुवमूलेन उच्छिष्य ॥ ३ ॥ अनामिकांगुष्ठेन उद्धृत्य ॥ ३ ॥ उदकेनाभ्युक्ष्य ॥ ३ ॥ अग्निमुपसमाधाय । आनीतमग्निमाग्नेय्यां

१ तत्र प्रत्यक्षगोदानपक्षे-प्राह्मणो भूत्वा देशकालौ संकीर्त्य करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरणाधिकारार्थं प्रायश्चित्तस्य पूर्वागतया विहितं गोदानं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य । उदहसुखं ब्राह्मणं कृत्वा यथाशक्ति विष्णुपूजनं ब्राह्मणपूजनं धेनुपूजनं च कृत्वा गोपुच्छे सव्येन ॐ देवास्तर्पयामि ॥ कण्ठं कृत्वा ॐ सनकादीन्तर्पयामि ॥ अथगव्येन ॐ विद्वान्तर्पयामि ॥ इति देवर्षिपितृतर्पणं कृत्वा गोभार्दानं शुभ्यां ।

यज्ञस्थापनभूता या विश्वस्वार्पापनाशिनी ॥ विश्वरूपधरो देव श्रीयतामनया गवा ॥ १ ॥ गवामग्नेषु विष्टितं भुवनानि चतुर्दश ॥ यन्मातृत्वाच्छिष्टं मे स्वादिह श्लेके परमं च ॥ २ ॥ गावो मे ह्यप्रत सन्तु गावो मे सन्तु पृष्ठत ॥ गावो मे हृदये सन्तु गवां मध्ये यगाम्यद्गम ॥ ३ ॥ इति संप्रार्थ्य ॥ ततः कांस्यपात्रे गङ्गयुग्मत्रिंशत्पुत्रयुग्मं पुनः गोपुच्छं निधानं दत्त्वा तद्वत्सेन दृष्ट्वा देशकालौ संकीर्त्य मम समस्तपापक्षयार्थं धर्महासिपुत्रं तर्पयामि ॥ १ ॥ सारगं गोसंस्कारं यथाशक्ति विभूतिं च ददेयतां तुभ्यमहं संप्रददे इत्युक्त्वा पंचभूसंस्कारं गोपुच्छं विप्रहृते दद्यात् ॥ गोदानगंगातिशयं यथाशक्ति दत्त्वा तुभ्यमहं संप्रददे न मम ॥ पुनर्जलं दृष्ट्वा । अन्नं गोदानं कृत्वा पापहा धर्महासिपुत्रं श्रीयताम् ॥

३ अथ दक्षिणेन चतुरस्रमृदा ॥ अग्निं च ॥ दक्षिणदिशि दत्त्वा देवैर्दानं ब्राह्मणवत् ॥ भोजनमभ्यासीत्वा देवैर्भक्तिवत्पानेषु सर्वदानेषु दक्षिणदिशं चतुरस्रमृदात्तैरनुष्णैश्च दक्षिणं देवा ।

दिशि निधाय । हुं फट् इति ऋच्यादांशं नैऋत्यां दिशि परित्यज्य । अग्निं त्रिभ्रा-
मयित्वा आत्माभिमुखं स्थापयेत् ॥ ततः अग्न्यानीतपात्रे साक्षतोदकं क्षिप्त्वा
अग्निमुखं कृत्वा ध्यायेत् ॥ ॐ चत्वारि शृंगा त्रयो० ॥ ३६ ॥ ततो हस्ते गन्धा-
क्षतपुष्पाण्यादाय प्रायश्चित्ते विट्नामाग्रये नमः गन्धाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि ।
इति संपूज्य । वैकल्पिकपदार्थावधारणं कुर्यात् ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा । देशकालौ
संकीर्त्य करिष्यमाणप्रायश्चित्तपूर्वांगहोमकर्मणि वैकल्पिकपदार्थावधारणं करिष्ये ।
इति संकल्प्य वैकल्पिकपदार्थावधारणं कुर्यात् । तद्यथा । पूर्वेण ब्रह्मणो गम-
नम् ॥ उत्तरे प्रणीताप्रणयनम् ॥ अग्नेः पश्चिमतः पात्रासादनम् ॥ त्रीणि पवित्राणि ॥
पवित्रे द्वे ॥ प्रोक्षणीपात्रम् ॥ तान्त्रमयी आज्यस्थाली ॥ पालाशयः समिधः ॥
पाञ्चावाधारां ॥ समिद्धतमे आज्यभागौ ॥ सदक्षिणं पूर्णपात्रम् ॥ एतान् वैकल्पिकपदार्था-
नस्मिन्कर्मण्यहं करिष्ये ॥ ततः समिद्धयं गृहीत्वा देवताभिध्यानं कुर्यात् ॥ प्रजापतिम्
इन्द्रम् अग्निं सोमम् एकैकयाऽऽज्याहुत्या, प्रायश्चित्तार्थम् अत्र प्रधानम् अग्निं वायुं
सूर्यं प्रजापतिं प्रत्येकं व्यस्तसमस्तव्याहुत्या अष्टाविंशतिसंख्यया, पुनरत्र प्रधानं पृथ्वीं
विष्णुं रुद्रं ब्रह्माणमग्निं सोमं सवितारं प्रजापतिं परमात्मानम् अग्निं स्विष्टकृतम् एत
ब्रह्मकूर्चदेवता ब्रह्मकूर्चेन मिलितपंचगव्यैः एकैकयाऽऽहुत्या अग्निं वायुं सूर्यम् अग्नी-
वरुणौ अग्नीवरुणौ अग्निं वरुणं सवितारं विष्णुं विश्वान् देवान् मरुतः स्वर्कान् वरुणम्
आदित्यम् अदितिं प्रजापतिम् एता अङ्गप्रधानार्था देवता एकैकयाऽऽज्याहुत्या अ-
स्मिन्कर्मण्यहं यक्ष्ये इति समिद्धयं अग्रावादध्यात् ॥ अथ कुशकण्डिका ॥ अग्नेर्दक्षिणतं
ब्रह्मासनमास्तीर्य वायव्यकोणे प्राङ्मुखं ब्रह्माणमुपवेश्योदङ्मुखो यजमानोऽस्मि-
न्कर्मणि त्वं ब्रह्मा भवेति ब्रह्माणं वृणुयात् ॥ ततो भवामीति ब्रह्मा वदेत् ॥ पश्चा-
त्पूर्वेण दक्षिणदिशि ब्रह्मणः स्वासने गमनम् ॥ तत्र स्वासनात्किञ्चित्चतुणं दक्षिणस्य
दिशि निरस्य तत्र स्वासने ब्रह्मोपविशेत् ॥ ततः प्रणीताप्रणयनार्थमग्नेरुत्तरदिशि

१ यत्र पात्रासादनादीनां कर्मणा स्थानादीं वैकल्पिकत्वं तत्र पक्षद्वयेन कर्म कर्तुमशक्यत्वात् अस्मि-
न्कर्मणि अनया रीत्या कर्म कर्तव्यम् एतदर्थप्रतिपादनाय वैकल्पिकपदार्थावधारणस्य प्रयोजनं प्रति कर्म पदार्थाव-
धारणवृत्तानामाद्यः स्वादित्यस्माभिरुत्तरीयतेऽस्तन्वयेवाम्भिराचरितम् ॥

२ यत्र पूर्वाह्नप्रायश्चित्तेन सदैवाम् नुत्तप्रायश्चित्तस्यापि होमो विधीयते तत्र पूर्वाह्नदेवताभिधानेन च
उत्तराह्नप्रायश्चित्तदेवताभिधानामप्येकतरेण कर्तुं युक्तम् ॥ तथया ॥ अस्मिन्नेवामानुत्तराह्नप्रायश्चित्तस्यापि अ-
प्रधानमिदं चरन्त्ये पश्चम्यदेवतान्वाधानं विना ॐ अग्निं स्विष्टकृतमिलान्तं देवताभिधानं पूर्ववत् इत्युक्त्वा समि-
धस्माग्नौ प्रथेय ॥ तद्वन्ताहुत्य तस्मै च संख्याभिश्च तस्मिन् देवाः ॥ प्रायश्चित्तौ स्थण्डिलद्वयं विधायैकस्मिन्स्थण्डि-
पूर्वाह्नप्रायश्चित्तं समाप्य होमावपि तस्य पश्चम्यस्य निशामुखे प्राशनं कृत्वा गृहे भागल रात्री विष्णुं स्मरन् मौ-
भूया निशामतिवाग्र प्रातःकाले तस्मिन्नेव स्थण्डिले उत्तराह्नप्रायश्चित्तं कुर्यात् ॥ तद्गृहकल्पद्रव्यकारणार्थं
सुषमनमिति प्रतिभाति ॥ परव स्थण्डिलस्य धारणाच्छेत्प्रयन्तरे द्वितीये स्थण्डिले उत्तराह्नोमं पुर्वमिति ॥

वायव्यकोणे चेत्यासनद्वयं निधाय ब्रह्मानुज्ञात उत्तरे प्रणीताप्रणयनं कुर्यात् ॥
 ब्रह्माणमवलोकयन् भो ब्रह्मन् अपः प्रणेप्यामि । ॐ प्रणय । इति ब्रह्मणाऽनुज्ञातः
 प्रणीतापात्रं वामहस्ते धृत्वा तत्र दक्षिणहस्तेन जलं प्रपूर्य तत्पात्रं वायव्यकोणे
 स्थापिते पूर्वासने निधाय दक्षिणकरस्यानामिकयाऽऽलभ्याग्नेरुत्तरभागे स्थापिते
 द्वितीयासने निदध्यात् ॥ ततः स्यंडिलस्य प्राक् उदगग्रं दक्षिणदिशि प्रागग्रं पश्चि-
 मदिशि उदगग्रम् उत्तरदिशि प्रागग्रम् इति प्रत्येकं त्रिभिस्त्रिभिर्दभैः परिस्तरणं कृत्वा
 पात्रासादनं कुर्यात् ॥ यथा । पवित्रच्छेदनार्थं त्रयो दर्भाः ॥ पवित्रे द्वे ॥ प्रोक्षणीपात्रम् ॥
 आज्यस्थाली ॥ सम्मार्गकुशाः पञ्च ॥ उपयमनकुशाः सप्त ॥ समिधस्तिन्नः ॥ क्षुवः ॥
 आज्यम् ॥ पूर्णपात्रं दक्षिणा वरो वा ॥ पलाशपत्रम् ॥ यज्ञकाष्ठम् ॥ ब्रह्मकूर्चार्थं हरितानि
 सप्त कुशापत्राणि ॥ आज्यम् इत्यादीनि हवनियद्रव्याणि तथाच पञ्चगव्यार्थं पृथक्
 पृथक् गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः कुशोदकमपि एतानि स्थापयित्वा ततः
 पञ्चगव्यं कुर्यात् ॥ तद्यथा । एकस्मिन्पलाशपत्रपुटके ॐ तत्सवि० ॥ ३५ ॥ इति
 गायत्रीमंत्रेण ताघ्राया गोगोमूत्रमष्टमापम् ॥ ॐ गन्धद्वारो० इति मंत्रेण श्वेतगो-
 गोमयं षोडशमापम् ॥ ॐ आप्यायस्व० ॥ ११२ ॥ इति मंत्रेण पीतगोः क्षीरं
 द्वादशमापम् ॥ ॐ दधिक्राव्णो० ॥ ३३ ॥ इति मंत्रेण नीलाया गोर्दधि पड्मा-
 पम् ॥ ॐ तेजोसि शुक्र० ॥ ११ ॥ इति मंत्रेण कृष्णाया गोर्घृतमष्टमापम् ॥ ततो
 देवस्यत्या० ॥ ३३ ॥ इति मंत्रेण चतुर्मापमुदकञ्च प्रक्षिप्य प्रणवेन यज्ञकाष्ठेनालोढ्य
 पुनः प्रणवेनाभिमंत्रयेत् ॥ एवं पञ्चगव्यं कृत्वा पवित्रे कुर्यात् ॥ तद्यथा । वाम-
 करस्थितयोः प्रागग्रयोर्द्वयोः पवित्रयोरुपरि दक्षिणकरेणोदगप्राणि त्रीणि पवित्राणि
 निधायोपरि प्रादेशमात्रं पवित्रद्वयमवशेषयित्वा दक्षिणकरेण द्वयोः पवित्रयो-
 र्मूलेन द्वां कुशां प्रदक्षिणीकृत्य वामकरेण सर्वाणि पवित्राणि युगपद् धृत्वा दक्षि-
 णकराद्बुध्बुध्बुलिपर्वाभ्यामुपरि प्रादेशमात्रं छित्त्वाऽन्यानि सर्वाणि पवित्राण्युत्तरतः
 क्षिपेत् ॥ प्रादेशमात्रे द्वे पवित्रे ग्राह्ये ॥ ततः प्रोक्षणीपात्रं प्रणीतोत्तरं निधाय
 तस्मिन् पात्रान्तरेण दक्षिणहस्तेन वा प्रणीतोदकं चतुर्वारं गृहीत्वा पवित्रे प्रोक्षण्यां
 निधाय तत्पात्रं दक्षिणकरेणादाय सव्ये पाणौ धृत्वा दक्षिणहस्तमुत्तानं कृत्वा सप-
 वित्राभ्यां दक्षिणकरस्य मध्यमानामिकांगुल्योर्मध्यपर्वाभ्यां प्रोक्षणीस्यानामपामूर्ध्व-
 मुदिङ्गनम् ॥ ततस्तौभिः प्रोक्षणीपात्रस्थिताभिरङ्गिस्तासां प्रोक्षणीपात्रस्थिताना-

१ तस्य द्रव्येण गोमूत्राद्यत्ने तु यथिलाया. सर्वं गोमूत्रादि प्राद्यम् । तस्या अयत्नानि गध्यमाद्यम् ॥
 २ अथ केचन शिष्टाः प्रोक्षणीस्थितानामपामसंस्कृत्यापामिरिद्धिः तासां प्रोक्षणेन रागामयां संस्कृतत्वात्पु-
 नरिधः स्थानामसंस्कृतत्वात् ॥ असंस्कृतस्यैव सारसंस्कृतौ मानामाव इत्यस्यापि शास्त्रसंनतत्वात् ॥ अतः प्रणी-
 तासामिरिद्धेरेव प्रोक्षणीस्थितानामपामसंस्कृतत्वात्संपादानाय प्रोक्षणी संस्कृतमिति कथयन्त्यावर्ति च ॥

दिशि निधाय । हुं फट् इति ऋच्यादांशं नैर्ऋत्यां दिशि परित्यज्य । अग्निं त्रिभ्रा-
मयित्वा आत्माभिमुखं स्थापयेत् ॥ ततः अश्वानीतपात्रे साक्षतोदकं क्षिप्त्वा
अग्निमुखं कृत्वा ध्यायेत् ॥ ॐ चत्वारि शृंगा त्रयो ० ॥ १३ ॥ ततो हस्ते गन्धा-
क्षतपुष्पाण्यादाय प्रायश्चित्ते विट्नामाग्नये नमः गन्धाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि ।
इति संपूज्य । वैकल्पिकपदार्थावधारणं कुर्यात् ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा । देशकालौ
संकीर्त्य करिष्यमाणप्रायश्चित्तपूर्वांगहोमकर्मणि वैकल्पिकपदार्थावधारणं करिष्ये ।
इति संकल्प्य वैकल्पिकपदार्थावधारणं कुर्यात् । तद्यथा । पूर्वेण ब्रह्मणो गम-
नम् ॥ उत्तरे प्रणीताप्रणयनम् ॥ अग्नेः पश्चिमतः पात्रासादनम् ॥ त्रीणि पवित्राणि ॥
पवित्रे द्वे ॥ प्रोक्षणीपात्रम् ॥ ताम्रमयी आज्यस्थाली ॥ पालादयः समिधः ॥
पात्रावाधाराः ॥ समिद्धतमे आज्यभागौ ॥ सदक्षिणं पूर्णपात्रम् । एतान् वैकल्पिकपदार्था-
नस्मिन्कर्मण्यहं करिष्ये ॥ ततः समिद्धयं गृहीत्वा देवताभिधानं कुर्यात् ॥ प्रजापतिम्
इन्द्रम् अग्निं सोमम् एकैकयाऽऽज्याहुत्या, प्रायश्चित्तार्थम् अत्र प्रधानम् अग्निं वायुं
सूर्यं प्रजापतिं प्रत्येकं व्यस्तसमस्तव्याहुत्या अष्टाविंशतिसंख्यया, पुनरत्र प्रधानं पृथ्वीं
विष्णुं रुद्रं ब्रह्माणमग्निं सोमं सवितारं प्रजापतिं परमात्मानम् अग्निं स्विष्टकृतम् एता
ब्रह्मकूर्चेदेवता ब्रह्मकूर्चेन मिलितपंचगव्यैः एकैकयाऽऽहुत्या अग्निं वायुं सूर्यम् अग्नी-
वरुणौ अग्नीवरुणौ अग्निं वरुणं सवितारं विष्णुं विश्वान् देवान् मरुतः स्वर्कान् वरुणम्
आदित्यम् अदितिं प्रजापतिम् एता अङ्गप्रधानार्था देवता एकैकयाऽऽज्याहुत्या अ-
स्मिन्कर्मण्यहं यक्ष्ये इति समिद्धयं अग्नावादध्यात् ॥ अध कुशकण्डिका ॥ अग्नेर्दक्षिणतो
ब्रह्मासनमास्तीर्य वायव्यकोणे प्राङ्मुखं ब्रह्माणमुपवेदयोदङ्मुखो यजमानोऽस्मि-
न्कर्मणि त्वं ब्रह्मा भवेति ब्रह्माणं वृणुयात् ॥ ततो भवामीति ब्रह्मा वदेत् ॥ पश्चा-
त्पूर्वेण दक्षिणदिशि ब्रह्मणः स्वासने गमनम् ॥ तत्र स्वासनात्किञ्चित्तृणं दक्षिणस्यां
दिशि निरस्य तत्र स्वासने ब्रह्मोपविशेत् ॥ ततः प्रणीताप्रणयनार्थमग्नेरुत्तरदिशि

१ यत्र पात्रासादनादीनां कर्मणा स्थानादां वैकल्पिकस्य तत्र पक्षद्वयेन कर्म कर्तुमशक्यत्वात् अस्मि-
न्कर्मणि अनया रीत्या कर्म कर्तव्यम् एतदर्थं प्रतिपादनाय वैकल्पिकपदार्थावधारणस्य प्रयोजनं प्रतिकर्म पदार्थाव-
धारणविक्रुणामाशयः स्यादित्यस्माभिरनुमीयतेऽतन्तर्ध्यास्मभिराचरितम् ॥

२ यत्र पूर्वाङ्गप्रायश्चित्तेन यद्वैकामाजुत्तराङ्गप्रायश्चित्तस्यापि होमो विधीयते तत्र पूर्वोक्तदेवताभिधानेन स-
त्तराङ्गप्रायश्चित्तदेवताभिधानमध्ये कर्तव्येन कर्तुं युक्तम् ॥ तद्यथा ॥ अस्मिन्नेवाजुत्तराङ्गप्रायश्चित्तस्यापि अ-
प्रधानमित्यारभ्य पञ्चगव्यदेवताभ्याधानं विना ॐ अग्निं स्विष्टकृतमित्यन्तं देवताभिधानं पूर्ववत् इत्युक्त्वा समिद्ध-
यस्मात् प्रक्षेप ॥ तदन्ताहुतय तत्तद्द्वैश्वरस्यैवाभिध तस्मिन् देवा ॥ प्रायश्चित्ती स्थण्डिलद्वयं विधायैकस्मिन्स्थण्डिलं
पूर्वाङ्गप्रायश्चित्तं समान्य होमाददिष्टस्य पञ्चगव्यस्य निशामुखे प्राशनं कृत्वा यद्दे आगत्य रात्रौ विष्णुं स्मरन् मीनं
भूवर्ग निशामतिवाग्र प्रातःकाळे तस्मिन्नेव स्थण्डिले उत्तराङ्गप्रायश्चित्तं कुर्यात् ॥ तद्दृढकल्पद्वयकाराणाम्नि
सुर्वमतमिति प्रतिभाति ॥ परशु शिशुस्यस्य धारणात्तद्वेद्यन्तरे द्वितीये स्थण्डिले उत्तराङ्गहोमं कुर्यात् ॥

वायव्यकोणे चेत्यासनद्वयं निधाय ब्रह्मानुज्ञात उत्तरे प्रणीताप्रणयनं कुर्यात् ॥
 ब्रह्माणमवलोकयन् भो ब्रह्मन् अपः प्रणेप्यामि । ॐ प्रणय । इति ब्रह्मणाऽनुज्ञातः
 प्रणीतापात्रं वामहस्ते धृत्वा तत्र दक्षिणहस्तेन जलं प्रपूर्य तत्पात्रं वायव्यकोणे
 स्थापिते पूर्वासने निधाय दक्षिणकरस्यानामिकयाऽऽलभ्याग्रेरुत्तरभागे स्थापिते
 द्वितीयासने निदध्यात् ॥ ततः स्यंडिलस्य प्राक् उदगग्रं दक्षिणदिशि प्रागग्रं पश्चि-
 मदिशि उदगग्रम् उत्तरदिशि प्रागग्रम् इति प्रत्येकं त्रिभिस्त्रिभिर्दक्षैः परिस्तरणं कृत्वा
 पात्रासादनं कुर्यात् ॥ यथा । पवित्रच्छेदनार्थं त्रयो दर्भाः ॥ पवित्रे द्वे ॥ प्रोक्षणीपात्रम् ॥
 आज्यस्थाली ॥ सम्मार्गकुशाः पञ्च ॥ उपयमनकुशाः सप्त ॥ समिधस्तिम्बः ॥ सुवः ॥
 आज्यम् ॥ पूर्णपात्रं दक्षिणा वरो वा ॥ पलाशपत्रम् ॥ यज्ञकाष्ठम् ॥ ब्रह्मकूर्चार्थं हरितानि
 सप्त कुशपत्राणि ॥ आज्यम् इत्यादीनि हवनीयद्रव्याणि तथाच पञ्चगव्यार्थं पृथक्
 पृथक् गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः कुशोदकमपि एतानि स्थापयित्वा ततः
 पञ्चगव्यं कुर्यात् ॥ तद्यथा । एकस्मिन्पलाशपत्रपुटके ॐ तत्सवि० ॥ १ ॥ इति
 गायत्रीमंत्रेण तास्वाया गोगोमूत्रमष्टमापम् ॥ ॐ गन्धद्वारां० इति मंत्रेण श्वेतगो-
 गोमयं षोडशमापम् ॥ ॐ आप्यायस्व० ॥ १ ॥ इति मंत्रेण पीतगोः क्षीरं
 द्वादशमापम् ॥ ॐ दधिक्राव्णो० ॥ १ ॥ इति मंत्रेण नीलाया गोर्दधि पद्मा-
 पम् ॥ ॐ तेजोसि शुक्र० ॥ १ ॥ इति मंत्रेण कृष्णाया गोर्घृतमष्टमापम् ॥ ततो
 देवस्यत्वा० ॥ १ ॥ इति मंत्रेण चतुर्मापमुदकञ्च प्रक्षिप्य प्रणवेन यज्ञकाष्ठेनालोब्य
 पुनः प्रणवेनाभिमंत्रयेत् ॥ एवं पञ्चगव्यं कृत्वा पवित्रे कुर्यात् ॥ तद्यथा । वाम-
 करस्थितयोः प्रागग्रयोर्द्वयोः पवित्रयोरुपरि दक्षिणकरेणोदगग्राणि त्रीणि पवित्राणि
 निधायोपरि प्रादेशमात्रं पवित्रद्वयमवशेषयित्वा दक्षिणकरेण द्वयोः पवित्रयो-
 र्मूलेन द्वौ कुशौ प्रदक्षिणीकृत्य वामकरेण सर्वाणि पवित्राणि युगपद् धृत्वा दक्षि-
 णकराद्दुस्यद्दुलिपर्वाभ्यामुपरि प्रादेशमात्रं छित्त्वाऽन्यानि सर्वाणि पवित्राण्युत्तरतः
 क्षिपेत् ॥ प्रादेशमात्रे द्वे पवित्रे ग्राह्ये ॥ ततः प्रोक्षणीपात्रं प्रणीतोत्तरं निधाय
 तस्मिन् पात्रान्तरेण दक्षिणहस्तेन वा प्रणीतोदकं चतुर्वारं गृहीत्वा पवित्रे प्रोक्षण्यां
 निधाय तत्पात्रं दक्षिणकरेणादाय सब्ये पाणौ धृत्वा दक्षिणहस्तमुच्चानं कृत्वा सप-
 वित्राभ्यां दक्षिणकरस्य मध्यमानामिकांगुल्योर्मध्यपर्वाभ्यां प्रोक्षणीस्थानामपामूर्ध्व-
 मुदिङ्गनम् ॥ ततस्तौभिः प्रोक्षणीपात्रस्थिताभिरद्भिस्तासां प्रोक्षणीपात्रस्थिताना-

- १ तत्तद्वर्णोक्तोमूत्रापघाने तु सपिलायाः सर्वं गोमूत्रादि प्राश्यम् । तस्मात्तद्व्यत्ययेन गव्यमापम् ॥
 २ अथ केचन शिष्टाः प्रोक्षणीस्थितानामपामसृष्टत्वात्ताभिरद्भिः तासां प्रोक्षणेन तासामपाम सृष्टत्वात्तु-
 परन्धिः खानामसृष्टत्वात् ॥ असृष्टतद्व्ययेन स्वपरसृष्टतौ मानामाव इत्यस्यापि शास्त्रसमतत्वात् ॥ अतः प्रणी-
 तास्थानाभिरद्वैव प्रोक्षणीस्थानामपाम सृष्टतावसपादमायाय प्रोक्ष्यं वसंत्यमेति कथयन्त्याचरन्ति च ॥

मपां प्रोक्षणम् ॥ आज्यस्थाल्याः प्रोक्षणम् । सम्मार्गकुशानां प्रोक्षणम् । उपयमन-
कुशानां प्रोक्षणम् ॥ समिधां प्रोक्षणम् ॥ स्रुवस्य प्रोक्षणम् ॥ आज्यस्य प्रोक्षणम् ॥
आसादितानामन्येषां पलाशपत्रयज्ञियकाष्ठहरितसप्ततृणपञ्चगव्यादीनां प्रोक्षणम् ॥
ततोऽसंचरे प्रणीताभ्योर्मध्ये प्रोक्षणीपात्रस्य निधानम् ॥ तत आज्यस्थाल्यामाज्यं
गृहीत्वा ब्रह्मणा स्थंडिले दक्षिणप्रदेशे आज्याधिश्रयणं विधायोल्मुकेनाज्यस्य
पञ्चगव्यस्य च पर्यग्निकरणम् । हस्तस्येतरथावृत्तिः ॥ ततः स्रुवस्य प्रतपनं कुर्यात् ॥
दक्षिणहस्तेन स्रुवमादायाधोमुखं कृत्वाऽग्नौ प्राञ्चं तापयित्वा ततो वामकरे धृत्वा
दक्षिणहस्तस्थितैः सम्मार्गकुशाग्रैः स्रुवस्य मूलादारभ्य उपरितः स्रुवस्याग्रपर्यन्तं
सम्मृज्य सम्मार्गकुशमूलैः स्रुवस्याग्रतः आरभ्याधस्तात् स्रुवस्य मूलपर्यन्तं सम्मृज्य
प्रणीतोदकेन स्रुवमभ्युक्ष्य पुनर्दक्षिणकरे धृत्वा पुनः प्रतप्य दक्षिणदिशि निद-
ध्यात् । सम्मार्गकुशानामग्नौ उत्तरदिशि वा त्यागं कृत्वाऽऽज्योद्वासनं कुर्यात् ॥
दक्षिणहस्तेनाग्नेः सकाशादाज्यं गृहीत्वाऽग्नेरुत्तरतः प्रोक्षण्याः समीपे क्षणं निधा-
याग्नेः पश्चिमदिशि स्थापयेत् ॥ तत आज्योत्पवनं कुर्यात् । तद्यथा । वाम-
हस्तधृताग्राभ्यां दक्षिणहस्तधृतमूलाभ्यां पवित्राभ्याम् आज्योत्पवनम् । आज्या-
वेक्षणमपद्रव्यनिरसनञ्च कृत्वा आज्यलिप्ताभ्यां पवित्राभ्यां प्रोक्षण्याः प्रत्युत्पवनम् ॥
पवित्रे प्रोक्षण्यां निधाय । दक्षिणहस्तेन उपयमनकुशानादाय सव्ये पाणौ धृत्वा
धृताकास्तिघ्नः समिधो गृहीत्वा तिष्ठन् 'समिधोऽभ्याधाय' इति अग्नौ प्रक्षिपेत् ।
ततः सपवित्रदक्षिणहस्तेन प्रोक्षण्युदकं गृहीत्वा ईशानकोणादारभ्येशानकोणपर्य-
न्तमग्निं प्रदक्षिणं पर्युक्ष्य (हस्तस्येतरथावृत्तिः) पवित्रे प्रणीतायां निदध्यात् ॥ ततो
दक्षिणं जान्वाच्य स्रुवेण ब्रह्मणाऽन्वारन्धो जुहुयात् ॥ ॐ मनसा (प्रजापतये)
स्वाहा इदं प्रजापतये न मम ॥ ॐ इन्द्राय स्वाहा इदमिन्द्राय न मम ॥ ॐ अग्नये
स्वाहा इदमग्नये न मम ॥ ॐ सोमाय स्वाहा इदं सोमाय न मम ॥ हस्ते जलं
गृहीत्वा मया संपादितानि हवनीयद्रव्याणि या या यक्ष्यमाणदेवतास्ताभ्य-
स्ताभ्यो मया परित्यक्तानि न मम ॥ यथादैवतमस्तु ॥ हस्ते गन्धाक्षतपुष्पाण्यादा-
याग्निपूजनम् । प्रायश्चित्तकर्मणि विट्नामाग्नये नमः गन्धाक्षतपुष्पाणि सम० ॥

अथ आज्येन प्रधानहोमः ॥ ॐ भूः स्वाहा इदमग्नये न मम ॥ ॐ भुवः स्वाहा इदं
यायये न मम ॥ ॐ स्वः स्वाहा इदं सूर्याय न मम ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः स्वाहा इदं प्रजा-
पतये न मम ॥ एवं सप्तवारान्कृत्वा अष्टाविंशत्याहुतयो भवंति ॥ एवं सप्तविंशतिः
पारान् कृत्वा अष्टोत्तरशताहुतयो भवंति ॥ ततो ब्रह्मकूर्धेन पंचगव्यस्य प्रतिमंत्र-

मेकैकाहृतिः ॥ ॐ स्योनापृथिविनोभवानृक्षरानिवेशनी ॥ वच्छानं शर्मस-
 प्रथां ॥ १३ ॥ स्वाहा इदं पृथिव्यै न मम ॥१॥ ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेप-
 दम् ॥ समूढमस्यपादः सुरेस्वाहा ॥ १५ ॥ इदं विष्णवे न मम ॥२॥ ॐ मानस्तोके
 तनये मानंऽआर्युपिमानोगोपुमानोऽअश्वेपुरीरिपत् ॥ मानोवीराहृद्रभामिनोबधीर्ह-
 विष्मन्तः सदुमिर्त्वा हवामहे ॥ १६ ॥ स्वाहा इदं रुद्राय न मम ॥३॥ उदकोपस्पर्श-
 नम् ॥ ॐ ब्रह्मं जज्ञानं प्रथमम्पुरस्ताद्विसीमत् ॥ सुरुचो ब्रह्मन्ऽआवत् ॥ सवु-
 ध्याऽउपमाऽअस्यविष्ठाः सतश्च्योनिमसतश्चिर्वः ॥ १७ ॥ स्वाहा इदं ब्रह्मणे न
 मम ॥४॥ ॐ अग्निं दूतं पुरोदधेहव्यवाहमुर्षुवे । देवाँऽआसादयादिह ॥ १८ ॥
 स्वाहा इदमग्नये न मम ॥ ५ ॥ ॐ ह्यवः सोमव्रते तव मनस्तनुपुषिविभ्रतं ।
 प्रजावन्तः सचेमहि ॥ १९ ॥ ॐ सोमाय स्वाहा इदं सोमाय न मम ॥ ६ ॥
 ॐ तत्सवितु ॥ २० ॥ स्वाहा इदं सवित्रे न मम ॥ ७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 स्वाहा इदं प्रजापतये न मम ॥ ८ ॥ ॐ स्वाहा इदं परमात्मने न मम ॥ ९ ॥
 अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा इदमग्नये स्विष्टकृते न मम ॥१०॥ इति पञ्चगव्यहोमः ॥ वाम-
 करे उपयमनकुशानादाय ब्रह्मणाऽन्वारब्धो दक्षिणं जान्वाच्य जुहुयात् ॥ ॐ भूः
 स्वाहा इदमग्नये न मम ॥ ॐ भुवः स्वाहा इदं वायवे न मम ॥ ॐ स्वः स्वाहा इदं
 सूर्याय न मम ॥ ॐ त्वन्नोऽअग्ने घरुणस्य ॥ २१ ॥ स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्यां न
 मम ॥ ४ ॥ ॐ सत्त्वन्नोऽअग्नेषमो ॥ २२ ॥ स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्यां न मम ॥ ५ ॥
 ॐ अयाश्चाग्ने ॥ स्वाहा इदमग्नये अयसे न मम ॥ ६ ॥ ॐ ये ते शतं वरुण ॥
 स्वाहा इदं वरुणाय सवित्रे विष्णवे विश्वेभ्यो देवभ्यो मरुद्भ्यः स्वर्केभ्यश्च न मम ॥७॥
 ॐ उदुत्तमं ॥ २३ ॥ स्वाहा इदं वरुणायादित्यायादितये च न मम ॥८॥ ॐ प्रजापतये
 स्वाहा इदं प्रजापतये न मम ॥ ९ ॥ संखवप्राशनं कुशपवित्राभ्यां मार्जनम् ॥
 अग्नौ पवित्रप्रतिपत्तिः ॥ ब्रह्मणे पूर्णपात्रदानम् ॥ प्रणीतोदकं गृहीत्वा ।
 मया कृतस्य पूर्वाङ्गप्रायश्चित्तकमणः सागतासिद्धयर्थम् इदं पूर्णपात्रं ब्रह्मणे
 तुभ्यमहं संप्रददे न मम ॥ इति ब्रह्मणे पूर्णपात्रं दक्षिणा वा दत्त्वा अग्नेः पश्चा-
 त्प्रणीताविमोकः ॥ तेनोदकेन यजमानस्य शिरसि आपः शिवाः शिवतमाः शान्ताः
 शान्ततमास्तास्ते कृण्वन्तु भेषजमित्यभिपेकं कुर्यात् ॥ ततोऽग्निं विसृज्य प्रायश्चित्ती-
 ग्रामाद्द्विस्तारकोदये प्रतग्रहणं करिष्ये इति आचार्यादिसमस्तर्विजः पृच्छेत् ॥

ते च कुरुष्वेति ब्रूयुः ॥ एवं तैरनुज्ञातः अवशिष्टस्य सर्वस्य पञ्चगव्यस्य प्राशनं कुर्यात् ॥ ॐ यच्चगस्थिगतं पापं देहे तिष्ठति मामके ॥ प्राशनात्पञ्चगव्यस्य दह-
त्वग्निरिवेन्धनम् ॥ इति सर्वं प्राश्याचमनं कुर्यात् ॥ ततः प्रायश्चित्ती पर्षदुपदि-
ष्टानुसारेण प्रायश्चित्तप्रत्याम्नायभूतं द्रव्यं गृहीत्वा सङ्कल्पं कुर्यात् ॥ देशकालौ
सङ्कीर्त्य प्रायश्चित्तप्रत्याम्नायभूतमिदं रजतद्रव्यं नानानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दातु-
महमुत्सृजे ॥ ततो तद्रव्यं ब्राह्मणेभ्यो विभज्य विभज्य दत्त्वोत्तराङ्गप्रायश्चित्तं कुर्यात् ॥

॥ अथोत्तराङ्गप्रायश्चित्तम् ॥

ततः प्रायश्चित्ती आचमनं प्राणायामञ्च कृत्वा उत्तराङ्गप्रायश्चित्तं कुर्यात् ॥ हस्ते
जलं गृहीत्वा देशकालौ संकीर्त्य मम करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरणकर्मण्यधिकारार्थं
प्रारब्धस्यामुकप्रायश्चित्तस्य उत्तराङ्गानि करिष्ये ॥ इति संकल्पं विधाय पूर्ववत्
यथाशक्ति विष्णुपूजनं तर्पणं विष्णुश्राद्धं च कृत्वा हस्ते जलं गृहीत्वा प्रायश्चित्तस्य
उत्तराङ्गतया विहितं गोदानं करिष्ये इति संकल्पं कृत्वा गोनिष्क्रयद्रव्यं गृहीत्वा ।
देशकालौ संकीर्त्य इदं गोदानप्रत्याम्नायभूतं रजतद्रव्यम् अमुकशर्मणे ब्राह्मणाय
सुभ्यमहं संप्रददे इत्युक्त्वा ब्राह्मणाय दद्यात् ॥ ततो द्वितीये स्थण्डिले पञ्चभूसे-
स्कारपूर्वकमग्निं प्रतिष्ठाप्य ब्रह्मवरणाद्याज्यभागान्तं कृत्वा व्यस्तसमस्तव्याहृत्या
आज्येन जुहुयात् ॥ ॐ भूः स्वाहा इदमग्नये न मम ॥ ॐ भुवः स्वाहा इदं वायवे न मम ॥
ॐ स्वः स्वाहा इदं सूर्याय न मम ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः स्वाहा इदं प्रजापतये न मम ॥ इति
व्यस्तसमस्तव्याहृत्याऽष्टाविंशतिवारम् आज्यं हुत्वा ॥ ततो भूराद्या नवाहुतीर्जुहुयात् ॥

प्रायश्चित्तं प्रायश्चित्तमारभेत इति ॥ येन होमावशिष्टपञ्चगव्यस्य प्राशनं होमान्ते सायंकाले कर्तव्यम् ॥ परस्य
सोप्रनभेकस्त्रिभेव रिचसे पूर्वोत्तराङ्गप्रायश्चित्तकरणस्य शिष्टाचारात् बहुधा तत्काले एव प्राशनं विधीयते ॥
बहुतस्तु दिनद्वयेनैव पूर्वाप्रोत्तराङ्गप्रायश्चित्तं विधेयमित्युचितं प्रतिभाति । तथैवास्मानिः प्रयोगे योजितमित्यलम् ।

१ सर्वस्य पञ्चगव्यस्य पेयवाद्गोमूत्रादि सर्वं स्वयं स्वयं प्राहम् । उर्वरितस्य खाणायोगात् ।

२ प्रत्याम्नायभूतद्रव्यानि अतिवृष्टेः सातपते च गोद्वयम् ॥ २ ॥ पराके तप्तवृष्टे च गोत्रयम् ॥ ३ ॥
वृष्ट्यातिवृष्टेः पशो चतुष्टयं वा ॥ ४ ॥ चाश्वयोधौ ८ पद् ६ चतस्रः ४ तिरो ३ मा गावः ॥ मासं पयोत्रते यावदप्रते
भासोपवाधे च पंच गावः ॥ मासं गोमूत्रयावदप्रते षट् गावो देवा । गोदानासौ निष्क निष्कार्धपादान्यतमप्रमाणं
द्वैतं शैव्यं वा भेदमूयं देयम् ॥ अत्रचनेन निष्कपादार्धरजतं तत्समं धान्यादि वा देयम् ॥ अक्षीविगुंजात्मकः
वर्षः, चत्वारः वर्षाः निष्कमिति ॥ अथ प्राजपत्यप्रत्याम्नायाः ॥ प्राजापत्यकरणासौ भेनुमेवाम् ॥ १ ॥ अथवा
दशरुद्रप्रणयत्रीश्वरः ॥ २ ॥ गायत्र्या सहस्रतिलहोमः ॥ ३ ॥ (अथित्तद्वर्धं व्याहृत्या तिलहोम उक्तः ॥)
सतद्रथं प्राणायामस वा ॥ ४ ॥ द्वादश प्राश्नभोजनं वा ॥ ५ ॥ वैदसं हिताभारायणम् ॥ ६ ॥ भोजनतीर्थ-
यात्रा ॥ ७ ॥ द्वादशशरत्तं नमस्काराः ॥ ८ ॥ इति प्राश्नप्रत्याम्नायाः ॥ अहोरात्रोपवासाद्यसौ एव-
ग्रिभोजनम् ॥ १ ॥ वा सतद्रथं गायत्रीश्वरः ॥ २ ॥ द्वादश प्राणायामा वा ॥ ३ ॥

सव्यकरे उपयमनकुशानादाय ब्रह्मणाऽन्वारब्धो दक्षिणं जान्वाच्य जुहुयात् ॥ ॐभूः
 स्वाहा इदमग्नये न मम ॥ ॐभुवः स्वाहा इदं वायवे न मम ॥ ॐस्वः स्वाहा इदं
 सूर्याय न मम ॥ ॐ त्वन्नोऽअग्ने घरुणस्य ० ॥ ३१ ॥ स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्यां न
 मम ॥ ४ ॥ ॐ सत्त्वन्नोऽअग्नेषमो ० ॥ ३२ ॥ स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्यां न मम ॥ ५ ॥
 ॐ अयाश्वाग्ने ० ॥ स्वाहा इदमग्नये अयसे न मम ॥ ६ ॥ ॐ ये ते शतं घरुण ० ॥
 स्वाहा इदं वरुणाय सवित्रे विष्णवे विश्वेभ्यो देवभ्यो मरुद्भ्यः स्वर्केभ्यश्च न मम ॥ ७ ॥
 ॐ उदुत्तमं ० ॥ ३३ ॥ स्वाहा इदं वरुणायादित्यायादितये च न मम ॥ ८ ॥
 ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये न मम ॥ ९ ॥ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा इदमग्नये
 स्विष्टकृते न मम ॥ संज्ञवप्राशनम् ॥ कुशपवित्राभ्यां मार्जनम् ॥ अग्नौ
 पवित्रपतिपत्तिः ॥ ब्रह्मणे पूर्णपात्रदानम् ॥ हस्ते प्रणीतोदकं गृहीत्वा ॥
 मया कृतस्योत्तराङ्गप्रायश्चित्तकर्मणः सांगतासिद्ध्यर्थम् इदं पूर्णपात्रं ब्रह्मणे
 तुभ्यमहं संप्रददे न मम ॥ इति ब्रह्मणे पूर्णपात्रं दक्षिणां वा दत्त्वा अग्ने पश्चात्
 प्रणीताविमोकः तेनोदकेन यजमानस्य शिरसि आपः शिवः शिवतमाः
 शान्ताः शान्ततमास्तास्ते कृण्वन्तु भेषजमित्यभिषेकं कुर्यात् ॥ ततो भोजनसङ्कल्पः
 हस्ते जलं गृहीत्वा मयाचरितस्य पूर्वोत्तराङ्गप्रायश्चित्तकर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थ
 यथासह्याकान्त्राङ्गणान्भोजयिष्ये तेन कर्माधीशः प्रीयतां न मम ॥ रुद्रकल्प-
 द्रुमकारैस्तूत्तराङ्गप्रायश्चित्ते पञ्चगव्यस्य होमो नोक्तः ॥ ततो गीर्भूतिलहिरण्याञ्ज्यं
 वसो धान्यं गुर्दानि च ॥ रौप्यं लवणमित्याहुर्दश दानानि पण्डिताः ॥ इति
 प्रायश्चित्तिना यथाशक्ति अत्रावसरे दश दानानि देयानि ॥ पृथक् पृथक्

१ प्राश्महाव्याहृतिभ्यः स्विष्टकृदन्यधेदाज्याद्धविः ॥

२ उत्तराङ्गप्रायश्चित्ते पूर्वाङ्गप्रायश्चित्तवदेव विष्णुपूजनं विष्णुधातुं व्यस्तत्तमस्तव्याहृत्याज्यहोमो विधेयो
 न तु पञ्चगव्यस्य होमः ॥ तत्रैवम् ॥ अत्रान्तं न प्रश्नकूर्चहोमः तत्संस्कृतस्य पञ्चगव्यस्याप्तं प्राशनाभावात् ॥
 अत्रास्मदीयाभिप्रायस्तु अन्यत्र समस्तव्याहृतीनां प्रायश्चित्तार्थं भवतु कदाचिद्विद्भिन्नोपादानम् ॥ परश्च शरीरशुद्ध्यर्थं
 क्रियमाणे पूर्वोत्तराङ्गप्रायश्चित्तहोमे पूर्वाङ्गप्रायश्चित्तहोमवदुत्तराङ्गप्रायश्चित्तेऽपि समस्तव्याहृत्यादिपञ्चगव्यान्तहोमवाच-
 कर्मत्रसमुदायाग्निनः प्रायश्चित्तस्य एकाङ्गरूपपञ्चगव्यहोमस्यानुपादानं सर्वथैवायुक्तम् ॥ अग्निनोऽज्ञानां विभाग-
 कर्तुमयोग्यत्वाद्वाग्लीयत्वाच्च ॥ उत्तराङ्गे पञ्चगव्यस्य होमे वा क्षतिरित्यपि अनवगमाच्च ॥ तथैव कात्यायनहरिहरप्रमु-
 तिभिः शिष्टैरप्यस्मिन्विषये स्थाभिप्रायस्याप्यनुक्तत्वाच्च ॥ एवमालोच्यास्माभिस्तूत्तराङ्गप्रायश्चित्ते स्त्रीक्रियते पञ्चगव्यस्य
 होमः ॥ विद्वांसोऽपि विचारयन्तु खयुष्या किं भवत्योऽपि रोचतेऽग्निनोऽज्ञानां विच्छेदः ॥ भवतु नाम पूर्वज्ञे
 एव पञ्चगव्यस्य प्राशनं तारकोदये निशासुते ॥ यदि प्रायश्चित्ताहुतौ पञ्चगव्यहोमस्य प्राशानमेव मुरयफलघेतुस्तु
 पूर्वज्ञे निर्घृते नास्माकमुत्तराङ्गप्रायश्चित्ते पञ्चगव्यस्य प्राशनेऽल्पाग्रहः ॥ परश्च नास्माकं सम्मतोऽग्निनोऽज्ञाना
 विच्छेदः ॥ अतोऽनुक्तोऽपि पञ्चगव्यस्य होमो ह्युत्तराङ्गवश्यमेव विधेय इत्येवास्माकं मतम् ॥
 पूर्वाङ्गोत्तराङ्गे मयूखकारेणापि स्त्रीकृतः पञ्चगव्यस्य होमः ॥

दानांशक्तौ यथाशक्ति तत्तन्मूल्यं गृहीत्वा देशकालौ संकीर्त्य दश दान-
प्रतिष्ठासिद्ध्यर्थम् इदं यथाशक्ति तन्मूल्यं ब्राह्मणाय विष्णुरूपाय तुभ्यमहं संप्रददे ॥
इति दद्यात् ॥ ततः करसंपुटौ कृत्वा ब्राह्मणप्रार्थनां कुर्यात् ॥ मंत्रहीनं क्रिया-
हीनं भक्तिहीनं च यत्कृतम् ॥ भवत्प्रसादात्तत्सर्वमच्छिद्रं पूर्णमस्तु मे ॥ एवं
प्रार्थनां विधाय ब्राह्मणान्वदेत् ॥ भो विप्राः! करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरण-
कर्मण्यधिकारार्थं पूर्वोत्तराङ्गसहितं मया यत् प्रायश्चित्तं कृतं तत् अच्छिद्रमस्तु ॥
अच्छिद्रमस्त्विति विप्राः प्रतिवचनं दद्युः ॥ तद्यथा । अतच्छिद्रं तपश्छिद्रं
यच्छिद्रं यज्ञकर्मणि ॥ सर्वं भवतु तेऽच्छिद्रं यस्य चेच्छन्ति वै द्विजाः ॥ पुनः
प्रायश्चित्ती करसंपुटौ कृत्वा विष्णुं प्रार्थयेत् ॥ यस्य स्मृत्या च नामोक्त्या तपो-
यज्ञक्रियादिषु ॥ न्यूनं संपूर्णतां याति सद्यो वन्दे तमच्युतम् ॥ इति विष्णुं नत्वा
अग्नेर्विसर्जनं मूर्तौ सत्यां विष्णोश्च विसर्जनं विधाय वृत्तानां ब्राह्मणानां यथाशक्ति
पूजनं कृत्वा तेभ्यो दक्षिणां दद्यात् ॥ स्त्रीशूद्राणां तु पञ्चगव्यप्रादाने विकल्पः ॥

॥ अध नूतनयज्ञोपवीतधारणविधिः ॥

अत्र केचन शिष्टाः प्रायश्चित्तिनो नूतनयज्ञोपवीतधारणमपि कारयन्ति ॥ तद्य-
था । प्रायश्चित्ती आचम्य प्राणायामं कृत्वा देशकालौ स्मृत्वा करिष्यमाणगाय-
त्रीपुरश्चरणकर्मण्यधिकारार्थं नूतनयज्ञोपवीतधारणं करिष्ये इति संकल्प्य ततो
यज्ञोपवीतम् आपोहिष्ठेति त्रिभिर्मंत्रैः संप्रोक्ष्य पात्रे धृत्वा ॐ इदं विष्णु ० ॥ १ ॥ इति-
मंत्रेण यज्ञोपवीतसूत्रस्य त्रिगुणीकरणं कुर्यात् ॥ ततो दश गायत्र्याऽभिमन्त्र्य तन्तुषु
देवतानामावाहनं कुर्यात् ॥ प्रथमतन्तौ—ॐ कारम् आवाहयामि ॥ १ ॥ द्विती-
यतन्तौ—ॐ अग्निदूतं ॥ २ ॥ अग्निमावाहयामि ॥ २ ॥ तृतीयतन्तौ—ॐ नमोस्तु
सर्पेभ्यो ० ॥ ३ ॥ सर्पानावाहयामि ॥ ३ ॥ चतुर्थतन्तौ—ॐ वयसः सोम ० ॥ ४ ॥
सोममावाहयामि ॥ ४ ॥ पंचमतन्तौ—उदीरतामवर ० ॥ ५ ॥ पितृनावा ० ॥ ५ ॥

१ श्रीशूद्रानां पञ्चगव्यप्रादाने विकल्पः । स्मृत्यर्थसारकारान्तु ब्राह्मणद्वारा पञ्चगव्यं कारयित्वा स्त्रीणां
येनमिति वदन्ति । नवीनास्तु शूद्रे राजप्रातः पञ्चगव्यं न पेषं पर्य प्रायश्चित्तकर्मणि तु नित्यमेव देयमित्यपि
वदन्ति । श्रीशूद्रपंडितोऽपि तर्धैव ब्राह्मणद्वारा भवत्येव अतस्तत्रोभयोरनं दोषः इत्यप्यवगम्यते । एतेषां
स्मृत्यवधिस्तु येषां चैव ज्ञेया ॥

एतन्मंत्रैश्चमिन्त्यग्निः पूर्वेत्तराङ्गप्रार्थनादोमे कर्तव्ये पूर्वाङ्गप्रार्थनात् पञ्चगव्यप्रादानान्तं सर्वं समाप्त्य
पूर्वपदपरानि विष्णुपूजनं विष्णुप्रादं गंदानय निर्वृत्त्यै स्यन्तसमस्याहत्याज्येनाद्यावित्तिकारं कृत्वा शिष्टं ते-
नाह्वयन्तं प्रणीत्यभिमोचान्तं सर्वमुत्तरं गमायनीयम् ॥

॥ षष्ठतन्तौ—ॐ प्रजापतेनत्व० ॥ ३५ ॥ प्रजापतिमावाहयामि ॥ ६ ॥ सप्तमतन्तौ—
 ॐ आनोनि युद्धिः० ॥ ३६ ॥ अनिलमावाहयामि ॥ ७ ॥ अष्टमतन्तौ—ॐ यमाय
 त्वां० ॥ ३७ ॥ यममावाहयामि ॥ ८ ॥ नवमतन्तौ—ॐ विश्वेदेवा स० ॥ ३८ ॥
 विश्वान् देवानावाहयामि ॥ ९ ॥ ततो यज्ञोपवीतग्रन्थिषु ब्रह्मादिदेवतानामावाहनम् ॥
 ग्रन्थिमध्ये ॥ ॐ ब्रह्मजज्ञानं० ॥ ३९ ॥ ॐ ब्रह्मणे नमः ब्रह्माणमावाहयामि ॥ १॥
 ग्रन्थिमध्ये—ॐ इदं विष्णुर्वि० ॥ ४० ॥ ॐ विष्णवे नमः विष्णुमावाहयामि ॥ २ ॥
 ग्रन्थिमध्ये—ॐ नमस्ते रुद्र० ॥ ४१ ॥ ॐ रुद्राय नमः रुद्रमावाहयामि ॥ ३ ॥ ॐ मनो-
 जूतिर्जुपता० ॥ ४२ ॥ इति प्रणवादितन्तुग्रन्थिदेवता यथास्थानं सुप्रतिष्ठिता
 वरदा भवत ॥ ॐ प्रणवादितन्तुदेवतासहितग्रन्थिदेवताभ्यो नमः गन्धाक्षतपुष्पाणि
 समर्पयामि ॥ इति गन्धाक्षतपुष्पैर्मनसा वा संपूज्य यज्ञोपवीतं ध्यायेत् ॥ ॐ प्रजाप-
 तेर्यत्सहजं पवित्रं कार्पाससूत्रोद्भवब्रह्मसूत्रम् ॥ ब्रह्मत्वसिद्धौ च यशःप्रकाशं जपस्य
 सिद्धिं कुरु ब्रह्मसूत्रम् ॥ एवं ध्यात्वोपवीतं हस्तयोर्धृत्वा सूर्याय प्रदर्शयेत् ॥
 ॐ तच्चक्षुर्देवहितं० ॥ ४३ ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा ॥ ॐ यज्ञोपवीतमिति मंत्रस्य परमेष्ठी
 प्रजापतिर्ऋषिः त्रिष्टुप्छन्दः लिंगोक्ता देवता नूतनयज्ञोपवीतधारणे विनियोगः ॥
 ॐ यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं प्रजापतेर्यत् सहजं पुरस्तात् ॥ आयुष्यमय्यं प्रतिमुञ्च शुभ्रं
 यज्ञोपवीतं बलमस्तु तेजः ॥ यज्ञोपवीतमसि यज्ञस्य त्वा यज्ञोपवीतेनोपनह्यामि ॥
 इत्यनेन मंत्रेण स्वदक्षिणवाहुमूर्द्धमुद्धृत्य यज्ञोपवीतं घृत्वा आचामेत् ॥ अन्यान्यपि
 एवं रीत्या पृथक् पृथक् घृत्वाऽऽचामेत् ॥ पश्चाज्जीर्णसूत्रत्यागः ॥ एतावद्दिनपर्यन्तं
 ब्रह्मत्वं धारतं मया ॥ जीर्णत्वाच्चत्परित्यागो गच्छ सूत्र यथासुखम् ॥ इति
 शिरोमार्गेण जीर्णयज्ञोपवीतं निःसार्य शुद्धभूमौ जले वा त्यजेत् ॥ ततो यथाशक्ति
 गायत्रीमन्त्रजपं कृत्वा ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा ॥ अनेन नूतनयज्ञोपवीतधारणाङ्गत्वेन
 कृतेन गायत्रीमन्त्रजपकर्मणा भगवान्सविता सूर्यनारायणः प्रीयताम् ॥ अनेन
 नूतनयज्ञोपवीतधारणाङ्गत्वेन कर्मणा मम करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरणकर्मण्य-
 धिकारसिद्धिद्वारा श्रीभगवान् परमेश्वरः प्रीयताम् ॥

॥ इति नूतनयज्ञोपवीतधारणविधिः ॥

एवं नूतनयज्ञोपवीतं घृत्वा प्रायश्चित्तिना तस्मिन्नहनि उपवासः कार्यः ॥
 अशकौ हविष्याशी स्यात् ॥ स्वयमेव गायत्रीपुरश्चरणकर्ता चेत् प्रथमदिवसे
 कृतप्रायश्चित्तो द्वितीयदिवसे स्वकीयं संध्यादि प्रातःकृत्यं विधाय ॥ हस्ते जलं
 गृहीत्वा ॥ देशकालौ संकीर्त्य करिष्यमाणामुक्तसंख्याकगायत्रीपुरश्चरणकर्मणि मम

जपानुष्ठानयोग्यताप्राप्त्यर्थं मंत्रसिद्धयर्थञ्च सव्याहृतिगायत्रीमंत्रस्यायुतसंख्याकं जप-
महं करिष्ये । एवं संकल्पं विधाय जपं स्वयं ब्राह्मणद्वारा वा कुर्यात् ॥ तदनन्तरं
गायत्रीपुरश्चरणं स्वयं ब्राह्मणद्वारा वाऽऽरभेत ॥

॥ इति पूर्वोत्तराङ्गप्रायश्चित्तप्रयोगः समाप्तः ॥

॥ अथ गायत्रीपुरश्चरणमुहूर्तादिकम् ॥

॥ अथ गायत्रीपुरश्चरणार्थं मुहूर्तादिकं पुण्यस्थलं पुरश्चरणभेदाश्च कथ्यन्ते ॥
अत्र मासादयो निषेधद्वारा उक्ता इति दृश्यन्ते ॥ यथा ॥ ज्येष्ठापादौ
भाद्रपदं पौषं तु मलमासकम् ॥ गुरुभार्गवमौढ्यादि वर्जयेच्च प्रयत्नतः ॥ १ ॥
अङ्गारकशनिवारौ व्यतीपातश्च वैधृतिम् ॥ अष्टमीं नवमीं पष्टीं चतुर्थीं च त्रयोद-
शीम् ॥ २ ॥ चतुर्दशीममावास्यां प्रदोषञ्च तथा निशाम् ॥ यमाग्निरुद्रसार्पे-
न्द्रवसुश्रवणजन्मभम् ॥ ३ ॥ मेपकर्कतुलाकुम्भमकरालिकलग्नकम् ॥ सर्वा-
ण्येतानि वर्ज्यानि पुरश्चरणकर्मणि ॥ ४ ॥ पुनस्तत्र पुरश्चरणकालोऽपि प्रदर्शितः ॥
चन्द्रतारानुकूले च शुक्लपक्षे विशेषतः ॥ पुरश्चरणकं कुर्यान्मन्त्रसिद्धिः प्रजायते ॥ ५ ॥
पर्वताग्रे नदीतीरे चित्तमूले जलाशये । गोष्ठे देवालयेऽश्वत्थ उद्याने तुलसीवने ॥ १ ॥
पुण्यक्षेत्रे गुरोः पार्श्वे चित्तैकाग्रस्थलेऽपि च । पुरश्चरणकृन्मन्त्री सिद्ध्यते च न
संशयः ॥ २ ॥ काशीपुरी च केदारो महाकालोऽथ नाशिकम् । त्र्यंबकश्च
महाक्षेत्रं पञ्च द्वीपा इमे भुवि ॥ ३ ॥ एवं त्रिभिः श्लोकैः गायत्रीपुरश्चरणोपयोगि
पुण्यस्थलं वसिष्ठसंहितायां निर्दिष्टम् ॥ तथापि “चित्तैकाग्रस्थलेऽपि” इति
वसिष्ठसंहितायां वदता महर्षिणा दर्शितानां काश्यादिपवित्रस्थलानां सत्त्वेऽपि
कर्तुः स्वस्य चित्तैकाग्रतायां गृहमपि पवित्रस्थलं स्पष्टतयाऽभिहितम् ॥ एवं कालस्य
पुण्यक्षेत्रस्य च निर्णयं कृत्वा जपाधिकारार्थं पूर्वोत्तराङ्गं प्रायश्चित्तं विधाय स्वस्य
चन्द्रतारानुकूले शुभे मासे शुक्लपक्षे जपारंभं स्वयं ब्राह्मणद्वारा वा कुर्यादित्यर्थः ॥

॥ वृत्तानां ब्राह्मणानामपि धर्मा लक्षणानि च ॥

जापकाश्च द्विजाः शुद्धाः कुलीना ऋजवस्तथा ॥ सन्ध्यास्नानरता नित्यं
शौचाचारपरायणाः ॥ १ ॥ श्रोत्रियाः सत्यवाचश्च वेदशास्त्रार्थकोविदाः ॥

शुद्धिद्वारं राहानं तांत्रिक वैदिक तथा ॥ विना जप्त्वा तु गायत्रीं तत्तर्क निष्फल भवेत् ॥ इति देवीभाग-
वतचरनानुतोषेन श्री भ्याहृतिप्रथमयुगं गायत्रीमयुतसंख्याकं जपेन पुरश्चरणं कुर्यादित्यर्थः ॥ तथैव
गायत्रीपुरश्चरणकर्मणि वृत्तानां ब्राह्मणानामपि मन्त्रविद्यार्थमयुतसंख्याकं जपं कृत्वा ब्रह्मणः कर्तृकपदमर्थ-
विद्यार इति निष्कर्षः ॥

अक्रोधनाः पुराणज्ञाः सततं ब्रह्मचारिणः ॥ २ ॥ देवध्यानरता नित्यं प्रसन्नमनसः सदा ॥ इत्यादिगुणसंयुक्ता जापका मन्त्रसिद्धिदाः ॥ ३ ॥

॥ अथाधोलिखितलक्षणसंपन्ना ब्राह्मणा जपकर्मणि सर्वथा वर्जनीयाः ॥ नास्तिकान्भिन्नमर्यादान्कृतप्लान्चेदनिन्दकान् ॥ स्नानसन्ध्याविहीनोश्च दूरतः परिवर्जयेत् ॥ ४ ॥ पुरश्चरणदीपिकायान्तु व्यसनिनः अधिकाङ्गा हीनाङ्गा अतिकृष्णा गोलका गुरुद्विजातिनिन्दकाः परापवादरता इत्यादिदोषदुष्टा हेया इत्युक्तम् ॥ व्यसनिन इत्यादिगणना त्वस्माभिः संक्षेपतः कृता परञ्च स्वधर्मरहितास्त्याज्या एव ॥

॥ अथ पुरश्चरणलक्षणं युगभेदेन न्यूनाधिकजपसंख्याप्रकारश्च ॥

अथ पुरश्चरणलक्षणम् ॥ पूजा त्रैकालिकी नित्यं जपस्तर्पणमेव च । होमो ब्राह्मणभुक्तिश्च पुरश्चरणमुच्यते ॥ यत्र पूर्वोक्तानि लक्षणानि तत्पुरश्चरणम् ॥ वैशंपायनसंहितायां जपसंख्या ॥ लभतेऽभिमतां सिद्धिं चतुर्विंशतिलक्षतः । जपो ह्ययुतसंख्याकैरथवा च सहस्रकैः ॥ १ ॥ अयुतं सहस्रं वा स्वयं ब्राह्मणद्वारा वा प्रत्यहं जपं कुर्यादित्यर्थः ॥ एके तु कलौ पणवतिलक्षजपात्मकमेव गायत्री-पुरश्चरणं कर्तव्यम् इति वदन्ति ॥ तथैव स्वस्य होमाशकावपि-होमाशकौ जपं कुर्युर्होमसंख्याचतुर्गुणम् ॥ षड्गुणं चाष्टगुणितं यथासंख्यं द्विजातयः ॥ १ ॥ उक्तजपसंख्यातो ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यैर्यथाक्रमं होमसाङ्गतासिद्धये चतुःषडष्टगुणितो-ऽधिको जपः कार्यः । अस्मिन्कलियुगे द्विजातिभिः पुरश्चरणविधौ चिकीर्षितमंत्रस्य शास्त्रोक्तमंत्रजपसंख्यातः स्वेन ब्राह्मणद्वारा चतुर्गुणितस्त्वचश्यमेव जपः कर्तव्यः । तत्र प्रमाणम् ॥ कल्पोक्तैव कृते संख्या त्रेतायां द्विगुणा भवेत् ॥ द्वापरे त्रिगुणा प्रोक्ता कलौ संख्या चतुर्गुणा ॥ कल्पोक्ता इति पदेन तत्तच्छास्त्रोक्ता इति ज्ञेयम् ।

॥ अथ गायत्रीपुरश्चरणभेदा होमद्रव्याणि च ॥

त्र्यष्टचतुर्विंशतिलक्षात्मकत्वेन गायत्रीमंत्रस्य पुरश्चरणे त्रयो भेदा दृश्यन्ते ॥ यथा ॥ आत्मत्वशोधनार्थाय लक्षत्रयं जपेद्बुधः ॥ अथवाऽप्यष्टलक्षं तु श्रुतिनो-क्तेन पूर्वकम् ॥ १ ॥ तथैव पारिजातोदाहृते ऋग्विधाने लक्षत्रयात्मकं पुरश्चरण-मभिहितम् ॥ अथ वेदादिगीतायाः प्रसादजनकं विधिम् ॥ गायत्र्याः संप्रवक्ष्यामि धर्मकामार्थमोक्षदम् ॥ मध्याह्ने मितभुङ् मौनी त्रिःसुस्नानार्थतत्परः ॥ जपेष्टक्षत्रयं धीमान्परं सायुज्यमाप्नुयात् ॥ १ ॥ तन्त्रान्तरे द्वात्रिंशलक्षतात्मकं गायत्रीपुरश्चरणं कथितम् । प्रपञ्चसारे तु चतुर्विंशतिलक्षात्मकं गायत्रीपुरश्चरणमतीवोत्तमोत्तममि-

त्यभिहितम् ॥ यथा ॥ भूयस्त्वक्षरलक्षं गायत्रीं संयतात्मको जह्वा ॥ जुहुयात्-
 यसतिलघृतदूर्वाभिर्दुग्धचरुसमिद्धिरपि ॥ १ ॥ एकैकं त्रिसहस्रं मन्त्री समभीष्टसिद्धये
 मुक्तये ॥ अक्षरसहस्रसंख्यं मुख्यतैः केवलैस्तिर्जुहुयात् ॥ २ ॥ दुरितच्छेदनविषये
 दीर्घायुषे च विशदमतिः ॥ आयुष्कामो जुहुयात् पायसहविराज्यकेवलाज्यैश्च ॥ ३ ॥
 दूर्वाभिः सतिलाभिः सर्वैस्त्रिसहस्रसंख्याकम् ॥ अथ त्रिमधुसहितैरुणैर्जुहुयात्सरो-
 रुहैरयुतम् ॥ ४ ॥ नष्टश्रीरपि भूयो भवति मनोज्ञो मन्दिरं लक्ष्म्याः ॥ अन्ना-
 र्थं तैरपि पालाशैर्ब्रह्मवर्चसे जुहुयात् ॥ ५ ॥ सर्वैरतैर्जुहुयात्सर्वफलाद्यै द्विजेश्वरो
 मतिमान् ॥ एवं प्रपञ्चसारोक्तविधिना कामनाभेदेन तत्तद्द्रव्यैर्होमो विधेयः ॥ तथैव
 चतुर्विंशतिलक्षजपात्मके गायत्रीपुरश्चरणेऽपि प्रपञ्चसारानुरोधिन्यां शिवरामकृत-
 प्रकाशिकायामपि गव्यदुग्ध १ ओदन २ तिल ३ दूर्वा ४ अश्वत्थ ५ द्रुम्बर ६
 पुष्प ७ वट ८ समिधाख्याद्यद्रव्येण प्रतिद्रव्यं त्रिसहस्रं होममुक्त्वा चतुर्विंशतिसहस्र-
 संख्यात्मक एव होम उक्तः न तु जपदशांशको होमस्तर्पणादिकमपि ॥ तेनाष्ट-
 द्रव्यातिरिक्तकेवलतिलादिद्रव्यसाध्यहोमेऽप्येवमेवेति न श्चमितव्यम् ॥ अष्टद्रव्य-
 साध्ये होमे विशिष्टशास्त्रार्थत्वात् ॥ अतस्तिलादिद्रव्यैः क्रियमाणे होमे तत्तद्दशांश-
 विधिनैव होमस्तर्पणमार्जनब्राह्मणभोजनादिकं विधेयमिति सुधीभिर्ज्ञेयम् ॥

॥ इति गायत्रीपुरश्चरणमुहूर्तादिकं समाप्तम् ॥

कर्मारंभप्रतिबन्धकनिमित्तकानामनेकत्येऽप्यावश्यकप्रतिबन्धकप्रतिप्रसवोक्ति-
 सहितो रुद्रकल्पद्रुमाद्यनुसारी निर्णयसंग्रहः ॥

न धार्मिककृत्येषु मुहूर्तादीनामीक्षणस्यावश्यकता ॥ नानध्यायकृतप्रतिबन्धः ॥
 न कर्मारब्धे सत्याशौचसंपातज्ञातेऽपि मध्ये तस्य त्यागः ॥ इत्यादिविषये प्रमाणा-
 न्युपलभ्यन्ते ॥ स्वैर्दं समीक्षमाणेन केनापि विबुधेन “मनुष्यशरीरस्य अस्थि-

१ अक्षरलक्षमिति पदेन सामान्यतो यस्य कस्यापि मंत्रस्याक्षरसंख्यापरिमितं प्रतिवर्गं लक्षात्मकं ज्ञं
 शुभादित्यैः ॥ इदं न सार्वत्रिकम् ॥

२ परशुपामघारिकायाम्-जपादशांशतो होमस्तर्पणं तर्कासात् ॥ मार्जनं तद्दशांशेन दशांशादिप्र-
 भोजनम् ॥ १ ॥ पुरयार्थनिष्ठागणपति-जपादशांशतो होमस्तर्पणं होमास्तु तर्पणम् ॥ नमोऽन्तमंत्रमुच्चार्य तदन्ते
 देवतानिषाम् ॥ २ ॥ द्वितीयां तामहं पद्यात्तर्पयामि नमोऽन्तकम् ॥ तर्पणस्य दशांशेन मार्जनं कथितं किञ्च
 ॥ ३ ॥ तत्रेन देवतास्यं प्यारवाऽऽमानं प्रपूज्य च ॥ नमोऽन्तमंत्रमुच्चार्य तदन्ते देवतानिषाम् ॥ ४ ॥ द्वितीयां
 तामहं पद्यादनिषिकास्यनेन तु ॥ तौदैरसदिना शुदैरभिषेधेऽन्मूर्धनि ॥ ५ ॥ अयं निषेधः ॥ यथा ॥ राध्या-
 इति गायत्रीमंत्रमुच्चार्यं ॥ तत्रैतः सः तन्मन्त्रमुच्चार्यं भग्नो देवस्य पीमहि ॥ पिबो यो नः प्रबोदयात् ॥ ७ ॥
 तन्निरे नमः कथितारं तर्पयामि ॥ गायत्रीमन्त्रमुच्चार्यं भाम्यानगभिषियामि ॥ मार्जनं तु तन्मूर्धनि कर्तव्यमुत्त-
 म्भोजनमाद्यम् ॥ होमे तु प्रपञ्चव्याहृतिरहितस्य चतुर्विंशतितर्पणस्य गायत्रीमंत्रस्योत्तरात्मिकेति निर्णयविधिः ॥

रत्वात् किञ्चित्कालानन्तरं किं भविष्यतीत्यादिज्ञानस्याज्ञानाच्च श्वः श्वः करि-
 प्यामि” इति उपासनायां धार्मिकेषु कृत्येषु च कालान्तरप्रतीक्षा न कदापि कर्त-
 व्येति मनुष्यस्य मुख्यो धर्मः मनुष्याणां श्वःसंबन्धिज्ञानाभावात् 'न कोऽपि
 तद्वेत्तीति ज्ञानाच्च ॥ एवमायुषोऽस्थिरत्वं जीवनसंबन्धिज्ञानाभावञ्चैवं विचार्य पर-
 शुरामेणाप्युक्तम् ॥ यदैव जायते वित्तं चित्तं श्रद्धासमन्वितम् ॥ तदैव पुण्यका-
 लोऽयं यतोऽनियतजीवितम् ॥ अतः सर्वेषु जपहोमादिकेष्वन्यसर्वधर्मकृत्येषु च न
 मुहूर्तावलोकनापेक्षा न तत्कालावध्यवस्थानं शरीरस्येति स्वतो दर्शनात् ॥ परञ्च
 सति संभवे तु सर्वं कर्म मुहूर्तादिकं दृष्ट्वैव कर्तव्यम् ॥ यत्तु—अल्पं जपेदनध्याये
 पर्वण्यल्पतरं जपेत् ॥ वेदांश्चैव तथा रुद्रान्स्वाध्याये केवलं जपेत् ॥ तथैव—इन्दो-
 र्वृद्धिक्षये प्राप्ते ब्रह्मयज्ञं न कारयेत् ॥ न जपेद्वैदिकं जाप्यं गायत्र्यष्टोत्तरं शतम् ॥
 इत्यादिपरशुरामप्रभृतिशिष्टवचनान्यनध्यायदिवसान् वर्जयित्वा स्वाध्याये एव
 विशिष्टजपपूजापराणि । तथैवानध्यायदिवसे तु अल्पाल्पतरं जपं वेदानध्य-
 यनञ्चानुष्ठेयमिति चेन्न ॥ दशोत्तरोत्तरगुणः प्रकाशोपांशुमानसः ॥ जपो वेदोपनि-
 षदां य उक्तः सर्वपापहा ॥ अनध्यायेऽप्ययं कार्यं इत्याह भगवान् मनुः ॥
 तथैव मनोद्धितीयं वचनम् ॥ वेदोपकरणे चैव जपे चैव तु नित्यके ॥ नानुरोधोऽ-
 स्त्यनध्याये होममंत्रेषु चैव हि ॥ (अत्र वेदोपकरणशब्देन प्रतिवार्षिकं क्रियमाणं
 षपाकर्म ज्ञेयम् ॥) इति पूर्वोक्ताङ्गिरसवचनप्रामाण्यान्नित्यक्रियमाणस्य सहस्रप्रभृ-
 त्यष्टोत्तरशतगायत्रीमंत्रजपस्य सर्वथाऽनध्यायदिवसेऽपि अनुष्ठेयदर्शनात् ॥ अन-
 ध्यायेऽप्ययं कार्यः । जपे चैव तु नित्यके ॥ इत्यादिपूर्वोक्तेश्च ॥ परञ्चानध्यायवाच-
 कानामष्टम्यादीनां नानध्यायवाचकत्वं किन्तु आत्मनो देशस्य च यत्र अशुचित्यं
 तदेव द्वाचनध्यायौ सर्वज्ञेयौ ॥ अतः सर्वत्र स्मृत्युक्ताः परशुरामेणोदाहृताश्चान्येऽ-
 प्यनध्यायाः स्वाध्यायविषया एव बोद्ध्याः ॥ परञ्च येन केनापि कादाचित्कमनियमतः
 श्रीमहारुद्रप्रभृतिजपहोमादिकं क्रियते चेत्तेन न कदाप्यनध्यायदिवसे तस्य प्रारम्भः
 स्वाध्यायो या कार्यं इत्येव निष्कर्षः ॥ अतस्तदर्थमेव मुहूर्तादिविधायकशा-
 स्त्रैरनध्यायदिवसे शुभे मुहूर्ते इत्यादिकं मुहूर्तप्रकरणे कथ्यते ॥ अपि च यैर्नियमेन
 जपहोमदेवार्चनादिधार्मिकं कर्म प्रत्यहं क्रियते तेषां तु आशौचप्रवृत्तेः प्राक्
 देवार्चनाद्युपक्रमे तदसमाप्तेर्मध्येऽपि आशौचेऽन्यद्वारा ज्ञाते सति तत्तज्जपहोम-
 देवार्चनादिकं समाप्त्यैव आशौचनिमित्तं स्नानादिकं कर्तव्यम् न त्वाशौ-
 चसंपातदर्शनादसमाप्त्यैव जपहोमदेवार्चनादीनां मध्ये त्वागो विधेयः ॥
 तैस्तु आशौचादिज्ञातेऽपि आशौचमध्ये सर्वमासमाप्ति नियमेनानुष्ठीयमानं जप-

होमदेवार्चनादिकं विधेयमेव ॥ नात्र तेषामपवित्रता शास्त्रोक्तिविरोधश्च ॥ लघु-
विष्णुस्तु नित्यनैमित्तिकेषु जपविवाहयज्ञयागादिसर्वकर्मसु नाशौचसंपात इति
कथयति ॥ यथा । व्रतयज्ञविवाहेषु श्राद्धे होमेऽर्चने जपे ॥ आरब्धे सूतकं न
स्यादनारब्धे तु सूतकम् ॥ प्रारंभो वरणं यज्ञे संकल्पो व्रतसत्रयोः ॥ नान्दीश्राद्धं
विवाहादौ श्राद्धे पाकपरिक्रिया ॥ यज्ञे ब्राह्मणादीनामामधुपर्कान्तं पूजनं वरण-
शब्देन ज्ञेयम् ॥ यथा—गृहीतमधुपर्कस्य यजमानाच्च ऋत्विजः इति ॥ तथैव-
ऋत्विजां दीक्षितानाञ्च यज्ञियं कर्म कुर्वताम् ॥ इत्यादियाज्ञवल्क्योक्तेश्च ॥
अतस्तत्र तत्र प्रारब्धकर्मणः स्वीयाद्यपदार्थावधारणमेव प्रारंभशब्देन ग्रहणीयम् ॥
यथा विवाहे कन्यापितुः कन्याप्रदानसङ्कल्पः प्रारंभः ॥ वरस्य तदूर्ध्वं पाणि-
ग्रहणहोमादिकं कर्म प्रारंभः ॥ श्राद्धकर्तुः श्राद्धार्थं पाकस्य निष्पत्तिक्रियारंभ एव
प्रारंभः ॥ तथैव श्राद्धभोक्तुः भोजनार्थं लब्धनिमंत्रणं प्रारंभः ॥ इति पूर्वोक्ता
सर्वव्यवस्था कालतत्त्वविवेचनकारादिभिरेव कृतेति ज्ञेया ॥ परञ्च स्वकृतधर्म-
प्रकाशे शंकरादयस्तु यदा आशौचज्ञानात्पूर्वं पाकनिष्पत्तिकृतसङ्कल्पतानिमंत्र-
णानां त्रयाणां समुच्चये जाते सत्येव श्राद्धे आशौचाभाव एवेति कथयन्ति ॥
एकेनापि न्यूनैः श्राद्धे सत्याशौचज्ञाते न कदापि श्राद्धं कर्तव्यम् ॥ तत्र आशौ-
चाभावप्रतिषेधप्रतिपादकतत्त्वस्मृतिवचनेषु पाकनिष्पत्तिप्रभृतिनिमंत्रणान्तरां
त्रयाणामेव समुच्चयेनोपादानात् ॥

॥ अथ कर्मारम्भप्रतिबन्धकनिमित्तनिर्णयः ॥

सूनोर्मातरि गर्भिण्यां चूडाकर्म न कारयेत् ॥ पञ्चाब्दात्प्रागथोर्ध्वं तु गर्भिण्या-
मपि कारयेत् ॥ सहोपनीत्या कुर्याच्चेत्तदा दोषो न विद्यते ॥ पुत्रस्य मातरि गर्भिण्यां
पञ्चाब्दात् प्राक् चूडाकर्म कारयेत्तदूर्ध्वं तु न कारयेदित्येवार्थः ॥ तथा च कैश्चिदु-
दाहृतस्य—सूनोर्मातरि गर्भिण्यां मौञ्जीचूडे न कारयेत् ॥ इति वचनस्य समूलत्वेऽ-
पि सहितयोर्माञ्जीचूडाकर्मणोर्न निषेधः किन्तु प्रत्येकं निषेधः ॥ प्रकारान्तरेण
यद्यद्योऽपि निषेधं वक्ति ॥ गर्भे मातुः कुमारस्य न कुर्याच्चौलकर्म च ॥ पञ्चमासादधः
कुर्यादत ऊर्ध्वं न कारयेत् ॥ आपञ्चमासं कार्यमित्यर्थः । कात्यायनस्तु ॥ कुले
ऋतुत्रयादर्वाङ् मण्डनात्र तु मुण्डनम् ॥ प्रवेशान्निर्गमो नष्टो न कुर्यान्मङ्गल-
त्रयम् ॥ ऋतुत्रयशब्देन पञ्चासा बोध्याः ॥ कुलशब्देन पुरुषत्रयपर्यन्तं स्वगोत्रिणः
प्रति ह्येतं ज्ञेयम् ॥ अत्र प्रवेशनिगमशब्दयोरर्थं कात्यायनः स्वयमेव कथयति ॥
पुत्रोद्धारः प्रवेशाख्यः कन्योद्धारस्तु निर्गमः ॥ मुण्डनं चौलमित्युक्तं प्रतोद्धारो
तु मण्डनम् ॥ अयं निष्कर्षः ॥ एकस्य पुत्रस्य पूर्वं निर्वृतस्य मौञ्जीविवाहोभयान्यतर-

वाचकमण्डनकर्मणो द्वितीयस्य चूडाकर्मरूपं मुण्डनाख्यं (चौलं) कर्म पण्मासाभ्यन्तरे न विधेयम् । तथैव पुत्रोद्वाहनरूपं प्रवेशाख्यं कर्म कृत्वा पुत्र्युद्वाहरूपं निर्गमाख्यं कर्मापि पण्मासाभ्यन्तरे न विधेयम् ॥ तथैव विवाहमौञ्जीचूडाकर्मरूपमङ्गलत्रयमपि न कर्तव्यम् ॥ परञ्च ॥ मौञ्जी चोभयतः कार्या यतो मौञ्जी न मुण्डनम् । अभिन्नवत्सरेऽपि स्यात्तदहस्तत्र भेदयेत् ॥ अभेदे तु विनाशः स्यान्न कुर्यादेकमण्डपे ॥ वर्षभेदं विनापि दिवसभेदेनोभयतश्चौलात् प्रागूर्ध्वं मौञ्जीकर्मणो न दोषः ॥ भ्रातृयुगे स्वसृयुगे भ्रातृस्वसृयुगे तथा ॥ एकस्मिन्मण्डपे चैव न कुर्यान्मण्डनद्वयम् ॥ एतद्वचनमेकोदरप्रसूतविषयमित्यवगम्यते ॥ अथ विवाहादिशुभकर्मारंभदिवसे तदूर्ध्वं वा कर्मकर्तुः स्त्रियो रजोदर्शने सन्निहितमुहूर्तान्तरालाभे श्रीशान्तिं विधाय चौलादि सर्वं विधेयम् ॥ तत्कारिकानिवन्धस्पष्टीकृतम् ॥ यथा—सूतिकोदक्ययोः शुद्ध्यै गां दद्याद्धोमपूर्वकम् ॥ प्राप्ते कर्मणि शुद्धा स्यादितरस्मिन्न शुद्ध्यति ॥ तथैव । अलाभे सुमुहूर्तस्य रजोदोषे ह्युपस्थिते । श्रियं संपूज्य तत् कुर्यात् वृत्रहत्याभयंकरीम् ॥ हैमीं मापमितां पद्मां श्रीसूक्तविधिनाऽर्चयेत् ॥ प्रत्यर्चं पायसं हुत्वाऽभिषिच्य शुभमाचरेत् ॥ इत्यादियचनैः सूतिकोदक्ययोरपि शुद्धिः कथिता ॥ उदक्याशब्देन रजस्वला बोध्या । परञ्च सन्निहितमुहूर्तान्तरालाभे एव पूर्वोक्ता व्यवस्थेति बोध्यम् ॥ तथैव ॥ केचन भाविप्रतिबन्धकानां निवृत्त्यर्थं नान्दीश्राद्धम् अपकृष्य कुर्वन्ति परञ्च तस्यापि प्रयोगरह्येऽयधिः कथितः ॥ एकविंशत्यहर्हर्षे विवाहे दश वासराः । त्रिपट् चौलोपनयने नान्दीश्राद्धं विधीयते ॥ तथा च पारिजाते सन्निहितमुहूर्तान्तरालाभे विवाहार्थमुपयोगिसामग्र्यां कृतायाश्च सूतकिनोऽपि विष्णुनाऽधिकारार्थमुक्तम् ॥ अनारब्धविशुद्ध्यर्थं कृष्माण्डैर्जुहुयाद् घृतम् । गां दद्यात्पञ्चगव्याशी ततः शुद्ध्यति सूतकी ॥ १ ॥ संकटे समनुप्राप्ते सूतके समुपस्थिते । कृष्माण्डीभिर्घृतं हुत्वा गाश्च दद्यात्पयस्विनीः ॥ २ ॥ चूडोपनयनोद्वाहप्रतिष्ठादिकमाचरेत् ॥ यदैव सूतकप्राप्तिस्तदैवाभ्युदयक्रिया ॥ ३ ॥ एवं संकटप्राप्तौ शुद्धिं विधाय विवाहादौ सङ्कल्पितान्नभोजनेऽपि न दोषः ॥ तथैव । विवाहोत्सवयज्ञेषु त्वन्तरा मृतसूतके । पूर्वसङ्कल्पिताज्ञेषु न दोषः परिकीर्तितः ॥ तथैव । कन्याया विवाहात्प्राग् रजोदर्शने जाते तस्या विद्याद्योग्यतासंपादनार्थमुपायमाहाश्वलायनः ॥ पिता ऋतून्स्वपुत्र्यास्तु गणयेदादितः सुधीः ॥ दानावधिं गृहे यत्नात् पालयेच्च रजोवतीम् ॥ दद्यात्तदुत्संख्या गाः ऋकः कन्यापिता यदि । दातव्यैकाऽपि यत्नेन दाने तस्या यथाविधि ॥ दद्याद्वा

ब्राह्मणेष्वन्नमतिनिःस्वः सदक्षिणम् ॥ तस्यातीर्तुसङ्घेषु वराय प्रतिपादयेत् ॥
 उपोष्य त्रिदिनं कन्या रात्रौ पीत्वा गवां पयः ॥ अदृष्टरजसे दद्यात् कन्यायै
 रत्नभूषणम् ॥ तामुद्बहन्वरश्चापि कूप्माण्डैर्जुहुयाद् द्विजः ॥ इत्यादिवचनैः स्पष्ट-
 तया विवाहात्प्राग् दृष्टरजस्कायाः स्वकन्याया विवाहे शुद्ध्यर्थं तस्याः पिता शक्तश्चे-
 दादित आविवाहं यावदतुसंख्याः तावतीः पयस्विनीर्गाः दद्यात् । तावन्गो-
 मूल्यं वा । अशक्तोऽपि यथाशक्त्येकां गां गोमूल्यं वा दद्यात् ॥ परञ्च तस्याः पिता
 अतिनिःस्वश्चेत् स्वकन्याया ऋतुसंख्येषु ब्राह्मणेषु सदक्षिणम् अन्नं दत्त्वा पश्चात्
 विवाहं कुर्यात् ॥ तथैव दृष्टरजस्कायाः स्वकन्यायाः शुद्ध्यर्थं स्वां कन्यां
 विवाहात्प्राक् दिनत्रयम् उपवासं कारयित्वा उपवासान्ते च गव्यं पयः पाययित्वा
 अदृष्टरजस्कायै कन्यायै (कुमार्यै) यथाविभवं वस्त्राभूषणादिकञ्च कन्याहस्तेन दाप-
 यित्वा स्वकन्याया विवाहयोग्यता पितुर्भवति कन्यायाश्च ॥ तथैव घरेणापि स्वस्य
 धृपलीपतित्वादिदोषनिवृत्त्यर्थं कूप्माण्डीभिर्मन्त्रैराज्येन होमं विधाय तया सह वि-
 वाहः कार्यः ॥ यज्ञपार्थ्वं तु यदा विवाहसंबन्धिहोमकर्मणि प्रवृत्ते तदैव कदाचित्
 तस्या रजोदर्शने जाते-विवाहवितते तन्त्रे होमकाल उपस्थिते । कन्यामृतमूर्ती दृष्ट्वा
 कथं कुर्वन्ति याज्ञिकाः ॥ स्नापयित्वा तु तां कन्यामर्चयित्वा यथाविधि ॥ युंजा-
 नमाहुतिं हुत्वा ततस्तन्त्रं प्रवर्तयेत् ॥ प्रत्युद्वाहो नैव कार्यो नैकस्मै दुहितृद्वयम् ॥
 नचैकजन्ययोः पुंसोर्द्वैकजन्ये च कन्यके ॥ नैवं कदाचिदुद्वाहो नैकदा मुण्ड-
 नद्वयम् ॥ नैकजन्ये तु कन्ये द्वे पुत्रयोरेकजन्ययोः ॥ न पुत्रीद्वयमेकस्मै
 प्रदद्यात् कदाचन ॥ प्रत्युद्वाहशब्देन यस्य पुत्राय स्वकन्या दत्त्वा तस्य क-
 न्यया सह स्वपुत्रस्योद्वाहः प्रत्युद्वाहो ज्ञेयः ॥ तथैव पारिजाते स्मृत्यन्तरे च ।
 एकोदरीकरतलग्रहणं यदि स्यादेकोदरस्यवरयोर्जलनाशनञ्च । एकाब्दके तु
 विधवा नितरां तु कन्या नद्यन्तरेऽपि शुभदं पृथुशैलरोधे ॥ तथैव पारिजाते गार्ग्यः ॥
 विवाहस्त्वेकजन्यानामेकस्मिन्नुदये जले । नाशं करोत्येकवर्षे स्यादेका विधवा तयोः ॥
 तथैव । एकमातृजयोरेकवत्सरे पुरुषस्त्रियोः ॥ न समानक्रियां कुर्यान्मातृभेदे
 विधीयते ॥ एतेन त्वेकस्मिन्दिवसे वत्सरे चैकस्मिन्गृहेऽपि भिन्नोदरमातृजयोः
 कर्त्रभेदेन नोद्वाहप्रतिषेधः ॥ परञ्च ऋतुत्रयस्य मध्ये चेदन्याब्दस्य प्रवेशनम् ॥
 तदा होकोदरस्यापि विवाहस्तु प्रशस्यते ॥ स्वपुत्र्याः विवाहानन्तरमृतुत्रयस्य
 मध्येऽन्याब्दस्य प्रवेशने तु स्वपुत्रस्य स्वपुत्र्या वा विवाहे न कश्चिच्छ्रास्त्रोक्ति-
 बाधः ॥ मदनरत्ने विशेषः ॥ मातृयज्ञक्रियापूर्वं ज्येष्ठं कृत्वा तु मङ्गलम् ॥

ऋतुत्रयं पुनर्यावन्न कुर्याल्लघुमङ्गलम् ॥ इति नारदस्य वचनसामर्थ्याज्येष्ठमङ्गलानन्तरं विवाहभिन्नं भिन्नैकमातृकयोरपि यज्ञोपवीतादि लघुमङ्गलम् ऋतुत्रयस्य मध्ये न कुर्यादिति विशेषोक्तिः ॥ परञ्च ऋतुत्रयस्य मध्ये चेदिति पूर्वोक्तवचनादेकोदरप्रसूतस्यापि ऋतुत्रयस्य मध्येऽब्दभेदे नोद्वाहस्य निषेध इत्यप्यवगम्यते । परञ्च तस्मिन्नेव श्लोके 'विवाहस्तु प्रशस्यते' इति चतुर्थपदस्य मध्ये तुशब्दोपादानाद्विवाहभिन्नमेकोदरप्रसूतस्य मङ्गलद्वयमब्दभेदेऽपि न भवतीति रुद्रकल्पद्रुमकाराः ॥ तत्रैव मिहिरस्तु—पुत्रोपयनादूर्ध्वं पण्मासाभ्यन्तरे तथा ॥ पुत्र्युद्वाहनं कुर्वीत विवाहाद्भवन्धनम् ॥ अयं मिहिराचार्यस्य श्लोकोऽपि पूर्वोक्तस्य "कुले ऋतुत्रयादूर्वागि"ति कात्यायनस्य श्लोकभावात्थेन सह सुसम्बद्ध एवेति दृश्यते ॥ मौञ्जीकर्मणस्तूभयतो न दोष इत्यपि ध्वन्यते ॥ ननु "एकमातृकयोरेकवत्सरे" इत्यादिपूर्वोक्तवचनेनैकोदरप्रसूतानां समानक्रियाया एकवत्सरे पण्मासाभ्यन्तरे च निषेधस्य सत्त्वेऽपि तथैव ऋतुत्रयस्य मध्येऽन्याब्दस्य प्रवेशे प्रतिप्रसवेऽपि "उद्वाह्य पुत्रीं न पिता विदध्यात्पुत्र्यन्तरस्योद्वाहनं हि जातु ॥ यावच्चतुर्थीदिनमत्र सर्वं समाप्य चान्योद्वाहनं विदध्यात्" ॥ इति कपर्दिंकारिकावचनं तथैव "पुत्रीपरिणयादूर्ध्वं यावद्दिनचतुष्टयम् ॥ पुत्र्यन्तरस्य कुर्वीत नोद्वाह इति सूरयः" इति वराहमिहिरस्य वचनञ्चैकवत्सरे पण्मासाभ्यन्तरेऽन्याब्दस्याप्रवेशनेऽपि पुत्र्युद्वाहानन्तरं व्यतीतेषु चतुर्षु दिनेषु द्वितीयपुत्र्या उद्वाहे न दोष इत्येतदर्थमेवेति चेन्न । विवाहस्त्वेकजातानां पण्मासाभ्यन्तरे यदि ॥ असंशयं त्रिभिर्वपैस्तत्रैका विधवा भवेत् ॥ इति वराहमिहिरस्यैव 'पण्मासाभ्यन्तरे' इतिवचनचरनिषेधस्य जागरूकत्वात् तथैव पूर्वोक्तवचनानां वैयर्थ्यापत्तेश्च ॥ परञ्च समानोदरस्य पण्मासाभ्यन्तरे स्वस्यैव निषेधवचनस्य सत्त्वेऽपि "उद्वाह्य पुत्रीम्" इति कपर्दिंकारिकाश्लोकस्य तथैव "पुत्रीपरिणयादूर्ध्वम्" इति वराहमिहिरश्लोकस्य पुनरुच्चारणं पण्मासाभ्यन्तरेऽन्याब्दस्याप्रवेशेऽप्यतिसङ्कटे चतुर्षु दिनेषु व्यतीतेषु पुत्र्युद्वाहानानन्तरं द्वितीयपुत्र्या उद्वाहप्रतिप्रसवार्थमेवेति ज्ञायते ॥ अन्यथोभयोर्वचनयोर्वैयर्थ्यापत्तेः ॥ अतिसङ्कटे समानोदरस्य कर्तृभेदेन मण्डपादिभेदेनाऽऽचार्यभेदेन च विवाहः प्रतिपादित एव ॥ यमलयोस्तु—एकस्मिन्वत्सरे चैकवात्सरे मण्डपे तथा ॥ कर्तव्यं मङ्गलं स्वस्त्रोर्भ्रात्रोर्यमलजातयोः ॥ तथैव । द्विशोभनं त्वेकगृहेऽपि नेष्टं शुभं तु पश्चान्नवभिर्दिनैस्तु ॥ आवश्यकं शोभनमुत्सुको वा द्वारेऽथ वाऽऽचार्यविभेदतो वा ॥ इति पूर्वोक्तानि नारदवशिष्टादीनां वचनप्रमाणान्यालोच्य यथावकाशं देशकालाद्यनुसारं तत्र तत्र कार्यं न समग्रं शास्त्रसम्मतं

कर्तुं कोऽपि समर्थ इत्येवास्माकं प्रतिभाति ॥ वरस्य कन्यायाश्चोभयोः कुले कस्य-
चिन्मृतिश्चेत् तत्र किं विधेयमित्यत्र मेधातिथिराह । वाग्दानानन्तरं यत्र कुलयोः
कस्यचिन्मृतिः ॥ तदा संवत्सरादूर्ध्वं विवाहः शुभदो भवेत् ॥ पुरुषत्रयपर्यन्तं
प्रतिकूलं स्वगोत्रिणाम् ॥ प्रवेशान्निर्गमस्तद्वत्तया मण्डनमुण्डने ॥ प्रेतकर्माण्य-
निर्वर्त्य चरेन्नाभ्युदयक्रियाम् ॥ आचतुर्थं ततः पुंसि पञ्चमे शुभदं भवेत् ॥ तथैव
स्मृतिरत्नावल्याम् । पितुरव्दमिहाशौचं तदर्द्धं मातुरेव च ॥ मासत्रयं तु भार्याया-
स्तदर्द्धं भ्रातृपुत्रयोः ॥ अन्येषां तु सपिण्डानामाशौचं माससम्मितम् ॥ तदन्ते
शान्तिकं कृत्वा ततो लग्नं विधीयते ॥ ज्योतिःशास्त्रे तु । प्रतिकूलेऽपि कर्तव्यो
विवाहो मासमन्तरा ॥ शान्तिं विधाय गां दत्त्वा वाग्दानादि चरेद्बुधः ॥ स्मृत्य-
न्तरे । प्रतिकूले न कर्तव्यं लग्नं यावदनुत्रयम् ॥ प्रतिकूलेऽपि कर्तव्यं केऽप्याहु-
र्वहुसंश्ले ॥ प्रतिकूले सपिण्डस्य मासमेकं विचर्जयेत् ॥ विवाहस्तु ततः पश्चा-
त्तयोरेव विधीयते ॥ तथैव । दुर्भिक्षे राष्ट्रभङ्गे च पित्रोर्वा प्राणसङ्कटे ॥ प्रौढायामपि
कन्यायां नानुकूलं प्रतीक्ष्यते ॥ दीर्घरोगाभिभूतस्य दूरदेशस्थितस्य च । उदासीन-
स्थितस्यापि प्रातिकूल्यं न विद्यते ॥ सङ्कटे समनुप्राप्ते याज्ञवल्क्येन योगिना ॥
शान्तिरुक्ता गणेशस्य कृत्वा तां शुभमाचरेत् ॥ अकृत्वा शान्तिकं यस्तु निपिद्धे
सति दारुणे ॥ प्रकरोति शुभं कर्म विघ्नस्तस्य पदे पदे ॥ अपि च । प्रतिकूले तु
संप्राप्ते विवाहं नैव कारयेत् ॥ अन्ते दोषविनाशाय कुर्याच्छान्तिमिमां शुभाम् ॥
स्मृतिचन्द्रिकायाम् । कृते वाङ्निश्चये पश्चान्मृत्युर्मर्त्यस्य गोत्रिणः ॥ तदा न मङ्गलं
कार्यं नारीवैधव्यदं ध्रुवम् ॥ वाग्दानानन्तरं यत्र कुलयोः कस्यचिन्मृतिः ॥
तदोद्वाहो नैव कार्यः स्ववंशक्षयदोषतः ॥ पूर्वोक्तविवाहादिशुभकर्मप्रतिकूलप्रद-
शकश्लोकानां समीचीना रुद्रकल्पद्रुमकारैर्व्याख्या कृता परञ्च तस्या अतिविस्तृत-
त्वान्नात्र सर्वोद्धर्तुं शक्यते ॥ परञ्च विवाहादिशुभकर्मणः प्रारम्भे वाङ्निश्चये च
जाते यदोभयोः कुलयोर्मध्ये कस्यचिन्मृतिरूपं प्रातिकूल्यं भाग्यवशाज्जातञ्चेदयवा
दुर्भिक्षादिप्रातिकूल्ये प्राप्ते सर्वतः प्रतिकूलस्य समीक्षां कृत्वा प्रातिकूल्योत्सादककर्म-
णां यथाशक्ति तत्तत्कर्मणि शास्त्रोक्तं कर्म निर्वर्त्य शास्त्रसम्मतं देशकालसम्मत-
तश्चाचरेत् ॥ एवं प्रतिबन्धकनिर्णयविधायकशास्त्राणामालोचनेनास्माकं शास्त्रव्य-
पहारः सर्वथा लोकप्रकृतिप्रवृत्तिपर्यालोचनपुरःसरः सर्वतो बन्धनरूपोऽप्यनिर्वन्धः
पुत्र पुत्र च सद्बुचितवत्त्वसमृद्धोऽपि अवाधितराजमार्ग इव विस्तृतः प्रतिभाति ॥
तथैव च स्मृत्याद्यनेकधर्मनिर्णायकग्रन्थेषु सम्यङ्निर्णयोऽपि दरीदृश्यते ॥

॥ इति कर्मारम्भप्रतिबन्धकनिर्णयसंग्रहः समाप्तः ॥

॥ अथ श्रीगायत्रीपुरश्चरणप्रयोगारम्भः ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ खेटदेवताभ्यश्च नमो

नमः ॥ श्रीगायत्रीपुरश्चरणारम्भदिवसे कृतमङ्गलस्नानः शुचिरधिकारी पूजार्थ-
सम्भृतपूजनहोमद्रव्यसंभारो यजमानो ज्योतिर्विद्भिर्निर्दिष्टे गुरुभार्गवमौढ्यवा-
लवृद्धत्वादिदोषरहिते शुभे काले शुक्लपक्षे रिक्ताभौमव्यतिपातविष्ट्यादिदोषविरहि-
तायां शुभपुण्यतिथौ शुभे वारे स्वचन्द्रताराद्यनुकूलकाले च निर्णेजानन्तपञ्चमहा-
यज्ञान्तनिर्वर्तितसर्वनित्यक्रियः परिधृताहृतशुक्लवासाः सोत्तरीयो यज्ञोपवीती
दक्षिणपार्श्वे वद्धशिखः सुप्रक्षालितपाणिपादो गोमयादिमेध्यद्रव्यैः सुप्रोक्षित
उपलिप्ते वा शुद्धदेशे श्रीपर्ण्यादिप्रशस्तयज्ञियवृक्षकाष्ठनिर्मिते पीठे कुशकम्ब-
लाद्यास्तृते स्वांसने प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा उपविश्य स्वदक्षिणपार्श्वे पत्नीञ्चोपवेश्य
शिखाबन्धनं दक्षवामकरयोः पवित्रधारणं च कृत्वाऽऽचामेत् ॥ शिखाबन्धनम् ॥

१ शुतिस्मृत्युदितं कर्म न कुर्यादशुचिः क्वचित् । इति प्रयोगपारिजाते मृगुः ॥ माधवीये तु-अत्यन्त-
रोगयुक्तेऽग्रे राजचोरभयादिषु ॥ गुर्वग्निदेवकृत्येषु नित्यहानौ न दोषभाक् ॥ केचन-इक्षुराप. पथो मूलं फलं
तांबूलमौषधम् ॥ मंक्षयित्वाऽपि कुर्वीत स्नानदानादिकाः क्रियाः ॥ इति चतुर्विंशतिमते स्मृत्यर्थसारे च
इहादिवस्तुना परिगणनं तदशक्तविषयं न तु शक्तानाम् ॥ २ अधिकारिविषयेऽपि हेमाद्रिः-ज्ञातोऽधिकारी
भवति दैवे पित्र्ये च कर्मणि । पवित्राणां तथा जाप्ये दाने च विधिर्नोदिते ॥ अत्र पवित्राच्चेन मन्त्रो ज्ञेयः ।
मन्त्रः पवित्रमुच्यते इति निरुक्तवचनात् ॥ ३ कात्यायनोऽपि-प्रातःसन्ध्या ततः कृत्वा सङ्कल्पं बुध आचरेत् ॥
दानहेमाद्रौ च वाराहेऽपि-बुध्नातः सम्यगाचान्तः कृतसंध्यादिकक्रियुः ॥ कामक्रोधविहीनश्च पाखण्डस्पृश्वर्जितः ॥
जितेन्द्रियः सत्यवादी सर्वकर्मसु शस्तते ॥ परिधृताहृतवाससी इत्यत्र कात्यायनः-ईपद्धौतं नवं धेतं सदशं यत्र
धारितम् ॥ अहृतं तद्विजानीयात्सर्वकर्मसु पावनम् ॥ तथैव वश्यपेनोक्तम्-अहृतं यंत्रनिर्मुक्तं वासः प्रोक्तं
स्वयंमुवा ॥ शस्तं तन्माङ्गलिकेषु तावत्कालं न सर्वदा ॥ इत्यनेन यंत्रनिर्मुक्तवस्त्रस्य विवाहादावेव तावत्कालं
शस्तत्वात् ॥ यद्वादी तु ईपद्धौतं पूर्वोक्तश्लोकोक्तमेव वचनं शस्तम् ॥ नहि यज्ञादेरप्यष्टफलोत्पादकत्वाद्भनेरुप-
त्वाच्च माङ्गलिक्यशब्दवाचकत्वम् । मदनपारिजाते माङ्गलिक्यं विवाहादि इति वचनात् ऐहिकखलोत्पादकस्य
एव कर्मणो माङ्गलिक्यशब्दवाचकत्वस्वीकाराच्च । हेमाद्रौ इदमनुस्तु-स्वयं धौतेन कर्तव्याः क्रिया धर्म्या
विपश्चिता ॥ न तु तेजकधीतेन नोपभुषेन वा क्वचित् ॥ तेजको रजकः ॥ ५ सोत्तरीय-होमे देवार्चनाद्यासु
क्रियास्वाचमने तथा ॥ नैकवस्त्रः प्रवर्तते द्विजवाचनके जपे ॥ द्विजवाचनक इत्यनेन स्वास्तिवाचनं ज्ञेयम् ॥
६ यज्ञोपवीती-सदोपवीतिना, भाष्यं सदा बद्धशिखेन च ॥ विशिखो न्युपवीतिश्च यत्करोति न तत्कृतम् ॥
ब्रह्मसूत्रं विना भुङ्क्ते विष्णुं न कुरुते तथा ॥ गायत्र्यष्टसहस्रेण प्राणायामेन शुष्यति ॥

७ शिखाबन्धनं दक्षिणे पार्श्वे कार्यम् ॥ मध्ये तु चतुर्वाश्वं निबध्नीयुः शिखा ततः ॥ माप्यन्दिनाद्य ये विप्राः
पार्श्वे दक्षिणतः कर्मात् ॥ १ ॥ वामपार्श्वे तु बध्नीयुर्ये विप्राः सामगायिनः ॥ इति चतुर्विंशतिमते ॥ मुक्तशिखिना
स्नानादेर्निषेधः । वृद्धवस्त्रिष्ठ-मुक्तकेशैर्न कर्तव्यं प्रेतस्नानं विना क्वचित् ॥ स्नानं दानं जपं होमं मुक्तकेशं न
कारयेत् ॥ अर्थात् शिरसि सर्वतो व्याप्य केशाश्चेच्छिखाभिचकेशवदोऽपि स्यात् ॥ ८ स्वांसने-विष्णुपुराणे-
कुशोपरिनिषिद्धेन तथा यज्ञोपवीतिना ॥ सर्वकर्मं प्रकृतं व्यमन्यथा विफलं भवेत् ॥ तथैव श्राद्धकाशिक्याम् ।
शनीकाश्मभ्यंशलाद्य कदम्बो वारणस्तथा ॥ पद्यासनानि शस्त्रानि श्राद्धे देवार्चने तथा ॥ देवपित्र्ये कर्मणि
प्रदर्शनार्थं श्राद्धे देवार्चने इति पदे ॥

१ पवित्रधारणं प्रयोगपारिजाते-मंत्रेण धारयेद्विप्रः पवित्रं सर्वकर्मसु।मंत्रं विना धृतं यत्तु पवित्रं निष्फलं भवेत्॥

ॐ मानस्तोकेतनयेमान्ऽआयुपिमानोगोषु मानोऽअश्वेषु रीरिपह ॥ मानोवीरा-
 ऋद्रभूमिनोवधीर्हविष्मन्तः सदमिन्वा हवामहे ॥ ११ ॥ इति मंत्रेण
 दक्षिणपार्श्वे शिखां वधीयात् ॥ दक्षिणवामकरयोः कुशपवित्रधारणम् ॥ ॐ-
 वित्रे स्वोवैष्णव्यौसवितुर्वः-प्रसवऽउत्पुनाम्यच्छिद्रेणपवित्रेणसूर्यस्वरश्मिर्भः-
 ॥ १२ ॥ तस्यते पवित्रपते पवित्रपूतस्य यत्कामहपुनेतच्छक्रेयम् ॥ १३ ॥ इति
 दक्षिणवामकरयोः एकैकं पवित्रं धारयेत् ॥ तत्र आचमनम् ॥ ॐकेशवाय नमः
 स्वाहा ॥ ॐनारायणाय नमः स्वाहा ॥ ॐमाधवाय नमः स्वाहा ॥ हस्तप्रक्षालनम् ।
 ॐगोविंदाय नमः ॥ प्राणायामः ॥ हस्ते जलमादाय-प्रणवस्य परब्रह्म ऋषिः परमात्मा
 देवता दैवी गायत्रीच्छन्दः भूरादिसप्तव्याहृतीनां क्रमेण विश्वामित्रजमदग्निभरद्वा-
 जगौतमात्रिवशिष्ठकश्यपा ऋषयः । अग्नित्रायसूर्यबृहस्पतिवरुणेन्द्रविश्वेदेवा देवताः ।
 गायत्र्युष्णिगनुष्टुप्बृहतीपङ्क्तित्रिष्टुब्जगत्यश्छन्दांसि । तत्सवितुरित्यस्य विश्वामित्र-
 ऋषिः सविता देवता गायत्री छन्दः । आपोज्योतिरित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्ब्रह्माग्नि-
 त्रायसूर्या देवता यजुश्छन्दः सर्वेषां प्राणायामे विनियोगः ॥ ॐभूः ॐभुवः ॐ स्वः
 ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यम् ॐ तत्सवितुर्वरेण्यंभर्गो देवस्यधीमहि ॥
 धियोयोर्नः-प्रचोदयात् ॥ १५ ॥ ॐ आपोज्योती रसोमृतं ब्रह्मभूर्भुवः स्वरोम् ॥
 एवं पूरकः कुम्भकः रेचकः इति क्रमेण त्रिवारं पठेत् ॥ यजमानललाटे तिलकं
 कुर्यात् ॥ ॐस्वस्तिनुऽइन्द्रो बृहद्भ्रवाःस्वस्तिनः-पूपायिश्चवैदाह ॥ स्वस्तिनुस्ताक्ष्यो
 ऽअरिष्टनेमिःस्वस्तिनोबृहस्पतिर्दधातु ॥ १६ ॥ ततो भद्रसूक्तं पठेयुः ॥ ॐआतो
 भद्राःऋतयोयन्तुष्विन्धतोर्दन्धासोऽअपरीतासऽउज्जिर्दः ॥ देवानोयथासदुमिद्धुधे-
 ऽअसन्नर्ष्यायुवोरक्षितारोदिवेदिवे ॥ १७ ॥ देवानांभुद्रासुंतिर्ऋजूयतान्देवानांउरा-
 तिरभिनोनिर्वर्त्तताम् ॥ देवानांउस्रलयमुपसेदिमावयन्देवानुऽआयुःप्रतिरन्तुजीवसे
 ॥ १८ ॥ तान्पृथयानिर्विदाहमहेवयन्भर्गमिन्त्रमर्दितिन्दक्षमच्चिधम् ॥ अयंमणं
 धरुणःसोममश्विनासरस्वतीनःसुभगामयंकरत् ॥ १९ ॥ तद्यो वातो मयो
 भुयातुभेषजन्ममातापृथिवीतत्पिताधौ ॥ तद्ग्यावाणःसोमसुतो मयोभुवस्तद-
 श्विनाश्रणुतन्धिष्या युवम् ॥ २० ॥ तमीशानुज्जगतस्तस्युपस्पतिन्धिष्यद्विः
 न्यमयंसेहमहेषयम् ॥ पूपानोयथायेदसामसद्दृधेरक्षितापायुरदन्धःस्वस्तये ॥ २१ ॥
 स्वस्तिनुऽइन्द्रोवृद्धःश्रवाःस्वस्तिनः-पूपायिश्चवैदाह ॥ स्वस्तिनुस्ताक्ष्योऽअरिष्टनेमिः
 स्वस्तिनोबृहस्पतिर्दधातु ॥ २२ ॥ पृषदश्वामरुतःशुर्दितमातरःशुभ्रुव्यावानो यि-
 दयेषु जगमय ॥ अग्नित्रिहामनयःसूरश्चक्षसो भिष्वेनोदेवाऽअयसागमद्विहा ॥ २३ ॥

भद्रकर्णोभिः शृणुयामदेवाभद्रम्पश्येमाक्षभिर्व्यजत्राः ॥ स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाचंस्तनू-
भिर्व्यशेमहिदेवहितं स्वदार्युः ॥ ३६ ॥ शतमिन्नुशरदोऽअन्तिदेवायत्रानञ्चका-
जरसन्तनूनाम् ॥ पुत्रासोयत्रपितरो भवन्तिमानोमद्भ्यारारिपुतायुर्गन्तोः ॥ ३७ ॥
अदितिद्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिर्मातासपितासपुत्रः ॥ विश्वेदेवाऽअदितिः पञ्च
जनाऽअदितिर्जातिमदितिर्जनित्वम् ॥ ३८ ॥ द्यौःशान्तिरन्तरिक्षंशान्तिःपृथि-
वीशान्तिरापुःशान्तिरोपधयुःशान्तिः ॥ वनस्पतयुःशान्तिर्विश्वेदेवाःशान्ति-
र्ब्रह्मशान्तिःसर्वदःशान्तिःशान्तिरेव शान्तिःसामाशान्तिरेधि ॥ ३९ ॥ यतोयतं
समीहसेततोऽअभयङ्कुरु ॥ शत्रुःकुरुप्रजावभ्योभयन्नहंपशुवभ्यः ॥ ३९ ॥
तत ऋक्सामाथर्वविद्भिरपि स्वशाखोक्तं शान्तिसूक्तं पठनीयम् ॥ सुशान्तिर्भवतु ॥

॥ देवतानमस्कारः—श्रीमन्महागणाधिपतये नमः ॥ इष्टदेवताभ्यो नमः ॥

कुलदेवताभ्यो नमः ॥ ग्रामदेवताभ्यो नमः ॥ स्थानदेवताभ्यो नमः ॥ वाणी-
हिरण्यगर्भाभ्यां नमः ॥ श्रीलक्ष्मीनारायणाभ्यां नमः ॥ श्रीउमामहेश्वराभ्यां नमः ॥
शचीपुरन्दराभ्यां नमः ॥ मातापितृचरणकमलेभ्यो नमः ॥ सर्वेभ्यो देवेभ्यो नमः ॥
श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ परमगुरुभ्यो नमः ॥ परमेष्ठिगुरुभ्यो नमः ॥ परात्परगुरुभ्यो नमः ॥
सर्वेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो नमो नमः ॥ निर्विघ्नमस्तु ॥ सुमुखश्चैकदन्तश्च कपिलो गजक-
र्णकः ॥ लम्बोदरश्च विकटो विघ्ननाशो गणाधिपः ॥ धूम्रकेतुर्गणाध्यक्षो भालचन्द्रो
गजाननः ॥ द्वादशैतानि नामानि यः पठेच्छृणुयादपि ॥ विद्यारम्भे विवाहे च
प्रवेशे निर्गमे तथा ॥ सङ्ग्रामे सङ्कटे चैव विघ्नस्तस्य न जायते ॥ शुक्लाम्बरधरं देवं
शशिवर्णं चतुर्भुजम् ॥ प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ॥ अभीप्सितार्थसिद्ध्यर्थं
पूजितो यः सुरासुरैः ॥ सर्वविघ्नहरस्तस्मै गणाधिपतये नमः ॥ सर्वमङ्गलमाङ्गल्ये शिवे
सर्वार्थसाधिके ॥ शरण्ये त्र्यम्बके गौरि नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ सर्वदा सर्वकार्येषु
नास्ति तेषाममङ्गलम् ॥ येषां हृदिस्थो भगवान्मङ्गलायतनो हरिः ॥ तदेव लग्नं सुदिनं
तदेव ताराबलं चन्द्रबलं तदेवा ॥ विद्याबलं दैवबलं तदेव लक्ष्मीपते तेऽङ्घ्रियुगं सरामि
॥ लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराजयः ॥ येषामिन्दीवरश्यामो हृदयस्थो जनार्दनः ॥
यत्र योगेश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः ॥ तत्र श्रीविजयो भूतिर्भुवा नीतिर्मति-
र्मम ॥ सर्वेष्वारब्धकार्येषु त्रयस्त्रिभुवनेश्वराः ॥ देवा दिशन्तु नः सिद्धिं ब्रह्मे-
शानजनार्दनाः ॥ विनायकं गुरुं भानुं ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान् ॥ सरस्वतीं प्रणौम्यादौ
सर्वकार्यार्थसिद्ध्यै ॥ इति देवतानमस्कारान्कृत्वा सङ्कल्पं कुर्यात् ॥

अथ प्रधानसङ्कल्पः ॥ हस्ते गन्धाक्षतपुष्पसहितं जलमादाय ॥ ॐ विष्णुर्विष्णु-
र्विष्णुः श्रीमन्मुकुन्दसच्चिदानन्दस्य परब्रह्मणोऽचिन्त्यानन्तशकेरिच्छाव्युच्चरिते

चतुर्दशलोकात्मकेऽण्डकटाहे स्वयमेव लीलया स्वांशतस्तन्मध्यवर्तिभगवतः श्रीनारायणस्य नाभिनालोद्भूतस्य सकललोकपितामहस्य ब्रह्मणो द्वितीये परार्थे श्रीश्वेतवाराहकल्पे वैवस्वतमन्वन्तरेऽष्टाविंशतितमे कलियुगे कलिप्रथमचरणे भूर्लोकं भारतवर्षं भरतखंडे जम्बूद्वीपे आर्यावर्तान्तर्गतब्रह्मावर्तकदेशे । अमुके श्रीशालिवाहनशके अमुकनामसंवत्सरे तथा अमुके श्रीविक्रमवर्षे अमुकनामसंवत्सरे अमुकायने अमुकर्तौ अमुकभासे अमुकपक्षे अमुकतिथौ अमुकवासरे अमुकनक्षत्रे अमुकयोगे अमुककरणे अमुकराशिस्थिते चन्द्रे अमुकराशिस्थिते श्रीसूर्ये अमुकराशिस्थिते श्रीदेवगुरौ शेषेषु ग्रहेषु यथायथं राशिस्थानस्थितेषु सप्त एवंगुणविशेषणविशिष्टायां शुभपुण्यतिथौ ममात्मनः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तपुण्यफलप्राप्त्यर्थम् अस्माकं सर्वेषां सकुटुम्बानां क्षेमस्थित्यायुरारोग्यैश्वर्याभिवृद्ध्यर्थं त्रिविधतापोपशमनार्थं लाभार्थं क्षेमार्थं विजयार्थं मनःकामनासिद्ध्यर्थमलक्ष्मीपरिहारपूर्वकदशविधलक्ष्मीफलप्राप्त्यर्थम् अस्माकं सर्वेषां समस्तदुरितोपशान्त्यर्थम् इहामुत्रसकलभोगादिचतुर्विधपुरुषार्थसिद्ध्यर्थं कायिकवाचिकमानसिकसांसर्गिकादिपापानां क्षयार्थं श्रीसूर्यमण्डलान्तर्वर्तिन्याः सकलागमवृक्षैकत्रीजायाः श्रीभगवत्या गायत्रीदेव्याः प्रीतिसंपादनार्थमाकल्पं तच्चरणसरोरुहनिवासायै सव्याहृतिचतुर्विंशतिवर्णात्मकगायत्रीमन्त्रस्य अमुकसङ्ख्याजपात्मकं क्रमेण च तत्तद्दशांशपक्षेण होमतर्पणमार्जनब्राह्मणभोजनमिति पञ्चोङ्गं तिलादिद्रव्यैः समग्रहमखं श्रीगायत्रीपुरश्चरणम् अद्यारभ्यामुकदिवसपर्यन्तं करिष्ये ॥ पुनर्जलं गृहीत्वा ।

१ यत्र देशे कर्म क्रियते तद्देशविशेषास्मिद्बुद्धं कार्यं । यथा सौराष्ट्रदेशे-महाराष्ट्रे-मोहमय्याम् ॥ सर्गापस्थिताया नयाः क्षेत्रस्य च । { धीमहाराष्ट्रदेशे परशुरामक्षेत्रे धीमहानया गोदावर्या दक्षिणतटे कृष्णावेण्या एतरे तटे धीमहवर्णान्ये. पूर्वभागे } ॥

२ लक्षप्रयातमत्रम् अष्टलक्षात्मकं चतुर्विंशतिलक्षात्मकं वा ॥

३ परशुरामकारिकायाम् । जपाद्दशांशतो होमस्वर्षणं तद्दशांशतः ॥ मार्जेनं तद्दशांशेन दशांशाद्विभ्रभोजनम् ॥

४ जपाद्योर्पूर्वो होमस्वर्षणं चाभिषेचनम् ॥ भूदेवभोजनं चैवंद्रकार्या पुरश्चिक्या ॥ १ ॥ इति पञ्चाङ्ग सिद्धि मन्त्री श्रीप्रमथामुपात् ॥ तेजस्वी मन्त्रवर्चस्वी निग्रहानुग्रहतत्परः ॥ २ ॥ भवेदधिरकालेन सत्वं जानीहि मार्गति ॥ इतीश्वरवचनम् ॥

५ अथवा-यथा ब्राह्मणद्वारा वा सव्याहृतिचतुर्विंशतिवर्णात्मकगायत्रीमंत्रस्य दृढस्यामुचलक्षसंख्याजपात्मकगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः यात्रताद्विषयं तत्तद्दशांशपक्षेण होमतपणमार्जेनब्राह्मणभोजनमिति पञ्चाङ्गं तिलादिद्रव्यै समग्रहमखं गायत्रीपुरश्चरणं करिष्ये ॥ केवलजपात्मकगायत्रीपुरश्चरणार्थे-सव्याहृतिचतुर्विंशतिवर्णात्मकगायत्रीमंत्रस्यामुचलक्षसंख्याजपात्मकं गायत्रीपुरश्चरणं ब्राह्मणद्वारा शयं वा करिष्ये । तदत्रत्येन गणपतिपूजनादि ब्राह्मणवचनम् आम्नायार्कं कर्म करिष्ये । धीगायत्रीदिव्या अपि पूजने चेत् । पुनर्जलमादाय धीभगवत्या गायत्रीदेव्याः पीठे विरचिते मार्गमन्त्रमण्डले धीमह्यादिदेवतावादनपूर्वकं मंत्रादिव्यमन्त्रान्तपरिवारदेवतासहितायाः धीगायत्र्या आवाहनं पूजनञ्च करिष्ये । इति शिरोऽर्थः ॥ एवं तत्र तत्र विचार्योहः कार्यः ॥

तदङ्गत्वेन निर्विघ्नतासिद्ध्यर्थं गणपतिपूजनं स्वस्तिपुण्याहवाचनं मातृकापूजनं वसोर्धारापूजनं वैश्वदेवसङ्कल्पम् आयुष्यमंत्रजपं नान्दीश्राद्धम् आचार्यादिश्रद्ध-
त्विग्वरणं तेषां मधुपर्कार्चनं वर्धिनीकलशे देवतावाहनं मंडपं प्रदक्षिणीकृत्य पश्चिम-
द्वारे भूम्यादिपूजनं द्वारदेवतानामावाहनं पूजनं च मंडपप्रवेशान्तं कर्म निर्व-
र्तयिष्ये ॥ तत्रादौ दिग्दर्शनं कलशार्चनं दीपपूजनं शङ्खघण्टार्चनञ्च करिष्ये ॥

॥ दिग्दर्शनम् ॥ वामहस्ते गौरसर्पपान्गृहीत्वा—ॐ रक्षोहणो बलगहनवैष्णवी-
मिदमहन्तंबलगमुत्किरामियम्मैनिद्योयममाल्योनिचखानेदमहन्तंबलगमुत्किरामि-
यम्मै समानो यमसमानो निचखानेदमहन्तंबलगमुत्किरामि यम्मैसर्वबन्धुर्वमसर्वबन्धु-
निचखानेदमहन्तंबलगमुत्किरामियम्मैसजातोयमसजातोनिचखानोरकृत्याङ्किरामि
॥ ३३ ॥ रक्षोहणो बलगहनप्रोक्षामिवैष्णवात्रक्षोहणो बलगहनो वनयामि
वैष्णवात्रक्षोहणो बलगहनो वस्तृणामिवैष्णवात्रक्षोहणो वा बलगहनाऽऽपदधामि
वैष्णवी रक्षोहणो वा बलगहनौ पर्यर्हामिवैष्णवी वैष्णवमसिवैष्णवास्थ ॥ ३४ ॥
रक्षसाम्भागोसि निरस्तुः रक्षऽइदमहः रक्षोभित्तिष्णामीदमहः रक्षोर्ववाधऽइदमहः
रक्षोधमन्तमोनयामि ॥ घृतेनद्यावापृथिवीप्रोर्णैवाथांवायोवेस्तोकानामिग्निराज्य-
स्यवेतुस्वाहास्वाहाकृतेऽङ्घ्रिर्नभसम्मारुतङ्घ्रच्छतम् ॥ ३५ ॥ रक्षोहाविविश्वर्षणिर्-
भियोन्निमयोहते ॥ द्रोणैसुधस्थमासदत् ॥ ३६ ॥ अपसर्पन्तु ते भूता ये भूता
भूमिसंस्थिताः ॥ ये भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥ १ ॥ अपक्राम-
न्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतो दिशम् ॥ सर्वेषामवरोधेन गायत्रीयागमारभे ॥ २ ॥
यदत्र संस्थितं भूतं स्थानमाश्रित्य सर्वतः ॥ स्थानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्रस्थं तत्र
गच्छतु ॥ ३ ॥ भूतप्रेतपिशाचाद्या अपक्रामन्तु राक्षसाः ॥ ते सर्वेऽप्यपगच्छन्तु
पुरश्चरणमाचरे ॥ ४ ॥ एतैर्मन्त्रैः सर्वदिक्षु सर्पपान्त्विकीर्यं वामपादेन भूमिं त्रिवारं
ताडयेत् । नेत्रोदकस्पर्शः ॥

अथ भैरवनमस्कारः ॥ तीक्ष्णदंष्ट्र महाकाय कल्यान्तदहनोपमा ॥ भैरवाय नमस्तुभ्य-
मनुज्ञां दातुमर्हसि ॥ भूमिं त्रिवारं ताडयेत् ॥ कलशार्चनम् ॥ स्ववामभागेऽक्षतपुञ्जोपरि
जलपूरितं कलशं संस्थाप्य तत्र वरुणावाहनम् ॥ हस्तेऽक्षतान् गृहीत्वा । ॐ तत्त्वायामि
ब्रह्मणा बन्दमानस्तदाशास्ते वर्जमानो हविर्विभः ॥ अहं इमानो वरुणे हवो ज्युरुः शशः सुमा-
नुऽआयुः प्रमोपीः ॥ ३७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अस्मिन्कलशे वरणं साङ्गं सपरिवारं सायुधं
सशक्तिकम् आवाहयामि स्थापयामि ॥ ॐ मनोजृति ॥ ३८ ॥ वरुण सुप्रतिष्ठितो वरदो
भव ॥ इति वरुणं प्रतिष्ठाप्य यथाशक्ति पूजयेत् ॥ पूर्वे ऋग्वेदाय नमः ॥ दक्षिणे यजुर्वेदाय

वृत्ते शिरोगायत्रञ्चक्षुर्वृहद्रथन्तरे पक्षौ ॥ स्तोमंऽआत्ममाच्छन्दांस्त्वह्नीनियज्जुं
 धिनामं ॥ सामन्ते तनुर्धामदेव्यंवेज्ञायज्ञियम्पुच्छन्धिष्याःशुफाः ॥ सुपुणोसि
 गुरुत्त्वमान्दिवङ्गच्छस्वःपत ॥ १६ ॥ ॐ घण्टायै नमः सर्वोपचारार्थे आन्धाक्षत-
 पुष्पाणि समर्पयामि ॥ इति दिग्गणकलशार्चनादिकम् ॥

॥ अथ गणपतिपूजनम् ॥

ताम्रपात्रे सिद्धिबुद्धिसहितं महागणपतिं संस्थाप्य हस्ते गन्धाक्षतपुष्पाण्यांदाय
 ध्यायेत् ॥ श्वेताङ्गं श्वेतवस्त्रं सितकुसुमगणैः पूजितं श्वेतगन्धैः क्षीराब्धौ रत्नदीपैः
 सुरनरतिलकं रत्नसिंहासनस्थम् ॥ दोर्भिः पाशाङ्कुशाब्जाभयवन्दधतं चन्द्रमौलिं
 त्रिनेत्रं ध्यायेच्छान्त्यर्थमीशं गणपतिममलं श्रीसमेतं प्रसन्नम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सि-
 द्धिबुद्धिसहितमहागणपतये नमः ध्यायामि ॥ आवाहनम् ॥ ॐ गुणानान्त्वा गुणपतिः
 हवामहे प्रियर्णान्त्वा प्रियर्पतिः हवामहे निधीनान्त्वा निधिपतिः हवामहे वसो
 मम ॥ आहर्मजानिगर्भधमात्मजसिगर्भधम् ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सिद्धिः
 महागणपतये नमः आवाहयामि ॥ प्रतिष्ठापनम् ॥ ॐ मनोज्ञतिर्जुपतामाज्यस्य बृह-
 स्पतिर्वृद्धमिमन्तनोत्वरिष्टं यज्ञः समिमन्दधतु ॥ विश्वेदेवासऽइह मादयन्तामो ३
 प्रतिष्ठ ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सिद्धिः महागणपते सुप्रतिष्ठितो वरदो भवा ॥ आसनम् ॥ ॐ
 वप्नोऽस्मिसमानानामुद्यतामिव सूर्यः ॥ इमन्तमभितिष्ठामि धो मा कश्चाभिदासति ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः सि० म० आसनं समर्पयामि ॥ पाद्यम् ॥ ॐ एतावानस्यमहि-
 मातो जयायाँऽञ्च पूषण ॥ पादौ स्विश्वं भूतानि त्रिपादस्यामृतन्दिवि ॥ १४ ॥ ॐ भूर्भुवः
 स्वः सि० म० पादयोः पाद्यं समर्पयामि ॥ अर्घ्यं ॥ ॐ धामन्ते विश्वम्भुवनमधि-
 विश्रुतमन्तः समुद्रे हृद्यन्तरायुषि ॥ अपामनींकेसमिधेवऽआभृतस्तमश्याममर्धुम-
 न्तन्तऽकुर्मिम् ॥ १४ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सि० म० हस्तयोः अर्घ्यं स० ॥ आचम-
 नीयम् ॥ ॐ इमम्वरुणश्शुधीहर्वमुचाचमृडय ॥ त्वामवस्युराचके ॥ १५ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः सि० म० आचमनीयं स० ॥ पयःस्नानम् ॥ ॐ पर्यसोरूपं खड्य-
 वां द्रुमोरूपं कृष्णं ॥ सोमस्य रूपं वाजिनं सौम्यस्य रूपमासिक्ता ॥ १६ ॥
 ॐ भू० सि० म० पयःस्नानं समर्प० ॥ पयःस्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं स० ॥ शुद्धो-
 दकस्नानान्ते आचमनीयं समर्प० ॥ दधिस्नानम् ॥ ॐ दधिकृष्णोऽअकारिप-
 ल्लिष्णोरश्वस्य घ्राजिनः ॥ सुरभिन्नो मुखो करुप्रणऽआयुषितारिपत् ॥ १६ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः सि० म० दधिस्नानं समर्पयामि ॥ दधिस्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं
 स० ॥ शुद्धोदकस्नानान्ते आचमनीयं स० ॥ मधुस्नानम् ॥ ॐ स्वाहा मरुद्भिः परि-

ऋषीयस्वदिवः स० १० स्पृशस्पाहि ॥ मधु मधु मधु ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सि०
 म० मधुस्नानं स० ॥ मधुस्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं स० । शुद्धोदकस्नानान्ते आच-
 मनीयं स० ॥ शर्करास्नानम् ॥ ॐ अ० पा० १० रसमुद्भयसु० सूर्योसन्तं० समाहितम् ॥
 अ० पा० १० रसस्ययोरसस्तंबो गृह्णाम्युत्तममुपयामर्गृहीतोसीन्द्रायत्वाजुष्टं हृहाम्येषु
 योनिरिन्द्रायत्वाजुष्टतमम् ॥ ३३ ॥ ॐ भू० सि० म० शर्करास्नानं समर्प० ॥ शर्क-
 रास्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं स० । शुद्धोदकस्नानान्ते आचमनीयं स० ॥ गन्धोदक-
 स्नानम् ॥ ॐ गन्धोदकस्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं स० । शुद्धोदकस्नानान्ते आचमनीयं स० ॥ गन्धोदक-
 स्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं स० । शुद्धोदकस्नानान्ते आचमनीयं स० ॥ उद्धर्तन-
 स्नानम् ॥ ॐ अ० शुनातेऽअ० शुः पृथ्वयताम्परुपापरुः ॥ गन्धस्तेसोर्मवतुम-
 दायिरसोऽअच्युतः ॥ ३३ ॥ ॐ भू० सि० म० उद्धर्तनस्नानं समर्प० ॥ उद्धर्तनस्ना-
 नान्ते शुद्धोदकस्नानं स० । शुद्धोदकस्नानान्ते आचमनीयं स० ॥ तीर्थोदकस्ना-
 नम् ॥ ॐ येतीर्थानि प्रचरन्ति सुकाहंस्तानि पङ्क्तिः ॥ तेषां सहस्रयोजने वधन्वानित-
 न्मसि ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सि० म० तीर्थोदकस्नानं समर्प० । तीर्थोदकस्नानान्ते
 शुद्धोदकस्नानं स० । शुद्धोदकस्नानान्ते आचमनीयं स० ॥ ततः सर्वोपचारार्थं
 गन्धाक्षतपुष्पैः संपूज्य निर्मात्यमुत्तरे विसृज्य अभिषेकं कुर्यात् ॥ ॐ नमस्ते
 गणपतये त्वमेव प्रत्यक्षं तत्त्वमसि त्वमेव केवलं कर्तासि त्वमेव केवलं धत्तासि
 त्वमेव केवलं हर्तासि त्वमेव सर्वं स्वत्विदं ब्रह्मासि त्वं साक्षादात्मासि नित्यं ऋतं
 वच्मि सत्यं वच्मि अयं त्वं मां अयं वक्तारं अयं श्रोतारं अयं दातारं अयं धातारं
 अयं नूचानमधशिष्यं अयं पश्चात्तात् अयं पुरस्तात् अयोत्तरात्तात् अयं दक्षिणात्तात्
 अयं चोर्ध्वात्तात् अयाधरात्तात् सर्वतो मां पाहि पाहि समन्तात् त्वं वाङ्मयस्त्वं
 चिन्मयः त्वमानन्दमयस्त्वं ब्रह्ममयः त्वं सच्चिदानन्दाद्वितीयोसि त्वं प्रत्यक्षं ब्रह्मासि
 त्वं ज्ञानमयो विज्ञानमयोसि सर्वं जगदिदं त्वत्तो जायते सर्वं जगदिदं त्वत्तस्तिष्ठति
 सर्वं जगदिदं त्वयि लयमेप्यति सर्वं जगदिदं त्वयि प्रत्येति त्वं भूमिरापोऽनलोऽनि-
 लो नभः त्वं चत्वारि वाक्पदानि त्वं गुणत्रयातीतः त्वं देहत्रयातीतः त्वं कालत्रया-
 तीतः त्वं अयस्त्रयातीतः त्वं मूलाधारस्थितोसि नित्यं त्वं शाक्तित्रयात्मकः त्वां
 योगिनो ध्यायन्ति नित्यं त्वं ब्रह्मा त्वं विष्णुस्त्वं रुद्रस्त्वमिन्द्रस्त्वमग्निस्त्वं वायुस्त्वं
 सूर्यस्त्वं चन्द्रमास्त्वं ब्रह्मभूर्भुवःस्वरोम् गणादीन्पूर्वमुच्चार्य वर्णादींस्तदनन्तरं अनु-
 स्यारः परतरः अपेन्दुलसितं तारेण रुद्धं पतत्तव मनुस्वरूपम् गकारः पूर्वरूपं अकारो
 मध्यमरूपं अनुस्वारश्चान्तरूपं विन्दुरुत्तररूपं नादः सन्धानं संहिता सन्धिः

सैषा गणेशविद्या गणक ऋषिः निचृद्गायत्री छन्दः गणपतिर्देवता ॐ गंगणपतयेन-
मः । एकदन्ताय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि । तन्नो दन्तिः प्रचोदयात् ॥ एकदन्तं चतु-
र्हस्तं पाशमङ्कुशधारिणम् । रदं च वरदं हस्तविभ्राणं मूपकध्वजम् ॥ रक्त लम्बोदरं
शूर्पकर्णकं रक्तवाससम् । रक्तगन्धानुलिप्ताङ्गं रक्तपुष्पैः सुपूजितम् ॥ भक्तानुक-
म्पिनं देवं जगत्कारणमच्युतम् । आविर्भूतं च सृष्ट्यादौ प्रकृतेः पुरुषात्परम् ॥ एवं
ध्यायति यो नित्यं स योगी योगिनां वरः ॥ नमो व्रातपतये नमो गणपतये नमः
प्रमथपतये नमस्ते अस्तु लम्बोदरायैकदन्ताय विघ्ननाशिने शिवसुताय श्रीवरद-
मूर्तये नमः ॥ अमृताभिषेकोऽस्तु ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सि० म० अभिषेकस्नानं
समर्पयामि ॥ अथ शुद्धोदकस्नानम् ॥ ॐ शुद्धवालः सर्व शुद्धवालमणिवालस्तऽर्वा-
श्विनाः इयेतः- इयेताक्षोरुणस्ते रुद्राय पशुपतये कृष्णा धामाऽवलिष्ठा रौ-
द्रा नभौरूपाः पार्जुन्याः ॥ ३६ ॥ ॐ भू० सि० म० शुद्धोदकस्नानं समर्प० ॥
शुद्धोदकस्नानान्ते आचमनीयं समर्प० ॥ ततः सिद्धिवुद्धिसहितं श्रीमहाग-
णपतिं रक्तवस्त्रोपरि गोधूमादिनिर्मिताष्टदले पीठे स्वसमीपे संस्थापयेत् ॥ वस्त्रम् ॥
ॐ मुजातोऽज्योतिषा सहशर्मवर्धुमासदुत्सवः- ॥ वासोऽअग्नेविश्वरूपः संव्यय-
स्वविभावसो ॥ ३६ ॥ ॐ भू० सि० म० वस्त्रं समर्प० । वस्त्रान्ते आचम० समर्प० ॥
यज्ञोपवीतम् ॥ ॐ यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं प्रजापतेर्यत् सहजं पुरस्तात् ॥ आयुष्यमग्र्यं
प्रतिमुख्य शुभ्रं यज्ञोपवीतं बलमस्तु तेजः ॥ ॐ भू० सि० म० यज्ञोपवीतं समर्पयामि ॥
यज्ञोपवीतान्ते आचम० समर्प० ॥ गन्धम् ॥ ॐ त्वाङ्गन्धर्वाऽअखनुंस्त्वामिन्द्रस्त्वा-
म्बृहस्पतिः- ॥ त्वामोपधेसोमोराजा विद्वाच्यक्ष्मादमुच्यत ॥ ३६ ॥ ॐ भू० सि० म०
गन्धं समर्प० ॥ अक्षताः ॥ ॐ अक्षत्रमीमदन्तु ह्यर्वाप्रियाऽअधूपत ॥ अस्तोपतस्वर्भान-
वोविष्णानविष्णयामृतीवोजाऽद्विन्द्रतेहरी ॥ ३७ ॥ ॐ भू० सि० म० अक्षतान्
समर्प० ॥ पुष्पाणि ॥ ॐ अर्पधीः प्रतिसोदङ्गुमुष्पवतीः प्रसूर्वरीः ॥ अर्वाऽइव
सजित्त्वंरीर्वाऽरुधः- पारयिष्णुः- ॥ ३७ ॥ ॐ भू० सि० म० पुष्पाणि समर्पयामि ॥
दूर्वाङ्कुराः ॥ ॐ काण्डात्काण्डाल्परोहन्ती परुषः परुष्परि ॥ एवानो दूर्वे प्रतनु
सहस्रेण शूतेन च ॥ ३७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सिद्धिवुद्धिसहितमहागणपतये नमः दूर्वाङ्क-
रान्समर्प० ॥ सौभाग्यद्रव्याणि ॥ ॐ अहिंरिवभोगैः पच्यंतिचाहुडुयायाहेतिम्परिवा-

१ अथाङ्गपूजा । वामहस्ते गन्धपात्रं पृष्टीत्वा दक्षहस्तेन पूजयेत् ॥ श्रीगणेशाय नमः पादौ पूजयामि ।
आशुवाहनाय नमः ऊरु पूजयामि । हेरम्बाय नमः कटी पूजयामि । कामारिसूनवे नमः नाभि पूजयामि । गण-
नायकाय नमः हृदय पूजयामि । स्थूलकण्ठाय नमः वण्ठ पूजयामि । स्कन्दाप्रजाय नमः स्कन्धौ पूज० ॥
पाशदस्ताय नमः हस्तौ पूज० । गजवक्राय नमः वक्रत्र पूज० । विघ्नहर्त्रे नमः ललाट पूज० । सर्वेश्वराय नमः

नमोऽघ्रातेभ्योऽघ्रातपतिभ्यश्च वीनमो नमो गृत्सेभ्यो गृत्सेपतिभ्यश्च वीनमो नमो वि-
रूपेभ्यो विरूपेभ्यश्च वीनमः ॥ ३१ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सिद्धिबुद्धिसहितमहा०
मन्त्रपुष्पाञ्जलिं समर्पयामि ॥ प्रदक्षिणा । ॐ सुप्तः स्यात्सर्वपरिधयस्त्रिः सुप्त
समिधः कृताः ॥ देवा यद्यज्ञन्तं ध्वानाऽअवध्नन्त्वरुपम्पुशुम् ॥ ३१ ॥ ॐ भूर्भुवः०
सि० म० प्रदक्षिणां समर्प० ॥ सजलं गन्धाक्षतपुष्पैः सहितं सनारिकेलमर्घ्यपात्रं
धृत्वा विशेषार्घ्यं दद्यात् ॥ रक्ष रक्ष गणाध्यक्ष रक्ष त्रैलोक्यरक्षक ॥ भक्तानामभयं-
कर्ता त्राता भव भवार्णवात् ॥ द्वैमातुर कृपासिन्धो पाण्मातुराग्रज प्रभो ॥ वरद
त्वं वरं देहि वाञ्छितं वाञ्छितार्थद । अनेन सफलार्घ्येण फलदोऽस्तु सदा मम ॥
ॐ भू. सि. म. विशेषार्घ्यं समर्प० ॥ ततः प्रार्थयेत् ॥ विघ्नेश्वराय वरदाय
सुरप्रियाय लम्बोदराय सकलाय जगद्धिताय ॥ नागाननाय श्रुतियज्ञविभूषिताय
गौरीसुताय गणनाथ नमो नमस्ते ॥ भक्तार्तिनाशनपराय गणेश्वराय सर्वेश्वराय
सुखदाय सुरेश्वराय ॥ विद्याधराय विकटाय च वामनाय भक्तप्रसन्नवरदाय नमो
नमस्ते ॥ नमस्ते ब्रह्मरूपाय विष्णुरूपाय ते नमः ॥ नमस्ते रुद्ररूपाय करि-
रूपाय ते नमः ॥ विश्वरूपस्वरूपाय नमस्ते ब्रह्मचारिण्य ॥ भक्तप्रियाय देवाय
नमस्तुभ्यं विनायक ॥ लम्बोदर नमस्तुभ्यं सततं मोदकप्रिय ॥ निर्विघ्नं कुरु मे
देव सर्वकार्येषु सर्वदा ॥ त्वां विघ्नशत्रुदलनेति च सुन्दरेति भक्तप्रियेति सुखदेति
वरप्रदेति ॥ विद्याप्रदेत्यघहरेति च ये स्तुवन्ति तेभ्यो गणेश वरदो भव नित्य-
मेव ॥ ॐ भू. सि. म. प्रार्थनापूर्वकं नमस्कारान्तसमर्पयामि ॥ हस्ते जलमादाय ।
अनया पूजया सिद्धिबुद्धिसहितः साङ्गः सपरिवारः श्रीमहागणपतिः प्रीयतां न मम ॥

॥ इति गणपतिपूजनप्रयोगः ॥

॥ अथ पुण्याहवाचनप्रयोगः ॥

स्वपुरतः शुद्धायां भूमौ पञ्चवर्णैस्तंडुलैर्वा यवैरष्टदलं कर्तव्यम् ॥ तत्र भूमिं स्पृष्ट्वा ।
ॐ मही धौः पृथिवी च नऽहमँस्वज्ञमिमिक्षताम् ॥ पिपृताज्ञो भरीमभिः ॥ ३१ ॥
तत्र यवप्रक्षेपः ॥ ॐ ओषधयश्च समवदन्तसोमैः सहराज्ञा ॥ यस्मै कृणोति ब्राह्म-

१ निर्णयसिन्धौ—गर्भाधानादिचकारैर्विद्यार्तकतुष्वपि ॥ इतिभ्रातृ पुर कार्यं कर्मादी स्वस्तिवाच-
नम् ॥ १ ॥ एव दानखडेऽपि पूर्वं इतिभ्रातृमुपन्यस्य पुण्याहवाचन विहितम् ॥ एके आचार्यास्तु—आदावते
च मध्ये च कुर्याद् ब्राह्मणवाचनम् ॥ अत्र ब्राह्मणशब्देन स्वस्तिवाचन होयमित्युक्तम् ॥ तथैव शौनकोऽपि-
स्वस्तिवाचनमेव तु सर्वेषामुद्धारणम् ॥ आदावन्ते च कर्तव्यमिति यज्ञविदा मतम् ॥ २ ॥ आश्वत्थयनोऽपि-
पुण्याहवाचनं शाल्मली स्तुतिसर्वकर्मणि ॥ नाह्वैतद् युध. कुर्यात् सर्वकर्माणि मानव ॥ ३ ॥ एव स्वस्ति-
वाचनम् आदी अन्ते मध्ये च कर्तव्यमित्यत्र प्रमाणान्युपलभ्यते ॥ अत स्वस्तिपुण्याहवाचने प्रागपि क्रिय-
माणे न शेषस्वस्तिपि तत्र देशकालानुसारतो न्यवस्था कर्तव्या ॥ प्रायस्तु सर्वत्र गणपतिपूजनानन्तरं स्वस्तिपुण्य-

णस्तः रंजिद्वारयामसि ॥ १३ ॥ तत्र कलशस्थापनम् ॥ ॐ आजिग्मकलशम्-
 ह्यात्वा विशन्वित्वन्दवः ॥ पुनरूर्जा निर्वर्त्तस्व सानः सहस्रन्धुक्क्ष्वोरुधारापय-
 स्वतीपुनूर्माविंशताह्वयिः ॥ १४ ॥ कलशे जलपूरणम् ॥ ॐ धरुणस्योत्तर्भनम-
 सिधरुणस्य स्कम्भसर्जनीस्थो धरुणस्यऽऋतसर्दच्यसि धरुणस्यऽऋत सर्दनमसि
 धरुणस्यऽऋतसर्दनमासीद ॥ १५ ॥ गन्धप्रक्षेपः ॥ ॐ त्वाङ्गन्धुर्वाऽअखनस्त्वा-
 मिन्द्रस्त्वामृहस्पतिः ॥ त्वामोपधे सोमो राजा विद्वाद्यक्षमादमुच्यत ॥ १६ ॥
 धान्यप्रक्षेपः ॥ ॐ धान्यमसि धिनुहिदेवान्प्राणार्यत्वोदानार्यत्वा ध्यानार्यत्वा ॥
 दीर्घामनुप्रसितिमायुषे धान्देवोर्वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृन्म्या-
 त्वच्छिद्रेणपाणिना चक्षुषे त्वा महीनाम्पयोसि ॥ १७ ॥ सर्वोपधीप्रक्षेपः ॥
 ॐ याऽओपधीः पूर्वा ज्ञाता देवेभ्यस्त्रियुगम्पुरा ॥ मनैनुवन्भूणांमृहः शतन्धा-
 मानि सप्त च ॥ १८ ॥ दूर्वाप्रक्षेपः ॥ ॐ काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्ती परुषः परुष-
 स्परि ॥ एवानो दूर्ध्वे प्रतनु सहस्रेण शतेन च ॥ १९ ॥ पञ्चपल्लवप्रक्षेपः ॥
 अश्वत्थेवो निपर्दनम्पुष्णे वो धसतिःकृतम् ॥ गोभाजऽइत्किलासधु यत्स-
 नवयु पूरुषम् ॥ २० ॥ सप्तमृदप्रक्षेपः ॥ ॐ स्योना पृथिवि नो
 भवानृक्षरा-निवेशनी ॥ यच्छा नः शर्म सप्रथाः ॥ २१ ॥ फलप्रक्षेपः ॥
 फलिनीर्वाऽअफलाऽअपुष्पा वाञ्छं पुष्पिणीः ॥ बृहस्पतिप्रसृतास्ता नो
 मुखग्रवःहंसः ॥ २२ ॥ पञ्चरत्नप्रक्षेपः ॥ ॐ परि वार्जपतिः कविर्गिर्भुः
 ध्याय्यकमीत् ॥ दधद्रत्नानि द्राशुषे ॥ २३ ॥ हिरण्यप्रक्षेपः ॥ ॐ हिरण्य-
 गर्भः समवर्त्तताम्रे भूतस्य ज्ञातः पतिरेकऽआसीत् ॥ स दाधार पृथिवीन्धा भूते
 माङ्गस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ २४ ॥ कलशं रक्तसूत्रेण वस्त्रेण वा वेष्टयेत् ॥

ह्वाचनं क्रियते ॥ यद्यपि माध्यन्दिनीयशाखानां स्वस्तिपुण्याह्वाचनं नास्तीति कल्पद्रुमे उक्तं तथापि-
 यथाभ्रातं स्वशाखायामपरोक्षविरोधि यत् ॥ विद्वद्भिस्सदनुष्ठेयममिहोत्रादिकं यथा ॥ ४ ॥ इति वचनप्रामा-
 ण्यादनुक्तमपि स्वस्तिपुण्याह्वाचनं बहुचोचग्रपरिसिद्धेयं माध्यन्दिनीयशाखिभिः शिष्टैः स्वकर्मणि स्वीकृत-
 मित्त्वगम्यते सर्वत्र क्रियमाणत्वात् ॥ अतोऽवश्यमेवादावन्ते मध्येऽपि यथासमयं पुण्याह्वाचनं विधेयम् ॥

- १ रक्तसूत्रेण—परशुरामेण तु स्वस्तिवाचनार्थमेकस्यैव कलशस्य विधानमुक्तं परस्य ऋक्षाशीया
 दाक्षिणात्यास्तु कलशद्वयं निधाय कुर्वन्ति तत्तु देशाचार एव ॥
- २ धान्यविषये कशिष्टः— सप्तं क्षेत्रगतं प्राहुः सतुषं धान्यमुच्यते ॥ आमं वितुषमित्युक्तं स्विसमत्तुषदा-
 हतम् ॥ तेन सतुषं धान्यं निदध्यात् ॥
- ३ सर्वोपधेयः— इष्टं मांसी हृदि द्वे सुरा शैलेयचन्दनम् ॥ यत्रा यम्पकमुस्ता च सर्वोपधेयो दश स्मृताः ॥
- ४ पञ्चाङ्गता—अश्वत्थोदुम्बरलक्षधृतन्यप्रोधपल्लवाः ॥ पञ्चभङ्गा इति प्रोक्ताः सर्वकर्मसु शोभनाः ॥
- ५ सप्तमृदः—अश्वत्थानात्रजस्थानाद्रन्मीच्छात्सप्तमाद् हृदात् ॥ राजस्थानाच्च गोष्ठाच्च मृदमानीय निक्षिपेत् ॥
- ६ पञ्चरत्नानि—हनकं कुशिकं मीलं पञ्चरागं च मौक्तिकम् ॥ एतानि पञ्चरत्नानि कलशे प्रक्षिपाम्यहम् ॥

ॐ युवासुवासाः परिवीतऽआगात्स उ श्रेयान्भवति जांयमानः ॥ तं धीरासः
 कवय उन्नयन्ति स्वाध्यो मनसा देवयन्तः ॥ ततः पूर्णपात्रमुपरि न्यसेत् ॥
 ॐ पूर्णाद्विपरिपतसुपूर्णानुनरापत ॥ वृक्षेऽधिष्ठीणाग्रहाऽइपमूर्जः शतकृतो
 ॥ १ ॥ वरुणमावाहयेत् ॥ ॐ तत्त्वायामिद्वह्मणावन्दमानस्तदाशास्तेवर्ज-
 मानोहृविर्भिः ॥ अहेडमानोघरुणेहवोद्भ्युरुशःसमानऽआयुःप्रमोपी ॥ १ ॥
 ॐ भूर्भुवःस्वःअस्मिन्कलशे वरुणं साङ्गं सपरिवारम् आवाहयामि स्थापयामि ॥
 प्रतिष्ठापनम् ॥ ॐ मनोजतिर्जुपतामाज्यस्यबृहस्पतिर्व्यज्ञमिमन्तनोत्वरिष्ट्व्यज्ञ-
 षसमिन्दधातु ॥ विश्वेदेवासऽइहमादयन्तामो इमप्रतिष्ठ ॥ १ ॥ ॐ वरु-
 णाय नमः वरुण सुप्रतिष्ठितो वरदो भव ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः वरुणाय नमः इतिमन्त्रेण
 पञ्चोपचारैः संपूज्य अनामिकया कलशं स्पृष्ट्वा अभिमन्त्रयेत् ॥ कलशस्य मुखे
 विष्णुः कण्ठे रुद्रः समाश्रितः । मूले तत्र स्थितो ब्रह्मा मध्ये मातृगणाः स्मृताः ॥
 कुक्षौ तु सागराः सर्वे सप्तद्वीपा वसुन्धरा । ऋग्वेदोऽथ यजुर्वेदः सामवेदो ह्यथर्वणः ॥
 अङ्गैश्च सहिताः सर्वे कलशाम्बुसमाश्रिताः ॥ अत्र गायत्री सावित्री शान्तिः
 पुष्टिकरी तथा ॥ आयान्तु मम शान्त्यर्थं दुरितक्षयकारकाः ॥ गङ्गे च यमुने
 चैव गोदावरि सरस्वति । नर्मदे सिन्धो कावेरि जलेऽस्मिन् संनिधिं कुरु ॥ ततो
 गायत्र्यादिभ्यो नमः इत्यनेन पुनः पञ्चोपचारैः संपूज्य प्रार्थयेत् ॥ देवदानवसंवादे
 भक्ष्यमाने महोदधौ ॥ उत्पन्नोऽसि तदा कुम्भ विधृतो विष्णुना स्वयम् ॥ त्वत्तो-
 ये सर्वतीर्थानि देवाः सर्वे त्वयि स्थिताः ॥ त्वयि तिष्ठन्ति भूतानि त्वयि प्राणाः
 प्रतिष्ठिताः ॥ शिवः स्वयं त्वमेवासि विष्णुस्त्वं च प्रजापतिः ॥ आदित्या
 वसवो रुद्रा विश्वेदेवाः सपैतृकाः ॥ त्वयि तिष्ठन्ति भूतानि यतः कामफलप्रदाः ॥
 त्वत्प्रसादादिदं कर्म कर्तुमीहे जलोद्भव ॥ सान्निध्यं कुरु मे देव प्रसन्नो भव
 सर्वदा ॥ नमो नमस्ते स्फटिकप्रभाय सुश्वेतहाराय सुमङ्गलाय । सुपाशहस्ताय
 शपासनाय जलाधिनाथाय नमो नमस्ते ॥ पाशपाणे नमस्तुभ्यं पद्मिनीजीवना-
 यक । पुण्याहवाचनं यावत्तावत्त्वं सन्निधौ भव ॥ अवनिकृतजानुमण्डलः कमल-
 मुकुलसदृशमङ्गलिं शिरस्याधाय दक्षिणेन पाणिना स्वर्णपूर्णकलशं धारयित्वा ॥
 ॐ श्रीणिपदाविचक्रमेद्विष्णुर्गोपाऽअदाब्यः ॥ अतोधर्माणिधारयन् ॥ १ ॥
 दीर्घा नागा नद्यो गिरयस्त्रीणि विष्णुपदानि च ॥ तेनायुःप्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घ-
 मायुरस्त्विति भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ इति यजमानः ॥ तेनायुःप्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घ-
 मायुरस्तु ॥ इति विप्राः ॥ एवं त्रिवारं सर्वत्र ॥ ॐ श्रीगितऽआहुर्हि विवन्धनानित्रीण्य-

प्पुत्रीप्यन्तःसमुद्रे ॥ एतेवमेवैरुणश्छन्त्यर्घ्यत्रातऽआहुःपरमज्ञानिर्त्रम् ॥ ३१ ॥
 दीर्घानागानघोगिरयस्त्रीणि विष्णुपदानिचातेनायुःप्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायु-
 रस्त्विति भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ इति यजमानः ॥ तेनायुःप्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायु-
 स्तु इति द्विजाः ॥ ॐ त्रयादेवाऽएकादशत्रयस्त्रिंशःशाःसुरार्धसह ॥ बृहस्पतिपुरोहिता
 देवस्यसवितुःसुवे ॥ देवादेवैरवन्तुमा ॥ ३२ ॥ दीर्घानागानघोगिरयस्त्रीणि विष्णुप-
 दानि च ॥ तेनायुःप्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्त्विति भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ इति
 यजमानः ॥ तेनायुःप्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्तु इति द्विजाः ॥ ततश्चतुर
 ऋग्यजुःसामार्थर्वविदो विप्रानुपवेद्य तेषां ब्राह्मणानां हस्ते सुप्रोक्षितादिकरणम् ॥ ॐ
 शिवा आपः सन्तु । ॐ सन्तु शिवा आपः ॥ ॐ सौमनस्यमस्तु । ॐ अस्तु सौमनस्यम् ॥
 ॐ अक्षतं चारिष्टं चास्तु । ॐ अस्त्वक्षतमरिष्टं च ॥ ॐ गन्धाः पान्तु सौमङ्गल्यं चास्त्विति
 भवन्तो ब्रुवन्तु । ॐ गन्धाः पान्तु सौमङ्गल्यं चास्तु ॥ ॐ अक्षताः पान्तु आयुष्यमस्त्वि-
 ति भवन्तो ब्रुवन्तु । ॐ अक्षताः पान्तु आयुष्यमस्तु ॥ ॐ पुष्पाणि पान्तु सौश्रियम-
 स्त्विति भवन्तो ब्रुवन्तु । ॐ पुष्पाणि पान्तु सौश्रियमस्तु ॥ ॐ ताम्बूलानि पान्तु
 ऐश्वर्यमस्त्विति भवन्तो ब्रुवन्तु । ॐ ताम्बूलानि पान्तु ऐश्वर्यमस्तु ॥ ॐ पूगीफलानि
 पान्तु बहुफलमस्त्विति भवन्तो ब्रुवन्तु । ॐ पूगीफलानि पान्तु बहुफलमस्तु ॥
 ॐ दक्षिणाः पान्तु बहु देयं चास्त्विति भवन्तो ब्रुवन्तु । ॐ दक्षिणाः पान्तु बहु देयं
 चास्तु ॥ ततो यजमानो ब्रूयात् । ॐ दीर्घमायुःशान्तिःपुष्टिस्तुष्टिःश्रीर्यशोविद्यावि-
 नयोवित्तं बहुपुत्रं बहुधनञ्चायुष्यञ्चास्त्विति भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ ब्राह्मणा वदेयुः । अस्तु
 ते दीर्घमायुः शान्तिः पुष्टिस्तुष्टिः श्रीर्यशो विद्या विनयो वित्तं बहुपुत्रं बहुधनं
 चायुष्यम् ॥ पुनर्यजमानो वदेत् । यङ्गत्वा सर्ववेदयज्ञक्रियाकरणकर्मारम्भाः
 शुभाः शोभनाः प्रवर्तन्ते तमहमोङ्कारमादिङ्गत्वा ऋग्यजुःसामार्थर्वगादीर्वचनं
 बहुऋषिमतं समनुज्ञातं भवद्भिरनुज्ञातः पुण्यं पुण्याहं वाचयिष्ये ॥ ॐ वाच्यता-
 मितिद्विजाः ॥ ब्राह्मणानांहस्तेअक्षतान्दद्यात्तेच मन्त्रान्तेआशिपो दद्युः ॥ यजुः-
 ॐ मद्रङ्गुणोभिः शृणुयामदेवाभुद्रम्पश्येमाक्षभिर्व्यजत्राह ॥ स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवा ॐ
 षल्लनूभिर्व्यशेमहि देवहितं व्यदार्युः ॥ ३३ ॥ ॐ देवानाम्भुद्रा सुमतिर्ऋजुय-
 तान्देवानां ॐ रातिर्भिनो निर्वर्तताम् ॥ देवानां ॐ सुक्ख्यमुपसेदिमा वृयन्देवा
 नऽआयुः प्रतिरन्तु जीवसे ॥ ३४ ॥ ॐ दीर्घायुस्तऽओपधे खनिता यस्मै
 चत्या रनाम्बुहम् ॥ अधोच्वन्दीर्घायुर्भुक्त्वा शतवल्शा गिरोहतात् ॥ ३५ ॥
 ॐ ब्रुविणोदाः पिपीपति जुहोत् प्रर्चतिष्ठत ॥ नेष्टाहुतुभिर्रिप्यत ॥ ३६ ॥

यजुः—ॐ उच्चातेजातमन्धसोदिविसद्भूम्याददे ॥ उग्रदशर्ममहिश्रवः ॥ ३१ ॥
 क्रैक्सोमार्धमन्त्राः ॥ इत्याशीर्वादः ॥ ततो यजमानो वदेत्—व्रतजपनियमतपःस्वा-
 ध्यायक्रतुदयादमदानविशिष्टानां सर्वेषां ब्राह्मणानां मनः समाधीयताम् ॥
 समाहितमनसः स्मः इति ब्राह्मणा वदेयुः ॥ (एवं सर्वत्र ।) प्रसीदन्तु
 भवन्तः ॥ प्रसन्नाः स्मः ॥ ॐ शान्तिरस्तु ॥ ॐ अस्तु शान्तिः ॥
 ॐ पुष्टिरस्तु ॥ ॐ तुष्टिरस्तु ॥ ॐ वृद्धिरस्तु ॥ ॐ अविघ्नमस्तु ॥ ॐ आयु-
 प्यमस्तु ॥ ॐ आरोग्यमस्तु ॥ ॐ शिवं कर्मास्तु ॥ ॐ कर्मसमृद्धिरस्तु ॥
 ॐ धर्मसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ वेदसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ शास्त्रसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ धन-
 धान्यसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ पुत्रपौत्रसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ इष्टसंपदस्तु ॥ ॐ अरिष्टनि-
 रसनमस्तु ॥ ॐ यत्पापं रोगमशुभमकल्याणं तद्दूरे प्रतिहतमस्तु ॥ ॐ यच्छ्रेयस्त-
 दस्तु ॥ ॐ उत्तरे कर्मणि निर्विघ्नमस्तु ॥ ॐ उत्तरोत्तरमहरहरभिवृद्धिरस्तु ॥
 ॐ उत्तरोत्तराः क्रियाः शुभाः शोभनाः संपद्यन्ताम् ॥ ॐ तिथिकरणमुहूर्तन-
 क्षत्रग्रहलग्नसंपदस्तु ॥ पात्रे उदकसेकः ॥ ॐ तिथिकरणमुहूर्तनक्षत्रग्रहलग्नाधि-
 देवताः प्रीयन्ताम् ॥ ॐ तिथिकरणे समुहूर्ते सनक्षत्रे सग्रहे साधिदेवते
 प्रीयेताम् ॥ ॐ दुर्गापाञ्चाल्यौ प्रीयेताम् ॥ ॐ अग्निपुरोगा विश्वेदेवाः प्रीयन्ताम् ॥
 ॐ इन्द्रपुरोगा मरुद्गणाः प्रीयन्ताम् ॥ ॐ वसिष्ठपुरोगा ऋषिगणाः प्रीयन्ताम् ॥
 ॐ माहेश्वरीपुरोगा उमास्मातरः प्रीयन्ताम् ॥ ॐ अरुन्धतीपुरोगा एकपत्न्यः
 प्रीयन्ताम् ॥ ॐ विष्णुपुरोगाः सर्वे देवाः प्रीयन्ताम् ॥ ॐ ब्रह्मपुरोगाः सर्वे वेदाः

दिवि । न वोहिराउवा । ण्यनाइमायाउवा । पदंविदाउवा । तिविद्युताः । वित्तमाओउवा ।
 सरोदा २३ सा ३४३ ई । औ २३४५ ई । डा ॥ वेयगानस्य एकादशप्रपाठकस्य प्रथ-
 माद्वे साम ३१ ॥

१ अथर्वणः—नैत्रंक्षींसिनपिशाचाःसंहतेदेवानामोर्जःप्रथमजंष्टे ३ तत् ॥ योविर्भर्त्तिदा-
 क्षायुणांदिरेण्यं सजीवेपुंरुणुतेदीर्घमालुः ॥ १ ३५ ॥

११ ऋक्—ॐ उच्चादिविदक्षिणावंतोऽअस्थुर्येऽअश्वदाःसहतेसूर्येण ॥ हिरण्यदाऽअमृतत्वंभ-
 जंतेवायोदाःसोमप्रविरंतुआलुः ॥ ८ ३ ॥

२१ साम—ॐ उघाता ३ ईजावमंधसाः । दिवाई । सा १ ऊ २ । मिया २३ ददाई ।
 उमाउंशम्मा । महा २३ ईश्रवाउ । वा ३ । स्तोत्रे २३४५ ॥ वेयगानस्य द्वादशप्रपाठ-
 कस्य द्वितीयाद्वे साम ३३ ॥

१२ अथर्वणः—ॐ उघापतन्तमरुणंसुपुणंमध्येद्वियस्तरणिं धाजमानम् ॥ पश्यांमत्वा-
 सवितारुण्यमाद्वरजंघुंघोतिर्यदविन्दुद्विः ॥ ऋ० १३ अ० २ सू० मं ३६ ॥ इत्याशीर्वादः ॥

प्रीयन्ताम् ॥ ॐ ब्रह्म च ब्राह्मणाश्च प्रीयन्ताम् ॥ ॐ श्रीसरस्वत्यौ प्रीयेताम् ॥
 ॐ श्रद्धामेधे प्रीयेताम् ॥ ॐ भगवती कात्यायनी प्रीयताम् ॥ ॐ भगवती
 माहेश्वरी प्रीयताम् ॥ ॐ भगवती ऋद्धिकरी प्रीयताम् ॥ ॐ भगवती सिद्धि-
 करी प्रीयताम् ॥ ॐ भगवती पुष्टिकरी प्रीयताम् ॥ ॐ भगवती तुष्टिकरी
 प्रीयताम् ॥ ॐ भगवन्तौ विघ्नविनायकौ प्रीयेताम् ॥ ॐ सर्वाः कुलदेवताः
 प्रीयन्ताम् ॥ ॐ सर्वा ग्रामदेवताः प्रीयन्ताम् ॥ वहिः ॥ ॐ हताश्च ब्रह्मद्विपः
 ॥ १ ॥ ॐ हताश्च परिपन्थिनः ॥ २ ॥ ॐ हताश्च विघ्नकर्तारः ॥ ३ ॥
 ॐ शत्रवः पराभवं यान्तु ॥ ४ ॥ ॐ शाम्यन्तु घोराणि ॥ ५ ॥ ॐ शाम्यन्तु
 पापानि ॥ ६ ॥ ॐ शाम्यन्त्वीतयः ॥ ७ ॥ पुनः पात्रे ॥ ॐ शुभानि वर्द्ध-
 न्ताम् ॥ ॐ शिवा आपः सन्तु ॥ ॐ शिवा ऋतवः सन्तु ॥ ॐ शिवा ओषधयः
 सन्तु ॥ ॐ शिवा वनस्पतयः सन्तु ॥ ॐ शिवा नद्यः सन्तु ॥ ॐ शिवा गिरयः
 सन्तु ॥ ॐ शिवा अतिथयः सन्तु ॥ ॐ शिवा अग्नयः सन्तु ॥ ॐ शिवा आहुतयः
 सन्तु ॥ ॐ अहोरात्रे शिवे स्याताम् ॥ यजुः—ॐ निकामेनिकामेनः पर्जन्योर्बर्षतु-
 ल्वत्योन्ऽओषधयः पञ्चयन्ताप्योगक्षेमोर्नः कल्पताम् ॥ ३ ॥ ॐ ऋक्सौमार्थर्वमन्त्राः ॥
 ॐ शुक्राङ्गारकबुधवृहस्पतिशनैश्वरराहुकेतुसोमसहिता आदित्यपुरोगाः सर्वे ब्रह्माः
 प्रीयन्ताम् ॥ ॐ भगवान्नारायणः प्रीयताम् ॥ ॐ भगवान्पर्जन्यः प्रीयताम् ॥ ॐ भगवान्
 स्वामी महासेनः प्रीयताम् ॥ पुण्याहकालान्वाचयिष्ये ॥ विप्राः—ॐ वाच्यताम् ॥ ब्राह्म्यं
 पुण्यं महर्ष्यं च सृष्ट्युत्पादनकारकम् ॥ वेदवृक्षोद्भवं नित्यं तत्पुण्याहं ब्रुवन्तु नः ॥ १ ॥ भो
 ब्राह्मणाः ! मह्यं सकुडुम्बिने महाजनात्मस्कुर्वाणाय आशीर्वचनमपेक्षमाणाय मया
 क्रियमाणस्यास्य गायत्रीपुरश्चरणकर्मणः पुण्याहं भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ ॐ अस्तु पुण्याहम् ॥

१ प्रयोगचूडामणौ हताश्च ब्रह्मद्विप इत्यारभ्य शाम्यन्त्वीतयः इत्यन्तैः सप्तवाक्यैः पूर्वस्या पात्रान्तरे
 पलप्रक्षेपः कार्य इत्युक्तम् ॥ * द्विजैः सर्वत्र क्रमेण—अस्तु पुण्याहम् । अस्तु कल्याणम् । वने ऋद्धताम् ।
 आयुष्मते स्वस्ति । अस्तु धीः । इति प्रतिवचनं दैवम् ॥

१३ ऋक्—शत्रुः कर्निकदहेवः पर्जन्योऽन्नभिवर्षतु ॥ शत्रोयावोष्ट्रिर्वीशं प्रजाभ्यः
 शत्रं एधि द्विपदेशं चतुष्पदे ॥ ऋ. न. शान्तिपाठे परिशिष्टमन्त्रः ॥

१४ साम—ॐ स्वष्टा ३४ । नो देवियं वैचोः । पर्जन्यो ब्रह्मणसा २३ तीः । पुत्रेभ्रीवभिर-
 विविशुपात् २३ नाः । दुष्टारा २३ आ । मर्णवा २३ चा ३४३ः । ओ २३४५ ई ।
 ठो ॥ वेयगानस्य अष्टमप्रपाठकस्य प्रथमाद्धे साम २० ॥

१५ अथर्वणः—गुणास्त्वोर्षगायन्तुमार्कताः पर्जन्यधोपिणः पृथक् ॥ सर्गवर्षस्य वर्षतो-
 वर्षन्तुष्ट्रिर्वीमर्तु ॥ का० ४ अ० ३ सू० १५ मं० ४ ॥

एवं त्रिः ॥ यजुः ॥ ॐ पुनन्तुमादेवजनाः पुनन्तुमनसाधिष्यः ॥ पुनन्तुविश्वामृतानि
 निजार्तवेदः पुनीहिमा ॥ ३३ ॥ ऋक्सामाथर्वमन्त्राः ॥ पृथिव्यामुद्धृतायां तु यत्क-
 ल्याणं पुरा कृतम् ॥ ऋषिभिः सिद्धगन्धर्वैस्तत्कल्याणं ब्रुवन्तु नः ॥ २॥ भो ब्राह्मणाः ।
 मह्यं सकुटुम्बिने महाजनान्नमस्कुर्वाणाय आशीर्वचनमपेक्षमाणाय मया क्रियमाण
 स्यास्य गायत्रीपुरश्चरणकर्मणः कल्याणं भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ ॐ अस्तु कल्याणम् ।
 एवं त्रिः ॥ यजुः ॥ ॐ यथेमांवाचं ह्ययाणीमावदानि जनैर्बभूव ॥ ब्रह्ममराजब्रह्मा-
 ब्रह्मा ॐ शुद्धायुचाप्याय च स्वाय चारणाय च ॥ त्रियोदेवानान्दक्षिणायै द्वातुरिहर्भ-
 यासमयम्मेकाम् स मृद्ध्यतामुपमादोर्नमतु ॥ ३३ ॥ ऋक्सामाथर्वमन्त्राः ॥ सागरस्य
 यथावृद्धिर्महालक्ष्म्यादिभिः कृता ॥ सम्पूर्णा सुप्रभावा च तां च ऋद्धिं ब्रुवन्तु
 नः ॥ ३॥ भो ब्राह्मणाः । मह्यं सकुटुम्बिने महाजनान्नमस्कुर्वाणाय आशीर्वचन
 मपेक्षमाणाय मया क्रियमाणस्यास्य गायत्रीपुरश्चरणकर्मणः ऋद्धिं भवन्तो ब्रुवन्तु ।
 ॐ कर्म ऋद्ध्यताम् ॥ एवं त्रिः ॥ यजुः ॥ ॐ सन्नस्य ऋद्धिरस्य गङ्गामुज्ज्योतिरमृताः

१ ऋक्—ॐ उतातेर्वशकुनेसामगायसि ब्रह्मपुत्रऽइवसर्वनेपुशंससि ॥ वृषेववाजीशिष्टुमती
 र्प्रीत्योसुर्वतोः शकुनेभद्रमावदविश्वतोः शकुनेपुण्यमावद ॥ २३३ ॥

साम—ॐ पुनानः सोमा ३ धारा २ ३४ या । आपोवसानो अर्षस्यारत्नधायो निमृत्स्यसा
 ईद साई । ओहा ३ उवा । उत्सोदेवो हिरा २३ हाई । ओहा ३ उवा । प्यया । ओ ।
 होवा । हो ५ ई । डा । वेयगानस्य चतुर्दशप्रपाठकस्य प्रथमार्द्धे साम ३५ ॥

अथर्वणः—ॐ पुनन्तुमादेवजनाः पुनन्तुमनसोधिष्या ॥ पुनन्तुविश्वामृतानिपर्वमानः पुनातुमा
 फण्ड ६ अ० २ सू० १९ मं० १ ॥

२ ऋक्—ॐ अपाः सोमस्तमिन्द्रप्रयाहिकल्याणीर्जायासुररं गृहेते ॥ यन्नारथस्य ब्रह्मतोऽग्निप्र
 नीविमोर्चनं वाजिनोदक्षिणावतः ॥ ३३० ॥

साम—ॐ काऽप ५ या । नश्वा ३ इत्रा ३ आभूवात् । उ । ती स दा वृध रस । खा । उ
 ३ हो हाद । कया २३ शचा ३ । प्रयो हो ३ । हुम्मा १२ । याऽ २ तो ३५ हाइ ॥ वे
 गानस्य पञ्चमप्रपाठकस्य प्रथमार्द्धे साम २५ ॥

अथर्वणः—ॐ विश्वजित्कल्याणैर्मपारिविद्धि ॥ कल्याणि द्विपाशुसर्वत्रोरक्ष चतुष्पाशुसर्वत्र
 स्सम् ॥ का० ६ अ० ११ सू० १०७ मं० ३ ॥

अभूम ॥ दिवमृथिष्याऽअब्धारुहामाविदामदेवान्स्वर्ज्योतिः ॥ ५३ ॥ ऋक्-
सामार्थवमन्त्राः ॥ स्वस्तिस्तु याऽविनाशाख्या पुण्यकल्याणवृद्धिदा ॥ विनायक-
प्रिया नित्यं तां च स्वस्तिं ब्रुवन्तु नः ॥ भो ब्राह्मणाः ! मह्यं सकुटुम्बिने महा-
जनान्नमस्कुर्वाणाय आशीर्वचनमपेक्षमाणाय मया क्रियमाणायास्मै गायत्रीपुरश्चरण-
कर्मणे स्वस्ति भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ ॐ आयुष्मते स्वस्ति ॥ एवं त्रिः ॥ यजुः ॥

§ अत्र अव्ययानव्ययवाचकस्य स्वस्तिशब्दस्य प्रयोगे केचन वैदिका महद्विवादं कुर्वन्ति ॥ स्वस्तिशब्दस्या-
नव्ययवाचकत्वं स्वीकृत्य अस्य कर्मण स्वस्तिं भवन्तो ब्रुवन्तु इत्याकारकं सपरिहासमुच्चरारयन्ति ॥ परञ्चा-
स्मिन्निपये प्रयोज्यमानस्य स्वस्तिशब्दस्य आशीर्वादात्मकत्वेनैव प्रयोगदर्शनात् "स्वस्ति आशीक्षेमपुण्यादी" इत्य-
मरकोशानुरोधाच्च "स्वस्ति ते (तुभ्यं) भूयादिति" प्रयोगवत् स्वस्तिशब्दस्याव्ययवाचकत्वमेव स्वीकर्तुं युक्ततरम् ॥
तस्माद्वैयाकरणरीत्या "नम स्वस्तिस्वाहाहालाधालंबपञ्चोगाच्च" इतिपाणिनीयसूत्रेण "अस्मै कर्मणे स्वस्ति भवन्तो
ब्रुवन्तु" इत्येव प्रयोग साधुरित्येव सँररत्नीकियते ॥ अपिच पद्यप्रयोगकर्तारस्ते यास्मिन् वैयाकरणैस्तु नोपहास्याः ॥
तथैव फारिकायामपि स्वस्तिशब्दस्याव्ययवाचकत्वमेव स्वीकृतम् ॥ यथा-वचरश्च चतुर्थ्यन्त तत्तन्नामोक्तिपूर्वकम् ॥
स्वस्ति ति च प्रतिब्रुयुरथ सर्वेऽपि ते द्विजा ॥ इति विशेषोक्तिदर्शनात्सर्वत्र चतुर्थ्यन्त एव प्रयोग कर्तव्य इत्यपि
स्पष्टतया सदहयते ॥ ननु केचन शिष्या 'स्वस्तिस्तु याऽविनाशाख्या' इति श्लोकस्यार्थं कुर्वन्तो ब्राह्मणद्वारा "ताय
स्वस्तिं ब्रुवन्तु न" इत्यस्माकं यजमानाभिप्राय इत्यपि प्रब्रुवन्तोऽनव्ययवाचकत्वं साम्रहं स्वीकृत्य पठ्या एव प्रयोगस्य
साधुत्वं मानयन्ति तस्मिन् योग्यम् इति चेन्न ॥ स्वस्तिर्भवतु ते दाश इत्यादावपि चतुर्थ्याविमक्तेरेव प्रयोगदर्शनात् तथैव
तेषाम् पूर्वोक्तकल्पनाया मानामावाच ॥ अतस्तेऽदृष्टपूर्वापरसम्बन्धा एव हेयाः ॥ ननु केचन भविष्यपुराणस्य
प्रतिष्ठासि ते धेनुं कुटुम्बार्थं विशेषत ॥ स्वस्तिर्भवतु मे नित्यं सुखं चासुमतं तथा ॥ १ ॥ इति श्लोके पद्य-
प्रयोगवत् अत्रापि तथा प्रयोगे का हानिरिति बदेयुरिति चेन्न ॥ अत्र तु अव्ययवाचकस्वस्तिशब्दस्यैव स्वीका-
रात् ॥ अव्यययोगेऽपि पुराणवत् स्वीकारेऽनेकविधाना तादृशाना प्रयोगाना साधुत्वे साधुप्रयोगप्रतिपादकपा-
णिनीयव्याकरणस्यैव वैयर्थ्यापत्ते असाधुप्रयोगस्यैव साधुत्वापत्तेश्च ॥

३ ऋक्—ॐ ऋद्ध्यामस्तोमँसनुयाम्वाजमानोमँरँसरथेहोपयातँ ॥ यज्ञो नपुं कंमधुगोष्वंतरा-
भूवांशोऽअश्विनोः काममप्राः ॥ ८६ ॥

साम—ओ हो वा ओ हो वा ओ हो ३ वा । अगन्म ज्योतिः । अगन्म ज्योतिः ।
अगन्म ज्यो तिः । अमृता अभूम । अमृता अभूम । अमृता अ भू मा । तारिक्षप्रथिव्या-
अध्यारु हा मा । तरिक्षप्रथिव्याअध्यारु हा मा । तरिक्षप्रथिव्याअध्यारुहाम । दिवमन्त-
रिक्षा दृष्या रुहा म । दिवमन्तरिक्षादध्यारु हामँ । दिवमन्तरिक्षा दृष्या रुहाम । अविदाम
दे वा न् । अविदाम दे वा न् । अविदाम दे वा न् । समुदे वै रगन्महि । समु दे वै रगन्महि ।
समुदे वै रगन्महि ओ हो वा । ओ हो वा । ओ हो ३ वा । सुवर्ज्यो ती २ ३ ४ । ५ः ॥
आरण्यगानस्य चतुर्थप्रपाठकस्य प्रथमाद्धं साम ४ ॥

अयवैणः—ॐ ऋधंमँत्रोयोनिंयओनुभूवामृतासुवर्द्धमानः सुजन्मा ॥ अर्द्धवासुभ्राज-
मानोर्द्धवन्नितोधुर्त्तादोधारिव्रीणि ॥ का० ५ अ० १ सू० १ म० १ ॥

ॐ स्वस्तिन्ऽइन्द्रो वृद्धं श्रवाः स्वस्तिनः-पूपाद्विश्ववेदाः ॥ स्वस्तिन्स्तांस्वर्गोऽअरिष्टने-
 मिः स्वस्तिनो वृहस्पतिर्दधातु ॥ ३० ॥ ऋक्सामार्थर्वमन्त्राः ॥ समुद्रमथना-
 ज्ञाता जगदानन्दकारिका ॥ हरिप्रिया च माङ्गल्या तां श्रियं च ब्रुवन्तु नः ॥
 भो ब्राह्मणाः ! मह्यं सकुटुम्बिने महाजनान्नमस्कुर्वाणाय आशीर्वचनमपेक्षमाणाय
 मया क्रियमाणस्यास्य गायत्रीपुरश्चरणकर्मणः श्रीरस्त्विति भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ ॐ
 अस्तु श्रीः ॥ एवं त्रिः ॥ ॥ यजुः ॥ ॐ मनसुः काममाकृतिं द्वाचः सत्यमशीयं ॥
 पशूनां लूपमर्त्तस्य रसो वशः श्रीः श्रयं तु म्मयि स्वार्हा ॥ ३१ ॥ ऋक्सामार्थर्वमन्त्राः ॥
 हस्ते जलमादाय । मया कृतेऽस्मिन्पुण्याहवाचने न्यूनातिरिक्तो यो विधिः स
 उपविष्टब्राह्मणानां वचनात् महागणपतिप्रसादाच्च सर्वैः परिपूर्णोऽस्तु ॥ अस्तु
 परिपूर्णः इति द्विजाः ॥

अथाभिषेकः ॥ अभिषेके पत्नी वामतः इत्यनुरोधत् यजमानस्य वामभागे

१ सव्ये (वामे) पत्नी त्रिषु स्थाने पितृणा पादपूजने ॥ रथसारोहणे चैव ह्यभिषेके तथैव च ॥ तथा च
 संस्कारवैस्तुभे-सर्वेषु धर्मनार्येषु पत्नी दक्षिणतः स्थिता ॥ विप्रपादक्षालने च ह्यभिषेके च वामतः ॥
 तथैव-वामे पत्नी त्रिषु स्थाने पितृणा पादशौचने ॥ रथारोहणकाले च ऋतुकाले सदा भवेत् ॥

४ ऋक्-ॐ स्वस्तिरिन्द्रिप्रपद्ये प्रारोकेण स्वत्युभियावामभेति ॥ सानोऽअमासोऽअरणे-
 निपतु स्वयेशा भवतु द्वेवगौषा ॥ ८३ ॥

साम-ॐ त्रैतारमिन्द्रमविता । रमि २३ न्द्राम् । ह वै हवे सुहव लंशू । रं मी '२३
 न्द्राम् । हुवाइ लुशकंपुरुह । तमी २३ न्द्राम् । इ दं ह । वाइः । म घ वा । वा ३४३
 इ । तू ३ वा ५ इन्द्रा ६५६ः ॥ वेयगानस्य नवमप्रपाठकस्य प्रथमार्द्धं साम ३ ॥

अथर्वणः-ॐ स्वस्तिमात्रउतपित्रेणोऽअस्तु स्वस्तिगोभ्योजगतिपूर्णेभ्यः ॥ विश्वं सुभृतं
 विदत्रो अस्तु ज्योगेव हेशे मसूर्यम् ॥ का० १ अ० ६ सू० ३१ मं० ४ ॥

५ ऋक्-ॐ श्रिये जातः श्रिय आनिरियाय श्रियं वयो जरितृभ्यो दधाति ॥ श्रियं वसोनाऽअस्तु-
 त्यमायुन्मर्धन्ति सत्यासंमिया मित्त्रै ॥ ७५ ॥

साम-ॐ श्रायन्तद्वसू ४ रायां । विश्वा ५२ इन्द्रा । ५२ सभा ५२ क्षाता । वा स
 नि जा तो ज निमा । नियोजा १ सा ५२ । प्रतिभा गं नदी २ धिमः । प्रा २३ ती ।
 भागांना ३ दा । हु । धिमा ३ः । ओ २३४ वा । है २ ३ ४ ५ ॥ वेयगानस्य सप्तम-
 प्रपाठकस्य द्वितीयाद्धं साम ५ ॥

अथर्वणः-ॐ पृहया तु वर्णः सोमोऽअमिर्दृहस्पतिर्धेसुभिरेहयातु ॥ अस्य श्रियं मुपु संवातस-
 र्वेऽअप्रस्येत्तुः संभनसः सजातः ॥ ऋण्ड ६ अनुवाह ८ सूत्र ७३ मंत्र १ ॥

पत्नीमुपवेद्य पात्रपातंतकलशोदकेन अविधुराश्चत्वारो ब्राह्मणा दूर्वाभिपल्लवैरुद-
 ङ्मुखास्तिष्ठन्तः सपत्नीकं यजमानमभिषिञ्चेयुः ॥ ॐ पर्यङ्गपृथिव्याम्पयऽओपधी-
 पुपयोद्विद्युन्तारिक्षेपयोधाः ॥ पर्यस्वतीः प्रदिशः सन्तु महर्षम् ॥ ३६ ॥ ॐ पञ्चनद्युः-
 सरस्वतीमर्षियन्ति सन्नोतसः ॥ सरस्वतीतुपञ्चधासोदेशो भवत्सरित् ॥ ३७ ॥ ॐ वरु-
 णस्योत्तर्भनमसि वरुणस्यस्कम्भसर्जनीस्त्योवरुणस्यऽऋतसददश्यसि वरुणस्यऽऋ-
 तसदनमसि वरुणस्यऽऋतसदनुमासीद ॥ ३८ ॥ ॐ पुनन्तुमादेवजानाः पुनन्तुमनसा
 धियः ॥ पुनन्तुविश्वामभूतानि जातवेदः पुनीहिमा ॥ ३९ ॥ ॐ देवस्य च्वासवितुः प्रस-
 व्नेऽश्विनोर्बाहुव्याम्पूष्णोहस्ताव्याम् ॥ सरस्वत्यैवाचो वन्तु र्व्यन्त्रियेदधामिवृहस्पते
 द्यासांम्राज्येनाभिषिञ्चाम्यसौ ॥ ४० ॥ ॐ देवस्य च्वासवितुः प्रसव्नेऽश्विनोर्बाहु-
 व्याम्पूष्णोहस्ताव्याम् ॥ सरस्वत्यैवाचो वन्तु र्व्यन्त्रेणाग्नेः साम्नाज्येनाभिषिञ्चामि
 ॥ ४१ ॥ ॐ देवस्य च्वासवितुः प्रसव्नेऽश्विनोर्बाहुव्याम्पूष्णोहस्ताव्याम् ॥ अश्विनो-
 र्भैपज्येनते जसे ब्रह्मवर्चसायाभिषिञ्चामि सरस्वत्यै भैपज्येनवीर्यायाज्ञायायाभि-
 षिञ्चामीन्द्रस्येन्द्रियेण वलायदिश्रयैवशसेभिषिञ्चामि ॥ ४२ ॥ ॐ विश्वानि देवसवितुर्हु-
 रितानि परासुवाच ब्रह्मन्तन्नऽआसुव ॥ ४३ ॥ ॐ धाम्च्छदग्निरिन्द्रो ब्रह्मादेववृहस्प-
 तिः । सचेतसो विश्वे देवा वृक्षम्रावन्तु नः शुभे ॥ ४४ ॥ ॐ त्वय्यविष्टदाशुपो नृणां हि श-
 णुधीगिरः । रक्षातो कमुतत्कमना ॥ ४५ ॥ ॐ अन्नपतेन्नस्यनो देह्यनमीवस्यशुष्मिर्गणः ।
 प्रप्रदातारन्तारिपुऽऊर्जज्ञो धेहि द्विपदे चतुष्पदे ॥ ४६ ॥ ॐ द्यौः शान्तिरन्तारिक्ष-
 शान्तिः पृथिवी शान्तिरापः शान्तिरोपधयः शान्तिः ॥ वनस्पतयः शान्तिर्विश्वे-
 देवाः शान्तिर्ब्रह्मशान्तिः सर्वेऽशान्तिः शान्तिरेव शान्तिः सामाशान्तिरेधि ॥ ४७ ॥ ॐ
 वतोयतः समीहसेततो नोऽअभयङ्कुरु ॥ शन्नः कुरु प्रजाभ्यो भयन्नः पशुभ्यः ॥ ४८ ॥
 ॐ सर्वेषां वाऽएष घेदानां रसो वत्सामसर्वेषामेवैनमेतद्देवानां रसेनाभिषिञ्चति ॥ ॐ
 शान्तिः शान्तिः सुशान्तिर्भवतु ॥ स्वस्थाने उपविश्य हस्ते जलं गृहीत्वा-अभि-
 पेककर्तृकेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो यथोत्साहं दक्षिणां दास्ये तेन कर्माधीशः प्रीयताम् ॥
 अत्रावसरे दम्पत्योः पुत्रवतीभिर्वृद्धसुवासिनीभिर्नाराजनं कार्यम् ॥ ॐ अनाधृष्टापु-
 रस्तादुग्नेरार्धिपत्युऽआर्युर्भेदाः पुत्रवतीदक्षिणतऽइन्द्रस्याधिपत्ये प्रजाभेदाः । सुप-
 दापञ्चाहवस्यसवितुरार्धिपत्ये चक्षुर्भेदाऽआश्रुतिरुत्तरतो धातुरार्धिपत्ये राधुस्योर्भेदे
 दाः ॥ विधृतिरुपरिष्टाद्बृहस्पतेरार्धिपत्युऽओजोभेदा विश्वामभ्योमानाद्वाव्यस्पदाहि-
 मनोरश्वासि ॥ ४९ ॥ अत्रावसरे यजमानेन यथाशक्ति नीराजनकर्त्रीभ्यः सुवासि-

नीभ्यो यत्किञ्चिद्वाचहारिकं द्रव्यं देयम् ॥ ततो हस्ते जलं गृहीत्वा-अनेन पुण्याह-
वाचनेन कर्मणा कर्माङ्गदेवता श्रीभगवती गायत्रीदेवी प्रीयताम् ॥

॥ इति पुण्याहवाचनप्रयोगः ॥

॥ अथ गौर्यादिचतुर्दशमातृणां समन्त्रकपूजनप्रयोगः ॥

रक्तवस्त्रास्तृते पीठे गोधूमैर्निर्मितेषु गणेशार्थपुञ्जेन सह पञ्चदशपुञ्जेषु वायव्य-
चतुःकोटकमध्यकोटे गणेशमावाह्य (मध्यचतुःकोटकस्थेशानतो) वाह्यत ईशानतो
वा प्रादक्षिण्येन गौर्यादयश्चतुर्दशमातरः स्थाप्याः ॥ यथा-हस्तेऽक्षतान्गृहीत्वा ॥

॥ अथ गौर्यादिचतुर्दशमातृणां स्थापनार्थं कोटकम् ॥

गौ. १	प. २	श. ३	
स्वा. १०	धृ. ११	पु. १२	मे. ४
स्व. ९	आ. १४	तु. १३	सा. ५
ग.			
दे. ८	ज. ७	वि. ६	
वा.	प.	नै.	

ॐ गुणानान्त्वा गुणपतिः
हवामहेऽप्रियाणान्त्वा प्रि-
यपतिः हवामहे निधीना-
न्त्वा निधिपतिः हवामहे
वसोमम ॥ आहर्मजानिग-
र्भधमात्त्वर्मजासिगर्भधम्
॥ १-१ ॥ वायव्यचतुःकोट-
द. कमध्यकोटे । ॐ भूर्भुवःस्वः
गणेशाय नमः गणेशमा-
वाहयामि स्थापयामि ॥१॥
ॐ आयद्गौः पृश्निरकमीद-
संदहमातरं गुरुरः ॥ पितरश्च
प्रयन्स्वः ॥ १ ॥ ईशान्या
कोष्ठे । ॐ भूर्भु० गौर्यै नमः

‡ करपट्टमन्त्रे अग्नौ प्रीयतामित्युक्त्वा तत्तद्देवतानामभिधानानि प्रायः परिगणितानि तानि ततो हेतानि ॥
तत्र तत्र च अनेन पुण्याहवाचनेन अग्नौ प्रीयतामिति असौ स्थाने तत्तद्देवताभिधानं वदेदित्यर्थः ॥ परशु प्रथा
मन्त्रेण वा तु स्वाधिकीपितकर्मणः ॥ असाविति तु तां ब्रूयात्सदेहे तु प्रजापतिम् ॥ इति वचनप्रामाण्य-
प्रजापतिं प्रीयतामिति प्रयोगेऽपि न दोष इति ध्वन्यते ॥

१ गौर्यादिचतुर्दशमातृणां स्थापनं षोडशमातृणां वेत्सनापि मतद्वयम् ॥ गौरी पद्म शची मेधा सावित्री विजया
जया । देवसेना स्वधा साहा मातरो लोकमातरः ॥ १ ॥ इति पुष्टिमन्त्रात्पुष्टिपत्न्येन कुलदेवता ॥ गर्भेशोनाधिष्ठा
लेना रुद्रा पूज्याश्चतुर्दश ॥ २ ॥ इति श्लोकनिर्दिष्टमेण परिगणनाया षोडश मातरो भवन्ति ॥ परशु मातरो
स्मेरमातर इति पदे सर्वानां मातृणां विशेषणमुक्त्वा एताश्चतुर्दश मातरो रुद्रा पूज्या इत्युक्तम् ॥ कात्यायनेन

गौरीमा० स्या० ॥ १ ॥ पूर्वे । ॐ हिरण्यरूपाऽऽपसोर्विरोकऽऽभार्विन्द्राऽऽउदिथुः
सूर्ध्वञ्च ॥ आरोहंतवरुणमित्रगर्तन्ततञ्चक्षाथामर्दितिन्दिर्तिञ्चमित्रोसिधरुणोसि ॥
१६ ॥ ॐ भू० पद्मायै नमः पद्मामा० स्या० ॥ २ ॥ आप्तेय्याम् । ॐ कुदाचन
स्तरीरसिनेन्द्रसञ्चसिदाशुपे ॥ उपोपेन्नमघवृक्षभूयऽऽइक्षुतेदानन्देवस्यपृच्छयतऽऽदि-

छन्दोगपरिशिष्टेऽपि कथितम्—कर्मादिषु च सर्वेषु मातरः सगणाधिपाः ॥ पूजनीयाः प्रयत्नेन पूजिताः पूजयन्ति ताः
॥ १ ॥ तथा मातृणां परिगणनाऽपि तेन तत्रैव पूर्वोक्ता विहिता ॥ तथैव आदित्यमाष्ये परशुरामेणापि—गौर्यादितुष्टि-
पर्यन्ता आत्मदेवतया सह ॥ गणेशेनाधिका हेता वृद्धौ पूज्याश्चतुर्दश ॥ इत्युक्तम् । परश्च हेमादिरूपनारायण-
नन्दनरत्नदानसागरदानप्रदीपकारिस्तु वृद्धौ पूज्यास्तु पोडश इति कथयित्वा 'मातरो लोकमातरः' इत्युक्तयोः पदयोः
पृथक् परिगणनं कृतम् ॥ एवमुक्तयैः शिष्टैश्चतुर्दशमातृस्त्रीकाराद्गौरी पक्षी इत्यन्ये । अत एव पद्मतिकारैरप्युभौ
पक्षौ स्वीकृतौ ॥ तथैव पोडशमातृणां स्थापनार्थं कोटकमभ्यभिहितम् ॥ पञ्चोद्धृताः पञ्च तिर्यग्वै रेखाः कृत्वा विचक्षणैः ॥

॥ अथ सगणेशगौर्यादिपोडशमातृकाणां स्थापनार्थं कोटकम् ॥

इ.		पू.		अ.
	स्वधा १०	लोक. १३	मातृ १२	स्वाहा ११
	देवसे. ९	कुलदे. १७	पद्मा ३	विज ७
उ.	जया ८	धृति १४	गौरी २	सावि. ६
	ग. १			
	तुष्टि १६	मेघा ५	शची ४	पुष्टि १५
वा.		प.		नै.

वायुचतुष्कमभ्यत्सं गणेशं तत्र पूजयेत् ॥ १ ॥ मध्यनैऋत्यके कोणे गौरी पद्मा तु पावके ॥ शची
पश्चिमतो मेघा सावित्री विजया दमे ॥ २ ॥ जयोत्तरे देवसेना स्वधा चेषान एव च ॥ स्वाहा चैव तथाऽ-
नेत्यां मार्गण्यां लोकमातरः ॥ ३ ॥ मध्यवायी धृतिथैव नैऋत्ये पुष्टिरेव च ॥ तुष्टिथैव तु वायव्ये मध्ये
कुलदेवता ॥ ४ ॥ प्रादक्षिण्यक्रमारम्भात्प्या ईशानदिशतोऽथवा ॥ वायुचतुष्कमध्ये तु गणेशं तत्र पूजयेत् ॥ ५ ॥
एवं गौर्यादिमातृणां स्थानं तु समुदीरितम् ॥ कर्त्तव्यं स्थापनं तासां सुवीरिस्तु यथाकथि ॥ ६ ॥

स्येवर्चस्त्वा ॥ ३ ॥ ॐ भू० शच्यै न० शचीमा० स्या० ॥ ३ ॥ ततोऽधस्ताद्दक्षिणकोष्ठे ॥
 मेधाम्मेवर्णोददातुमेधामग्निः प्रजापतिः ॥ मेधामिन्द्रश्चायुश्चमेधान्धाताददातु
 मेस्वार्हा ॥ ३ ॥ ॐ भू० मेधायै नमः मेधामा० स्या० ॥ ४ ॥ ततोऽधस्ताद् दक्षि-
 णकोष्ठे । ॐ उप्यामर्गृहीतोसितावित्रोसिचनोधाश्चानोधाऽअसिचनोमर्यधेहि ॥
 जिह्वंयज्ञज्जिह्वंयज्ञपतिभर्गायदेवायत्वासवित्रे ॥ ५ ॥ ॐ भू० सावित्र्यै न०
 सावित्रीमा० स्या० ॥ ५ ॥ नैर्ऋत्याम् । ॐ विजयन्धनुः कपर्दिनो विशाह्यो वाण-
 वॉरुत ॥ अनेशन्नस्ययाऽइषवऽआभुरस्यनिपङ्गधिः ॥ ६ ॥ ॐ भू० विज-
 यायै न० विजयामा० स्या० ॥ ६ ॥ पश्चिमायाम् । ॐ यार्तेरुद्रशिवात्तूरघोरा
 पापकाशिनी ॥ तयानस्तद्बुद्धान्तमयागिरिशन्ताभिर्चाकशीहि ॥ ७ ॥
 ॐ भू० जयायै नमः जयामावा० स्या० ॥ ७ ॥ वायव्याम् । ॐ देवानाम्भु-
 द्रासुमतिर्ऋजूयतान्देवानां एरातिरभिन्नोनिर्वर्त्तताम् ॥ देवानां एसुख्यमुपसेदिमा-
 ध्यन्देवान्ऽआयुःप्रतिरन्तुजीवसे ॥ ८ ॥ ॐ भू० देवसेनायै न० देवसेनामा०
 स्या० ॥ तदुपरि उत्तरकोष्ठे । ॐ पितृभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधानमः पितामहेभ्यः
 स्वधायिभ्यः स्वधानमः प्रपितामहेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधानमः ॥ अक्षिपित-
 रोमीमदन्तपितरोतीतृपन्तपितरः पितरः शुन्धङ्गम् ॥ ९ ॥ ॐ भू० स्वधायै न०
 स्वधामा० स्या० ॥ ९ ॥ तदुपरि उत्तरस्याम् । ॐ स्वाहायज्ञमनसः स्वाहोरोरन्तारिक्षा-
 त्स्वाहाद्यावापृथिवीभ्यां स्वाहावातादारभेस्वाहा ॥ १० ॥ ॐ भू० स्वाहायै न० स्वाहा-
 मा० स्या० ॥ १० ॥ तदक्षिणे मध्यकोष्ठस्येशान्याम् । ॐ धृष्टिरुस्यपाग्नेऽअग्निनामा-
 दज्जहिनिष्क्रव्यादः सेधादेव्यजंबह ॥ ध्रुवमसिपृथिवीर्न्दः हृद्ब्रह्मवनित्वाक्षत्रव-
 निसजातवद्व्युपदधामिच्छातृव्यस्यवृधाय ॥ ११ ॥ ॐ भू० धृत्यै न० धृतिमा० स्या०
 ॥ ११ ॥ तदक्षिणे मध्यकोष्ठस्य आग्नेय्याम् । ॐ त्वष्टातुरीपोऽअर्जुतऽइन्द्राग्नीपु-
 ष्टिवर्जना ॥ द्विर्पदाच्छन्दऽइन्द्रियमुक्षा गौर्धव्यौदधुः ॥ १२ ॥ ॐ भू० पुष्ट्यै न०
 पुष्टिमा० स्या० ॥ १२ ॥ तदधस्तान्मध्यकोष्ठस्य नैर्ऋत्याम् । ॐ बृहस्पतेऽअति-

अथवा षोडशकोष्ठानि कृत्वा वासुचतुष्कोन मध्य गणेन संस्थाप्य ईशानतः प्रादक्षिण्येन मातरो स्थाप्याः ॥ एवं
 मानुषां स्थापने उभौ पक्षां दृश्येते तथापि इन्द्रपृष्ठमकारादिभिर्मतरो लोकमातर इति सर्वासा विशेषगमुक्त्वा
 चतुर्दश एव मातर इत्यभिहितं तदेव सर्वेषां संमतम् ॥ अत्रान्यदपि प्रमाणम् ॥ हेमाद्रौ प्रतिष्ठापणोदाहृतानां
 गौर्याद्यावाहननिष्क्रव्यानामपि चतुर्दश वस्योक्तान्वाचतुर्दशमातृणामेव स्थापनं बुद्ध्यते इत्यपि बहवः ॥ वस्तुतस्तु
 यत्र मण्डपे विनायकादिष्टनानावृक्षन्तानां स्थापनं विहितं तत्र 'मातरो लोम्नातर' इत्युक्तयोः पृथक् गणनायां
 पटपटिमानावृक्षानामावाहनं स्यादित्यते च चतुर्दशमातृणामेवातः सर्वत्र गौर्याद्यावाहने चतुर्दशमातृणामेव
 धावाहनं पूजनयाचरणीयमिति निश्चयः ॥ तथापि येषां मानुषां पूजने व्यथिते शक्तिवन्तरे पुष्पं ह्वेतं ते
 पुष्पं नाम षोडशमातृणो पूजनम् ॥ अतोऽत्र द्वात्रिंशत्मातृता देशाचरतो वा व्यवस्था बोध्या ॥

यद्युर्वोऽअर्हाद्दुमद्विभातिऋतुमज्जनेषु ॥ यद्दीदयच्छर्वसंऋतपप्रजाततदस्मासु
 द्रविणन्धेहिचित्रम् ॥ ३१ ॥ ॐ भू० तुष्टौ न० तुष्टिमां० स्या० ॥ १३ ॥
 तदुत्तरे मध्यकोष्ठस्य वायव्याम् । ॐ अम्बेऽअम्बिकेम्बालिकेनमानयतिकञ्चन ॥
 ससस्त्यश्चक्रः सुभद्रिकाङ्गाम्पीलवासिनीम् ॥ ३३ ॥ ॐ भू० आत्मनः कुलदेवतायै
 न० आत्मनः कुलदेवतामा० स्या० ॥ १४ ॥ ॐ मनोजूतिर्जुपतामाज्यस्यबृहस्प-
 तिर्य्वृश्मिमन्तनोत्वारिष्ट्वःश्च ६समिमन्दधातु ॥ विश्वेदेवासंऽइहमादयन्तामो ३म्प्र-
 तिष्ट ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः सगणेशगौर्याद्यावाहितमातरंः सुप्रतिष्ठिता वरदा भवत ॥
 ॐ भूर्भुवःस्वः सगणेशगौर्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः आसनार्थे अक्षतान् सम० ॥ ॐ
 भूर्भुवःस्वः सगणेशगौर्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः पादयोः पाद्यं सम० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः
 सगणेशगौर्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः हस्तयोरर्घ्यं सम० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः सगणेशगौ-
 र्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः आचमनीयं सम० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः सगणेशगौर्याद्यावा-
 हितमातृभ्यो नमः स्नानं सम० ॥ अथ मिलितपञ्चामृतस्नानम् ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः सगणे-
 शगौर्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः मिलितपञ्चामृतस्नानं सम० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः
 सगणेशगौर्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः शुद्धोदकस्नानं सम० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः
 सगणेशगौर्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः वस्त्रोपवस्त्रे सम० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः सगणेश-
 गौर्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः गन्धं सम० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः सगणेशगौर्याद्यावाहित-
 मातृभ्यो नमः अक्षतान् सम० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः सगणेशगौर्याद्यावाहितमातृभ्यो
 नमः ऋतुकालोद्भवानि पुष्पाणि पुष्पमालाञ्च सम० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः सगणेशगौ-
 र्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः सौभाग्यपरिमलद्रव्याणि सम० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः
 सगणेशगौर्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः धूपमाग्रापयामि ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः सगणेश-
 गौर्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः दीपं दर्शयामि ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः सगणेशगौर्याद्यावाहि-
 तमातृभ्यो नमः नैवेद्यं निवेदयामि ॥ नैवेद्यं जलेन संप्रोक्ष्य धेन्वाऽमृतीकृत्य-
 यामहस्तं पद्माकारं कृत्वा दक्षिणहस्तेन ग्रासमुद्राः प्रदर्शयेत् ॥ ॐ प्राणाय स्वाहा ॥
 ॐ अपानाय स्वाहा ॥ ॐ व्यानाय स्वाहा ॥ ॐ उदानाय स्वाहा ॥ ॐ समानाय स्वाहा ॥
 नैवद्यान्ते आचमनीयं सम० ॥ पूर्वापोशानं सम० ॥ मध्ये पानीयं सम० ॥ उत्त-
 रापोशानं सम० ॥ हस्तप्रक्षालनं सम० ॥ मुखप्रक्षालनं सम० ॥ आचमनीयं सम० ॥
 करोद्धर्तनार्थं गन्धं सम० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः सगणेशगौर्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः
 मुखवासार्थं सपूगीफलं ताम्बूलं सम० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः सगणेशगौर्याद्यावाहितमा-
 तृभ्यो नमः यथाशक्ति सुवर्णपुष्पदक्षिणां सम० ॥ निराजनीं प्रज्वाल्य संपूज्य ॥ ॐ

आराध्निपार्थिवः० ॥ ३३ ॥ कर्पूरपूरेण० । इत्यारातिकं कुर्यात् ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः । सगणेशगौर्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः आरात्तिक्यं सम० । पुष्पैर्देववन्दनम् । हस्तेनात्मवन्दनम् ॥ हस्तं प्रक्षाल्य ॥ ॐ समक्खयेद्देव्याधियासन्दक्षिणयोरुर्ध्वक्षसा ॥ मामुऽआयुःप्रमोषीर्म्मोऽभ्रहन्तर्ध्वीरार्थिदेयुतर्वदेविसन्दाशि ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः । सगणेशगौर्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः मंत्रपुष्पाञ्जलिं सम० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः । सगणेशगौर्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः प्रदक्षिणां सम० ॥ विशेषार्घ्यः । अर्घ्यपात्रे गन्धाक्षतपुष्पसहितं जलं सहिरण्यं नालिकेरं च निधाय प्रत्येकं दत्त्वा गौर्यादिमातृभ्योऽर्घ्यं दद्यात् ॥ प्रसन्ना मातरः सर्वाः पूजां गृह्णन्तु मामकीम् । अनेन सफलाः ष्येण वरदाः सन्तु मे सदा ॥ १ ॥ इदं फलं मया देवि स्थापितं पुरतस्तव । तेन मे सफलावाप्तिर्भवेज्जन्मनि जन्मनि ॥ २ ॥ रूपं देहि जयं देहि भाग्यं भगवति देहि मे । पुत्रान्देहि धनं देहि सर्वान्कामांश्च देहि मे ॥ ३ ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः । सगणेशगौर्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः विशेषार्घ्यं समर्प० ॥ ततः प्रार्थयेत् ॥ गणेशपूर्विका देव्यो गौर्यादिप्रमुखाः स्मृताः ॥ प्रसीदन्तु हि कल्याण्यो निर्विघ्नं कुरुताध्वरम् ॥ १ ॥ यदङ्गत्वेन भो देव्यः पूजिता विधिमार्गतः ॥ कुर्वन्तु कार्यमखिलं निर्विघ्नेन क्रतूद्भवम् ॥ २ ॥ रोगानशोपा० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः । सगणेशगौर्याद्यावाहितमातृभ्यो नमः प्रार्थनापूर्वकं नमस्कारान्त० ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा । अनेन यथाज्ञानेन ध्यानावाहनादिषोडशोपचारैः कृतपूजनेन सगणेशगौर्याद्यावाहितमातरः प्रीयन्तां न मम ॥

॥ इति गौर्यादि चतुर्दशमास्तां समन्त्रकपूजनप्रयोगः समाप्तः ॥

१ (सगणेश) गौर्यादिचतुर्दशमातृकाणां षोडशमातृकाणां च नाममंत्रेण पूजनम् ॥

अथवा नाममंत्रेण सगणेशगौर्यादीनामावाहनपूजनं कुर्यात् । यथा-गणेशाय नमः गणेशमावा. स्था. ॥ १ ॥
 १ गौर्यै नमः गौर्यै नमः । २ पद्मार्थै नमः पद्मार्थै नमः । ३ शक्यै नमः शक्यै नमः । ४ मेधायै नमः मेधायै नमः । ५ सावित्र्यै नमः सावित्र्यै नमः । ६ विजयायै नमः विजयायै नमः । ७ जयायै नमः जयायै नमः । ८ देवसेनायै नमः देवसेनायै नमः । ९ स्वधायै नमः स्वधायै नमः । १० स्वाहायै नमः स्वाहायै नमः । (षोडशमातृकापक्षे-मातृभ्यो नमः मातृः आ. स्था. । लोकमातृभ्यो नमः लोकमातृः आ. स्था.-इति ऊहः कार्यः) ११ धृत्यै नमः धृतिम् आ. स्था. । १२ पुष्ट्यै नमः पुष्टिम् आ. स्था. । १३ दुष्ट्यै नमः दुष्टिम् आ. स्था. । १४ आत्मबुलदेवतायै नमः आत्मबुलदेवताम् आ. स्था. ।

ॐ मनोज्ञि ॥ इति प्रतिष्ठाप्य सगणेशगौर्यादिमातृभ्यो नमः आसनं समर्पयामि । पादं. स. । आचमनीयं स. । स्नानं स. । मिलितपद्यामृतस्नानं स. । शुद्धोदकस्नानं स. । ब्रह्मोपवेशे स. । गन्धं स. । अक्षतान् स. । पुष्पाणि स. । सौभाग्यपरिमलद्रव्यं स. । धूपं स. । धीपं स. । नैवेद्यं स. । ताम्बूलं स. । हिरण्यदक्षिणां स. । आरात्तिकं स. । मन्त्रपुष्पाञ्जलिं स. । प्रदक्षिणां स. । विशेषार्घ्यं स. । प्रार्थनापूर्वकं नमस्कारान् स. । अथवा सर्वोपचारायै गन्धाक्षतपुष्पाणि स. । चन्द्रवः-अनेन पूजनेन सगणेशगौर्यादिमातरः प्रीयन्ताम् ॥

॥ अथ श्यादिसप्तवसोर्धारादेवतापूजनप्रयोगः ॥

अथ गौर्यादिमातृणां समीपे सन्निहितकुड्यलम्बा दक्षिणाद्युत्तरापवर्गाः पश्चिमादिप्रागपवर्गाः नातिनीचा न चोच्छ्रिताः सगुडेन घृतेन ॐ वसोऽपवित्रंमसिशुत-
घारंबसोऽपवित्रंमसि सहस्रधारम् ॥ देवस्त्वा सविता पुनातुवसोऽपवित्रेणशुतधा-
रेण सुप्त्वा—ॐ इति मंत्रेण सप्त वसोर्धाराः कार्याः ॥ ततः ॐ कामधुक्ष ॥ १ ॥
इति पठित्वोर्ध्वभागे तासामेकीकरणम् ॥

॥ अथ श्यादिसप्तवसोर्धारादेवता(घृतमातृका)नां कोष्टकम् ॥

स० श्र० पु० मे० धृ० ल० श्री०						
७	६	५	४	३	२	१

एवं निर्मितासु सप्तधारासु दक्षिणत आरभ्योदकसंस्थं श्यादिसप्तवसोर्धाराणामौ-
चाहनं कार्यम् । यथा—ॐ मर्नसुःकाममार्कृतिवाचः सुत्यमशीय ॥ पशूनांरूपम-
न्नस्वरसोवशुः श्रीः ३ श्रयताम्मयिस्वार्हा ॥ १ ॥ ॐ भू० श्रियै नमः श्रियम्
आ० स्या० ॥ १ ॥ ॐ श्रीक्षतेलक्ष्मीश्चपत्नयावहोरात्रेपुर्ध्वेनक्षत्राणिरूपमृश्विनौ-
ध्यात्तन् ॥ इष्णोर्ज्ञाणाणामुम्मंडइषाणसर्वलोकम्मंडइषाण ॥ ३ ॥ ॐ भू०
लक्ष्म्यै नमः लक्ष्मीम् आ० स्या० ॥ २ ॥ ॐ इहरतिरिहरमद्धमिहघृतिरिहस्वधृतिः
स्वार्हा ॥ तुपसुजन्धुरणाम्नात्रेधुरणोमातरन्धयन् ॥ रायस्योषमुरम्माहु दीधर-
त्स्वार्हा ॥ ३ ॥ ॐ भू० धृत्यै नमः धृतिम् आ० स्या० ॥ ३ ॥ ॐ मेधाम्मेधरुणो
ददातुमेधाम्भिः प्रजापतिः ॥ मेधामिन्द्रश्चायुश्च मेधान्धाताददातुमेस्वार्हा ॥ ३ ॥

१ सर्वैर्गौर्यादिमातृणां श्यादिघृतमातृकाणांवाचाहनं कृत्वा सौकर्यायमेकतंत्रेण पूजनं क्रियते । परेषु द्रव्यकल्प-
द्वयस्वरूपानलोकवचनम्—तत्पुरतः सन्निधाने वा कुड्ये रेखा घृतेन वै ॥ धाराच्छिन्नेन मंत्रेण यमरेखाः समाच्छिद्येत्
॥ १ ॥ एकैकृत्योर्ध्वभागे तु रोचनं कुंडलादिना ॥ प्रतिष्ठा भिन्नतः कार्या पूजनं युगपद्भवेत् ॥ २ ॥ चन्दनं
कुंडमं शोकं दशोपुष्ये यथेच्छया ॥ गुडधूपो भवेद्दीपः सर्षपा परिकीर्तितः ॥ ३ ॥ नैवेद्यं तु भवेद्दद्यात् भवेदप्यं
यथेच्छया ॥ दशोपचारैः पूर्वोक्तैर्यदागन्तिकैः श्रिये ॥ ४ ॥ पूजा गौर्यादिमनुभिर्याशास्त्रविधानतः ॥ संप्रायंयेसतो
देवान्मातृधाराणेश्वरान् ॥ इति ॥ तथैव श्वस्तिरुत्तमथलिदानखण्डमदनरत्नदोहृमिश्रप्रयोगरत्ननिबन्धमन्ध-
काराणामपि मातृपूजां समाप्यैव पथ सप्त वा वसोर्धाराः कार्या इति वचनानि । अतो मातृपूजां विधायैव घृतमातृ-
काणामावाहनं दशोपचारैश्च पूजनं कर्तव्यम् ॥ तथैवोक्तम् ॥ ये तु पूर्वं वसोर्धाराः कृत्वा मातृः संस्थाप्य मातृणां
पयोर्धाराणाञ्च युगपत्पूजनमाचरन्ति ते उच्यन्तेविद्वद्वाचारवत्वादुपेक्षया एव ॥ अस्माभिरनु एकतंत्रेण पूजानां
सप्तघृतमातृणां दशोपचारा एव विधीयन्ता इत्यनुमीयते गौर्यादिमातृणां घृतमातृकाणां च पूजानां भिन्नोपचार-
रक्षणम् ॥ अन्यथैकतंत्रेण पूजने न कापि शक्तिः ॥ धाराच्छिन्ने मन्त्रस्तु ॐवयोः पवित्रमवीरि द्वेषः ॥

ॐ भूर्भुवःस्वः मेधायै नमः मेधाम् आवाहयामि स्थापयामि ॥ ४ ॥

ॐ देवी 'जोष्टीसरस्वात्यश्विनेन्द्रमवर्द्धयन् ॥ श्रोत्रन्नकर्णयोर्व्यशो'जोष्टी'भ्या-

न्दधुरिन्द्रियं'सु'नै'घसु'धेय'स्य'व्यन्तु'वर्ज' ॥ ३ ॥ ॐ भू० पुष्टै नमः पुष्टिम् आ० स्या०

॥ ५ ॥ ॐ व्रते'नदी'क्षामा'प्नोति'दी'क्षया'प्नोति'दक्षिणाम् ॥ दक्षिणाश्रद्धामामोति

श्रद्धया'सु'त्यमा'प्यते ॥ ३ ॥ ॐ भू० श्रद्धायै० नमः श्रद्धाम् आ० स्या० ॥ ६ ॥

ॐ देवी'स्ति'स्र'स्ति'स्रो'देवी'श'पति'मिन्द्र'मवर्द्धयन् ॥ अस्पृक्षद्भारती'दिव'दृ'रु'द्वै'र्य'ज्ञ'द'स्र-

स्वती'डा'वसु'मती' गृहा'घ्न'सु'नै'घसु'धेय'स्य'व्यन्तु'वर्ज' ॥ ३ ॥ ॐ भू० सरस्वत्यै

नमः सरस्वतीम् आ० स्या० ॥ ७ ॥ ॐ मनो'ज्जति० ॥ ३ ॥ ॐ भू० श्यादिसप्तव-

सोर्धाराः सुप्रतिष्ठिता वरदा भवत ॥ ॐ भू० श्यादिसप्तवसोर्धारादेवताभ्यो नमः

इत्यनेन दशोपचारैः पूजयेत् ॥

ॐ भू० श्यादिसप्तवसोर्धारादेवताभ्यो नमः । पादयोः पाद्यं समर्पयामि ॥ १ ॥

ॐ भू० श्यादिसप्तवसोर्धारादेवताभ्यो नमः । हस्तयोरर्घ्यं सम० ॥ २ ॥

ॐ भू० श्यादिसप्तवसोर्धारादेवताभ्यो नमः । आचमनीयं सम० ॥ ३ ॥

ॐ भू० श्यादिसप्तवसोर्धारादेवताभ्यो नमः । स्नानं समर्पयामि ॥ ४ ॥

ॐ भू० श्यादिसप्तवसोर्धारादेवताभ्यो नमः । चखं समर्पयामि ॥ ५ ॥

ॐ भू० श्यादिसप्तवसोर्धारादेवताभ्यो नमः । चन्दनार्थं कुंकुमं सम० ॥ ६ ॥

ॐ भू० श्यादिसप्तवसोर्धारादेवताभ्यो नमः । दूर्वाङ्कुरान्'रक्तपुष्पाणि च सम० ॥ ७ ॥

ॐ भू० श्यादिसप्तवसोर्धारादेवताभ्यो नमः । गुडधूपं समर्पयामि ॥ ८ ॥

ॐ भू० श्यादिसप्तवसोर्धारादेवताभ्यो नमः । घृतदीपं दर्शयामि ॥ ९ ॥

ॐ भू० श्यादिसप्तवसोर्धारादेवताभ्यो नमः । गुडसर्पिभ्यां नैवेद्यं निवेदयामि ॥ १० ॥

नैवेद्यं जलेन संप्रोक्ष्य धेन्वाऽमृतीकृत्य चामहस्तं पञ्चाकारं कृत्वा दक्षिणहस्तेन पञ्च

प्राणाहुतीर्दद्यात् । ॐ प्राणाय स्वाहा । ॐ अपानाय स्वाहा । ॐ व्यानाय स्वाहा ।

ॐ उदानाय स्वाहा । ॐ समानाय स्वाहा ॥ इति नैवेद्यं स० ॥ विशेषार्घ्यः ॥ एकस्मिन्प्रात्रे

सजलगन्धाक्षतपुष्पाणि प्रक्षिप्य तदुपरि सहिरण्यं नालिकेरादिकं निधाय अर्घ्यं

दद्यात् ॥ प्रसन्ना मातरः सर्वाः पूजां गृह्णन्तु मामकीम् ॥ अनेन सफलाच्येण वरदाः

सन्तु सर्वदा ॥ ॐ भू० श्यादिसप्तवसोर्धारादेवताभ्यो नमः विशेषार्घ्यं सम० ॥ ततः

स्तुतिपाठः । यदङ्गत्वेन भो देव्यः पूजिता विधिमार्गतः । कुर्वन्तु कार्यमखिलं

निर्विघ्नेन क्रतूद्भवम् ॥ ब्रह्मणी कमलेन्दुसौम्यवदना माहेश्वरी लीलया कौमारी

१ शानमाग्या दशोपचार ॥ पाद्यमर्घ्यं चामनं स्नानं वस्त्रनिधेदनम् ॥ गन्धादयो नैवेद्यान्ता उपचार

इत्युक्तम् ॥

रिपुदर्पनाशनकरी चक्रायुधा वैष्णवी ॥ चाराही घनघोरघर्घरमुखी चैन्द्री
 च वज्रायुधा चामुण्डा गणनाथरुद्रसहिता रक्षन्तु नो मातरः ॥ १ ॥
 ॐ भू० श्र्यादिसप्तवसोर्धारादेवताभ्यो नमः प्रार्थनापूर्वकं स्तुतिपाठं समर्पयामि ॥
 हस्ते जलं गृहीत्वा । अनया पूजया श्र्यादिसप्तवसोर्धारादेवताः प्रीयन्तां न मम ॥
 ॥ इति श्र्यादिसप्तवसोर्धारादेवतापूजनप्रयोगः समाप्तः ॥

॥ अथाचाराद्वैश्वदेवसङ्कल्पः ॥

अथ वैश्वदेवसङ्कल्पं कुर्यात् । हस्ते जलं गृहीत्वा वैश्वदेवहवनीयं घृततण्डुल-
 सहितं सदक्षिणं पात्रमादाय अस्मिन्नायत्रीपुरश्चरणकर्मणि वैश्वदेवाकरणजनि-
 तप्रत्यवायपरिहारार्थं वैश्वदेवकरणजनितफलनिष्पत्त्यर्थम् इदं वैश्वदेवहवनी-
 यद्रव्यम् अमुकगोत्रायामुकनाम्ने ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे ॥ तेन वैश्वदेवक-
 रणजनितफलनिष्पत्तिरस्तु इति सजलं वैश्वदेवहवनीयद्रव्यपात्रं ब्राह्मणाय दद्यात् ॥

अथायुष्यमंत्रजपः ॥ ॐ आयुष्यं बर्चस्वैः रायस्पोपमौद्भिदम् ॥ इदह्-हि-
 रण्यं बर्चस्वजैत्रायाविंशताद्दु माम् ॥ ३३ ॥ न तद्दक्षां सिनपिशाचास्तरन्ति
 देवानामोर्जः प्रथमजं ह्येतत् ॥ योविभक्तिं दाक्षायुणहिरण्यसदेवेषु कृणु-
 तेदीर्घमायुःसमनुष्येषु कृणुते दीर्घमार्युः ॥ ३३ ॥ यदावधन्दाक्षायुणाहिर-
 ण्यसदाशतानीकायसुमनस्यमानाः ॥ तन्मऽआवधामिशतशारदायांयुष्माञ्जुरद-
 ष्टिर्न्यासम् ॥ ३३ ॥ आयुष्यं आयुष्यं आयुष्यम्-॥ इति आयुष्यमंत्रजपः ॥

॥ १ अथ श्र्यादिसप्तवसोर्धारादेवतानां (घृतमातृकाणां) नाममंत्रेण पूजनम् ॥

१ श्रिवे नमः प्रियमा. स्या. । २ लक्ष्म्यै नमः लक्ष्मीमा. स्या. । ३ धृत्वै नमः धृतिमा. स्या. । ४ मेधायै नमः
 मेधाना. स्या. । ५ पुष्ट्यै नमः पुष्टिमा. स्या. । ६ अद्वायै नमः अद्वामा. स्या. । सरस्वत्यै नमः सरस्वतीमा. स्या. ॥
 ॐ मनोजूतिः- इति प्रतिष्ठाप्य । श्र्यादिसप्तवसोर्धारादेवताभ्यो नमः । पाद्यं स. । अर्घ्यं स. । अक्षमनीयं
 स. । ज्ञानं स. । वज्रं स. । कुंकुमं स. । दुर्वाङ्कुररक्तपुष्पाणि स. । गुडधूपं स. । घृत शीपं स. । नैवेद्यं स. ।
 विशेषार्घ्यं स. । स्तुतिपाठं स. । अनेन पूजनेन श्र्यादिसप्तवसोर्धारादेवताः प्रीयन्ताम् ॥ अत्र केचित्पर
 सुरामन्त्रारिकायाः 'श्रीश्व लक्ष्मीधृतिमेधा स्वाहा प्रज्ञा सरस्वती ॥ इति वसोर्धारादेवताप्राणाप्येन पुष्टिप्रदयोः स्थाने
 स्वाहाप्रज्ञयोरावाहनादिकं कुर्यन्ति तद्यथाचारं वर्तयन्त्यम् ॥ केचित्सतस्थाने श्रीलक्ष्मीधृतिमेधासरस्वत्य इति पञ्च
 वसोर्धाराः कुर्वन्ति तत्रापि देशाचारतो प्यवस्था ज्ञेया ॥

२ पूर्वोक्ते निर्गमनान्तपश्चमहायज्ञातकृतनित्यक्रियो यजमानः सपत्नीकं करिष्यमाणकर्मणः सङ्कल्पमाचरेत् ॥
 इति सर्वेषां शास्त्रचंमरवादनं न वैश्वदेवसङ्कल्पावसरः प्राप्तिश्च ॥ परश्व-अविग्रो मंडपश्चैव मातृणां पूजनं
 सङ्गम् ॥ वैश्वदेवं वसोर्धारा नान्वीश्राद्धमतः परम् ॥ इति वचनात् केचन रिष्टा वैश्वदेवसङ्कल्पानन्तरमेव
 वसोर्धारा कुर्वन्ति ॥ परश्व ते सर्वे भ्रान्ता एवेत्यत्र न संशयः ॥ अविग्रो मंडपश्चैवेति श्लोकस्य मूलमेव
 उनापि नोपरचते । अतोऽपि वैश्वदेवसङ्कल्पस्यावश्यकता एव नास्ति । परश्वानुना प्रायः सर्वेन वैश्वदेवस्य
 पद्मपु गृहेषु एव एव दृश्यते । अतो यज्ञादिप्रारंभात्प्राक् वैश्वदेवं नारयित्वैव यज्ञस्य प्रारंभो युक्ततरः इति
 मन्वा शिष्टाचारकृते वैश्वदेवसङ्कल्पे न दोषः इत्यपि सर्वैर्मन्यते । सर्वेन वैश्वदेवसङ्कल्पस्य अनुष्ठानात् ॥

गृहीत्वा (विश्वदेवस्थानीयौ द्वौ कुशवहू संस्पृश्य ।) ॐ नान्दीमुखाः सत्य-
वसुसंज्ञका विश्वेदेवा अद्य गायत्रीपुरश्चरणकर्माङ्गतया क्रियमाणे साङ्गल्लिक-
नान्दीश्राद्धे भवन्त्यां क्षणः क्रियताम् ॥ तथा प्राप्नुतां भवन्तौ ॥ प्राप्तवाव ॥
पुनर्यवान् गृहीत्वा । (पितृस्थानीयौ द्वौ कुशवहू संस्पृश्य ।) गोत्रा नान्दीमुखाः
पितृपितामहप्रपितामहाः सपत्नीकाः अद्य गायत्रीपुरश्चरणकर्माङ्गतया क्रियमाणे
नान्दीश्राद्धे भवन्त्यां क्षणः क्रियताम् ॥ तथा प्राप्नुतां भवन्तौ ॥ प्राप्तवाव ॥
पुनर्यवान्गृहीत्वा (पूर्ववन्मातामहादिस्थानीयौ द्वौ कुशवहू संस्पृश्य) द्वितीयगोत्रा
नान्दीमुखा मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नीकाः अद्य गायत्रीपुरश्चरण-
कर्माङ्गतया क्रियमाणे नान्दीश्राद्धे भवन्त्यां क्षणः क्रियताम् ॥ तथा प्राप्नुतां भवन्तौ ॥
प्राप्तवाव ॥ ततः पाद्यम् ॥ नान्दीमुखाः सत्यवसुसंज्ञका विश्वेदेवाः इदं वः
पाद्यं पादावनेजनं पादप्रक्षालनं वृद्धिः ॥ गोत्रा नान्दीमुखाः पितृपितामहप्रपि-
तामहाः सपत्नीकाः इदं वः पाद्यं पादावनेजनं पादप्रक्षालनं वृद्धिः ॥ द्वितीयगोत्रा
नान्दीमुखा मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नीकाः इदं वः पाद्यं पादाव-
नेजनं पादप्रक्षालनं वृद्धिः ॥ सङ्कल्पः । हस्ते जलमादाय । अन्नाद्येत्यादि० शुभपुण्य-
तिथौ करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरणकर्माङ्गतया सत्यवसुसंज्ञकविश्वेदेवपूर्वकं साङ्ग-
ल्लिकेन विधिना नान्दीश्राद्धं करिष्ये ॥ आसनदानम् ॥ नान्दीमुखाः सत्यवसु-
संज्ञका विश्वेदेवाः इदं वः आसनम् । सुखासनम् ॥ गोत्रा नान्दीमुखाः पितृपितामह-
प्रपितामहाः सपत्नीकाः इदं वः आसनम् । सुखासनम् ॥ द्वितीयगोत्रा नान्दी-
मुखा मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नीकाः इदं वः आसनम् । सुखा-

दविताद्यर्थो च नान्दीमुखम् ॥ १ ॥ इत्याद्यनेकवाक्यैराभ्युदयिकेषु यद्वादिष्यपि नान्दीश्राद्धं कर्तव्यमित्य-
वगम्यते ॥ तत् नान्दीश्राद्धं नवदैवलं पद्दैवलं संपिण्डकं पिण्डरहितं-साङ्गल्लिकवेलेनेकविधं दृश्यते । परञ्च
तत् बाजसनेयिभिः पद्दैवतं कार्यम् ॥ तदर्थं छन्दोगपरिशिष्टे कालायनः-पितृपितामहप्रपितामहानां मातामह-
प्रमातामहवृद्धप्रमातामहानां नान्दीश्राद्धं पार्वणद्वयेनैव विधेयं न तु पार्वणत्रयेण ॥ तस्माच्चहि मातृपितामही-
प्रपितामहीनामित्यूहं कृत्वा मातृश्राद्धं पितुः श्राद्धात्पृथक् कदापि करणीयम् ॥ न योपिञ्चः पृथक् दद्याच्च-
सानदिनात्वे ॥ स्वभर्तृपिण्डदानाच्च स्तुरिरासा यतः एतत् । इति कालायनवचनात् ॥ तथैव नान्दीश्राद्धे
सर्वेऽप्युपचाराः प्रवक्षिणकमेणैव यशोपवीतिना देवाः ॥ तथा कालायनसूत्रे-आभ्युदयिके श्राद्धे प्रदक्षिण-
सुपचारः पूर्वोक्ति इति प्रवृत्तः । नान्दीमुखाः पितृपितामहप्रपितामहा मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाश्च
श्रीयन्ताम्-इत्यादिप्रमाणमृतवचनान्युक्तानि ॥ अतः पद्दैवतमेव नान्दीश्राद्धं सर्वथा विधेयम् ॥ तथैव
छन्दोगपरिशिष्टे कालायनः-आयुष्याणि च शान्त्यर्थं जप्त्वा तत्र समाहितः ॥ पद्भ्यः पितृभ्यस्तदनु
मथया श्राद्धमुपक्रमेत् ॥ ननु-मातृश्राद्धं तु पूर्वं स्थापितृश्राद्धमनन्तरम् ॥ ततो मातामहानाय वृद्धी श्राद्धं
प्रथं स्पृष्टम् ॥ इति स्मृत्यन्तरवचनप्रामाण्यात् तथैव-अन्वष्टानु वृद्धी च गयाया च मृतेऽहनि ॥ मातुः श्राद्धं
पृथक् शान्तमन्यत्र पतिना सह । इति वचनाच्च नान्दीश्राद्धे मातृश्राद्धं पृथगेवाचरणीयं युक्तमिति चेत् ॥ पूर्वोक्त-
कालायनसूत्रस्य-नान्दीमुखाः पितृपितामहप्रपितामहाः सपत्नीका इत्यादिवचनैः सह । पद्भ्यः पितृभ्यः ।

सनम् ॥ ततो गन्धादिदानम् ॥ नान्दीमुखाः सत्यवसुसंज्ञकाः विश्वेदेवाः इदं वो यथादत्तं गन्धाद्यर्चनं स्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥ गोत्रा नान्दीमुखाः पितृ-
पितामहप्रपितामहाः सपत्नीकाः इदं वो यथादत्तं गन्धाद्यर्चनं स्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥ द्वितीयगोत्रा नान्दीमुखा मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सप-
त्नीकाः इदं वो यथादत्तं गन्धाद्यर्चनं स्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥ ततो भोजन-
निष्कयद्रव्यदानम् ॥ नान्दीमुखाः सत्यवसुसंज्ञका विश्वेदेवाः युग्मब्राह्मणभोजनपर्या-
समद्यं वा तन्निष्कयीभूतं किञ्चिद्धिरण्यम् अमृतरूपेण वः स्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥
गोत्रा नान्दीमुखाः पितृपितामहप्रपितामहाः सपत्नीकाः युग्मब्राह्मणभोजनपर्या-

श्राग्मेवध दर्भेषु इत्यादिभिश्च विरोधापत्ते ॥ अतो मातृभ्रादस्य पृथक् वचनानि शाखान्तरविषयाभ्यैव
हेयानि ॥ अतो नहि वाजसनेयिना मातृभ्रादेन पार्वणत्रय कालत्रयेऽपि विधीयते ॥ तथैव कोकिलमातृ-
सारिभिरपि पक्षदैवतमेव नान्दीभ्राद कर्तव्यम् ॥ तेषां तु पितृपितामहप्रपितामहा मातृमातामहप्रमातामहा
इति मातामहभ्राद मातृपूर्वक एव ऊह इति विशेष ॥

अथ पितु सत्त्वे पुत्रेण कियमाणे नान्दीभ्रादे पितु पितृपितामहप्रपितामहा पितु मातामहप्रमातामह
वृद्धप्रमातामहा इत्यूह कृत्वा नान्दीभ्राद विधेयम् ॥ तथैव कल्पद्रुमेऽपि—जीवत्पितृकादिस्तु पितु पित्रा-
दीन्मातामहद्वार्याद्योदिश्याभ्युदयिकं कुर्यादिति वचनम् ॥ तथैव जीवत्पितृकादीनां नान्दीभ्रादे अधिकारोऽपि
छन्दोगपरिशिष्टे काल्यायनवचनादेव प्राप्यते ॥ यथा—वृद्धां रीथ च सन्त्यस्ते ताते च पतिते सति ॥ येभ्य
एव पिता दद्यात्तेभ्यो दद्यात्सुत स्वयम् ॥ पितुर्मातामहादीनां सत्त्वे तु मातामहभ्राद न कर्तव्यम् ॥
त्रस्य द्वारलोपात् ॥ पितुश्चमयो सत्त्वे तु नान्दीभ्रादस्य लोप एव ॥ तदुक्तम् ॥ पितृवर्गे मातृवर्गे तथा
मातामहस्य च ॥ जीवत्तु यदि वर्गाद्यस्त वर्ग परिवर्जयेत् ॥ पितरि मृते पितामहसत्त्वे नान्दीभ्राद
पितामहपितुर्द्वेषेणैव तथा मातामहे मृते प्रमातामहसत्त्वेऽपि प्रमातामहपितुर्द्वेषेण नान्दीभ्राद
कर्तव्यं परश्यास्मिन्विषये कल्पद्रुमेऽतीव स्पष्टतर शास्त्रार्थं स तु ततोऽवगन्तव्यं ॥ इत्युक्तम्
सत्कारकर्मण्यपि जीवत्पितृकेन पितु पित्रादिमातामहाद्युद्देशेनैव नान्दीभ्राद कर्तव्यम् ॥

आभ्युदयिके भ्रादे भ्रादकर्तुं दिङ्निगमादिकं सव्यापसव्यादिकञ्च कल्पद्रुमे उक्तम् ॥ तत्राभ्युदयिके प्रद-
क्षिणोपचार ॥ तेन सर्वं देववदनुष्ठानं कर्तव्यमित्यवगम्यते ॥ तथैव हेमाद्रौ शातातप । कर्तव्यं आभ्युदयिकं
भ्रादमभ्युदयार्चना । सव्येन चोपवीतेन ऋतुदर्भेण धीमता ॥१॥ पितृणां रूपनास्थाय देवा अन्न समसृते ॥
तस्मात्सव्येन दातव्यं वृद्धिभ्रादे तु नित्यम् ॥२॥ यथैवोपचरेद्देवैस्तथा वृद्धौ पितृनपि ॥३॥ काल्यायनछन्दोग
परिशिष्टे—दक्षिण पातयेज्जानु देवान्परिचरन्सदा । इतरपातयेज्जानु पितृन् परिचरन्पि ॥ १ ॥ निपातो नहि स
व्यस्य विरते जानुन कश्चित् ॥ सदा परिचरेद्भक्त्या पितृनप्यत्र देववत् ॥ २ ॥ इत्यादिवाक्यैरुपवीतिना पातित
दक्षिणजानुना च वृद्धिभ्रादे देववत्पितृणां पूजनं कार्यम् ॥ प्राग्मेवध दर्भेषु आद्यमार्गस्य पूर्ववत् ॥ अथः लिप
मूढवेदोऽवनेनिरुधेति निस्तिलाः ॥ तथैव सङ्कल्पभ्रादे । अर्थावाहनाप्रकरणपितृस्वधावाचनानि वर्जयेत् ॥
अथार्थपदेन हस्ताधौ निषिद्ध पादार्यस्तु भक्तिलेखपरि ॥ अत्रापि महद्विवादः ॥ सोऽपि ततोऽवगन्तव्यं ॥
एतद्भ्रादेऽपि प्राङ्गणवत् आसनेषु कुशवद्भुजपर्वेरय क्षणदानादि कुर्यात् ॥ दर्भवद्भूतं स्थापनम-
स्य भ्रादकर्ता प्राङ्मुखश्चेत् कुशवद्भुज उदङ्मुखान् स्थापयित्वा स्वयमुदङ्मुखश्चेत् प्राङ्मुखान् स्थापयित्वा
क्षणदानादिकं सर्वं कुर्यात् ॥ अथवा दैवे पित्र्ये च ये विप्रास्तेषां सर्वेषां प्राङ्मुखानामुपवेशनम् इत्यपि द्वितीय
पक्षः । परशु पूर्वपक्ष एव वाजसनेयिनि काल्यायनसमतत्वादर्शकार्यं । तथैव कुशवद्भुजाय नान्दीभ्रादना-
चरेत् ॥ कचनापुनिकास्तु पूर्वोक्त दिङ्निगमादिन सपिण्डरुनान्दीभ्रादे एव न साङ्गल्लिपकनान्दीभ्रादे इति
वदन्ति परशु पिण्डरहिते भ्रादे पूर्वोक्ताधीवाहनादीनां निषेधवत् एतेषां कुत्रापि निषेधस्याश्रवणात्तु परशुवाच

समन्नं वा तन्निष्कयीभूतं किञ्चिद्धिरण्यम् अमृतरूपेण वः स्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥
 द्वितीयगोत्रा नान्दीमुखा मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नीकाः युग्म-
 ब्राह्मणभोजनपर्याप्तमन्नं वा तन्निष्कयीभूतं किञ्चिद्धिरण्यम् अमृतरूपेण वः स्वाहा
 संपद्यतां वृद्धिः ॥ सक्षीरयवमुदकदानम् ॥ नान्दीमुखाः सत्यवसुसंज्ञका विश्वे-
 देवाः प्रीयन्ताम् । गोत्रा नान्दीमुखा पितृपितामहप्रपितामहाः सपत्नीकाः
 प्रीयन्ताम् ॥ द्वितीयगोत्रा नान्दीमुखा मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः
 सपत्नीकाः प्रीयन्ताम् ॥ आशिषां ग्रहणम् ॥ गोत्रं नोऽभिवर्द्धताम् । अभिवर्द्धतां वो
 गोत्रम् ॥ दातारो नोऽभिवर्द्धन्ताम् । अभिवर्द्धन्तां वो दातारः ॥ सन्ततिर्नो-
 ऽभिवर्द्धताम् । अभिवर्द्धतां वः सन्ततिः ॥ श्रद्धा च नो मा व्यगमत् । मा

सधैव हेमाद्री मार्कण्डेयपुराणे-उदङ्मुख प्राङ्मुखो वा यजमानः समाहितः ॥ वृद्धिश्चाद् प्रकुर्वीत नान्यच्चकः
 कदाचन । इति वचनाच्च ॥ तेषां वचन गोपादेयमेवेत्यस्माक प्रतिभाति तथापि विद्वद्भ्यो यत्रोचते तदेव शास्त्र-
 संमतं कर्तव्यं नाशास्त्रीयमिति दिक् ॥ अपि च आभ्युदयिके युग्मा ब्राह्मणा अमूला दर्भाधेति धाद्यज्यनसु-
 श्रवचनात्कुशबद्ध वैश्वदेविकेऽपि द्वौ पितृस्थाने द्वौ कुशबद्ध मातामहस्थाने द्वौ कुशबद्ध एवं पद कुशबद्धस्थाप-
 यित्वैव द्वाभ्या द्वाभ्या सहैव क्षणदानादि सर्वम् उपचारादिकम् आसमाति दद्यात् इति ग्रन्थवतुराशयः ।
 परध्यापुनिकैस्तु एकस्मिन्पान्ते एकत्रेण पश्यन् स्थाने त्रीन्कुशबद्धस्थापयित्वा यजमानमपि प्राङ्मुखमेवोपवेश्य
 क्षणदान विना स्वदक्षिणत उदङ्मुखं प्रथमकुशबद्धौ विधेभ्यो देवेभ्यः , त उत्तरं 'द्वितीयकुशबद्धौ पितृभ्यः',
 तदुत्तरं तृतीयकुशबद्धौ मातामहादिभ्यश्च पाद्य दत्त्वा सर्वं क्रियते । परञ्च तत्सर्वं कात्यायनादिवचनविरोधा-
 न्मन्दतरम् ॥ तेषां तदेककुशबद्धस्थापन याज्ञवल्क्याद्युक्तं दृश्यते । तथापि कात्यायनाद्युक्तोत्तरग्रन्थेन सह विरो-
 धोऽपि स्पष्टतर एव ॥ तद्यथा "आभ्युदयिके युग्मा ब्राह्मणा अमूला दर्भा" प्राङ्मुखेभ्यः उदङ्मुख उदङ्मुखे-
 भ्यः प्राङ्मुखो वा दद्यात् । द्वौ द्वौ पवित्रे इति । तथैव प्रदक्षिणोपचारताविधानात्तदनुग्रहाय ब्राह्मणपत्निकेर्वै-
 शोऽपि प्रागुपक्रम पश्चादुपवर्षाधेति मातामहप्रसृतीस्तु पितृतो वामतो न्यसेत् इत्यादि वचनानि । यस्तुतस्तु
 कात्यायनसमता नान्दीश्राद्धस्यैतिकर्तव्यताऽस्माभिः प्रदर्शयते ।

१-द्वौ कुशबद्ध वैश्वदेविकी	} नान्दीश्राद्धकर्ता स्वयं प्राङ्मुख सन् खसगीपे स्थापिते पात्रे प्रागु- पक्रमान्पश्चिमापवर्गान् पद कुशबद्धन् संस्थाप्य प्रागुपक्रमं पश्चिमा- पवर्गं विश्वान्देवान् पूर्वं क्षण दत्त्वा तद्गामे पितृन् तद्गामे
२ " सपत्नीकपितृकौ	
३ " सपत्नीकमातामहकौ	
- मातामहादीनपि क्षण दत्त्वा तत्तत्क्रमेणोपचारान्ददन् पाद्यादि सर्वमासमाति नान्दीश्राद्धं कुर्यात् ॥ अत्र
 ब्राह्मणानामैव कुशबद्धो ब्राह्मणस्वरूपा हेया ॥

उपिडकनान्दीश्राद्धाभावे साङ्गलिपिकमेव नान्दीश्राद्ध कर्तव्यमित्यत्रापि वक्ष्यते । स्मृतिरज्ञावत्या स्मृत्य-
 न्तरे च-विवाहमोशीवन्धोर्ध्वं वर्षार्द्धं वर्षमेव वा । पिंडान्सपिंडा नो दद्यु सपिंडीकरण विना ॥ १ ॥ तथैव-
 विवाहमतच्छुडानु धर्ममर्द्धं तदर्धकम् ॥ पिंडदान न कर्तव्यं ज्ञातीनामृद्धिमिच्छता ॥ २ ॥ श्रद्धिमात्रे तथान्यत्र
 पिंडदाननिराकिया । इति काण्व्याजिनी अपि ॥ पुनस्तथैव-वृद्धौ नु पिंडाद्विधीष्य पुन पिंडान्ददाति य ॥ गोत्र-
 श्रद्धिविधाती स्वाश्रक प्रतिपद्यते । इत्यपि स्मृतिरज्ञावत्या द्वितीयमपि वचनम् ॥ परञ्च बृहस्पतिस्तु-महालयै
 गयाश्राद्धे मातापित्रो क्षयेऽहनि । हृतोद्वाहोऽपि कुर्वीत पिंडनिर्षेपणं सुत ॥ स्मृतिरज्ञावत्यामपि-
 पित्रो क्षयादे यज्ञे च पितृवक्षे महालयै ॥ गयाया पिंडदानस्य न कदाचिन्निराकिया ॥ पुनर्बृहस्पति दिवो-
 दादीये-शीर्षं संवत्सरे प्रेते पितृयामे महालयै ॥ पिंडदानं प्रकुर्वीत युगादिभरणीमघा ॥ पिंडैर्विना नहि
 पादमपवादात्ते ऋचित् ॥ इति वचनाद्य पिंडदाननिषेधापवादवचनप्रामा"याभावाद्बहि पिंडरहितं नान्दीश्राद्ध-

व्यागमद् वः श्रद्धा ॥ अन्नं च नो बहु भवेत् । भवतु वो बहून्नम् ॥ बहुदेयं
 च नोऽस्तु । अस्तु वो बहुदेयम् ॥ अतिथींश्च लभेमहि । लभन्तां वोऽतिथयः ॥
 याचितारश्च नः सन्तु । सन्तु वो याचितारः ॥ एता आशिपः सत्याः सन्तु ।
 सन्वेता आशिपः सत्याः ॥ दक्षिणासङ्कल्पः । नान्दीमुखेभ्यः सत्यवसुसंज्ञकेभ्यो
 विश्वेभ्यो देवेभ्यः कृतस्य नान्दीश्राद्धस्य फलप्रतिष्ठासिद्ध्यर्थम् इमां द्राक्षा-
 मलकयवमूलनिष्कयीभूतां दक्षिणां दातुमहमुत्सृजे ॥ गोत्रेभ्यो नान्दीमुखेभ्यः
 पितृपितामहप्रपितामहेभ्यः सपत्नीकेभ्यः कृतस्य नान्दीश्राद्धस्य फलप्रतिष्ठासि-
 द्ध्यर्थम् इमां द्राक्षामलकयवमूलनिष्कयीभूतां दक्षिणां दातुमहमुत्सृजे ॥ द्वितीय-
 गोत्रेभ्यो नान्दीमुखेभ्यो मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहेभ्यः सपत्नीकेभ्यः
 कृतस्य नान्दीश्राद्धस्य फलप्रतिष्ठासिद्ध्यर्थम् इमां द्राक्षामलकयवमूलनिष्कयीभूतां
 दक्षिणां दातुमहमुत्सृजे ॥ करसंपुटौ कृत्वा । 'नान्दीश्राद्धं संपन्नम्' इति ब्राह्मणा-
 न्प्रार्थयेत् ॥ 'सुसंपन्नम्' इति ब्राह्मणाः प्रतिवदेयुः ॥ ततो विसर्जनम् ॥ ॐ वाजे
 याजेयत्तवाजिनो नोधनेषु विप्राऽभमृताऽऋतज्ञाः ॥ अ॒स्य म॒ङ्गलं॑-पि॒वंत मा॒दय॑ङ्क-
 न्तु॒सार्वा॑त पृ॒थिभिर्दे॒वयानैः ॥ १८ ॥ अनुव्रज्य ॥ ॐ आमावाजेस्य प्रसवो जग-

नन्दच्छ्राद्धं च वर्तयमित्यपि प्वन्यते ॥ वर्षमर्द्धं तदर्द्धं च नेत्याहुस्तिलतर्पणम् । पिशाचमन्यथा तस्यां
 द्विधिहीने कृते सति ॥ मरीचिस्तु तर्पणेऽपि तिलनिषेधो वक्ति-विवाहे चोपनयने चैले सति यथाक्रमम् ॥
 वर्षमर्द्धं तदर्द्धं च नेत्याहुस्तिलतर्पणम् ॥ मृग्ययसारेऽपि-शृद्धौ सत्यां च तन्मासि नेत्याहुस्तिलतर्पणम् ॥
 गार्ग्योऽपि-भानौ भोमत्रयोदस्या नन्दासृगुमभासु च । पिंडदानं सृदा कानं न कुर्यात्तिलतर्पणम् ॥ मरीचिरपि-
 सप्तम्या रविवारे च प्रहे जन्मदिने तथा । मृत्युपुत्रकलत्रार्थं न कुर्यात्तिलतर्पणम् ॥ काशीरुण्डेऽपि-रवौ शुके
 त्रयोदस्यां सप्तम्यां निधि सन्ध्ययोः ॥ श्रेयोर्षां ब्राह्मणो जातु न कुर्यात्तिलतर्पणम् ॥ अस्माकन्तु पिंडतिलनि-
 षेधप्रतिप्रसवपूर्वोक्तिपर्यालोचनेन प्रेतोद्देशेन क्रियमाणं सपिंडीकरणान्तं धादं प्रेतध्रादं, पित्रोः क्षयाहध्रादं,
 यज्ञे नान्दीध्रादं, पितृवज्ञे (सोमयागे) चातुर्मास्यान्तर्गतपित्र्येष्ट्या पितृध्रादं, महालयध्रादं, क्षयाहध्रादं,
 गयायामपि क्रियमाणं गयाध्रादम् इत्यादि ध्रादानि कृतविवाहमौज्यपि स्वकालप्राप्तानि त्वद्यमेव कुर्यादिलेका-
 र्थनिष्कर्मः प्रतिभाति ॥ एवञ्च वर्षं तदर्द्धं तन्मासि वेत्यादि तिलतर्पणनिषेधस्य प्रतिप्रसववचनस्यानुपलभ्यत्वात्
 मौशीविवाहयोः पित्राद्युद्देशेन कृतसर्पिडनान्दीध्राद एव तिलतर्पणं न कुर्यात् ध्रादादौ न दोष इत्येकान्तिमार्गः ॥
 परस्य तान्यपि तिलतर्पणनिषेधवचनानि वानसनेपिभिन्नशाखापराम्थ्येव होयानि । तेषां तु ततोऽपसत्त्वं तिलमिश्र-
 ऋणसामर्थ्यात्सम्युक्तप्रतिपिंडदिनेऽपि तिलनिश्रुतिर्माभूदिले तदर्धमिति हरनाथादिभिः हरिहरादिभिश्च व्याख्या-
 तत्वात् ॥ कदाः कदाच जाबाला ये च वाजसनेयिनः ॥ सतिलं तर्पणं कुर्यात्तिलेऽपि दिनेष्वपि-इति मरीचैरपि
 वचनात् ॥ स्कन्दपुराणे तु-यदि कुर्यात्ततः कुर्यात्पुत्रैरेव तिलैः शृयी । इति शुकवित्तैरेव तिलतर्पणं न कुर्यात्तिलैः
 इत्युक्तम् ॥ इति ॥ अतः प्रथमतःपुराणम् ॥ पूर्वोक्तवचनेर्देविवदराक्षतमिथाः पिशा इति सूत्रेण च इदमेवावगम्यते यद-
 धनमिच्छी यदा भिन्न उच्छिप्राभिरपायि वा । तदा शृदिसु सर्वांसु सद्गुरुपध्रादमाचरेत् ॥ पिंडनिर्घणं कुर्यात्तथा
 कुर्यात्त्रिचरणः । शृद्धिध्रादे महाबाहो कुलधर्ममवेदय हि ॥ इति भविष्यवचनान्दीध्रादमपि सपिण्डकं पिंड-

म्यादेमेद्यावापृथिवी विश्वरूपे ॥ आमागन्ताम्पितरां मातरा चामा सोमोऽअ-
मृतस्त्वेन गम्यात् ॥ १३ ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा । मया कृतेऽस्मिन्नान्दोश्राद्धे न्यूना-
तिरिक्तो यो विधिः स उपविष्टब्राह्मणानां वचनात् श्रीनान्दीमुखप्रसादाच्च सर्वः
परिपूर्णोऽस्तु ॥ अस्तु परिपूर्णः ॥ पुनर्जलं गृहीत्वा । अनेन साङ्कल्पिकेन
विधिना नान्दीश्राद्धकर्मणा कृतेन नान्दीमुखाः पितरः प्रीयन्ताम् ॥

॥ इति साङ्कल्पिकनान्दीश्राद्धप्रयोगः समाप्तः ॥

॥ अथ आचार्याद्युत्विग्वरणप्रयोगः ॥

तत आचार्याद्युत्विजां वरणार्थमेकस्मिन्पात्रे आपः क्षीरमित्याद्यष्टद्वय्याण्येकी-
कृत्य तत्राचारात्फलं हिरण्यञ्च प्रक्षिप्य द्वितीयेन पात्रेण तत्पात्रं पिधाय

हितम् हायते । अतो यो नान्दीश्राद्धे पिण्डदानं कर्तुं नेच्छति तेन पिण्डरहितं साङ्कल्पिकं नान्दीश्राद्धमे-
वाचरणीयम् । तद्यथा । पात्रे भोज्यस्य चान्नस्य त्यागः संकल्प उच्यते । तत्प्रयुक्तो विधिर्य-
स्तु मतेन व्यपदिश्यते । तावन्मात्रेण संबन्धश्राद्धं सांकल्पमुच्यते ॥ इति हेमाद्रौ संवर्तवचनाच्च कात्या-
यनादिभिः संपिण्डकनान्दीश्राद्धाभावे साङ्कल्पिकं नान्दीश्राद्धमेवाचरणीयमिति युक्तम् । तत्र च अर्घावाहना-
मौकरणपिण्डस्वधावाचनानि न विधेयान्यन्यत्सर्वं संपिण्डकनान्दीश्राद्धवत् । नान्दीश्राद्धं स्वधाराब्दशर्मवर्म-
पित्र्यभिधानादिरहितं कर्तव्यम् ॥ न कर्म पितृतीर्थेन न कुशा द्विगुणीकृताः ॥ न तिलैर्नोपसव्येन पित्र्यमंत्र-
विवर्जितम् ॥ असच्छन्दं न कुर्वीत श्राद्धे नान्दीमुखे क्वचित् ॥ इति पुराणसमुचयाच्च ॥ तथैव संप्रहेऽपि-
अनस्मद्बृहदशब्दानामरूपाणामगोत्राणाम् ॥ संबन्धाद्युच्चारणेऽपि विशेषक्रमः श्राद्धकाशिकायाम्—संबन्धं प्रथमं
ब्रूयान्नामगोत्रमतः परम् ॥ रूपं ततो विजानीयादेव धर्मः सनातनः ॥ तथैव-आसने चार्पदाने च पिण्ड-
दानेऽवनेजने । संबन्धनामगोत्राणि यथाहमनुकीर्तयेत् । इति बृहस्पतिः ॥ नान्दीश्राद्धे रूपं ततो विजानी-
यादिति वचनात् स्वधाराशर्मवर्मनामाद्युच्चारणप्रतिषेधेऽपि त्पवाचकस्य नान्दीमुखशब्दस्य संबन्धं प्रथमम् इति
श्राद्धकाशिकावचनात्संबन्धाद्युच्चारणानन्तरं क्रमशः प्रातोच्चारणत्वेऽपि नान्दीमुखात्पितृनावाहयिष्ये इत्यादौ
नान्दीमुखशब्दस्य पितृशब्दात्पूर्वं समाभ्रातृत्वात्सर्वत्र नान्दीमुत्पशब्दः पितृशब्दात्प्रागेव योज्यः ॥ हेमाद्रिरपि
यत्र यत्र पितृपदप्रयोगस्तत्र तत्र नान्दीमुखपदं पूर्वं प्रयोज्यम् ॥ अतो 'गोत्राणां नान्दीमुखानां पितृपितामह-
प्रपितामहानां सप्तमीकानां करिष्यमाणानुकरमांज्ञाभ्युदधिकश्राद्धे भवत्या क्षणः कियताम्' इत्याकारकं माता-
पशरीनामुच्चारिऽपि ब्रूयात् ॥

नान्दीश्राद्धे अनस्मद्बृहदशब्दानामरूपाणामगोत्राणाम् इति संप्रहवाक्यात् शर्मवर्मासच्छब्दगोत्रनाम्ना-
द्युच्चारणं न कर्तव्यम् । ननु श्राद्धकाशिकायाम्—संबन्धं प्रथमं ब्रूयान्नामगोत्रमतः परम् ॥ रूपं ततो विजा-
नीयादेव धर्मः सनातनः ॥ तथैव बृहस्पतिः—आसने चार्पदाने च पिण्डदानेऽवनेजने । संबन्धनामगोत्राणि
यथाहमनुकीर्तयेत् ॥ तथैव व्यासोऽपि—गोत्रसंबन्धनामानि पितृणामनुकीर्तयेत् । एकैकस्य तु विप्रस्य ह्यर्षेपार्श्वं
विनिक्षिपेत् । इत्यादिवचनैः नान्दीश्राद्धेऽपि गोत्रसंबन्धनामोच्चारणमवश्यमेवेति चेन्न । नान्दीश्राद्धे पितृणां देव-
रूपत्वेन तत्प्रतिषेधात् ॥ तथा च सृष्टिः—पितृणां रूपमास्थाय देवा अन्नं अदन्ति ते । तस्मात् सव्येन दात-
व्यं गृह्येत्पूर्वमु दानुभिः ॥ तथैव हेमाद्रौ पिण्डधर्मोत्तरेऽपि—बृहदौ समर्चयेद्विद्वान्निवृत्तं नान्दीमुखान्पितृन् । संपादितो
विशेषस्तु शेषं पार्ष्णवद्भवेत् ॥ तथैव आश्वलायनप्राकारिकायाम्—संबन्धनामरूपाणि वर्जयेदत्र कर्मणि ॥ इति
वचनादपि तत्र संबन्धनामरूपाणां रूपं संबन्धाधीनामुच्चारणस्य स्पष्टप्राप्तमिहितत्वाधेति दिक् ॥

१ आपः क्षीरं कुशाप्रानि दक्षिणवन्दनमहाताः । दूर्वाः सिद्धार्थं च धेति ह्यत्रो ह्यर्थं उच्यते ॥ तथैव-
दपि दुग्धं यवा दूर्वा गन्धाः सिद्धार्थं संयुताः ॥ जलपुष्पसमायुक्ताः पादार्थं एभिरष्टभिः ॥

रक्तसूत्रेणावेष्ट्य सपत्नीको यजमानः उदङ्मुखो भूत्वा प्राङ्मुखैराचार्यादिभिर्दत्तं तदर्घपात्रं गृहीत्वोत्थायोदङ्मुख एव तिष्ठेत् ॥ ततः सर्वे आचार्याद्यृत्विजा आशुः शिशान इति द्वादशर्चमप्रतिरथसूक्तम् आनोभद्रा इत्यनुवाकं द्यौः शान्तिरिति कण्डिकां वा जपेयुः ॥ तत उदङ्मुखो यजमानः प्राङ्मुखोपविष्टान्ब्राह्मणान्प्रार्थयेत् ॥ (समुहूर्तादि कर्तव्यं शोभने मण्डपे द्विजैः ॥ शान्तिपाठोऽर्घदानं च पृच्छापूर्व समाचरेत् ॥) ॐ आदित्याद्या ग्रहाः सर्वे राहुकेतुपुरःसराः ॥ ग्रहदेवाधिदैवश्च नक्षत्राणां च दैवतैः ॥ १ ॥ इन्द्रादिभिश्च दिक्पालैर्ब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः ॥ वास्तु-दुर्गागणेशैश्च क्षेत्रपालादिसंयुतैः ॥ २ ॥ भूम्यान्तरिक्षदेवैश्च कुलदेवैश्च मातृभिः ॥ चतुर्भिश्चैव वेदैश्च रुद्रेण सहितैस्तथा ॥ ३ ॥ सागरा द्वीपपातालान्यूर्ध्वलोकसुरैः सह ॥ पर्वता ऋषयः सर्वे गंगाद्याः सरितो द्रुमाः ॥ ४ ॥ मन्त्राधिष्ठितदेवैश्च ब्रह्मन्नाचार्य ऋत्विजः ॥ आयुरारोग्यपुत्रादिसुखश्रीप्राप्तये मम ॥ ५ ॥ आपद्विप्र-विनाशाय शशुबुद्धिक्षयाय च ॥ विशेषकाम्यहोमेन सहितं समिधादिभिः ॥ ६ ॥ स्वागतं यो द्विजश्रेष्ठा मदनुग्रहकारकाः ॥ अयमर्घ इदं पाद्यं भवद्भिः प्रतिगृह्यताम् ॥ ७ ॥ वरणक्षालनाहेवास्तुप्यन्ति शुद्धमानसाः ॥ तज्जलेनैव संसिकाः पूर्णकामा भवन्तु मे ॥ ८ ॥ इमं वोऽर्घं प्रयच्छामि गृह्णन्तु प्रीतमानसाः ॥ पावयन्तु च मां नित्यं पूरयन्तु मनोरथान् ॥ ९ ॥ इति सर्वान्प्रार्थयेत् ॥ ततः अर्घोऽर्घोऽर्घ इति केनचिद्विप्रेणोक्ते सति यजमानः प्रतिगृह्यतामिति वदन् अर्घपात्रं ब्राह्मणहस्ते दद्यात् ॥ प्रतिगृहीम इति विप्रा वदेयुः ॥ ततो यजमानः सपत्नीक उदङ्मुख एवोपविश्य तत आचार्यं कर्तुं योग्यस्य प्राङ्मुखोपविष्टस्य विप्रस्य साक्षतेन पाणिना दक्षिणजानु आलभ्य स्वगोत्रोच्चारपूर्वकं तं वृणुयात् ॥ तद्यथा । अमुकगो-त्रोत्पन्नः अमुकप्रवरान्वितः अमुकोऽहम् अमुकगोत्रोत्पन्नम् अमुकप्रवरान्वितं शुक्लयजुर्वेदान्तर्गतवाजिमाध्यन्दिनीयशाखाध्यायिनम् अमुकशर्माणं ब्राह्म-णम् अस्मिन्समग्रमखगायत्रीपुरश्चरणकर्मणि आचार्यत्वेन त्वामहं वृणे इति वदन् अक्षतान्ब्राह्मणहस्ते दद्यात् । ततो विप्रो यजमानेन दत्तानक्षतान्गृहीत्वा वृतोऽस्मीति वदेत् ॥ ॐ हृतेन द्वीक्षामामोति द्वीक्षयामोति दक्षिणाम् । दक्षिणांश्च्रद्धा-मामोतिश्च्रद्धयासुत्त्यमाप्स्यते ॥ १३ ॥ ततो यजमानो वृतायाचार्याय एतत्वे पाद्यं पादप्रक्षालनम् एष तेऽर्घः इति हस्ते अर्घं दत्वा गन्धादिभिस्तं संपूज्याचारात् रक्तसूत्रेणाचार्यहस्ते कङ्कणबन्धनं कुर्यात् ॥ ॐ षदावधन्दाक्षायुणाहिरण्यदशुता-

नीकाय सुमनस्यमानाः ॥ तद्मुऽआर्वाभामिश्रितशरदायायुष्माञ्जुरद्विष्वथा-
सम् ॥ ३३ ॥ ततो प्रार्थयेत् । आचार्यस्तु यथा स्वर्गे शक्रादीनां वृहस्पतिः ।
तथा त्वं मम यज्ञेऽस्मिन् आचार्यो भव सुव्रत ॥ भवामीत्याचार्यो वदेत् ॥
ॐ वृहस्पतेऽअतियदुर्व्यो० ॥ ३३ ॥ ततो ब्रह्माणं वृणुयात् ॥ यजमानः
साक्षतेन पाणिना विप्रस्य दक्षिणं जानु आलभ्य स्वगोत्रोच्चारपूर्वकम् अमु-
कगोत्रोत्पन्नम् अमुकप्रवरान्वितं शुक्लयजुर्वेदान्तर्गतवाजिमाध्यन्दिनीयशाखाध्या-
यिनम् अमुकशर्माणं ब्राह्मणम् अस्मिन्सग्रहमखगायत्रीपुरश्चरणकर्मणि ब्रह्मत्वेन
त्वामहं वृणे इत्युक्त्वा विप्रहस्तेऽक्षतान्दद्यात् । अक्षतानादाय वृतोऽस्मीति विप्रो
वदेत् ॥ ॐ ब्रूतेनं दीक्षा० । यजमानः वृताय ब्रह्मणे एतत्ते पाद्यं पादप्रक्षाल-
नम् एष तेऽर्घ्यः इत्युक्त्वा हस्ते अर्घ्यं दत्त्वा गन्धादिभिस्तं संपूज्य तस्य हस्ते कङ्कण-
वन्धनं कुर्यात् ॥ ॐ यदा वध्नन्दाक्षायुणा० ॥ ततः प्रार्थयेत् ॥ यथा चतु-
र्भुक्तो ब्रह्मा सर्वलोकपितामहः । तथा त्वं मम यज्ञेऽस्मिन्ब्रह्मा भव द्विजोत्तम ॥
भवामीति विप्रो वदेत् । ॐ ब्रह्मं जज्ञानं० ॥ ३३ ॥ ततः कर्मणो निर्विघ्नतासि-
द्ध्यर्थं गणपतिमंत्रजपार्थं गाणपत्यं वृणुयात् ॥ यजमानः साक्षतेन पाणिना विप्रस्य
दक्षिणं जानु आलभ्य स्वगोत्रोच्चारपूर्वकम् अमुकगोत्रोत्पन्नम् अमुकप्रवरान्वितम्
अमुकवेदशाखाध्यायिनम् अमुकशर्माणं ब्राह्मणम् अस्मिन्सग्रहमखगायत्रीपुरश्च-
रणकर्मणि गाणपत्यत्वेन त्वामहं वृणे इत्युक्त्वा विप्रहस्तेऽक्षतान्दद्यात् । अक्षता-
नादाय वृतोऽस्मीति विप्रो वदेत् । ॐ ब्रूतेनं दीक्षा० ॥ यजमानो वृताय गाणप-
त्याय एतत्ते पाद्यं पादप्रक्षालनम् एष तेऽर्घ्यः इत्यर्घ्यं हस्ते दत्त्वा गन्धादिभिस्तं सम्पूज्य
तस्य हस्ते कङ्कणवन्धनं कुर्यात् ॥ ॐ यदा वध्नन्दाक्षायुणा० । ततो यजमानः प्रार्थ-
येत् ॥ वाञ्छितार्थफलावाप्त्यै पूजितोऽसि सुरासुरैः ॥ निर्विघ्नं ऋतुसंसिद्ध्यै त्वामहं
गाणपं वृणे ॥ ॐ गणानान्त्वा० ॥ तत सदस्यवरणम् ॥ यजमानः साक्षतेन पाणिना वि-
प्रस्य दक्षिणं जानु आलभ्य स्वगोत्रोच्चारपूर्वकम् अमुकगो० अमुकप्रव० अमुकवेद०
अमुकश० अस्मिन्सग्रहमखगायत्रीपुरश्चरणकर्मणि सदस्यत्वेन त्वामहं वृणे इत्यु-
क्त्वा विप्रहस्तेऽक्षतान् दद्यात् ॥ अक्षतानादाय वृतोऽस्मीति विप्रो वदेत् ॥ ॐ ब्रूतेनं० ।
ततो यजमानो वृताय सदस्याय एतत्ते पाद्यं पादप्रक्षालनम् एष तेऽर्घ्यं इत्यर्घ्यं
हस्ते दत्त्वा गन्धादिभिस्तं संपूज्य तस्य हस्ते कङ्कणवन्धनं कुर्यात् । ॐ यदा वध्नन्दा-
क्षायुणा० । ततो यजमानः प्रार्थयेत् ॥ कर्मणामुपदेष्टारं सर्वकर्मविदुत्तमम् ।
कर्मिणं वेदतत्त्वज्ञं सदस्यं त्वामहं वृणे ॥ ॐ सदस्यस्पृष्टिमद्भृतं प्रियमिन्द्रस्य

काम्यम् । सनिम्मेधामयासिपुंस्वार्हा ॥ ३ ॥ ततः सर्वोपद्रष्टृवरणम् ॥ यजमानः
 साक्षतेन पाणिना विप्रस्य दक्षिणं जानु आलभ्य स्वगोत्रोच्चारपूर्वकम् अमुकगोत्रो-
 त्पन्नम् अमुकप्र० अमुकवेद० अमुकश० ब्राह्मणम् अस्मिन्स० गायत्रीपुर० सर्वोप-
 द्रष्टृत्वेन त्वामहं वृणे इत्युक्त्या विप्रहस्तेऽक्षतान्दद्यात् ॥ अक्षतानादाय वृतोऽस्मीति
 विप्रो वदेत् ॥ ॐ वृतेर्न० । यजमानो वृताय एतत्ते पाद्यं पादप्रक्षालनम् एष तेऽर्घः
 इत्यर्घं हस्ते दत्त्वा गन्धादिभिस्तं संपूज्य तस्य हस्ते कङ्कणवन्धनं कुर्यात् ॥ ॐ यदावध-
 न्दाक्षायुणा० ॥ ततो यजमानः प्रार्थयेत् ॥ भगवन् सर्वकर्मज्ञ सर्वधर्मभृतांबर ॥
 गायत्र्या मम यज्ञेऽस्मिन् उपद्रष्टा भव द्विज ॥ तत अष्टौ द्वारपालान्वृणुयात् ॥
 तत्र पूर्वद्वारे होमकाले ऋग्वेदस्य सूक्तजपार्थं द्वौ ऋग्वेदिनौ विप्रौ वृणुयात् ॥
 यजमानः साक्षतेन पाणिना विप्रस्य दक्षिणं जानु आलभ्य स्वगोत्रोच्चारपूर्वकम्
 अमुकगो० अमुकप्रव० अमुकवेद० अमुकश० अस्मिन्सप्र० गायत्रीपुरश्चरणकर्मणि
 पूर्वद्वारे ऋग्वेदसूक्तजपार्थं त्वामहं वृणे इत्यक्षतान् विप्रहस्ते दद्यात् । अक्षतान्गृही-
 त्वा वृतोऽस्मीति विप्रो वदेत् ॥ ॐ वृतेर्न० । यजमानो वृताय एतत्ते पाद्यं पादप्रक्ष-
 लनम् एष तेऽर्घः इत्यर्घं हस्ते दत्त्वा गन्धादिभिस्तं संपूज्य तस्य हस्ते कङ्कणवन्धनं
 कुर्यात् ॥ ॐ यदावधन्दाक्षायुणा० । ततः प्रार्थयेत् ॥ ऋग्वेदः पद्मपत्राक्षो गायत्रः सोम-
 दैवतः ॥ अत्रिगोत्रस्तु विप्रेन्द्र ऋत्विक् त्वं मे मखे भव ॥ ॐ अग्निमीळे पुरो-
 हितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् ॥ होतारं रत्नधातमम् ॥ एवं द्वितीयं वृणुयात् ॥ ततो दक्षिण-
 द्वारे यजुर्वेदस्य सूक्तजपार्थं द्वयोर्विप्रयोर्वरणम् ॥ यजमानः साक्षतेन पाणिना विप्रस्य
 दक्षिणं जानु आलभ्य स्वगोत्रोच्चारपूर्वकम् अमुकगोत्रोत्पन्नम् अमुकप्र० अमुक-
 वेद० अमुकश० अस्मिन्स० गायत्रीपुरश्चरणकर्मणि दक्षिणद्वारे यजुर्वेदसूक्तजपार्थं
 त्वामहं वृणे इत्युक्त्याऽक्षतान् विप्रहस्ते दद्यात् । वृतोऽस्मीति विप्रो वदेत् ॥ ॐ
 वृतेर्न० ॥ ततो यजमानः वृताय एतत्ते पाद्यं पादप्रक्षालनम् एष तेऽर्घः इत्यर्घं हस्ते
 दत्त्वा गन्धादिभिस्तं संपूज्य तस्य हस्ते कङ्कणवन्धनं कुर्यात् ॥ ॐ यदावधन्दाक्ष-
 युणा० ॥ ततः प्रार्थयेत् ॥ कातराक्षो यजुर्वेदस्त्रैष्टुभो विष्णुदैवतः । काश्यपे-
 यस्तु विप्रेन्द्र ऋत्विक् त्वं मे मखे भव ॥ ॐ इषेत्वोर्जेत्त्वा० ॥ ३ ॥ एवं द्वितीयमपि

१ पूर्वदक्षिणपश्चिमोत्तरदिशु क्रमेण होमकाले ऋग्यजुषामाथर्ववेदानां तत्तत्सूक्तजपार्थम् ऋग्यजु-
 सामासविदोऽष्टौ द्वारपालान्वृणुयात् ॥ तदुक्तं मार्कण्डेय-शुभाश्वलायहोतारो द्वारपालास्त्रयाष्ट वै ॥ तथैव तेषां
 दिशोऽपि स्वान्दे-पूर्वेण ऋग्वेदविदी भवेतां यजुर्विदी दक्षिणतश्च कार्या ॥ स्थाप्यौ द्विजौ सामविदौ इ-
 पथादायवत्तुगारश्च कार्या ॥ तथैव-पूर्वद्वारे च संस्थाप्य बहूच वेदपारगम् ॥ यजुर्विदं तथा यान्ते
 पश्चिमे समगायिनम् ॥ अथर्ववेदिनं तद्वदुत्तरे स्थापयेदुपः ॥ तेषां वरणार्थं मंत्रा अपि प्रतिश्राद्धोक्तौ
 ऋग्वेदः पद्मपत्रा० इत्यादयः कथिताः ॥

वृणुयात् ॥ ततः पश्चिमद्वारे सामवेदसूक्तजपार्थं द्वयोर्विप्रयोर्वरणं कुर्यात् ॥
यजमानः साक्षतेन पाणिना विप्रस्य दक्षिणं जानु आलभ्य स्वगोत्रोच्चारपूर्वकम्
अमुकगो० अमुकप्र० अमुकवेद० अमुकशर्मा० अस्मिन्सग्रहमखगायत्रीपुरश्चरण-
कर्मणि पश्चिमद्वारे सामवेदसूक्तजपार्थं त्वामहं वृणे इत्युक्त्वाऽक्षतान्विप्रहस्ते
दद्यात् ॥ वृतोऽस्मीति विप्रो वदेत् ॥ ॐ वृतेन० ॥ ३१ ॥ ततो यजमानो वृताय एतत्ते
पाद्यं पादप्रक्षालनम् एष तेऽर्घ्य इत्यर्घ्यं हस्ते दत्त्वा गन्धादिभिस्तं संपूज्य तस्य हस्ते
कङ्कणवन्धनं कुर्यात् ॥ ॐ षदा वध्नन्दाक्षायुणा० ॥ ३३ ॥ ततः प्रार्थयेत् ॥ सामवेदस्तु
पिङ्गाक्षो जाग्रतः शक्रदैवतः ॥ भारद्वाजस्तु विप्रेन्द्र ऋत्विक् त्वं मे मखे भव ॥
ॐ अग्न आयाहि० । एवं द्वितीयमपि सामगायिनं वृणुयात् ॥ तत उत्तरद्वारेऽ-
थर्ववेदसूक्तजपार्थं द्वयोर्विप्रयोर्वरणम् ॥ यजमानः साक्षतेन पाणिना विप्रस्य
दक्षिणं जानु आलभ्य स्वगोत्रोच्चारपूर्वकम् अमुकगो० अमुकप्र० अमुकवेद०
अमुकश० अस्मिन्सग्रहमखगायत्रीपुर० उत्तरद्वारे अथर्ववेदसूक्तजपार्थं त्वामहं वृणे
इत्युक्त्वा विप्रहस्तेऽक्षतान्दद्यात् ॥ वृतोऽस्मीति विप्रो वदेत् ॥ ॐ वृतेन० ॥ ३२ ॥
ततो यजमानो वृताय एतत्ते पाद्यं पादप्रक्षालनम् एष तेऽर्घ्य इत्यर्घ्यं हस्ते दत्त्वा
गन्धादिभिस्तं संपूज्य तस्य हस्ते कङ्कणवन्धनं कुर्यात् ॥ ॐ षदा वध्नन्दाक्षायुणा० ॥ ३३ ॥
ततः प्रार्थयेत् ॥ बृहन्नेत्रोऽथर्ववेदोऽनुष्टुभो रुद्रदैवतः । वैशम्पायन विप्रेन्द्र
ऋत्विक् त्वं मे मखे भव ॥ ॐ शन्नोदेवी० ॥ एवं द्वितीयमपि विप्रं वृणुयात् ॥
ततो जपार्थं होमार्थं वा ब्राह्मणानां वरणम् ॥ यजमानः साक्षतेन पाणिना विप्रस्य
दक्षिणं जानु आलभ्य स्वगोत्रोच्चारपूर्वकम् अमुकगो० अमुकप्र० अमुकवेद०
अमुकश० अस्मिन्सग्रहमखगायत्रीपुरश्चरणकर्मणि जपार्थं होमार्थं वा ऋत्विक्त्वेन
त्वामहं वृणे इत्युक्त्वा विप्रहस्तेऽक्षतान्दद्यात् ॥ वृतोऽस्मीति विप्रो वदेत् ॥ ॐ
वृतेन० ॥ ३१ ॥ वृताय एतत्ते पाद्यं पादप्रक्षालनम् एष तेऽर्घ्य इत्यर्घ्यं हस्ते दत्त्वा गन्धा-
दिभिस्तं संपूज्य तस्य हस्ते कङ्कणवन्धनं कुर्यात् ॥ ॐ षदा वध्नन्दाक्षायुणा० ॥ ३३ ॥
ततः प्रार्थयेत् ॥ भगवन् सर्वधर्मज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ॥ गायत्र्याश्चैव यज्ञेऽ-
स्मिन्ऋत्विक् त्वं मे प्रभो भव ॥ एवं होमार्थं जपार्थं वा यावत्सङ्ख्याकानाम्
ऋत्विजां प्रयोजनं तावत्संख्याकान् ऋत्विजो वृणुयात् ॥

॥ इति आचार्याद्यृत्विग्वरणप्रयोगः ॥

॥ अथ वरणश्राद्धम् ॥

आचम्य प्राणानायस्य यजमानो हस्ते जलं गृहीत्वा देशकालौ सङ्गीत्यं वृतानां

ब्राह्मणानां वरणश्राद्धं करिष्ये इति संकल्प्य ततो दिग्बन्धनं कुर्यात् । ॐ स्वस्तिनऽ-
 इन्द्रो वृद्धश्रवाः० ॥ ३३ ॥ पुनर्हस्ते जलं गृहीत्वा । वरणश्राद्धोपहाराः शुच्यो
 भवन्तु इति तेन जलेन वरणश्राद्धोपहाराणां प्रोक्षणं कुर्यात् ॥ पुनर्जलं गृहीत्वा ।
 आचार्यादिभ्यः सर्वेभ्य ऋत्विग्भ्य इदमासनम् । आचार्यादिभ्यः सर्वेभ्य ऋत्विग्भ्य
 दत्तानि दास्यमानानि गन्धमाल्यादीनि वस्त्रयुग्मोपवीतकुण्डलमुद्रिकाकेयूरांगदकं
 ठामरणादीनि यथादैवतानि (तन्निष्कयद्रव्यं वा) स्वाहा संपद्यन्तां न मम ॥
 पुनर्जलमादाय । कर्मणः आसमाप्तिं दास्यमानानि सिद्धान्तानि आमात्रानि वा
 आचार्यादिभ्यः सर्वेभ्य ऋत्विग्भ्यः स्वाहा संपद्यन्तां न मम ॥ पुनर्जलं गृहीत्वा ।
 अस्य वरणश्राद्धस्य साङ्गतासिद्धयर्थं यथाशक्ति गोनिष्कयीभूतं द्रव्यम् आचार्या-
 दिभ्यः सर्वेभ्य ऋत्विग्भ्यः स्वाहा संपद्यतां न मम ॥ ततो यजमानः करसं-
 युटौ कृत्वा वदेत् ॥ यस्य विप्रस्य यो भागः स तेन प्रतिगृह्यताम् । पुनः प्रार्थयेत् ॥
 अस्य ऋत्विग्वरणविधेर्यद्व्यूनातिरिक्तं तत्सर्वं गणेशाम्बिकयोः प्रसादाद्भवतां
 ब्राह्मणानां वचनाच्च परिपूर्णमस्तु ॥ अस्तु परिपूर्णमिति सर्वे ऋत्विजः प्रतिब्रूयुः ॥
 ततः स्वस्तिनऽइन्द्रो वृद्धश्रवाः० ॥ ३३ ॥ इति सपत्नीकस्य यजमानस्य भाले तिलकं
 कुर्यात् ॥ तत आचारात् यजमानस्य दक्षिणहस्ते । ॐ यदा वधन्दाक्षायुणा०
 ॥ ३३ ॥ इति कङ्कणवन्धनम् ॥ तथैव । ॐ तम्पत्नीभिः० ॥ ३३ ॥ इति मंत्रेण यज-
 मानपत्न्या वामहस्ते कङ्कणवन्धनं कुर्यात् ॥ तत आचार्यो यजमानमूर्धनि ॐ काण्डा-
 त्काण्डात्प्ररोहन्ती० ॥ ३३ ॥ इति मंत्रेण दूर्वया मार्जनं कुर्यात् ॥ ततो यजमानो
 दधिकाण्डात्प्ररोहन्ती० ॥ ३३ ॥ इति मंत्रेण दधिवन्दनं कुर्यात् ॥ आचार्यो ॐ याः फलि-
 नीर्या० ॥ ३३ ॥ इति मंत्रेण यजमानाय फलसमर्पणं कुर्यात् ॥

॥ इति वरणश्राद्धम् ॥

॥ अथ आचार्यादीनां मधुपर्कार्चनप्रयोगः ॥

यजमानो वृत्तानां ब्राह्मणानां मधुपर्कार्चनार्थं स्वस्य दक्षिणभागे अर्च्यसङ्घा-
 तानि युग्मविष्टरादीनि गन्धाक्षतपुष्पमालायुग्मोपवीतोष्णीपालङ्करणछत्रोपानत्क-

१ ऋत्विगो इत्या मधुपर्कमाहरेदिति आशयानवचनात् । सपुत्र्य मधुपर्केण ऋत्विजः कर्म कार-
 शेत् ॥ अत्रय्य कारकत्वेन द्विस्त्रिषु च युग्मत्वे ॥ तथैवाभ्यर्चयेदितिना इति स्वन्दपुराणवचनात् ॥ अत्रत्येन
 विविधत्वेन शराघोलेन मधुपर्कद्विभिधिनो इत्येवार्थो बोध्यः ॥ शराघातं च आचार्यस्यैव हेतुः । प्रहते कर्मणि
 इतानां ब्राह्मणानां निष्कमिषराघातव्येति सर्वेषां कर्म एषराघातया मधुपर्क इति नो शङ्कनीयम् ॥ वृत्रमाप्य-
 कारेण-अर्च्यराघातया मधुपर्कं, दच्छादीय कर्म तच्छादीयो मधुपर्कं ॥ इति च व्याख्यानात् ॥ विवाहादावपि
 अर्च्यस्य राघातव्यं मधुपर्कं इत्यर्थः ॥ तत्र अर्च्यो वरः ॥ तथैव शरादी अर्च्य आचार्ये तस्यैव मुख्यत्वात्
 तच्छादीयैव मधुपर्कं इत्यर्थः ॥ इत्येव आचार्यस्यैव मधुपर्कार्चनमिति कल्पयित्वा । तत्र सर्वत्र एकवचनस्य प्रयोगः ॥

प्रागग्रं वा गृहीत्वा ॥ ॐ वप्मोस्मि समानानामुद्यतामिव सूर्यः । इमन्तमभिति-
 षामि यो मा कश्चाभिदासति । इति मंत्रान्ते स्वस्य स्वस्यासनस्याधोभागे उदगग्रं
 निधाय तस्योपरि उपविशेयुः ॥ ततः पूर्ववत् यजमानः स्वहस्ते सजलं पाद्यपात्रं
 गृहीत्वा तिष्ठेत् ॥ तथैवाचार्यानां मध्ये कश्चन विप्र आचार्यो वा ब्रूयात् ।
 पादार्थमुदकानि पादार्थमुदकानि पादार्थमुदकानि ॥ प्रतिगृह्यन्ताम् इति यजमानः ॥
 प्रतिगृहीम इति विप्राः प्रतिब्रूयुः ॥ तत आचार्यादयः सर्वे ऋत्विजो यजमानेन
 दत्तं पादार्थमुदकपूरितं पाद्यपात्रं स्वस्वहस्ताभ्यां गृहीत्वा । ॐ विराजोदोहोसि
 विराजोदोहमशीयमथि पाद्यायै विराजोदोहः । इति मन्त्रेण स्वयमेव स्वकीयं स्वकीयं
 दक्षिणं पादं प्रक्षाल्य पुनर्मन्त्रावृत्त्या वामपादं प्रक्षालयेयुः ॥ ततः पूर्ववत् यजमानः
 उदगग्रं प्रागग्रं वा द्वितीयं विष्टरम् आदाय तिष्ठेत् ॥ तथैव अचार्यानां मध्ये कश्चन
 विप्र आचार्यो वा ब्रूयात् । विष्टराः विष्टराः विष्टराः ॥ प्रतिगृह्यन्ताम् इति यजमानः ॥
 प्रतिगृहीम इति विप्राः प्रतिब्रूयुः ॥ एवं यजमानेन दत्तं द्वितीयं विष्टरं सर्वे
 आचार्यादयः ऋत्विजः स्वस्वहस्ताभ्याम् उदगग्रं प्रागग्रं वा गृहीत्वा । ॐ वप्मोस्मि
 समानानामुद्यतामिव सूर्यः । इमन्तमभितिषामि यो मा कश्चाभिदासति । इति मन्त्रेण
 स्वस्वपादयोरधोभागे उदगग्रं निधाय तस्योपरि पादौ स्थापयेयुः ॥ ततः पूर्ववत्
 यजमानो गन्धाक्षतपुष्पादिसहितं सजलम् अर्घपात्रं स्वदक्षिणहस्ते आदाय तिष्ठेत् ।
 ततः अचार्यानां कश्चन विप्र आचार्यो वा ब्रूयात् । अर्घाः अर्घाः अर्घाः ॥ प्रतिगृह्यन्ताम्
 इति यजमानः ॥ आचार्यादयः ॐ आपस्थ युष्माभिः सर्वान्कामानवाप्नुवामि । इति
 मन्त्रं पठन्तः प्रतिगृहीम इति प्रतिब्रूयुः ॥ एवम् आचार्यादयः सर्वे ऋत्विजः
 स्वस्वहस्ताभ्याम् अर्घपात्रम् गृहीत्वा तत्पात्रं स्वस्य स्वस्य मस्तकं नीत्वा शिरसाऽ-
 भिवन्द्य तदर्घपात्रं निनयन् (नामयन्) यजमानेन दत्तम् अर्घपात्रस्थं जलं ॐ समुद्रं
 वः प्रहिणोमि स्वा योनिमभिगच्छत । अरिष्टाऽऽस्माकं वीरा मा परासेचिमत्पयः ।
 इति मन्त्रं पठन्तः स्वसमीपे स्थापिते पात्रान्तरे प्रक्षिपेयुः ॥ ततो यजमान एवमेव
 जलपूरितम् आचमनीयपात्रं स्वदक्षिणहस्ते गृहीत्वा तिष्ठेत् ॥ तथैव पूर्ववत् अचार्यानां
 कश्चन विप्र आचार्यो वा ब्रूयात् । आचमनीयानि आचमनीयानि आचमनीयानि ॥
 प्रतिगृह्यन्ताम् इति यजमानः ॥ प्रतिगृहीम इति विप्राः प्रतिब्रूयुः । तत आचार्या-
 दयः सर्वे ऋत्विजो यजमानेन दत्तम् आचमनीयपात्रं स्वदक्षिणहस्ते आदाय
 यामहस्ते गृहीत्वा तत्पात्राद्दक्षिणहस्ते जलम् आदाय । ॐ आमागन्यशसा सह-
 सृजवर्षसा ॥ तन्मा गुरु प्रियं प्रजानामधिपतिं पशूनामरिष्टिन्तनूनाम् ॥ इति

मन्त्रेण स्वदक्षिणहस्तस्यं तज्जलं पीत्वा पुनस्तूप्णीं द्विवारं जलं पात्राद्दक्षिणहस्ते गृहीत्वा पिबेयुः ॥ अथ मधुपर्कः ॥ एकस्मिन् कांस्यपात्रे दधिमधुघृतानि एकीकृत्य तत्पात्रम् अन्येन पात्रेण पिधाय तन्मधुपर्कपात्रं यजमानः स्वदक्षिणहस्ते आदाय तिष्ठेत् ॥ पूर्ववत् अर्चानां कश्चिद्विप्र आचार्यो वा ब्रूयात् । मधुपर्काः मधुपर्काः मधुपर्काः ॥ प्रतिगृह्यन्ताम् इति यजमानः ॥ ततो यजमानहस्तस्यं तन्मधुपर्कपात्रं ॐ मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रतीक्षे । इति मन्त्रेण आचार्यादयः सर्वे ऋत्विजः प्रतीक्षन्तः । ॐ देवस्य त्वा सवितुः प्रसव्नेश्विनोर्वाहुव्याम्पूष्णो हस्ताव्याम् ॥ ३२ ॥ इति मन्त्रेण प्रतिगृहीमः इति प्रत्युत्त्वा मधुपर्कपात्रं स्वस्वदक्षिणहस्ते गृहीयुः ॥ ततः सव्ये (धामे) पाणौ कृत्वा मधुपर्कपात्रस्योपरि आच्छादितं पात्रम् अपाकृत्य मधुपर्कं स्वस्वदक्षिणहस्तस्य अनामिकया ॐ नमः श्यावास्यायान्नशने वत्त आविद्धं तत्ते निष्कृन्तामि ॥ इति मन्त्रेण प्रदक्षिणमालोढ्य किञ्चिन्मधुपर्कं तूप्णीमनामिकया प्रागुदग्वा वहिः प्रक्षिपेयुः ॥ एवं पुनः द्विवारम् ॐ नमः श्यावास्यायान्निति मंत्रं पठित्वा प्रदक्षिणमालोढ्य अनामिकया वहिः प्रक्षिपेयुः ॥ ततो मधुपर्कप्राशनम् ॥ तत आचार्यादयः सर्वे ऋत्विजः स्वस्वदक्षिणहस्तस्यानामिकाङ्गुष्ठेन मधुपर्कं गृहीत्वा । ॐ यन्मधुनो मधव्यं परमदः रूपमन्नाद्यम् । तेनाहं मधुनो मधव्येन परमेण रूपेणान्नाद्येन परमो मधव्योन्नादोसानि ॥ इति मन्त्रेण किञ्चित् प्राशयेयुः ॥ एवं पुनर्द्विवारं स्वस्वदक्षिणहस्तानामिकाङ्गुष्ठेन मधुपर्कं गृहीत्वा ॐ यन्मधुनो मधव्यम् इति मन्त्रेण किञ्चित् प्राशयेयुः ॥ (अवशिष्टं प्रागसंचरे निनयेयुः पुत्राय शिष्याय वा दद्यात् सर्वं वा प्राश्नीयात् ।) तत आचमनम् ॥ ततः सर्वे आचार्यादय ऋत्विजो मधुपर्कप्राशनानन्तरम् आचमनं कुर्युः ॥ स्वदक्षिणहस्ते जलं गृहीत्वा । ॐ आभागन्यशसा सद्यःसृजवर्चसा । तं मा कुरु प्रियं प्रजानामधिपतिं पशूनामरिष्टिं तनूनाम् ॥ अनेन मन्त्रेण सकृदाचमनं विधाय पुनर्द्विवारं तूप्णीम् आचामेयुः ॥ एवमाचमनं विधाय तत आचार्यादयः सर्वे ऋत्विजो धामहस्ते जलं गृहीत्वा दक्षिणहस्तेन प्राणान्संस्पृशेयुः ॥ ॐ वाज्रऽआस्येऽस्तु (इति दक्षिणहस्ताङ्गुलिभिः आस्यं स्पृशेयुः) ॥ ॐ नसोमं प्राणोऽस्तु (इति दक्षिणहस्तस्य तर्जन्यङ्गुष्ठेन नासापुटौ स्पृशेयुः) ॥ ॐ अक्षोमं चक्षुरस्तु

१ मधुपर्कमिवा प्रसृचम् इति वचनात् । मधुन्वाता कृतायतं इति विभिन्नैः प्रतिमन्त्रं विचारं प्राशयेत् । २ ननु उच्छिष्टो विप्रो मधुपर्कस्य पुनर्मन्त्रावृत्त्या कथं प्राशयेदिति चेत् । साम्बूद्वेषुपले येव मुष्ण-
हानुष्ठेने । मधुपर्कं च सोमे च नोच्छिष्टं मनुस्मृतौ इति मनुस्मृत्यामाणात् ॥ तथैव उच्छिष्टस्य मधुपर्कस्य पुन पुनर्मन्त्रावृत्त्या प्राशनेऽपि न दोषः 'नोच्छिष्टो मधुपर्कः' इति पूर्वोक्तवचनादप्यवगम्यते । ३ अनेनेव मन्त्रेणाचमनं विधेयमिति चेत् । ॐ वेत्तव्यं सहा इत्यारि स्मार्तावननस्तपि विधानात् ॥

(इति दक्षिणहस्तस्य मध्यमाङ्गुष्ठेन युगपच्चक्षुपी स्पृशेयुः) ॐ कर्णयोर्मै-
 श्रोत्रमस्तु (इति दक्षिणहस्तस्य अनामिकाङ्गुष्ठेन दक्षिणवामकर्णौ स्पृशेयुः) ॥
 ॐ बाह्योर्मै वलमस्तु (इति दक्षिणहस्तस्य कराग्रेण दक्षिणबाहुं वामबाहुं च
 स्पृशेयुः) ॥ ॐ ऊर्वोर्मैऽओजोस्तु (इति दक्षिणहस्तस्य कराग्रेण दक्षिणवामोरु
 स्पृशेयुः) ॥ ॐ अरिष्टानि मेऽङ्गानि तनूस्तन्वा मे सह सन्तु (इति शिरःप्रभृति-
 पादान्तान्यङ्गानि उभाभ्यां हस्ताभ्यां स्पृशेयुः ॥) ततो मधुपर्काङ्गोरुत्सर्जनं
 कुर्यात् ॥ यजमानोऽर्च्यसङ्ख्याकं गोनिष्कयद्रव्यं गृहीत्वा ब्रूयात् । गौर्गौर्गौः ।
 तत आचार्यादयः माता रुद्राणां दुहिता वसूनाः स्वसादित्यानाममृतस्य नाभिः ॥
 प्रनुवोचं चिकितुपे जनाय मागामनागामदितिं वधिष्ठ । इति मन्त्रं पठित्वा । अस्मा-
 कम् अमुकशर्मणाम् अस्य यजमानस्य च पाप्मा हतः । इति तूष्णीमुक्त्वा उत्सृजत
 तृणान्यस्तु इत्युच्चैर्ब्रूयात् ॥ तत यजमानो गोनिष्कयद्रव्यम् उत्सृजेत् ॥ तद्रव्यम्
 आचार्यादय ऋत्विजो विभज्य विभज्य गृह्णीयुः । अथवा आचार्य एव गृह्णीयात् ॥

इति आचार्यादीनां मधुपर्कार्चनप्रयोगः ॥

॥ अथ आचार्यादिपूजनपूर्वकप्रार्थनाप्रयोगः ॥

ततो यजमानो वृत्तान् ब्राह्मणान् यथाशक्ति गन्धादिभिः पुष्पमालाभिश्च
 समभ्यर्च्य हस्ते कुसुमाञ्जलिम् आदाय आचार्यादीनां सर्वेषाम् ऋत्विजां प्रार्थनां
 कुर्यात् ॥ यथा । ब्राह्मणाः सन्तु मे शस्ताः पापात् पान्तु समाहिताः ॥ देवानाञ्चैव
 दातारः पातारः सर्वदेहिनाम् ॥ १ ॥ जपयज्ञैस्तथा होमैर्दानैश्च विविधैः पुनः ॥
 देवानाञ्च ऋषीणाञ्च तृक्ष्यर्थं याजकाः कृताः ॥ २ ॥ येषां देहे स्थिता वेदाः पाव-
 यन्ति जगन्नयम् ॥ रक्षन्तु सततं ते मां गायत्रीयागसंस्थिताः ॥ ३ ॥ ब्राह्मणा
 जङ्गमं तीर्थं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ येषां वाक्योदकेनैव शुद्ध्यन्ति मलिनो
 जनाः ॥ ४ ॥ पावनाः सर्ववर्णानां ब्राह्मणा ब्रह्मरूपिणः ॥ सर्वकर्मरता नित्यं
 वेदशास्त्रार्थकोविदाः ॥ ५ ॥ श्रोत्रियाः सत्यवाचश्च गायत्रीध्यानतत्पराः ॥ यद्वा-
 क्यामृतसंसिका ऋद्धिं यान्ति नरद्रुमाः ॥ ६ ॥ अङ्गीकुर्वन्तु कर्मैतत् कल्पद्रुमसमा-
 शिपः ॥ यथोक्तनियमैर्युक्ता मन्त्रार्थे स्थिरयुद्धयः ॥ ७ ॥ यत्कृपालोचनात्सर्वा
 ऋद्धयो ष्टद्धिमाप्नुयुः ॥ गायत्रीयागसंपूज्याः सन्तु मे नियमान्विताः ॥ ८ ॥
 अक्रोधनाः शौचपराः सततं ब्रह्मचारिणः ॥ गायत्रीध्यानसन्ध्येयाः प्रसन्नमनसः
 सदा ॥ ९ ॥ अदुष्टभाषणाः सन्तु मा सन्तु परनिन्दकाः ॥ ममापि नियमा
 ह्येते भवन्तु भवतामपि ॥ १० ॥ ऋत्विजश्च यथापूर्वं शक्रादीनां मलेऽभ-

वन् ॥ यूर्य तथा मे भवत ऋत्विजो द्विजसत्तमाः ॥ ११ ॥ गायत्रीयागनिष्पत्तौ
 भवन्तोऽभ्यर्चिता मया ॥ सुप्रसन्नैः प्रकर्तव्यं कर्मेदं विधिपूर्वकम् ॥ १२ ॥
 (इति संप्रार्थ्य तान् ब्रूयाद्यथावत् क्रियतां विधिः) ॥ ततः कुसुमाञ्जलिम् आचार्या-
 दृत्विजां समीपे निधाय करसंपुटौ कृत्वा तान् प्रणमेत् ॥ ततो यजमानभाले ॐ
 स्वस्तिनः ॥ ३६ ॥ इति मन्त्रेण तिलकं कृत्वा सर्वे आचार्यादय ऋत्विजः ॐ
 त्रिभुवनानि देव सवितर्दुरितानि परासुव । यद्भद्रं तन्नऽआसुव ॥ ३७ ॥ इति मन्त्रं
 पठित्वा आशिषो दद्युः ॥

॥ इति आचार्यादिपूजनपूर्वकप्रार्थनाप्रयोगः ॥

॥ अथ मण्डपप्रवेशपूर्वकदिग्रक्षणम् ॥

आचार्यादीनां मधुपर्कार्चनानन्तरं सपत्नीको यजमानः आचार्यब्रह्मात्विक्-
 समन्वितः शुक्लमाल्याम्बरधरः पूजाद्युपयुक्तसंभारान्स्मभृत्य गन्धाक्षतपुष्पमाला-
 दिभिः सौभाग्यद्रव्यादिभिश्चार्यैर्चितजलपूरितकलशं पत्नीहस्तयोर्ग्राहयित्वा मङ्ग-
 लवाद्यघोषेण भद्रं कर्णेभिरिति वेदमन्त्रघोषेण च समन्वितो मण्डपं प्रदक्षिणीकृत्य

१ याज्ञिका मंडप प्रदक्षिणीकृत्य पश्चिमद्वारं समागत्य मंडपाद्दहिरेव भूमिकूर्मानन्तदेवतानाम् अक्षतपुत्रेषु
 पूजनं कुर्वन्ति । तदनन्तरं यजमानस्य हस्तेन रक्षोर्ग्रैर्मन्त्रैः सर्वदिक्षु भूतोत्सादनं कारयित्वा तेन सह मंडपं प्रविश्य
 पद्मगन्धैः मंडपं प्रोक्षयन्ति परश्च तत्सर्वं गतानुगतिकं प्रतिभाति । वस्तुतस्तु तत्सर्वं मंडपप्रवेशानन्तरं गणेशपूजा कृतवैव
 कार्यम् ॥ तद्यथा-मण्डपे पश्चिमद्वारेणैव प्रवेशः कार्यः ॥ शुक्लमाल्याम्बरधरः शुक्लगन्धानुलेपनः ॥ यजमानः सपत्नीकः
 पुत्रपौत्रसमन्वितः ॥ पश्चिमद्वारमाश्रित्य प्रविशेयागमंडपम् ॥ केचन मंडपप्रवेशानन्तरम् ऋत्विजां वरणापि कुर्वन्ति
 परंच-साचार्यो यजमानः मंडपं प्रविशेत्-इति शास्त्रोक्तिप्रामाण्यात् आचार्यादीनां वरणानन्तरमेव मंडपप्रवेशः
 शास्त्रसमतः । अन्यथा साचार्यो यजमान इति वचनस्य वैयर्थ्यापत्तेः । अतस्ते मंडपे वरणादिकं कुर्वीत् इति
 वक्षारोऽनभिज्ञ एव ॥ तथैव हेमाद्रौ-पश्चिमद्वारविशेषमपि प्रतिष्ठाप्रकरणेऽभिहितम् । तथैव प्रवेशानन्तरं मंडपस्य
 पूजा कृतवैव वास्तुपूजनं कार्यम् ॥ मंडपं संप्रविश्याथ तोरणादि प्रपूज्य च ॥ वास्तुयागं ततः कुर्यात्
 प्रासादे मंडपेऽथवा ॥ तदपि वास्तुपूजनं प्रवेशोत्तरं बभ्र्यमाणसिद्धार्थविकिरणादि कृत्वा कार्यम् ॥
 समंततश्च सिद्धार्थान् किरैरक्षोभ्रमंत्रतः ॥ भूतसहान्विप्रसहानुत्सारयितुमाहतः ॥ इति सप्रहोक्तेः ॥ ततः
 पद्मगन्धेन प्रोक्षणम् ॥ "सर्वतः पद्मगन्धेन प्रोक्षयेयागमंडपम् ॥ आपोहिष्ठावृचैर्नैव ततः स्वस्त्वयनं
 जपेत् ॥ तत्र-जानुभ्यां धरणी गत्वा मंडपं प्रविशेत्ततः ॥ पश्चिमेनैव द्वारेण मंडपं नेतरण तु ॥ होमद्रव्यं तु
 पूजं दानार्थं दक्षिणेन वै ॥ प्रतिष्ठायाश्च सभारानुत्तरेण प्रवेशयेत् ॥ रदकल्पपुत्रेऽपि तथैव कथितम् ॥
 अक्षस्योचपूर्वकं यजमानः पश्चिमद्वारेण प्रविशेत्-अङ्गं सकोचयन्नतः प्रविशेद्दक्षिणाङ्गिणा ॥ नैर्कृत्यां दिशि
 वास्तवीशं (वास्तोष्पतिं) ब्राह्मणोश्च समर्चयेत् ॥ इति शारदातिलकेऽपि ॥

२ प्रायः बहवो विद्वांसः प्रवेशकलशे यद्भक्तमपि प्रमाणभूते रदकल्पपुत्रे तद्भक्त्यर्काऽनन्तदेवेनानुक्तमपि
 बर्धिन्यादिदेवतानामावाहनं पूजनञ्च कुर्वन्ति । तत्सर्वमस्माकं गतानुगतिकमेव प्रतिभाति । अतोऽस्मानि-
 र्मूलमन्येनोक्तम् ॥ परश्च येषां तत्समस्तं स्यात्तदर्थं टिप्पण्यां कीर्यते ॥ तद्यथा । यजमानो हस्ते जलं गृहीत्वा ॥
 अपपूर्वोच्चारितः ॥ शुभमुपयतिषौ धीगायत्रीपुरस्करणकर्मात्रतया मण्डपप्रवेशार्थं बर्धिनीकलशस्थापनं तत्र
 बर्धिन्यादिदेवतानामावाहनं पूजनं च करिष्ये ॥ एतः स्वमीपे भूमौ अक्षतैः पुञ्जं विधाय तत्र भूमिं रश्मिं रश्मि
 महीशोः पृथिवी ॥ तत्र यवप्रक्षेपः- ॐ ज्योषथ सः ॥ तदुपरिकृत्यस्थापनम्- ॐ आजिग्र कस्त्यं ॥ कतये

मण्डपस्य पश्चिमद्वारं समागत्य जानुभ्यां धरणीं गत्वा स्वाङ्गं सङ्कोचयन्
 क्षिणापादपुरःसरं मण्डपान्तः प्रविशेत् ॥ ततस्तं जलपूरितं मङ्गलकलः
 मण्डपस्येशान्यां दिशि आप्रेष्यां वा स्थापयित्वा स्वयं सपत्नीकोऽभ्यायतनात्
 श्विमत् उपविश्य । आचमनं प्राणायामञ्च विधाय हस्ते जलं गृहीत्वा प्रारब्धत्
 सग्रहमखगायत्रीपुरश्चरणकर्मणोऽङ्गतया दिग्दक्षिणं पञ्चगव्यकरणं भूमिपूजनं
 करिष्ये । तत्रादौ पञ्चोपचारैः षोडशोपचारैर्वा गणेशपूजनं करिष्ये । इति सङ्कल
 विधाय यथाशक्ति गणेशपूजां कृत्वा हस्ते गौरसर्पपान् गृहीत्वा भूतोत्सादः
 कुर्यात् ॥ तद्यथा । वामहस्ते गौरसर्पपानादाय स्वदक्षिणहस्तेनाच्छाद्य मन्त्रान्पठेत् ।
 ॐ कृष्णुष्व पाज्जं प्रतितिष्ठ पृथ्वीं वाहि राजेवामवाँऽऽइभेन । तृप्स्वीमनु प्रसि
 तिन्द्रूणानोस्तासिद्विद्यैरक्षसुस्तापिष्ठैः ॥ १३ ॥ तवंबभ्रुमासंऽआशुया पतन्त्यनु
 स्पृशधृपताशोशुचानः ॥ तर्पुंऽप्यग्ने जुहा पतङ्गानसन्दितो विसृज्विष्वगुल्का
 ॥ १३ ॥ प्रतिस्पृशो विसृजतृष्णितमो भवां प्रायुर्विशोऽस्याऽअद्वेषः ।
 योनो दूरेऽअघशं सोयोऽअन्यग्ने मार्किष्टेव्यधिरादधपीत् ॥ १३ ॥ उदं
 तिष्टप्रत्यार्तनुष्युद्भुमित्राँऽओपतात्तिग्महेते ॥ योनोऽअरातिः समिधानचत्रे
 नीचा तर्धक्ष्यतसत्र शुष्कम् ॥ १३ ॥ ऊर्ध्वो भव प्रतिविद्य्याद्यस्मदाविकृणुष्व

जलपूरणम्—ॐ वरुणस्योत्तमं ॥ गन्धप्रक्षेपः—ॐ त्वाङ्गधर्वा ० ॥ धान्यप्रक्षेपः—ॐ धान्यमसिधि ॥ सर्वैष
 धिप्रक्षेपः—ॐ व्याऽओपधीः ॥ दूर्वाप्रक्षेपः—ॐ काण्डात्काण्डात्प्र ॥ पद्मपद्मप्रक्षेपः—ॐ अश्वत्थेवोनि ॥ सप्त
 प्रक्षेपः—ॐ सोनापृथिवि ॥ फलप्रक्षेपः—ॐ व्याः फलिनी ॥ पद्मप्रक्षेपः—ॐ परित्राजपतिः कः ॥ हिरण्य
 क्षेपः—ॐ हिरण्यगर्भः समः ॥ रक्तसूत्रेण बन्धेन वा वेष्टयेत्—ॐ युवामुवासाः परि ॥ पूर्णपात्रमुपरि न्यसेत्
 ॐ पूर्णादूर्ध्वं परापत ॥ वरुणमावाहयेत् ॥ ॐ तत्त्वायामि ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अस्मिन्कलशे वरुणं सार्धं सप्त
 साक्षिण्यम् आवा ० स्था ॥ तत्रैव—वर्धिन्यै नमः वर्धिमीमावाहयामि स्थापयामि । ब्रह्मणे ० ब्रह्मणमा ० स्था । इन्द्राव
 इन्द्रा ० स्था ० । विष्णवे ० विष्णुमा ० स्था ० । मातृभ्यो ० मातृः आ ० स्था ० । सागरेभ्यो ० सागरान् आ ० स्था ० ।
 मत्त्रे ० महीमा ० स्था ० । नदीभ्यो ० नदीः आ ० स्था ० । तीर्थेभ्यो ० तीर्थानि आ ० स्था ० । गायत्र्यै ० गायत्रीम्
 आ ० स्था ० । ऋग्वेदाय ० ऋग्वेदम् आ ० स्था ० । यजुर्वेदाय ० यजुर्वेदम् आ ० स्था ० । सामवेदाय ० सामवेदम्
 आ ० स्था ० । अथर्ववेदाय ० अथर्ववेदम् आ ० स्था ० । अग्नये ० अग्निम् आ ० स्था ० । आदित्येभ्यो ० आदित्या
 आ ० स्था ० । एकादशदेभ्यो ० एकादशदेवान् आ ० स्था ० । महर्ष्यो ० महर्षः आ ० स्था ० । गन्धर्वेभ्यः
 गन्धर्वान् आ ० स्था ० । ऋषये ० ऋषिम् आ ० स्था ० । वरुणाय ० वरुणम् आ ० स्था ० । वायवे ० वायुम् आ
 स्था ० । धनदाय ० धनदम् आ ० स्था ० । यमाय ० यमम् आ ० स्था ० । धर्माय ० धर्मम् आ ० स्था ० । शिवाय
 शिवम् आ ० स्था ० । यज्ञाय ० यज्ञम् आ ० स्था ० । विधेभ्यो देवेभ्यो ० विश्वान्देवान् आ ० स्था ० । स्कन्दाय
 स्कन्दम् आ ० स्था ० । गणेशाय ० गणेशम् आ ० स्था ० । यज्ञाय ० यज्ञम् आ ० स्था ० । अरुणाय ० अरुण
 न्दीम् आ ० स्था ० ॥ प्रतिष्ठापनम्—ॐ मनोज्ञति ॥ वरुणवर्धिण्यावावाहितदेवताः शुभप्रतिष्ठिता वरदा भवत ॥
 ततः ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणवर्धिण्यावावाहितदेवताभ्यो नमः इत्यनेन षडोपचारैर्वा षोडशोपचारैः सम्पूज्य प्रार्थयेत्—
 वर्धिनि त्वं महाभाग सर्वतीर्थोदकप्रदता । अतस्त्वा प्रार्थये देवि भव त्वं कुलवर्धिनी ॥ हस्ते जलमादान—अनदा
 पूजया वरुणवर्धिण्यावावाहितदेवताः प्रीयन्ताम् ॥

दैव्याद्यग्ने ॥ अर्वस्तिथरातनुहियातुजुनाञ्जामिमजामिम्प्रमृणीहि शत्रून् ॥ अग्ने-
 ष्ट्रातेर्जसा सादयामि ॥ १३ ॥ अपसर्पन्तु ते भूता ये भूता भूमिसंस्थिताः । ये
 भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥ १ ॥ अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचाः
 सर्वतो दिशम् ॥ सर्वेषामविरोधेन गायत्रीयागमारभे ॥ २ ॥ यदत्र संस्थितं भूतं
 स्थानमाश्रित्य सर्वतः ॥ स्थानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्रस्थं तत्र गच्छतु ॥ ३ ॥
 भूतप्रेतपिशाचाद्या अपक्रामन्तु राक्षसाः ॥ स्थानादस्माद्भ्रजन्वन्वत्स्वीकरोमि
 भुवन्त्विमाम् ॥ ४ ॥ भूतानि राक्षसा वापि येऽत्र तिष्ठन्ति केचन ॥ ते सर्वेऽ-
 प्यपगच्छन्तु गायत्रीयागमारभे ॥ ५ ॥ इति ईशानादिसर्वदिक्षु सर्पपान्विकिरेत् ॥
 ततः पञ्चगव्यं कुर्यात् ॥

॥ इति मण्डपप्रवेशपूर्वकदिग्भक्षणप्रयोगः ॥

॥ अथ पञ्चगव्यकरणम् ॥

यजमानः आचार्यो वा स्वसमीपे कांस्यपात्रं निधाय तत्र गोमूत्रं क्षिपेत् ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः ॥ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचो-
 दयात् ॥ १ ॥ ततो गोमयम् ॥ ॐ मानस्तोके तनये मानऽआर्युपि मानो
 गोषु मानोऽअश्वेषुरीरिपः ॥ मानोऽवीरान्नुद्भामिनो वधीर्हविष्मन्तुः सदमित्वा
 हवामहे ॥ १ ॥ गोमयं क्षिप्वा ततः क्षीरम् ॥ ॐ आप्यायस्व समेतुते विश्वतः
 सोमवृष्यम् । भवाद्वाजस्य सङ्गथे ॥ १ ॥ क्षीरं क्षिप्वा ततो दधि ॥ ॐ
 दुधिक्रावणोऽअकारिपञ्चिष्णोरश्वस्यद्वाजिनः ॥ सुरभिनोमुखाकरत्प्रणऽआर्युः
 पितारिपत् ॥ १ ॥ दधि क्षिप्वा तत आज्यम् ॥ ॐ तेजोसि शुक्रमस्यमृतमसि
 धामनामासि प्रियन्देवानामनाधृष्टन्देवयजनमसि ॥ १ ॥ आज्यं क्षिप्वा ततः
 कुशोदकम् ॥ ॐ देवस्यस्त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्ज्वरुहन्वाभ्युष्णो हर्ता-
 व्याम् ॥ १ ॥ अनेन मन्त्रेण कुशोदकं क्षिप्वा । ॐ इति पञ्चगव्यम् आलोच्य । ॐ
 आपोहिषेति त्र्युचैन कुशैः पञ्चगव्येन यज्ञमण्डपं प्रोक्षयेत् ॥ ततः स्योनापृथिविः
 ॥ १ ॥ इति मन्त्रेण ॐ महीधौः पृथिवी ॥ १ ॥ इति मन्त्रेण च भूमिं गन्धादिभिः
 संपूज्य यजमानः कृताञ्जलिः सन् ॐ स्वस्तिन् इन्द्रो ॥ १ ॥ इत्येतं मन्त्रं त्रिवारं
 जपेत् ॥ पुनर्गृहीतकुसुमाञ्जलिर्यजमानः ऊर्ध्वं पश्यन् । देवा आयान्तु यातुधाना
 अपयान्तु विष्णो देवयजनं रक्ष ॥ इति पठन् कुसुमाञ्जलिमूर्ध्वं प्रक्षिप्याचारात्
 भूमौ प्रादेशं कुर्यात् ॥

॥ इति पञ्चगव्यकरणम् ॥

॥ अथ वास्तुमण्डलदेवतापूजनप्रयोगः ॥

अथ वास्तुमण्डलार्थं चतुःपष्टिकोष्टात्मके वास्तुपीठे पश्चिमत आरभ्य प्रागायता दक्षिणत आरभ्य उत्तरायता नव नव रेखाः कृत्वा तत्र समचतुरस्रेऽर्धसार्धाद्विप-

१ अत्र चतुःपष्टिकोष्टात्मकेऽपि वास्तुपीठे केचन शिष्टा गृहे प्रासादे च शिरयादि तम एव विहित इति मात्स्यस्य प्रमाणमतीत्यस्य वास्तुमण्डलस्य बहिरीशाननेगे ईशानकोणस्य दक्षिणार्धपदादारभ्य शिरयादि देवान् स्थापयन्ति ॥ परमं रुद्रकल्पद्रुमकारास्तु नवरेखामि चतुःपष्टिकोष्टात्मक वास्तुपीठ निर्माण मध्यपद चतुष्टये वास्तोर्हृदये ब्रह्माण, मध्यचतु कोष्टकात् पूर्वदक्षिणपश्चिमोत्तरदिक्षु द्विपदेषु अर्धमादीन् चतुरो देवान्, तथैव मध्यचतु कोष्टकसामेयादिविदिक्षु आग्नेयदक्षिणकोष्टकादारभ्य दक्षिणोत्तरयो अर्धाधुप पदेषु सावित्रादीन् द्वौ देवान् तथैव वास्तुमण्डलस्य बहि ईशानकोणे तद्दक्षिणार्धपदा दारभ्य क्रमेणेशानकोणपर्यन्त अर्धे सार्धं चत्वारि द्विपदानि एव चतुर्णां दिशा द्वान्निशत्पदेषु शिष्टयादिद्वान्निशदेवान् तथैव ईशानादिकोणेषु चरक्यादीन्, तथैव पूर्वादिविदिक्षु स्कन्दादीन् दिग्विदिक्षु दश इन्द्रादींश्च देवान् स्थापयन्ति ॥ एव चतुःपष्टिकोष्टात्मकेऽपि ब्रह्मादिदेवानां शिरयादिदेवानाम्बावाहन इत्यते ॥ अस्माभिस्तु रुद्रकल्पद्रुमकाराणामेव पश्चिमवलयस्य ब्रह्मादि देवानाम् आवाहनं पूजनश्च स्वीकृत्य मन्त्रप उपहारीकृतम् ॥ तथैव पचरात्रे “चतुःपष्टिको वास्तु प्रासादे ब्रह्माण स्मृत ” इत्युक्त्वा “मन्त्रपान्प्रवरान्वक्ष्ये प्रासादस्वातुरूपत ” इति मन्त्रस्यापि प्रासादसाम्यम् अस्तीकृतम् ॥ तत्प्रसारश्च शारदातिलकादावपि अभिहित ॥ स एव शारदातिलकायुक्त सङ्क्षेपेण प्रदर्शयते ॥ आचार्यां वास्तुहोमां शुष्ट स्थण्डिल वा विधाय तदीशाने हस्त्रमात्रा वेदिका कृत्वा ईशानादिकोणेषु-विशन्तुभूतले नागा लोकपालां सर्वत ॥ मण्डलेऽत्रावतिष्ठन्तु ह्यातुर्वलकरा सदा ॥ इति शङ्करोपेण कुर्यात् ॥ ततोऽग्निभ्योऽप्यथ सर्वभ्यो चान्ये तत्समाप्तिता ॥ तेभ्यो बलिं प्रयच्छामि पुण्यमोदनमुत्तमम् ॥ इत्यादिभिः शङ्कुपार्श्वे भापभक्तबलिं दद्यात् ॥ ततो देवामास्तूते वन्न शुभर्णोदिशलाकया ॥ शान्ता यशोवती कान्ता विशाला प्राणवाहिनी ॥ सती च सुमन मदा सुभद्रा नवमी मता इति नव रेखा बुभुक्षादिना प्रागपरायता कृत्वा ॥ हिरण्या सुभ्रता लक्ष्मीर्विभूति विमला प्रिया ॥ जया काला विशोका चेति नव रेखा दक्षिणोत्तरायता कृत्वा मध्यकोष्टचतुष्टयनेरीकृत्य चतुःकोणेषु रेखा दद्यात्तैनार्धपदानि सपयन्ते ॥ ततस्तत्र ब्रह्मादीनावाहयेत् ॥ वास्तोश्चतुरस्र शरीरम् आक्रम्य देव स्थिता इति तत्तत्पदेषु तत्तद्देवानाम् आवाहनम् ॥ तत्र मध्यपदचतुष्के वास्तोर्हृदये ब्रह्माणम् ॥ पूर्वपदद्वये दक्षिणस्तने अर्धमणम् ॥ दक्षिणपदद्वये जठरदक्षिणे विवस्वन्तम् ॥ पश्चिमपदद्वये जठरत्वामि मित्रम् ॥ उदक्षपदद्वये वामस्तने पृथ्वीधरम् ॥ आग्नेयपदार्धयोर्दक्षिणोत्तरयोर्दक्षिणहस्ते सावित्रसवितारी ॥ नैर्ऋत्यपदार्धयोर्दक्षिणोत्तरयोः षृणमेद्वयो विद्युचाधिपज्यौ ॥ वायव्यपदार्धयोर्दक्षिणोत्तरयोर्वामहस्ते राजयक्ष्मरुद्वी ॥ ईशानपदार्धयोर्दक्षिणोत्तरयोर्वैश्वानरापापवत्सौ ॥ ईशानपददक्षिणार्धे शिरसि शिखिनम् ॥ तद्दक्षिणे सार्धपदे दक्षिणनेत्रे पर्जन्यम् ॥ तद्दक्षिणे पदद्वये दक्षिणध्रोने जयन्तम् ॥ तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणासे कुक्षिशायुधम् ॥ तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिण बाहौ सूर्यम् ॥ तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणबाहौ सत्यम् ॥ तद्दक्षिणसार्धपदे दक्षिणकूर्परे मृशम् ॥ तद्दक्षिणाग्नेयपदार्धे दक्षिणप्रवाहौ आकाशम् ॥ तत्पश्चिमार्धे दक्षिणप्रवाहौ वायुम् ॥ तत्पश्चिमसार्धपदे दक्षिणमणिबन्धे पूषणम् ॥ तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणपार्श्वे वितथम् ॥ तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणपार्श्वे गृध्रसतम् ॥ तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणोरी यमम् ॥ तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणजानौ गन्धर्वम् ॥ तत्पश्चिमसार्धपदे दक्षिणजङ्घायाम् मृगश्रामम् ॥ तत्पश्चिमनैर्ऋत्य पदार्धे दक्षिणसिंघि च मृगम् ॥ तदुत्तरनैर्ऋत्यपदार्धे पादयोः पितृन् ॥ तदुत्तरसार्धपदे वामसिंघि दीवारिकम् ॥ तदुत्तरपदद्वये वामजङ्घायौ सुप्रियम् ॥ तदुत्तरपदद्वये वामजानौ पुण्डन्तम् ॥ तदुत्तरपदद्वये वामोरी वरुणम् ॥ तदुत्तरपदद्वये वामपार्श्वे अश्वरम् ॥ तदुत्तरसार्धपदे वामपार्श्वे शोषम् ॥ तदुत्तरवायव्यपदार्धे वाममणिबन्धे पापम् ॥ तत्प्रागवायव्यपदार्धे वामप्रवाहौ रोगम् ॥ तत्प्राक्सार्धपदे वामप्रवाहायेव अहिम् ॥ तत्प्राक्सपदद्वये वामकूर्परे मुख्यम् ॥ तत्प्राक्सपदद्वये वामबाहौ भाष्टम् ॥ तत्प्राक्सपदद्वये वामबाहौ सोमम् ॥ तत्प्राक्सपदद्वये वामांसे सर्पम् ॥ तत्प्राक्सार्धपदे वामधोत्रे अदितिम् ॥ तत्प्रागर्धपदे वामनेत्रे दिनम् ॥ (तत् उत्तरे वासीष्यत० इति बाल्यम् ॥) ततो ईशानादिविदिक्षु चरकी विदारी पूतनां वापराक्षसीम् ॥ पूर्वोदिविदिक्षु स्कन्दम् अर्धमण जूम्भक पिलिपि ष्टम् (दिविदिक्षु च इन्द्रादीन् दत्त) ॥ एतत्सर्वं शारदानिके प्रसिद्धम् इति दिक् ॥

दादिभिः पदैः पञ्चतवारिंशत्पदानि निर्माय मध्यचतुःकोष्टकादारभ्य ब्रह्मादि-
 देवतानाम् आवाहनं कुर्यात् ॥ तत्रादौ सपत्नीको यजमानो वास्तुपीठस्य समीपे
 पश्चिमाभिमुख उपविश्य आचम्य प्राणायामं कुर्यात् ॥ ततो हस्ते जलं गृहीत्वा
 अद्यपूर्वोच्चारित एवंगुणविशेषणविशिष्टायां शुभपुण्यतिथौ प्रारब्धस्य श्रीगाय-
 त्रीपुंरश्चरणकर्मणः साङ्गतासिद्धयर्थम् अस्मिञ्चतुःपष्टिकोष्टात्मके वास्तुपीठे ब्रह्मादि-
 वास्तुमण्डलदेवतानाम् आवाहनं पूजनञ्च करिष्ये ॥ तत्रादौ वास्तुपीठस्य आग्ने-
 यादिकोणक्रमेण शङ्कुरोपणम् ॥ आग्नेय्याम् । ॐ विशन्तु भूतले नागा लोकपा-
 लाश्च सर्वतः । मण्डलेऽत्रावतिष्ठन्तु ह्यायुर्वलकराः सदा ॥ १ ॥ ततो नैर्ऋत्याम् ।
 विशन्तु भूतले नागा लोकपालाश्च सर्वतः । मण्डलेऽत्रावतिष्ठन्तु ह्यायु-
 र्वलकराः सदा ॥ २ ॥ ततो वायव्याम् । विशन्तु भूतले नागा लोकपालाश्च सर्वतः ।
 मण्डलेऽत्रावतिष्ठन्तु ह्यायुर्वलकराः सदा ॥ ३ ॥ तत पेशान्याम् । विशन्तु भूतले
 नागा लोकपालाश्च सर्वतः । मण्डलेऽत्रावतिष्ठन्तु ह्यायुर्वलकराः सदा ॥ ४ ॥
 एवमाग्नेयादिषु चतुष्कोणेषु शङ्कूनारोप्याग्नेयादिक्रमेणैव मापभक्तं दध्योदनं वा
 वलिं दद्यात् ॥ आग्नेय्यां शङ्कुसमीपे वलिं निधाय हस्ते जलं गृहीत्वा । ॐ अग्नि-
 भ्योऽप्यथ सर्पेभ्यो ये चान्ये तान्समाश्रिताः ॥ वलिं तेभ्यः प्रयच्छामि पुण्यमो-
 दनमुत्तमम् ॥ १ ॥ इति जलमुत्सृजेत् ॥ एवं नैर्ऋत्यां शङ्कुसमीपे वलिं निधाय
 हस्ते जलं गृहीत्वा । ॐ नैर्ऋत्याधिपतिश्चैव नैर्ऋत्यां ये च राक्षसाः ॥ वलिं तेभ्यः
 प्रयच्छामि पुण्यमोदनमुत्तमम् ॥ २ ॥ इति जलमुत्सृजेत् ॥ ततो वायव्यां शङ्कु-
 समीपे वलिं निधाय हस्ते जलं गृहीत्वा । ॐ नमो वै वायुरक्षेभ्यो ये चान्ये तान्स-
 माश्रिताः ॥ वलिं तेभ्यः प्रयच्छामि पुण्यमोदनमुत्तमम् ॥ ३ ॥ इति जलमु-
 त्सृजेत् ॥ तत पेशान्यां शङ्कुसमीपे वलिं निधाय हस्ते जलमादाय । ॐ रुद्रेभ्यश्चैव
 सर्पेभ्यो ये चान्ये तान्समाश्रिताः ॥ वलिं तेभ्यः प्रयच्छामि पुण्यमोदनमुत्त-
 मम् ॥ ४ ॥ इति जलमुत्सृजेत् ॥ तत आग्नेय्यादिक्रमेण शङ्कुदेवताभ्यो नमः गन्धं पुष्पं
 धूपं दीपं नैवेद्यं समर्पयामि ॥ सर्वोपचारार्थं नमस्कारान् स० ॥ अनेन शङ्कुरो-
 पणपूर्वकं बलिदानेन चतस्र आग्नेय्यादिविदिग्देवताः प्रीयन्तां न मम ॥

अथ रेखाकरणं पूजनञ्च ॥ वास्तुपीठे श्वेतं वस्त्रं प्रसार्य तदुपरि सुवर्णशलाकया
 कुशशलाकया वा पश्चिमत आरभ्य प्रागायता उदक्त्संस्था दक्षिणत आरभ्य उदगा-
 यता प्राक्त्संस्थाः समचतुरस्रा नव नव रेखा विदध्यात् ॥ पूर्वं पश्चिमत आरभ्य प्रागा-
 यता उदक्त्संस्था नवरेखाः कार्याः ॥ ॐ शान्तायै नमः ॥ १ ॥ ॐ अथशोबल्यै नमः ॥ २ ॥
 ॐ कान्तायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ विशालायै नमः ॥ ४ ॥ ॐ प्राणवाहिन्यै नमः ॥ ५ ॥

ॐ सत्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ सुमनायै नमः ॥ ७ ॥ ॐ नन्दायै नमः ॥ ८ ॥
 ॐ सुभद्रायै नमः ॥ ९ ॥ ततो दक्षिणत आरभ्य उदगायताः पूर्वदिकुंशं
 नव रेखाः कार्याः ॥ ॐ हिरण्यायै नमः ॥ १ ॥ ॐ सुव्रतायै नमः ॥ २ ॥ ॐ
 लक्ष्म्यै नमः ॥ ३ ॥ ॐ विभूत्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐ विमलायै नमः ॥ ५ ॥
 ॐ प्रियायै नमः ॥ ६ ॥ ॐ जयायै नमः ॥ ७ ॥ ॐ कालायै नमः ॥ ८ ॥
 ॐ विशोकायै नमः ॥ ९ ॥ हस्तेऽक्षतान्गृहीत्वा ॥ ॐ मनोजुतिर्जुपता० ॥ १३ ॥ रेखा-
 देवताः सुप्रतिष्ठिता वरदा भवत । ॐ रेखादेवताभ्यो नमः गन्धं पुष्पं धूपं दीपं
 नैवेद्यं समर्पयामि ॥ सर्वोपचारार्थं नमस्कारान् समर्पयामि ॥ अनेन रेखादेवतानां
 पञ्चोपचारैः कृतेन पूजनेन रेखादेवताः प्रीयन्तां न मम ॥

॥ अथ वास्तुपीठस्य चतुःपष्टिकोष्टात्मकं मण्डलम् ॥

६७ ईशानम् ।	६२ महालयम् ।	५४ इन्द्रम् ।	५० स्कन्दम् ।	४९ अग्निम् ।
४६ चरकीम् ।	४५ शिवम् ।	४३ विद्याम् ।		
४५ शिवम् ।	४४ पार्वत्यम् ।	४३ जयन्तम् ।	४२ सुविद्यम् ।	४१ सुव्यम् ।
४० शिवम् ।	३९ अश्वत्थम् ।	३८ कुण्डलम् ।	३७ सुव्यम् ।	३६ सुव्यम् ।
३५ शिवम् ।	३४ अश्वत्थम् ।	३३ अश्वत्थम् ।	३२ अश्वत्थम् ।	३१ अश्वत्थम् ।
३० शिवम् ।	२९ अश्वत्थम् ।	२८ अश्वत्थम् ।	२७ अश्वत्थम् ।	२६ अश्वत्थम् ।
२५ शिवम् ।	२४ अश्वत्थम् ।	२३ अश्वत्थम् ।	२२ अश्वत्थम् ।	२१ अश्वत्थम् ।
२० शिवम् ।	१९ अश्वत्थम् ।	१८ अश्वत्थम् ।	१७ अश्वत्थम् ।	१६ अश्वत्थम् ।
१५ शिवम् ।	१४ अश्वत्थम् ।	१३ अश्वत्थम् ।	१२ अश्वत्थम् ।	११ अश्वत्थम् ।
१० शिवम् ।	९ अश्वत्थम् ।	८ अश्वत्थम् ।	७ अश्वत्थम् ।	६ अश्वत्थम् ।
५ शिवम् ।	४ अश्वत्थम् ।	३ अश्वत्थम् ।	२ अश्वत्थम् ।	१ अश्वत्थम् ।
४९ वायव्यमीम् ।	४८ अश्वत्थम् ।	४७ अश्वत्थम् ।	४६ अश्वत्थम् ।	४५ अश्वत्थम् ।
४४ अश्वत्थम् ।	४३ अश्वत्थम् ।	४२ अश्वत्थम् ।	४१ अश्वत्थम् ।	४० अश्वत्थम् ।
३९ अश्वत्थम् ।	३८ अश्वत्थम् ।	३७ अश्वत्थम् ।	३६ अश्वत्थम् ।	३५ अश्वत्थम् ।
३४ अश्वत्थम् ।	३३ अश्वत्थम् ।	३२ अश्वत्थम् ।	३१ अश्वत्थम् ।	३० अश्वत्थम् ।
२९ अश्वत्थम् ।	२८ अश्वत्थम् ।	२७ अश्वत्थम् ।	२६ अश्वत्थम् ।	२५ अश्वत्थम् ।
२४ अश्वत्थम् ।	२३ अश्वत्थम् ।	२२ अश्वत्थम् ।	२१ अश्वत्थम् ।	२० अश्वत्थम् ।
१९ अश्वत्थम् ।	१८ अश्वत्थम् ।	१७ अश्वत्थम् ।	१६ अश्वत्थम् ।	१५ अश्वत्थम् ।
१४ अश्वत्थम् ।	१३ अश्वत्थम् ।	१२ अश्वत्थम् ।	११ अश्वत्थम् ।	१० अश्वत्थम् ।
९ अश्वत्थम् ।	८ अश्वत्थम् ।	७ अश्वत्थम् ।	६ अश्वत्थम् ।	५ अश्वत्थम् ।
४ अश्वत्थम् ।	३ अश्वत्थम् ।	२ अश्वत्थम् ।	१ अश्वत्थम् ।	
४९ अश्वत्थम् ।	४८ अश्वत्थम् ।	४७ अश्वत्थम् ।	४६ अश्वत्थम् ।	४५ अश्वत्थम् ।
४४ अश्वत्थम् ।	४३ अश्वत्थम् ।	४२ अश्वत्थम् ।	४१ अश्वत्थम् ।	४० अश्वत्थम् ।
३९ अश्वत्थम् ।	३८ अश्वत्थम् ।	३७ अश्वत्थम् ।	३६ अश्वत्थम् ।	३५ अश्वत्थम् ।
३४ अश्वत्थम् ।	३३ अश्वत्थम् ।	३२ अश्वत्थम् ।	३१ अश्वत्थम् ।	३० अश्वत्थम् ।
२९ अश्वत्थम् ।	२८ अश्वत्थम् ।	२७ अश्वत्थम् ।	२६ अश्वत्थम् ।	२५ अश्वत्थम् ।
२४ अश्वत्थम् ।	२३ अश्वत्थम् ।	२२ अश्वत्थम् ।	२१ अश्वत्थम् ।	२० अश्वत्थम् ।
१९ अश्वत्थम् ।	१८ अश्वत्थम् ।	१७ अश्वत्थम् ।	१६ अश्वत्थम् ।	१५ अश्वत्थम् ।
१४ अश्वत्थम् ।	१३ अश्वत्थम् ।	१२ अश्वत्थम् ।	११ अश्वत्थम् ।	१० अश्वत्थम् ।
९ अश्वत्थम् ।	८ अश्वत्थम् ।	७ अश्वत्थम् ।	६ अश्वत्थम् ।	५ अश्वत्थम् ।
४ अश्वत्थम् ।	३ अश्वत्थम् ।	२ अश्वत्थम् ।	१ अश्वत्थम् ।	

॥ अथ वास्तुमण्डलदेवतास्थापनम् ॥

चतुःषोडशैः वास्तोर्ददये ॥ ॐ त्र्यम्बकं यजन्मन्त्रं ब्रह्मणो यो नमस्कृत्यैव कुरुष्वैव ॥

वेनऽर्वाह ॥ सवुध्न्याऽउपमाऽ अस्य विष्टाः सतञ्चयोनिमसंतञ्चिविवः ॥ १३ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मणे नमः ब्रह्माणम् आ० स्था० ॥ भो ब्रह्मन् इहागच्छ इह तिष्ठ
 ॥ १ ॥ ततो मध्यचतुःकोटकस्य पूर्वपदद्वये दक्षिणस्तने ॥ ॐ अर्च्यमणम्बृहस्पति-
 मिन्द्रन्दानाय चोदय ॥ घ्राचं विष्णुः सरस्वतीं सवितारं घ्राजिनं
 स्वाहा ॥ १४ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अर्च्यणे नमः अर्च्यमणम् आ० स्था० ॥
 भो अर्च्यन् इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २ ॥ मध्यचतुःकोटकस्य दक्षिणपदद्वये
 जठरदक्षिणे । ॐ असिं वृमोऽअस्यादित्योऽअर्वात्सिं त्रितो गृह्येन वृतेन ॥ असि
 सोमेन समया विपृक्तऽआहुस्ते त्रीणि द्विवि वन्धनानि ॥ १५ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 विवस्वते नमः विवस्वन्तम् आ० स्था० ॥ भो विवस्वन् इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३ ॥
 पश्चिमे पदद्वये जठरवामभागे ॥ ॐ मित्रस्य चर्पणीधृतोवो देवस्य सानसि । द्युम-
 चित्रश्रवस्तमम् ॥ १६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः मित्राय नमः मित्रम् आवा० स्था० ॥ भो
 मित्र इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४ ॥ उत्तरे पदद्वये वामस्तने ॥ ॐ यद्गामे यदरंण्ये
 यत्सुभायां यद्विन्द्रिये ॥ यदेनञ्चक्रमा वयमिदन्तदवयजामहे स्वाहा ॥ १७ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः पृथ्वीधराय नमः पृथ्वीधरम् आ० स्था० ॥ भो पृथ्वीधर
 इहा गच्छ इह तिष्ठ ॥ ५ ॥ आग्नेय्यां सूत्रेण द्विधाकृते ब्रह्मपदसंलग्ने उत्तरार्द्धे
 दक्षिणहस्ते ॥ ॐ वसोः पवित्रमसि शतधारं वसोः पवित्रमसि सहस्रधारम् ॥
 देवस्त्वा सविता पुनातु वसोः पवित्रेण शतधारेण सुप्तुाकामधुक्षः ॥ १८ ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः सावित्राय नमः सावित्रम् आ० स्था० ॥ भो सावित्र इहागच्छ इह तिष्ठ
 ॥ ६ ॥ आग्नेय्यां सूत्रेण द्विधाकृते ब्रह्मपदसंलग्ने दक्षिणार्द्धे दक्षिणहस्ते ॥ ॐ उदुत्य-
 ज्ञातवेदसन्देवं वहन्ति केतवः ॥ इशे विश्वायु सूर्व्यम् ॥ १९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 सवित्रे नमः सवितारम् आ० स्था० ॥ भो सवितः इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ७ ॥
 नैर्ऋत्यां सूत्रेण द्विधाकृते ब्रह्मपदसंलग्ने दक्षिणार्द्धे वृषणयोः ॥ ॐ सर्वोधि सूरि-
 र्माधवा धसुपते वसुदावन् ॥ युयोध्युस्मद्देपांति विश्वकर्मणे स्वाहा ॥ २० ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः विबुधाधिपाय नमः विबुधाधिपम् आ० स्था० ॥ भो विबुधा-
 धिप इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ८ ॥ नैर्ऋत्यां सूत्रेण द्विधाकृते ब्रह्मपदसंलग्ने उत्त-
 रार्द्धे मेहे ॥ ॐ यदक्रन्दः प्रथमज्ञायमानऽउच्यन्समुद्रादुत्तवा पुरीपात् ॥ इयेनस्य
 पक्षा हरिणस्य घ्राहऽउपस्तुत्यम्माहिजातन्तेऽअर्वन् ॥ २१ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 जयाय नमः जयम् आ० स्था० ॥ भो जय इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ९ ॥
 वायव्यां सूत्रेण द्विधाकृते ब्रह्मपदसंलग्ने वायव्यपददक्षिणार्द्धे वामहस्ते ॥

ॐ नाशयित्री वृत्तासंस्वार्थसऽउपचितामसि ॥ अथो शतस्य यक्ष्माणांम्पाकारो-
 रसि नार्शनी ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः राजयक्ष्मणे नमः राजयक्ष्माणम् आ०
 स्या० ॥ भो राजयक्ष्मन् इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १० ॥ वायव्यां सूत्रेण द्विधाकृते
 ब्रह्मपदसंलग्ने वायव्यपदोत्तरार्द्धे वामहस्ते ॥ ॐ यतै रुद्रशिवा तनूरघोरापापका-
 शिनी ॥ तयानस्तन्वाशन्तमया गिरिशन्ताभिर्चाकशीहि ॥ ११ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 रुद्राय नमः रुद्रम् आ० स्या० ॥ भो रुद्र इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ११ ॥ ईशान्यां
 सूत्रेण द्विधाकृते ब्रह्मपदसंलग्ने ईशानपदोत्तरार्द्धे उरसि ॥ ॐ आपोहिष्मार्भ्यो
 भुवस्तानऽऊर्जे दधातन ॥ महेरणाय चक्षसे ॥ १२ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अन्नो
 नमः अपः आ० स्या० ॥ भो आप इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १२ ॥ ईशान्यां सूत्रेण
 द्विधाकृते ब्रह्मपदसंलग्ने ईशानपददक्षिणार्द्धे मुखे ॥ ॐ इम्ममे वरुणश्रुधीहर्व-
 म्गार्धमृडय ॥ त्वामवस्युरार्चके ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः आपवत्साय नमः आप-
 वत्सम् आ० स्या० ॥ भो आपवत्स इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १३ ॥ वास्तुमंडलस्या-
 न्त्यपंक्तिगतेशान्याम् ईशानपददक्षिणार्द्धे शिरसि ॥ ॐ तमीशान्जगतस्तस्थु-
 स्पतिन्धियज्जिन्यमवसे ह्रमहेव्यम् ॥ पूषानो यथावेदसामसंद्भूधे रक्षितापायुरदध्वं
 स्वस्तये ॥ १४ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः शिखिने नमः शिखिनम् आ० स्या० ॥ भो शिखिन्
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १४ ॥ तदक्षिणे सार्धपदे दक्षिणनेत्रे ॥ ॐ मह्यंरऽइन्द्रो-
 यऽओर्जसापर्ज्ज्ज्यो वृष्टिमां २ इव ॥ स्तोमैर्वत्सस्यं वावृधे ॥ वृष्यामर्शृहीतोसि महे-
 न्द्राय त्वैपते योनिर्महेन्द्रायत्वा ॥ १५ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः पर्जन्याय नमः पर्ज-
 न्यम् आ० स्या० ॥ भो पर्जन्य इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १५ ॥ तदक्षिणे पदद्वये
 दक्षिणश्रोत्रे ॥ ॐ उदुत्यज्जातवेदसन्देवं वंहन्तिकेतवः ॥ दृशेविश्वायसूर्यम् ॥ १६ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः जयन्ताय नमः जयन्तम् आ० स्या० ॥ भो जयन्त इहागच्छ
 इह तिष्ठ ॥ १६ ॥ तदक्षिणपदद्वये दक्षिणांसे ॥ ॐ इन्द्रऽआसान्नेता वृहस्पति-
 र्दक्षिणा यज्ञः पुरऽर्षतु सोमः ॥ देवसेनानामभिभज्जतीनाञ्जयन्तीनाम्मरुतोव्य-
 न्त्वर्मम् ॥ १७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः कुलिशायुधाय नमः कुलिशायुधम् आ०
 स्या० ॥ भो कुलिशायुध इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १७ ॥ तदक्षिणपदद्वये दक्षिण-
 पादौ ॥ ॐ सूर्यरदिम्मर्हरिकेशः पुरस्तात्सविताज्योतिरुदयौऽअर्जसम् ॥ तस्य
 पूषार्धमयेयाति पिद्वान्स्पश्यन्विश्वामुर्वनानिगोपाः ॥ १८ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 सूर्याय नमः सूर्यम् आवा० स्या० ॥ भो सूर्य इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १८ ॥
 तदक्षिणपदद्वये दक्षिणपादौ ॥ ॐ घृतेन दीक्षामामोति दीक्षयामोति दक्षि-
 णाम् ॥ दीक्षणाश्रुडामामोति श्रुडयां सत्यमाप्पते ॥ १९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः

सत्याय नमः सत्यम् आ० स्या० ॥ भो सत्य इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १९ ॥ तदक्षिणे
 सार्द्धपदे दक्षिणकूर्परे ॥ ॐ भायैदार्वाह्वारमप्रभायाऽअभ्येधमन्नस्यद्विष्टृपायाभि-
 पेक्षारं वर्षिष्ठाय नाकाय परिवेष्टारन्देवल्लोकाय पेशितारम्मनुष्यल्लोकाय प्रक-
 रितारः सर्वेभ्यो लोकेभ्यःऽउपसेक्षारमवऽऋत्यैवधायोपमन्थितारग्मेर्घायवासः
 पल्पूलीम्रकामाय रजयित्रीम् ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भृशाय नमः भृशम्
 आ० स्या० ॥ भो भृश इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २० ॥ तदक्षिणाग्नेयपदोत्तरार्द्धे
 दक्षिणप्रवाहौ ॥ ॐ हःसःशुचिपद्वसुरन्तरिक्षसज्जोता वेदिपदतिथिर्हुरोणसत् ॥
 नृपद्वरसद्वत्सद्योमसद्वज्जा गोजाऽऋतजाऽअद्रिजाऽऋतम्बृहत् ॥ ३४ ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः आकाशाय नमः आकाशम् आ० स्या० ॥ भो आकाश इहागच्छ
 इह तिष्ठ ॥ २१ ॥ तदाग्नेयपददक्षिणाद्धे दक्षिणप्रवाहौ ॥ ॐ अप्सुग्ने सधिष्टव-
 सौर्षधीरनुरुध्यसे ॥ गर्भे सज्जायसे पुनः ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वायवे
 नमः वायुम् आ० स्या० ॥ भो वायो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २२ ॥ तत्पश्चिमे
 सार्द्धपदे दक्षिणमणिवन्धे ॥ ॐ पूषापञ्चाक्षरेण पञ्चदिशऽउदजयुत्ताऽउज्जोपःसवि-
 तापडक्षरेण पड्वतूनदजयुत्तानुजोपम्मरुतः सप्ताक्षरेणसप्तग्न्याम्बान्पशूनदजयु-
 स्तानुजोपम्बृहस्पतिरिष्टाक्षरेण गायत्रीमुदजयुत्तामुजोपम् ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः पूषो
 नमः पूषणम् आ० स्या० ॥ भो पूषन् इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २३ ॥ तत्पश्चिमपदद्वये
 दक्षिणपार्श्वे ॥ ॐ सुधिताप्रथमेऽहन्नग्निर्द्वितीये वायुस्तृतीयऽआदित्यश्चतुर्थे चन्द्र-
 माः पञ्चमऽऋतुः षष्ठे मरुतः सप्तमे बृहस्पतिरिष्टमे ॥ मित्रो नवमे वरुणो दशम-
 ऽइन्द्रऽएकादशे विश्वेदेवा द्वादशे ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वितथाय नमः वितथम्
 आ० स्या० ॥ भो वितथ इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २४ ॥ तत्पश्चिमपदद्वये
 दक्षिणपार्श्वे ॥ ॐ गृहामाविभीतमावैपङ्कमूर्जम्बिन्वन्नतऽएमसि ॥ ऊर्जम्बिन्वन्नङ्क-
 सुमनाः सुमेधागृहानैमिर्मनसामोर्दमानः ॥ ३९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः गृहक्षताय
 नमः गृहक्षत्रम् आ० स्या० ॥ भो गृहक्षत इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २५ ॥ तत्प-
 श्चिमपदद्वये दक्षिणोरुभागे ॥ ॐ असि वृमोऽअस्यादित्योऽअर्ध्वन्नसिन्त्रितो
 गुह्येन वृतेन ॥ अस्त्रिसोमेन समयाविष्टऽआहुस्तेत्रीणि दिवि वन्धनानि ॥ ३९ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः यमाय नमः यमम् आवा० स्या० ॥ भो यम इहागच्छ
 इह तिष्ठ ॥ २६ ॥ तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणजानौ ॥ ॐ गृन्धर्वस्त्रां विश्वार्पसुः
 परिदधातुविश्वस्यारिष्ट्यै यजमानस्य परिधिरस्यग्निरिडऽईडितः ॥ इन्द्रस्य वाहुरसि
 दक्षिणोविश्वस्यारिष्ट्यै यजमानस्य परिधिरस्यग्निरिडऽईडितः ॥ मित्रावरुणौ

त्वोत्तरतः परिधत्तान्ध्रुवेण धर्मणा विश्वस्यारिष्ट्यै यजमानस्य परिधिरस्यग्निरिडः
ईडितः ॥ ३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः गन्धर्वाय नमः गन्धर्वम् आ० स्या० ॥ भो
गन्धर्व इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २७ ॥ तत्पश्चिमे सार्धपदे दक्षिणजङ्घायाम् ॥ ॐ कस्तूरी
युनक्ति सत्त्वा युनक्ति कस्मैत्वा युनक्ति तस्मैत्वा युनक्ति ॥ कर्मणे वां वेषाव
वाम् ॥ ६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भृङ्गराजाय नमः भृङ्गराजम् आ० स्या० ॥ भो भृङ्गराज
इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २८ ॥ तत्पश्चिमे नैर्ऋत्यदक्षिणपदार्षे दक्षिणस्फिचि ॥ ॐ
चन्द्रमा मर्नसो जातश्चक्षोः सूर्योऽजजायत ॥ श्रोत्राद्वायुश्च प्याणश्च मुखोद्-
ग्निरजायत ॥ ३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः मृगाय नमः मृगम् आ० स्या० ॥ भो मृग
इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २९ ॥ तदुत्तरे नैर्ऋत्यपदोत्तरार्द्धपदे पादयोः ॥ ॐ पितृभ्यः
स्वधायिभ्यः स्वधानमः पितामहेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधानमः प्रपिताम-
हेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधानमः ॥ अक्षन्पितरोऽमीमदन्त पितरोतीतृपन्तपि-
तरः पितरः शुन्धध्वम् ॥ ३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः पितृभ्यो नमः पितृन् आ० स्या० ॥
भो पितरः इहागच्छत इह तिष्ठत ॥ ३० ॥ नैर्ऋत्यपदोत्तरे सार्धपदे वामस्फिचि ॥
ॐ आत्रहन्त्राह्नणो ब्रह्मवर्चसीजायतामाराष्ट्रे राज्ञ्युः शूरऽइष्योतिव्याधी
महारथो जायतान्दोग्धी धेनुघोढा नडानाशुः सप्तिः पुरन्धिर्व्योपाजिष्णूर-
थेष्ठाः सभेयो युवांस्य यजमानस्य वीरो जायतान्निकामे निकामेन पर्जन्यो वर्षतु
फलवत्योऽओपधयः पच्यन्ताप्योगक्षेमोऽनः कल्पताम् ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
दौवारिकाय नमः दौवारिकम् आ० स्या० ॥ भो दौवारिक इहागच्छ
इह तिष्ठ ॥ ३१ ॥ तदुत्तरे पदद्वये वामजङ्घायाम् ॥ ॐ सुसमिद्धायशोचिपै
धृतन्तीव्रह्महोतन ॥ अग्रये जातवेदसे ॥ ३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सुग्रीवाय नमः
सुग्रीवम् आ० स्या० ॥ भो सुग्रीव इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३२ ॥ तदुत्तरे पद-
द्वये वामजानौ ॥ ॐ नक्षत्रेभ्यः स्वाहा नक्षत्रियेभ्यः स्वाहाहोरात्रेभ्यः स्वाहा-
र्द्धमासेभ्यः स्वाहा मासेभ्यः स्वाहाऽऋतुभ्यः स्वाहाऽर्चवेभ्यः स्वाहा संवत्सराय
स्वाहा घात्रापृथिवीभ्यः स्वाहा चन्द्राय स्वाहा सूर्याय स्वाहा रश्मिभ्यः
स्वाहा वसुभ्यः स्वाहा रुद्रेभ्यः स्वाहादित्येभ्यः स्वाहा मरुद्भ्यः स्वाहा विश्वेभ्यो
देवेभ्यः स्वाहा मूलेभ्यः स्वाहा शाराभ्यः स्वाहा घनस्पतिभ्यः स्वाहा पुष्ये-
भ्यः स्वाहा फलेभ्यः स्वाहापृथिवीभ्यः स्वाहा ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः पुष्पदन्ताय
नमः पुष्पदन्तम् आ० स्या० ॥ भो पुष्पदन्त इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३३ ॥ तदु-
त्तरे पदद्वये घामोरौ ॥ ॐ परंणस्योत्तर्भनमसिदरंणस्यरफाम्भसर्जनीस्यो परं-

णस्यऽऋतसर्द्वयसि वरुणस्यऽऋतसर्द्वनमसि वरुणस्यऽऋतसर्द्वनमासीद ॥ ३६ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः वरुणम् आ० स्या० ॥ भो वरुण इहा-
 गच्छ इह तिष्ठ ॥ ३४ ॥ तदुत्तरे पदद्वये वामपार्श्वे ॥ ॐ ये रूपानि प्रतिमुञ्च-
 मानाऽअसुराः सन्तः स्वधया चरन्ति ॥ परापुरो निपुरो ये भरन्त्यग्निष्टुलो-
 कात्प्रणुदात्युस्मात् ॥ ३५ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः असुराय नमः असुरम् आ० स्या० ॥
 भो असुर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३५ ॥ तदुत्तरे सार्द्धपदे वामपार्श्वे ॥
 ॐ अस्वे स्वाहा वसवे स्वाहा विभुवे स्वाहा धिर्वस्वते स्वाहा गणश्रिये स्वाहा
 गणपतये स्वाहाभिभुवे स्वाहाधिपतये स्वाहा शूपाय स्वाहा सुसुपर्षाय स्वाहा
 चन्द्राय स्वाहा ज्योतिषे स्वाहा मलिम्बुचाय स्वाहा दिवापतर्यते स्वाहा ॥ ३६ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः शोषाय नमः शोषम् आ० स्या० ॥ भो शोष इहागच्छ इह तिष्ठ
 ॥ ३६ ॥ तदुत्तरे वायव्यपददक्षिणार्धे वाममणिवन्धे ॥ ॐ अग्नेयुक्वाहि ये तवा-
 श्वासो देवसाधवः ॥ अरुवर्हन्ति मन्यवे ॥ ३७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः पापाय नमः
 पापम् आ० स्या० ॥ भो पाप इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३७ ॥ तदुत्तरे वायव्यां
 वायव्यपदोत्तरार्धे वामबाहौ ॥ ॐ शिरोमे श्रीर्व्यशो मुखन्त्विषिः केशाञ्चरम्मश्रूणि ॥
 राजा मे प्राणोऽअमूर्तसुस्राद् चक्षुर्विराद् श्रोत्रम् ॥ ३८ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 रोगाय नमः रोगम् आ० स्या० ॥ भो रोग इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३८ ॥ वाय-
 व्यपदोत्तरार्धस्य प्राक्सार्धपदे वामकूर्परे ॥ ॐ नमोस्तु सप्येभ्यो ये के च पृथि-
 वीमनु ॥ येऽअन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्यः सप्येभ्यो नमः ॥ ३९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अहये
 नमः अहिम् आ० स्या० ॥ भो अहे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३९ ॥ तत्प्राक्पद-
 द्वये वामकूर्परे ॥ ॐ इपेच्योर्जेत्वा द्वायवस्य देवो वः सविता प्रार्थयतु श्रेष्ठ-
 तमाय कर्मणः आप्यायद्धमया इन्द्राय भागम्प्रजावतीरनमीवाऽअयक्ष्मा-
 मारस्तेनऽइशत माघशंसो ध्रुवाऽअस्मिन्नोपतौ स्यात् वहीर्व्यजमानस्य पशू-
 न्पाहि ॥ ४० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः मुख्याय नमः मुख्यम् आ० स्या० ॥ भो मुख्य
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४० ॥ तत्प्राक्पदद्वये वामबाहौ ॥ ॐ घृताचर्यसि जूहर्ता-
 न्नासेदग्निष्येण धान्नाप्रियः सदऽआसीद् घृताचर्यस्युपभृशान्नासेदग्निष्येण धान्ना
 प्रियः सदऽआसीद् घृताचर्यसि ह्रुवानाम्ना सेदग्निष्येण धान्ना प्रियः सदऽआ-
 सीद् प्रियेण धान्ना प्रियः सदऽआसीद् ॥ ध्रुवाऽअसदन्नतस्योनौ ता विष्णो
 पाहि पाहि वृजम्पाहि वृजपतिम्पाहिमाँव्यज्रघ्नम् ॥ ४१ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भ्रष्टाय
 नमः भ्रष्टाटम् आ० स्या० ॥ भो भ्रष्टाट इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४१ ॥ तत्प्राक्पद-

द्वये वामवाहौ ॥ ॐ वयं सोमव्रते तवमर्नस्तनूपुविद्व्रतः ॥ प्रजावन्तः सवे-
 महि ॥ १६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सोमाय नमः सोमम् आ० स्या० ॥ भो सोम
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४२ ॥ तत्प्राक्पदद्वये वामांसे ॥ विष्णोर्भुक्तं धीर्व्याणि
 प्रवोच्यं पाथिवानि विममे रजांति ॥ योऽअस्कंभायदुत्तरः सुधस्थं विच-
 क्रमाणस्त्रेधोरुगायोविष्णवे त्वा ॥ १८ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सर्पाय नमः सर्पम्
 आ० स्या० ॥ भो सर्प इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४३ ॥ तत्प्राक्सार्धपदे वामश्रोत्रे ॥
 ॐ अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिर्माता स पिता स पुत्रः ॥ विश्वे देवाऽ-
 अदितिः पञ्चजनाऽअदितिर्जातमदितिर्जनिन्त्वम् ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वा
 अदितये नमः अदितिम् आ० स्या० ॥ भो अदिते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४४ ॥
 तत्प्राग्धपदे वामनेत्रे ॥ ॐ ये देवा देवेष्वधि देवत्वमायुष्ये ब्रह्माणः पुरऽए-
 तारोऽअस्य ॥ वेद्यो नऽऽकते पर्वते धामकिञ्चन न ते दिवो न पृथिव्याऽअधि-
 स्तु ॥ १९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः दित्यै नमः दितिम् आ० स्या० ॥ भो दिते
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४५ ॥ मंडलाद्बहिः ईशानकोणे ॥ इन्धानास्त्वाशतः
 हिमाद्युमन्तः सभिधीमहि ॥ धर्यस्वन्तो वयस्कृतः सहस्वन्तः सहस्कृतम् ॥ १० ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः चरक्यै नमः चरकीम् आ० स्या० ॥ भो चरकि इहागच्छ इह तिष्ठ
 ॥ ४६ ॥ मण्डलाद्बहिः आप्रेयकोणे ॥ ॐ असुन्वतुमयंजमानमिच्छस्तेनस्ये-
 त्यामन्विहि तस्करस्य ॥ अद्यमस्मादिच्छ सा तऽइत्या नमो देवि निर्ऋते तुभ्य-
 मस्तु ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः विदार्यै नमः विदारीम् आ० स्या० ॥ भो विदारि
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४७ ॥ वास्तुमण्डलाद्बहिर्नैऋत्यकोणे ॥ ॐ कया नश्चित्रऽ-
 आर्मुवदुत्तिसदावृष्टः सर्वा ॥ कया शधिष्यया घृता ॥ ३९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 पूतनायै नमः पूतनाम् आ० स्या० ॥ भो पूतने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४८ ॥
 वास्तुमण्डलाद्बहिः वायव्यकोणे ॥ ॐ इन्द्रोऽआसान्नेता बहस्पतिर्दक्षिणा युज्ञःपुर-
 ऽएतुसोमः । देवसेनानामभिभङ्गतीनाज्ञयन्तीनाम्सुर्ता यन्त्वग्रम् ॥ १७ ॥ ॐ भू-
 र्भुवः स्वः पापराक्षस्यै नमः पापराक्षसीम् आ० स्या० ॥ भो पापराक्षसि इहागच्छ
 इह तिष्ठ ॥ ४९ ॥ पुनर्वास्तुमण्डलाद्बहिः पूर्वस्याम् ॥ ॐ त्वन्नोऽअग्ने धरुणस्य सिद्धा-
 न्देवस्यदेहोऽअर्धयासिसीष्ठाः ॥ यजिष्ठो धहितम् शोशुचानो विश्वादेर्पांति
 प्यमुंमुष्यरम्भत् ॥ ११ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः स्कन्दाय नमः स्कन्दम् आ० स्या० ॥
 भो स्कन्द इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५० ॥ मण्डलाद्बहिरुत्तरस्याम् ॥ ॐ यदुष-
 सऽवदितेनागामित्रोऽअर्ष्यमा ॥ सुयार्तिसपिताभर्गः ॥ ३१ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः

अर्यम्णो नमः अर्यमणम् आ० स्या० ॥ भो अर्यमन् इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५१ ॥
 मंडलाद्वहिः पश्चिमस्याम् ॥ ॐ सरौवभ्यो धैवुरुपुस्तथावराभ्यो दाशं वैशुन्ताभ्यो
 वैन्दं नडुलाभ्यः शौष्कलम्पारायं मागारमवारायंकेवत्तैतीर्थेभ्यः आन्दविपमे-
 भ्यो मैतालंस्वनेभ्यः पण्णिकुहुहाभ्यः किरातं सानुभ्यो जम्भकम्पर्वतेभ्यः
 किम्पूरुपम् ॥ ३९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जृम्भकाय नमः जृम्भकम् आ० स्या० ॥
 भो जृम्भक इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५२ ॥ मण्डलाद्वहिः उत्तरस्याम् ॥ ॐ ब्रह्मो हर्षं
 बलगहनं वैष्णवीमिदमहन्तं बलंगमुत्किरामिवम्मेनिष्टुयो यममात्यो निचखाने-
 दमहन्तं बलंगमुत्किरामिवम्मे समानो यमसमानो निचखानेदमहन्तं बलंगमु-
 त्किरामि यम्मे सर्वन्धुर्ष्वमसंबन्धुर्निचखानेदमहन्तं बलंगमुत्किरामिवम्मे सजातो
 यमसजातो निचखानोत्कृत्याङ्किरामि ॥ ३९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः पिलिपिच्छाय
 नमः पिलिपिच्छम् आ० स्या० ॥ भो पिलिपिच्छ इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५३ ॥
 अथ वास्तुमंडलाद्वहिः पूर्वस्याम् ॥ ॐ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रहवैहवे सुहवः
 शूरमिन्द्रम् ॥ हयामिशुकन्पुरुहूतमिन्द्रं स्वस्तिनो मघवाध्रास्विन्द्रः ॥ ३९ ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः इन्द्राय नमः इन्द्रम् आ० स्या० ॥ भो इन्द्र इहागच्छ इह तिष्ठ
 ॥ ५४ ॥ मण्डलाद्वहिः आग्नेय्याम् ॥ ॐ त्वन्नोऽअग्ने तव देव पायुर्भिर्मघोर्नो
 रक्ष तुरुवृद्ध वन्य ॥ त्रातातोकरयु तनये गवांस्तानिमेपुः रक्षमाणस्तवर्षते
 ॥ ३९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अग्नये नमः अग्निम् आ० स्या० ॥ भो अग्ने इहागच्छ
 इह तिष्ठ ॥ ५५ ॥ मण्डलाद्वहिः दक्षिणस्याम् ॥ ॐ धृमायुच्चाङ्किरस्वते पितृमते
 स्वाहा ॥ स्वाहा धर्मायु स्वाहा धर्मःपित्रे ॥ ३९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः यमाय नमः यमम्
 आ० स्या० ॥ भो यम इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५६ ॥ मण्डलाद्वहिः नैर्ऋत्याम् ॥
 ॐ असुन्वन्तमर्यजमानमिच्छस्तेनस्येत्यामन्विहि तस्करस्य ॥ अथ्यमुस्मदिच्छ-
 सार्तऽइत्यानमो देवि निर्ऋते तुभ्यमस्तु ॥ ३९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः निर्ऋतये नमः
 निर्ऋतिम् आ० स्या० ॥ भो निर्ऋते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५७ ॥ मण्डलाद्वहिः
 पश्चिमस्याम् ॥ ॐ तत्त्वावामि ब्रह्मणावन्दमानुस्तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ॥
 अहेहमानो वरुणेह वोद्धुरुशः समानुऽआयुः प्रमोषीत ॥ ३९ ॥ ॐ भूर्भुवः
 स्वः वरुणाय नमः वरुणम् आ० स्या० ॥ भो वरुण इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५८ ॥
 मण्डलाद्वहिः वायव्याम् ॥ ॐ आनो नियुङ्क्षिः शतिनीभिरङ्कुरः संहृत्त्रिणीभि-
 र्पयाहियुङ्गम् ॥ वायोऽअस्मिन्त्सर्वने मादयस्व यूपम्पात स्वस्तिभिः मदानः
 ॥ ३९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वायवे नमः वायुम् आ० स्या० ॥ भो वायो इहागच्छ

इह तिष्ठ ॥ ५९ ॥ मण्डलाद्वहिः उत्तरस्याम् ॥ ॐ वृषः सोमवृते तवमनस्तनु
 विवर्धतः ॥ प्रजावन्तः सचेमहि ॥ ५९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सोमाय नमः सोम
 आ० स्था० ॥ भो सोम इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ६० ॥ मण्डलाद्वहिः ईशान्याम् ।
 ॐ तमीशानुङ्गातस्तुत्थुपस्पतिन्धियञ्जिच्चर्मवसे ह्रमहे घयम् ॥ पुपानो वया
 घेदसामसद्गुधे रक्षिता पायुरदग्धः स्वस्तये ॥ ६० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ईशानाय
 नमः ईशानम् आ० स्था० ॥ भो ईशान इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ६१ ॥ मण्डलाद्वहिः
 ईशानपूर्वयोर्मध्ये ॥ ॐ अस्मि रुद्रा मेहनापर्वतासो घृत्रहृत्पे भरहृत्तौ सजोषाः ॥
 वःशंसते स्तुवते धार्थि पञ्जऽइन्द्रज्येष्ठाऽअस्मि २ ऽअवन्तु देवाः ॥ ६१ ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः ब्रह्मणे नमः ब्रह्माणम् आ० स्था० ॥ भो ब्रह्मन् इहागच्छ इह तिष्ठ
 ॥ ६२ ॥ मण्डलाद्वहिः निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये । ॐ स्योनापृथिविनो भवान्नृक्षरा-
 निवेशनी ॥ यच्छानः शर्मसप्रथाः ॥ ६२ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अनन्ताय नमः
 अनन्तम् आ० स्था० ॥ भो अनन्त इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ६३ ॥ ॐ मनाजु-
 तिर्जुप्रता माज्यस्य बृहस्पतिर्प्यज्ञः ॥ ६३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमंड-
 लदेवताः सुप्रतिष्ठिता वरदा भवत ॥ हस्ते गन्धाक्षतपुष्पाण्यादाय ॥ ॐ भूर्भुवः
 स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवताभ्यो नमः सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि समः ॥
 तदुपरि ताघादिपूर्णपात्रसहितं कलशं संस्थाप्य स्वस्य समीपे वास्त्वादिमूर्तीनामश्रु-
 चारणादिकं कुर्यात् । हस्ते जलं गृहीत्वा । अद्यपूर्वोच्चारितं । एवं गुणविशेषणविशिष्टार्था
 शुभपुण्यतिथौ आसां सुवर्णनिर्मितानां वास्तुयोगिनीक्षेत्रपालसूर्यगायत्र्यादिसर्वासां
 मूर्तीनां निर्माणविधौ अग्निप्रतपनताडनावघातादिदोषपरिहारार्थम् अश्रुचारणपूर्वकं
 तत्तद्देवतानां साक्षिद्वयार्थं तत्तद्देवतानां प्राणप्रतिष्ठां करिष्ये ॥ पात्रे मूर्तीः निधाय
 ता घृतेनाभ्यज्य तदुपरि जलधारां कुर्यात् ॥ तत्र मन्त्राः ॥ समुद्रस्यत्त्वावकुर्याग्ने
 परिच्ययामसि ॥ पावकोऽअस्मदभ्यः शिवो भव ॥ ६४ ॥ हिमस्यत्त्वा जरायुणाग्ने
 परिच्ययामसि ॥ पावकोऽअस्मदभ्यः शिवो भव ॥ ६५ ॥ उपज्जमल्लपवेतसेऽवतर
 नदीप्या ॥ अग्ने पितृमपामसिमण्डूकिताभिरागं हि सेमन्नो यज्ञम्पावकवणः शिव-
 कृधि ॥ ६६ ॥ अपामिदश्ययनं समुद्रस्य निवेशनम् ॥ अच्योस्तैऽअस्मत्पन्तु
 हेतयः पावकोऽअस्मदभ्यः शिवो भव ॥ ६७ ॥ अग्ने पावकरोचिषा मन्द्रया देव
 जिह्या ॥ आदेवान्वाक्षियक्षिच ॥ ६८ ॥ सनः पावकदीद्विबोग्ने देवो २ ऽइहावह ॥
 उपयज्ञः हृविश्रं नः ॥ ६९ ॥ पावकया वद्वितयन्त्या कृपा क्षामन्नरुचऽउपसो न
 भानुना ॥ तूर्यक्षयामदेवशस्य नूरणऽआ यो घृणे न तत्प्राणोऽअजरः ॥ ७० ॥ नमस्ते
 हरसे शोचिपे नमस्तेऽअस्त्यधिपे ॥ अच्योस्तैऽअस्मत्पन्तु हेतयः पावकोऽअ-

स्मरन्व्येऽशिवो भव ॥ ३५ ॥ नृपदेवेडंप्सुपदेवेड् वरिपदेवेडंनसदेवेट् स्यधिदेवेट्
 ॥ ३६ ॥ वे देवा देवानां व्युत्थिता व्युत्थितानां संवत्सरीणमुपभागमासते ॥
 अहुतादौ हविषो यज्ञेऽअस्मिन्स्वयं पिवन्तु मधुनो घृतस्थ ॥ ३७ ॥ वे देवा देवे-
 प्वाधिदेवत्वमायन्ये ब्रह्मणः पुरऽएतारोऽअस्य ॥ येभ्यो नऽऋते पवते घामकिञ्चन
 न ते दिवो न वृथिभ्याऽअधिस्तुषु ॥ ३८ ॥ प्राणदाऽअपानदाभ्यां नदाद्योदाद्यरि-
 वोदाः ॥ अत्र्यास्तौऽअस्मत्पन्तु हेतयः पायकोऽअस्मद्व्येऽशिवो भव ॥ ३९ ॥
 एवं जलधारां कृत्वा प्राणप्रतिष्ठापनं कुर्यात् ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा ॥ अस्य श्रीप्राणप्रति-
 ष्ठामन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुरुद्रा ऋषयः ॥ ऋग्यजुःसामानि छन्दांसि ॥ पराशक्तिर्देवता ।
 आं बीजम् । ह्रीं शक्तिः । क्रौं कीलकम् । आसु वास्त्वादिसर्वासु मूर्तिषु प्राणप्रति-
 ष्ठापने विनियोगः ॥ ॐ आं ह्रीं क्रौं यं रं लं वं शं पं सं हों ॐ क्षं सं हं सः
 ह्रीं ॐ आं ह्रीं क्रौं आसां मूर्तीनां प्राणा इह प्राणाः ॥ ॐ आं ह्रीं क्रौं यं रं
 लं वं शं पं सं हों ॐ क्षं सं हं सः ह्रीं ॐ आं ह्रीं क्रौं आसां मूर्तीनां जीव इह
 स्थितः ॥ ॐ आं ह्रीं क्रौं यं रं लं वं शं पं सं हों ॐ क्षं सं हं सः ह्रीं ॐ आं
 ह्रीं क्रौं आसां मूर्तीनां सर्वेन्द्रियाणि वाङ्मनस्त्वक्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाप्राणपाणि-
 पादपायूपस्थानि इहैवागत्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा ॥ गर्भाधानादिपञ्चदशसंस्का-
 रार्थं पञ्चदश प्रणवावृत्तिं कुर्यात् ॥ अनया आसां मूर्तीनां पञ्चदश संस्काराः संप-
 दन्ताम् ॥ हस्तेऽक्षतान् गृहीत्वा ॥ ॐ मनोज्ञतिर्जुपतामाज्यस्य बृहस्पतिर्व्यंज-
 मिमन्तनोत्वारिष्ट्व्युज्ञः समिमन्दधातु ॥ विश्वेदेवासंऽइहमादयन्तामो ३ म्रतिष्ठ ॥
 ॥ १ ॥ ॐ एष वै प्रतिष्ठानामयज्ञोयज्ञैतेन यज्ञेन यजन्ते सर्वमेव प्रतिष्ठितम्भ-
 वति ॥ वास्तोष्पतिप्रभृतयः सर्वे देवाः सुप्रतिष्ठिता वरदा भवत ॥ ततो
 वास्तुमूर्तिम् एकस्मिन्पात्रे स्थापयित्वा हस्तेऽक्षतान् गृहीत्वा ध्यानं कुर्यात् ॥ ॐ
 वास्तोष्पते प्रतिजानीह्यस्मान्स्वावेशोऽअनमीवो भवानः ॥ यत्त्वे महे प्रतितन्नो
 जुपस्व शन्नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ ॐ नमो भगवते वास्तुपुरुषाय महाबलप-
 क्रमाय सर्वदेवाधिवासाश्रितशरीराय ब्रह्मपुत्राय सकलब्रह्माण्डधारिणे भूभारा-
 पितमस्तकाय पुरपत्तनप्रासादगृहवापीसरःकूपादिसन्निवेशशान्निध्यकराय सर्व-
 सिद्धिप्रदाय प्रसन्नवदनाय विश्वम्भराय परमपुरुषाय शक्रवरदाय वास्तोष्पते
 नमस्ते नमस्ते ॥ एहोहि भगवन्वास्तो सर्वदेवैरपिष्ठितः ॥ भगवन्कुरु कल्याणं
 यज्ञेऽस्मिन्सर्वसिद्धये ॥ १ ॥ जानुनी कूर्परीकृत्य दिशि यातुगुताशयोः ॥ आगच्छ
 भगवन्वास्तो सर्वदेवैरपिष्ठितः ॥ भगवन्कुरु कल्याणं यज्ञेऽस्मिन्सन्निधौ भव ॥ २ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादियास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः वास्तुपुरु-

पम् आ० स्थाप० ॥१॥ ॐ पुरुषं एवे० ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुम-
 ण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः आसनार्थे अक्षतान्सम० ॥ ॐ एतावान्स०
 ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्र० वा० मं० दे० स० वा० पु० नमः पादयोः
 पाद्यं सम० ॥ २ ॥ ॐ त्रिपादूर्ध्वं ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्र० वा०
 मं० दे० स० वास्तुपुरुषाय नमः हस्तयोरर्घ्यं सम० ॥ ३ ॥ ॐ ततो
 विरा० ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय
 नमः आचमनीयं सम० ॥ ४ ॥ ॐ तस्माद्यज्ञात्सं० ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः स्नानं सम० ॥ ५ ॥ ततः
 पञ्चामृतस्नानम् ॥ ॐ पञ्चनद्यु० ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डल-
 देवतासहिताय वास्तुपु० नमः मिलितपञ्चामृतस्नानं सम० ॥ ६ ॥ ततः शुद्धो-
 दकस्नानम् ॥ ॐ तस्माद्यज्ञात्सं० हुतः ऋचः ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मा-
 दिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः शुद्धोदकस्नानं सम० ॥ ७ ॥ शुद्धो-
 दकस्नानान्ते आचमनीयं सम० ॥ ततो वास्तुमूर्तिं वास्तुमण्डलस्य मध्ये स्थापिते
 कलशे तान्नादिपूर्णपात्रे निधाय ॥ अथ वस्त्रम् ॥ ॐ तस्मादध्वां० ॥ ३३ ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः वस्त्रोपवस्त्रे सम०
 ॥ ८ ॥ यज्ञोपवीतम् ॥ ॐ यज्ञोपवीतं परमं० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डल-
 देवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः यज्ञोपवीतं सम० ॥ ९ ॥ गन्धम् ॥ ॐ त्वय्यु०
 ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः गन्धं
 सम० ॥ १० ॥ अक्षतान् ॥ ॐ अक्षत्रमीमद० ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डल-
 देवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः अक्षतान्सम० ॥ ११ ॥ पुष्पाणि ॥ ॐ वत्पुरुषं व्य-
 दधुः ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः
 ऋतुकालोद्भवानि पुष्पाणि सम० ॥ १२ ॥ पुष्पमालाम् ॥ ॐ द्यां मा लेखीरन्त० ॥ ३३ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः पुष्पमालां
 सम० ॥ १३ ॥ सौभाग्यद्रव्यम् ॥ ॐ अहिंरिवभोगैः ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादि-
 वास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः सौभाग्यपरिमलद्रव्याणि सम० ॥ १४ ॥
 धूपम् ॥ ॐ ब्राह्मणोस्यु० ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेव-
 तासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः धूपमाघ्रापयामि ॥ १५ ॥ दीपम् ॥ ॐ चन्द्रमाम-
 नसो० ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय
 नमः दीपं दर्शयामि ॥ १६ ॥ नैवेद्यम् ॥ ॐ अर्चपतेन्नं० ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः

ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः नैवेद्यं निवेदयामि ॥
 देवतासमीपे नैवेद्यं निधाय गायत्रीमन्त्रेण संप्रोक्ष्य धेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य ग्रासमुद्रया
 पञ्च प्राणाहुतीर्दद्यात् । ॐ प्राणाय स्वाहा । ॐ अपानाय स्वाहा । ॐ व्यानाय स्वाहा ।
 ॐ उदानाय स्वाहा । ॐ समानाय स्वाहा । मध्ये पानीयं सम० । उत्तरापोशनं स०
 हस्तप्रक्षालनं स० । मुखप्रक्षालनं स० । करोद्धर्त्तनार्थं गन्धं स० । ततः फलम् ।
 ॐ स्वाः फलिनीर्ष्या० ॥ ६१ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय
 वास्तुपुरुषाय नमः मुखवासार्थं पूगीफलं सम० ॥ ताम्बूलम् । ॐ उतस्मात्स्य०
 ॥ ६२ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः
 ताम्बूलं सम० ॥ दक्षिणाम् ॥ हिरण्यगर्भम् ॥ ६३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तु-
 मण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः यथाशक्ति हिरण्यगर्भदक्षिणां सम० ॥
 नीराजनम् ॥ एकस्मिन्पात्रे कर्पूरं प्रज्वाल्य गन्धपुष्पैरभ्यर्च्य देवं नीराजयेत् ॥
 ॐ देवा सो ॥ ६४ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तु-
 पुरुषाय नमः नीराजनं सम० ॥ जलेन प्रदक्षिणां कृत्वा पुष्पैर्देववन्दनं हस्ते-
 नात्मवन्दनम् ॥ हस्तं प्रक्षाल्य । ततो मन्त्रपुष्पाञ्जलिं कुर्यात् । हस्ते गन्धाक्षतपुष्पाणि
 गृहीत्वा ॥ ॐ यज्ञेन यज्ञ० ॥ ६५ ॥ ॐ वास्तोष्पते प्रतिजानीह्यस्मान्स्वावेशोऽ-
 अनमीवोभवानः ॥ यत्वे महे प्रतिपन्नो जुपस्य शशोभवद्विपदे शं चतुष्पदे ॥ पा०
 गृ० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः
 मन्त्रपुष्पाञ्जलिं सम० ॥ प्रदक्षिणाम् ॥ ॐ सप्तस्त्या० ॥ ६६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः प्रदक्षिणां सम० ॥ विशेषार्थः ॥
 एकस्मिन् ताम्बादिपात्रे गन्धाक्षतफलपुष्पसहितं जलं गृहीत्वा तत्र यथाशक्ति
 हिरण्यश्च प्रक्षिप्य तदर्धपात्रं स्वाञ्जलौ आदाय अर्घं दद्यात् ॥ वास्तुदेव नमस्तेऽस्तु
 भूशय्यानिरत प्रभो ॥ मद्गृहे धनधान्यादिसमृद्धिं कुरु सर्वदा ॥ रूपं देहि जयं
 देहि भाग्यं भगवन्देहि मे ॥ पुत्रान्देहि धनं देहि सर्वान्कामांश्च देहि मे ॥ यथा मेरु-
 गिरेः शृङ्गे देवानामालयं सदा ॥ तथा ब्रह्मादिदेवानां मम यज्ञे सदा भवेत् ॥
 वरद त्वं वरं देहि वाञ्छितं वाञ्छितार्थद ॥ अनेन सफलार्थेण फलदोऽस्तु सदा मम ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय वास्तुपुरुषाय नमः विशेषार्थं
 सम० ॥ ततः प्रार्थनाम् ॥ ॐ देवेश वास्तुपुरुष सर्वविघ्नविदारण ॥ शान्तिं कुरु
 सुखं देहि यज्ञेऽस्मिन्मम सर्वदा ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतास-
 हिताय वास्तुपुरुषाय नमः प्रार्थनापूर्वकं नमस्कारान्तम० ॥ पूजानिवेदनम् ॥
 हस्ते जलं गृहीत्वा । अनेन यथाशक्ति ध्यानावाहनादिषोडशोपचारैरन्योपचारैश्च

कृतेनानेन पूजनेन ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहितो वास्तुपुरः
 प्रीयतां न मम ॥ ततो वास्तुमण्डलसमीपे एकस्मिन्पत्रावल्यां वास्तुमण्डलं निर्माय
 स्थापितक्रमेण ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवताभ्यः पायसेन तदभावे दध्यक्षतैः कुश-
 पुष्पघृताक्षतैः दुग्धमिश्रिततण्डुलैर्वा मध्यचतुःकोष्टकादारभ्य वलिदानं दद्यात् ॥

॥ अथ स्थापनक्रमेण ब्रह्मादीनां पायसवलिदानम् ॥

१ ॐ ब्रह्मणे नमः पायसवलिं सम० ।	१४ ॐ शिरिणे नमः पायसवलिं सम० ।
२ ॐ अर्यम्णे नमः पायसवलिं सम० ।	१५ ॐ पर्जन्याय नमः पायसवलिं सम० ।
३ ॐ दिवस्वते नमः पायसवलिं सम० ।	१६ ॐ जयन्ताय नमः पायसवलिं सम० ।
४ ॐ मित्राय नमः पायसवलिं सम० ।	१७ ॐ कुलिशाय नमः पायसवलिं सम० ।
५ ॐ पृथ्वीधराय नमः पायसवलिं सम० ।	१८ ॐ सूर्याय नमः पायसवलिं सम० ।
६ ॐ सावित्राय नमः पायसवलिं सम० ।	१९ ॐ सत्याय नमः पायसवलिं सम० ।
७ ॐ सवित्रे नमः पायसवलिं सम० ।	२० ॐ भृशाय नमः पायसवलिं सम० ।
८ ॐ विबुधाधिपाय नमः पायसवलिं सम० ।	२१ ॐ आकाशाय नमः पायसवलिं सम० ।
९ ॐ जयाय नमः पायसवलिं सम० ।	२२ ॐ वायवे नमः पायसवलिं सम० ।
१० ॐ राजयक्ष्मणे नमः पायसवलिं सम० ।	२३ ॐ पूष्णे नमः पायसवलिं सम० ।
११ ॐ रुद्राय नमः पायसवलिं सम० ।	२४ ॐ नित्याय नमः पायसवलिं सम० ।
१२ ॐ अन्नो नमः पायसवलिं सम० ।	२५ ॐ गृहक्षताय नमः पायसवलिं सम० ।
१३ ॐ आपवत्साय नमः पायसवलिं सम० ।	२६ ॐ यमाय नमः पायसवलिं सम० ।

१ वास्तुपीठदेवतानां वलिदाने विशेष उक्तः । यथा ईशकोणे घृताक्षं तु शिखिने विनिवेदयेत् ॥ होमान्ते
 ऋदयभोज्यैश्च वास्तुदेहे बलिं हरेत् ॥ तथैव-शिखिप्रभृतिदेवतानां भिन्नं भिन्नं वलिदानार्थमन्नमुक्तम् । तत्समवे
 तदेव देयम् । असमवे पायसाक्षेनैव बलिर्देयः ॥ तदुक्तम् ॥ पायस वापि दातव्यं खनान्ना सर्वतः क्रमात् ॥
 खनान्ना-शिल्पादिनान्ना इत्यर्थः ॥ अथवा शिवविष्णुप्रतिष्ठापद्धतौ-पायसाक्षाम्भावे दध्यक्षतैः कुशपुष्पघृताक्षं
 तैर्वा बलिं दद्यात् ॥ वास्तुदेहे इति पदेन वास्तुमण्डलं विरच्य तत्र वलिदानं हेयम् ॥ अत्र केचन शिष्टाः पूर्वो-
 क्तीत्या मंडपस्य नैर्ऋत्यभागे वास्तुपीठे वास्तुपूजनं विधाय बलिश्च दत्त्वा वास्तुमंडलस्य पश्चिमदिशि स्वातंत्र्यकृते
 स्थण्डिले वा धर्मिं प्रतिष्ठाप्य ब्रह्मोपवेशनादि आज्यभागान्तं कर्म विधाय ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मणे नमः
 स्वाहा इति नाममंत्रैः औदुम्बरतिलाज्यद्रव्यैः मंडलदेवताभ्यः प्रत्येकं अष्टाविंशति अष्टौ वा आहूतीर्हुत्वा
 ततो वास्तोष्पते इति चतुर्भिर्मन्त्रैश्च घृताहुतीश्च दत्त्वा । ॐ वास्तोष्पते ध्रुवास्थूर्णां सत्रं तौम्यानाम् ॥ द्रव्यो
 मेतापुराणश्रुतीनामिन्द्रो मुनीनां रक्षा स्वाहा ॥ इति मंत्रेण च पथ विल्वफलानि तद्वीजानि वा हुत्वा उत्त-
 रपूजनं विधाय शिष्टकृते स्वाहा इत्यारभ्य पूर्णाहुत्यन्तं सर्वं कर्म समाप्य गृहवत् त्रिसुक्त्या शोगमण्डपं संवेष्ट्य
 'इष्टपुत्र पात्रः' इति रक्षोघ्नमंत्रैः मण्डपस्य रक्षां विधाय वास्तुमंडलशोदकेन छपत्नीकं यजमानमभिषिच्य पुनर्वा-
 स्तुमण्डलदेवतानामुत्तरपूजनं विधाय तासां विसर्जनं कुर्वन्ति । अयं मुख्यः पक्षः ॥ परस्य शारदातिल-
 के तु यज्ञमण्डपस्य नैर्ऋत्यभागे वास्तुमण्डलदेवतानां स्थापनमुक्तं होमो नोक्तः ॥ अतः सर्वत्र सर्वं मंडपस्थानां
 नैर्ऋत्यभागे वास्तुपीठं विधाय तस्य पूजनमेव आचरन्ति ॥ होमादिकं तु यत्र स्वातंत्र्येण वास्तुपूजनं तत्रैवेति
 द्रव्यव्यह्नमद्योगामपि मतम् ॥ अनोऽस्माभिरपि तथैव वास्तुपूजनमेवास्तीकृतम् ॥ होमस्तु गायत्रीपुरश्चरणस्य
 चामेऽङ्घ्रि प्रधातुमानन्तरं तत्रैव कर्तव्यम् ॥

२७ ॐ गन्धर्वाय नमः पायसवलिं सम० ।	४५ ॐ दित्यै नमः पायसवलिं सम० ।
२८ ॐ भृङ्गराजाय नमः पायसवलिं सम० ।	४६ ॐ चरक्यै नमः पायसवलिं सम० ।
२९ ॐ मृगाय नमः पायसवलिं सम० ।	४७ ॐ विदार्यै नमः पायसवलिं सम० ।
३० ॐ पितृभ्यो नमः पायसवलिं सम० ।	४८ ॐ पूतनायै नमः पायसवलिं सम० ।
३१ ॐ दौवारिकाय नमः पायसवलिं सम० ।	४९ ॐ पापराक्षस्यै नमः पायसवलिं सम० ।
३२ ॐ सुग्रीवाय नमः पायसवलिं सम० ।	५० ॐ स्कन्दाय नमः पायसवलिं सम० ।
३३ ॐ पुष्पदन्ताय नमः पायसवलिं सम० ।	५१ ॐ अर्यम्णे नमः पायसवलिं सम० ।
३४ ॐ वरुणाय नमः पायसवलिं सम० ।	५२ ॐ जृम्भकाय नमः पायसवलिं सम० ।
३५ ॐ असुराय नमः पायसवलिं सम० ।	५३ ॐ पिलिपिच्छाय नमः पायसवलिं सम० ।
३६ ॐ शोपाय नमः पायसवलिं सम० ।	५४ ॐ इन्द्राय नमः पायसवलिं सम० ।
३७ ॐ पापाय नमः पायसवलिं सम० ।	५५ ॐ अग्रये नमः पायसवलिं सम० ।
३८ ॐ रोगाय नमः पायसवलिं सम० ।	५६ ॐ यमाय नमः पायसवलिं सम० ।
३९ ॐ अहये नमः पायसवलिं सम० ।	५७ ॐ निश्रुतये नमः पायसवलिं सम० ।
४० ॐ मुख्याय नमः पायसवलिं सम० ।	५८ ॐ वरुणाय नमः पायसवलिं सम० ।
४१ ॐ भद्राढाय नमः पायसवलिं सम० ।	५९ ॐ वायवे नमः पायसवलिं सम० ।
४२ ॐ सोमाय नमः पायसवलिं सम० ।	६० ॐ कुबेराय नमः पायसवलिं सम० ।
४३ ॐ सर्पाय नमः पायसवलिं सम० ।	६१ ॐ ईश्वराय नमः पायसवलिं सम० ।
४४ ॐ अदित्यै नमः पायसवलिं सम० ।	६२ ॐ ब्रह्मणे नमः पायसवलिं सम० ।

६३ ॐ अनन्ताय नमः पायसवलिं सम० ।

हस्ते जलं गृहीत्वा अनेन बलिदानेन ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहितः
श्रीवास्तुपुरुषः प्रीयतां न मम ॥

॥ इति वास्तुमण्डलदेवतापूजनप्रयोगः ॥

१ पायसवलिदानेन दण्डशतवलिदानेन दुग्धमिश्रिततण्डुलवलिदानेन वा ॥ एतेषां मध्ये येन बलिदानं
शुभं तस्य द्रव्यलोहः कार्यः ॥

२ मण्डपवास्तुपीठं नवरेखात्मकं चतुःपटिकोद्यात्मकम् ॥ गृहवास्तुपीठं दशरेखात्मकम् एकाशीति-
पदात्मकम् ॥ अस्माकं वास्तुपीठस्य निर्माणविधौ अनेके भेदा उपलब्धाः परस्व तेषां मध्ये प्रायः एकं नव-
रेखाभिः चतुःपटिकोद्यात्मकं द्वितीयं दश रेखाभिः एकाशीतिकोद्यात्मकं वास्तुपीठं विशेषतया प्रसिद्धं दृश्यते ॥
एवं द्वाभ्यां मध्ये शिष्टैरपि गृहवास्तुकर्मणि एकाशीतिकोद्यात्मकं मंडपादी चतुःपटिकोद्यात्मकं वास्तुपीठं निर्माय
चतुःपटिकोद्यात्मके मध्यचतुःकोटकादारभ्य ब्रह्मादिवास्तुमंडलदेवतानां तेषांचेदानक्रोगतः आरभ्य शिष्यादीनां
वा आवाहनं क्रियते । शिष्यादीनामावाहनमप्यनुपदेमेव १८ तमे पृष्ठे चर्चं दास्यामः ॥ तथैव एकाशीतिपदे
वास्तुमण्डले ईशानकीणादारभ्य शिष्यादिवास्तुमंडलदेवतानामेव आवाहनं क्रियते न ब्रह्मादीनाम् ॥

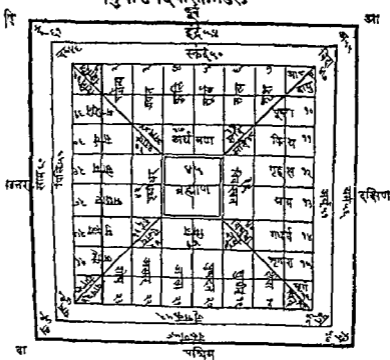

॥ शिख्यादिवास्तुमण्डलदेवतापूजनप्रयोगः ॥

शिख्यादित्रमेणावाहनादिचिकीर्षुभिर्निम्नकोष्टकस्यदेवतान्रमेणावाहनादिप्रकारो ज्ञेयः ॥

आद्यम्य प्राणानायम्य देशकालौ सकीर्त्य शिख्यादिवास्तुमण्डलदेवतानामावाहन पूजन च करिष्ये इति सकल्प्य (८३ पृष्ठस्थक्रमेण शङ्कुरोपणं बलिदान च तथा रेखादेवतानाम्-
वाहनपूजनं च विधाय ततो) निम्नक्रमेण शिख्यादिवास्तुमण्डलदेवताना स्थापनं कुर्यात् ॥

चतुषष्टिपदंवास्तुमंडलं

- ॐ शिरिने नमः शिरिनेम् आ० स्था० ॥ १ ॥ ॐ पर्जन्याय नमः पर्जन्यम् आ० स्था० ॥ २ ॥ ॐ जयन्ताय नमः जयन्तम् आ० स्था० ॥ ३ ॥ ॐ कुलिशायुधाय नमः कुलिशायुधम् आ० स्था० ॥ ४ ॥ ॐ सूर्याय नमः सूर्यम् आ० स्था० ॥ ५ ॥ ॐ सत्याय नमः सत्यम् आ० स्था० ॥ ६ ॥ ॐ भृशाय नमः भृशम् आ० स्था० ॥ ७ ॥ ॐ आकाशाय नमः आकाशम् आ० स्था० ॥ ८ ॥ ॐ वायवे नमः वायुम् आ० स्था० ॥ ९ ॥ ॐ पूणे नमः पूणम् आ० स्था० ॥ १० ॥ ॐ वितथाय नमः वितथम् आ० स्था० ॥ ११ ॥ ॐ गृहक्षताय नमः गृहक्षतम् आ० स्था० ॥ १२ ॥ ॐ यमाय नमः यमम् आ० स्था० ॥ १३ ॥ ॐ गन्धर्वाय नमः गन्धर्वम् आ० स्था० ॥ १४ ॥ ॐ भृङ्गराजाय नमः भृङ्गराजम् आ० स्था० ॥ १५ ॥ ॐ मृगाय नमः मृगम् आ० स्था० ॥ १६ ॥ ॐ पितृभ्यो नमः पितृन् आ० स्था० ॥ १७ ॥ ॐ दौवारिकाय नमः दौवारिकम् आ० स्था० ॥ १८ ॥ ॐ सुभीवाय नमः सुभीवम् आ० स्था० ॥ १९ ॥ ॐ पुष्पदन्तः नमः पुष्पदन्तम् आ० स्था० ॥ २० ॥ ॐ घरुणाय नमः घरुणम् आ०

स्था० ॥ २१ ॥ ॐ असुराय नमः असुरम् आ० स्था० ॥ २२ ॥ ॐ शोपाय नमः
 शोपम् आ० स्था० ॥ २३ ॥ ॐ पापाय नमः पापम् आ० स्था० ॥ २४ ॥ ॐ रोगाय
 नमः रोगम् आ० स्था० ॥ २५ ॥ ॐ अहये नमः अहिम् आ० स्था० ॥ २६ ॥ ॐ
 मुख्याय नमः मुख्यम् आ० स्था० ॥ २७ ॥ ॐ भङ्गाटाय नमः भङ्गाटम् आ० स्था०
 ॥ २८ ॥ ॐ सोमाय नमः सोमम् आ० स्था० ॥ २९ ॥ ॐ सर्पाय नमः सर्पम् आ०
 स्था० ॥ ३० ॥ ॐ अदितये नमः अदितिम् आ० स्था० ॥ ३१ ॥ ॐ दिव्यै नमः
 दितिम् आ० स्था० ॥ ३२ ॥ ॐ अन्नो नमः अपः आ० स्था० ॥ ३३ ॥ ॐ सावि-
 त्राय नमः सावित्रम् आ० स्था० ॥ ३४ ॥ ॐ जयाय नमः जयम् आ० स्था० ॥ ३५ ॥
 ॐ रुद्राय नमः रुद्रम् आ० स्था० ॥ ३६ ॥ ॐ अर्यम्णे नमः अर्यमणम् आ० स्था०
 ॥ ३७ ॥ ॐ सवित्रे नमः सवितारम् आ० स्था० ॥ ३८ ॥ ॐ विवस्वते नमः विवस्व-
 न्तम् आ० स्था० ॥ ३९ ॥ ॐ विवृषाधिपाय नमः विवृषाधिपम् आ० स्था० ॥ ४० ॥
 ॐ मित्राय नमः मित्रम् आ० स्था० ॥ ४१ ॥ ॐ राजयक्ष्मणे नमः राजयक्ष्माणम्
 आ० स्था० ॥ ४२ ॥ ॐ पृथ्वीधराय नमः पृथ्वीधरम् आ० स्था० ॥ ४३ ॥ ॐ
 आपवत्साय नमः आपवत्सम् आ० स्था० ॥ ४४ ॥ ॐ ब्रह्मणे नमः ब्रह्माणम् आ०
 स्था० ॥ ४५ ॥ ॐ चरक्यै नमः चरकीम् आ० स्था० ॥ ४६ ॥ ॐ विदायै नमः विदा-
 रीम् आ० स्था० ॥ ४७ ॥ ॐ पूतनायै नमः पूतनाम् आ० स्था० ॥ ४८ ॥ ॐ पापरा-
 क्ष्यै नमः पापराक्षसीम् आ० स्था० ॥ ४९ ॥ ॐ रुद्राय नमः रुद्रम् आ० स्था०
 ॥ ५० ॥ ॐ अर्यम्णे नमः अर्यमणम् आ० स्था० ॥ ५१ ॥ ॐ जृम्भकाय नमः जृम्भकम्
 आ० स्था० ॥ ५२ ॥ ॐ पिलिपिच्छाय नमः पिलिपिच्छम् आ० स्था० ॥ ५३ ॥ ॐ
 इन्द्राय नमः इन्द्रम् आ० स्था० ॥ ५४ ॥ ॐ अग्नेये नमः अग्निम् आ० स्था० ॥ ५५ ॥
 ॐ यमाय नमः यमम् आ० स्था० ॥ ५६ ॥ ॐ निर्ऋतये नमः निर्ऋतिम् आ० स्था०
 ॥ ५७ ॥ ॐ वरुणाय नमः वरुणम् आ० स्था० ॥ ५८ ॥ ॐ वायवे नमः वायुम्
 आ० स्था० ॥ ५९ ॥ ॐ सोमाय नमः सोमम् आ० स्था० ॥ ६० ॥ ॐ ईशानाय
 नमः ईशानम् आ० स्था० ॥ ६१ ॥ ॐ ब्रह्मणे नमः ब्रह्माणम् आ० स्था० ॥ ६२ ॥ ॐ
 अनन्ताय नमः अनन्तम् आ० स्था० ॥ ६३ ॥

एतो मनोजूतिरिति प्रतिष्ठाप्य तदनन्तरं “शिष्यादिवास्तुमण्डलदेवताभ्यो नमः” इति
 पंचोपचारैः संपूज्य वास्तुवादिमूर्तानां ९२-९३ पृष्ठस्थरीत्या प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा प्रतिष्ठा-
 पनं च विधाय संप्रार्थ्य ९४ पृष्ठक्रमेण “शिष्यादिवास्तुमण्डलदेवतासहिवाय वास्तुपु-
 रपाय नमः” इति समग्रं नाममन्त्रेण वा पूजनं विधाय संकल्प्य नाममन्त्रेणैव “शिरित्ते
 नमः पायस्यलिं समर्पयामि” इति बलिं दत्त्वा ॥ अनेन बलिदानेन शिष्यादिवास्तुमण्ड-
 लदेवतासहितः वास्तुपुरुषः प्रीयतां नमम इति संकल्पयेत् ॥

॥ इति शिष्यादिवास्तुमण्डलदेवतापूजनप्रयोगः ॥

॥ अथ योगिनीदेवतापूजनप्रयोगः ॥

॥ अथ श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीसहितं स्कान्दकाशीखण्डोक्तं
गजाननादिचतुःपष्टियोगिनीनां समन्त्रकपूजनम् ॥

आग्नेय्यां श्वेतवस्त्राच्छादिते योगिनीपीठे कुंकुमाकेन सूत्रेण नवकोष्टात्मकं
योगिनीमण्डलं विरच्य तत्र पूर्वादितः ईशानपर्यन्तं प्रतिकोष्टकम् ईशानतो दिक्-
विदिक्षु सूत्रपातेनाष्टौ कोष्टकानि कृत्वा पूर्वकोष्टतः ईशानपर्यन्तं प्रतिकोष्टकम् अष्टौ
अष्टौ गजाननादिचतुःपष्टियोगिनीः स्थापयेत् ॥ सपत्नीको यजमानो योगिनीपीठ-
समीपे पूर्वमुख उपविश्य आचमनं प्राणायामं च कुर्यात् ॥ ततो हस्ते जलं गृहीत्वा
अद्यपूर्वोच्चा० शुभपुण्यतिथौ अस्मिन्समग्रहमखगायत्रीपुरश्चरणकर्माणि श्रीमहाकाली-
श्रीमहालक्ष्मीश्रीमहासरस्वतीनामावाहनपूर्वकं गजाननादिचतुःपष्टियोगिनीनामा-
वाहनं प्रतिष्ठां पूजनं च करिष्ये ॥ इति सङ्कल्प्य । ततो मण्डलमध्ये त्रीन्कलशान् एकं
घा संस्थाप्य तत्र सुवर्णनिर्मिताः कृताभ्युत्तारणाः तिष्ठः प्रतिमाः संस्थाप्य तासु प्रति-
मासु स्ववामतः क्रमेण श्रीमहाकाल्यादीः स्थापयेत् ॥ हस्तेऽक्षतानादाय आवाहयेत् ॥

१ योगिनीनां स्थापनार्थं तस्याः पीठं रुद्रकल्पद्रुमकारेणाग्नेय्या कथितम् ॥ अन्यै ताराभक्तिर-
गिन्यादिगन्धकर्मभिरपि देव्यग्ने श्रीमहाकाल्यादीनाम् आवरणदेवताना पूजनानन्तरं तासा परितः प्राद-
क्षिप्येनापि केवलं पूजनमुक्तम् ॥ तथैव कमलकरादिभिस्तु योगिनीनां वायव्या पीठं कथितं परशु प्रायः सर्वे
आग्नेय्यामेव पीठं कुर्वन्ति ॥ अस्माभिरपि तथैवाग्नेय्या पीठं कृत्वाऽऽवाहन पूजनञ्च क्रियते ॥ तद्यथा ॥
चतुःपष्टियोगिनीनां स्थापनार्थम् आग्नेय्यां चतुरस्रारमकं योगिनीपीठं कृत्वा तत्र श्वेतं वर्णं प्रसार्य पुंकुमाकेन
रक्तसूत्रेण दक्षिणतः आरभ्य उदगन्ताः प्राक्चस्थाः चतस्रो रेखाः कार्याः ॥ तथैव अन्या अपि चतस्रो
रेखाः पश्चिमतः आरभ्य प्रागन्ता उदक्चस्थाः कृत्वा नवकोष्टात्मकं मण्डलं विरच्य पूर्वं चतुरस्रकोष्टके
दिक्विदिक्षु सूत्रपातेन अष्टकोष्टात्मकं मण्डलं विधेयम् ॥ एवमाग्नेय्यदक्षिणैर्कल्पपश्चिमवायव्योत्तरेवान-
चतुरस्रेषु कोष्टकेष्वपि तथैव सूत्रपातेन अष्टकोष्टारमकेषु मण्डलेषु कृतेषु चतुःपष्टियोगिनीमण्डलं स्यात् ॥
तत्र प्रमाणम् ॥ अष्टरेखासमायुक्तं मण्डलं तत्र कारयेत् ॥ अष्टौ ते युगरेखायाश्चतुःकोण तु कोणयो (१) ॥
(एवं नवसु कोष्टेषु दिक्विदिक्षु समास्तथा ॥ कृत्वा रेखाश्चतस्रश्च ह्यष्टौ कोष्टानि पूर्वतः । स्थाप्या ईशानतस्तत्र
योगिन्यः प्रतिकोष्टकम् ॥) स्थापनं तत्र वर्तम्यं योगिनीनां तु पूर्वतः ॥ तत्र पूर्वं अष्टकोष्टकेषु ईशानतः
प्रादक्षिप्येन अष्टौ देवीः स्थापयेत् । एवमेव आग्नेयादीनामवाहनपूर्वकं प्रतिकोष्टम् ईशानतः आरभ्य अष्टानां
देवीनां स्थापनेचतुःपष्टिदेवीनां स्थापनं स्यात् ॥ ततो मध्ये चतुरस्रे कोष्टे श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीनां
स्थापनार्थं त्रयाणां कलशानां स्थापनं कृत्वा क्रमशः तत्र ता तिष्ठः स्थापयेत् ॥ अथवा मध्ये एकं कलशं स्थाप-
यित्वा तत्र तिष्ठणां श्रीमहाकाल्यादीनां स्थापनं विधेयम् ॥ परशु रुद्रकल्पद्रुमे तु आग्नेय्या रक्तं वर्णं प्रसार्य
पीठे पूर्वभागे त्रीणि त्र्यस्राणि विलिख्य तेषु त्र्यस्रेषु कलशास्थापनविधिना त्रीन्कलशान्स्थापयित्वा क्रमेण तेषु
श्रीमहाकाल्यादीनां तिष्ठण्य देवीनां सुवर्णमयीः कृताभ्युत्तारणाः तिष्ठो मूर्तीः स्थापयित्वा तत्र श्रीमहाकालीमहा-
लक्ष्मीमहासरस्वतीनामावाहनं कृत्वा तासामग्रे एकस्मा पंक्ती अष्टौ त्र्यस्राणि विधाय तदुत्तरे तदुत्तरे प्रक्षिपति
अष्टौ एवम् अष्टसु त्र्यस्रेषु तेषु चतुःपष्टियोगिनीः स्थापयेत् ॥ तत्र दक्षिणतः आरभ्य उदगन्ताः प्राक्चस्थाः पश्चिमतः
आरभ्य प्रागन्ता उदक्चस्था वा गजाननादियोगिनीः स्थापयेदिति कथितम् ॥ अतः विद्वद्भिरुक्तम् । पर-
मोपेक्षे यमादपि स्थापनं विधेयम् ॥

॥ अथ चतुःपष्टियोगिनीमण्डलम् ॥

विपुला ५५	महाकाया ५५	गणानना ५५	विष्णुकी ५५	उपकिता ५५	शिवायना ५५
वह्नी ५५	महादेवी ५५	वाराही ५५	काली ५५	पुला ५५	विश्वाम्बा ५५
व्यानाया ५५	न्यानाया ५५	श्रीगणेशाय नमः ५५		वह्नी ५५	वह्नी ५५
कोटि ५५	कोटि ५५	श्यामाया स्वापनम् ५५		वह्नी ५५	वह्नी ५५
कालावति ५५	स्वयम्भेवी ५५	वह्नी ५५	वह्नी ५५	कालावति ५५	वह्नी ५५
वह्नी ५५	वह्नी ५५	वह्नी ५५	वह्नी ५५	वह्नी ५५	वह्नी ५५

॥ अथ योगिनीमण्डलस्य मध्यकौष्टके श्रीमहाकालीश्रीमहालक्ष्मी-
श्रीमहासरस्वतीनां स्थापनम् ॥

स्वामतः प्रथमकलशापूर्णपात्रे ॥ ॐ अम्बेऽअम्बिकेर्वालिक्केनर्मानयति
कश्चन ॥ ससस्त्यश्चकःसुभद्रिकाङ्काम्पीलयासिनीम् ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
महाकाल्यै नमः महाकालीम् आ० स्या० ॥ भो महाकालि । इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १ ॥
प्रथमकलशादक्षिणतः द्वितीयकलशापूर्णपात्रे ॥ ॐ श्रीं ते लक्ष्मीं पत्कन्यावहो-
श्रेप्राथ्थे नर्हप्राणि रूपमश्चिनौ द्यार्त्तम् ॥ इष्णान्निपाणामुर्मऽ इषाणसर्वलोकर्म-
ऽइषाण ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः महालक्ष्म्यै नमः महालक्ष्मीमावाहयामि स्थाप-
यामि ॥ भो महालक्ष्मि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २ ॥ द्वितीयकलशादक्षिणतः तृती-

१ इदमावाहनं स्वामहस्ततः दक्षिणवर्षे कार्यमुत्तरवर्षे तु महालक्ष्म्याः दक्षिणे महाकाल्या आवाहनं न
स्वयम्भे व दक्षिण एव ॥ महालक्ष्मीयंदा पूज्या महाकाली शारदादी ॥ दक्षिणोत्तरोः पूज्ये शृष्टो निपुन-
श्चरन्ति शारदादीहमे लक्ष्म्याः । तेन न दक्षिणसंस्कारेण शरद्विषेधः ॥ पूज्युक्तयोर्मध्ये प्राची
एव शारदापारेणै तायां पश्चिमागिमुयनावाहम् ॥

वैकलशपूर्णपात्रे—ॐ प्रायकान्त सरस्वतीघाजैभिर्घाजिनीवती ॥ युजंघंष्टधियावसुं
॥ ६० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः महासरस्वत्यै नमः महासरस्वतीम् आवा० स्या० ॥
भो महासरस्वति इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३ ॥

॥ अथ पूर्वकोष्टस्थेशानतः अष्टसु प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

ईशान्याम्—ॐ तमीशानुज्जगत्स्तस्थुपस्पतिन्धियञ्जिह्वमर्बसेहूमहेद्यम् ॥
पूषा नो यथा वेदंसामसंहृषे रक्षिता प्रायुरदधत् स्वस्तये ॥ ६६ ॥ ॐ भूर्भुवः
स्वः गजाननायै नमः गजाननामा० स्या० । भो गजानने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १ ॥
तदक्षिणे—ॐ आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामा राष्ट्रे राजन्सुह शूरऽशु-
ब्योतिष्ठ्याधी महारथो जायतान्दोर्घ्रा धेनुर्घोढानुङ्गानाशुः सप्तिः पुरन्धिर्व्योपा
जिष्णू रथेष्टाः सुभेयो युवास्य यजमानस्य वीरो जायतान्निकामे निकामे नः पर्जन्यो
वर्षतु फलवत्यो नऽओपधयः पच्यन्ताप्योगक्षेमो नः कल्पताम् ॥ ६३ ॥ ॐ भूर्भुवः

॥ अथ नाममन्त्रैः महाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीनां स्थापनम् ॥

१ स्वामत आरभ्य प्रथमकलशपूर्णपात्रोपरि—ॐ भूर्भुवः स्व महाकाल्यै नम महाकालीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो महाकालि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १ ॥

२ तदक्षिणे द्वितीयकलशपूर्णपात्रोपरि—ॐ भूर्भुवः स्व महालक्ष्म्यै नम महालक्ष्मीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो महालक्ष्मि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २ ॥

३ तदक्षिणे तृतीयकलशपूर्णपात्रोपरि—ॐ भूर्भुवः स्व महासरस्वत्यै नम महासरस्वतीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो महासरस्वति इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३ ॥

॥ अथ नाममन्त्रैः पूर्वे प्रथमकोष्टकस्थेशानतः प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

१ ॐ भूर्भुवः स्व गजाननायै नम गजाननामावाहयामि स्या० ॥ भो गजानने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२ ॐ भूर्भुवः स्व सिंहमुख्यै नम सिंहमुखीमावाहयामि स्या० ॥ भो सिंहमुखि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३ ॐ भूर्भुवः स्व गृध्रास्थायै नम गृध्रास्थामावाहयामि स्या० ॥ भो गृध्रास्थे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

४ ॐ भूर्भुवः स्व काकतुण्डिकायै नम काकतुण्डिकामावाहयामि स्या० ॥ भोका० के इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

५ ॐ भूर्भुवः स्व उग्रश्रीवायै नम उग्रश्रीवामावाहयामि स्या० ॥ भो उग्रश्रीवे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

६ ॐ भूर्भुवः स्व हयश्रीवायै नम हयश्रीवामावाहयामि स्थापयामि ॥ भो हयश्रीवे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

७ ॐ भूर्भुवः स्व वाराह्यै नम वाराहीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वाराहि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

८ ॐ भूर्भुवः स्व शरभाननायै नम शरभाननामावाहयामि स्या० ॥ भो शरभानने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

॥ अथ आग्नेय्यां द्वितीयकोष्टकस्थेशानतः प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

९ ॐ भूर्भुवः स्व उल्लिकायै नम उल्लिकामावाहयामि स्या० ॥ भो उल्लिके इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

१० ॐ भूर्भुवः स्व शिवारायै नम शिवारावामावाहयामि स्या० ॥ भो शिवारावे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

११ ॐ भूर्भुवः स्व मयूरै नम मयूरीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो मयूरी इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

१२ ॐ भूर्भुवः स्व विकटाननायै नम विकटाननामावा० स्या० ॥ भो विकटानने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

१३ ॐ भूर्भुवः स्व अष्टवक्रायै नम अष्टवक्रामावाहयामि स्या० ॥ भो अष्टवक्रे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

१४ ॐ भूर्भुवः स्व कोटरायै नम कोटराश्रीमावाहयामि स्या० ॥ भो कोटराशि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

स्वः सिंहमुख्यै नमः सिंहमुखीमावा० स्या० ॥ भो सिंहमुखि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २ ॥ त-
त्पश्चिमे-ॐ म्हाँ २ऽ इन्द्रोच्चऽ ओजसा पर्जन्यो घृष्टिमाँ २ऽ इव ॥ स्तोमैवंत्सस्ववावृधे
॥ १० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः गृध्रास्यायै नमः गृध्रास्यामावाह० स्या० । भो गृध्रास्ये इहागच्छ
इह तिष्ठ ॥ ३ ॥ तत्पश्चिमे-ॐ सुद्योजातोर्ब्यमिमीतयुज्जमग्निर्देवानामभवत्पुरोगा ॥
अस्यहोतुः-प्रदिश्युतस्यवाचिस्वाहाकृतःहविरदन्तुदेवा ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
काकतुण्डिकायै नमः काकतुण्डिकामा० स्या० । भो काकतुण्डिके इहागच्छ इह
तिष्ठ ॥ ४ ॥ तदुत्तरे-ॐ आदित्यङ्गर्भम्पर्यसासमङ्घिसहस्रस्यप्रतिमांविश्वरूपम् ॥
परिवृद्धिहरसामाभिर्मदःस्याः शतायुपङ्कणुहिचीयमानः ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
उष्ट्रीवायै नमः उष्ट्रीवाम् आ० स्या० ॥ भो उष्ट्रीवे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५ ॥
तदुत्तरे-ॐ स्वर्णघर्मस्वाहास्वर्णाकंस्वाहा स्वर्णाशुक्रं स्वाहास्वर्णज्योतिः
स्वाहास्वर्णसूर्यः स्वाहा ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः हयग्रीवायै नमः हयग्रीवा-
मावाह० स्या० । भो हयग्रीवे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ६ ॥ तत्पूर्वे-ॐ सत्यञ्चमे
श्रद्धार्चमेजर्गञ्चमेधनञ्चमेधिश्चमेमहश्चमेक्रीडार्चमेमोर्दश्चमेजातश्चमेजनिप्यमाण-
श्चमेसूक्तश्चमेसुकृतश्चमेयज्ञेनकल्पन्ताम् ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वाराह्यै नमः वारा-

१५ ॐ भूर्भुवः स्वः पुष्पायै नमः पुष्पामावाहयामि स्थापयामि ॥ भो पुष्पे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

१६ ॐ भूर्भुवः स्वः विकटलोचनायै नमः विकटलोचनामावा० स्या० ॥ भो विकटलोचने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

॥ अथ दक्षिणे तृतीयकोष्टकस्थे शानतः प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

१७ ॐ भूर्भुवः स्वः शुक्लोदर्यै नमः शुक्लोदरीमावाहयामि स्या० ॥ भो शुक्लोदरि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

१८ ॐ भूर्भुवः स्वः ललजिहायै नमः ललजिहामावाह० स्या० ॥ भो ललजिहे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

१९ ॐ भूर्भुवः स्वः श्वदंष्ट्रायै नमः श्वदंष्ट्रामावाहयामि स्थाप० ॥ भो श्वदंष्ट्रे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२० ॐ भूर्भुवः स्वः वानराननायै नमः वानराननामावाह० स्या० ॥ भो वानरानने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२१ ॐ भूर्भुवः स्वः रक्षाशयै नमः रक्षाशीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो रक्षाशि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२२ ॐ भूर्भुवः स्वः केकराशयै नमः केकराशीमावाहयामि स्या० ॥ भो केकरशि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२३ ॐ भूर्भुवः स्वः बृहत्पुण्ड्रायै नमः बृहत्पुण्ड्रामावाहयामि स्या० ॥ भो बृहत्पुण्ड्रे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२४ ॐ भूर्भुवः स्वः सुराप्रियायै नमः सुराप्रियामावाहयामि स्थाप० ॥ भो सुराप्रिये इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

॥ अथ नैर्ऋते चतुर्थकोष्टकस्थे शानतः प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

२५ ॐ भूर्भुवः स्वः कपालहस्तायै नमः कपालहस्तामावाह० स्या० ॥ भो कपालहस्ते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२६ ॐ भूर्भुवः स्वः रक्षाशयै नमः रक्षाशीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो रक्षाशि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२७ ॐ भूर्भुवः स्वः शुक्र्यै नमः शुक्रीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो शुक्रि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२८ ॐ भूर्भुवः स्वः श्येन्यै नमः श्येनीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो श्येनि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२९ ॐ भूर्भुवः स्वः कपोतिशयै नमः कपोतिशामावाहयामि स्या० ॥ भो कपोतिके इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३० ॐ भूर्भुवः स्वः पाराहस्तायै नमः पाराहस्तामावाहयामि स्या० ॥ भो पाराहस्ते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३१ ॐ भूर्भुवः स्वः दण्डहस्तायै नमः दण्डहस्तामावाहयामि स्या० ॥ भो दण्डहस्ते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३२ ॐ भूर्भुवः स्वः प्रचण्डायै नमः प्रचण्डामावाहयामि स्थापयामि ॥ भो प्रचण्डे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

हीमा०स्था०। भो वाराहि इहागच्छ इह तिष्ठ॥७॥तत्पूर्वे-ॐ भयैदार्पाहारम्भुभायाऽ-
अद्येधन्मन्स्यघिष्टपायाभिषेकार्यर्षिष्टायनाकायपरिवेष्टारन्देवलोकायपेशितार-
म्भनुष्यलोकार्यप्करितारुः सर्वेभ्योलोकेभ्यऽउपसेत्कार्मवऽऽस्तस्यैषुघायोपम-
न्थितारुम्भेधायवासः पल्पूलीम्प्रकामायरजयित्रीम् ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः शर-
भाननायै नमः शरभाननामा० स्था० । भो शरभानने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ८ ॥

॥ अथ आग्नेय्यां द्वितीयकोष्टस्येशानतः प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

आग्नेय्याम् ईशाने-ॐ जिहामेभुद्रंवाङ्महोमनोमुच्युः स्वराङ्भर्मः ॥
मोदाःप्रमोदाऽअद्भुलीरङ्गानिमित्रम्मेसहः ॥३४॥ ॐ भूर्भुवः स्वः उल्लुकिपायै
नमः उल्लुकिकामावाह० स्था० ॥ भो उल्लुकिके इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ९ ॥ तदक्षिणे-
ॐ हिङ्कारायुस्वाहाहिङ्कृतयुस्वाहाक्रन्दतेस्वाहायक्रन्दायुस्वाहाप्रोथतेस्वाहाप्रो-
थायुस्वाहागन्धायुस्वाहाधातायुस्वाहा निविष्टायु स्वाहोपविष्टायु स्वाहा सन्दि-
तायु स्वाहा वल्गते स्वाहासीनायु स्वाहाशयानायुस्वाहास्वपतेस्वाहाजाप्रते स्वाहा
कूर्जते स्वाहा प्रवृद्धायु स्वाहाविजृम्भमाणायुस्वाहाविचृत्तायुस्वाहासहृद्नायुस्वा-
होपस्थितायु स्वाहायनायु स्वाहा प्रायणायु स्वाहा ॥ ३५ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः

॥ अथ पश्चिमे पञ्चमकोष्टकस्येशानतः प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

३३ ॐ भूर्भुवः स्वः चण्डविक्रमायै नमः चण्डविक्रमावाहयामि स्था० ॥ भो चण्डविक्रमे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
३४ ॐ भूर्भुवः स्वः शिशुभ्यै नमः शिशुमीमावाहयामि स्था० ॥ भो शिशुभि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
३५ ॐ भूर्भुवः स्वः पापहन्त्रायै नमः पापहन्त्रीमावाहयामि स्था० ॥ भो पापहन्त्रि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
३६ ॐ भूर्भुवः स्वः काल्यै नमः कालीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो कालि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
३७ ॐ भूर्भुवः स्वः रुधिरपायिन्यै नमः रुधिरपायिनीमावा० स्था० ॥ भो रुधिरपायिनि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
३८ ॐ भूर्भुवः स्वः वसाधयै नमः वसाधयामावाहयामि स्थाप० ॥ भो वसाधये इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
३९ ॐ भूर्भुवः स्वः गर्भमक्षायै नमः गर्भमक्षामावाहयामि स्थाप० ॥ भो गर्भमक्षे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
४० ॐ भूर्भुवः स्वः शवहस्त्यै नमः शवहस्त्यामावाहयामि स्थाप० ॥ भो शवहस्ते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

॥ अथ घायत्र्ये षष्ठकोष्टकस्येशानतः प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

४१ ॐ भूर्भुवः स्वः आन्ध्रमालिन्यै नमः आन्ध्रमालिनीमा० स्था० ॥ भो आन्ध्रमालिनि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
४२ ॐ भूर्भुवः स्वः स्थूलकेर्यै नमः स्थूलकेरीमावाह० स्था० ॥ भो स्थूलकेरि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
४३ ॐ भूर्भुवः स्वः बृहत्क्षयै नमः बृहत्क्षयीमा० स्था० ॥ भो बृहत्क्षयि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
४४ ॐ भूर्भुवः स्वः सर्पास्यायै नमः सर्पास्यामावा० स्थापयामि ॥ भो सर्पास्ये इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
४५ ॐ भूर्भुवः स्वः प्रेतवाहन्यै नमः प्रेतवाहन्यामावा० स्था० ॥ भो प्रेतवाहने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
४६ ॐ भूर्भुवः स्वः दन्दशकृतरायै नमः दन्दशकृतरामा० स्था० ॥ भो दन्दशकृकरे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
४७ ॐ भूर्भुवः स्वः क्रीड्यै नमः क्रीडीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो क्रीडि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
४८ ॐ भूर्भुवः स्वः शृगशीर्षायै नमः शृगशीर्षामा० स्थाप० ॥ भो शृगशीर्षे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

शिवारावायै नमः शिवारावाभावा० स्था० । भो शिवारावे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १० ॥
 तत्पश्चिमे-ॐ अग्निश्चमऽआर्षश्चमेघीरुधश्चमऽओषधयश्चमेकृष्टपच्याश्चमेकृष्टपच्याश्च
 मे ग्राम्याश्च मे पशवऽ आरण्याश्च मे वित्तञ्चमे वित्तश्च मे भूतञ्चमेभूतिश्चमेवृक्षेन
 कल्पन्ताम् ॥ ११ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः मयूरै नमः मयूरीभावाह० स्था० ॥ भो
 मयूरि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ११ ॥ तत्पश्चिमे-ॐ पूपन्तवद्वतेद्वयन्नरिप्येमकदा
 चन ॥ स्तोतारस्तऽइहस्मसि ॥ १२ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः विकटाननायै नमः विकटा-
 ननाभावा० स्था० ॥ भो विकटानने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १२ ॥ तदुत्तरे-ॐ वेद्या-
 वेदिः समाप्यतेवृहिंपावृहिंरिन्द्रियम् ॥ सूपेन सूपऽ आप्यते प्रणीतोऽ अग्निर-
 ग्निर्ना ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अष्टकामायै नमः अष्टकामावाहयामि स्थाप-
 यामि ॥ भो अष्टकके इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १३ ॥ तदुत्तरे-ॐ अयमग्निःसहस्रिणो
 धार्जस्य शतित्तरुपतिः ॥ मूर्द्धा कृवी रयीणाम् ॥ १४ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः कोट-
 राक्ष्यै नमः कोटराक्षीभावा० स्था० ॥ भो कोटराक्षि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १४ ॥
 तत्पूर्वे-ॐ इममे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृडय ॥ त्वामवस्युरार्चके ॥ १५ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः कुब्जायै नमः कुब्जामावा० स्था० ॥ भो कुब्जे इहागच्छ इह
 तिष्ठ ॥ १५ ॥ तत्पूर्वे-ॐ वृमायुत्वाङ्गिरस्वतेपितृमतेस्वार्हा ॥ स्वार्हाघर्मायस्वार्हा
 घर्मः पित्रे ॥ १६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः विकटलोचनायै नमः विकटलोचनामा-
 वाहयामि स्थापयामि ॥ भो विकटलोचने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १६ ॥

॥ दक्षिणस्यां तृतीयकोष्टकस्येशानतः प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

ईशान्याम्-ॐ गन्धर्वस्त्वाधिश्वावसुऽपरिदधातुधिश्च्यारिष्ट्यै यजमानस्यपरि-
 धिरस्यग्निरिडऽईडितः॥ इन्द्रस्यचाहुरसिदक्षिणोधिश्च्यारिष्ट्यै यजमानस्यपरिधिर-
 स्यग्निरिडऽईडितः॥ मित्रावरुणौचोत्तरतऽपरिधचान्द्रुवेणधर्मणा धिश्च्यारिष्ट्यै
 यजमानस्य परिधिरस्यग्निरिडऽईडितः ॥ ३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः शुष्कोदर्यै नमः

॥ अथ उत्तरे सप्तमकोष्टके ईशानतः प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

- ११ ॐ भूर्भुवः स्वः श्यावनायै नमः श्यावनाभावा० स्थाप० ॥ भो श्यावने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
- १० ॐ भूर्भुवः स्वः व्यातास्यायै नमः व्यातास्याभावाह० स्था० ॥ भो व्यातास्ये इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
- ११ ॐ भूर्भुवः स्वः धूमनिस्यायै नमः धूमनिस्याभावा० स्था० ॥ भो धूमनिःश्याये इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
- १२ ॐ भूर्भुवः स्वः व्योमेश्वरणीर्ष्यरयो नमः व्योमेश्वरणीर्ष्यरयो० स्था० ॥ भो व्योमेश्वर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
- १३ ॐ भूर्भुवः स्वः तापिनीयै नमः तापिनीभावाहयामि स्था० ॥ भो तापिनि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
- १४ ॐ भूर्भुवः स्वः शोषणीरथै नमः शोषणीरथिनावा० स्था० ॥ भो शोषणीरथे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
- १५ ॐ भूर्भुवः स्वः शोडर्यै नमः शोडरीभावाहयामि स्थापयामि ॥ भो शोडरि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
- १६ ॐ भूर्भुवः स्वः रघुनारायणायै नमः रघुनारायणभावा० स्था० ॥ भो रघुनारायणे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

शुक्कोदरीमावाह० स्था० ॥ भो शुक्कोदरि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥१७॥ तदक्षिणे-
 ॐ मित्रस्य चर्पणीधृतोवो देवस्य सानसि ॥ द्युन्नश्चित्रश्रवस्तमम् ॥ १३ ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः ललजिह्वायै नमः ललजिह्वामावाहयामि स्थापयामि ॥ भो ललजिह्वे
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥१८॥ तत्पश्चिमे- ॐ अग्नेब्रह्मगृह्णीष्वधुरणमस्युन्तरिक्षन्दृह
 ब्रह्मवनिच्वाक्षत्रवनिंसजात्वन्युपदधामिभ्रातृव्यस्यवृधाय ॥ धूर्त्रमसिदिवन्दृह
 ब्रह्मवनिच्वाक्षत्रवनिंसजात्वन्युपदधामिभ्रातृव्यस्य वृधाय ॥ विश्वाभ्यस्त्वाशाब्भ्यु-
 ऽउपदधामि चित्तस्योर्द्ध्वचितो भृगूणामङ्गिरसान्तर्पसा तप्यध्वम् ॥ १५ ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः श्वदंष्ट्रायै नमः श्वदंष्ट्रामावा० स्था० ॥ भो श्वदंष्ट्रे इ० इ० ॥ १९ ॥
 तत्पश्चिमे- ॐ भगुप्प्रणेतर्भर्गुसत्यराधोभगेमान्धियमुदवादर्दज्ञः ॥ भगुप्प्रनो-
 जनयुगोभिरश्वैर्भर्गुप्प्रनृभिर्नृवन्तः-स्याम ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वानराननायै
 नमः वानराननामा० स्था० ॥ भो वान०ने इ० इ० ॥ २० ॥ तदुत्तरे- ॐ सुपृणोसिगु-
 रुत्वमान्पृष्टेपृष्टिव्याः सीद ॥ भासान्तरिक्षमापृणज्योतिषादिवमुत्तमान्तेजसादि-
 श्वाऽउर्दृह ॥ १७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः रुक्षाक्ष्यै नमः रुक्षाक्षीमावाह० स्थाप० ॥
 भो रुक्षाक्षि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २१ ॥ तदुत्तरे- ॐ उदीरतामवर्तुऽउत्परासु-
 ऽउन्मद्भ्यमाः पितरं-सोम्यासः- । असुष्यऽईयुरवृकाऽऋतज्ञास्तेनोवन्तुपितरोहवेषु
 ॥ १६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः केकराक्ष्यै नमः केकराक्षीमावाह० स्था० ॥ भो केकराक्षि
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २२ ॥ तत्पूर्वे- ॐ वरुणस्योत्तर्भर्नमसि वरुणस्यस्कम्भसर्ज-
 नीस्त्यो वरुणस्यऽऋतसदंश्यसि वरुणस्यऽऋतसदनमसि वरुणस्यऽऋतसदनमा-
 सीद ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः बृहत्तुण्डायै० बृह० आ० स्थाप० ॥ भो बृहत्तुण्डे इ० इ०
 ॥ २३ ॥ तत्पूर्वे- ॐ वरुणः प्राविता भुवन्मित्रो विश्वाभिरूतिभिः- ॥ करंताघं
 सुरार्धसः ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सुराप्रियायै नमः सुराप्रियामावाहयामि
 स्थापयामि ॥ भो सुराप्रिये इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २४ ॥

॥ अथ ईशान्यामष्टमकोष्टकस्येशानतः प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

- ५० ॐ भूर्भुवः स्वः विद्युत्प्रभायै नमः विद्युत्प्रभामा० स्था० ॥ भो विद्युत्प्रभे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ५१ ॐ भूर्भुवः स्वः बलाकासायै नमः बलाकासामा० स्था० ॥ भो बलाकास्ये इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ५२ ॐ भूर्भुवः स्वः मार्जार्यै नमः मार्जारीमावाहयामि स्थाप० ॥ भो मार्जारी इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ५३ ॐ भूर्भुवः स्वः षट्पूतनायै नमः षट्पूतनामावाहयामि स्था० ॥ भो षट्पूतने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ५४ ॐ भूर्भुवः स्वः अश्रद्धासायै नमः अश्रद्धासामा० स्था० ॥ भो अश्रद्धासे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ५५ ॐ भूर्भुवः स्वः कामाक्ष्यै नमः कामाक्षीमावा० स्थाप० ॥ भो कामाक्षि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ५६ ॐ भूर्भुवः स्वः शृगाक्ष्यै नमः शृगाक्षीमावाहयामि स्था० ॥ भो शृगाक्षि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ५७ ॐ भूर्भुवः स्वः शृगप्रेयसायै नमः शृगप्रेयसामावाह० स्था० ॥ भो शृगप्रेयो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

॥ नैर्ऋत्यां चतुर्थकोष्टकस्येशानतः प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

ईशान्याम्—ॐ हृत्सः शुचिपद्मसुरन्तरिक्षसद्भोतावेदिपदतिथिर्हुरोणसत् ॥

नृपहरसदृतसद्भ्योमसद्वजागोजाऽऋतजाऽअद्विजाऽऋतम्बुहत् ॥ ३० ॥ ॐ भूर्भुवः

स्वः कपालहस्तायै नमः कपालहस्तामावा० स्थाप० ॥ भो क० स्ते इ० इ० ॥ २५ ॥ तद्-

क्षिणे—ॐ सुसन्देशन्वाद्यमर्धवन्वन्दिपीमाहं ॥ प्रनूनम्पूर्णधन्धुरस्तुतोर्वासिबशां-

२ऽअनुचोजान्विन्द्रतेहरी ॥ ५३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः रक्ताक्ष्यै नमः रक्ताक्षीमावाह०

स्था० ॥ भो रक्ताक्षि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २६ ॥ तत्पश्चिमे—ॐ प्रतिपदसि प्रति-

पदे रवानुपदस्यनुपदे च्वा सम्पदसि सम्पदे च्वा तेजोसि तेजसे च्वा ॥ ६५ ॥ ॐ

भूर्भुवः स्वः शुक्त्यै नमः शुकीमावाह० स्था० ॥ भो शुक्ति इहागच्छ इह तिष्ठ

॥ २७ ॥ तत्पश्चिमे—ॐ देवीद्वारोऽअश्विनोभिपजेन्द्रेसरस्वती ॥ प्राणन्नवीर्ष्यु-

न्नसि द्वारो दधुरिन्द्रियं वसुवनें वसुधेयस्य व्यन्तु यज ॥ ६६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः

श्येन्यै नमः श्येनीमावाह० स्था० ॥ भो श्येनि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २८ ॥

तदुत्तरे—ॐ देवस्यत्वासवितुः प्रसुव्येश्विनोर्वाहुर्भ्याम्पूष्णोहस्ताभ्याम् ॥ सरस्व-

त्यैवाचोयन्तुर्ष्यन्त्रियेदधामिवृहस्पतेप्रासाम्त्राज्येनाभिपिञ्चाम्यसौ ॥ ६७ ॥ ॐ

भूर्भुवः स्वः कपोतिकायै नमः कपो० आ० स्था० ॥ भो क० के इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २९ ॥

तदुत्तरे—ॐ देवस्य च्वा सवितुः प्रसुव्येश्विनोर्वाहुर्भ्याम्पूष्णोहस्ताभ्याम् ॥ सरस्वत्यै

वाचो यन्तुर्ष्यन्त्रेणाग्नेः साम्त्राज्येनाभिपिञ्चामि ॥ ६८ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः पादाहस्तायै

नमः पादाहस्तामावाह० स्थाप० ॥ भो पादाहस्ते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३० ॥ तत्पूर्वे-

ॐ भुवोयज्ञस्यरजसञ्जनेतायत्रानियुद्धिः सर्वसेशिवार्भिः ॥ द्विविमुर्द्धानन्दधि-

पेस्युर्पाञ्चिहार्मग्नेचकृपेहृष्यवाहम् ॥ ६९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः दण्डहस्तायै नमः

दण्डहस्तामावाह० स्थाप० ॥ भो दण्डहस्ते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३१ ॥ तत्पूर्वे—ॐ

कृदाचनस्तरीरसिनेन्द्रसञ्जसिदाशुपे ॥ उपोपेन्द्रमघवन्भूयऽ इन्द्र ते दानन्देवस्य

पृश्यते ॥ ७० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः प्रचण्डायै नमः प्रचण्डामावाहयामि स्थाप-

यामि ॥ भो प्रचण्डे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३२ ॥

॥ पश्चिमायां पश्चमकोष्टकस्येशानतः प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

ईशान्याम्—ॐ भद्रङ्गणैभिः शृणुयाम देवा भद्रर्षश्येमाक्षभिर्व्यजत्राः ॥ स्थिरै-

रङ्गैस्तुष्टुवाणंसस्तनूभिर्घ्युशेमहि देवाहंतैप्यदार्युः ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः चण्डवि-

क्रमायै नमः चण्डविक्रमामावाह० स्थाप० ॥ भो चण्डविक्रमे इहागच्छ इह

तिष्ठ ॥ ३३ ॥ तदक्षिणे—ॐ इपे च्चोर्जे च्वा पायवस्य देवो धः सविताप्राप्यथतु

श्रेष्ठतमायु कर्मणऽ आप्यायङ्कमध्याऽ इन्द्राय भागम्प्रजावतीरनमीवाऽ
 अयुश्मा मा वंस्तेनऽ ईशतुमाघशऽसो ह्रुवाऽअस्मिन्नोपतौ स्यात् ब्रह्मीर्ष्वज-
 मानस्य पशून्पाहि ॥१॥ ॐ भूर्भुवः स्वः शिशुन्वै नमः शिशुघ्नीमावाह० स्थाप० ॥
 भो शिशुभि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३४ ॥ तत्पश्चिमे—ॐ देवीं द्यावापृथिवी
 मुखस्य वामघ शिरो राक्ष्सासन्देवयजने पृथिव्याः ॥ मुखाय च्वा मुखस्य त्वा
 शीर्ष्णे ॥ ३५ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः पापहन्वै नमः पापहन्त्रीमावाहयामि स्था० ॥
 भो पापहन्त्रि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३५ ॥ तत्पश्चिमे—ॐ असुं वन्तु मयजमानमि-
 च्छस्तेनस्येत्यामर्चिहितस्करस्य ॥ अद्यमस्मदिच्छसातेऽइत्यानमोदेविनिकृते-
 तुर्व्यमस्तु ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः काल्यै नमः कालीमावाह० स्थाप० ॥ भो
 कालि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३६ ॥ तदुत्तरे—ॐ विश्वानि देवसवितर्हु रितानि परा सुव ॥
 वद्भ्रन्तन्नऽआसुव ॥ ३७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः रुधिरपायिन्यै नमः रुधिरपायि-
 नीमावाह० स्थाप० ॥ भो रुधिरपायिनि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३७ ॥ तदुत्तरे-
 ॐ अग्निश्चमेघर्मश्चमेर्कश्चमेसूर्वाश्चमेप्राणश्चमेश्वमेधश्चमेपृथिवीचमेर्दितिश्वमेदि-
 तिश्वमेद्यौश्चमेङ्गलयुः शक्ररयोदिशश्चमे वृजेन कल्पन्ताम् ॥ ३८ ॥ ॐ भूर्भुवः
 स्वः वसाधयायै० वसाधयामा० स्था० ॥ भो वसाधये इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३८ ॥
 तत्पूर्वे—ॐ ब्रह्मीनाम्पिता ब्रहुरस्य पुत्रश्चिश्चाकृणोति समनावगत्य ॥ इपुधिऽसङ्गा
 पृतनाश्चसर्वाः पृष्टेनिर्द्वोजयति प्रसूतः ॥ ३९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः गर्भभक्षायै
 नमः गर्भभक्षामावा० स्था० ॥ भो गर्भभक्षे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३९ ॥ तत्पूर्वे—ॐ
 नमस्ते रुद्रमद्यवऽउतो तऽइपवेनमः ॥ वाहुभ्यामुतते नमः ॥ ४० ॥ ॐ भूर्भुवः
 स्वः शवहस्तायै नमः शवहस्तामावाहयामि स्थापयामि ॥ भो शवहस्ते
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४० ॥

॥ वायव्यां पृथकोपकस्येशानतः प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

ईशान्याम्—ॐ अतवस्तेयज्ञधितेन्वस्तुमासारक्षन्तुतेहविः ॥ सवृत्सरस्तेवृत्तर्द-
 धातुनः प्रजाश्रपरिपातुनः ॥ ४१ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः आन्त्रमालिन्यै नमः आन्त्रमा-
 लिनीमा० स्था० ॥ भो आन्त्रमालिनि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४१ ॥ तदक्षिणे—ॐ ते
 ऽआचरन्तीसमनेवयोपामतेवपुत्रभिभृतामुपसर्त्थे ॥ अपशत्रून्चिद्व्यता ९ संधिदा-
 नेऽआत्कीनेऽइमेधिप्फुरन्तीऽअमित्रान् ॥ ४२ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः स्थूलकेदयै नमः
 स्थूलकेदीमा० स्था० ॥ भो स्थूलकेदि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४२ ॥ तत्पश्चिमे-
 ॐ वेद्या पेदिऽसमाप्यतेग्रहिषांघृहिरिन्द्रियम् ॥ यूपेनयूपऽआप्यतेऽप्रणीतोऽअग्नि-
 ग्निना ॥ ४३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः बृहत्कुक्ष्यै नमः बृहत्कुक्षीमावाह० स्थाप० ॥

भो बृहत्कुक्षि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४३ ॥ तत्पश्चिमे—ॐ पावुका नः सरस्वती
 धार्जेभिर्बाजिनीवती ॥ वृक्षं बृष्टु धियावसुः ॥ ६० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सर्पास्यायै
 नमः सर्पास्यामावाह० स्थाप० ॥ भो सर्पास्ये इहागच्छ इह तिष्ठ ॥४४॥ तदुत्तरे—
 ॐ अस्कन्नमद्य देवेभ्यऽ आज्यदुः सभिभ्रयासमाङ्गिणाविष्णोमात्वावक्रमिपुं वसु-
 मतीमग्नेतेच्छायासुपस्थेपंविष्णोस्थानमसीतऽइन्द्रो वीर्यमकृणोदूर्ध्वोद्धरऽआ-
 त्थात् ॥६॥ ॐ भूर्भुवः स्वः प्रेतवाहनायै नमः प्रेतवाहनामावाह० स्थाप० ॥ भो
 प्रेतवाहने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥४५॥ तदुत्तरे—ॐ वृमायुत्वाङ्गिरस्वतेपितृमते
 स्वाहा ॥ स्वाहा घर्माय स्वाहा घर्मः पित्रे ॥ ६६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः दन्दशूककरायै
 नमः दन्दशूककरामावाह० स्थाप० ॥ भो दन्दशूककरे इहागच्छ इह तिष्ठ
 ॥ ४६ ॥ तत्पूर्वे—ॐ मही द्यौः पृथिवी च नऽ इमं वृक्षमिमिक्षताम् ॥ पिपृतान्नो
 भरीमभिः ॥ ६७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्रौञ्च्यै नमः क्रौञ्चीमावाहयामि स्थाप-
 यामि ॥ भो क्रौञ्चि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४७ ॥ तत्पूर्वे—ॐ उपयाम गृहीतोसि
 हरिरसिहारियोजनोहरिन्व्यान्त्वा ॥ ह्य्योर्द्धानास्थसहसोमाऽइन्द्राय ॥ ६८ ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः मृगशीर्षायै नमः मृगशीर्षामावाहयामि स्थापयामि ॥ भो मृगशीर्षे
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४८ ॥

॥ उत्तरस्यां सप्तमकोष्टकस्थेशानतः प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

ईशान्याम्—ॐ आप्यायस्वसमेतुतेविश्वतः सोमवृष्ण्यम् ॥ भवावाजस्यसद्भ्ये
 ॥ ६९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वृषाननायै नमः वृषाननामावाह० स्थाप० ॥ भो वृषानने
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥४९॥ तदक्षिणे—ॐ कार्पिरतिसमुद्रस्यत्वाक्षित्याऽउर्जयामि ॥
 समापोऽअद्भिरंगमतसमोपधीभिरोपधीः ॥ ७० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः व्यात्तास्यायै
 नमः व्यात्तास्यामावाहयामि स्था० ॥ भो व्यात्तास्ये इहागच्छ इह तिष्ठ
 ॥५०॥ तत्पश्चिमे—ॐ अन्नकस्यजामहेसुगन्धिमुष्टिविद्धनम् ॥ उर्ध्वारुकार्मिववन्धना-
 स्मृत्योर्मुक्षीयमामृतात् ॥ ७१ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः धूमनिःश्वातायै नमः धूमनिःश्वासा-
 मावाहयामि स्थापयामि ॥ भो धूमनिःश्वासे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥५१॥ तत्पश्चिमे—ॐ
 श्रीद्धतेऽस्मीञ्जापत्वन्यां वहोरात्रेपाश्वेनक्षत्राणि रूपमश्विनौव्यात्तम् ॥ इष्ण-
 क्षिपाणामुर्मऽइषाणसर्षडोकर्मऽइषाण ॥ ७२ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः व्योमैकचर-
 णोर्ध्वदशे नमः व्योमैकचरणोर्ध्वदशमावाहयामि स्थाप० ॥ भो व्योमैकचरणोर्ध्व-
 दश इहागच्छ इह तिष्ठ ॥५२॥ तदुत्तरे—ॐ विष्णोःरराटमसिपिष्णोः इन्द्रत्रैस्थो-
 विष्णोः सूरसिपिष्णोर्ध्वोसि ॥ विष्णवर्मसिपिष्णवेत्वा ॥ ७३ ॥ ॐ भूर्भुवः

स्वः तापिन्यै नमः तापिनीमावा० स्था० ॥ भो तापिनि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५३ ॥
 तदुत्तरे—ॐ ब्राह्मणमुद्य विदेयम्पितृमन्तम्पैतृमुच्यमृषिर्माप्येवः सुधातुदक्षिणम् ॥
 अस्मद्गता देवत्रा गच्छत प्रदातारुमाविंशत ॥ ५४ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः शोपणीः
 दृष्ट्यै नमः शोपणीदृष्टिमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो शोपणीदृष्टे इहागच्छ इह
 तिष्ठ ॥ ५४ ॥ तत्पूर्वे—ॐ वा व्याघ्रं विपूचिकोभौ वृकश्च रक्षति ॥ श्येनम्पत्रिण्डः
 सिद्धहृहंसः ॥ ५५ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः कोटयै नमः कोटरीमावाहयामि स्थाप-
 यामि ॥ भो कोटरी इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५५ ॥ तत्पूर्वे—ॐ एका च मे
 तिस्रश्च मे तिस्रश्च मे पञ्च च मे पञ्च च मे सप्त च मे सप्त च मे नव च मे
 नव च मऽ एकादश च मऽ एकादश च मे त्रयोदश च मे त्रयोदश च मे
 पञ्चदश च मे पञ्चदश च मे सप्तदश च मे सप्तदश च मे नवदश च मे नव-
 दश च मऽ एकविंशतिश्च म एकविंशतिश्च मे त्रयोविंशतिश्च मे त्रयोविं-
 शतिश्च च मे पञ्चविंशतिश्च मे पञ्चविंशतिश्च मे सप्तविंशतिश्च मे सप्तविं-
 शतिश्च मे नवविंशतिश्च मे नवविंशतिश्च मऽ एकत्रिंशच्च म एकत्रिंशच्च
 मे त्र्यंश्विंशच्च मे वृजेन कल्पन्ताम् ॥ ५६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः स्थूलनासिकायै
 नमः स्थूलनासिकामावाहयामि स्था० ॥ भो स्थूलनासिके इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५६ ॥

॥ ईशान्यामष्टमकोटके ईशानतः प्रादक्षिण्येनाष्टयोगिनीदेवतास्थापनम् ॥

ॐ ईशान्याम्—ब्रह्माणिमेतत्तयःशशसुतासः शुष्मऽइयत्तिप्रभृतोमेऽअद्रिः ॥
 आशासतेप्रतिहर्ष्यन्युक्येमाहरीबहतस्तानोऽअच्छ ॥ ५७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः विद्यु-
 त्प्रभायै नमः विद्युत्प्रभा० स्था० ॥ भो विद्युत्प्रभे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५७ ॥
 तद्दक्षिणे—ॐ अग्नेयुश्चाहियेतवाश्वा सोदेवसाधवः ॥ अरुं बहन्ति मृच्यवै ॥ ५८ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः बलाकास्यायै नमः बलाकास्यामावाहयामि स्थापयामि ॥ भो बला-
 कास्ये इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५८ ॥ तत्पश्चिमे—ॐ सुपुष्णीसिगरुत्वमान्पृष्टृधिब्या
 सीद ॥ भासान्तरिक्षमापृणज्योतिषादियमुत्तमानतेर्जसादिशऽउद्दृह ॥ ५९ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः मार्जार्यै नमः मार्जारीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो मार्जारी
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५९ ॥ तत्पश्चिमे—ॐ चातेरुद्रशिवातनूरघोरापापकाशिनी ॥
 तयानस्तृष्ट्याशन्तमप्रागिरिदन्ताभिर्चाकशीहि ॥ ६० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः कटपूतनायै
 नमः कटपूतनामावाहयामि स्थापयामि ॥ भो कटपूतने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ६० ॥
 तदुत्तरे—ॐ देवीद्याघाप्रथिवीमूलत्वामद्यशिरोराक्षसासन्देवयर्जने पृथिव्या ॥
 मपार्यत्वा मूलस्यत्वा शीष्णो ॥ ६१ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अद्वाद्वासायै नमः अद्वाद्वासा-

मा० स्था० ॥ भो अष्टाष्टहासे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ६१ ॥ तदुत्तरे-ॐ इदं द्विष्णुर्विच-
 क्रमेत्रेधा निदधे पदम् ॥ समृद्धस्य पाण्डुरे स्वाहा ॥ ६५ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः कामाक्ष्यै
 नमः कामाक्षीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो कामाक्षि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ६२ ॥
 तत्पूर्वे-ॐ वृष्णऽङ्गिर्मिरसिराष्टदाराष्ट्रमेदेहिस्वाहा वृष्णऽङ्गिर्मिरसिराष्टदारा-
 ष्ट्रमुष्मे देहिवृषसेनोसि राष्टदाराष्ट्रमे देहि स्वाहा वृषसेनोसिराष्टदाराष्ट्रमुष्मे
 देहि ॥ ६३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः मृगाक्ष्यै नमः मृगाक्षीमावाहयामि स्थापयामिभो ॥ मृगाक्षि
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ६३ ॥ तत्पूर्वे-ॐ भायैदार्वाहारम्प्रभायाऽअग्नयेधम्त्र-
 धस्यैविष्टपायाभिपेकार्वापिष्टायनाकायपरिवेष्टारन्देवलोकयपेशितारम्मनुष्यलोक-
 यंप्रकरितारऽसर्वेभ्यो लोकेभ्यऽ उपसेकार्मवऽऋत्यैवधायोपमन्थितारम्मेधा-
 यवासेऽप्लप्लीम्प्रकामायरजयित्रीम् ॥ ६३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः मृगलोचनायै
 नमः मृगलोचनामा० स्था० ॥ भो मृगलोचने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ६४ ॥
 ततः प्रतिष्ठापनम् ॥ ॐ मनोजुतिर्जू० ॥ श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहा-
 सरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिन्यः सुप्रतिष्ठिता वरदा भवत ॥ पुनर्हस्ते-
 ऽक्षतानादाय ॥ आसनम् ॥ ॐ पुरुषऽपुवे० ॥ ६६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीम-
 हाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः आस-
 नार्थे अक्षतान् सम० ॥ ततः पाद्यम् ॥ ॐ पूतार्वा० ॥ ६६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः
 पादयोः पाद्यं सम० ॥ ततः अर्घ्यम् ॥ एकस्मिन्नर्घपात्रे गन्धाक्षतपुष्पसहितं जलं
 गृहीत्वा तत्र पूगीफलं हिरण्यञ्च प्रक्षिप्य हस्ते गृहीत्वा ॥ ॐ त्रिपादू० ॥ ६६ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियो-
 गिनीभ्यो नमः हस्तयोरर्घ्यं सम० ॥ तत आचमनीयम् ॥ ॐ ततो वि० ॥ ६६ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियो-
 गिनीभ्यो नमः आचमनीयं सम० ॥ स्नानम् ॥ तस्माद्यु० ॥ ६६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः
 स्नानं सम० ॥ ततः पञ्चामृतस्नानम् ॥ एकतन्त्रेण पञ्चामृतं गृहीत्वा ॥ ॐ पञ्च-
 नद्युः० ॥ श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगि-
 नीभ्यो नमः पञ्चामृतस्नानं समर्पयामि ॥ ६ ॥ शुद्धोदकस्नानम् ॥ ॐ शुद्धवाल-
 सर्व० ॥ ६६ ॥ श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियो-
 गिनीभ्यो नमः शुद्धोदकस्नानं समर्पयामि ॥ ७ ॥ ततो वस्त्रम् ॥ ॐ सुजातो-
 ज्यो० ॥ ६६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वक-

नीभ्यो नमः यथाशक्ति दक्षिणां सम० ॥ नीराजनम् ॥ एकस्मिन्पात्रे कर्पूरं प्रज्वाल्य
 गन्धाक्षतपुष्पैः संपूज्य आरातिक्यं कुर्यात् ॥ ॐ अग्निर्देवता० ॥ ३६ ॥ ॐ
 वे देवासो० ॥ ३७ ॥ सर्वमङ्गल० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासर-
 स्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः आरातिक्यं सम० ॥ जलेन प्रद-
 क्षिणां समर्प० ॥ पुष्पैर्देववन्दनम् ॥ हस्तेनात्मवन्दनं कृत्वा हस्तं प्रक्षाल्य ॥ मन्त्रपुष्पा-
 ङ्गलिम् ॥ ॐ अग्नेऽअम्बिके० ॥ ३६ ॥ ॐ युजेने० ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीम-
 हाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः मन्त्रपु-
 ष्पाङ्गलिं समर्प० ॥ प्रदक्षिणाम् ॥ ॐ सप्तार्या० ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः महा-
 कालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः प्रदक्षिणां
 सम० ॥ विशेषार्घः ॥ एकस्मिन्पात्रे जलं गन्धाक्षतपुष्पाणि पूगीफलं हिरण्यञ्च
 प्रक्षिप्य तदुपरि नारिकेलादिकं निधाय हस्तयोगृहीत्या ॥ इदं फलं मया देवि
 स्थापितं पुरतस्तव ॥ तेन मे सुफलावाप्तिर्भवेज्जन्मनि जन्मनि ॥ रूपं देहि जयं
 देहि भाग्यं भगवति देहि मे ॥ पुत्रान्देहि धनं देहि सर्वान्कामाँश्च देहि मे ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगि-
 नीभ्यो नमः विशेषार्घं समर्पयामि ॥ स्तुतिपाठः ॥ ॐ नमो देव्यै महादेव्यै शिवायै
 सततं नमः ॥ नमः प्रकृत्यै भद्रायै नियताः प्रणताः स्म ताम् ॥ १ ॥ रौद्रायै नमो
 नित्यायै गौर्यै धात्र्यै नमो नमः ॥ ज्योत्स्नायै चेन्दुरूपिण्यै शिवायै सततं नमः ॥
 कल्याण्यै प्रणतां वृद्ध्यै सिद्ध्यै कूर्म्यै नमो नमः ॥ नैर्ऋत्यै भूभृतां लक्ष्म्यै सर्वाण्यै ते
 नमो नमः ॥ दुर्गायै दुर्गपारायै सारायै सर्वकारिण्यै ॥ ख्यात्यै तथैव कृष्णायै
 धूम्रायै सततं नमः ॥ अतिसौम्यातिरुद्रायै नतास्तस्यै नमो नमः ॥ नमो जगत्प्र-
 तिष्ठायै देव्यै कृत्यै नमो नमः ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मी-
 महासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः स्तुतिपाठं समर्पयामि ॥
 प्रार्थयेत् ॥ यदङ्गत्वेन भो देव्यः पूजिता विधिमार्गतः ॥ कुर्वन्तु कार्यमखिलं निर्वि-
 श्मेन ऋतूद्भवम् ॥ हस्ते जलं गृहीत्या ॥ अनेन यथाशक्ति ध्यानावाहनादिषोडशो-
 पचारैरन्योपचारैश्च कृतेन पूजनेन ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मी-
 महासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिन्यः प्रीयन्तां न मम ॥

॥ इति योगिनीदेवतापूजनप्रयोगः समाप्तः ॥

गंजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः वख्रोपवख्त्रे समर्पयामि ॥ वख्रोपवख्त्रां
 आचमनीयं सम० ॥ यज्ञोपवीतम् । ॐ यज्ञोपवीतं० । ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाका-
 लीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः यज्ञोपवीतं
 सम० ॥ गन्धम् ॥ ॐ त्वाङ्गन्धर्वा० ॥ १६६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मी-
 महासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः गन्धं समर्पयामि ॥
 कुङ्कुमम् ॥ ॐ स्वस्तिनः० ॥ १६७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासर-
 स्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः कुङ्कुमं सम० ॥ अक्षतान् ॥
 ॐ अक्षतर्मांम० ॥ १६८ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वती-
 पूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः अक्षतान् समर्पयामि ॥ पुष्पाणि ॥
 ॐ ओषधीः प्रार्ति० ॥ १६९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वती-
 पूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः ऋतुकालोद्भवानि यथालाभोपपन्नानि
 पुष्पाणि सम० ॥ सौभाग्यपरिमलद्रव्यम् ॥ ॐ अहिंरिवभोगैः० ॥ १७० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः
 सौभाग्यपरिमलद्रव्याणि समर्पयामि ॥ धूपम् ॥ ॐ धूरसि धूर्धूर्ध्वं० ॥ १७१ ॥ ॐ भूर्भुवः
 स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो
 नमः धूपमाघ्रापयामि ॥ दीपम् ॥ ॐ अग्निर्ज्यो० ॥ १७२ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहा-
 कालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः दीपं
 दर्शयामि ॥ नैवेद्यम् ॥ ॐ अन्नपूतेन्नं० ॥ १७३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकाली-
 महालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः नैवेद्यं सम० ॥
 नैवेद्यं जलेन संप्रोक्ष्य धेन्वाऽमृतीकृत्य वामहस्तं पद्माकारं कृत्वा दक्षहस्तेन
 दासमुद्राः प्रदर्शयेत् ॥ ॐ प्राणाय स्वाहा ॥ ॐ अपानाय स्वाहा ॥ ॐ व्यानाय स्वाहा ॥
 ॐ उदानाय स्वाहा ॥ ॐ समानाय स्वाहा ॥ नैवेद्यमध्ये पानीयं समर्प० ॥
 उत्तरापोशनं स० । हस्तप्रक्षालनं स० । मुखप्रक्षालनं स० । करोद्धर्तनार्थं गन्धं
 सम० । मुखवासायै पूगोफलम् ॥ ॐ या१ फुलिनीर्व्या० ॥ १७४ ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगि-
 नीभ्यो नमः मुखवासायै पूगीफलं समर्पयामि ॥ ताम्बूलम् ॥ ॐ उतस्मा० ॥ १७५ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियो-
 गिनीभ्यो नमः ताम्बूलं सम० ॥ दक्षिणाम् ॥ ॐ हिरण्यगुर्भ१० ॥ १७६ ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगि-

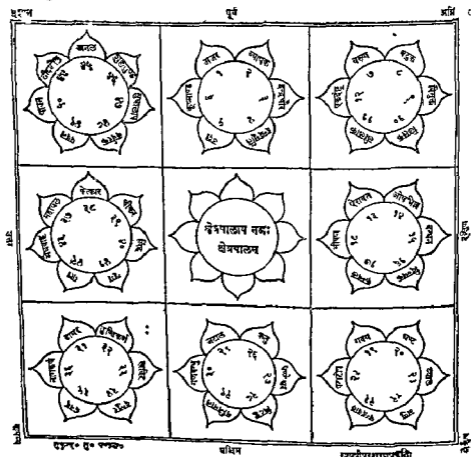
नीभ्यो नमः यथाशक्ति दक्षिणां सम० ॥ नीराजनम् ॥ एकस्मिन्पात्रे कर्पूरं प्रज्वाल्य
 गन्धाक्षतपुष्पैः संपूज्य आरातिं क्यं कुर्यात् ॥ ॐ अग्निर्देवता० ॥ ३३ ॥ ॐ
 वे देवासो० ॥ ३४ ॥ सर्वमङ्गल० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासर-
 स्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः आरातिं क्यं सम० ॥ जलेन प्रद-
 क्षिणां समर्प० ॥ पुष्पैर्देववन्दनम् । हस्तेनात्मवन्दनं कृत्वा हस्तं प्रक्षाल्य ॥ मन्त्रपुष्पा-
 ङ्गलिम् ॥ ॐ अम्बेऽअम्बिके० ॥ ३५ ॥ ॐ युजेन० ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीम-
 हाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः मन्त्रपु-
 ष्पाङ्गलिं समर्प० ॥ प्रदक्षिणाम् ॥ ॐ सुप्तास्या० ॥ ३७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः महा-
 कालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः प्रदक्षिणां
 सम० ॥ विशेषार्थः ॥ एकस्मिन्पात्रे जलं गन्धाक्षतपुष्पाणि पूगीफलं हिरण्यञ्च
 प्रक्षिप्य तदुपरि नारिकेलादिकं निधाय हस्तयोर्गृहीत्वा ॥ इदं फलं मया देवि
 स्थापितं पुरतस्तव ॥ तेन मे सुफलावाप्तिर्भवेज्जन्मनि जन्मनि ॥ रूपं देहि जयं
 देहि भाग्यं भगवति देहि मे ॥ पुत्रान्देहि धनं देहि सर्वान्कामांश्च देहि मे ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगि-
 नीभ्यो नमः विशेषार्थं समर्पयामि ॥ स्तुतिपाठः ॥ ॐ नमो देव्यै महादेव्यै शिवायै
 सततं नमः ॥ नमः प्रकृत्यै भद्रायै नियताः प्रणताः स्म ताम् ॥ १ ॥ रौद्रायै नमो
 नित्यायै गौर्यै धात्र्यै नमो नमः ॥ ज्योत्स्नायै चेन्दुरुपिण्यै शिवायै सततं नमः ॥
 कल्याण्यै प्रणतां वृद्ध्यै सिद्ध्यै कूर्म्यै नमो नमः ॥ नैर्ऋत्यै भूभृतां लक्ष्म्यै सर्वाण्यै ते
 नमो नमः ॥ दुर्गायै दुर्गपारायै सारायै सर्वकारिण्यै ॥ ख्यात्यै तथैव कृष्णायै
 धूम्रायै सततं नमः ॥ अतिसौम्यातिरुद्रायै नतास्तस्यै नमो नमः ॥ नमो जगत्प्र-
 तिष्ठायै देव्यै कृत्यै नमो नमः ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मी-
 महासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिनीभ्यो नमः स्तुतिपाठं समर्पयामि ॥
 प्रार्थयेत् ॥ यदङ्गत्वेन भो देव्यः पूजिता विधिमार्गतः ॥ कुर्वन्तु कार्यमखिलं निर्वि-
 भेन क्रतुद्भवम् ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा ॥ अनेन यथाशक्ति ध्यानावाहनादिषोडशो-
 पचारैरन्योपचारैश्च कृतेन पूजनेन ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मी-
 महासरस्वतीपूर्वकगजाननादिचतुःपष्टियोगिन्यः प्रीयन्तां न मम ॥

॥ इति योगिनीदेवतापूजनप्रयोगः समाप्तः ॥

॥ अथैकपञ्चाशत्क्षेत्रपालदेयतापूजनप्रयोगः ॥

वायव्यां द्वादशाङ्गुलोच्चे चतुर्विंशत्यङ्गुलसमचतुरस्रे क्षेत्रपालपीठे पश्चिमत आरभ्य प्रागन्ता उदक्संस्था दक्षिणत आरभ्य उदगन्ता प्राक्संस्थाश्चतस्रः सूत्रपातेन रेखाः कृत्वा नवकोटानि कारयेत् ॥ तत्र मध्यचतुरस्रे कोष्टके शुक्लैस्तण्डुलै रष्टदलं विधाय पूर्वचतुरस्रे पङ्कदलं पद्मम् आग्नेये पङ्कदलं पद्मं दक्षिणे पङ्कदलं पद्मं नैर्ऋत्ये पङ्कदलं पद्मं पश्चिमे पङ्कदलं पद्मं वायव्ये पङ्कदलं पद्मम् उत्तरे सप्तदलं पद्मम् ईशाने सप्तदलं पद्मम् एवम् अष्टौ पद्मानि कृत्वा सर्वेषु पद्मेषु ईशानतः प्रादक्षिण्येन अजरादीन्स्थापयेत् ॥ तत्रादौ तेषु नवकोष्टकेषु मध्यकोष्टके कलशं संस्थाप्य तदुपरि क्षेत्रपालं स्थापयित्वा कोटान्तरेषु ततोऽजरादीन्स्थापयेत् ॥

दक्षिण

पूर्व

पश्चिम

अग्नि

ततः सप्तद्वीको यजमानः क्षेत्रपालस्य पीठसमीपे उदङ्मुखः पश्चिमाभिमुखो वा उपविश्य आचमनं प्राणायामं च कुर्यात् ॥ ततो हस्ते जलं गृहीत्वा अद्यपूर्वोच्चारितं एवं शुभपुण्यतिथौ प्रारब्धस्य समग्रहमलगायत्रीपुरश्चरणकर्मणोऽङ्कतया

अस्मिन्क्षेत्रपालपीठे मध्यकोष्टके क्षेत्रपालपूजनपूर्वकं कोष्ठान्तरेषु पञ्चाशत्क्षेत्रपालानां पूजनं करिष्ये ॥ क्षेत्रपालपीठे मध्यकोष्टके क्षेत्रपालस्य कृताभ्युत्तराणां सुवर्णनिर्मितां क्षेत्रपालप्रतिमां निधाय तत्र क्षेत्रपालमावाहयेत् ॥ हस्तेऽक्षतान्गृहीत्वा ॥
 ॐ नमोऽस्तु स्रुष्येभ्यो ये के च पृथिवीमनु ॥ वेऽअन्तरिक्षे ये द्विवि तेभ्यः-
 स्रुष्येभ्यो नमः ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालाय नमः क्षेत्रपालम् आवाहयामि
 स्थापयामि ॥ भो क्षेत्रपाल इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १ ॥

॥ पूर्वदिक्चतुरस्रे पद्दले पद्मे ईशानतः प्रदक्षिणक्रमेण पद्क्षेत्रपालदेवतास्थापनम् ॥

ॐ पावकया वञ्चितयन्त्या कृपा क्षामन्नरुचःऽरुपसो नभानुर्ना ॥ तूर्ध्वत्रया-
 मन्नेतशस्यनूरणऽआयोघृणेनतत्पाणोऽअजरः ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अजराय
 नमः अजरमावाहयामि स्था० ॥ भो अजर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १ ॥ ॐ प्रथमा
 वाऽस्रुधिनसुवर्णादेवोपश्यन्तौ भुवनानि विश्वा ॥ अपिष्यञ्चोर्दना वाम्नि-
 मानाहोतराज्योर्तिः प्रदिशादिशन्ता ॥ २ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः व्यापकाय नमः
 व्यापकमा० स्था० ॥ भो व्यापक इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २ ॥ ॐ इन्द्रस्य वज्रो
 मरुतामनीकं मित्रस्य गवभोर्वरुणस्य नाभिः ॥ सेमानो हृद्यदातिष्णुपाणो देवरथप्रतिहृ-
 ब्यार्गभाय ॥ ३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः इन्द्रचौराय नमः इन्द्रचौरमावाहयामि स्थाप-
 यामि ॥ भो इन्द्रचौर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३ ॥ ॐ एवेदिन्द्रघृषणं वज्रवाहुं घृषि-
 षासोऽअभ्युच्चन्त्यकं ॥ सनस्तुतो वीरवञ्जातुगोमघ्युम्यातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ४ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः इन्द्रमूर्तये नमः इन्द्रमूर्तिमावाहयामि स्था० ॥ भो इन्द्रमूर्ते इहागच्छ
 इह तिष्ठ ॥ ४ ॥ ॐ उक्षासमुद्रोऽअरुणः सुवर्णः पूर्ध्वस्य चोर्निम्पितुराविवेश ॥
 मर्क्षे दिवो निहितः पृश्निरदस्मा विचक्रुमे रजसस्प्रात्यन्तौ ॥ ५ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 उक्षाय नमः उक्षमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो उक्ष इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५ ॥
 ॐ अदेवादेवहेडनन्देवासञ्चकृमाद्ययम् ॥ अग्निस्मात्स्मादेनसो विभ्वाः मुञ्चत्व हृत्सह

१ अथ मध्यचतुरस्रेऽष्टदलपद्मे क्षेत्रपालमूर्तिं निधाय क्षेत्रपालं स्थापयेत् ॥

- १ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालाय नमः क्षेत्रपालमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो क्षेत्रपाल इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
- ॥ पूर्वदिक्चतुरस्रे पद्दले पद्मे ईशानतः प्रदक्षिणक्रमेण पद्क्षेत्रपालदेवतास्थापनम् ॥
- १ ॐ भूर्भुवः स्वः अजराय नमः अजरमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो अजर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
- २ ॐ भूर्भुवः स्वः व्यापकाय नमः व्यापकमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो व्यापक इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
- ३ ॐ भूर्भुवः स्वः इन्द्रचौराय नमः इन्द्रचौरमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो इन्द्रचौर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
- ४ ॐ भूर्भुवः स्वः इन्द्रमूर्तये नमः इन्द्रमूर्तिमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो इन्द्रमूर्ते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
- ५ ॐ भूर्भुवः स्वः उक्षाय नमः उक्षमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो उक्ष इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
- ६ ॐ भूर्भुवः स्वः व्यापकाय नमः व्यापकमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो व्यापक इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

॥ ३० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः कूर्माण्डाय नमः कूर्माण्डमावाहयामि स्थापयामि ॥
भो कूर्माण्ड इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ६ ॥

आग्नेयदिक्चतुरस्रे पद्दले पद्मे ईशानतः प्रदक्षिणक्रमेण पद्क्षेत्रपालदेवतास्थापनम् ॥

ॐ इममै वरुण श्रुधी हवमद्या च मृडय ॥ त्वामवस्युराचके ॥ ३१ ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः वरुणमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वरुण इहा-

गच्छ इह तिष्ठ ॥ ७ ॥ ॐ नहि स्पशमविदन्नन्यमस्माद्द्वैश्वानुरात्पुरऽएतारमग्नेः ॥

एमेतमवृधन्नमृताऽअमर्त्यवैश्वानरङ्क्षेत्रजित्याय देवाः ॥ ३२ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वटु-

काय नमः वटुकमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वटुक इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ८ ॥

ॐ मुञ्चन्तु मा शपत्स्यादथो वरुण्युदुत ॥ अथो वृमस्य पट्टीशात्सर्वस्माद्देवकि-

ल्लिन्पात् ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः विमुक्ताय नमः विमुक्तमावाहयामि स्थापयामि ॥

भो विमुक्त इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ९ ॥ ॐ कुर्धन्नेवेहकर्मणिजिजीविपेक्षतः

समाः ॥ एवन्त्वयिनान्यथेतोस्तिनकर्मलिप्यतेनरे ॥ ३४ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः लिप्त-

काय नमः लिप्तकायमावा० स्थाप० ॥ भो लिप्तकाय इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १० ॥ ॐ

अर्मन्वभ्योहस्तिपञ्चवायाश्चपम्पुष्ट्यैगोपालंघीर्ष्यायाविपालन्तेर्जसेजपालमिरायैकी-

नाशङ्कीलालायसुराकारम्भद्रायगृहप०श्रेयसेवित्तधमाज्ज्यक्ष्यायानुक्षत्तारम् ॥ ३५ ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः लीलाकाय नमः लीलाकमा० स्था० ॥ भो० लीलाक इहागच्छ

इह तिष्ठ ॥ ११ ॥ ॐ सुपुण्णवस्तेमूगोऽअस्यादन्तो गोभिः सन्नञ्जापतत्तिप्सृता ॥

यत्रानरः सञ्चच्चिद्रवन्तितत्रास्मन्वभ्यमिपवः शर्मन्वदसन् ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः

स्वः एकदंष्ट्राय नमः एकदंष्ट्रमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो एकदंष्ट्र इहागच्छ

इह तिष्ठ ॥ १२ ॥

दक्षिणदिक्चतुरस्रे पद्दले पद्मे ईशानतः प्रदक्षिणक्रमेण पद्क्षेत्रपालदेवतास्थापनम् ॥

ॐ प्रजापतये च घायवे च गोमगो वरुणायारुण्यो मेपो वृमाय कृष्णो मनु-

प्यराजाय मर्कटः शार्ङ्गलाय रोहिर्हृषभाय गवयी क्षिप्प्रश्येनाय घात्तिका नीलङ्गो

कृमिः समुद्राय शिशुमारो हिमवते हस्ती ॥ ३७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ऐरावताय नमः

॥ आग्नेयदिक्चतुरस्रे पद्दले पद्मे ईशानतः प्रदक्षिणक्रमेण पद्क्षेत्रपालदेवतास्थापनम् ॥

७ ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः वरुणमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वरुण इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

८ ॐ भूर्भुवः स्वः वटुकाय नमः वटुकमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वटुक इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

९ ॐ भूर्भुवः स्वः विमुक्ताय नमः विमुक्तमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो विमुक्त इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

१० ॐ भूर्भुवः स्वः लिप्तकाय नमः लिप्तकायमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो लिप्तकाय इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

११ ॐ भूर्भुवः स्वः लीलाकाय नमः लीलाकमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो लीलाक इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

१२ ॐ भूर्भुवः स्वः एकदंष्ट्राय नमः एकदंष्ट्रमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो एकदंष्ट्र इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

घण्टाय नमः घण्टमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो घण्ट इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २० ॥ ॐ आंक्रन्दय बलमोजो नऽ आधा निष्टनिहि दुरिता वार्धमानः ॥ अर्पप्रोथ दुन्दुभेदुच्छुनाऽइतऽइन्द्रस्य मुष्टिरंघिसीडयस्व ॥ १६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः व्यालाय नमः व्यालमावा० स्था० ॥ भो व्याल इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २१ ॥ ॐ इन्द्रार्याहि चित्रभानो सुताऽ इमे त्वायवः ॥ अण्णीभिस्तना पूतासः ॥ १७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अणवे नमः अणुमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो अणो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २२ ॥ ॐ चन्द्रमाऽ अप्स्वन्तरा सुपण्णो धावते दिवि ॥ रयिम्पिशङ्गम्बहुलम्पुरुस्पृहह हरिरिति कर्निष्ठदत् ॥ १८ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः चन्द्रवारुणाय नमः चन्द्रवारुणमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो चन्द्रवारुण इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २३ ॥ ॐ स्वाङ्कृतोसि विश्वेभ्यऽ इन्द्रियेभ्यो दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्यो मर्नस्त्वापु स्वाहा त्वासुभवसूर्यायदेवेभ्यस्त्वामरीचिपेभ्यो देवाऽशोयसमैत्वेडे तत्सत्यमुपरिष्फुता भङ्गेनहत्तोसौफदप्राणायत्त्वाभ्यानायत्त्वा ॥ १९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः पटाटोपाय नमः पटाटोपमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो पटाटोप इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २४ ॥ पश्चिमदिक्चतुरस्रे पद्दले पद्मे ईशानतः प्रदक्षिणक्रमेण पद्क्षेत्रपालदेवतास्थापनम्

ॐ उग्रंछोहितेनमित्रः सौम्रच्येन रुद्रन्दौर्घ्येनेन्द्रम्प्रक्रीडेनमरुतो बलेन सान्द्रयानप्रमुदा ॥ भवस्य कण्ठ्ये रुद्रस्यान्तः प्राश्चर्यम्महादेवस्ययकृच्छर्घ्यस्यबनिधुः पशुपतेऽपुरीतत् ॥ २० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जटालाय नमः जटालमा० स्था० ॥ भो जटाल इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २५ ॥ ॐ पुवित्रेणपुनीहिमाशुक्लेणदेवदीर्घत् ॥ अग्नेकृत्वाङ्कृतुऽरनु ॥ २१ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्रतवे नमः क्रतुमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो क्रतो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २६ ॥ ॐ आजिगघकलशम्मह्यात्त्वाविशान्विन्दवः ॥ पुनरुर्जातिर्वत्सवसानः सहस्रन्धुक्श्चोरुधारापयस्वतीपुनर्माविशतादृयिः ॥ २२ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः घण्टेश्वराय नमः घण्टेश्वरमा०

२० ॐ भूर्भुवः स्वः घण्टाय नमः घण्टमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो घण्ट इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२१ ॐ भूर्भुवः स्वः व्यालाय नमः व्यालमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो व्याल इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२२ ॐ भूर्भुवः स्वः अणवे नमः अणुमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो अणो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२३ ॐ भूर्भुवः स्वः चन्द्रवारुणाय नमः चन्द्रवारुणमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो चन्द्रवारुण इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२४ ॐ भूर्भुवः स्वः पटाटोपाय नमः पटाटोपमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो पटाटोप इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

॥ पश्चिमदिक्चतुरस्रे पद्दले पद्मे ईशानतः प्रदक्षिणक्रमेण पद्क्षेत्रपालदेवतास्थापनम् ॥

२५ ॐ भूर्भुवः स्वः जटालाय नमः जटालमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो जटाल इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२६ ॐ भूर्भुवः स्वः क्रतवे नमः क्रतुमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो क्रतो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२७ ॐ भूर्भुवः स्वः घण्टेश्वराय नमः घण्टेश्वरमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो घण्टेश्वर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

स्थापयामि ॥ भो घण्टेश्वर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २७ ॥ ॐ वांयौशुक्रोऽअया-
मितेमङ्गोऽअग्रन्दिर्विष्टिपु ॥ आयाद्विसोर्मपीतयेस्पाहोदेवनियुत्त्वता ॥ ३० ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः विटङ्काय नमः विटङ्कमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो विटङ्क
इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २८ ॥ ॐ दैव्याहोताराभिपजेन्द्रैणसयुजावुजा ॥ जर्गती-
च्छन्दऽइन्द्रियमनडानौर्वयौदधुः ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः मणिमानाय नमः
मणिमानमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो मणिमान इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २९ ॥
ॐ त्रीणितऽआहुर्हि विवन्धनानि त्रीण्युप्सु त्रीण्युन्तः समुद्रे ॥ उतेवमेव रूपाश्छन्त्य-
र्वन्यत्रातऽआहुः परमज्ञानि त्रम् ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः गणवन्धवे नमः गणव-
न्धुमा० स्था० ॥ भो गणवन्धो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३० ॥

वायव्यदिक्चतुरस्रे पद्दले पद्मे ईशानतः प्रदक्षिणक्रमेण पद्क्षेत्रपालदेवतास्थापनम् ॥

ॐ प्रतिश्रुत्कायाऽ अर्त्तनद्धोपाय भूपमन्ताय बहुवादिनेमनन्ताय मूकः
शब्दायाडम्बराघातम्महमे वीणावाद्भ्यो शाय तूणवृद्धममवरस्पराय शङ्खम्बनाय
बनंपमृद्यतोरणाय दावपम् ॥ ३१ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः डामराय नमः डामरमा-
वाहयामि स्थापयामि ॥ भो डामर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३१ ॥ ॐ शुद्धवालः
सर्वशुद्धवालमणिवालस्तऽ आश्विनाः इयेतः इयेताक्षोरुणस्ते रुद्राय पशुपतये
कृष्णा ग्रामाऽ अवलिप्ता रौद्रा नभोरूपाः पार्श्विण्याः ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
दुण्डिकर्णाय नमः दुण्डिकर्णमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो दुण्डिकर्ण इहागच्छ
इह तिष्ठ ॥ ३२ ॥ ॐ वृत्तविज्ञाय स्थविरः प्रवीरः सहस्वान्वाजी सहमानऽ
पुंगवः ॥ अभिर्वीरोऽ अभिसत्त्वा सहोजा जैत्रमिन्द्रं रथमार्तिष्ठ गोवित् ॥ ३७ ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः स्थविराय नमः स्थविरमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो स्थविर
इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३३ ॥ ॐ सूपर्णी बंस्ते मृगोऽ अस्या दन्तो गोभिः
सन्नद्धा पतति प्रसृता ॥ चत्रा नरः सञ्च वि च द्रवन्ति तत्रास्मभ्यमिषवः
शर्म यः सन् ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः दन्तुराय नमः दन्तुरमावाहयामि

१० ॐ भूर्भुवः स्वः विटङ्काय नमः विटङ्कमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो विटङ्क इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२१ ॐ भूर्भुवः स्वः मणिमानाय नमः मणिमानमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो मणिमान इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३० ॐ भूर्भुवः स्वः गणवन्धवे नमः गणवन्धुमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो गणवन्धो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

॥ वायव्यदिक्चतुरस्रे पद्दले पद्मे ईशानतः प्रदक्षिणक्रमेण पद्क्षेत्रपालदेवतास्थापनम् ॥

२१ ॐ भूर्भुवः स्वः डामराय नमः डामरमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो डामर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३२ ॐ भूर्भुवः स्वः दुण्डिकर्णाय नमः दुण्डिकर्णमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो दुण्डिकर्ण इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३३ ॐ भूर्भुवः स्वः स्थविराय नमः स्थविरमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो स्थविर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३४ ॐ भूर्भुवः स्वः दन्तुराय नमः दन्तुरमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो दन्तुर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

स्थापयामि ॥ भो दन्तुर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३४ ॥ ॐ अग्नेऽ अच्छावदेहनं
 प्रति नहं सुमनांभव ॥ प्रनो यच्छ सहस्रजित्त्वहं हि धनदाऽ अस्ति स्वाहा ॥ ३५ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः धनदाय नमः धनदमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो धनद इहा-
 गच्छ इह तिष्ठ ॥ ३५ ॥ ॐ भृङ्गणोभिः शृणुयाम देवाभृङ्गर्षदश्येमाक्षभि-
 र्व्यजत्राः ॥ स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाणं संस्तुभिर्भ्युशेमहि द्वेवहित्व्यवायुः ॥ ३६ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः नागकर्णाय नमः नागकर्णमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो नाग-
 कर्ण इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३६ ॥

उत्तरदिक्चतुरस्रे सप्तदले पद्मे ईशानतः प्रदक्षिणक्रमेण सप्तक्षेत्रपालदेवतास्थापनम् ॥

ॐ वाहमे वलमिन्द्रियहस्तौ मे कर्मवीर्यम् ॥ आत्कमा क्षत्रमुरो मर्म ॥ ३७ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः महाबलाय नमः महाबलमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो महाबल
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३७ ॥ ॐ अपाम्फेनेन नमुचेत शिरऽ इन्द्रोदवर्त्तयहं ॥
 विश्वा यदजयस्पृधः ॥ ३८ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः फेत्काराय नमः फेत्कारमावाह-
 यामि स्थापयामि ॥ भो फेत्कार इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३८ ॥ ॐ इदं हृविः
 प्रजननम्मेऽ अस्तु दशवीरुः सर्वगणं स्वस्तये ॥ आत्कमसनिं प्रजासनिं पशु-
 सनिं लोकसर्चभयसनिं ॥ अग्निः प्रजाम्बहुलाम्मे करोत्वन्नम्पयो रेतोऽ अस्मात्
 घत्त ॥ ३९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः चीकराय नमः चीकरमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो
 चीकर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३९ ॥ ॐ या व्याघ्रं विपूचिकोभौ वृकञ्च रक्षति ॥
 श्येनम्पत्रिणं सिंहाहं सेमम्पात्त्वहंसहं ॥ ४० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सिंहाय नमः
 सिंहामावाहयामि स्थापयामि ॥ भो सिंह इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४० ॥ ॐ मृगो
 नभीमः कुचरोगिरिद्धाः परावतऽ अर्जगन्ध्यापरस्याः ॥ सूकः सृष्टशायपविर्मिन्द्र-
 तिगमं विशत्रून्तादिविमृधोनुदस्व ॥ ४१ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः मृगाय नमः मृगमा-
 वाहयामि स्थापयामि ॥ भो मृग इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४१ ॥ ॐ देवहृष्यंशऽ

३५ ॐ भूर्भुवः स्वः धनदाय नमः धनदमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो धनद इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३६ ॐ भूर्भुवः स्वः नागकर्णाय नमः नागकर्णमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो नागकर्ण इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

॥ उत्तरदिक्चतुरस्रे सप्तदले पद्मे ईशानतः प्रदक्षिणक्रमेण सप्तक्षेत्रपालदेवतास्थापनम् ॥

३७ ॐ भूर्भुवः स्वः महाबलाय नमः महाबलमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो महाबल इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३८ ॐ भूर्भुवः स्वः फेत्काराय नमः फेत्कारमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो फेत्कार इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३९ ॐ भूर्भुवः स्वः चीकराय नमः चीकरमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो चीकर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

४० ॐ भूर्भुवः स्वः सिंहाय नमः सिंहामावाहयामि स्थापयामि ॥ भो सिंह इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

४१ ॐ भूर्भुवः स्वः मृगाय नमः मृगमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो मृग इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

४२ ॐ भूर्भुवः स्वः यक्षाय नमः यक्षमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो यक्ष इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

आर्चवक्षस्तुम्नहृत्पुत्रऽआर्चवक्षत् ॥ यक्षदग्निर्हेवोदेवाँऽऽ आर्चवक्षत् ॥ १३ ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः यक्षाय नमः यक्षमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो यक्ष इहागच्छ इह तिष्ठ ॥४२॥ ॐ जीमूतस्येव भवति प्रतीकं यद्दूर्मी याति समदामुपस्थे ॥ अनाविद्धया

तृष्वा जय च्वः स च्वा वर्मणो महिमारिपर्तु ॥ १६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः मेघवाहनाय नमः मेघवाहनमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो मेघवाहन इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४३ ॥

ईशानदिकचतुरस्रे सप्तदलपद्मे ईशानतःप्रदक्षिणक्रमेण सप्तक्षेत्रपालदेवतास्थापनम् ॥

ॐ तीव्रान्घोषान्कृष्णवते वृषपाणयोश्चारथेभिः सह व्राजयन्तः ॥ अवकामन्तः प्रपदैरमित्रान्क्षिणन्ति शत्रूँऽऽ रनपहयन्तः ॥ १६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः

तीक्ष्णोष्ठाय नमः तीक्ष्णोष्ठावाहयामि स्थापयामि ॥ भो तीक्ष्णोष्ठ इहागच्छ इह तिष्ठ ॥४४॥ ॐ वायुपुत्रा पचतैरवृत्तवसितग्रीवइच्छागैर्युग्रोर्ध्वमसैः शल्मलिर्बुद्ध्या ॥ एष स्व रात्यो वृषा पइभिश्चतुर्भिरेदंगन्त्रहा कृष्णञ्च नोवतु नमो-

ग्रथे ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अनलाय नमः अनलमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो अनल इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४५ ॥ ॐ अदिच्यास्त्वा पुष्टे सादयामयन्तारि-

क्षस्य धूर्त्रा बिष्टमनीन्दिशामधिपत्कनीम्भुवनानाम् ॥ जुर्मिर्दृप्सोऽ अपामसि विश्वकर्मा तुऽ ऋषिरश्विनाङ्गुर्व्यू सादयतामिह च्वा ॥ १६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः

शुक्रतुण्डाय नमः शुक्रतुण्डमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो शुक्रतुण्ड इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४६ ॥ ॐ द्यौस्ते पृथिव्यन्तरिक्षं वायुश्छिद्रमृणातु ते ॥ सूर्यस्ते

नक्षत्रैः सह लोककृणोतु साधुया ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सुधालापाय नमः सुधालापमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो सुधालाप इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४७ ॥ ॐ

सम्प्रहिरङ्काएँ हविषा घृतेन समादिच्यैर्बसुभिः सम्मरुद्धिः ॥ समिन्द्रो विश्वदेवेभिरङ्कान्दिव्यन्नभो गच्छतु यत्स्वार्हा ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वर्वरकाय नमः

वर्वरकमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वर्वरक इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४८ ॥ ॐ पर्वमानः सोऽ अघनः पवित्रेण द्विर्षणिः ॥ यः पोता स पुंनानु मा ॥१३॥ ॐ

भूर्भुवः स्वः पवनाय नमः पवनमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो पवन इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

- ४१ ॐ भूर्भुवः स्वः मेघवाहनाय नमः मेघवाहनमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो मेघवाहन इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ईशानदिकचतुरस्रे सप्तदले पद्मे पूर्वतः प्रदक्षिणक्रमेण सप्तक्षेत्रपालदेवतास्थापनम् ॥
 ४२ ॐ भूर्भुवः स्वः तीक्ष्णोष्ठाय नमः तीक्ष्णोष्ठावाहयामि स्थापयामि ॥ भो तीक्ष्णोष्ठ इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ४३ ॐ भूर्भुवः स्वः अनलाय नमः अनलमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो अनल इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ४४ ॐ भूर्भुवः स्वः शुक्रतुण्डाय नमः शुक्रतुण्डमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो शुक्रतुण्ड इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ४५ ॐ भूर्भुवः स्वः सुधालापाय नमः सुधालापमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो सुधालाप इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ४६ ॐ भूर्भुवः स्वः वर्वरकाय नमः वर्वरकमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वर्वरक इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

तिष्ठ ॥ ४९ ॥ ॐ अबभ्युपेत सुष्टुतिङ्गव्यमाजिमस्मामु भुद्राद्रविणानि धत्त ॥
ह्रमँयुञ्जन्नयत देवता नो घृतस्य धारा मधुमत्पवन्ते ॥ १८ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
पावनाय नमः पावनमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो पावन इहागच्छ इह तिष्ठ ॥५०॥

ततः प्रतिष्ठापनम् ॥ ॐ मनोजुतिर्जु ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहिताः
अजरादिक्षेत्रपालदेवाः सुप्रतिष्ठिता चरदा भवत ॥ पुनर्हस्तेऽक्षतानादाय ॥ आसनम् ॥
ॐ पुरुषऽपुत्रे ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदे-
वेभ्यो नमः आसनार्थं अक्षतान् सम ॥ पाद्यम् ॥ ॐ एतावा ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः
स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो नमः पादयोः पाद्यं सम ॥ अर्घ्यम् ॥
एकस्मिन्नर्घपात्रे गन्धाक्षतपुष्पसहितं जलं गृहीत्वा तत्र पूगीफलं हिरण्यञ्च प्रक्षिप्य
हस्ते गृहीत्वा ॥ ॐ त्रिपादु ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षे-
त्रपालदेवेभ्यो नमः हस्तयोरर्घ्यं सम ॥ आचमनीयम् ॥ ॐ ततो वि ॥ १३ ॥ ॐ
भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो नमः आचमनीयं सम ॥
स्नानम् ॥ तस्माद्य ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदे-
वेभ्यो नमः स्नानं सम ॥ ततः पञ्चामृतस्नानम् ॥ एकतन्त्रेण पञ्चामृतं गृहीत्वा ॥
पञ्चनेद्य ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदे-
वेभ्यो नमः पञ्चामृतस्नानं समर्पयामि ॥ ६ ॥ शुद्धोदकस्नानम् ॥ ॐ शुद्धोदक
सर्व ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो
नमः शुद्धोदकस्नानं समर्पयामि ॥ ७ ॥ ततो घञ्जम् ॥ ॐ सुजातोऽज्यो
॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो नमः बखो-
पवखे समर्पयामि ॥ बखोपवखान्ते आचमनीयं सम ॥ ८ ॥ यज्ञोपवीतम् ।
ॐ यज्ञोपवीतं । ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो नमः
यज्ञोपवीतं सम ॥ गन्धम् ॥ ॐ त्वाङ्गन्धुर्वा ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो नमः गन्धं समर्पयामि ॥ अक्षतान् ।
ॐ अक्षन्नमीम ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपाल-
देवेभ्यो नमः अक्षतान् समर्पयामि ॥ पुष्पाणि ॥ ॐ ओपर्धीः प्रति ॥ १३ ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो नमः ऋतुकालोद्भवानि
यथाभाषोपपन्नानि पुष्पाणि सम ॥ सौभाग्यपरिमलद्रव्यम् ॥ ॐ आहिरिवभोगैः
॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो नमः सौभा

ग्यपरिमलद्रव्याणि समर्पयामि ॥ धूपम् ॥ ॐ धूर्त्सि धूर्त्धूर्त् ॥ ६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो नमः धूपमाघ्रापयामि ॥ दीपम् ॥ ॐ
 अग्निप्रज्यो ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो
 नमः दीपं दर्शयामि ॥ नैवेद्यम् ॥ ॐ अन्नपतेर्न्न ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो नमः नैवेद्यं सम ॥ नैवेद्यं जलेन
 संप्रोक्ष्य धेन्वाऽमृतीकृत्य घामहस्तं पद्माकारं कृत्वा दक्षहस्तेन ग्रासमुद्राः प्रदर्शयेत् ।
 ॐ प्राणाय स्वाहा ॥ ॐ अपानाय स्वाहा ॥ ॐ व्यानाय स्वाहा ॥ ॐ उदानाय स्वाहा ॥
 ॐ समानाय स्वाहा ॥ नैवेद्यमध्ये पानीयं समर्प ॥ उत्तरापोशनं स ॥ हस्तप्रक्षालनं
 स ॥ मुखप्रक्षालनं स ॥ करोद्धर्तनार्थं गन्धं सम ॥ मुखवासार्थं पूगीफलम् ॥
 ॐ वाः फुलिनीर्वा ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षे-
 त्रपालदेवेभ्यो नमः मुखवासार्थं पूगीफलं समर्पयामि ॥ ताम्बूलम् ॥ ॐ उत्तस्मा ॥
 ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो नमः ताम्बूलं
 सम ॥ दक्षिणाम् ॥ ॐ हिरण्यगुर्भ ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालस-
 हितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो नमः यथाशक्ति दक्षिणां सम ॥ नीराजनम् ॥
 एकस्मिन्पात्रे कर्पूरं प्रज्वाल्य गन्धाक्षतपुष्पैः संपूज्य आरातिं क्यं कुर्यात् ॥ ॐ
 अग्निर्होवता ॥ १ ॥ ॐ ये देवासो ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहि-
 तेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो नमः आरातिं क्यं सम ॥ जलेन प्रदक्षिणां समर्प ॥
 पुष्पदेवयन्दनम् ॥ हस्तेनात्मयन्दनं कृत्वा हस्तं प्रक्षाल्य ॥ मन्त्रपुष्पाञ्जलिम् ॥ ॐ
 नमोऽस्तुसर्वेभ्यो ॥ १ ॥ ॐ युजेन ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः
 अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो नमः मन्त्रपुष्पाञ्जलिं समर्प ॥ प्रदक्षिणाम् ॥ ॐ
 सुप्तास्ता ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो
 नमः प्रदक्षिणां सम ॥ विशेषार्थः ॥ एकस्मिन्पात्रे जलं गन्धाक्षतपुष्पाणि पूगीफलं
 हिरण्यद्य प्रक्षिप्य तदुपरि नारिकेलादिकं निधाय हस्तयोर्गृहीत्वा ॥ इदं फलं मया देव
 स्थापितं पुरतस्तव ॥ तेन मे सुफलावाप्तिर्भवेज्जन्मनि जन्मनि ॥ रूपं देहि जयं देहि
 भाग्यं भगवन् देहि मे ॥ पुत्रान्देहि धनं देहि सर्वान्कामांश्च देहि मे ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्यः अजरादिक्षेत्रपालदेवेभ्यो नमः विशेषार्थं समर्पयामि ॥
 ततो स्तुतिपाठः ॥ यं यं यं यं यं यं दशदिशिवदनं भूमिकम्पायमानं सं सं संहारमूर्त
 शिरमुपुरजटाशेखरं धन्द्रविम्बम् ॥ दं दं दीप्तकार्यं विकृतनरमुत्तं चोर्धरेखाकपालं
 पं पं पं पापनाशं प्रणतपशुपतिं क्षेत्रपालं नमामि ॥ प्रार्थयेत् ॥ यदद्भत्वेन भो देवाः

पूजिता विधिमार्गतः ॥ कुर्वन्तु कार्यमखिलं निर्विघ्नेन क्रतूद्भवम् ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा ॥ अनेन यथाशक्ति ध्यानावाहनादिपोडशोपचारैरन्योपचारैश्च कृतेन पूजनेन ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहिता अजरादिक्षेत्रपालदेवाः प्रीयन्तां न मम ।

॥ इति क्षेत्रपालदेवतापूजनप्रयोगः समाप्तः ॥

॥ अथ जलयानाप्रयोगः ॥

मण्डपे सपत्नीको यजमानः स्वासने उपविश्य आचमनं प्राणायामत्रयं कृत्वा । हस्ते जलमादाय देशकालौ सङ्कीर्त्य प्रारब्धस्य सग्रहमखगायत्रीपुरश्चरणकर्माङ्गत्वेन जलयात्रां करिष्ये ॥ इति सङ्कल्पं विधाय । कुरुष्वेति आचार्यादिभिरनुज्ञातो जलयात्रार्थं पूजनसंभारानेकीकृत्य रौप्यमयान् ताम्रमयान् वा पोडश कलशान् तत्परिमितानि कौशेयवस्त्राणि नालीकेराणि पुष्पमालार्दींश्चादाय “आनोभद्रा-आशुः शिशान” इत्यादि शान्तिसूक्तं पठद्भिराचार्यादिसमस्तत्विग्भिः परिवृतः स्वकीयपुत्रपौत्रज्ञातिपरिवारजनसुवासिनीभिश्च संयुतो मङ्गलवाद्यघोषपुरःसरं जलाशयं गच्छेत् ॥ ततस्तत्र सपत्नीको यजमानो हस्तौ पादौ प्रक्षाल्य जलाशयस्य समीपस्थतीरं पञ्चगव्येन ब्राह्मणद्वारा प्रोक्षयित्वाऽऽचार्यादिभिः परिवृतः पूर्वाभिमुख उदङ्मुखो वा उपविशेत् ॥ तत आचार्यो यजमानस्य समीपे तण्डुलैर्यवैर्वा नवकलशानां स्थापनार्थं नवकोष्ठात्मकं मण्डलं विरच्य तत्कोष्ठस्येशानाग्नेय-नैर्ऋत्यवायव्यकोणेष्वपि प्रतिकोणमेकैककलशस्थापनार्थं चतुरो धान्यपुञ्जान्विधाय तथैव तन्मण्डलस्य दक्षिणपश्चिमोत्तरदिक्ष्वपि एकैककलशस्थापनार्थं च एकैकं धान्यपुञ्जं कृत्वा तदुत्तरे श्वेतं वस्त्रं प्रसार्य यवैस्तण्डुलैर्वा बृहच्चतुरस्रं मण्डलं विधाय तस्य मध्ये जलमातृकाणां स्थापनार्थं दक्षिणत आरभ्योदकसंस्थानं सप्तपुञ्जान्कृत्वा तत्पूर्वेऽपि तथैव स्थलमातृकाणां स्थापनार्थं सप्तपुञ्जान्कृत्वा तथैव तत्पूर्वेऽपि जीवमातृकाणामपि स्थापनार्थं सप्तपुञ्जान्कृत्वा तदुपरि च सप्तसागराणां स्थापनार्थं मध्येकं पुञ्जं सप्त वा पुञ्जान् विदध्यात् ॥

१ अयं जलयात्राप्रयोगस्तस्मान्निर्बहुधा रदकल्पद्रुमानुसार्यैव लिखितः ॥

१ नवकोष्ठात्मके मण्डले प्रतिमण्डलम् एकैः नमेवं नव कलशाः ॥ तस्येशानादिविदिक्षु एकैः नमेवं चत्वारोऽन्ये कलशाः । तथैव तस्य मण्डलस्य दक्षिणपश्चिमोत्तरदिक्षु एकैः नमेवं त्रयोऽप्यन्ये कलशाः । एवं पोडश कलशाः स्याः ॥ परस्य प्रायः सर्वत्र यात्रिका नव कलशानामेव स्थापनं कृत्वाऽऽवाहनं पूजनम् कुर्वन्ति ॥

रदकल्पद्रुमकारिर्नवकलशानां पूजनानन्तरं दिक्षु त्रयाणां कलशानां विदिक्षु चतुर्णां कलशानां स्थापनं पूजनशो-
कं परधास्याभिः सर्वेषां शौकर्यार्थं “कर्माणां दुग्पदसावस्तान्प्रभु, इति धननादेकतन्त्रेणैव नवकलशैः सप्त
सप्तानां कलशानामपि स्थापनं पूजनमधीच्यते ॥

ततः सपत्नीको यजमानः आचमनं प्राणायामत्रयञ्च कुर्यात् ॥ तत आचार्यो यजमानस्य भाले तिलकं कृत्वा शान्तिसूक्तं पठेत् ॥ ततः ॐ श्रीमन्म० इत्या-
रभ्य विष्णुर्विष्णुर्विष्णुः इत्यन्तं पठित्वा अत्राद्येति देशकालौ सङ्कीर्त्य प्रारब्धस्य
सग्रहमखगायत्रीपुरश्चरणकर्मणोऽङ्गतया करिष्यमाणेऽस्मिञ्जलयात्राकर्मणि निर्वि-
घ्नार्थं चतुर्दिक्षु रक्षाबन्धनपूर्वकं गणपतिपूजनं (स्मरणं वा) करिष्ये ॥ इति सङ्कल्पं
विधाय ॥ वामहस्ते सर्पपान्गृहीत्वा दक्षकरेणाच्छाद्य पठेत् ॥ ॐ इन्द्रधोपस्त्वावसु-
मिः पुरस्तात्पातु प्रचेतास्त्वारुद्रैः पश्चात्पातुमनोजवास्त्वापितृभिर्दक्षिणतः पातु-
विश्वकर्म्मार्त्वादिच्यैरुत्तरतः पान्तिवदमहंतस्त्र्यं दार्भैर्हिह्र्यायज्ञानिःसृजामि ॥ ६१ ॥
इति सर्पपान् चतुर्दिक्षु विकीर्य यथाशक्ति गणपतिपूजनं कुर्यात् ॥ एवं गणपति-
पूजनं विधाय भूमिपूजनं कुर्यात् ॥

॥ अथ कलशस्थापनार्थं कृते मण्डले भूमिपूजनम् ॥

भूमिपूजनम् ॥ भूमिं स्पृष्ट्वा-ॐ भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः आसनं समर्पयामि ॥ पाद्यम्-
मुर्वनस्य धृत्री ॥ पृथिवीं पृथ्वीं पृथिवीं पृथिवीं पृथिवीं पृथिवीं पृथिवीं पृथिवीं पृथिवीं ॥ १६ ॥
आसनम्-ॐ मही द्यौः पृथिवी च नऽ इमं यज्ञमिमिक्षताम् ॥ विपुताञ्जो
भरीमभिः ॥ १७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः आसनं समर्पयामि ॥ पाद्यम्-
ॐ पृथिवी च मऽ इन्द्रञ्च मेन्तरिक्षञ्च मऽ इन्द्रञ्च मे द्यौञ्च मऽ इन्द्रञ्च मे
समाञ्च मऽ इन्द्रञ्च मे नक्षत्राणि च मऽ इन्द्रञ्च मे दिशञ्च मऽ इन्द्रञ्च मे यज्ञेन
कल्पन्ताम् ॥ १८ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः पाद्यं समर्पयामि ॥ अर्घ्यम्-
ॐ स्योना पृथिविनो भवानृक्षरा निवेदनी ॥ यच्छा नऽ शर्मं सुप्रधाः ॥ १९ ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः अर्घ्यं समर्पयामि ॥ आचमनीयम्-ॐ शत्रोर्देवीर-
भिष्टुऽ आपो भवन्तु पीतये ॥ शंख्योरभिरवन्तु नः ॥ २० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
भूम्यै नमः आचमनीयं समर्पयामि ॥ पयःस्नानम्-ॐ पर्यः पृथिव्याम्पयऽ-
ओपधीषु पयो दिव्यन्तारिक्षे पयो धाः ॥ पर्यस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम् ॥ २१ ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः पयःस्नानं समर्पयामि ॥ शुद्धोदकस्नानम्-ॐ इराव-
तीपेनुमतीहिभूतः सूयवसिनी मनये दशस्या ॥ व्यस्कन्मारोदसीषिष्णवेतेदार्ध-
पृथिवीमभितो मयूखैः स्वाहा ॥ २२ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः शुद्धोदक-
स्नानं समर्पयामि ॥ घस्रम्-ॐ यऽ इमे धावापृथिवी जनित्री रूपैरपिः

१ केचन विद्वांसः कलशस्थापनानन्तरं भूमिपूजनमाचरन्ति । अथ तु देशकालौ भवत्या बोध्या ॥

२ भूमिपूजने स्पृष्ट्वापङ्कजस्यैः केचन भूमेः पयःस्नानमेवोच्यते । अतोऽस्माभिरपि पयापृष्टे दद्यादि-
दोष्यते ॥ इते पयापृष्टे न वाऽपि क्षतिरित्यपि मन्वामहे ॥

शशुर्वनानि विश्वा ॥ तमद्य होतरिपितो यजीयान्देवस्त्वष्टारमिह यक्षि विद्वान्
 ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः वद्वं समर्पयामि ॥ गन्धम्-ॐ चद्र-
 वन्द्यमुदरस्यापवाति यऽ आमस्यं कृविपो गुन्धोऽ अस्ति ॥ सुकृता तच्छमितारः-
 कृण्वन्तु मेधः शृतपाकम्पचन्तु ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः गन्धं समर्प-
 यामि ॥ अक्षतान्-ॐ अक्षत्रभीमदन्तु ह्यवं प्रियाऽ अधूपत ॥ अस्तोपतु स्वभानवो
 विष्णा नविष्ठया मती योजान्विन्द्र ते हरी ॥ ३७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः अक्ष-
 तान्समर्पयामि ॥ पुष्पाणि-ॐ श्रीञ्च ते लक्ष्मीञ्च पत्वन्यावहोरात्रे पार्श्वे नक्षत्राणि
 रूपमश्विनौ व्यात्तम् ॥ इष्णोऽग्निपाणामुर्मऽ इषाण सर्वलोकर्मऽ इषाण ॥ ३७ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः पुष्पाणि समर्पयामि ॥ सौभाग्यपरिमलद्रव्याणि-ॐ अहि-
 रिवभोगः ॥ ३८ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः सौभाग्यपरिमलद्रव्याणि सम० ॥
 धूपम्-ॐ धूर्सि धूर्व धूर्वेन्तन्धूर्व ते योस्मान्धूर्वेति तन्धूर्व वं वयन्धूर्वीमः ॥
 देवानामसि वहितम् ६ सस्ति तम्पप्रितम् ६ तन्धूर्व तन्धूर्व तन्धूर्व तन्धूर्व ॥ ६ ॥ ॐ भूर्भुवः
 स्वः भूम्यै नमः धूपमाघ्रापयामि ॥ दीपम्-ॐ अग्निज्योतिर्ज्योतिर्गिः स्वाहा
 सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा ॥ अग्निर्ब्रह्मो ज्योतिर्ब्रह्मः स्वाहा सूर्यो
 ब्रह्मो ज्योतिर्ब्रह्मः स्वाहा ॥ ज्योतिः सूर्यः सूर्यो ज्योतिः स्वाहा ॥ ६ ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः दीपं दर्शयामि ॥ नैवेद्यम्-ॐ अन्नपतेन्नस्य नो देहान-
 मीवस्यं शुष्मिणः- । प्रप्रदातारन्तारिपुऽ ऊर्जा नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे ॥ ६ ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः नैवेद्यं निवेदयामि ॥ नैवेद्यान्ते आचमनीयम्-ॐ शिवो
 नामासि स्वधितित्से पिता नमस्तेऽ अस्तु मा मां हिःसोः ॥ निर्वर्त्तयाम्मार्युपे-
 द्धाद्याय प्रजननाय राघस्पोपाय सुप्रजास्वार्य सुवीर्याय ॥ ६ ॥ ॐ भूर्भुवः
 स्वः भूम्यै नमः आचमनीयं समर्पयामि ॥ फलम्-ॐ याः फलिनीर्याऽ अफ-
 लाऽ अपुष्पा याञ्च पुष्पिणीः ॥ बृहस्पतिप्रसृतास्ता नो मुञ्चन्त्वहंसः ॥ ६ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः फलानि समर्पयामि ॥ ताम्बूलम्-ॐ वृत स्मत्स्य
 द्रवतस्तुरण्युतः पुष्पाञ्च येरनुवातिप्रगुजिनः ॥ इयेनस्यैव प्रजतोऽ अङ्गसम्पति
 दधिप्रावणाः सहोर्जा तरिन्नतः स्वाहा ॥ ६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः
 ताम्बूलं समर्पयामि ॥ दक्षिणाम्-ॐ यहृत्तं यत्परादानं यत्पुत्तं याञ्च दक्षिणाः ॥
 तदुग्निर्पीश्वकर्मणः स्वहेषु नो दधत् ॥ ६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः
 सुवर्णपुष्पदक्षिणां समर्पयामि ॥ पुष्पाङ्गलिम्-ॐ धाम्चलदुग्निरिन्द्रो ब्रह्मादेवो

करणम् ॥ ॐ चित्पतिर्मापुनातुद्याक्पतिर्मापुनातु देवोमा संवितापुनात्त्वच्छि-
 द्रेण पवित्रेण सूर्यस्यरश्मिभिः ॥ तस्यतेपवित्रपतेपवित्रपूतस्यचत्कामह पुनेतच्छ-
 केयम् ॥ १ ॥ ततो मध्यकोष्टकादारभ्य मध्येशानादिक्रमेण धान्यपुञ्जोपरि कल-
 शस्थापनम् ॥ ॐ आजिग्नकलशममहात्वां विशन्विन्दवह ॥ पुनरूर्जानिवर्त्तस्वसा-
 नः सहस्रन्धुश्वोरुधारा पर्यस्वतीपुनर्माविशतादृयिः ॥ १ ॥ कलशानां स्थिरी-
 करणम्-ॐ स्थिरोभवं व्रीडुङ्गऽआशुर्वभवद्याज्यवन् ॥ पृथुर्वभव सुपदस्त्वमग्नेः पुरी-
 प्वाहणह ॥ १ ॥ जलपूरणम् ॥ ॐ महीद्यौःपृथिवीचनऽइमंयज्ञमिमिश्रिताम् ॥
 पिपृतान्नोभरीमभिः ॥ १ ॥ तेषु षोडशेषु पूर्ववत् सर्वोपधीप्रक्षेपः ॥ ॐ याऽओषधी-
 पूर्वाज्ञातादेवेभ्यस्त्रियुगम्पुरा ॥ मनैनुवभ्रूणामहःशतधामानिसप्तच ॥ १ ॥ तेषु
 धान्यप्रक्षेपः ॥ ॐ व्रीहयश्चमेवार्चामेमापाश्चमेतिलाश्चमे मुद्गाश्चमे खल्वाश्चमे प्रिय-
 ङ्गवश्चमेऽणवश्चमे श्यामाकाश्चमेनीवाराश्चमे गोधूमाश्चमे मसूराश्चमे वृजेन कल्प-
 न्ताम् ॥ १ ॥ दूर्वाप्रक्षेपः ॥ ॐ काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्ती परुषह परुषपरि ॥
 एवानोद्वेषे प्रतनु सहस्रेण शतेन च ॥ १ ॥ पञ्चपलवान् ॥ अश्वत्थेवो निपद-
 नम्पूर्णवोवसुतिष्कृता ॥ गोभाजऽइत्किलासथयत्सनवध पूरुषम् ॥ १ ॥ सप्तमू-
 प्रक्षेपः ॥ ॐ स्योनापृथिविनोभवानृक्षरानिवेशनी ॥ यच्छानह शर्मसप्प्रथाः ॥ १ ॥
 फलप्रक्षेपः ॥ ॐ याः फलिनीर्याऽअफलाऽअपुष्पायाश्चपुष्पिणीः ॥ बृहस्पतिप्र-
 सूतास्तानो मुञ्चन्वहहसह ॥ १ ॥ पञ्चरत्नप्रक्षेपः ॥ ॐ परिवार्जपतिह कृवि-
 ग्निर्हृद्यान्यक्रमीत् ॥ दधुर्त्नानिदाशुपे ॥ १ ॥ हिरण्यम् ॥ हिरण्यगर्भः सम-
 वर्त्तताग्नेभूतस्य जातः पतिरेकऽआसीत् ॥ सदाधारपृथिवीन्धामुते माङ्गस्मै देवार्थ-
 हृविपाधिभै ॥ १ ॥ कलशेषु रक्तसूत्रवेष्टनम् ॥ ॐ सुजातो ज्योतिषा सह
 शर्मघरुधुमासद्वत्स्वः ॥ घासोऽअग्नेविश्वरूपहसंब्ययस्व विभावसो ॥ १ ॥
 तेषु पूर्णपात्रं निधाय नालिकेरादीनां स्थापनम् ॥ ॐ पूर्णाद्विपरा पतसुपूर्णा
 पुनरापत ॥ वस्त्रेय विष्णीणावहाऽइपमूर्जऽह शतकृतो ॥ १ ॥ ततो गङ्गादिनदी-
 नामावाहनम् ॥ ॐ इममे धरुणश्रुधीहर्वमद्याचं मृडय ॥ त्वामवस्युराचके ॥ १ ॥
 ॐ पावकानह सरस्वतीपार्जेभिर्प्राजिनीवती ॥ यज्ञंष्टुधियायंसुह ॥ १ ॥ ॐ
 अश्वत्थीगोमतीर्नऽउपासोधीरवतीह सदेमुच्छन्तुभद्राः ॥ घृतन्दुहानाविश्वत-
 प्रपीता यूयम्पातस्यस्तिभिह सदा नह ॥ १ ॥ ॐ पशानुष्टह सरस्वतीमपियन्ति-
 सप्रोतसह ॥ सरस्वती तु पशुपासोदेशेभवत्सरित् ॥ १ ॥ यरुणावाहनम्-ॐ
 तस्यां यामि ब्रह्मणा घन्दमानुसदाशास्ते यजमानो हविर्भिः ॥ अहैडमानो

वरुणेह त्रोट्युरुशङ्खस मा नऽ आयुःप्रमोषीह ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय
 नमः वेरुणं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् आवाहयामि स्थापयामि ॥ गङ्गे
 त्वं सर्वतीर्थानामाश्रयासि यतस्ततः ॥ यजमानाभिपेकार्थमेहि पापं विनाशय ॥
 सरस्वति नमस्तुभ्यं महेश्वरि हरिप्रिये ॥ यजमानाभिपेकार्थमेहि पापं विनाशय ॥
 प्रपद्ये वरुणं देवं यादसां पतिमीश्वरम् ॥ याचितं देहि मे तीर्थं सर्वपापापनुत्तये ॥
 इत्यावाह्य प्रतिष्ठापनम्—ॐ मनो जूतिर्जुपतामाज्यस्यवृहस्पतिर्व्यश्मिमन्तानो-
 त्त्वारिष्टं व्यञ्जः समिमन्दधातु ॥ विश्वे देवांसऽ इह मादयन्तामोऽम्प्रतिष्ठ ॥ ३३ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः एष कलशेषु वरुणः प्रतिष्ठितो वरदो भव ॥ गन्धम्—
 ॐ वदूर्वद्यमुदरस्यापवाति यऽ आमस्यं क्विपो गन्धोऽ अस्ति ॥ सुकृता तच्छ-
 मितारः कृण्वन्तु मेधं शतपाकम्पचन्तु ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय
 नमः गन्धं समर्पयामि ॥ अक्षतान्—ॐ अक्षतमीददन्त ह्यवं प्रियाऽ अधूपत ॥
 अस्तोषत स्वभानवो विप्रा नविष्ठया मती योजान्विन्द्र ते हरी ॥ ३३ ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः अक्षतान्समर्पयामि ॥ पुष्पाणि—ॐ ओषधीः प्रति-
 मोदद्गुप्पवतीः प्रसुवरीः ॥ अश्वाऽ इवसुजिस्वरीर्वीरुधः पारयिष्णुः ॥ ३३ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः पुष्पाणि पुष्पमालाञ्च समर्पयामि ॥ सौभाग्यपरिमल-
 द्रव्याणि ॥ ॐ अहिरिवभोगैः ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः सौभाग्य-
 परिमलद्रव्याणि सम ॥ धूपम्—ॐ धूरसि धूर्ध्वं धूर्ध्वन्तन्धूर्ध्वतन्ध्वोस्मान्धूर्ध्वति
 तन्धूर्ध्वं वयन्धूर्ध्वामह ॥ देवानामसि बह्वितमऽ सक्षितमम्प्यितमञ्जुष्टमन्देवहृत-
 मम् ॥ ३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः धूपमाघ्रापयामि ॥ दीपम्—ॐ अग्नि-
 ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा ॥ अग्निर्ध्वजो-
 ज्योतिर्ध्वजः स्वाहा सूर्यो ध्वजो ज्योतिर्ध्वजः स्वाहा ॥ ज्योतिः सूर्यः सूर्यो-
 ज्योतिः स्वाहा ॥ ३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः दीपं दर्शयामि ॥ नैवेद्यम्—
 ॐ अत्रात्परिस्तुतो रसम्ब्रह्मणा ब्युपिवत्क्षत्रम्पयः सोमम्प्रजापतिः ॥ ऋतेन सत्य-
 मिन्द्रियं विपानं शुक्रमन्धसऽ इन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयोमृतम्भु ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः
 स्वः वरुणाय नमः नैवेद्यं निवेदयामि ॥ ॐ प्राणाय स्वाहेत्यादि गन्धं समर्पयामीत्यन्तं
 विधाय नैवेद्यान्ते आचमनीयं समर्पयामि ॥ फलम्—ॐ वाः फलिनीर्वाऽ-
 अफलाऽ अपुष्पा साङ्गं पुष्पिणीः ॥ वृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चन्त्वहंसह ॥ ३३ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः फलं समर्पयामि ॥ ताम्बूलम्—ॐ वृत स्मास्य
 इवतस्तुरण्यतः पर्णान्न वेरनुवाति प्रगर्द्धिनः ॥ इयेनस्यैत्रं जर्जतोऽ अङ्कसम्पारि

दधिक्लाव्णः-सुहोर्जातरित्रतः स्वाहा ॥ १५ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः
 ताम्बूलं समर्पयामि ॥ दक्षिणाम्-ॐ हिरण्यगर्भः समवत्ताग्रे भूतस्य जातः
 पतिरेकऽ आसीत् ॥ स दाधार पृथिवीन्द्रामुतेमाङ्गस्मै देवाय हविषा विधेम
 ॥ १६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः दक्षिणां समर्पयामि ॥ पुष्पाञ्जलिम्-
 ॐ धामच्छद्गिरिन्द्रो ब्रह्मा देवो वृहस्पतिः-॥ सचैतसो विश्वे देवा वृक्षमपार्वन्तु नः
 शुभे ॥ १७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः पुष्पाञ्जलिं समर्पयामि ॥ प्रार्थना-
 पूर्वकनमस्कारान्-ॐ कुम्भो वनिष्ठुर्जनिता शचीभिर्ष्वस्मिन्नग्रे योक्ष्याङ्गर्भोऽ
 ध्रुवः ॥ साशिर्व्यक्तः शतधारऽ उत्तो दुहे न कुम्भी स्वधाम्पितृवर्भ्यः-॥ १८ ॥
 ॐ शङ्खस्फटिकवर्णाभ श्वेतहाराम्बरावृत ॥ पाशहस्त महाबाहो दयाङ्कुरु दया-
 निधे ॥ एह्येहि यादोगणवारिधीनां गणेन पर्जन्यसहाप्सरोभिः ॥ विद्याधरेन्द्रा-
 मरगीयमान पाहि त्वमस्मान्भगवन्नमस्ते ॥ तीक्ष्णायुधं तीक्ष्णगतिं दिगीशं चराचरेशं
 वरुणं महान्तम् ॥ प्रचण्डपाशाङ्कुशवज्रहस्तं भजामि देवं कुलवृद्धिहेतोः ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः प्रार्थनापूर्वकं नमस्कारान्तम ॥ पूजानिवेदनम् ॥
 मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं सुरेश्वर ॥ यत्पूजितं मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥
 अनया पूजया कलशस्थितः वरुणः साङ्गः सपरिवारः प्रीयतां न मम ॥

॥ इति षोडशकलशस्थापनपूजाप्रयोगः ॥

॥ अथ सप्तजलजीवस्थलमातृकाणां सागराणाञ्च स्थापनपूजनप्रयोगः ॥

स्वसमीपे श्वेतवस्त्राच्छादिते निर्मितेष्वक्षतपुञ्जेषु पश्चिमतः पूर्वदिक्संस्था दक्षि-
 णत उदगन्ताः प्रतिकोष्टकं सप्त सप्त जलजीवस्थलमातृः क्रमेणावाह्य तदुपरि-
 निर्मिते एकस्मिन्पुञ्जे एकं वा सप्त सागरानावाहयेत् ॥ तद्यथा ॥ हस्तेऽक्षतानादाय
 ॥ अथ प्रथमपंचौ सप्तपुञ्जेषु दक्षिणत उदक्संस्थं सप्तजलमातृकाणां स्थापनम् ॥
 १ ॐ भूर्भुवः स्वः मत्स्यं नमः मत्सीमावा० स्या० ॥ भो मत्सि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 २ ॐ भूर्भुवः स्वः कूर्मं नमः कूर्मीमावा० स्या० ॥ भो कूर्मि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ३ ॐ भूर्भुवः स्वः वाराहं नमः वाराहीमा० स्या० ॥ भो वाराहि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ४ ॐ भूर्भुवः स्वः माण्डूक्यं ० माण्डूकीमा० स्या० ॥ भो माण्डूकि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ५ ॐ भूर्भुवः स्वः मकरं नमः मकरीमा० स्या० ॥ भो मकरि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ६ ॐ भूर्भुवः स्वः ग्राहकं नमः ग्राहकीमा० स्या० ॥ भो ग्राहकि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
 ७ ॐ भूर्भुवः स्वः शैशिकं नमः शैशिकीमा० स्या० ॥ भो शैशिकि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

१ अप्रापि दक्षिणपुत्रे नीराजन नोत्तम् ॥

२ मण्डी कूर्मा च वाराही माण्डूकी मकरी तथा ॥ मारुषी शैशिकी चैव सन्ता जलमातरः ॥

॥ तत्पूर्वे द्वितीयपंकौ सप्ताक्षतपुञ्जेषु दक्षि० उद० सप्तजीवमातृकाणां स्थापनम् ॥

१ ॐ भूर्भुवः स्वः कुमार्यै नमः कुमारीमा० स्था० ॥ भो कुमारी इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२ ॐ भूर्भुवः स्वः धनदायै नमः धनदामावा० स्था० ॥ भो धनदे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३ ॐ भूर्भुवः स्वः नन्दायै नमः नन्दामावा० स्था० ॥ भो नन्दे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

४ ॐ भूर्भुवः स्वः विमलायै नमः विमलामा० स्था० ॥ भो विमले इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

५ ॐ भूर्भुवः स्वः मङ्गलायै नमः मङ्गलामा० स्था० ॥ भो मङ्गले इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

६ ॐ भूर्भुवः स्वः अचलायै नमः अचलामा० स्था० ॥ भो अचले इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

७ ॐ भूर्भुवः स्वः पद्मायै नमः पद्मामावाह० स्था० ॥ भो पद्मे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

॥ तत्पूर्वे तृतीयपंकौ सप्ताक्षतपुञ्जेषु दक्षि० उद० सप्तस्थूलमातृकाणां स्थापनम् ॥

१ ॐ भूर्भुवः स्वः ऊर्म्यै नमः ऊर्मीमावाह० स्था० ॥ भो ऊर्मि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२ ॐ भूर्भुवः स्वः लक्ष्म्यै नमः लक्ष्मीमा० स्था० ॥ भो लक्ष्मि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३ ॐ भूर्भुवः स्वः महामायायै० महामा० स्था० ॥ भो महामाये इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

४ ॐ भूर्भुवः स्वः पानदेव्यै नमः पानदेवी० स्था० ॥ भो पानदे० इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

५ ॐ भूर्भुवः स्वः वारुण्यै नमः वारुणीमा० स्था० ॥ भो वारुणि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

६ ॐ भूर्भुवः स्वः निर्मलायै नमः निर्मलामा० स्था० ॥ भो निर्मले इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

७ ॐ भूर्भुवः स्वः गोधायै नमः गोधामा० स्था० ॥ भो गोधे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

॥ तत्पूर्वे चतुर्थपंकौ अक्षतपुञ्जोपरि सप्तसागराणां स्थापनम् ॥

ॐ समुद्राद्भिर्मर्मधुमाँरऽउदारुदुपाँशुनासर्ममृतत्वमानद् ॥ घृतस्यनाम्

गुह्यप्यदासैजिह्वाद्देवानांसमृतस्य नाभिः ॥ ६७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सप्तसागरेभ्यो

नमः सप्तसागरानावाहयामि स्थापयामि ॥ भो सप्तसागराः इहागच्छत इह तिष्ठत ॥

प्रतिष्ठापनम्—ॐ मनोज्ञतिर्जुषतामाज्यस्यवृहस्पतिर्ष्वज्ञ० ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः

स्वः जलमातृकाद्यावाहितदेवताः सुप्रतिष्ठिता वरदा भवत ॥ एकतंत्रेण पूजनम्

ॐ भूर्भुवः स्वः जलमातृकाद्यावाहितदेवताभ्यो नमः आसनं सम० ॥ ॐ भूर्भुवः

स्वः जलमातृकाद्यावाहितदेवताभ्यो नमः पादयोः पार्थं सम० ॥ ॐ भूर्भुवः

स्वः जलमातृकाद्यावाहितदेवताभ्यो नमः हस्तयोरर्घ्यं सम० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः

जलमातृकाद्यावाहितदेवताभ्यो नमः आचमनीयं सम० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जल-

मातृकाद्यावाहितदेवताभ्यो नमः पद्मामृतस्नानं सम० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जल-

१ कुमारी धनदा नन्दा विमला मङ्गलाऽपला ॥ पद्मा चेति शुभिक्रान्ताः सर्तना जीवमातरः ॥

२ ऊर्मी लक्ष्मीमहामाया पानदेवी लक्ष्म्यै च ॥ वारुणी निर्मला गोधा चतैः स्थूलमातरः ॥

३ धन-इन्द्र-गुण-वर्ष-दधि-दीर-जलः सप्त सागराः ॥

मातृकाद्यावाहितदेवताभ्यो नमः शुद्धोदकस्नानं सम० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
जलमातृकाद्यावाहितदेवताभ्यो नमः गन्धं सम० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलमातृ-
काद्यावाहितदेवताभ्यो नमः अक्षतान् सम० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलमातृकाद्या-
वाहितदेवताभ्यो नमः यथालाभोपन्नानि पुष्पाणि सम० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलमातृ-
काद्यावाहितदेवताभ्यो नमः सौभाग्यपरिमलद्रव्याणि सम० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
जलमातृकाद्यावाहितदेवताभ्यो नमः धूपमाग्रापयामि ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जल-
मातृकाद्यावाहितदेवताभ्यो नमः दीपं दर्शयामि ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलमातृ-
काद्यावाहितदेवताभ्यो नमः नैवेद्यं निवेदयामि ॥ नैवेद्यं जलेन संप्रोक्ष्य द्राक्ष-
मुद्रा दर्शयित्वा पञ्च प्राणाहुतीर्दद्यात् ॥ ॐ प्राणाय स्वाहा ॥ ॐ अपानाय स्वाहा ॥
ॐ च्यानाय स्वाहा ॥ ॐ उदानाय स्वाहा ॥ ॐ समानाय स्वाहा ॥
नैवद्यान्ते आचमनीयं सम० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलमातृकाद्यावाहितदेवताभ्यो
नमः मुखवासार्थं पूगीफलं ताम्बूलं सम० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलमातृकाद्यावा-
हितदेवताभ्यो नमः यथाशक्ति हिरण्यगर्भदक्षिणां सम० ॥ नीराजनम् ॥ एक-
स्मिन्पात्रे कर्पूरं प्रज्वाल्य ॥ ॐ नमः इति सम्पूज्य ॥ ॐ अग्निर्होवता ॥ १३३ ॥ ॐ
भूर्भुवः स्वः जलमातृकाद्यावाहितदेवताभ्यो नमः आरार्तिक्यं सम० ॥ जलेन प्रदक्षि-
णा कृत्वा पुष्पेण देवतानन्दनं हस्तेन स्वात्मवन्दनं कृत्वा हस्तं प्रक्षाल्य मन्त्रपुष्पाञ्जलिं
कुर्यात् ॥ ॐ सूक्तेन सूक्तं ॥ १३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलमातृकाद्यावाहितदेवताभ्यो
नमः मन्त्रपुष्पाञ्जलिं सम० ॥ विशेषार्घ्यार्थं गन्धाक्षतपुष्पादिभिर्युतं सजलं सफलं
सहिरण्यम् अर्घ्यपात्रं हस्तयोर्गृहीत्वा विशेषार्घ्यं दद्यात् ॥ इदं फलं मया देवाः स्थापितं
पुरतस्तु वः ॥ तेन मे सफलानामिर्भवेजन्मनि जन्मनि ॥ रूपं देहि जयं देहि भाग्यं
भगवति देहि मे ॥ पुत्रान्देहि धनं देहि सर्वान्कामांश्च देहि मे ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
जलमातृकाद्यावाहितदेवताभ्यो नमः विशेषार्घ्यं सम० ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा अनया
पूजया जलमातृकाद्यावाहितदेवताः प्रीयन्ता न मम ॥

॥ इति जलजीवस्वल्जमातृकासहितसप्तसागरपूजनप्रयोगः समाप्तः ॥

॥ अथ इन्द्रादीनां पूजनपूर्वकवलिदानप्रयोगः ॥

तत आचार्यः कलशानां परितः दशदिक्षु इन्द्रादीनां वलिदानार्थं पृथक् पृथक्
एकस्मिन्पर्णपुटे पत्रावल्यां वा सदीपमापभ्रज्जलिं दध्योदनं वा निधाय यजमान-
हस्तेन वलिदानं कारयेत् ॥ यजमानो हस्ते जलं गृहीत्वा देशकालौसङ्कीर्त्य कृतस्य
जलयाराकर्मणः साद्गतासिद्ध्यर्थं यथाशक्ति पूजनपूर्वकं क्षेत्रपालसमन्वितेन्द्रा-

विदशदिक्पालदेवतानां वलिदानं करिष्ये ॥ इति सङ्कल्पं कृत्वा गन्धाक्षतपुष्पाण्या-
 दाय ॥ पूर्वे—ॐ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं हवेहवेसुहवः शूरमिन्द्रम् ॥ ह्यामिश-
 क्कर्म्युरुहूतमिन्द्रं स्वस्तिनोमघवाधास्विन्द्रः ॥ १ ॥ प्राच्याम्—इन्द्रं साङ्गं सपरिवारं
 सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि ॥ इन्द्राय साङ्गाय सपरिवा-
 राय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपमापभक्तवलिं समर्पयामि ॥ भो इन्द्र दिशं रक्ष
 वलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्याभ्युदयं कुरु ॥ आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता
 पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव ॥ अनेन वलिदानेन इन्द्रः
 प्रीयताम् ॥ १ ॥ आग्नेय्याम्—ॐ त्वन्नोऽ अग्ने वरुणस्य विद्वान्देवस्य हेडोऽ अर्वायासि-
 सीदाह ॥ यजिष्ठो वृद्धितमः शोशुचानो विश्वाद्देर्पात् ॥ सिप्रमुसुग्ध्यस्मत् ॥ २ ॥
 आग्नेय्याम्—अग्निं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं
 पूजयामि ॥ अग्नेय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपमाप-
 भक्तवलिं समर्पयामि ॥ भो अग्ने दिशं रक्ष वलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्याभ्युदयं
 कुरु ॥ आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याण-
 कर्ता वरदो भव ॥ अनेन वलिदानेन अग्निः प्रीयताम् ॥ २ ॥ दक्षिणस्याम्—ॐ यमाय
 त्वाङ्गिरस्वतेपितृमतेस्वाहा ॥ स्वाहाधर्मायस्वाहाधर्मः पित्रे ॥ ३ ॥ दक्षिणस्याम्—यमं
 साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि ॥ यमाय
 साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपमापभक्तवलिं समर्पयामि ॥
 भो यम दिशं रक्ष वलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्याभ्युदयं कुरु ॥ आयुःकर्ता क्षेम-
 कर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव ॥ अनेन
 वलिदानेन यमः प्रीयताम् ॥ ३ ॥ नैऋत्याम्—ॐ असुन्वन्तुमयंजमानमिच्छस्तेनस्ये-
 त्यामर्षिवहितस्करस्य ॥ अरुच्यमस्मदिच्छसात्ऽइत्यानमो देवि निर्ऋते तुभ्य-
 मस्तु ॥ ४ ॥ नैऋत्याम्—निर्ऋतिं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्यु-
 पचारैस्त्वामहं पूजयामि ॥ निर्ऋतये साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय
 इमं सदीपमापभक्तवलिं समर्पयामि ॥ भो निर्ऋते दिशं रक्ष वलिं भक्ष मम सकुटुम्ब-
 स्त्याभ्युदयं कुरु ॥ आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता
 कल्याणकर्ता वरदो भव ॥ अनेन वलिदानेन निर्ऋतिः प्रीयताम् ॥ ४ ॥ पश्चिमायाम्—
 ॐ तत्त्वायामिद्वर्षणावन्दमानस्तदाशास्तेयजमानोहविर्भिः ॥ अहेडमानोवरुणे-
 ह्योऽस्युरुहः समानऽआयुः प्तमोपीह ॥ ५ ॥ पश्चिमायाम्—वरुणं साङ्गं सपरिवारं
 सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि ॥ वरुणाय साङ्गाय सपरि-
 वाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपमापभक्तवलिं समर्पयामि ॥ भो वरुण

दिशं रक्ष वलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्याभ्युदयं कुरु ॥ आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता
 पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव ॥ अनेन बलिदानेन वरुणः
 प्रीयताम् ॥ ५ ॥ वायव्याम्—ॐ आनो न्निरुद्धिः श्रुतिनीभिरङ्कुरः सहस्रिणीभिरु-
 याहि वृद्धम् ॥ वायोऽ अस्मिन्त्सर्वने मादयस्व वयम्पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३६ ॥
 वायव्याम्—वायुं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूज-
 यामि ॥ वायवे साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपमापभक्त-
 वलिं समर्पयामि ॥ भो वायो दिशं रक्ष वलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्याभ्युदयं कुरु ॥
 आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो
 भव ॥ अनेन बलिदानेन वायुः प्रीयताम् ॥ ६ ॥ उत्तरस्याम्—ॐ वृयः सौमं व्रते तव
 मर्नस्तनूपु विवर्ततः ॥ प्रजावन्तः सचेमहि ॥ ५६ ॥ उदीच्याम्—सोमं साङ्गं सप-
 रिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि ॥ सोमाय साङ्गाय
 सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपमापभक्तवलिं समर्पयामि ॥ भो
 सोम दिशं रक्ष वलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्याभ्युदयं कुरु ॥ आयुःकर्ता क्षेमकर्ता
 शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव ॥ अनेन बलि-
 दानेन सोमः प्रीयताम् ॥ ७ ॥ ईशान्याम्—ॐ तमीशानुद्भगतस्तुस्थुपस्पतिन्धिद्यज्ञि-
 द्यमवसेहमहेद्यम् ॥ पूषानोयथावेदंसामसहृधेरक्षितापायुरदब्धः स्वस्तये ॥ ३६ ॥
 ईशान्याम्—ईश्वरं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं
 पूजयामि ॥ ईश्वराय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपमा-
 पभक्तवलिं समर्पयामि ॥ भो ईश्वर दिशं रक्ष वलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्याभ्युदयं
 कुरु ॥ आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता
 वरदो भव ॥ अनेन बलिदानेन ईश्वरः प्रीयताम् ॥ ८ ॥ ऊर्ध्वायाम्—ॐ अस्मे कृद्वा-
 मेहनापर्वतासो वृत्रहृत्ये भरहृतासृजोपाः ॥ यः शः संतेस्तुवते धार्यिपञ्जः स इन्द्रज्ये-
 ष्ठाऽ अस्माँ २ऽ अवन्तु देवाः ॥ ३३ ॥ पूर्वशानयोर्मध्ये ऊर्ध्वायाम्—ब्रह्माणं साङ्गं
 सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि ॥ ब्रह्मणे साङ्गाय
 सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपमापभक्तवलिं समर्पयामि ॥ भो
 ब्रह्मन् दिशं रक्ष वलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्याभ्युदयं कुरु ॥ आयुःकर्ता क्षेमकर्ता
 शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव ॥ अनेन बलि-
 दानेन ब्रह्मा प्रीयताम् ॥ ९ ॥ अधः—ॐ स्योना पृथिवि नो भवानृक्षरा निवेशनी ॥
 यच्छां नः शर्मं सप्रथाः ॥ ३३ ॥ निर्ऋतिपश्चिमयोर्मध्ये अधस्तात्—अनन्तं साङ्गं
 सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि ॥ अनन्ताय

घरुणस्यपाशः ॥ ॥ ॐ तत्त्वायामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्त्रे यजमानो
हविर्विभः ॥ अहंइमानो घरुणेहवोद्गुरुशः स मा नऽ आयुः प्रमोषी
॥ ११ ॥ अस्मिज्जलाशयस्थितजले वरुणमावाहयामि स्थापयामि ॥ पुनरक्षतानादाय ॥

प्रतिष्ठापनम्—ॐ मनोजुतिर्जुपतामाज्यस्यवृहस्पतिर्व्यज्ञमिमन्तनोत्वारिह
व्यज्ञः समिमन्दधातु ॥ विश्वेदेवासऽ इह मादयन्तामोऽम्प्रतिष्ठ ॥ १२ ॥ ॐ भूर्भुवः
स्वः अस्मिन् जलाशये वरुणः सुप्रतिष्ठितो वरदो भव ॥ पुनर्हस्तेऽक्षतानादाय
आसनम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थितवरुणाय नमः आसनार्थे अक्षतान्सम० ॥
पाद्यम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थितवरुणाय नमः पादयोः पाद्यं सम० ॥
अर्घ्यम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थितवरुणाय नमः हस्तयोरर्घ्यं सम० ॥
आचमनीयम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थितवरुणाय नमः आचमनीयं
सम० ॥ पञ्चामृतस्नानम् ॥ पृथक्पृथक्ग्रामन्त्रेण जलाशये पञ्चामृतं क्षिपेत् ॥ यथा ।
पयःप्रक्षेपः ॥ ॐ पयः- पृथिव्याम्पयऽओर्पधीपुपयोदिब्युन्तरिक्षेपयोधाः ॥
पयस्वतीःप्रदिशः-सन्तुमह्यम् ॥ १३ ॥ दधिप्रक्षेपः ॥ ॐ दधिक्काष्णोऽअकारिपञ्चि-
ष्णोरश्वस्यवाजिनः ॥ सुरभि नो मुखाकरत्पणऽ आयूँपितारिपत् ॥ १४ ॥
घृतप्रक्षेपः ॥ ॐ घृतमिमिक्षे घृतमस्य योनिर्घृतेदिश्रतोघृतम्भस्य धाम ॥ अनु-
प्यधमावह मादयस्व स्वाहा कृतं वृषभवक्षि हव्यम् ॥ १५ ॥ मधुप्रक्षेपः ॥ ॐ
मधु वार्ता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः ॥ माङ्गीर्नः सन्वोर्पधीः ॥ मधु-
नक्तुतोपसोमधुमत्पार्थिवऽ रजः ॥ मधु द्यौरस्तु नः पिता ॥ मधुमात्रो वन-
स्पतिर्मधुमाँऽ अरतु सूर्यः ॥ माङ्गीर्गावो भवन्तु नः ॥ १६ ॥
शर्कराप्रक्षेपः ॥ ॐ अपाँ रसमुद्भयसऽ सूर्ये सन्तः समाहितम् ॥ अपाँ
रसस्य यो रसस्तं वाँ गृह्णाम्युत्तममुपयाम गृहीतोसीन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते
योनिरिन्द्राय त्वा जुष्टतमम् ॥ १७ ॥ शुद्धोदकस्नानम् ॥ ॐ घरुणस्यांत्तम्भनमसि०
॥ १८ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थितवरुणाय नमः शुद्धोदकस्नानं सम० ॥
गन्धम् ॥ ॐ त्वाङ्गन्धवाँ ॥ १९ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थितवरुणाय नमः गन्धं
सम० ॥ अक्षतान् ॥ ॐ अक्षतर्माँ ॥ २० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थितवरुणाय
नमः अक्षतान्सम० ॥ पुष्पाणि ॥ ॐ ओर्पधीः ॥ २१ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशय-
स्थितवरुणाय नमः पुष्पाणि सम० ॥ सौभाग्यपरिमलद्रव्याणि ॥ ॐ अर्हिरिव०
॥ २२ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थितवरुणाय नमः सौभाग्यपरिमलद्रव्याणि
सम० ॥ धूपम् ॥ ॐ धूर्सि ॥ २३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थितवरुणाय नमः

धूपमाघ्रापयामि ॥ दीपम् ॥ ॐ चुन्द्रमामनसो ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जला-
शयस्थितवरुणाय नमः दीपं दर्शयामि ॥ दधिनैवेद्यम् ॥ ॐ अन्नपतेन्न ॥ ६३ ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थितवरुणाय नमः दधिनैवेद्यं समर्प ॥ मुखवासार्थं
पूगीफलं ताम्बूलम् ॥ ॐ वाह फुलिनी ॥ ६३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थित-
वरुणाय नमः मुखवासार्थं पूगीफलं ताम्बूलं सम ॥ दक्षिणाम् ॥ ॐ हिरण्यगर्भ ॥
॥ ६३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थितवरुणाय नमः यथाशक्ति हिरण्यगर्भदक्षिणां
सम ॥ नीराजनम् ॥ एकस्मिन्पात्रे कर्पूरं घृतवर्तिकां वा प्रस्वालय ॐ नमः इति
सम्पूज्य ॥ ॐ इदं हुवि ॥ ६६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थितवरुणाय नमः
आरातिर्व्यं सम ॥ जलेन प्रदक्षिणां कृत्वा ॥ हस्तेन आत्मवन्दनं हस्तप्रक्षालनं कृत्वा
मन्त्रपुष्पाञ्जलिम् ॥ ॐ तत्त्वावामि ॥ २१ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थितवरुणाय
नमः मन्त्रपुष्पाञ्जलिं सम ॥ विशेषार्घ्यः ॥ एकस्मिन्पात्रे सजलगन्धाक्षतपुष्पफ-
लानि गृहीत्वा यथाशक्ति किञ्चिद्रव्यञ्च निधाय ॥ ॐ इमर्मे वरुणश्रुधी ॥ २१ ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थितवरुणाय नमः विशेषार्घ्यं सम ॥ प्रार्थनान् ॥ एह्येहि
यादोगणवारिधीनां गणेन, पर्जन्यसहायसरोभिः ॥ विद्याधरेन्द्रामरगीयमान पाहि
त्वमस्मान्भगवन्नमस्ते ॥ १ ॥ तीक्ष्णायुधं तीक्ष्णगतिं दिगीशं चराचरेशं वरुणं
महान्तम् ॥ प्रचण्डपाशाङ्कुशवज्रहस्तं नमामि देवं कुलवृद्धिहेतोः ॥ २ ॥ नमामि
वरुणं देवं यादसां पतिमीश्वरम् ॥ प्रतीचीशं जगत्प्राणसेवितं पाशहस्तकम् ॥ ३ ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः जलाशयस्थितवरुणाय नमः प्रार्थनां सम ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा ॥
अनया पूजया जलाशयस्थितवरुणः साङ्गः सपरिवारः प्रीयतां न मम ॥ ततो
जले स्तुवेण घृताहुतीर्दद्यात् ॥ तद्यथा ॥ ॐ अद्भ्यः स्वाहा ॥ इदमद्भ्यो न मम
॥ १ ॥ ॐ वार्ष्णेयः स्वाहा ॥ इदं वार्ष्णेयः न मम ॥ २ ॥ ॐ उदकाय स्वाहा ॥
इदमुदकाय न मम ॥ ३ ॥ ॐ तिष्ठन्तीभ्यः स्वाहा ॥ इदं तिष्ठन्तीभ्यो न मम
॥ ४ ॥ ॐ स्रवन्तीभ्यः स्वाहा ॥ इदं स्रवन्तीभ्यो न मम ॥ ५ ॥ ॐ स्पन्द-
मानाभ्यः स्वाहा ॥ इदं स्पन्दमानाभ्यो न मम ॥ ६ ॥ ॐ कूप्याभ्यः स्वाहा ॥
इदं कूप्याभ्यो न मम ॥ ७ ॥ ॐ सूद्याभ्यः स्वाहा ॥ इदं सूद्याभ्यो न मम ॥ ८ ॥
ॐ धार्व्याभ्यः स्वाहा ॥ इदं धार्व्याभ्यो न मम ॥ ९ ॥ ॐ अर्णवाय स्वाहा ॥
इदमर्णवाय न मम ॥ १० ॥ ॐ समुद्राय स्वाहा ॥ इदं समुद्राय न मम ॥ ११ ॥
ॐ सरिराय स्वाहा ॥ इदं सरिराय न मम ॥ १२ ॥ ततो वरुणं पुनः प्रार्थयेत् ॥ नमो
नमस्ते स्फटिकप्रभाय सुश्वेतहाय सुमङ्गलाय सुप्राशस्त्याय सुपासनाय जला-

धिनाथाय नमो नमस्ते ॥ इति सम्प्रार्थ्य ॥ ततः सपत्नीको यजमानः पुनः स्वासने
 उपविश्य हस्ते जलं गृहीत्वा कृतस्य जलयात्राकर्मणः साङ्गतासिद्धयर्थं वृतेभ्य
 आचार्यादिसर्वेभ्य ऋत्विग्भ्यः यथाशक्ति भूयसीं दक्षिणां दास्ये ॥ ततो हस्ते
 अक्षतान्गृहीत्वा स्थापितदेवतानां विसर्जनं कुर्यात् ॥ ॐ समुद्रङ्गच्छ स्वाहा
 न्तरिक्षङ्गच्छस्वाहा देवर्षिभ्यो वितारङ्गच्छस्वाहा मिश्रावरुणौ गच्छस्वाहा हारात्रे गच्छस्वा
 हाच्छन्दोऽसि गच्छस्वाहा घावापृथिवी गच्छस्वाहा वृश्चङ्गच्छस्वाहा सोमङ्गच्छस्वाहा
 दिव्यन्नभोगच्छस्वाहाग्निर्वैश्वानरङ्गच्छस्वाहा मनोमेहादिवच्छदिधन्तेधुमोगच्छतु-
 स्त्रज्ज्योतिःपृथिवीभस्मनापृणस्वाहा ॥ ३१ ॥ इति मन्त्रेण जलमातृकादि-
 स्थापितदेवतानां विसर्जनं कृत्वा ॥ ततः स्थापितवरुणकलशानामुत्थापनं कुर्यात् ॥
 हस्तेऽक्षतानादाय ॥ ॐ उचिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वमेहे ॥ उप प्रथन्तु मूर्तैः
 सुदानवऽइन्द्रं प्राशूर्भवा सर्वा ॥ ३२ ॥ इत्यक्षतान् सर्वेषु कलशेषु निक्षिप्य
 कलशानुत्थाप्य सुवासिनीभ्यः क्रोडे हरिद्रासौभाग्यद्रव्यताम्बूलचणकांश्च दत्त्वा
 प्रत्येकं एकैकं कलशं दद्यात् ॥ ताश्च स्वस्य मस्तके धृत्वा मार्गं शनैः शनैः
 राचार्यादीन् अनुसरन्त्यो मण्डपं प्रत्यागच्छेयुः ॥ आचार्यादय ऋत्विजश्च
 मार्गं । ॐ यथेमांवाचम् इत्यादिशाकुनसूक्तं आनोभद्रा इत्यादिसूक्तञ्च पठेयुः ॥
 ततो यजमानः अर्धमार्गं गत्वा क्षेत्रपालपूजनपूर्वकं वलिदानं कुर्यात् ॥
 तद्यथा । आचार्योऽर्धमार्गं जलेन भूमिं सम्प्रोक्ष्य अक्षतपुञ्जोपरि क्षेत्रपालमावाह-
 येत् ॥ ॐ नृहि स्पृशामर्षिदक्षयमस्माद्वैश्वानुरात्पुंरऽएतारमग्ने ॥ एमेनमवृधन्त-
 मृताऽअमर्त्यं वैश्वानुरङ्गैर्त्रजित्याय देवाः ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालाय
 नमः क्षेत्रपालमावाहयामि स्थापयामि ॥ पूजनम्—ॐ क्षेत्रपालाय नमः सर्वोप-
 चारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि ॥ ततः क्षेत्रपालाग्रे सदीपमापभक्तवलिदानं
 संस्थाप्य ॥ ॐ क्षत्रस्योर्ध्वमसि क्षत्रस्य जराध्वसि क्षत्रस्य योनिरसि क्षत्रस्य
 नाभिरसीन्द्रस्य घात्रैर्गन्मसि मित्रस्यासि घरुणस्यासि त्वयायं वृत्रं बधेत् ॥
 दृवासि रुजासि ध्रुवासि ॥ पातैनम्प्राञ्चम्पातैनम्प्रत्यञ्चम्पातैनन्तिर्ध्वञ्चन्दिग्भ्यः
 पात ॥ ३४ ॥ भगवन् क्षेत्रपाल भासुर त्रिनेत्र ज्वालामुख अवतर अवतर
 कपिल पिङ्गल ऊर्ध्वकेश जिह्वाललन छिन्दि छिन्दि भिन्धि भिन्धि कुरु कुरु
 मुरु मुरु चल चल (लं लः) हां हीं हूं हूं ॐ भगवन् क्षेत्रपाल मम यज्ञं रक्ष
 रक्ष वलिं गृह्ण गृह्ण स्वाहा ॥ ॐ क्षेत्रपालाय नमः सदीपमापभक्तवलिं समर्पयामि ॥
 इति जलमुत्सृज्य स्वयं जलस्पर्शनं कुर्यात् ॥ ततो यज्ञमण्डपस्य द्वारसमीपं

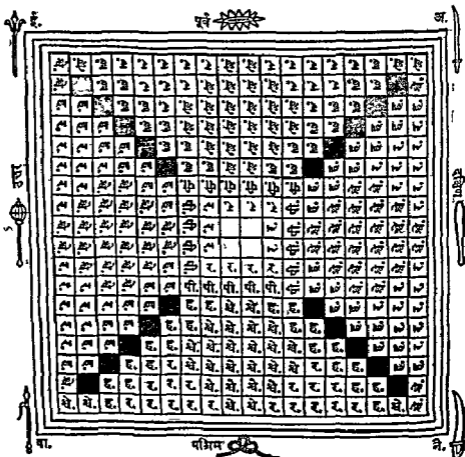
समागत्य शिष्टाचाराद्यजमानस्य सर्वदोषप्रशमनार्थं तत्र द्वारस्य समीपे पुनः
 क्षेत्रपालस्य पूजनं कृत्वा पूर्ववद्द्वलिदानं कुर्यात् ॥ तत्र किञ्चिद्भूमिं जलेनोपलिप्य
 तण्डुलैः पुञ्जं कृत्वा ॐ नमोस्तु सप्तेभ्यो ॥ १३ ॥ ॐ नुहिस्पशमर्वि ॥ १३ ॥ इति
 मन्त्रेण वा ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालाय नमः क्षेत्रपालम् आवाह ॥ स्थाप ॥ इत्या-
 वाह्य हस्ते गन्धाक्षतपुष्पाण्यादाय ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालाय साङ्गाय सपरिवाराय
 सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि सम ॥ इति सम्पूज्य । तत्र सदीपमापभक्तवर्लिं
 निधाय हस्ते जलं गृहीत्वा ॥ नमो भगवते क्षेत्रपालाय भासुराय । भो त्रिनेत्र
 ज्वालामुख अवतर अवतर कपिल पिङ्गल ऊर्ध्वकेश जिह्वाललन छिन्दि
 छिन्दि भिन्धि भिन्धि कुरु कुरु चल चल हां हीं न्हं ह्रं वलिं गृह्ण गृह्ण स्वाहा ॥
 इति जलमुत्सृज्य नाराचमुद्रया क्षेत्रपालं विसृज्य स्वयं स्वदक्षिणकर्णे जलमुप-
 सृश्य यजमानो मण्डपस्य सुवासिनीभिः आचार्यादिभिश्च वृतः पश्चिमद्वारं समा-
 गत्य तिष्ठेत् ॥ ततोऽन्या काचन सुवासिनी एकस्मिन्पात्रे कर्पूरं प्रज्वाल्य सपत्नी-
 कस्य यजमानस्य कलशहस्तानां सुवासिनीनाञ्च नीराजनं कुर्यात् । तद्यथा ॥
 ॐ अनाधृष्टा पुरस्ताद्ग्रेरार्धिपत्युऽ आयुर्मे दा ॥ पुत्रवती दक्षिणतऽ इन्द्रस्वाधि-
 पत्ये प्रजाम्मे दा ॥ सुपर्दा पञ्चाहेवस्य सवितुरार्धिपत्ये चक्षुर्मे दाऽ आशु-
 तिरुत्तरो धातुरार्धिपत्ये रायस्पोर्पमे दा ॥ विधृतिरुपरिष्टाद्बृहस्पतेरार्धि-
 पत्युऽओजोमेदाविश्वोऽभ्योमानाष्टाभ्यस्पाहिमनोरश्वासि ॥ १३ ॥ ततः सप-
 त्नीको यजमानः कलशहस्ताभिः अन्याभिः सुवासिनीभिश्च सह यज्ञमण्डपस्य
 अन्तर्भागं समागत्य वायव्यां क्षेत्रपालपीठस्य दक्षिणभागे श्वेतबज्राञ्छादिते
 तण्डुलैः कृताष्टदले वारुणयन्त्रनिर्मिते वा स्नानपीठे कलशान् स्थापयेत् ॥
 ॥ इति जलयात्राप्रयोगः समाप्तः ॥

१ तत्र आचार्यः सपत्नीकं सपरिवारं यजमानं तण्डुलैः कृतचतुरस्रे भद्रासने (वाष्णपीठे) उपवेश्य स्वयं
 तत्रैवाग्नेः सह उदस्युसः सन् आनीतिभ्यो जलयात्राकलशेभ्यः किञ्चिजलं पात्रान्तरे गृहीत्वा सप्तधान्यदूर्वा-
 कृपापद्मपत्रपादिभिः स्वस्तिवाचनोक्तैरभिषेकमन्त्रैश्च यजमानमूर्ध्नि अभिषेकं कुर्यात् ॥ उपस्य ॥ अभिषेकं मूर्ध्नि
 रोमं मास्रस्यं स्वस्तिवाचनम् ॥ प्रैद्य मन्त्र गार्होथ तिष्ठन् कुर्यात्सदैव हि ॥ इति चदकल्पद्रुमकाराः ॥ परस्य प्रायः
 पश्चिमद्वारमेऽहनि कर्मणः समाप्त्यनन्तरं अकन्यस्नानाभावे एतेभ्यः कलशेभ्यः प्रधानकलशाच्च जलमादाय
 यजमानं भद्रासने उपवेश्याभिषेकं कुर्वन्ति ॥

॥ अथ सर्वतोभद्रमण्डलदेवतानां स्थापनपूजनप्रयोगः ॥

आचम्य प्राणानायम्य ॥ अत्राद्येति देशकालौ संकीर्त्य ॥ प्रारब्धस्य गायत्रीपुराधरणकर्मणोऽङ्गत्वेन ॥ अस्मिन् सर्वतोभद्रमण्डले ब्रह्मादिदेवानामावाहनप्रतिष्ठापूर्वकपूजनमहं करिष्ये ॥ अक्षतान् गृहीत्वाऽऽवाहनं कुर्यात् ॥ तत्र मध्ये कर्णिकायां

ब्रह्माणमावाहयेत् ॥ ॐ ब्रह्मजज्ञानग्रथुमम्पुरस्ताद्विसीमितसुरुचोद्येनऽर्वाचः ॥ सयुद्धयाऽऽपमाऽर्जस्यपिष्ठाऽसुतञ्जयोनिमसंतञ्जयिवः ॥ १ ॥ एहोहि सर्वाधिपते सुरेन्द्र लोकेन साद्धं पितृदेवताभिः ॥ सर्वस्य धाताऽस्य मितप्रभायो रक्षाध्वरं

१ मद्रादिभ्यः ॥ प्रागुदीच्यायता रेवाः कुयोदेवो न विशन्तिः ॥ सन्धेन्दुप्रिपदः कोणे गृह्णा पश्चिमः पदे ॥ १ ॥ एतदजास बद्धो मर्दं तु नवमिः पदेः ॥ चतुर्बिद्यतदा बायी परिधिपिचिः पदेः ॥ १ ॥ मध्ये बोद्धमिः कोष्ठे पचमददं स्थतम् ॥ श्वेते दुः गृह्णा वद्धी नीलेन पूरयेत् ॥ २ ॥ मद्राहना विद्य-भापी परिधिः पीठवर्णकेः ॥ मद्रोत्तरददौ श्वेता कर्णिका पीठवर्णका ॥ ४ ॥ परिध्यावेष्टितं पचबाह्ये सत्त्वं रक्षमः ॥ तन्मध्ये स्थापयेद्वान्मद्रापाद्य सुरेयरात् ॥ ५ ॥ इति सर्वतोभद्रप्रमाणम् ॥
२ अस्माभिः कुण्डम रूपसेति चर्तव्यतानामके प्रचरने मध्ये कुण्डे गायत्र्याः कुत्र स्थापनं तथैव मन्त्र-पेदाद्य वापभ्यावदने कुण्डं कुत्र स्थिति चर्तव्यमिच्छादि विषयेषु विस्मया प्रतिपत्तिः प्रतिपादिता ॥ तथापि विवर-

नः सततं शिवाय ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मणे नमः ब्रह्माणमावाहयामि स्थाप-
यामि ॥ भो ब्रह्मन् इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १ ॥ तत उत्तरे वाप्यां सोममावाहयेत् ॥
ॐ व्यहसोममृतेतवमनस्तनुपुविचरतः ॥ प्रजावन्तसचेमहि ॥ १६ ॥ एह्येहि
यज्ञेश्वर यज्ञरक्षां विधत्स्व नक्षत्रगणेन सार्धम् ॥ सर्वौषधीभिः पितृभिः सहैव
गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सोमायः नमः सोममावाहयामि
स्थापयामि ॥ भो सोम इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २ ॥ तत ईशान्यां खण्डेन्दावी-
शानमावाहयेत् ॥ ॐ तमीशानञ्जगतस्तुस्थुपरस्पतिन्धिद्यञ्चिवमर्वसेहमहेष्टयम् ॥
पुणानोयथावेदसामसंहृषेरक्षितापायुरदन्धस्वस्तये ॥ ३६ ॥ एह्येहि यज्ञेश्वर
नक्षिशूलकपालखट्वाङ्गधरावसार्धम् ॥ लोकेश यज्ञेश्वर यज्ञसिद्धये गृहाण
पूजां भगवन्नमस्ते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ईशानाय नमः ईशानमावाहयामि स्थापयामि ॥
भो ईशान इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३ ॥ ततः पूर्वस्यां वाप्यामिन्द्रमावाहयेत् ॥
ॐ त्रितारमिन्द्रमवितारमिन्द्रहर्वेहवेसुहवहशूरमिन्द्रम् ॥ ह्ययामिशुक्लपु-
रुहूतमिन्द्रं स्वस्तिनो मघवाधाच्चिन्द्रः ॥ ५० ॥ एह्येहि सर्वामरसिद्धसाधै-
रभिष्टुतो वज्रधरामरेश ॥ संवीज्यमानोऽप्सरसां गणेन रक्षाध्वरत्वं भगवन्नमस्ते ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः इन्द्राय नमः इन्द्रमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो इन्द्र इहागच्छ इह
तिष्ठ ॥ ४ ॥ तत आग्नेय्यां खण्डेन्दावग्निमावाहयेत् ॥ ॐ त्वन्नोऽग्नेवर्षणस्य विद्वा-

लोकन्यायेन पुनरप्यनोच्यते ॥ तद्यथा ॥ मण्डपस्य मध्यनवमांशे कुण्डे कृत्वा मण्डपप्रवेशानन्तरं वास्तुपीठादि-
परिवारदेवतानामावाहन पूजनश्च निर्वर्त्य यथावकाशं जलयात्रामपि कृत्वा पूर्वसां कृते कुण्डमानसदृशे समचतुरस्रे-
गायत्र्या पीठे सर्वतोभद्रमण्डलदेवतानामावाहन पूजनश्च कृत्वा तदुपरि कलशे भगवती श्रीगायत्रीदेवि स्थापयि-
त्वाऽऽवाहने पूजने च कृते यजमानं कुण्डस्य समीप उपवेद्य कुण्डस्य देवतानां पूजनमावाहानश्च विधि-
यम् । ततो प्रहस्यापनम् ॥ परश्च यदि गायत्र्यावाहनार्थं मध्ये चेरी कृता चेत् तत्रापि पूर्ववत् वास्तुपीठादि-
समस्तपरिवारदेवतानामावाहन पूजनश्च कृत्वा यथावकाशं जलयात्रामपि विधाय मण्डपस्य मध्यनवमांशे
कृताया मध्येवेद्यां सर्वतोभद्रमण्डलदेवतानाम् आवाहनपूजानानन्तरं तदुपरि मध्ये कलशां स्थापयित्वा तत्र
मूर्ति प्रतिष्ठाप्य गायत्रीयावाह पूजन कारयित्वा कुण्डपूजनम् । अथावाहने प्रहस्त्रापनश्च कुर्यात् ॥ एककुण्डपक्षे
ईशान्यां पश्चिमस्याम् उत्तरस्या वा कुण्डविधानदर्शनात् यत्र मध्ये वेदिस्तत्र यजमानकर्तृकपूजनस्य सौकर्यार्थं तथैव
शिवगमप्राताया प्रचलिताया उत्तरदिक्कस्य पूजनकर्मप्रणालिकायाश्च शरक्षणार्थम् उत्तरदिशि कुण्डकरण
नितोपतया सर्वसम्मत प्रतिभाति ॥ इति कृत्वाऽस्माभिरपि गायत्रीपुरश्चरणस्य जपप्रधानकर्मरवात् पूर्वोत्तरदिक्क-
संस्थकर्मण सर्वसम्मतत्वाद्योत्तरस्यामेव कुण्डविधानं कृत्वा (कुण्डपूजनप्रमाणं) गायत्र्या आवाहनार्थं सर्वतो-
भद्रमण्डलस्य स्थापनं क्रियते ॥ अतोऽप्यानि अन्यदिक्षु जपान्तरमेवपि मध्ये पीठकुण्डविधायकानि विधिवचनानि
गौणानि च नास्माकमभिप्राय इति विधातुर्वन्तु याज्ञिककर्ममर्गशा विद्वांसः । इत्यलमतिविस्तरेण ॥

- १ नाममन्त्रैः ब्रह्मादिपदपञ्चाशत्सर्वतोभद्रमण्डलदेवतावाहनस्थापनप्रतिष्ठापूजनप्रयोगः ॥
१ मध्ये कर्मयन्त्राय ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मणे नमः ब्रह्माणमा- स्थापयामि ॥ भो ब्रह्मन् इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
२ उत्तरे परिरयन्तः वाप्याम् ॐ भूर्भुवः स्वः सोमाय नमः सोममा- स्या ॥ भो सोम इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
३ ईशान्यां खण्डेन्दी ॐ भूर्भुवः स्वः ईशानाय नमः ईशानमा- स्या ॥ भो ईशान इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
४ पूर्वो वाप्याम् ॐ भूर्भुवः स्वः इन्द्राय नमः इन्द्रमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो इन्द्र इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

न्देवस्यहेडोऽअर्वयासिसीष्ठाः ॥ यजिष्ठोघहितमःशोशुचानोधिश्वाद्देपां०सिप्रमु-
 मुग्ध्यस्मत् ॥ ३१ ॥ एह्येहि सर्वाभरह्यवाह युधिप्रवीरैरमराभिजुष्ट ॥ तेजोवता
 लोकगणेन साकं ममाध्वरं पाहि कवे नमस्ते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अग्नये नमः
 अग्निमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो अग्ने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ६ ॥ ततो दक्षिणे
 वाप्यां यममावाहयेत् ॥ ॐ सुगन्धुपन्थाग्रदिशन्नऽएहि ज्योतिष्मध्येह्यजरन्न-
 ऽआयुः ॥ अपैतु मृत्युममृतंमऽआगाद्वैवस्वतोऽअभयं कृणोतु ॥ एह्येहि
 वैवस्वत धर्मराज सर्वाभरैरर्चित धर्ममूर्ते ॥ शुभाशुभानन्द शुचामधीश
 शिवाय पाहि भगवन्नमस्ते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः यमाय नमः यममावाहयामि स्थाप-
 यामि ॥ भो यम इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ततो नैर्ऋत्यां खण्डेन्दौ निर्ऋतिमावाहयेत् ॥
 ॐ असुद्वन्तुमयजमानमिच्छस्तेनस्येत्यामर्चिर्वहितरक्करस्य ॥ अत्र्यमस्मर्दिच्छसा-
 तऽइत्यानमोदेविर्ऋतेतुर्ऋत्यमस्तु ॥ ३३ ॥ एह्येहि रक्षोगण नायक त्वं विशाल-
 पैतालपिशाचसङ्घैः ॥ ममाध्वरं पाहि पिशाचनाथ लोकेश्वर त्वं भगवन्नमस्ते ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः निर्ऋतये नमः निर्ऋतिमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो निर्ऋते
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ७ ॥ ततः पश्चिमे वाप्यां वरुणमावाहयेत् ॥ ॐ तत्त्वावा-
 मिद्वह्यणावन्दमानस्तदाशास्तेयजमानोहविर्ऋभः ॥ अहँडमानोधरुणेहवोद्भ्यु-
 शःसमानुऽआयुःप्रमोषीः ॥ ३४ ॥ एह्येहि यादोगणवारिधीनां गणेन पर्जन्य-
 सहाप्सरोभिः ॥ विद्याधरेन्द्रामरगीयमान पाहि त्वमस्मान् भगवन्नमस्ते ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः वरुणमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वरुण इहागच्छ इह
 तिष्ठ ॥ ८ ॥ ततो वायव्यां खण्डेन्दौ वायुमावाहयेत् ॥ ॐ आनो०नियुङ्क्तेःश-
 तिनींभिरद्भूरःसहृक्षिणींभिरुपयाहियज्ञम् ॥ दायोऽअस्मिन्त्सर्वनेमादयस्वव्यु-
 र्भातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ३५ ॥ एह्येहि यज्ञेश समीरण त्वं मृगाधिरुढः सह
 सिद्धसङ्घैः ॥ प्राणस्वरूपी सुरतासहाय गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 वायवे नमः वायुमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वायो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ९ ॥
 ततो वायुसोमयोर्मध्ये भद्रे अष्टवसूनावाहयेत् ॥ ॐ वसो०पुवित्रंमसिशतधारेणवसो०
 पुवित्रंमसिसहस्रधारम् ॥ देवस्त्वांसवितापुनातुघसो०पुवित्रेणशतधारेणसुप्राकार्म-

५ आग्निप्यां खण्डेन्दौ ॐ भूर्भुवः स्वः अग्नये नमः अग्निमावाहयामि स्थाप० ॥ भो अग्ने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

६ दक्षिणे वाप्याम् ॐ भूर्भुवः स्वः यमाय नमः यममावाहयामि स्थापयामि ॥ भो यम इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

७ नैर्ऋत्यां खण्डेन्दौ ॐ भूर्भुवः स्वः निर्ऋतये नमः निर्ऋतिमा० स्थाप० ॥ भो निर्ऋते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

८ पश्चिमे वाप्याम् ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः वरुणमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वरुण इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

९ वायव्यां खण्डेन्दौ ॐ भूर्भुवः स्वः वायवे नमः वायुमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वायो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

धुक्षः ॥ ३ ॥ एतैत सर्वे वसवो निधीशा रत्नाकराः सर्वसहस्रभासः ॥ धनस्वरूपा
मम पान्तु यज्ञं गृहीत पूजां भगवन्त एताम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अष्टवसुभ्यो नमः
अष्टवसूनावा० स्था० ॥ भो अष्टवसवः इहागच्छत इह तिष्ठत ॥ १० ॥ ततः
सोमेशानयोर्मध्ये भद्रे एकादश रुद्रानावाहयेत् ॥ ॐ नमस्ते रुद्रमन्त्र्यवडुतोतुऽइ-
ष्वेनमः ॥ ब्राह्मणभ्यामुत्तेनमः ॥ ११ ॥ एहोहि यज्ञेश्वर नखिशूलकपालखट्वा-
ङ्गपरवसाधम् ॥ लोकेश यज्ञेश्वर यज्ञसिद्धयै गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥ ॐ भूर्भुवः
स्वः एकादशरुद्रेभ्यो नमः एकादशरुद्रानावा० स्था० ॥ ११ ॥ भो एकाद-
श रुद्राः इहागच्छत इह तिष्ठत ॥ तत ईशानपूर्वयोर्मध्ये भद्रे द्वादशादित्या-
नावाहयेत् ॥ ॐ अदितिर्द्यौरदितिर्न्तरिक्षमदितिर्म्मातासपितासपुत्रः ॥ विश्वे-
देवाऽअदितिः पञ्चजनाऽअदितिर्जातिमदितिर्जनिच्वम् ॥ १३ ॥ एहोहि पद्मा-
सन पद्मपाणे सुररक्तसिन्दूरसमानवर्णः ॥ सप्ताश्व रक्ताम्बर सूर्य शीघ्रं गृहाण पूजां
भगवन्नमस्ते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः द्वादशादित्येभ्यो नमः द्वादशादित्यानावा० स्था०
भो द्वादशादित्या इहागच्छत इह तिष्ठत ॥ १२ ॥ तत इन्द्राद्योर्मध्ये भद्रेऽश्वि-
नावावाहयेत् ॥ ॐ अश्विनोतेजसाचक्षुःप्राणेन सरस्वतीघीर्ष्यम् ॥ ब्राह्मणेन्द्रो-
बलेनेन्द्रायदधुरिन्द्रियम् ॥ १३ ॥ अश्विनौ देववैद्यौ च सर्गस्थित्यन्तकारकौ ॥
आगच्छतम् मण्डले तु पूजयाऽभीष्टसिद्धये ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अश्विभ्यां नमः
अश्विनावावा० स्था० ॥ भो अश्विनौ इहागच्छतम् इह तिष्ठतम् ॥ १३ ॥
ततः अग्निमयोर्मध्ये भद्रे सपितृन् विश्वेदेवानावाहयेत् ॥ ॐ विश्वेदेवासु-
ऽआगतशृणुतामऽइमं हवम् ॥ एदम्बर्हिर्निर्षादत ॥ उपयामगृहीतोसिवि-
श्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यऽपृपतेयोनिर्विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यः ॥ १४ ॥ विश्वाना-
वाहयिष्यामि देवतानां वरप्रदाः ॥ आयान्तु मम यज्ञेऽसिन् विश्वेदेवास्त्रयोदश ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वेभ्यो देवेभ्यो नमः विश्वेदेवानावा० स्था० ॥ भो विश्वेदेवा
इहागच्छत इह तिष्ठत ॥ तत्रैव ॐ आर्यन्तु नः पितरः सोम्यासो निम्नप्रात्ताऽपु-
धिभिर्हवयान्तः । अस्मिन् यज्ञे स्वध्यामदन्तोधिद्वन्तुतेधन्त्वस्मान् ॥ १५ ॥
अहमावाहयिष्यामि पिदस्तांस्तेजसोऽधिकान् ॥ आयान्तु पितरः सर्वे यज्ञान्ते

१० वायुसोममध्ये भद्रे ॐ भूर्भुवः स्वः अष्टवसुभ्यो नमः अष्टवसूना० स्थापयामि ॥ भो अष्ट० इहागच्छत इह तिष्ठत ॥
११ सोमेशानमध्ये भद्रे ॐ भूर्भुवः स्वः एकादशरुद्रेभ्यो नमः एकादशरुद्रानावाहयामि स्थापयामि ॥ भो एका-
दशरुद्राः इहागच्छत इह तिष्ठत ॥
१२ ईशानपूर्वयोर्मध्ये भद्रे ॐ भूर्भुवः स्वः द्वादशादित्येभ्यो नमः द्वादशादित्यानावाहयामि स्थापयामि ॥ भो
द्वादशादित्याः इहागच्छत इह तिष्ठत ॥
१३ अश्विममध्ये भद्रे ॐ भूर्भुवः स्वः अश्विभ्यां नमः अश्विनौ ॥ भो अश्विनौ इहागच्छतम् इह तिष्ठतम् ॥

शुभदायकाः ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः पितृभ्यो नमः पितृनावा० स्या० ॥ भो पितर इहाग-
 च्छत इह तिष्ठत ॥ १४ ॥ ततो यमनिर्ऋतयोर्मध्ये भद्रे सप्तयक्षानावाहयेत् ॥ ॐ
 अभिच्यन्देवः सवितारमोण्योः कृविक्रतुमर्चाः मिसत्यसंवहः रत्नधामभिप्रियम्भु-
 तिङ्कविम् ॥ ऊर्ध्वविद्यामतिर्भाऽअदिद्युत्सर्वामनिहिरण्यपाणिरमिमीतसुकृतुः
 कपास्वः ॥ प्रजावभ्यस्ताप्रजास्त्वानुप्राणन्तुप्रजास्त्वमनुप्राणिहि ॥ १५ ॥ ग्रहच्छया
 पर्यटन्ति यक्षाः सर्वे महीतले ॥ कौतुकं प्रेक्षितुं चास्मिन् मण्डले सन्तु सुस्थिराः ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः सप्तयक्षेभ्यो नमः सप्तयक्षानावा० स्या० ॥ भो सप्तयक्ष
 इहागच्छत इह तिष्ठत ॥ १५ ॥ ततो निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये भद्रे भूतनागानावा-
 हयेत् ॥ ॐ भूतार्यत्वनारातयेस्वरभिविक्ख्येपन्हहन्तान्दुर्व्याः पृथिव्यामुर्व-
 न्तरिक्षमहर्वेमि पृथिव्यास्त्वानाभौसादयाम्यादित्याऽउपसथेग्नेहृद्यः रक्ष ॥ १६ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः भूतेभ्यो नमः भूतान्यावा० स्या० ॥ भो भूतानि इहागच्छत इह
 तिष्ठत ॥ १६ ॥ तत्रैव अन्नमौस्तु सप्येभ्योयेकेचपृथिवीमर्तु ॥ येऽअन्तरिक्षेयेदि-
 वितेभ्यः सप्येभ्यो नमः ॥ १७ ॥ एतैत सर्पाः शिवकण्ठभूपा लोकोपकाराय सुव
 वहन्तः ॥ जिह्वाद्योपेतमुखा मदीयां गृहीत पूजां सुखदा नमो वः ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः सर्पेभ्यो नमः सर्पानावाहयामि स्या० ॥ भो सर्पाः इहागच्छत इह तिष्ठत
 ॥ १७ ॥ ततो वरुणवाय्वोर्मध्ये भद्रे गन्धर्वाप्सरस आवाहयेत् ॥ ॐ गन्धर्व-
 स्वाः विश्वावसुः परिदधातु विश्वस्यारिष्टौ यजमानस्य परिधिः स्यग्निरिडऽईडितः ॥
 इन्द्रस्य वाहरसिदाक्षिणो विश्वस्यारिष्टौ यजमानस्य परिधिः स्यग्निरिडऽईडितः ॥
 मित्रावरुणौ चोत्तरतः परिदधानुव्रेणुधर्मणा विश्वस्यारिष्टौ यजमानस्य परिधिः स्य-
 ग्निरिडऽईडितः ॥ १८ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः गन्धर्वेभ्यो नमः गन्धर्वावाहयामि
 स्या० ॥ भो गन्धर्वा इहागच्छत इह तिष्ठत ॥ तत्रैव अप्सरस आवाहयेत् ॥ ॐ
 अयम्पुरोहरिकेशः सूर्यरश्मिस्तत्परधगुत्सञ्च रथौ जाञ्चसेनानीग्रामुण्यौ ॥ पुञ्जि-
 कस्तथलाचक्रतुस्यलाचाप्सरसौ दुङ्क्षणर्वः पशवो हेतिः पौरुषेयोऽधः प्रहेतिस्तेभ्यो-
 नमोऽअस्तुतेनो वन्तुतेनो मृडयन्तुते वन्दिष्मत्पायश्चनो द्वेष्टितभेपाञ्जभेदधमः ॥ १९ ॥
 आवाहयेऽहं सुरदेवसेव्याः स्वरूपतेजोगुलपद्मभासः ॥ सर्वाभरेणैः परिपूर्णकामाः
 पूजा गृहीतुं मम यज्ञभूमौ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अप्सरोभ्यो नमः अप्सरसः

१४ अभिच्यन्देभ्यो भद्रे ॐ भूर्भुवः स्वः पितृभ्यो नमः पितृनावा० स्या० ॥ भो पितर इहागच्छत इह तिष्ठत ॥

१५ यमनिर्ऋतयोर्मध्ये भद्रे ॐ भूर्भुवः स्वः सप्तयक्षेभ्यो नमः सप्तयक्षानावा० स्या० ॥ भो सप्तयक्ष इहागच्छत इह तिष्ठत ॥

१६ निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये भद्रे ॐ भूर्भुवः स्वः भूतनागेभ्यो नमः भूतनागा० स्या० ॥ भो भू० इहागच्छत इह तिष्ठत ॥

१७ वरुणवायुयोर्मध्ये भद्रे ॐ भूर्भुवः स्वः गन्धर्वेभ्यो नमः गन्धर्वावाहयामि स्या० ॥ भो गन्धर्वा इहागच्छत इह तिष्ठत ॥

आवा० स्था० ॥ भो अप्सरस इहागच्छत इह तिष्ठत ॥ १७ ॥ ततो ब्रह्मसोमयो-
र्मध्ये वाप्याम् ॥ स्कन्दं नदीश्वरं शूलञ्चावाहयेत् ॥ ॐ वदस्कन्दःप्रथमज्ञाय-
मानऽउद्यन्त्समुद्रादुत्वापुरीपात् ॥ इयेनस्यपक्षाह्रिणस्यबाहूऽउपस्तुच्यम्महिजा-
सन्तैऽअर्चन् ॥ ३३ ॥ एह्येहि देवेश्वर शंभुसूनो शिखेन्द्रगामिन् सुरसिद्धसङ्घैः ॥
संतुयमानात्मशुभाय नित्यं गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः स्कन्दाय
नमः स्कन्दमावा० स्थाप० ॥ भो स्कन्द इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १८ ॥ ॐ आशुः
शिर्शानोवृषभोनभीमोर्षनाघनक्षोभणञ्चर्षणीनाम् ॥ सुङ्कन्दनोनिमिपऽएकवीरः
शुतःसेनाऽअजयत्साकमिन्द्रः ॥ ३३ ॥ एह्येहि देवेन्द्र पिनाकपाणे खण्डेन्दु-
मौलिप्रिय शुभ्रवर्ण ॥ गौरीशयानेश्वर यक्षसिद्ध गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥ ॐ
भूर्भुवः स्वः नन्दीश्वराय नमः नन्दीश्वरमावा० स्थाप० ॥ भो नन्दीश्वर इहागच्छ
इह तिष्ठ ॥ १९ ॥ तदुत्तरतः शूलं तदुत्तरतस्तत्रैव महाकालञ्चावाहयेत् ॥
ॐ कार्ष्णिरसिसमुद्रस्यत्वाक्षित्याऽउन्नयामि ॥ समापौऽअद्भिरग्मतसमोर्षधीभिरो-
र्षधीः ॥ ३४ ॥ आयातमायातमुमाप्रियस्य प्रियौ मुनीन्द्रादिकसिद्धसेव्यौ ॥ गृही-
तमेतां मम शूलकालौ पूजां सुखौघं कुरुतं नमो वाम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः शूलमहा-
कालाभ्यां नमः शूलमहाकालौ आवा० स्था० ॥ भो शूलमहाकालौ इहागच्छतम् इह
तिष्ठतम् ॥ २० ॥ ततो ब्रह्मेशानयोर्मध्ये वहीषु दक्षादीन् सप्तप्रजापतीनावाहयेत् ॥
ॐ प्रजापतेनच्यदेताद्यद्योविश्वारूपाणिपरितार्चभूव ॥ यत्कर्मास्तेजुहुमस्तन्नो
ऽअस्त्वयमुमुष्यपितासावस्यपिताव्ययःस्यामपतयोरयीणाऽऽस्वाहा ॥ रुद्रयत्तेक्रिवि-
पन्नामत्सिम्मरुहुतमस्यमेष्टमसिस्वाहा ॥ ३० ॥ एह्येहि देवालयविश्वमूर्ते चतुर्मुख
श्रीधर शम्भुमान्य ॥ सुपुस्तकासञ्चुवपात्रपाणे गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥ ॐ भूर्भुवः
स्वः दक्षादिसप्तप्रजापतिभ्यो नमः दक्षादिसप्तप्रजापतीनावा० स्थाप० ॥ भो दक्षा-
दिसप्तप्रजापतयः इहागच्छत इह तिष्ठत ॥ २१ ॥ ततो ब्रह्मेन्द्रयोर्मध्ये वाप्यां दुर्गा-
मावाहयेत् ॥ ॐ प्राणायस्वाहापानायस्वाहा व्यानायस्वाहा ॥ अम्बेऽअम्बिके-
श्वालिके नर्मानयतिकञ्चन ॥ सत्सरत्यश्रकः सुभद्रिकाङ्गाङ्गीलयासिनीम् ॥ ३६ ॥
एह्येहि दुर्गे दुरितौघनाशिनी प्रचण्डदैत्यौघविनाशकारिणी ॥ उभे महेशा-

१८ ब्रह्मसोममध्ये वाप्याम् ॐ भूर्भुवः स्वः स्कन्दाय नमः स्कन्दमा० स्था० ॥ भो स्कन्द इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

१९ स्कन्दादुत्तरं ॐ भूर्भुवः स्वः नन्दिने नमः नन्दिनमावाहयामि स्थाप० ॥ भो नन्दिन इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२० नन्दिश्वरादुत्तरतः ॐ भूर्भुवः स्वः शूलमहाकालाभ्यां शूल० आ० स्थाप० ॥ भो शूल० इहागच्छतम् इह तिष्ठतम् ॥

२१ ब्रह्मेशानमध्ये वाप्याम् ॐ भूर्भुवः स्वः दक्षादिसप्तमणे० दक्षा० आ० स्थाप० ॥ भो द० इहागच्छत इह तिष्ठतम् ॥

२२ ब्रह्मेन्द्रमध्ये वाप्याम् ॐ भूर्भुवः स्वः दुर्गाय नमः दुर्गमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो दुर्गे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

धशरीरधारिणि स्थिरा भव त्वं मम यज्ञकर्मणि ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः दुर्गायै नमः
दुगोमावा० स्थाप० ॥ भो दुर्गे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २२ ॥ ततस्तदुत्तरे विष्णु-
मावाहयेत् ॥ ॐ इदं विष्णुर्षिचक्रमेत्रेधानिर्दधेपद्मम् ॥ समूढमस्यपा० सुरेस्वार्हा
॥ १५ ॥ एह्येहि नीलाम्बुद मेचक त्वं श्रीवत्सवक्षःकमलाधिनाथ ॥ सर्वामरैः पूजि-
तपादपद्म गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः विष्णवे नमः विष्णुमावा०
स्था० । भो विष्णो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २३ ॥ ततो ब्रह्माद्योर्मध्ये बह्नीषु
स्वधासहितपितृनावाहयेत् ॥ ॐ उदीरतामवरऽउत्तरासुऽउत्तमं द्युमाऽपितरः
सोम्यासः ॥ असुष्यऽईयुरवृकाऽऋतुज्ञास्तेनोवन्तुपितरोहवेषु ॥ १६ ॥ सुखाय
पितृन् कुलवृद्धिकर्तृन् रक्तोत्पलाभानिहरक्तनेत्रान् ॥ सुरक्तमाल्याम्बरभूषितांश्च
नमामि पीठे कुलवृद्धिहेतोः ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः स्वधासहितपितृभ्यो नमः
स्वधासहितपितृनावा० स्था० ॥ भो स्वधासहितपितरः इहागच्छत इह तिष्ठत
॥ २४ ॥ ततो ब्रह्मयमयोर्मध्ये वाप्यां मृत्युरोगावावाहयेत् ॥ ॐ परंमृत्यो-
ऽअनुपरंहे पन्थायस्तेऽअन्यऽइतरोदेवयानात् ॥ चक्षुष्मतेऽशृण्वतेतेऽब्रवीमिमानः
पूजा० रीरिपोमोतधीरान् ॥ १७ ॥ मृत्युरोगानन्तकस्य प्रेष्यान्प्राणाहरान् गणान् ॥
आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन् पूजार्थं लोकनाशकान् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः मृत्युरोगेभ्यो नमः
मृत्युरोगानावा० स्थाप० ॥ भो मृत्युरोगौ इहागच्छतम् इह तिष्ठतम् ॥ २५ ॥ ततो
ब्रह्मनिर्ऋत्योर्मध्ये बह्नीषु गणपतिमावाहयेत् ॥ ॐ गणानान्वागणपतिः ॥ १८ ॥
एह्येहि विघ्नाधिपते सुरेन्द्र ब्रह्मादिदेवैरभिवन्द्यपाद ॥ गजास्य विद्यालय विश्व-
मूर्ते गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः गणपतये नमः गणपतिमावा०
स्थापयामि ॥ भो गणपते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २६ ॥ ततो ब्रह्मवरुणयोर्मध्ये
वाप्यामप आवाहयेत् ॥ ॐ अपोऽअद्यार्चचारिपुःरसेनसर्मसुक्ष्महि ॥ पर्यस्वा-
नग्नऽआर्गमन्तम्मासःऽसृजद्वर्षसा पूजयाचधनेनच ॥ १९ ॥ एह्येहि लोकेश्वर
पाशपाणे यादोगणैर्वन्दितपादपद्म ॥ पीठेऽत्र देवेश गृहाण पूजां पाहि त्वम-
स्मान् भगवन्नमस्ते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अन्नो नमः अप आवा० स्थापयामि ॥
भो आप इहागच्छत इह तिष्ठत ॥ २७ ॥ ततो ब्रह्मवायुमध्ये बह्नीषु मरुत आवा-

२३ दुर्गायै ॐ भूर्भुवः स्वः विष्णवे नमः विष्णुमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो विष्णो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२४ ब्रह्मनिर्ऋत्योर्मध्ये बह्नीषु ॐ भूर्भुवः स्वः स्वधायै नमः स्वधामा० स्थापयामि ॥ भो स्वधे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२५ ब्रह्मयमयोर्मध्ये वाप्याम् ॐ भूर्भुवः स्वः मृत्युरोगाभ्यां नमः मृत्युरोगौ आवाहयामि स्थापयामि ॥ भो मृत्युरोगौ इहागच्छतम् इह तिष्ठतम् ॥

२६ ब्रह्मनिर्ऋत्योर्मध्ये बह्नीषु ॐ भूर्भुवः स्वः गणपतये नमः गणपतिमा० स्थापयामि ॥ भो गणपते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

२७ ब्रह्मवरुणयोर्मध्ये वाप्याम् ॐ भूर्भुवः स्वः अन्नो नमः अप आ० स्थापयामि ॥ भो आप इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

हयेत् ॥ ॐ बृहदिन्द्राय गायत्र मरुतो वृत्रहन्तमम् ॥ वेनुज्योतिरर्जनयन्नृता-
वृधोदेवन्देवायुजागृवि ॥ ३० ॥ एह्येहि यज्ञेश समीरण त्वं मृगाधिरूढः सह
सिद्धसङ्घैः ॥ प्राणस्वरूपिन् सुरतासहाय गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥ ॐ भूर्भुवः-
स्वः मरुद्भ्यो नमः मरुत आवाह० स्थापयामि ॥ भो मरुत इहागच्छ इह तिष्ठत
॥ २८ ॥ ततो ब्रह्मणः पादमूले कर्णिकाधः पृथिवीमावाहयेत् ॥ ॐ महीचौः
पृथिवीर्चनऽइमं अन्नमिमिक्षताम् ॥ पिपुतान्नोभरीमभिः ॥ ३१ ॥ पृथिव्या धार्यते
वेधं दुर्ग्रहं सागरैर्नरैः ॥ यज्ञ आवाहयामीह ब्रह्मणो मण्डले पदे ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
पृथिव्यै नमः पृथिवीमावा० स्थापयामि ॥ भो पृथिवि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २९ ॥
ततस्तत्रैव तदुत्तरतो गङ्गादिसप्तसरित आवाहयेत् ॥ ॐ इमम्मेवरुणश्रुधी हवम-
घार्चमृडय ॥ त्वामवस्युरार्चके ॥ ३२ ॥ एह्येहि गङ्गे दुरितौघनाशिनि ज्ञपाधिरूढे उद-
कुम्भहस्ते ॥ श्रीविष्णुपादांभुजसंभवे त्वं पूजां गृहीतुं शुभदे नमस्ते ॥ ॐ भूर्भुवः
स्वः गंगादिनदीभ्यो नमः गङ्गादिनदीरावा० स्थापयामि ॥ भो गंगादिनद्यः
इहागच्छत इह तिष्ठत ॥ ३० ॥ ततस्तत्रैव तदुत्तरतः सप्तसागरानावाह-
येत् ॥ ॐ मापोमौषधीर्हिंस्रीर्झान्नो धाम्नोराजस्ततोवरुणनोमुञ्च ॥ यद्वाहुरग्न्या-
इतिवरुणेतिशर्पांमहेततो वरुणनोमुञ्च ॥ ३३ ॥ समुद्राः सर्वतोयेषु श्रेष्ठा वै
हरिवल्लभाः ॥ मण्डले स्थापयामीह तान्नदीशान् सुखाप्तये ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
सप्तसागरभ्यो नमः सप्तसागरानावा० स्थापयामि ॥ भो सप्तसागरा इहागच्छत
इह तिष्ठत ॥ ३१ ॥ ततः कर्णिकोपरि मेरुमावाहयेत् ॥ एह्येहि कार्तस्वर-
रूप सर्वभूभृत्पते चन्द्ररवी दधान ॥ सर्वोपधिस्थान महेन्द्रमित्र लोकत्रयावास
नमोऽस्तु तुभ्यम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः मेरवे नमः मेरुमावा० स्थापयामि ॥ भो मेरो
इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३२ ॥ ततो मण्डलाद्बहिः सोमादिसन्निधौ क्रमेणायुधान्या-
याहयेत् ॥ यथा सोमसमीपे उत्तरे गदामावाहयेत् ॥ निपिका कुमुदाक्षस्य नान्ना
कौमोदकी गदा ॥ शान्तिदा स्मरणादेव तस्यै तुभ्यं नमो नमः ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
गदायै नमः गदामावा० स्थाप० ॥ भो गदे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३३ ॥ तत ऐशान्यां

२८ ब्रह्मवायुमन्त्रे वक्ष्यामि ॐ भूर्भुवः स्वः मरुद्भ्यो नमः मरुतः आ० स्थाप० ॥ भो मरुतः इहागच्छत इह तिष्ठत ॥

२९ ब्रह्मणः पादमूले कर्णिकाधः ॐ भूर्भुवः स्वः पृथिव्यै० पृथिवीमा० स्था० ॥ भो पृथिवि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३० ब्रह्मणः पादमूले कर्णिकाधः ॐ भूर्भुवः स्वः गङ्गादिनदीभ्यो नमः गङ्गादिनदीः आवाहयामि स्थापयामि ॥
भो गङ्गादिनद्यः इहागच्छत इह तिष्ठत ॥

३१ ब्रह्मणः पाद० गङ्गाद्युत्तरे ॐ भू० सप्तसागरभ्यो० स० आ० स्था० ॥ भो सप्त० इहागच्छत इह तिष्ठत ॥

३२ कर्णिकोपरि ॐ भूर्भुवः स्वः मेरवे नमः मेरुमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो मेरो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

॥ मण्डलवाह्ये श्वेतपरिधौ उत्तरादिक्रमेण गदाद्यष्टायुधदेवतास्थापनम् ॥

३३ उत्तरे सोमसमीपे ॐ भूर्भुवः स्वः गदायै नमः गदामा० स्थापयामि ॥ भो गदे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

त्रिशूलमावाहयेत् ॥ महायोगीन्द्रहस्तस्य शङ्करस्य प्रियङ्कर ॥ त्रिशूल त्वमिहागच्छ
 पूजेयं प्रतिगृह्यताम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः त्रिशूलाय नमः त्रिशूलमावा० स्थापयामि ॥
 भो त्रिशूल इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३४ ॥ ततः पूर्वं इन्द्रसमीपे वज्रमावाहयेत् ॥ तप्त-
 काञ्चनवर्णाभं वज्रं वै शस्त्रनायकम् ॥ आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन् गृहाणेमां नमोऽस्तु-
 ते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वज्रा० न० वज्रमावा० स्थाप० ॥ भो वज्र इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३५ ॥
 तत आग्नेय्यामग्निसमीपे शक्तिमावाहयेत् ॥ सर्वदैत्यविनाशाय सर्वकामफलप्रदे ॥
 सर्वसत्वहिते शक्ते शान्तिं यच्छ नमोऽस्तु ते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः शक्तये नमः शक्ति-
 मावा० स्थाप० ॥ भो शक्ते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३६ ॥ ततो दक्षिणस्यां यम-
 समीपे दण्डमावाहयेत् ॥ धर्मराजस्य हस्तस्य यमस्य च सदा प्रिय ॥ दण्डायुध
 नमस्तेऽस्तु सर्वसिद्धिप्रदो भव ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः दण्डाय नमः दण्डमावा०
 स्थाप० ॥ भो दण्ड इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३७ ॥ ततो नैर्ऋत्यां निर्ऋतिसमीपे खड्ग-
 मावाहयेत् ॥ नीलजीमूतवर्णं त्वं तीक्ष्णदंष्ट्रं कृशोदर ॥ खड्गराज नमस्तुभ्यं पूजेयं
 प्रतिगृह्यताम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः खड्गायै नमः खड्गमावा० स्थाप० ॥ भो खड्ग इहा-
 गच्छ इह तिष्ठ ॥ ३८ ॥ ततः पश्चिमे वरुणसमीपे पाशमावाहयेत् ॥ देवाति-
 वरुणास्त्रं त्वं दैत्यवंशविदारण ॥ पाश मां समरे रक्ष रज्जुराज नमोऽस्तु ते ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः पाशाय नमः पाशमावा० स्थाप० ॥ भो पाश इहागच्छ इह तिष्ठ
 ॥ ३९ ॥ ततो वायव्यां वायुसमीपे अङ्कुशमावाहयेत् ॥ गजघ्नं परवीरघ्नं परसैन्या-
 पहारकम् ॥ गणेशस्य प्रियं तस्मादङ्कुशाय नमो नमः ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अङ्कुशाय नमः
 अङ्कुशमावा० स्थाप० ॥ भो अङ्कुश इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४० ॥ ततस्तद्बाह्ये उत्त-
 रतः गौतमादीनावाहयेत् ॥ ॐ सप्तऽऋषेभ्यः प्रतिहिताः शरीरेऽसृष्टरक्षन्ति सदमप्रमा-
 दम् ॥ सप्तापः स्वर्पतोलोकभीषुस्तत्र जागृतोऽअस्वप्नजौ सत्रसदा च देवौ ॥ ३ ॥ गौतमः
 सर्वभूतानामृषीणां च सदा प्रियः ॥ श्रौतानां कर्मणां चैव संप्रदायप्रवर्तकः ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः गौतमाय नमः गौतममावा० स्थाप० ॥ भो गौतम इहागच्छ इह

३४ ऐशान्यामीशानसमीपे ॐ भू० त्रिशूलाय नमः त्रिशूलमा० स्थापयामि ॥ भो त्रिशूल इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३५ पूर्वं इन्द्रसमीपे ॐ भूर्भुवः स्वः वज्राय नमः वज्रमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वज्र इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३६ आग्नेय्यामग्निसमीपे ॐ भूर्भुवः स्वः शक्तये नमः शक्तिमा० स्थापयामि ॥ भो शक्ते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३७ दक्षिणे यमसमीपे ॐ भूर्भुवः स्वः दण्डाय नमः दण्डमा० स्थापयामि ॥ भो दण्ड इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३८ नैर्ऋत्यां निर्ऋतिसमीपे ॐ भूर्भुवः स्वः खड्गाय नमः खड्गमा० स्थापयामि ॥ भो खड्ग इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

३९ पश्चिमे वरुणसमीपे ॐ भूर्भुवः स्वः पाशाय नमः पाशमा० स्थापयामि ॥ भो पाश इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

४० वायव्यां वायुसमीपे ॐ भूर्भुवः स्वः अङ्कुशाय नमः अङ्कुशमावा० स्थाप० ॥ भो अङ्कुश इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

॥ मण्डलबाह्ये रक्तपरिधौ उत्तरादिप्रमेण गौतमाद्यष्टदेवतास्थापनम् ॥

४१ उत्तरे ॐ भूर्भुवः स्वः गौतमाय नमः गौतममावाहयामि स्थापयामि ॥ भो गौतम इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

तिष्ठ ॥४१॥ तत ऐशान्यां भरद्वाजमावाहयेत् ॥ भरद्वाज नमस्तेऽस्तु सदाध्यय-
नतत्पर ॥ आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन् पूजेयं प्रतिगृह्यताम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
भरद्वाजाय नमः भरद्वाजमावा० स्थाप० ॥ भो भरद्वाज इहागच्छ इह तिष्ठ ॥४२॥
ततः पूर्वे विश्वामित्रमावाहयेत् ॥ विश्वामित्र नमस्तुभ्यं ज्वलदग्निमप्रम ॥
अध्यक्षीकृतगायत्रीतपोरूपेण संस्थितः ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वामित्राय नमः विश्वा-
मित्रमावा० स्थाप० ॥ भो विश्वामित्र इहागच्छ इह तिष्ठ ॥४३॥ तत आग्नेय्यां
कश्यपमावाहयेत् ॥ कश्यपः सर्वलोकाढ्यः सर्वभूतदयाकरः ॥ असि त्वां प्रार्थया-
मीश पूजेयं प्रतिगृह्यताम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः कश्यपाय नमः कश्यपमावा० स्था० ॥
भो कश्यप इहागच्छ इह तिष्ठ ॥४४॥ ततो दक्षिणे जमदग्निमावाहयेत् ॥ जमद-
ग्निर्महातेजास्तपसा ज्वलतीह तम् ॥ आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन् पूजेयं प्रतिगृह्य-
ताम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जमदग्नेय नमः जमदग्निमावा० स्थाप० ॥ भो जमदग्ने
इहागच्छ इह तिष्ठ ॥४५॥ ततो नैर्ऋत्यां वसिष्ठमावाहयेत् ॥ नमस्तुभ्यं वसि-
ष्ठाय कर्मकर्त्रे महामुने ॥ धर्मरूपाय महते लोकानां हितकारिणे ॥ ॐ भूर्भुवः
स्वः वसिष्ठाय नमः वसिष्ठमा० स्थाप० ॥ भो वसिष्ठ इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
॥४६॥ ततः पश्चिमे अत्रिमावाहयेत् ॥ अत्रये तु नमस्तुभ्यं सर्वलोक-
हितैषिणे ॥ तपोरूपाय सत्याय ब्रह्मणेऽमिततेजसे ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अत्रये नमः
अत्रिमावा० स्थाप० ॥ भो अत्रे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥४७॥ ततो वायव्यामरु-
न्धतीमावाहयेत् ॥ अरुन्धत्यै नमस्तुभ्यं सर्वसौर्यप्रदायिनि ॥ एहि मण्डलमध्ये
त्वं नमः पूजां गृहाण मे ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अरुन्धत्यै नमः अरुन्धतीमा० स्थाप-
यामि ॥ भो अरुन्धति इहागच्छ इह तिष्ठ ॥४८॥ ततस्तद्बाह्ये पूर्वादिक्रमेणै-
न्द्राद्यावाहनम् ॥ तत्र पूर्वे ऐन्द्रीमावाहयेत् ॥ इन्द्रार्णां गजकुम्भस्यां सहस्रनयनो-
ज्वलाम् ॥ नमामि वरदां देवीं सर्वदेवैर्नमस्कृताम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ऐन्द्री नमः
ऐन्द्रीमा० स्था० ॥ भो ऐन्द्रि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥४९॥ तत आग्नेय्यां कौमारी-

- ४१ ऐशान्याम् ॐ भूर्भुवः स्वः भरद्वाजाय नमः भरद्वाजमा० स्थापयामि ॥ भो भरद्वाज इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
४२ पूर्वे ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वामित्राय नमः विश्वामित्रमा० स्थापयामि ॥ भो विश्वामित्र इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
४३ आग्नेय्याम् ॐ भूर्भुवः स्वः कश्यपाय नमः कश्यपमा० स्थापयामि ॥ भो कश्यप इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
४४ दक्षिणे ॐ भूर्भुवः स्वः जमदग्नेय नमः जमदग्निमा० स्थापयामि ॥ भो जमदग्ने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
४५ नैर्ऋत्याम् ॐ भूर्भुवः स्वः वसिष्ठाय नमः वसिष्ठमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वसिष्ठ इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
४६ पश्चिमे ॐ भूर्भुवः स्वः अत्रये नमः अत्रिमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो अत्रे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
४७ वायव्याम् ॐ भूर्भुवः स्वः अरुन्धत्यै नमः अरुन्धतीमा० स्थापयामि ॥ भो अरुन्धते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥
॥ मण्डलबाह्ये कृष्णपरिधौ पूर्वादिक्रमेण ऐन्द्राद्यष्टदेवतास्थापनम् ॥
४९ पूर्वे ॐ भूर्भुवः स्वः ऐन्द्री नमः ऐन्द्रीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो ऐन्द्रि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

मावाहयेत् ॥ एहोहि कौमारि विधेहि शान्तिं शक्तिं दधानेऽपि सदाममध्ये ॥
 स्कन्धाधिरूढे शिखिपुंगवाभ्यां मातः प्रसादप्रसृतिं प्रयच्छ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 कौमार्यं नमः कौमारीमा० स्थाप० ॥ भो कौमारि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५० ॥ ततो
 दक्षिणस्यां ब्राह्मीमावाहयेत् ॥ चतुर्मुखीं जगद्धात्रीं हंसारूढां वरप्रदाम् ॥ सृष्टिरूपां
 महाभागां ब्रह्मार्णीं तां नमाम्यहम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ब्राह्म्यै नमः ब्राह्मीमा० स्था०
 भो ब्राह्मि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५१ ॥ ततो नैर्ऋत्यां वाराहीमावाहयेत् ॥ वाराह-
 रूपिणीं देवीं दंष्ट्रोद्धृतवसुन्धराम् ॥ शुभदां पीतवसनां वाराहीं तां नमाम्यहम् ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः वाराह्यै नमः वाराहीमा० स्थापयामि ॥ भो वाराहि इहागच्छ इह
 तिष्ठ ॥ ५२ ॥ ततः पश्चिमे चामुण्डामावाहयेत् ॥ चामुण्डां मुण्डमथनां मुण्ड-
 मालोपशोभिताम् ॥ अट्टाट्टहासमुदितां नमाम्यात्मविभूतये ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 चामुण्डायै नमः चामुण्डामा० स्थाप० ॥ भो चामुण्डे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५३ ॥
 ततो वायव्यां वैष्णवीमावाहयेत् ॥ शङ्खचक्रगदापद्मधारिणीं कृष्णरूपिणीम् ॥
 स्थितिरूपां खगेन्द्रस्थां वैष्णवीं तां नमाम्यहम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वैष्णव्यै नमः
 वैष्णवीमावा० स्थाप० ॥ भो वैष्णवि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५४ ॥ तत उत्तरस्यां
 माहेश्वरीमावाहयेत् ॥ वृषारूढां शुभां शुभ्रां त्रिनेत्रां वरदां शिवाम् ॥ माहेश्वरीं
 नमाम्यद्य सृष्टिसंहारकारिणीम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः माहेश्वर्यै नमः माहेश्वरीमावा०
 स्थाप० ॥ भो माहेश्वरि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५५ ॥ तत ऐशान्यां वैनायकीमावा-
 हयेत् ॥ चतुर्भुजां त्रिनेत्रां च सर्वाभरणभूषिताम् ॥ आवाहयामि देवेशीं पूजये
 प्रतिगृह्यताम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः वैनायक्यै नमः वैनायकीमावा० स्था० ॥
 भो वैनायकि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ५६ ॥ एवं षट्पंचाशद्देवानावाह्य अक्षतान्
 गृहीत्वा प्रतिष्ठापयेत् ॥ ॐ मनोजुतिर्जुपतामाज्यस्य बृहस्पतिर्व्यज्ञमिन्तनोत्वारिष्टं

५० आमेत्याम्— ॐ भूर्भुवः स्वः कौमार्यं नमः कौमारीमा० स्थापयामि ॥ भो कौमारि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

५१ दक्षिणे— ॐ भूर्भुवः स्वः ब्राह्म्यै नमः ब्राह्मीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो ब्राह्मि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

५२ नैर्ऋत्याम्— ॐ भूर्भुवः स्वः वाराह्यै नमः वाराहीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वाराहि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

५३ पश्चिमे— ॐ भूर्भुवः स्वः चामुण्डायै नमः चामुण्डामावाहयामि स्थापयामि ॥ भो चामुण्डे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

५४ वायव्याम्— ॐ भूर्भुवः स्वः वैष्णव्यै नमः वैष्णवीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वैष्णवि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

५५ उत्तरे— ॐ भूर्भुवः स्वः माहेश्वर्यै नमः माहेश्वरीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो माहेश्वरि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

५६ ऐशान्याम्— ॐ भूर्भुवः स्वः वैनायक्यै नमः वैनायकीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वैनायकि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

ध्वजःसर्पिमन्दधातु ॥ द्विश्वेदेवासऽइहर्मादयन्तामोऽप्रतिष्ठ ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः
 स्वः ब्रह्माद्यावाहितसर्वतोभद्रमण्डलदेवताः सुप्रतिष्ठिता वरदा भवत ॥ इति
 प्रतिष्ठाप्य ततो ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्माद्यावाहितसर्वतोभद्रमण्डलदेवताभ्यो नमः
 इति मन्त्रेणैकतन्त्रेण तत्तन्मन्त्रेण वा यथामिलितोपचारैः पूजनं कुर्यात् ॥ ततो
 हस्ते जलं गृहीत्वा ॥ अनेन यथामिलितोपचारैः कृतेन पूजनेन ब्रह्मादिसर्वतो-
 भद्रमण्डलस्थदेवताः प्रीयन्तां न मम ॥

॥ इति सर्वतोभद्रमण्डलदेवतापूजनप्रयोगः समाप्तः ॥

॥ अथ पात्रासादनपूर्वकश्रीगायत्रीदेवीपूजनप्रयोगः ॥

॥ तत्रादौ भूतशुद्ध्यादि श्रीगायत्रीमहान्यासान्तं कर्म प्रोच्यते ॥

निवर्तितसर्वतोभद्रदेवतावाहनार्चनः कृतस्वस्तिकासनः सपत्नीको यजमानः
 श्रीभगवत्या गायत्रीदेव्याः समीपे उपविश्य स्वदक्षिणभागे पूजाद्रव्याणि स्ववा-

॥ अथ गायत्रीप्रातःस्मरणपूर्वकसूर्यार्घ्यसामान्यार्घ्यमण्डपप्रवेशान्तकर्मप्रयोगः ॥

निवर्तितनित्यक्रियः सपत्नीको यजमानः आचार्यादिवृत्तैर्ऋत्विग्भिः परिवृतः यज्ञम-
 ण्डपस्य पश्चिमद्वारसमीपे कुशकम्बलाद्यास्तृते आसने प्राञ्जुख उपविश्य श्रीभगवतीपरान्वा-
 श्रीसवितृस्वरूपाया गायत्रीदेव्याः प्रीत्यर्थं करिष्यमाणे भगवत्या गायत्र्याः पूजनकर्मण्यधि-
 कारार्थं प्रातःस्मरणपूर्वकं मन्त्रज्ञानं तर्पणञ्च कुर्यात् ॥ तत्रादौ मूलमन्त्रेणाचमनं प्राणाया-
 मञ्च विदध्यात् ॥ ततः करसम्पुटौ कृत्वा श्रीगायत्रीं ध्यायेत् ॥ नमस्ते देवि गायत्रि सावित्रि
 त्रिषवाक्षरे । अजरे अमरे मातस्त्राहि मां भवसागरात् ॥ १ ॥ नमस्ते सूर्यैसङ्काशे सूर्य-
 सावित्रिकेऽमले ॥ ब्रह्मविद्ये महाविद्ये वेदमातर्नगोऽस्तु ते ॥ २ ॥ अनन्तकोटिब्रह्माण्ड-
 व्यापिनि ब्रह्मचारिणि ॥ नित्यानन्दे महामाये परेशानि नमोऽस्तु ते ॥ ३ ॥ त्वं ब्रह्मा त्वं
 हरिः साक्षाद्ब्रह्मविन्द्रेदेवता ॥ मित्रस्त्वं वरुणस्त्वञ्च त्वमग्निरश्विनौ भगः ॥ ४ ॥ पूषा-
 र्यमा मरुत्वांश्च ऋपयोऽपि मुनीन्धराः ॥ यक्षाश्च पितरो नागा गन्धर्वाप्सरसां गणाः ॥ ५ ॥
 रक्षोभूतपिशाचाश्च त्वमेव परमेश्वरि ॥ ऋग्यजुःसामवेदाश्च ह्यथर्वीङ्गिरसानि च ॥ ६ ॥

१ वसिष्ठसंहितायाम् । जानूर्नरन्तरे सम्यक् कृत्वा पादतले ह्युमे ॥ ऋजुनायः समासीनः स्वस्तिकं
 तत्रचक्षते ॥

२ स्थापयेदक्षिणे भागे पूजाद्रव्याणि चात्मनः ॥ युवाहितान्गुरुम्पूर्णं सध्ये वृद्धं शुशोभनम् ॥ प्रक्षालनाय
 कार्थोः पार्श्वे पृष्ठे निवेशयेत् ॥ घृतादिज्वलितान्दीपान्स्थापयेत्परितः क्षुभान् ॥ दर्पणं चामरं छत्रं ताळरन्तं च
 पादुके ॥ पूजासामग्रिकां विप्र पुरतः साधनान्तरम् ॥ तथैव । अन्यानि होमद्रव्याणि यथास्थानं निवेशयेत् ॥
 इति विश्वामित्रसंहिताम् ॥

* यज्ञमण्डपप्रवेशारं प्राक् सीराष्ट्रप्रदेशे प्रायो यज्ञकर्मणो द्वितीयदिवसमारभ्य आसमाति प्रसह्यं पश्चिमद्वारे
 बहिर्नमानं उपश्रीत्तुपवेद्याचार्यः ऋत्विग्भिः सह स्वयमपि उपविश्य प्रातःस्मरणदि मण्डपप्रवेशान्तं
 अर्चयति । अथवा चारुोऽपि इतस्ततः शास्त्रान्तेचनेनावयक इत्यवगुण्यते ताञ्जित्तान् ॥

मभागे स्वच्छाम्बुपूरितपूजाकलशं स्वस्य करयोः क्षालनार्थं पृष्ठभागेऽन्यत्पात्रं स्वस्य पुरतः शुभान् घृतपूरितान्दीपान् तथैव देव्यै निवेदनार्थं दर्पणं चामरं छत्रं पादुके तालवृन्तं नैवद्यार्थञ्च यथाशक्ति नैवेद्यसामग्रीञ्च संस्थाप्य आत्मनः शुद्ध्यर्थं पूजाधिकारसंपादनार्थं स्वशरीरस्य देवीस्वरूपोपपादनार्थञ्च भूतशुद्ध्यादिमहान्यासान्तं कर्म कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ प्रथमं गौयत्र्या मूलमन्त्रेण त्रिवारम् आचमनं विदध्यात् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः तत्स० ॥ ॐ आत्मतत्त्वं शोधयामि नमः स्वाहा ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः तत्स० ॥ ॐ विद्यातत्त्वं शोधयामि नमः स्वाहा ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः तत्स० ॥ ॐ शिवतत्त्वं शोधयामि नमः स्वाहा ॥ एवम् आचमनं विधाय करौ प्रक्षाल्य हस्ते जलं गृहीत्वा ॥ ॐ प्रणवस्य परब्रह्म ऋषिः । परमात्मा देवता । दैवी-गायत्रीच्छन्दः । भूरादिसप्तव्याहृतीनां विश्वामित्रजमदग्निभरद्वाजगौतमात्रिवसिष्ठ-

त्वमेव पञ्च भूतानि तत्त्वानि जगदीश्वरि ॥ ब्राह्मी सरस्वती सन्ध्या तुरीया त्वं महेश्वरी ॥ ७ ॥ त्वमेव सर्वशास्त्राणि त्वमेव सर्वसंहिताः । पुराणानि च तन्त्राणि महागममतानि च ॥ ८ ॥ तत्सद्ब्रह्मस्वरूपा त्वं किञ्चित्सदसदात्मिका ॥ परात्परेक्षि गायत्रि नमस्ते मातरन्विके ॥ ९ ॥ चन्द्रे कलात्मिके नित्यं कालरात्रि स्वप्ने स्वरे ॥ स्वाहाकारोऽप्रिवक्त्रे त्वां नमामि जगदीश्वरि ॥ १० ॥ नमो नमस्ते गायत्रि सावित्रि त्वां नमाम्यहम् ॥ सरस्वति नमस्तुभ्यं तुरीये ब्रह्मरूपिणि ॥ ११ ॥ अपराधसहस्राणि त्वसत्कर्मशतानि च ॥ मत्तो जातानि देवेशि त्वं क्षमस्व दिने दिने ॥ १२ ॥ एवं गायत्री ध्यात्वा पुनः करसम्पुटी कृत्वा प्रार्थयेत् ॥ भो भगवति वेदमातः गायत्रि ! तव होमार्चनार्दौ माम् अनुह्रां देहि इति सम्प्रार्थ्यं । ततः स्वमन्त्रस्य तस्या अनुज्ञाश्चादाय स्वकीयदेहे मूलमन्त्रेण न्यासान्कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ ॐ तत्सवितुः हृदयाय नमः ॥ ॐ वरेण्यं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ भर्गो देवस्य शिरसायै वषट् ॥ ॐ धीमहि क्वचाव हुम् ॥ ॐ धियो यो नः नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् ॥ इति पढङ्गन्यासान्कृत्वा ॥ ताम्रादिपात्रे शुद्धजलं पूरयित्वा तत्र तीर्थं प्रकल्प्य अहुशमुद्रया तस्मिन् जले सूर्यमण्डलात् ॐ गंगे च यमुने चैव० इति मन्त्रेण तीर्थानि गायत्रीमूलमन्त्रेण देवीश्चावाह्यं । यम् इति आह्वान्य । हुम् इति अवगुण्ठ्य । फट् इति संरक्ष्य । घेतुमुद्रया अमृतीकृत्य । मूलेन तज्जलम् अष्टवारम् अभिमन्त्र्य प्रार्थयेत् ॥ आवाहः सर्वभूतानां विष्णोरनुललेजसः । तद्रूपाश्च ततो जाता आपन्नाः प्रणामान्यहम् ॥ इति नत्वा दक्षहस्तैन जलं गृहीत्वा गायत्रीमन्त्रेणाष्टवारम् अभिमन्त्र्य पट्

१ वायुपर्वहिलायाम् ॥ भूतशुद्धिविहीनेन जपपूजादिकं कृतम् ॥ सर्वं निरर्थकं विद्धि विपरीतकलायदम् ॥

२ देव्याः । शार्दूलिभिः शीत्वा अश्लिष्टैर्नवभिः स्पृशेत् ॥ तामव्याहृतिभिश्चैव शिरोमन्त्रैः स्पृशेत्कृत्वात् ॥

३ विश्वामित्रसंहितायाम् । प्राणायामं विना जाप्यं (जप्यं) धीजगुप्तं ययोरणे ॥ वृषाऽऽसनाहते स्वर्गं हृतं शुभं कृतम् यत् ॥

कश्यपा ऋषयः । अग्निवायुसूर्यबृहस्पतिवरुणेन्द्रविश्वेदेवा देवताः । गायत्र्युष्णिगनु-
 -ष्टुब्बृहतीपंकित्रिष्टुब्जगत्यश्छन्दांसि । तत्सवितुरित्यस्य विश्वामित्र ऋषिः । सविता
 देवता । गायत्रीच्छन्दः । आपोज्योतिरित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिः । ब्रह्माग्निवायुसूर्या
 देवताः । यजुश्छन्दः । सर्वेषां प्राणायामे विनियोगः ॥ ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः
 ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यम् ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ।
 धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ १ ॥ ॐ आपोज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्मभूर्भुवःस्वरोम् ॥
 एवं त्रिवारं पुरककुम्भकरेचकक्रमेण प्राणायामं कुर्यात् ॥ ततो हस्ते जलं गृही-
 त्वा ॥ अद्येत्यादि० शुभपुण्यतिथौ मम आत्मनः श्रुतिस्मृतिपुराणोकफलप्राप्त्यर्थं
 मया प्रारब्धस्य सग्रहमखगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः साङ्गतासिद्धयर्थं तथाच करि-
 ष्यमाणे श्रीभगवत्या जगदम्बिकाया वेदमातुः श्रीगायत्रीदेव्याः पूजनकर्मणि
 आत्मनोऽधिकारपूर्वकयोग्यतासंपादनार्थं तथैवामीषां ब्राह्मणानामपि हवनादिकर्म-
 णि योग्यताप्राप्त्यर्थं यथाशक्ति एभिर्ब्राह्मणैः सह भृशुद्धिभूतशुद्धिप्राणप्रतिष्ठान्त-
 र्मातृकावर्हिर्मातृकान्याससहिताजपाजपसङ्कल्पपूर्वकश्रीगायत्रीमहान्यासान्करिष्ये ॥

इत्यात्मनः परितस्तज्जलं प्रादक्षिण्येन प्रक्षिप्य पुनः पात्रस्थे जले कवचमुद्रया त्रिरुमन्त्र्य
 फलशमुद्रया मूलमन्त्रं पठन् स्वशिरसि जलं प्रक्षिपेत् ॥ इति मन्त्रज्ञानम् ॥ ततस्तत्पात्रस्थं
 जलं वह्निर्निष्कास्य पात्रं प्रक्षाल्य गायत्रीतर्पणं कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ पुनराचमनं प्राणायामश्च
 कृत्वा । अद्येत्यादि० मया प्रारब्धस्य सग्रहमखगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः साङ्गतासिद्धये ममा-
 त्मनः श्रीसवितृस्वरूपिणीश्रीगायत्रीप्रीतये च यथाशक्ति गायत्रीतर्पणं करिष्ये ॥ पुनर्जलमादाय ॥
 ॐ तत्सवितुरिति मन्त्रस्य । विश्वामित्र ऋषिः । गायत्री छन्दः । सविता देवता । श्रीगायत्रीतर्पणे
 विनियोगः । ॐ तत्सवितुः हृदयाय नमः ॥ ॐ वरेण्यं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ भर्गो देवस्य शिरायै वषट्
 ॐ धीमहि कवचाय हुम् ॥ ॐ धियो यो नः प्रचोदयात् अस्त्राय फट् ॥ एवं न्यासान्कृत्वा
 वाक्पत्रे शुद्धजलं पूरयित्वा तस्मिन्गायत्रीयन्त्रं विलिख्य । हस्तेऽक्षतानादाय ॥ ॐ भूर्भुवः
 स्वः भगवते स्वित्रे नमः सवितारम् आवा० स्याप० ॥ इति यत्रे सूर्यमावाह्य गन्धाक्षत-
 पुष्पाण्यादाय गायत्रीमन्त्रं पठित्वा । ॐ सावरणायै सायुधायै सपरिवारयै श्रीसूर्यैस्वहमिण्यै
 भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि सन० ॥ इति जले सम्पूज्य तर्पणं
 कुर्यात् ॥ ॐ भूः ऋग्वेदाय नमः तर्पयामि । १ ॐ भुवः यजुर्वेदाय नमः तर्पयामि २ । ॐ स्वः
 सामवेदाय नमः तर्पयामि । ॐ महः अथर्ववेदाय नमः तर्पयामि ४ ॥ ॐ जनः इतिहास-
 पुराणेभ्यो नमः तर्पयामि ५ । ॐ तपः सर्वांगमाय नमः तर्पयामि ६ । ॐ सत्यं सत्यलोकाय

१ रामतापिन्याम्—देवि भूत्वा यजेहं न्दितो देवमर्षवेत् ॥ देवार्चनोप्यतप्राप्त्यै गृह्यादि समा-
 चरेत् ॥ भूतशुद्धि विधायैव प्राणस्थापनमाचरेत् ॥ भूतशुद्धिविहीनेन कृत्वा पूजाऽभिचारवत् ॥ विपरीतपत्रं
 दशादमलया पूजनं यथा ॥

अथ भृशुद्धिः ॥ तत्रादौ नमस्काराः ॥ स्वदक्षिणे—ॐ सरस्वत्यै नमः ॥ ॐ शङ्खनि-
 धये नमः ॥ स्ववामभागे—ॐ लक्ष्म्यै नमः ॥ ॐ पद्मनिधये नमः ॥ आसनपवि-
 त्रीकरणम् ॥ पृथिव्ययेतिमंत्रस्य मेरुपृष्ठ ऋषिः । कूर्मो देवता । सुतलं छदः । आसने
 विनियोगः ॥ ॐ पृथिव्यया धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता ॥ त्वञ्च धारय मां
 देवि पवित्रं कुरु चासनम् ॥ ततः प्रार्थयेत् ॥ ॐ विश्वशक्त्यै नमः । ॐ महाशक्त्यै नमः ।
 ॐ कूर्मासनाय नमः । ॐ योगासनाय नमः । ॐ अनन्तासनाय नमः ॥ ॐ विमला-
 सनाय नमः । मध्ये ॐ परमसुखासनाय नमः ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः आत्मा-
 सनाय नमः ॥ इति मन्त्रेण पुष्पादिना आत्मनः आसनदानम् ॥ ततः शिखावन्धनं
 कुर्यात् ॥ ऊर्ध्वकेशि विरूपाक्षि मांसशोणितभोजने । तिष्ठ देवि शिखावन्धे
 चामुण्डे चापराजिते ॥ विष्णोर्नामसहस्रेण शिखावन्धं करोम्यहम् ॥ (चिद्रूपिणि
 महामाये दिव्यतेजःसमन्विते ॥ तिष्ठ देवि शिखावन्धे तेजोवृद्धिं कुरुष्व मे ॥) इति
 शिखां बद्ध्वा दिग्बन्धनं कुर्यात् ॥ दक्षहस्तस्य तर्जन्यङ्गुष्ठयोगेन तत्तद्विदिशि दिग्बन्धनं
 कार्यम् ॥ ॐ प्राचीं दिशं सुदर्शनेन चक्रेण बध्नामि नमश्चक्राय स्वाहा ॥ आग्नेयीं

नमः तर्पयामि ७ । ॐ भूर्भुवः स्वः सर्वलोकाधिष्ठानाय नमः तर्पयामि ८ । ॐ भूः एकपदायै
 गायत्र्यै नमः तर्पयामि ९ । ॐ भुवः द्विपदायै गायत्र्यै नमः तर्पयामि १० । ॐ स्वः त्रिपदायै
 गायत्र्यै नमः तर्पयामि ११ । ॐ भूर्भुवः स्वः चतुष्पदायै गायत्र्यै नमः तर्पयामि १२ । ॐ उपसे
 नमः तर्पयामि १३ । ॐ श्रीगायत्र्यै नमः तर्पयामि १४ । ॐ श्रीसावित्र्यै नमः तर्पयामि १५
 ॐ श्रीसरस्वत्यै नमः तर्पयामि १६ ॐ वेदमात्रे नमः तर्पयामि १७ । ॐ पृथिव्यै नमः तर्पयामि
 १८ । ॐ कौशिक्यै नमः तर्पयामि १९ । ॐ साङ्ख्यै नमः तर्पयामि २० । ॐ जयायै नमः
 तर्पयामि २१ । ॐ अपराजितायै नमः तर्पयामि २२ । ॐ सहस्रमूर्त्यै नमः तर्पयामि २३ ।
 ॐ अनन्तमूर्त्यै नमः तर्पयामि २४ । (ॐ भूर्भुवः स्वः सपरिवार्यै वेदमात्रे श्रीगायत्र्यै नमः
 तर्पयामि ॥ मन्त्रैरेतैस्तु वै नित्यं चतुर्विंशतिनामभिः । गायत्री तर्पिता येन तर्पितं सचरा-
 चरम् ॥ ततो देवीं स्वहृदि विसृज्य तर्पणजलं विसर्जयेत् ॥ पुनर्जलमादाय । ममात्मनः
 शुचिसृष्टिपुराणोक्तपुण्यफलप्राप्त्यर्थं श्रीभगवतीश्रीगायत्रीदेवीप्रीत्यर्थं श्रीसूर्योर्घदानादिमण्ड-
 पप्रवेशान्तं कर्म करिष्ये । इति सङ्कल्प्य । हस्ते जलं गृहीत्वा । अस्य श्रीसूर्यमन्त्रस्य अज
 ऋषिः । गायत्री छन्दः । श्रीसूर्यो देवता । श्रीसूर्यप्रीतये सूर्योर्घदाने विनि ० ॥ ततो ऋष्यादि-
 न्यासाः । ॐ अजऋषये नमः शिरसि । ॐ गायत्रीछन्दसे नमो मुखे । ॐ श्रीसूर्यदेवतायै

१ विद्यामित्रसंहितायाम् । शिखायाः शिखावन्धनस्य चावरणत्वं शोच्यते । यथा । गुरुपदिष्टविधिना शिखा-
 बन्धं समाचरेत् ॥ शिखावन्धं विना कर्म न सिद्ध्यति फलार्थिनः ॥ तस्मात्सर्वप्रथमेन फलार्थी साधयेत्तमः ॥
 आसनं प्राणसंरोधं शिखावन्धं समाचरेत् ॥

२ अर्थं दिग्बन्धः प्रायः शीघ्रदेशे तत्रैर्यासिकैः कियते ॥

दिशं सुदर्शनेन चक्रेण वधामि नमश्चक्राय स्वाहा ॥ दक्षिणां दिशं सुदर्शनेन चक्रेण
 वधामि नमश्चक्राय स्वाहा ॥ नैर्ऋतिं दिशं सुदर्शनेन चक्रेण वधामि नमश्चक्राय
 स्वाहा ॥ पश्चिमां दिशं सुदर्शनेन चक्रेण वधामि नमश्चक्राय स्वाहा ॥ वायवीं दिशं
 सुदर्शनेन चक्रेण वधामि नमश्चक्राय स्वाहा ॥ उत्तरां दिशं सुदर्शनेन चक्रेण वधामि
 नमश्चक्राय स्वाहा ॥ ईशानीं दिशं सुदर्शनेन चक्रेण वधामि नमश्चक्राय स्वाहा ॥
 ऊर्वां दिशं सुदर्शनेन चक्रेण वधामि नमश्चक्राय स्वाहा ॥ अपोदिशं सुदर्शनेन
 चक्रेण वधामि नमश्चक्राय स्वाहा ॥ एवं दश दिशो बद्ध्वा दक्षहस्ते जलं गृहीत्वा
 ॐ सुदर्शनाय अस्त्राय फट् त्रैलोक्यं रक्ष रक्ष हुं फट् स्वाहा इति मंत्राभ्यां स्वशरी-
 रस्य परितो जलादिना प्रादक्षिण्येन रं रं रं इति अग्निप्राकारत्रयं विभाव्य स्वश-
 रीरे रक्षां कुर्यात् ॥ पूर्वे रक्षतु गोविन्द आग्नेय्यां गरुडध्वजः ॥ दक्षिणे वैव वाराहो
 नृसिंहश्चैव निर्ऋतौ ॥ १ ॥ पश्चिमे ह्यच्युतो रक्षेद्वायव्यां मधुसूदनः ॥ उत्तरे श्रीधरो
 रक्षेदीशाने च गदाधराः ॥ २ ॥ ऊर्ध्वं गोवर्धनो रक्षेदधस्ताच्च त्रिविक्रमः ॥ एवं
 दश दिशो रक्षेद्वासुदेवो जनार्दनः ॥ ३ ॥ शङ्खो रक्षतु यज्ञाग्रे पृष्ठे पद्ममनुत्तमम् ॥
 कौमोदकी तथा वामे दक्षिणे च सुदर्शनम् ॥ ४ ॥ यजमानं सपत्नीकं रक्षतु श्रीपतिः

नमो हृदये । अर्चद्वाते विनियोगाय नमः सर्वाङ्गे ॥ अथ हृदयादिन्यासः ॥ ॐ ह्रा अङ्गुष्ठाभ्यां
 नमः । ॐ ह्रीं तर्जनीभ्यां नमः । ॐ ह्रूं मध्यमाभ्यां नमः । ॐ ह्रैं अनामिकाभ्यां
 नमः । ॐ ह्रौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः । ॐ ह्रः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं हृदयादि ।
 ॐ ह्रां हृदयाय नमः । ॐ ह्रीं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ ह्रूं शिखायै वषट् । ॐ ह्रैं कवचाय हुम् ।
 ॐ ह्रौं नेत्रत्रयाय वौषट् । ॐ ह्रः अस्त्राय फट् । ध्यानम् ॥ रक्षाञ्जयुग्मावरदानहस्तं
 केयूरहाराङ्गदण्डकुण्डलाद्यम् । माणिक्यमौलिं धीननाथमीडे घनशूककान्तिं विलसत्रिनेत्रम् ॥ १ ॥
 श्येयः सदा सवितुमण्डलमध्यवर्ती नारायणः सरसिजासनसन्निविष्टः ॥ केयूरवान्मकरकुण्डल-
 शान्किरीटी हारी हिरण्यवयुर्ध्रुवराक्षसचक्रः ॥ एवं श्रीसूर्यं ध्यात्वा मानसोपचारैः पूजयेत् ॥ ॐ
 इशिव्यात्मकं श्रीसूर्याय गन्धं परि० । हं आकाशात्मकं श्री सूर्याय पुष्पं परि० । चं वाय्वात्मकं
 श्री सूर्याय धूपं परि० । रं वह्वात्मकं श्री सूर्याय दीपं परि० । थं अमृतात्मकं श्रीसूर्याय नैवेद्यं
 परि० । सं सोमात्मकं श्रीसूर्याय ताम्बूलं परि० ॥ ततोऽर्घं दद्यात् । स्वपुरतः भूमौ त्रिकोण-
 पृष्ठपत्रुरस्तात्मकं यंत्रं विलिख्य । तत्र ॐ आधारशक्तिभ्यो नमः इति यंत्रं सम्पूज्य । ॐ
 फट् इति मन्त्रेण प्रक्षालितम् (त्रिपदिकां) आधारं संस्थाप्य । ॐ सं दशकलात्मने पद्मि-
 मण्डलाय नमः इति तं सम्पूज्य । ॐ फट् इति मन्त्रेण प्रक्षालितम् अथैषानं तस्योपरि संस्थाप्य ।
 ॐ अर्धमण्डलाय द्वादशकलात्मने नमः इति तं सम्पूज्य । ॐ ह्रां ह्रीं सः इति मन्त्रेण तत्र शुद्ध-
 प्रब्रमापूर्ये । ॐ सोनमण्डलाय षोडशकलात्मने नमः इति तज्जलं सम्पूज्य । अङ्गुष्ठमुद्रया

स्वयम् ॥ उपविष्टाश्च ये विप्राः सर्वे रक्षन्तु सर्वतः ॥ रक्षाहीनं तु यत्स्थानं तत्सर्वं रक्षतु
 स्वभूः ॥५॥ इति रक्षां विधाय प्रणवादिमातृकान्तैर्वणैः प्राणायामं कुर्यात् ॥ षोडश-
 स्वरैः पूरकः । कादिभिर्मान्तैः पञ्चविंशतिवर्णैः कुम्भकः । यादिभिर्दशवर्णैश्च रेचकः ॥
 एवं दश दिक्षु दिग्बन्धनं प्राणायामञ्च कृत्वा भूतोत्सादनं कुर्यात् । तद्यथा ॥ अप-
 सर्पन्तु ते भूता ये भूता भूमिसंस्थिताः ॥ ये भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥
 अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतो दिशम् ॥ सर्वेषामवरोधेन भूशुद्ध्यादि समा-
 भे ॥ ततो भैरवनमस्कारः ॥ तीक्ष्णदंष्ट्र महाकाय कल्पान्तदहनोपम ॥ भैरवाय
 नमस्तुभ्यमनुज्ञां दातुमर्हसि ॥ ततः स्वपरितः तालत्रयकरणम् ॥ ॐ सर्वभूतनिवा-
 रकाय शाङ्कराय सशराय सुदर्शनाय अस्त्रराजाय हुं फट् स्वाहा ॥ इति तालत्रयं
 कृत्वा स्वपरितोऽस्त्रमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ ततः स्वदक्षिणभागे गुरुभ्यो नमः । ॐ पर-
 मगुरुभ्यो नमः । ॐ परमेष्ठिगुरुभ्यो नमः ॥ ॐ परात्परगुरुभ्यो नमः ॥ ॐ
 पूर्वसिद्धेभ्यो नमः ॥ ॐ आचार्येभ्यो नमः ॥ ततः स्ववामभागे ॥ ॐ गंगण-
 पतये नमः । ॐ दुर्गायै नमः । ॐ क्षं क्षेत्रपालाय नमः । ॐ यां योगिनीभ्यो नमः ।

सूर्यमण्डलात् । ॐ गङ्गे च यमुने चैव ० इति तीर्थान्यावाह । तत्र तिलयवसर्षपश्यामाक-
 कुशाप्ररक्तचन्दनगन्धाक्षतरकपुष्पादीनि प्रक्षिप्य कुशैराच्छाद्य । तस्योपरि हस्तं दत्त्वा ।
 ॐ आकृष्णे नु ० इति मन्त्रेण ॐ ह्रां ह्रीं सः इति वा सूर्यमन्त्रेण यथाशक्ति अष्टोत्तरशतम् अष्टा-
 विंशतिवारम् अष्टवारं वा अभिमन्त्र्य । तस्मादर्घ्यपात्राञ्जलमादाय । स्वयं जानुभ्यां धरणीं गत्वा ।
 तत्पात्रं कराभ्याम् आदायार्घ्यपात्रम् आमस्तकमुद्धृत्य । सकेशराणि पद्मानि करवीराणि पाण्डव ।
 तिलतण्डुलयुक्तानि कुशगन्धोदकानि च । रक्तचन्दनमिश्राणि कृत्वा वै ताम्रभाजने । घृत्वा
 शिरसि तत्पात्रं जानुभ्यां धरणीतले । मन्त्रपूतं गुडाकेशमर्घं दद्याद्भक्तये ॥ एहि सूर्य
 सहस्रांशो तेजोराशे जगत्पते । अनुकम्पय मां भक्त्या गृहाणार्घं नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥ ॐ ह्रां ह्रीं सः
 प्रहराशिनक्षत्रयोगकरणपरिवृतासनसंस्थिताय श्रीसूर्याय एष ते अर्घ्यः । पुनर्जलम् अर्घ्यपात्रे गृही-
 त्वा । नमोऽस्तु सूर्याय सहस्रभानवे नमोऽस्तु वैश्वानर जातवेदसे । त्वमेव चार्घ्यं प्रतिगृह्य देव
 देवाधिदेवाय नमोऽस्तु तुभ्यम् ॥ २ ॥ ॐ ह्रां ह्रीं सः प्रहराशिनक्षत्रयोगकरणपरिवृतासन-
 संस्थिताय श्रीसूर्यनारायणाय एष ते अर्घ्यः ॥ पुनर्जलमर्घ्यपात्रे आदाय ॥ नमो भगवते तुभ्यं नमस्ते
 जातवेदसे । दत्तमर्घं मया भानो गृह्यण त्वं नमोऽस्तु ते ॥ ३ ॥ ॐ ह्रां ह्रीं सः प्रहराशिनक्षत्रयो-
 गकरणपरिवृतासनसंस्थिताय श्रीसूर्यनारायणाय एष ते अर्घ्यः ॥ इति सूर्याय अर्घ्यं दत्त्वा यक्षामण्ड-
 पस्य पश्चिमद्वारस्य समीपे आगत्य सामान्यार्घ्यं स्थापयेत् ॥ तत्र भूमिं जलेन संप्रोक्ष्य त्रिकोणवृत्त-
 भूविन्ध्यमण्डलं कृत्वा ॐ सामान्यार्घ्यमण्डलाय नमः इति सामान्यार्घ्यमण्डलं गन्धपुष्पैः सम्पूज्य ।
 ॐ फट् इति आधारे (त्रिपदिकाम्) प्रक्षाल्य । ॐ दशकलात्मने वह्निष्ण्डाय नमः इति आधारं
 सम्पूज्य । ॐ फट् इति सामान्यार्घ्यपात्रं प्रक्षाल्य तस्योपरि स्थापयित्वा । ॐ अं द्वादशकलात्मने सूर्य-

स्वामपादेन भूमिताडनम् ॥ अपसर्पन्तु ते भूता ये भूता भूमिसंस्थिताः ॥ ये भूता
 विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥ अपकामन्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतो
 दिशम् ॥ सर्वेषामघरोधेन भूशुद्ध्यादि समारभे ॥ एवं स्वामपादेन त्रिवारं भूमिं
 ताडयेत् ॥ ततो भूमौ हस्तं दत्त्वा पठेत् ॥ ॐ भूर्भुवः भूमिरस्यदिर्तिरसि विश्व-
 धायाविश्वस्य भुवन्नस्यधृत्री ॥ पृथिवीर्ष्वच्छ पृथिवीर्हृह पृथिवीर्माहिहसीह
 ॥ ३३ ॥ ततो भैरवनमस्कारः ॥ ॐ योभूतानामधिपतिर्यस्मिंल्लोकाऽआधिष्ठिताः ॥
 वऽईशे महतोमहोस्तेन गृह्णामित्त्वामहम्मरिं गृह्णामित्त्वामहम् ॥ ३३ ॥ इति भैरव-
 नमस्कारः ॥ इति भूशुद्धिः ॥

॥ अथ भूतशुद्धिः ॥

स्वाङ्के उत्तानौ करौ कृत्वा कुण्डलिनीं ध्यायेत् ॥ मूलाधारचतुर्दलकमलकर्णिका-
 न्तर्गतत्रिकोणान्तरस्थाम् अधोमुखीं स्वयं भूलिङ्गवेष्टिनीं प्रसुप्तभुजङ्गाकारां शङ्खा-
 कारेण सार्धत्रिबलयां तडित्कोटिनिभां नीवारांशुकतन्वीं मूलविद्याप्रकृतिमयीं
 कुण्डलिनीम् इष्टदेवतारूपां ध्यात्वा हुंकारेण त्रिकोणाग्निना सचेतनां कृत्वा स्वयं
 भूलिङ्गमध्यवर्तिसुपुण्णामार्गेण ऊर्ध्वगां कृत्वा मूलाधारस्वाधिष्ठानमणिपूरकाना-
 हतविशुद्ध्याज्ञाचक्राणि भेदयित्वा सहस्रारस्थपरमशिवे जीवात्मना सह कुण्ड-
 लिनीं हंसः सोऽहम् इति मन्त्रेण संयोज्य मातृकोपसंहारं कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥

मण्डलाय नमः इति पात्रं सम्पूज्य । गायत्रीमूलमन्त्रेण शुद्धजलमापूर्य ॥ ॐ षोडशकलात्मने सोम-
 मण्डलाय नमः इति तज्जलं सम्पूज्य । अङ्कुशमुद्रया गङ्गे च यमुने च चैव ० इति मन्त्रेण सूर्य-
 मण्डलात् तीर्थान्यावाह्य मूलमन्त्रेण मन्धादि निक्षिप्य घेनुमुद्रां प्रदश्यं पुनर्मूलेनाष्टवारमभिमन्त्र्य
 तज्जलं दक्षहस्तेनादाय यद्मण्डपद्वारं ॐ अन्वाय फट् इति मन्त्रेण सम्प्रोक्ष्य द्वारदेवतानां पूजनं
 कुर्यात् ॥ द्वारस्य ऊर्ध्वभागायां मध्यभागे ॐ विं विघ्नराजाय नमः । द्वारस्य दक्षिणभागे मं
 महालक्ष्म्यै नमः । द्वारस्य वामभागे ॐ सं सरस्वत्यै नमः । द्वारस्य मध्यभागे ॐ द्वां द्वारश्रियै
 नमः । पुनर्द्वारस्य वामशाखायां ॐ गं गणपतये नमः । ॐ क्षं क्षेत्रपालाय नमः । पुनर्द्वारस्य
 दक्षिणशाखायां ॐ शं शंखनिधिवसुन्धराभ्यां नमः । ॐ षं षडनिधिवसुमतीभ्यां नमः । पुन-
 र्द्वारे ॐ भां गंगायै नमः । ॐ यं यमुनायै नमः । पुनर्दक्षे ॐ धं धात्रे नमः । ॐ विं विधात्रे नमः । अघः
 ॐ वै हत्यै नमः । ॐ अष्टमातृभ्यो नमः । इति द्वारदेवताः सम्पूज्य वामदक्षिणक्रमेण द्वारपा-
 लिकाः पूजयेत् ॥ पूर्वद्वारे-ॐ ब्राह्म्यै नमः । ॐ माहेश्वर्यै नमः । दक्षिणद्वारे-ॐ चामर्यै नमः ।
 ॐ वैष्णव्यै नमः । पश्चिमद्वारे-ॐ वाराह्यै नमः । ॐ इन्द्रायै नमः । उत्तरद्वारे-ॐ चामु-

१ मूलाधारात्समुत्थाप्य कुण्डलीं परदेवताम् ॥ सुपुण्णामार्गमाधित्य ब्रह्मरन्ध्रगतां सरित् ॥ जीव ब्रह्मणि
 सनोऽह्म इत्यनेन स्तवकः ॥

क्षकारं लकारे उपसंहरामि ॥ लकारं हकारे उपसंह० ॥ हकारं सकारे उप० ।
 सकारं पकारे उप० ॥ पकारं शकारे उप० ॥ शकारं वकारे उप० ॥ वकारं
 लकारे उप० ॥ लकारं रफारे उप० ॥ रकारं यकारे उप० ॥ यकारं मकारे
 उप० ॥ मकारं भकारे उप० ॥ भकारं वकारे उपसं० ॥ वकारं फकारे उप० ॥
 फकारं पकारे उप० ॥ पकारं नकारे उप० ॥ नकारं धकारे उप० ॥ धकारं
 दकारे उप० ॥ दकारं थकारे उपसं० ॥ थकारं तकारे उप० ॥ तकारं णकारे
 उप० ॥ णकारं ढकारे उप० ॥ ढकारं डकारे उप० ॥ डकारं ठकारे उप० ॥
 ठकारं टकारे उपसं० ॥ टकारं जकारे उप० ॥ जकारं झकारे उप० ॥ झकारं
 जकारे उप० ॥ जकारं छकारे उप० ॥ छकारं चकारे उप० ॥ चकारं ङकारे
 उप० ॥ ङकारं घकारे उप० ॥ घकारं गकारे उप० ॥ गकारं खकारे उप० ॥
 खकारं ककारे उप० ॥ ककारम् अःकारे उप० ॥ अःकारम् अंकारे उपसं० ॥ अंकारम्
 औकारे उप० ॥ औकारम् ओकारे उप० ॥ ओकारम् ऐकारे उप० ॥ ऐकारम् एकारे
 उप० ॥ एकारं लृकारे उप० ॥ लृकारं लृकारे उप० ॥ लृकारम् ऋकारे उप० ॥
 ऋकारम् ऋकारे उप० ॥ ऋकारम् ऊकारे उप० ॥ ऊकारम् उकारे उप० ॥
 उकारम् ईकारे उप० ॥ ईकारम् इकारे उप० ॥ इकारम् आकारे उप० ॥
 आकारम् अकारे उपसं० ॥ अकारं ब्रह्मरन्ध्रे सहस्रकर्णिकान्तर्गतपरमात्मनि
 लयं गत इति भावयेत् ॥ इति मातृकोपसंहारः ॥ अथ भूतोपसंहारः ॥
 पादादि जानुपर्यन्तं पृथिवीमण्डलं चतुरस्रं पीतवर्णं वज्रलाञ्छितं लंघीजं पाद-
 ण्डायै नमः । ॐ महालक्ष्म्यै नमः । इति द्वारपालिकाः सन्पूज्य वामहस्ते सर्पेपाक्षतानृहीत्वा
 दक्षहस्तेनाच्छाद्य रक्षोघ्नमन्त्रान्पठेत् ॥ ॐ रक्षोहर्णम् ॥ ३३ ॥ ॐ रक्षोहर्णो यो ॥ ३६ ॥
 रक्षसान्भ्रगो ॥ ३६ ॥ रक्षोहाब्धिश्च ॥ ३६ ॥ अपसर्पन्तु ॥ १ ॥ अपकामन्तु ॥
 २ ॥ यदत्र सं० ॥ ३ ॥ भूतानि राक्ष० ॥ ४ ॥ इति नाटाचमुद्रया सर्पेपान् मण्डपान्तः
 सर्वदिक्षु विकीर्य तस्मान्निर्गच्छतां विप्रसहानां स्ववामाङ्गं सङ्कोचयन् भार्गं दत्वा अक्षमर्च
 स्मरन् (अत्राय फट्) वामपादेन घातत्रयं कृत्वा भौमान् विप्रान्दूरीकृत्य ऊर्ध्वोर्ध्वं ताल-
 त्रयेणान्तरिक्षगान्विब्रान् तीक्ष्णदृष्ट्यावलोकनेन च उत्सार्य स्वकीयवामपादपुरःसरं मण्डपस्य
 द्वारदेहलीमुह्यय यज्ञमण्डपान्तो यजमान आचार्यादिविप्रैः सह प्रविशेत् ॥

॥ इति गायत्रीप्रातःस्मरणपूर्वकसूर्यार्घ्यसामान्यार्धमण्डपप्रवेशान्तकर्मप्रयोगः समाप्तः ॥

१ सत्प्रकाशे—गन्धादिप्राणसयुक्ता पृथिवीमण्डु संहरेत् ॥ रसादि जिह्वाया सादं जलमग्नी विलापयेत् ॥
 रुपादि चक्षुषा सादंमग्नि वायौ नयेद्वयम् ॥ समीरमन्बरे विद्वान्स्पर्शादिकसमन्वितम् ॥ अहङ्कारे हरेत् ॥ स्त्रीम
 सचन्द्रं तं महत्पि ॥ मद्दृष्य रात्रौराणीनामव्यक्ते कारणे परे ॥ सच्चिदानन्दरूपं यद्वैष्णवं परमं पदम् ॥
 पृथिव्यादिक्रमात्सर्वं तत्र धीनं विचिन्तयेत् ॥

गमनप्राणगन्धसमानवायुयुतं विभाव्य ॐ ब्रह्मणे पृथिव्या अधिपतये निवृ-
 त्तिकलात्मने हुं फद् स्वाहा ॥ कुण्डलिनीद्वारा पृथिवीम् अप्सु प्रविलापयामि ॥
 ततो जान्वादि नाभिपर्यन्तम् अपां मण्डलं श्वेतवर्णम् अर्द्धचन्द्राकारं पद्मद्वयला-
 म्बितं वंवीजं वारुणं हस्तग्रहणरसनारसविष्णुप्रतिष्ठाकलादैवतम् उदानवायुयुतं
 ध्यात्वा क्लीं विष्णवे प्रतिष्ठाकलात्मने हुं फद् स्वाहा ॥ अपः अग्नौ प्रविलाप-
 यामि ॥ ततो नाभ्यादि हृदयपर्यन्तं वह्निमण्डलं रक्तवर्णं त्रिकोणं त्रिस्वस्तिका-
 न्वितं रंबीजं पायुविसर्गचक्षुरूपशिवविद्याकलाव्यानवायुयुतं विभाव्य रुं रुद्राय
 विद्याकलात्मने हुं फद् स्वाहा ॥ अग्निं वायौ प्रविलापयामि ॥ ततो हृदयादि
 भ्रूमध्यपर्यन्तं वायुमण्डलं धूस्रवर्णं वर्तुलं पद्मविन्दुलाञ्छितं यंवीजम् उपस्थानन्द-
 त्वक्ष्णशोशानशान्तिकलापानवायुयुतं विभाव्य ॐ ह्रीं ईशानाय शान्तिकलात्मने
 हुं फद् स्वाहा ॥ वायुमाकाशे प्रविलापयामि ॥ ततो भ्रूमध्याद्ब्रह्मरन्धान्तम्
 आकाशमण्डलं नीलवर्णं स्वच्छं वर्तुलं हंवीजं वाक्वदनश्रोत्रशब्दसदाशिवशान्त्य-
 तीतकलाप्राणवायुयुतं विभाव्य ॐ ह्रौं सदाशिवाय शान्त्यतीतकलात्मने हुं फद्
 स्वाहा ॥ आकाशम् अहंकारे प्रविलापयामि ॥ अहंकारं महत्तत्त्वे प्रवि० ॥ महत्तत्त्वं
 प्रकृतौ प्रविलापयामि ॥ प्रकृतिं नित्यशुद्धबुद्धस्वभावे सत्यज्ञानानन्तानन्दलक्षणे
 परमकारणे परब्रह्मणि प्रविलापयामि ॥ एवं भूतानि प्रविलाप्य आत्मानं चिन्तयेत् ॥
 अहं देवो न चान्योऽस्मिन् ब्रह्मैवाहं न शोकभाक् ॥ सच्चिदानन्दरूपोऽहं निर्वि-
 कल्पः स्वभाववान् ॥ एवं ब्रह्मरूपं विभाव्य वामकुक्षौ पापपुरुषं चिन्तयेत् ॥ शुद्ध-
 संचिन्मयो भूत्वा चिन्तयेत्पापपूरुषम् ॥ वामकुक्षिस्थितं कृष्णमद्भुष्टपरिमाणकम् ॥ १ ॥
 ब्रह्महत्याशिरःस्कन्धं स्वर्णस्तेयभुजद्वयम् ॥ सुरापानहृदायुक्तं गुरुतल्पकटीयुतम्
 ॥ २ ॥ तत्संयोगिपदद्वन्द्वमङ्गप्रत्यङ्गपातकम् ॥ उपपातकरोमाणं रक्तश्मश्रुविलो-
 चनम् ॥ ३ ॥ खड्गचर्मधरं क्रुद्धं पुरुषं कज्जलप्रभम् ॥ अधोमुखं कृष्णवर्णं पिङ्गाक्षं
 शूलपाणिनम् ॥ ४ ॥ सदा वै संस्थितं ह्येवं वामकुक्षौ विचिन्तयेत् ॥ एवं पापपुरुषं
 विचिन्त्य यमादिवीजेन प्राणायामं कुर्यात् ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा ॥ यमिति वायु-
 बीजस्य किष्किन्ध ऋपिः । वृहतीच्छन्दः । वायुर्देवता । पापपुरुषशोषणे विनि-
 योगः ॥ पुनर्जलमादाय ॥ रमिति अग्निबीजस्य कश्यप ऋपिः । त्रिष्टुप् छन्दः ॥ जात-

१ द्वायुबीजं धूर्ध्वं च चक्षुरं च्चत्रसयुतम् ॥ शुभुशब्दयुतं सर्वशोषणं सर्वदैवतम् ॥ य पोट्याकारं जपेत् ॥
 गामिगुले च यद्द्विभुजमण्डले च विचिन्तयेत् ॥

२ चिन्तयेत् हृदये रक्तं त्रिकोणं वह्निमण्डलम् ॥ विषाकलायुर्वं र्द्धदैवतं क्षमिमीरितम् ॥ रं बीजं चतु प-
 षिभारं पञ्चाशदं वा जपेत् ॥

वेदोऽग्निर्देवता । पापपुरुषदहने विनियोगः ॥ पुनर्जलं गृहीत्वा ॥ यमिति वायुबीजस्य
 किष्किन्ध ऋषिः बृहतीच्छन्दः । वायुर्देवता ॥ पापपुरुषभस्मरेचने विनियोगः ॥ यं १६,
 रं ६४, यं ३२, वारमिति पूरककुंभकरेचकक्रमेण प्राणायामं कुर्यात् ॥ ततो वैमिति
 वरुणबीजस्य हिरण्यगर्भ ऋषिः । त्रिष्टुप् छन्दः । वरुणो देवता । पापपुरुषस्य भस्महा-
 वने विनियोगः ॥ ततो लंमिति पृथिवीबीजस्य ब्रह्मा ऋषिः । गायत्रीछन्दः । इन्द्रो
 देवता । पापपुरुषस्य भस्मकठिनीकरणे विनियोगः ॥ ततो हंमिति आकाशबीजस्य
 शिव ऋषिः । अव्यक्ता गायत्रीछन्दः । परमशिवो देवता । पापपुरुषस्य अङ्गान्युत्ता-
 दने विनियोगः ॥ एवं वं ३२ वारं, लं ६४ वारं, हं १६, वारं जस्वा प्राणायामं
 कुर्यात् ॥ एवं स्वशरीरं विचिन्त्य परमात्मनः सकाशात्सृष्टिक्रमेण तत्त्वानि स्वस्थाने
 स्थापयेत् ॥ ततः परब्रह्मणः सकाशात्प्रकृतिस्वरूपा माया प्रादुर्भूता । तस्याः सका-
 शान्महत्तत्त्वम् । महत्तत्त्वादहंकारः । अहङ्कारात् आकाशः । आकाशाद्वायुः ।
 वायोरग्निः । अग्नेः आपः । अद्भ्यः पृथिवी । पृथिव्या ओषधयः । ओषधिभ्यः
 अन्नम् ॥ अन्नाद्देतः ॥ रेतसः पुरुषः ॥ एवं स्वशरीरं तेजोमयं पुण्यात्मकं सकल-
 पुरुषार्थसाधकं निरस्तकिल्बिषं श्रीगायत्रीदेवताराधनयोग्यम् उत्पन्नमिति भावयेत् ॥
 ततो हंसः सोऽहम् इति मन्त्रेण परब्रह्मणः सकाशात् पृथग्भूतां कुण्डलिनीशक्तिं
 मूलाधारगतां चिन्तयेत् ॥ एवं पञ्च भूतानि संस्थाप्य न्यासान्कुर्यात् ॥ ॐ हौं सदा-
 शिवाय आकाशाधिपतये नमो मूर्ध्नि ॥ ॐ हौं ईशानाय वायोरधिपतये नमो
 मुखे ॥ ॐ रूं रुद्राय तेजोधिपतये नमो इदि ॥ ॐ ह्रीं विष्णवे अपामधिपतये नमो गुह्ये ॥
 ॐ ब्रह्मणे पृथिव्या अधिपतये नमः पादयोः ॥ इति भूतशुद्धिः ॥

॥ अथ प्राणप्रतिष्ठाप्रयोगः ॥

अस्य श्रीप्राणप्रतिष्ठामन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा ऋषयः । ऋग्यजुःसामानि
 छन्दांसि । जगत्सृष्टिः प्राणशक्तिर्देवता । आं बीजम् । ह्रीं शक्तिः । क्रौं कील-
 कम् । मम प्राणप्रतिष्ठापने विनियोगः ॥ ॐ ब्रह्मविष्णुमहेश्वरऋषिभ्यो नमः
 शिरसि ॥ ॐ ऋग्यजुःसामछन्देभ्यो नमः मुखे । ॐ जगत्सृष्ट्यै प्राणशक्त्यै देवतायै

१ अत्र यमादिबीजानां जपः कार्यः न तु प्राणायामः इत्यपि केचित् कथयन्ति ॥

२ वारं मण्डलं मूर्ध्नि शूत्रं चन्द्रार्धसन्निभम् ॥ तितपद्भ्यज्युगमार्गं वं स्याद्धारणदेवतम् ॥

३ आधारे मण्डले पृथिवीमण्डलं बज्रालिङ्घितम् ॥ चतुष्कोणं च कठिनं पीतवर्णेन्द्रदेवतम् ॥ लंबीजेन
 समायुक्तं ध्यायेन्मनसि पूर्ववत् ॥

४ आकाशमण्डलं शृंगं द्वादशान्ते हमुज्वलम् ॥ शान्त्यतीतकलायुक्तं विन्ध्यमाकाशमण्डलम् ॥

५ आकाशादीनि भूतानि पुनरुत्पादयेततः ॥ अथब्रह्महापभाक्यात्प्रेरकः पुरुषः सृष्टः ॥

नमो हृदये ॥ आँ वीजाय नमो गुह्ये ॥ ह्रीं शक्तये नमः पादयोः ॥ क्रौं कील-
 काय नमः सर्वाङ्गेषु ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ आँ ह्रीं क्रौं ईं चँ छँ जँ झँ अँ
 सेजोवाय्वाकाशात्मने आँ अङ्गुष्ठान्यां नमः ॥ ॐ आँ ह्रीं क्रौं ईं चँ छँ जँ झँ अँ
 शब्दस्पर्शरूपरसगन्धात्मने ईं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ आँ ह्रीं क्रौं उँ टँ ठँ डँ ढँ
 णँ श्रोत्रत्वक्चक्षुर्जिह्वाघ्राणात्मने ऊँ मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ आँ ह्रीं क्रौं एँ तँ थँ
 दँ धँ नँ वाक्पाणिपादपायूपस्थात्मने ऐँ अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ आँ ह्रीं क्रौं
 ओँ पँ फँ बँ भँ मँ वचनादानगमनविसर्गानन्दात्मने औँ कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥
 ॐ आँ ह्रीं क्रौं अँ यँ रँ लँ वँ शँ षँ सँ हँ लँ क्षँ मनोबुद्ध्यहंकारचित्तविज्ञानात्मने अः
 करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ हृदयादिन्यासः ॥ ॐ आँ ह्रीं क्रौं अँ कँ खँ गँ घँ ङँ
 पृथिव्यग्नेजोवाय्वाकाशात्मने आँ हृदयाय नमः ॥ ॐ आँ ह्रीं क्रौं ईं चँ छँ जँ झँ अँ
 शब्दस्पर्शरूपरसगन्धात्मने ईं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ आँ ह्रीं क्रौं उँ टँ ठँ डँ ढँ णँ
 श्रोत्रत्वक्चक्षुर्जिह्वाघ्राणात्मने ऊँ शिखायै वषट् ॥ ॐ आँ ह्रीं क्रौं एँ तँ थँ दँ धँ
 नँ वाक्पाणिपादपायूपस्थात्मने ऐँ कवचाय हुम् ॥ ॐ आँ ह्रीं क्रौं ओँ पँ फँ बँ भँ मँ
 वचनादानगमनविसर्गानन्दात्मने औँ नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ आँ ह्रीं क्रौं अँ यँ रँ लँ वँ
 शँ षँ सँ हँ लँ क्षँ मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्तविज्ञानात्मने अः अस्त्राय फट् ॥ ॐ आँ नमः नाभेः
 पादान्तम् ॥ ॐ ह्रीं नमो हृदयादिनाभ्यन्तम् ॥ क्रौं नमो मस्तकादिहृद्यन्तम् ॥ ततो
 हृदये सप्तधात्वादीद्यसेत् ॥ ॐ यँ त्वगात्मने नमः ॥ ॐ रँ असृगात्मने नमः ॥ ॐ ङँ
 मेदभात्मने नमः ॥ ॐ वं मांसात्मने नमः ॥ ॐ शं अस्थ्यात्मने नमः ॥ ॐ षं
 मज्जात्मने नमः ॥ ॐ सं शुक्रात्मने नमः ॥ ॐ हं प्राणात्मने नमः ॥ ॐ लं जीवात्मने
 नमः ॥ ॐ क्षं क्रोधात्मने नमः ॥ इति हृदये विन्यस्य अकारादि क्षकारान्तं
 मस्तकादारभ्य पादपर्यन्तं व्यापकं कुर्यात् ॥ ॐ अं आँ ईं उँ ऊँ ऋँ ॠँ लृँ लृँ पँ पँ
 ओँ औँ अँ अः कँ खँ गँ घँ ङँ चँ छँ जँ झँ अँ टँ डँ ढँ णँ तँ थँ दँ धँ नँ पँ फँ बँ
 भँ मँ यँ रँ लँ वँ शँ षँ सँ हँ लँ क्षँ इति व्यापकं कार्यम् ॥ अथ ध्यानम् ॥ रक्ता-
 म्भोधिस्थपोतोहसदरुणसरोजाधिरूढाकराजैः पाशङ्कोदण्डमिसूद्रवमय गुणम-
 प्यङ्कुशं पञ्चबाणान् ॥ विभ्राणा स्रक्कपालं त्रिनयनविसलसत्पीनवक्षोरुहाड्या देवी
 मालार्कवर्णा भवतु मुखकरी प्राणशक्तिः परा जः ॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः
 सम्पूजयेत् ॥ तद्यथा—लं पृथिव्यात्मकं गन्धं परिकल्पयामि । हं आकाशात्मकं पुष्पं
 परि० । यं वाय्वात्मकं धूपं परिकल्पयामि । रं तेज आत्मकं दीपं परि० । वं
 अमृतात्मकं नैत्रेद्यं परि० ॥ सं सोमात्मकं ताम्बूलं परि० ॥ छत्रचामरमुकुटमुकुट-
 पादुकाः परि० । इति मानसोपचारैः सम्पूज्य ॥ षट्कोणस्थैर्ब्रह्मविष्णुशिवैर्वाणी-

लक्ष्मीपार्वतीसहितैः सेव्यमानां केशरस्यैरङ्गैः पत्रस्थाभिर्मातृकाभिश्चतुरत्रैरिन्द्राद्यैश्च सेवितां प्राणशक्तिं मनसा सम्पूज्य हृदि हस्तं निधाय तन्मन्त्रं त्रिर्जपेत् ॥ तद्यथा—ॐ आँ ह्रीँ क्रौँ यँ रँ लँ वँ शँ पँ सँ हँ ङँ क्षँ ह्रीँ ॐ क्षँ सँ हँ सः ॐ ह्रीँ मम प्राणा इह प्राणाः ॥ ॐ आँ ह्रीँ क्रौँ यँ रँ लँ वँ शँ पँ सँ हँ ङँ क्षँ ह्रीँ ॐ क्षँ सँ हँ सः ॐ ह्रीँ मम जीव इह स्थितः ॥ ॐ आँ ह्रीँ क्रौँ यँ रँ लँ वँ शँ पँ सँ हँ ङँ क्षँ ह्रीँ ॐ क्षँ सँ हँ सः ॐ ह्रीँ मम सर्वेन्द्रियाणि वाङ्मनस्त्वच्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणपाणिपादपायूपस्थानि इहागल्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा ॥ ॐ क्षं सं हं सः ॐ ह्रीँ ॥ इति प्राणप्रतिष्ठा मन्त्रं त्रिवारं पठित्वा गर्भाधानादिपोडशसंस्कारार्थं हृदि हस्तं दत्त्वा पोडशवारं प्रणवं जपेत् ॥ अनेन मम देहस्य गर्भाधानादिपोडशसंस्काराः संपद्यन्ताम् ॥ अयं देहः सर्वकर्मारम्भयोग्यो जातः । ज्योतिर्मयं स्वशरीरं पुनरुत्पन्नम् इति भावयेत् ॥ ततः प्राणायामं कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ अकाराद्यः कारान्तान् पोडशस्वरानुच्चार्य चामनासायां वायुं पूरयेत् ॥ ककारादिमकारान्तान् पञ्चविंशतिवर्णानुच्चार्य कुंभकेन वायुं स्थिरीकुर्यात् ॥ यकारादिक्षान्तान्वर्णानुच्चार्य वायुं रेचयेत् ॥ एवं प्राणायामं कृत्वा ॥ यथा पर्वतधातूनां दोषान् दहति पावकः ॥ एवमन्तर्गतं पापं प्राणायामेन दहते ॥ इति प्राणप्रतिष्ठाप्रयोगः ॥

अथ अजपाजपसङ्कल्पः ॥ अजपानामगायत्री योगिनां मोक्षदायिनी ॥ तस्याः सङ्कल्पमात्रेण नरः पापैः प्रमुच्यते ॥ १ ॥ पद्मशतानि दिवारात्रौ सहस्राण्येकविंशतिः ॥ एतत्संख्येति मन्त्रेण जीवो जपति सर्वदा ॥ हकारेण वहिर्याति सकारेण विशेत्पुनः ॥ हंसः सोऽहमिमं मन्त्रं जीवो जपति सर्वदा ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा ॥ अस्य श्रीअजपागायत्रीमन्त्रस्य हंसमूषिकः । अव्यक्ता गायत्री छन्दः । परमात्मा अर्धनारीश्वरो देवता ॥ हं धीजम् ॥ सः शक्तिः । सोऽहं कीलकम् । मम सर्वपापक्षयार्थं अजपासङ्कल्पे विनियोगः ॥ ॐ हंसमूषिके नमः शिरसे ॥ ॐ अव्यक्तागायत्रीच्छन्दसे नमो मुखे ॥ ॐ सोऽहं कीलकाय नमः सर्वाङ्गे ॥ ॐ विनियोगाय नमः करसम्पुटे ॥ अथ करादिन्यासाः ॥ ॐ ह्रीं सूर्यात्मने अङ्गुष्ठान्यां नमः । ॐ ह्रीं सोमात्मने तर्जनीभ्यां नमः । ॐ ह्रीं निरञ्जनात्मने मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ ह्रीं निराभासात्मने अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ ह्रीं अव्यक्तात्मने कनिष्ठिकाभ्यां नमः । ॐ हः अणुसूक्ष्मात्मने करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं हृदयादिन्यासाः ॥ ॐ ह्रीं सूर्यात्मने हृदयाय नमः । ॐ ह्रीं सोमात्मने शिरसे स्वाहा । ॐ ह्रीं निरञ्जनात्मने शिखायै वषट् ॥ ॐ ह्रीं निराभा-

सात्मने कवचाय हुम् ॥ ॐ हौं अव्यक्तात्मने नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ ह्रः अणुसूक्तात्मने अस्त्राय फट् ॥ अथ ध्यानम् ॥ उद्यद्भ्रानुस्फुरिततडिदाकारमर्धाम्बिकेशं पाशा-
 भीती वरदपरशून्धारयन्तं कराजैः ॥ दिव्याकल्पैर्नवमणिमयैः शोभितं विश्वमूलं
 सौम्याग्नेयं वपुरवतु नश्चन्द्रचूडं त्रिनेत्रम् ॥ १ ॥ एवं ध्यात्वा उदयादारभ्य उदयपर्यन्तं
 प्राणजप्ताजपाजपसङ्कल्पं कुर्यात् ॥ तद्यथा—गुदस्थाने मूलाधारे चतुर्दले पद्मे रक्तवर्णे
 वं शं यं सं चतुर्वीजयुक्ते चतुःकलासहिते तत्र अग्निर्ऋषिः । गायत्री छन्दः । मं
 बीजम् । गणपतिर्देवता । राकिनी शक्तिः । प्राणजप्तेन पद्मशतेन अजपागायत्रीमंत्र-
 जपेन पूर्वद्युर्जप्तेन श्रीमहागणपतिः प्रीयताम् ॥ १ ॥ तस्योपरि लिङ्गस्थाने स्वाधिष्ठाने
 षड्दले पद्मे पीतवर्णे वं भं मं यं रं लं षड्वीजयुक्ते षट्कलासहिते तत्र अग्निर्ऋषिः ।
 गायत्री छन्दः । अं बीजम् । ब्रह्मा देवता । लाकिनी शक्तिः । प्राणजप्तेन पद्मसहस्रेण
 अजपागायत्रीमंत्रजपेन पूर्वद्युर्जप्तेन श्रीब्रह्मा प्रीयताम् ॥ २ ॥ तस्योपरि नाभौ
 मणिपूरके दशदले पद्मे नीलवर्णे ङं ङं णं तं थं दं धं नं पं फं दशवीजयुक्ते दशक-
 लासहिते तत्र वायुर्ऋषिः । उष्णिक् छन्दः । ॐ बीजम् विष्णुर्देवता । शाकिनी
 शक्तिः ॥ प्राणजप्तेन पद्मसहस्रेण अजपागायत्रीमन्त्रजपेन पूर्वद्युर्जप्तेन श्रीमहाविष्णुः
 प्रीयताम् ॥ ३ ॥ तस्योपरि हृदयस्थाने अनाहतचक्रे द्वादशदले पद्मे कं खं गं घं ङं चं
 छं जं झं ञं टं ठं द्वादशवीजयुक्ते द्वादशकलासहिते तत्र अग्निर्ऋषिः । गायत्री
 छन्दः । मं बीजम् । रुद्रो देवता । डाकिनी शक्तिः । प्राणजप्तेन पद्मसहस्रेण अज-
 पागायत्रीमन्त्रजपेन पूर्वद्युर्जप्तेन श्रीमहारुद्रो देवता प्रीयताम् ॥ ४ ॥ तस्योपरि कण्ठ-
 स्थाने विशुद्धिचक्रे षोडशदले पद्मे वैदूर्यवर्णे अं आं इं ईं उं ऊं ऋं ॠं लं लं एं ऐं ओं
 औं अं अः षोडशवर्णयुक्ते षोडशकलासहिते तत्र परमात्मा ऋषिः । अव्यक्ता
 गायत्री छन्दः । ॐ बीजम् । ईशो देवता ॥ ज्ञानशक्तिः । प्राणजप्तेन सहस्रै-
 केन अजपागायत्रीमन्त्रजपेन पूर्वद्युर्जप्तेन ईशो देवता प्रीयताम् ॥ ५ ॥ तस्योपरि
 भ्रुवोर्मध्ये आज्ञाचक्रे द्विदले पद्मे गौरवर्णे हं क्षं बीजयुक्ते द्विकलासहिते तत्र
 गुरुर्ऋषिः । बृहन्नायत्री छन्दः ॥ यं बीजम् । परमगुरुर्देवता । हाकिनी शक्तिः । प्राण-
 जप्तेन सहस्रैकेन अजपागायत्रीमन्त्रजपेन पूर्वद्युर्जप्तेन श्रीपरमगुरुः प्रीयताम् ॥ ६ ॥

१ मूलाधारस्थिताय गणेशाय पद्मशतं समर्पे • । स्वाधिष्ठानस्थिताय ब्रह्मणे षट्सहस्रं समर्पे • ॥ २ ॥ मणिपूरक-
 स्थिताय विष्णवे षट्सहस्रं समर्पे • । अनाहतस्थिताय धमद्वारपाय षट्सहस्रं समर्पे • । विशुद्धिस्थिताय शिवाय
 षट्सहस्रं समर्पे • । आज्ञाचक्रस्थिताय गुरवे सहस्रं समर्पे • । ह्रदयान्तस्था • (मङ्गलान्त्रे) धीपरमात्मने
 षट्सहस्रं समर्पे • । अनया वीक्षाऽपि अजपाजपवेदसुषमन्यय ददयते ॥ अस्वावश्यकवमपि प्रतिभातीति
 शारदाविलके प्रतिपादितम् ॥

तस्योपरि ब्रह्मरन्ध्रे सहस्रदलपद्मे शुद्धस्फटिकसन्निभे नानाबीजयुक्ते नानाकला-
सहिते अं आं इं ईं उं ऊं ऋं ॠं लृं लृं एं ऐं ओं औं अं अः कं खं गं घं ङं चं
छं जं झं ञं टं ठं डं ढं णं तं थं दं धं नं पं फं बं भं मं यं रं लं वं शं पं सं हं ङं क्षं सहस्र-
कलासहिते तत्र परमशिव ऋषिः । अव्यक्ता गायत्री छन्दः । हं बीजम् । परमशिवो
देवता । अचिन्त्या शक्तिः । प्राणजपेन सहस्रैकेन अजपागायत्रीमंत्रजपेन पूर्वद्युर्जपेन
श्रीपरमशिवो देवः प्रीयताम् ॥ ७ ॥ ततः करसम्पुटौ कृत्वा प्रार्थयेत् ॥ अजपा
नाम गायत्री त्रैलोक्येषु च विश्रुता ॥ अजपां जपतो नित्यं पुनर्जन्म न विद्यते ॥१॥
ब्रह्मानन्दं परमसुखदं केवलं ज्ञानमूर्तिं द्वन्द्वतीतं त्रिगुणरहितं तत्त्वमस्यादिलक्ष्यम् ॥
एकं नित्यं विमलमचलं सर्वदा साक्षिभूतं भावातीतं गगनसदृशं सद्गुरुं तं नमामि
॥ २ ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा अनेन अजपागायत्रीमंत्रजपनिवेदनेन तत्तद्देवताः
प्रीयन्तां न मम ॥ इति अजपागायत्रीजपनिवेदनम् ॥

॥ अथ अन्तर्मातृकान्यासः ॥

अस्य श्रीअन्तर्मातृकान्यासस्य ब्रह्मा ऋषिः । गायत्रीछन्दः । अन्तर्मातृका
सरस्वती देवता । हलो बीजानि । स्वराः शक्तयः । चिन्दवः कीलकम् ॥ अन्त-
र्मातृकान्यासे विनियोगः ॥ ॐ ब्रह्मर्षये नमः शिरसि । ॐ गायत्रीछन्दसे नमो
मुखे । ॐ अन्तर्मातृकासरस्वतीदेवतायै नमो हृदये ॥ ॐ हृत्भ्यो बीजेभ्यो नमो
गुह्ये ॥ ॐ स्वरशक्तिभ्यो नमः पादयोः । ॐ चिन्दुकीलकाय नमः सर्वाङ्गे ॥
अथ करन्यासाः ॥ ॐ अं कं खं गं घं ङं आं अद्गुष्ठाभ्यां नमः । ॐ इं चं छं जं झं ञं
इं तर्जनीभ्यां नमः । ॐ उं टं ठं डं ढं णं ऊं मध्यमाभ्यां नमः । ॐ एं तं थं दं धं नं
ऐं अनामिकाभ्यां नमः । ॐ ओं पं फं बं भं मं औं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ अं यं
रं लं वं शं पं सं हं ङं क्षं अः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं हृदयादिन्यासः ॥
ॐ अं कं खं गं घं ङं आं हृदयाय नमः । ॐ इं चं छं जं झं ञं ईं शिरसे
स्याहा ॥ ॐ उं टं ठं डं ढं णं ऊं शिरसायै वषट् ॥ ॐ एं तं थं दं धं नं ऐं कव-
चाय हुम् ॥ ॐ ओं पं फं बं भं मं औं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ अं यं रं लं वं
शं पं सं हं ङं क्षं अः अस्त्राय फट् ॥ अथ ध्यानम् ॥ पञ्चाशद्विपिभिर्विभज्यमुखदो-
र्हृत्पद्मवक्षःस्थलां भास्वन्मौलिनिबद्धचन्द्रशकलामापीनतुङ्गस्तनीम् ॥ सुद्रामसगुणं

१ श्यापरि चित्रनाभौ प्रकटितहृदये तालमूले सलाटे द्वे पत्रे पोटाशारे द्विदशदशदले द्वादशार्द्धे षण्णके ॥
बाह्यान्ते बालमन्ध्रे दक्षशुद्धद्विदे कण्ठदेशे स्थानां हस्तं तारपार्यमुक्तं तारलक्ष्यगनं वर्गहृत्वं नमामि ॥ अक्षरानं
हरिणोगमुद्रमदरे शिवाक्षरैरविरतं दधतीं त्रिनेत्राम् ॥ अर्चन्मुनिष्ठिमशामरविन्दसंस्थां कौण्ठरीं प्रगमनं शान-
भारतनाम् ॥ इति ध्यानद्वयमपि मह्यो बह्विति ॥

सुधात्रयकलशं विद्याश्च हस्ताम्बुजैर्विभ्राणां विशदप्रभां त्रिनयनां वारुदेवतामाश्रये ॥
 इति ध्यात्वा ॥ मानसोपचारैः पूजयेत् ॥ तद्यथा ॥ लं पृथिव्यात्मकं गन्धं परि० ।
 हं आकाशात्मकं पुष्पं परि० । यं वाय्वात्मकं धूपं परि० । रं तेज आत्मकं दीपं परि० ॥
 वं अमृतात्मकं नैवेद्यं परि० ॥ सं सोमात्मकं ताम्बूलं परि० ॥ छत्रचामरदर्पणमुकुर-
 मुकुटपादुकाः परि० ॥ ततः स्वदक्षिणकरस्य कनिष्ठिकाया आरभ्य पञ्चसु दक्षहस्तस्या-
 ङ्गुलिषु प्रत्येकम् अङ्गुलौ त्रीन्त्रीन्स्वरान् विन्यस्य वामहस्तस्याङ्गुलिषु अः इति एकं
 स्वरं न्यसेत् ॥ तद्यथा ॥ अं आं इं ईं उं ऊं ऋं ॠं लृं लृं एं ऐं ओं औं अं अः पर्य-
 न्तम् ॥ ततो स्वग्रामहस्तस्य तर्जनीमारभ्य दक्षिणहस्तस्याङ्गुलिभिः सहाष्टस्वङ्गुलिषु
 प्रत्येकमङ्गुलौ चतुरश्वतुरो वर्णान् विन्यस्याङ्गुष्ठयोः हं लं अङ्गुल्यग्रेषु क्षं न्यसेत् ॥
 कं खं गं घं । डं चं छं जं झं ञं टं ठं । डं ढं णं तं । थं दं धं नं । पं फं बं भं । मं
 यं रं लं । वं शं पं सं । हं लं क्षं । इति करस्थमातृकान्यासाः ॥ ततो कण्ठादौ मातृकाणां
 न्यासान्कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ कण्ठस्थाने षोडशदलपद्मेऽकारादिषोडश स्वरान् प्रादक्षि-
 ण्येन विन्यसेत् ॥ ॐ अं आं इं ईं उं ऊं ऋं ॠं लृं लृं एं ऐं ओं औं अं अः ॥ इति
 कण्ठे ॥ तथैव हृदि द्वादशदलपद्मे कादिषान्तान्त्वर्णान्प्रादक्षिण्येन विन्यसेत् ॥ ॐ
 कं खं गं घं डं चं छं जं झं ञं टं ठं ॥ इति हृदि ॥ ततो नाभस्थाने दश-
 दलपद्मे प्रादक्षिण्येन ङादिषान्तान्त्वर्णान् विन्यसेत् ॥ ॐ ङं ङं णं तं थं दं धं नं
 पं फं ॥ इति नाभौ ॥ ततो लिङ्गस्थाने पञ्चदलपद्मे प्रादक्षिण्येन वादिलान्तान्त्व-
 र्णान् विन्यसेत् ॥ ॐ वं भं मं यं रं लं इति लिङ्गे ॥ ततो गुदस्थाने चतुर्दलपद्मे
 प्रादक्षिण्येन वादिसान्तान्त्वर्णान् विन्यसेत् ॥ वं शं पं सं । इति गुदे ॥ ततो
 भ्रूमध्ये द्विदलपद्मे प्रादक्षिण्येन हं क्षं झौ वर्णौ विन्यसेत् ॥ ॐ हं क्षं इति भ्रुवोः ॥
 ततो ब्रह्मरन्ध्रे सहस्रदलपद्मे अकारादिषान्तान् वर्णान्विन्यसेत् ॥ यथा—ॐ अं आ
 इत्यादि क्षंपर्यन्तम् ॥ इति अन्तर्मातृकान्यासः ॥

॥ अथ वहिर्मातृकान्यासः ॥

अस्य श्रीवह्निर्मातृकान्यासस्य ब्रह्मा ऋषिः । गायत्री छन्दः । वहिर्मातृकासर-
 स्वती देवता । ह्यो बीजानि । स्वराः शक्तयः ॥ वहिर्मातृकाविन्दवः कीलकम् ।
 वहिर्मातृकान्यासे विनियोगः ॥ ब्रह्मऋषये नमः शिरस्ति । गायत्रीछन्दसे नमो
 मुखे । ॐ वहिर्मातृकासरस्वतीदेवतायै नमो हृदये । ॐ हल्भ्यो बीजैभ्यो नमो
 गुह्ये । ॐ स्वरशक्तिभ्यो नमः पादयोः । ॐ विन्दुकीलकाय नमः नाभौ ॥ ॐ
 मातृकान्यासे विनियोगाय नमः सर्वाङ्गे ॥ अथ करन्यासाः । ॐ अं कं खं गं घं

ॐ आं अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । ॐ इं चं छं जं झं जं ई तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ उं उं
 टं डं ढं णं ऊं मध्यमाभ्यां नमः । ॐ एं तं थं दं धं नं ऐ अनामिकाभ्यां नमः ।
 ॐ ओं पं फं वं भं मं औ कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ अं यं रं लं वं शं पं सं हं
 ळं क्षं अः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं हृदयादि ॥ ॐ अं कं खं गं घं ङं
 आं हृदयाय नमः । ॐ इं चं छं जं झं जं ई शिरसे स्वाहा ॥ ॐ उं उं टं डं ढं
 णं ऊं शिखायै वषट् ॥ ॐ एं तं थं दं धं नं ऐ कवचाय हुम् ॥ ॐ ओं पं फं वं भं
 मं औ नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ अं यं रं लं वं शं पं सं हं ळं क्षं अः करतलकर-
 पृष्ठाभ्यां नमः अस्त्राय फट् ॥ अथ ध्यानम् ॥ पञ्चाशद्वर्णभेदैर्विहितवदनदोःषाद्द-
 त्कुक्षिवक्षोदेशां भास्वत्कपर्दाकलितशशिकलामिन्दुकुन्दावदाताम् ॥ अक्षस्रक्कु-
 म्भचिन्तालिखितवरकरां त्रीक्षणां पद्मसंस्थामच्छाकल्पामतुच्छस्तनजघनभरां भारतीं
 तां नमामि ॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः पूजयेत् ॥ यथा—लं पृथिव्यात्मकं गन्धं
 परि० । हं आकाशात्मकं पुष्पं परि० । यं वाय्वात्मकं धूपं परि० । रं तेज आत्मकं
 दीपं परि० ॥ वं अमृतात्मकं नैवेद्यं परि० । सं सोमात्मकं ताम्बूलं परि० ॥ छत्र-
 चामरदर्पणमुकुरमुकुटपादुकाः परि० ॥ ततो निजाङ्गे न्यासान्कुर्यात् ॥ ॐ अं नमो
 मध्यमानामिकाभ्यां शिरसि । ॐ आं नमो मध्यमानामिकाभ्यां मुखवृत्ते । ॐ इं नमो
 तर्जनीमध्यमाभ्यां दक्षनेत्रे । इं नमो तर्जनीमध्यमाभ्यां वामनेत्रे । ॐ उं नमः दक्षाङ्गु-
 ष्ठेन दक्षकर्णे ॥ ॐ ऊं नमो दक्षकराङ्गुष्ठेन वामकर्णे । ॐ ऋं नमो दक्षाङ्गुष्ठकनिष्ठिकाभ्यां
 दक्षनासायाम् ॥ ॐ ॠं नमः दक्षकराङ्गुष्ठकनिष्ठिकाभ्यां वामनासायाम् ॥ ॐ लृं नमो
 मध्यमानामिकाकनिष्ठिकाभिः दक्षकपोले । ॐ लृं नमो मध्यमानामिकाकनिष्-
 टिकाभिः वामकपोले । ॐ एं नमो मध्यमया ऊर्ध्वोष्ठे । ॐ ऐं नमो मध्यमया
 अधरोष्ठे । ॐ ओं नमो अनामिकया ऊर्ध्वदन्तपङ्क्तौ ॥ ॐ औं नमो अनामिकया
 अधो दन्तपङ्क्तौ ॥ ॐ अं नमो कनिष्ठिकानामिकाभ्यां जिह्वामूले ॥ ॐ अः नमः
 अनामिकया ग्रीवायाम् ॥ ॐ कं नमो मध्यमानामिकाभ्यां दक्षबाहुमूले । ॐ खं
 नमो मध्यमानामिकाभ्यां दक्षबाहुकूर्परे । ॐ गं नमो मध्यमानामिकाभ्यां दक्षबाहु-
 मणिवन्धे । ॐ घं नमो मध्यमानामिकाभ्यां दक्षबाहुङ्गुलिमूले ॥ ॐ ङं नमो
 मध्यमानामिकाभ्यां दक्षबाहुङ्गुल्यग्रे ॥ ॐ चं नमो मध्यमानामिकाभ्यां वामबाहु-
 मूले । ॐ छं नमो मध्यमानामिकाभ्यां वामबाहुकूर्परे ॥ ॐ जं नमो मध्यमानामि-
 काभ्यां वामबाहुमणिवन्धे । ॐ झं नमो मध्यमानामिकाभ्यां वामबाहुङ्गुलिमूले ॥
 ॐ ञं नमो मध्यमानामिकाभ्यां वामबाहुङ्गुल्यग्रे ॥ ॐ टं नमो मध्यमानामिकाभ्यां
 दक्षपादमूले । ॐ ठं नमो मध्यमानामिकाभ्यां दक्षपादजानुनि । ॐ डं नमो मध्य-

मानामिकाभ्यां दक्षपादगुल्फे । ॐ हं नमो मध्यमानामिकाभ्यां दक्षपादाङ्गुलिमूले ।
 ॐ णं नमो मध्यमानामिकाभ्यां दक्षपादाङ्गुल्यग्रे ॥ ॐ तं नमो मध्यमानामिकाभ्यां
 वामपादमूले । ॐ धं नमो मध्यमानामिकाभ्यां वामपादजानुनि । ॐ दं नमो
 मध्यमानामिकाभ्यां वामपादगुल्फे । ॐ धं नमो मध्यमानामिकाभ्यां वामपादा-
 ङ्गुलिमूले । ॐ नं नमो मध्यमानामिकाभ्यां वामपादाङ्गुल्यग्रे ॥ ॐ पं नमो मध्य-
 मानामिकाभ्यां दक्षपार्श्वे । ॐ फं नमो मध्यमानामिकाभ्यां वामपार्श्वे । ॐ वं नमो
 कनिष्ठिकानामिकाभ्यां पृष्ठे । ॐ भं नमो मध्यमाकनिष्ठिकाभ्यां नाभौ । ॐ मं
 नमः सर्वाङ्गुलिभिः उदरे । ॐ यं त्वगात्मने नमः दक्षकरतलेन हृदये । ॐ रं
 अस्मात्सुतने नमः दक्षकराङ्गुलिभिः दक्षांसे ॥ ॐ लं मांसात्मने नमः दक्षकरांगुलिभिः
 ककुदि । ॐ वं भेदात्मने नमो दक्षकराङ्गुलिभिः वामांसे । ॐ शं अस्थ्यात्मने
 नमो वामकरतलेन हृदयादिदक्षकराग्रान्तम् ॥ ॐ पं मज्जात्मने नमः दक्ष-
 करतलेन हृदयादिवामकराग्रान्तम् ॥ ॐ सं शुक्रात्मने नमः दक्षकरतलेन हृदयादि-
 दक्षपादाग्रान्तम् ॥ ॐ हं प्राणात्मने नमः दक्षकरतलेन हृदयादिवामपादाग्रान्तम् ॥
 ॐ लं जीवात्मने नमः करतलेन हृदयाद्युदरान्तम् ॥ ॐ क्षः क्रोधात्मने नमः
 दक्षकरतलेन हृदयादिमुखान्तम् ॥

॥ इति वहिर्मार्तकान्यासः ॥

॥ अथ गायत्रीमहान्यासाः ॥

अथ प्राणायामन्यासः । तत्रादौ प्रणवन्यासः ॥ प्रणवस्य ब्रह्मा ऋषिः । देवी
 गायत्री छन्दः । परमात्मा देवता । न्यासे विनियोगः । ॐ अं अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ।
 ॐ वं तर्जनीभ्यां नमः । ॐ मं मध्यमाभ्यां नमः । ॐ अं अनामिकाभ्यां नमः ।
 ॐ लं कनिष्ठिकाभ्यां नमः । ॐ मं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः । एवं हृदयादि ।
 ॐ अं हृदयाय नमः । ॐ लं शिरसे स्वाहा । ॐ मं शिखायै वषट् । ॐ अं कवचाय
 हुम् । ॐ लं नेत्रत्रयाय वौषट् । ॐ मं अस्त्राय फट् । ॐ लं नमो नाभौ । ॐ लं
 नमो हृदये । ॐ मं नमः शिरसि ॥ इति करादि प्रणवन्यासः । अथाङ्गेषु प्रणवा-
 ष्यसेत् । पादयोश्चतुरः ॐ ॐ ॐ ॐ । जान्नीद्वौ ॐ ॐ । उर्वोः पञ्च ॐ ॐ
 ॐ ॐ ॐ । स्किचि द्वौ ॐ ॐ । गुह्ये दश ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ।
 उदरे दश । ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ । वक्षसि द्वौ ॐ ॐ । कण्ठे द्वौ ॐ ॐ ।
 बाह्वोर्द्वौ ॐ ॐ । अंसयोर्द्वौ ॐ ॐ । मुखे द्वौ ॐ ॐ । नासिकयोः द्वौ ॐ ॐ । चक्षुषि
 द्वौ ॐ ॐ । कर्णयोर्द्वौ ॐ ॐ । मूर्ध्नि सप्त ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ इति प्रणवन्यासः ।

अथ सप्तव्याहृतिन्यासः । हस्ते जलं गृहीत्वा । आसा भूरादिसप्तव्याहृतीनां विश्वामित्रजमदग्निभरद्वाजगौतमात्रिवसिष्ठकश्यपा ऋषयः । गायत्र्युष्णिगनुष्टुब्-
 वृहतीपंचत्रिष्टुब्जगत्यश्छन्दांसि । ॐ अग्निवायुसूर्यबृहस्पतिवरुणेन्द्रविश्वे-
 देवा देवताः । सर्वेषां न्यासे विनियोगः । ॐ भूः नमो हृदये । ॐ भुवः नमो मुखे ।
 ॐ स्वः नमो दक्षांसे । ॐ महः नमो वामांसे । ॐ जनः नमो दक्षोरौ । ॐ तपः
 नमो वामोरौ । ॐ सत्यं नमः जठरे । इति सप्तव्याहृतिन्यासः । अथ गायत्र्या
 पडङ्गन्यासः । अस्या गायत्र्या विश्वामित्र ऋषिः । गायत्री छन्दः । सविता देवता
 पडङ्गन्यासे विनियोगः ॥ ॐ तत्सवितुर्व्रह्मात्मने अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । ॐ वरेण्यं
 विष्ण्वात्मने तर्जनीभ्यां नमः । ॐ भर्गो देवस्य रुद्रात्मने मध्यमाभ्यां नमः । ॐ
 धीमहि ईश्वरात्मनेऽनामिकाभ्यां नमः । ॐ धियो यो नः सदाशिवात्मने कनि-
 ष्ठिकाभ्यां नमः । ॐ प्रचोदयात् सत्यात्मने करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः । एवं हृदयादि ।
 ॐ तत्सवितुर्व्रह्मात्मने हृदयाय नमः । ॐ वरेण्यं विष्ण्वात्मने शिरसे स्वाहा ।
 ॐ भर्गो देवस्य रुद्रात्मने शिखायै वषट् । ॐ धीमहि ईश्वरात्मने कवचाय हुम् ॥
 ॐ धियो यो नः सदाशिवात्मने नेत्रत्रयाय वौषट् । ॐ प्रचोदयात् सत्यात्मने अस्त्राय
 फट् ॥ इति पडङ्गन्यासः । अथ शिरोमन्त्रन्यासः । ॐ आपोज्योतिरिति शिरसः
 प्रजापतिर्ऋषिः । आसुरी गायत्री छन्दः । परमात्मा देवता । न्यासे विनियोगः ।
 ॐ आपः स्तनाभ्यां नमः । ॐ ज्योतिः नेत्राभ्यां नमः । ॐ रसो जिह्वायै नमः ।
 ॐ अमृतं ललाटाय नमः । ॐ ब्रह्म भूर्भुवः स्वरों शिरसे स्वाहा । इति प्राणायामन्यासः ॥

एवं प्राणायाममन्त्रस्य न्यासं कृत्वा तन्मन्त्रेण प्राणायामं कुर्यात् ॥
 ततो व्याहृतिन्यासः । आसां तिसृणां महाव्याहृतीनां विश्वामित्रजम-
 दग्निभरद्वाजा ऋषयः । गायत्र्युष्णिगनुष्टुप्छन्दांसि । अग्निवायुसूर्या देवताः ।
 न्यासे विनियोगः । ॐ भूः नमः पादयोः । ॐ भुवः नमो हृदि । ॐ स्वः नमो
 मस्तके । ॐ भूर्भुवः स्वः नमः सर्वाङ्गे । इति व्याहृतिन्यासः । अथ गायत्री-
 चरणन्यासः । अथ एषां गायत्रीत्रयाणां चरणानाम् अग्निवायुसूर्या ऋषयः ।
 गायत्रीत्रिष्टुब्जगत्यश्छन्दांसि । ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा देवताः । न्यासे विनियोगः ।
 ॐ भूः तत्सवितुर्वरेण्यं भूः अग्नये पृथिव्यै ब्रह्मणे लोकत्रयात्मने नमः पादयोः ।
 ॐ भुवः भर्गो देवस्य धीमहि भुवोऽन्तरिक्षाय वायवे विष्णवे वेदत्रयात्मने नमो
 हृदि । ॐ स्वः धियो यो नः प्रचोदयात् स्वः आदित्याय दिवे महेश्वराय प्राण-
 त्रयात्मने नमः शिरसि ॥ इति चरणन्यासः ॥ अथ व्याहृतिन्यासः ॥ भूरित्यस्य
 विश्वामित्र ऋषिः । अग्निदेवता । गायत्रीछन्दः । श्वेतो वर्णः । पङ्कजस्वरः ।

शुक्ली बीजम् । अग्निः शक्तिः । वैद्यं गोत्रम् । शब्दस्तत्त्वम् । विततमुद्रा । प्राणजनि-
 तपापोपशमनार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ भूः पद्भ्यां नमः ॥ भुव इत्यस्य जमद-
 ग्निर्ऋषिः । वायुर्देवता । उष्णिक् छन्दः । श्यामो वर्णः । ऋषभः स्वरः । आपो बीजम् ।
 कीर्तिः शक्तिः । काश्यपसगोत्रम् । स्पर्शस्तत्त्वम् । समोद्गलिकमुद्रा । पानजनि-
 तपापोपशमनार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ भुवः जानुभ्यां नमः ॥ स्वरित्यस्य
 भरद्वाज ऋषिः । सूर्यो देवता । अनुष्टुप् छन्दः ॥ पीतो वर्णः । गान्धारः स्वरः ।
 तेजो बीजम् । माया शक्तिः । गौतमसगोत्रम् । रूपं तत्त्वम् ॥ शकटमुद्रा ।
 व्यानजनितपापोपशमनार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ स्वः गुह्याय नमः ॥ महः
 इत्यस्य गौतम ऋषिः । बृहस्पतिर्देवता । बृहती छन्दः । पिशाङ्गो वर्णः ॥ मध्यमः
 स्वरः । वायुर्बीजम् । धृतिः शक्तिः । आङ्गिरसगोत्रम् । रसस्तत्त्वम् । विरतमुद्रा ।
 रदानजनितपापोपशमनार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ महः नाभ्यै नमः ॥ जन
 इत्यस्यात्रिंश्रिंश्रिः । वरुणो देवता । पङ्क्तिश्छन्दः । नीलो वर्णः । पञ्चमः स्वरः । अकारो
 बीजम् । मेधा शक्तिः । भार्गवसगोत्रम् । गन्धस्तत्त्वम् । यमपाशमुद्रा । समानजनित-
 पापोपशमनार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ जनः हृदयाय नमः ॥ तप इत्यस्य वसिष्ठ
 ऋषिः । इन्द्रो देवता । त्रिष्टुप् छन्दः । लोहितो वर्णः । धैवतः स्वरः । दिग्बीजम् ।
 स्मृतिः शक्तिः । कौशिकसगोत्रम् । मनस्तत्त्वम् । ग्रथितमुद्रा । मनोजनितपापोपश-
 मनार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ तपः कण्ठाय नमः । सत्यमित्यस्य कश्यप ऋषिः ।
 विश्वेदेवा देवता । जगती छन्दः । कृष्णो वर्णः । निषादः स्वरः । आत्मा बीजम् । वाक्
 शक्तिः । वसिष्ठसगोत्रम् । बुद्धिस्तत्त्वम् । व्यापकमुद्रा । बुद्धिजनितपापोपशमनार्थं न्यासे
 विनियोगः । ॐ सत्यं मूर्ध्ने नमः । तत्सवितुरित्यस्याः त्रिपदाया गायत्र्या विश्वामित्र
 ऋषिः सविता देवता । गायत्री छन्दः । अग्निर्मुखम् । ब्रह्मा शिवो विष्णुर्हृदयम् । रुद्रो
 ललाटम् । पृथ्वी योनिः । त्रैलोक्यं चरणौ । वरेणीति बीजम् । यमिति शक्तिः ।
 शादिति कीलकम् । सकलपापक्षयार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ विश्वामित्रर्षये
 नमः शिरसि । ॐ गायत्रीछन्दसे नमो मुखे । ॐ सवितृदेवतायै नमो हृदि ।
 ॥ अथाङ्गुलिपर्वसु वर्णन्यासः ॥ ॐ तत् दक्षिणकरतर्जन्याः प्रथमपर्वणे नमः ॥ ॐ
 सं दक्षिणकरतर्जन्या द्वितीयपर्वणे नमः ॥ ॐ विं दक्षिणकरतर्जन्याः तृतीयपर्वणे
 नमः ॥ ॐ तुः दक्षिणकरमध्यमायाः प्रथमपर्वणे नमः ॥ ॐ चं दक्षिणकरमध्यमाया
 द्वितीयपर्वणे नमः ॥ ॐ रं दक्षिणकरमध्यमायाः तृतीयपर्वणे नमः ॥ ॐ णिं दक्षि-
 णकरानामिकायाः प्रथमपर्वणे नमः ॥ ॐ थं दक्षिणकरानामिकाया द्वितीयपर्वणे
 नमः ॥ ॐ भः दक्षिणकरानामिकायाः तृतीयपर्वणे नमः ॥ ॐ गं दक्षिणकर-

कनिष्ठिकायाः प्रथमपर्वणे नमः ॥ ॐ दे दक्षिणकरकनिष्ठिकाया द्वितीयपर्वणे नमः ॥
 ॐ वं दक्षिणकरकनिष्ठिकायाः तृतीयपर्वणे नमः ॥ ॐ स्यं वामकरतर्जन्याः प्रथमपर्वणे
 नमः ॥ ॐ र्धी वामकरतर्जन्या द्वितीयपर्वणे नमः ॥ ॐ मं वामकरतर्जन्याः तृतीय-
 पर्वणे नमः ॥ ॐ हिं वामकरमध्यमायाः प्रथमपर्वणे नमः ॥ ॐ धिं वामकरमध्यमाया
 द्वितीयपर्वणे नमः ॥ ॐ यो वामकरमध्यमायास्तृतीयपर्वणे नमः ॥ ॐ यो वामकरानामि-
 कायाः प्रथमपर्वणे नमः ॥ ॐ नः वामकरानामिकाया द्वितीयपर्वणे नमः ॥ ॐ प्रं वामक-
 रानामिकायाः तृतीयपर्वणे नमः ॥ ॐ चो वामकरकनिष्ठिकायाः प्रथमपर्वणे नमः ॥
 ॐ दं वामकरकनिष्ठिकाया द्वितीयपर्वणे नमः ॥ ॐ यात् वामकरकनिष्ठिकायाः
 तृतीयपर्वणे नमः ॥ ॥ अथाङ्गुलिपु न्यासः ॥ ॐ तत् दक्षिणकराङ्गुष्ठाय नमः ॥
 ॐ सवितुः दक्षिणकरतर्जन्यै नमः ॥ ॐ वरेण्यं दक्षिणकरमध्यमायै नमः ॥ ॐ भर्गो
 दक्षिणकरानामिकायै नमः ॥ ॐ देवस्य दक्षिणकरकनिष्ठिकायै नमः ॥ ॐ धीमहि
 वामकराङ्गुष्ठाय नमः ॥ ॐ धियो वामकरतर्जन्यै नमः ॥ ॐ यो वामकरमध्यमायै
 नमः ॥ ॐ नः वामकरानामिकायै नमः ॥ ॐ प्रचोदयात् वामकरकनिष्ठिकायै नमः ॥
 ॥ अथ पदन्यासः ॥ दशानां गायत्रीपदानामग्निवायुसूर्यवरुणप्रजापतिब्रह्महंसान्तर्या-
 मिमहादेवशातातपा ऋषयः । गायत्र्युष्णिगनुष्टुब्जगतीत्रिष्टुब्बृहतीपङ्कयश्छन्दांस्ति।
 शेषाणां चतुर्णां पदानां गायत्री छन्दः । ब्रह्मविष्णुमहेश्वरवरुणयमेन्द्रार्यमशिव-
 पर्जन्यविश्वेदेवा देवताः । पदन्यासे विनियोगः ॥ ॐ तत् पादाभ्यां नमः ॥
 ॐ सवितुर्जङ्घाभ्यां नमः ॥ ॐ वरेण्यं कटिभ्यां नमः ॥ ॐ भर्गो नाभ्यै नमः ॥
 ॐ देवस्य हृदयाय नमः ॥ ॐ धीमहि कण्ठाय नमः ॥ ॐ धियो मुखाय नमः ॥
 ॐ यो नेत्राभ्यां नमः ॥ ॐ नः ललाटाय नमः ॥ ॐ प्रचोदयात् मूर्ध्ने नमः ॥
 ॥ अथाक्षरन्यासः ॥ ॥ ॐ तकारस्य वसिष्ठ ऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।
 उदात्तः स्वरः । चम्पकवर्णः । पृथ्वी तत्त्वम् । अं बीजम् । सह शक्तिः । सुमुख-
 मुद्रा । पातकशमनार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ तत् पद्भ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ
 सकारस्य भरद्वाज ऋषिः । वायुर्देवता । उष्णिक्छन्दः । स्वरितः स्वरः । अतसीपुष्पव-
 र्णः । आपस्तत्त्वम् । इं बीजम् । प्रभावती शक्तिः । सम्पुटमुद्रा । उपपातकशमनार्थं
 न्यासे विनियोगः ॥ ॐ सं गुल्फाभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ विकारस्य गौतम ऋषिः । सूर्यो
 देवता । अनुष्टुप् छन्दः । अनुदात्तः स्वरः । कपिलो वर्णः । तेजस्तत्त्वम् । उं बीजम् ।
 नित्या शक्तिः । विततमुद्रा । महापातकशमनार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ विं
 जङ्घाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ तुकारस्य भृगुर्ऋषिः । विष्णुर्देवता । बृहती छन्दः ।

उदात्तः स्वरः । इन्द्रनीलाभो वर्णः । वायुस्तत्त्वम् । ऋं बीजम् । शोभना शक्तिः ।
 विस्तृतमुद्रा । ग्रहरोगशमनार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ तुः जानुभ्यां नमः ॥ ४ ॥
 ॐ वकारस्य शाण्डिल्य ऋषिः । यमो देवता । पङ्क्तिश्छन्दः । उदात्तः स्वरः । अश्या-
 भो वर्णः । आकाशस्तत्त्वम् । लृं बीजम् । अजा शक्तिः । द्विमुखमुद्रा । भ्रूण-
 हत्यापापक्षयार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ वं ऊरुभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ रेकारस्य लोहित
 ऋषिः । इन्द्रो देवता । त्रिष्टुप् छन्दः । स्वरितः स्वरः । रफटिकाभो वर्णः । गन्ध-
 स्तत्त्वम् । एं बीजम् । भद्रा शक्तिः । त्रिमुखमुद्रा । अगम्यागुमनपापक्षयार्थं न्यासे
 विनियोगः ॥ ॐ रे गुह्याय नमः ॥ ६ ॥ ॐ णिकारस्य गर्ग ऋषिः । विश्वेदेवा
 देवता । जगती छन्दः । उदात्तः स्वरः । विद्युदाभो वर्णः । रसस्तत्त्वम् । ऐं बीजम् ।
 विमला शक्तिः । चतुर्मुखमुद्रा । अभक्ष्यभक्षणजनितपापक्षयार्थं न्यासे विनियोगः ॥
 ॐ णिं वृषणाभ्यां नमः ॥ ७ ॥ ॐ यकारस्य शंभुर्ऋषिः । पर्जन्यो देवता । प्रकृ-
 तिश्छन्दः । अनुदात्तः स्वरः । तारकाभो वर्णः । रूपं तत्त्वम् । ओं बीजम् । प्रभा-
 वती शक्तिः । पञ्चमुखमुद्रा । पुम्वधपापक्षयार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ यं कटिभ्यां
 नमः ॥ ८ ॥ ॐ भकारस्य सनत्कुमार ऋषिः । इन्द्रो देवता । सत्यं छन्दः । उदा-
 त्तः स्वरः । मेघाभो वर्णः । स्पर्शस्तत्त्वम् । औं बीजम् । जया शक्तिः । पण्मुखमुद्रा ।
 गुरुवधपापक्षयार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ भः नाभ्यै नमः ॥ ९ ॥ ॐ गोकारस्य
 सत्यवानृषिः । गन्धर्वो देवता । विराट् छन्दः । स्वरितः स्वरः । रक्तो वर्णः । शब्द-
 स्तत्त्वम् । अं बीजम् । प्रभावती शक्तिः । अधोमुखमुद्रा । गोवधपापक्षयार्थं न्यासे
 विनियोगः ॥ ॐ गौं जठराय नमः ॥ १० ॥ ॐ दैकारस्य गन्धर्व ऋषिः ।
 सत्यो देवता । विराट् छन्दः । अनुदात्तः स्वरः । मरकताभो वर्णः । वाक् तत्त्वम् ।
 अःकारो बीजम् । प्रह्लादिनी शक्तिः । व्यापकाञ्जलिकमुद्रा । स्त्रीवधपापक्षयार्थं न्यासे
 विनियोगः ॥ ॐ दें स्तनाभ्यां नमः ॥ ११ ॥ ॐ वकारस्य कश्यप ऋषिः ।
 मित्रावरुणौ देवते । अक्षरपङ्क्तिश्छन्दः । उदात्तः स्वरः । शुक्लो वर्णः । हस्तौ तत्त्वम् ।
 कं बीजम् । कान्ता शक्तिः । शकटमुद्रा । वाग्दौष्ट्यादिपापक्षयार्थं न्यासे वि० ॥ ॐ वं
 हृदयाय नमः ॥ १२ ॥ ॐ स्वकारस्य कश्यप ऋषिः । त्वष्टा देवता । कात्यायनं
 छन्दः । स्वरितः स्वरः । काञ्चनाभो वर्णः । उपस्थं तत्त्वम् । चं बीजम् । जिह्वा-
 शक्तिः । यमपाशमुद्रा । ग्रामकौटिल्यपापक्षयार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ स्थं
 कण्ठाय नमः ॥ १३ ॥ ॐ धीकारस्य अत्रिर्ऋषिः । वसवो देवता । विराट्पङ्क्ति-
 श्छन्दः । प्रचयः स्वरः । कुन्दाभो वर्णः । पायुस्तत्त्वम् । टं बीजम् । सरस्वती शक्तिः ।
 मथितमुद्रा । पितृवधपापक्षयार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ धीं मुखाय नमः ॥ १४ ॥

ॐ मकारस्य विष्णुर्ऋषिः । मरुतो देवता । पङ्क्तिश्छन्दः । प्रचयः स्वरः । पद्माभो वर्णः । पादौ तत्त्वम् । तं वीजम् । कात्यायनी शक्तिः । उल्मुहोल्मुहमुद्रा । सर्वजन्मार्जितपापक्षयार्थे न्यासे विनियोगः ॥ ॐ मं तालवे नमः ॥ १५ ॥ ॐ हिकारस्य पराशर ऋषिः । त्वष्टा देवता । अक्षरपङ्क्तिश्छन्दः । प्रचयः स्वरः । शङ्खभो वर्णः । श्रोत्रं तत्त्वम् । पं वीजम् । विश्वरूपा शक्तिः । प्रलम्बमुद्रा । प्रतिग्रहार्जितपापक्षयार्थे न्यासे विनियोगः ॥ ॐ हिं नासापुटाय नमः ॥ १६ ॥ ॐ धिकारस्य पुण्डरीक ऋषिः । आङ्गिरसो देवता । कात्यायनं छन्दः । उदात्तः स्वरः । पाण्डुरो वर्णः । त्वक् तत्त्वम् । यं वीजम् । विभूतिः शक्तिः । मुष्टिकमुद्रा । मातृवधपापक्षयार्थे न्यासे विनियोगः ॥ ॐ धिं नेत्राभ्यां नमः ॥ १७ ॥ ॐ योकारस्य क्रमुक ऋषिः । विश्वेदेवा देवता । जगती छन्दः । अनुदात्तः स्वरः । रुक्माभो वर्णः । चक्षुस्तत्त्वम् । रं वीजम् । ज्ञानं शक्तिः । मत्स्यमुद्रा । जन्मार्जितपापक्षयार्थे न्यासे विनियोगः ॥ ॐ यों श्रुकुटिभ्यां नमः ॥ १८ ॥ ॐ योकारस्य दक्ष ऋषिः । विश्वेदेवा देवता । जगती छन्दः । उदात्तः स्वरः । विद्युदाभो वर्णः । घ्राणं तत्त्वम् । लं वीजम् । गान्धारशक्तिः । कूर्ममुद्रा । सप्तजन्मार्जितपापक्षयार्थे न्यासे विनियोगः ॥ ॐ यो ललाटाय नमः ॥ १९ ॥ ॐ नःकारस्य अङ्गिरा ऋषिः । भर्गो देवता । वृहती छन्दः । स्वरितः स्वरः । सूर्याभो वर्णः । जिह्वा तत्त्वम् । वं वीजम् । रतिः शक्तिः । ब्राह्ममुद्रा । विरिञ्चिपदप्राप्त्यर्थे न्यासे विनियोगः ॥ ॐ नः पूर्ववक्त्राय नमः ॥ २० ॥ ॐ प्रकारस्य कार्तिकेय ऋषिः । शर्वो देवता । भूदछन्दः । प्रचयः स्वरः । इन्द्रनीलाभो वर्णः । मनस्तत्त्वम् । शं वीजम् । प्रीतिः शक्तिः । सिंहाक्रान्तमुद्रा । विष्णुपदप्राप्त्यर्थे न्यासे विनियोगः । ॐ प्रं दक्षिणवक्त्राय नमः ॥ २१ ॥ ॐ चोकारस्य रुद्र ऋषिः । ब्रह्मा देवता । स्वराद् छन्दः । अनुदात्तः स्वरः । कुङ्कुमाभो वर्णः । अहङ्कारस्तत्त्वम् । वं वीजम् । पद्मालया शक्तिः । महाक्रान्तमुद्रा । रुद्रपदप्राप्त्यर्थे न्यासे विनियोगः ॥ ॐ चो पश्चिमवक्त्राय नमः ॥ २२ ॥ ॐ दकारस्य अगस्त्य ऋषिः । ब्रह्मा देवता । सत्यं छन्दः । उदात्तः स्वरः । कुङ्कुमाभो वर्णः । चित्तं तत्त्वम् । सं वीजम् । विलासिनी शक्तिः । सुहृत्मुद्रा । सगुणब्रह्मपदप्राप्त्यर्थे न्यासे विनियोगः ॥ ॐ दं उत्तरवक्त्राय नमः ॥ २३ ॥ ॐ याकारस्य विश्वामित्र ऋषिः । सविता देवता । गायत्री छन्दः । स्वरितः स्वरः । रक्तो वर्णः । व्यक्तं तत्त्वम् । हं वीजम् । भद्रुका शक्तिः । पद्ममुद्रा । परमपदप्राप्त्यर्थे न्यासे विनियोगः ॥ ॐ यां मूर्धे नमः ॥ २४ ॥ ततः तकारव्यञ्जनं सर्वाङ्गे न्यसेत् ॥ इति गायत्र्यक्षरन्यासः ॥ अथ शिरोन्यासः ॥ अस्या गायत्र्याः शिरसः ब्रह्मा ऋषिः । परमात्मा देवता । देवी गायत्री

ऋन्दः । प्रचयः स्वरः । दीप्तो वर्णः । तेजस्तत्त्वम् । अमृतं वीजम् । जया शक्तिः । व्याप-
 ऋद्रा । मानसादिपापक्षयार्थं न्यासे विनियोगः ॥ ॐ आपः स्तनाभ्यां नमः ॥ ॐ ज्योतिः
 कण्ठाय नमः ॥ ॐ असौ जिह्वार्यै नमः ॥ ॐ अमृतं ललाटाय नमः ॥ ॐ ब्रह्मभूमिभुवः
 स्वरोम् शिरसि ॥ अथ तुरीयपादसहितगायत्रीन्यासः ॥ अस्या त्रिपदगायत्र्या विश्वा-
 मित्र ऋषिः । चतुर्थपादस्य विमल ऋषिः । गायत्री छन्दः । ब्रह्मविष्णुरुद्रपरमात्मानः
 देवता । ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं वीजम् । ॐ भर्गो देवस्य धीमहि शक्तिः । ॐ धियो यो
 नः प्रचोदयात् कीलकम् । तुरीयपादयुक्ता गायत्री द्वात्रिंशदक्षरा चतुष्पदाष्टकुक्षिः
 सप्तशीर्षा तदभीष्टफलप्राप्त्यर्थं न्यासे विनियोगः ॥ परो हृदयाय नमः ॥ रजसे शिरसे
 स्वाहा ॥ असावदोम् शिखायै वषट् । परो रजसे कवचाय हुम् ॥ असावदोम् नेत्र-
 त्रयाय वौषट् ॥ रजसेऽसावदोम् अस्त्राय फट् ॥ ततः प्रणवादिसप्तव्याहृतिपूर्विकया
 गायत्र्या सशिरस्कया तुरीयपादसहितया पादादिमस्तकान्तं दशधा व्यापकं कुर्यात् ॥
 केचन तुरीयपादपदैः प्रणवाद्यैकैकव्याहृतिसहितैः सप्त व्यापकानि कुर्वन्ति ॥
 अथ पीठन्यासाः । ॐ मं मण्डुकाय नमो मूलाधारे । ॐ कं कालाग्निरुद्राय
 नमो लिङ्गे । ॐ मं मूलप्रकृत्यै नमो नाभौ । ॐ आं आधारशक्तिभ्यो नमो
 हृदि । पुनस्तत्रैव । ॐ कूं कूर्माय नमः । ॐ अं अनन्ताय नमः । ॐ वं वराहाय
 नमः । ॐ घं धरण्यै नमः । ॐ सुं सुधासिन्धवे नमः । ॐ रं रत्नद्वीपाय
 नमः । ॐ कं कल्पवृक्षाय नमः । ॐ स्वं स्वर्णवेदिकायै नमः । ॐ रं रत्नसिंहा-
 सनाय नमः । ॐ घं धर्माय नमो दक्षांसे । ॐ ज्ञां ज्ञानाय नमो वामांसे ।
 ॐ वं वैराग्याय नमो वामोरौ । ॐ ऐं ऐश्वर्याय नमो दक्षोरौ । ॐ अं अधर्माय
 नमो मुखे । ॐ अं अज्ञानाय नमो वामपार्श्वे । ॐ अं अवैराग्याय नमो नाभौ ।
 ॐ अं अनैश्वर्याय नमो दक्षपार्श्वे । पुनर्हृदि । ॐ अं अम्युजाय नमः । ॐ आं
 आनन्दकन्दाय नमः । ॐ सं संविद्यालय नमः । ॐ सं सर्वतत्त्वात्मकपद्माय
 नमः । ॐ अं प्रकृतिमयपत्रेभ्यो नमः । ॐ विं विकारमयकेसरेभ्यो नमः । ॐ षं षष्ठा-
 शद्वर्णावीजाह्यकार्णिकार्यै नमः । ॐ अं द्वादशकलात्मने सूर्यमण्डलाय नमः ।
 ॐ सं षोडशकलात्मने सोममण्डलाय नमः । ॐ मं दशकलात्मने चह्निमण्डलाय
 नमः । ॐ सं सत्त्वाय नमः । ॐ रं रजसे नमः । ॐ तं तमसे नमः । ॐ आं

१ ॐ भू ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः ॐ जवः ॐ तपः ॐ मर्त्यं ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य
 धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् । ॐ आपोज्योतीरसोम्यां ब्रह्मभूमिभुवः स्वरोम् । ॐ परोऽरजसे तानदोम् ॥

२ ॐ भू परः ॐ भुवः रजसे ॐ स्वः असावदोम् ॥

३ वामरे—श्रीहृत्सविन्दुमन्त्रात् नामपेयाद्यमक्षरम् । देवतानां सर्पानां स्वातः पञ्चमाद्यदितिदिदम् ।

आत्मने नमः । ॐ अं अन्तरात्मने नमः । ॐ पं परमात्मने नमः । ॐ ह्रीं
 ज्ञानात्मने नमः । ॐ मां मायातत्त्वाय नमः । ॐ कं कलातत्त्वाय नमः । ॐ विं
 विद्यातत्त्वाय नमः । ॐ पं परतत्त्वाय नमः ॥ ततो हृत्पद्माष्टपत्रेषु । पूर्वपत्रे—ॐं रां दीप्ता-
 यै नमः । आग्नेयदले—ॐं रीं सूक्ष्मायै नमः । दक्षिणदले—ॐं रुं जयायै नमः । नैर्ऋत्यद-
 ले—ॐं रे भद्रायै नमः । पश्चिमदले—ॐं रे विभूतयै नमः । वायव्यदले—ॐं रीं विमलायै नमः ।
 उत्तरदले—ॐं रीं अमोघायै नमः । ईशानदले—ॐं रं विद्युतायै नमः । मध्ये—ॐं रः सर्व-
 तोमुख्यै नमः । तदुपरि श्रीगायत्रीपूजायन्त्रं विभाव्य पूजयेत् । ॐं ब्रह्मविष्णुरुद्रवि-
 श्वात्मकाय सौरपीठाय नमः । इति पीठन्यासः ॥ ततः स्वहृदये विन्दुत्रिकोणपदकोण-
 वृत्ताष्टपत्रचतुर्द्वारोपेतं श्रीगायत्रीयन्त्रं विभाव्य हस्ते गन्धाक्षतपुष्पाण्यादाय गायत्रीं
 ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानम् ॥ मुक्ताविद्रुमहेमनीलधवलच्छायैर्मुखैस्त्रीक्षणैर्युक्तामिन्दुनि-
 षद्धरत्नमुकुटां तत्त्वात्मवर्णात्मिकाम् । गायत्रीं वरदाभयाङ्कुशकशाशुभ्रं कपालं गुणं
 शङ्खं चक्रमधारविन्दयुगलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥ १ ॥ हंसारूढां सिताब्जे त्वरुणमणिलसद्ग-
 पणां साष्टनेत्रां वेदाख्यामक्षमालां स्रुवमथ कमलं दण्डमप्यादधानाम् । ध्याये
 दोर्भिश्चतुर्भिस्त्रिभुवनजननीं पूर्वसन्ध्यादिवन्द्यां गायत्रीमृक्सवित्रीमभिनववयसं
 मण्डले चन्द्ररश्मेः ॥ २ ॥ विश्वमातः सुराभ्यर्च्ये पुण्ये गायत्रि वैधसि ॥ आवा-
 ह्याम्युपास्त्यर्थमेहेनोग्नि पुनीहि माम् ॥ ३ ॥ वृषेन्द्रवाहना देवी ज्वलन्निशि-
 खधारिणी । श्वेताम्बरधरा श्वेतनागाभरणभूषिता ॥ ४ ॥ श्वेतस्रगक्षमालाल-
 ङ्कृता रक्ता च शङ्करा । जटाधाराधरा धात्री धरेन्द्राङ्गभवाऽभवा ॥ ५ ॥ मात-
 र्भवानि विश्वेशि आहूतैहि पुनीहि माम् । सन्ध्या सायन्तनी कृष्णा विष्णुदेवा
 सरस्वती ॥ ६ ॥ खगगा कृष्णवक्रा तु शङ्खचक्रधरा परा ॥ कृष्णस्रग्भूषणैर्युक्ता सर्व-
 ज्ञानमयी वरा ॥ ७ ॥ वीणाक्षमालिका चारुहस्ता स्मितवरानना ॥ मातर्वाग्देवते स्तुत्ये
 आहूतैहि पुनीहि माम् ॥ ८ ॥ इति ध्यात्वा स्वहृदयस्थितायै श्रीयन्त्रस्वरूपिण्यै
 भगवत्यै त्रितत्त्वस्वरूपिण्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि
 समर्पयामि । इति वदन् स्वहृदि पूजनं कुर्यात् ॥ ततो हस्ते जलं गृहीत्वा अनेन
 एभिर्त्राक्षिणैः सह मया यथाशक्ति भूशुद्धिभूतशुद्धयजपाजपसङ्कल्पपूर्वकान्तर्मा-
 तृकावहिर्मातृकान्यासेन सह भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या महान्यासेन कर्मणा भगवती
 श्रीगायत्रीदेवी प्रीयताम् । जापकाः जपत । पाठकाः पठत । होतारः होमं कुरुत ।

१ यद्यपि गायत्रीयन्त्रे विन्दोरुपादानं परमं ललितात्रिषलां विन्दुत्रिकोणयोरेव शिबदात्मनस्त्व-
 द्योतनात् यन्त्रे त्रिकोणेन सह विन्दोरुपादानमावश्यकं प्रतिभाति । अर्थात् यत्र यन्त्रे त्रिकोणं तत्र विन्दुरपि ॥

वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ भगवत्यै श्रीसरस्वतीदेव्यै नमः ॥ पट्टकोणस्य परितः स्वाग्रादि-
क्रमेण पंडङ्गानि पूजयेत् । आग्नेय्यां (वायव्यां) भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं
त्मने हृदयाय नमः । ईशान्यां (नैर्ऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः वरेण्यं विष्णवात्मने
शिरसे स्वाहा । नैर्ऋत्यां (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः भर्गो देवस्य रुद्रात्मने
शिखायै वषट् । वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः धीमहि ईश्वरात्मने कवचाय
हुम् । पुरः ॐ भूर्भुवः स्वः धियो यो नः सदाशिवात्मने नेत्रत्रयाय वौषट् । स्वपुरः
कल्पितपूर्वदक्षिणपश्चिमोत्तरासु दिक्षु (पश्चिमोत्तरपूर्वदक्षिणदिक्षु) क्रमेण ॐ भूर्भुवः
स्वः प्रचोदयात् सर्वात्मने अस्त्राय फट् ॥ वृत्तं मूलमन्त्रेण भगवत्यै श्रीगायत्री-
देव्यै नमः इति पूजयेत् । ततो यन्त्रस्य चतुरस्रे स्वाग्रतः कल्पितपूर्वादिदिक्षु
पूर्वे (पश्चिमे) ॐ आदित्याय नमः । दक्षिणे (उत्तरे) ॐ भानवे नमः । पश्चिमे (पूर्वे)
ॐ भास्कराय नमः । उत्तरे (दक्षिणे) ॐ रवये नमः ॥ तथैव चतुरस्रे
स्वपुरतः कल्पिताग्नेयादिविदिक्षु । आग्नेय्यां (वायव्यां) ॐ उपायै नमः । नैर्ऋत्यां
(ईशान्यां) ॐ प्रज्ञायै नमः । वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ प्रभायै नमः । ईशान्यां
(नैर्ऋत्यां) ॐ सन्ध्यायै नमः । एवं कलशयन्त्रं सम्पूज्य तत्र ॐ अस्त्राय फडिति
मन्त्रेण क्षालितां त्रिपदिकाम् (आधारं) ॐ मं वह्निमण्डलाय दशकलात्मने
भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः कलशपात्राधाराय नमः इति संस्थाप्य तदुपरि वह्नेः दश
कलाः पश्चिमादिप्रादक्षिण्येन पूजयेत् ॥ ॐ यं धूम्राचिपे नमः ॥ १ ॥ ॐ रं
उष्मायै नमः ॥ २ ॥ ॐ लं ज्वलिन्यै नमः ॥ ३ ॥ ॐ वं ज्वालिन्यै नमः ॥ ४ ॥
ॐ शं विस्फुल्लिख्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ पं सुश्रियै नमः ॥ ६ ॥ ॐ सं सुरूपायै
नमः ॥ ७ ॥ ॐ हं कपिलायै नमः ॥ ८ ॥ ॐ लं हव्यवाहायै नमः ॥ ९ ॥ ॐ
क्षं कव्यवाहायै नमः ॥ १० ॥ इति वह्नेः कलाः सम्पूज्य तदुपरि अस्त्राय फट् इति
अस्त्रमन्त्रक्षालितं कलशपात्रं ॐ अं द्वादशकलात्मने सूर्यमण्डलाय भगवत्याः
श्रीगायत्रीदेव्याः कलशपात्राय नमः इत्याधारोपरि संस्थाप्य पश्चिमादिप्रादक्षिण्येन

१ अह्नूजायाः स्थानम् । बह्वाचीशान्तमङ्गानि हृदादिकवचान्तकम् । अर्चयेत्पुरतो नेत्रमर्चं दिक्षु बहिः
पुनः ॥ तथैव । हुतवद्देशाननिर्ऋतिसमीरणदिक्षु हृदादिवर्मान्तम् इति । अन्यत्रापि । इष्ट्वा हृदयमाग्नेय्याम् ईशान्यां
तु शिरो यजेत् । नैर्ऋत्यां तु शिखा पूज्या वायव्या कवचं यजेत् ॥ अभ्यर्च्य पुरतो नेत्रं दिक्षु हस्त्रमर्चायै
येत् ॥ अन्यत्रपि । अग्नीशासुरवायव्यमध्यदिक्ष्वह्नूपूजनम् ॥ अनामोयादयः पुरःकल्पितपूर्वादिदिशतो प्राग्ना
न तु प्रतिष्ठाः ॥ कल्यान्तरे तु-मङ्गा विष्णुः कमाह्नः ईश्वरश्च सदाशिवः । सर्वात्मतेजसोऽन्तस्य व्याहृत्या-
दिपदत्रके ॐ भूः महातेजसे हृदयाय नमः इत्यादि- ।

२ आधारं पावकमण्डलत्वेन पात्र सूर्यमण्डलत्वेन तोयं चन्द्रमण्डलत्वेन हेयम् । इदं शारदातिलके चतुर्गण्डके
उष्ण-आधारं पावकं शंखं (पात्रं) सूर्यं तोयं सुधामयम् ॥

३ यदेदं कला यादिसान्तः पश्चिमादिप्रादक्षिण्येन पूज्या इति निलोत्पद्ये ।

उत्र सूर्यस्य द्वादशकलाः पूजयेत् ॥ ॐ कं भं तपिन्यै नमः । ॐ खं वं तापिन्यै
 नमः । ॐ गं फं धूस्त्रायै नमः । ॐ घं पं मरिच्यै नमः । ॐ ङं नं ज्वालिन्यै नमः ।
 ॐ चं धं रुच्यै नमः । ॐ छं दं सुपुण्यायै नमः । ॐ जं थं भोगदायै नमः । ॐ झं
 रं विश्वायै नमः । ॐ ञं णं वोधिन्यै नमः । ॐ टं ढं धारिण्यै नमः । ॐ ठं ढं क्षमायै नमः ।
 इति सूर्यस्य द्वादश कलाः सम्पूज्य तस्मिन्पात्रे पात्रान्तरेण त्रिलोममातृकया गायत्री-
 मूलमंत्रेण च जलं पूरयेत् ॥ ॐ क्षं ळं हं सं षं शं वं लं रं यं मं भं वं फं पं नं धं
 रं थं तं णं ढं डं टं टं जं झं जं छं चं ङं घं गं खं कं अः अं औं ओं ऐं एं लृं लृं
 ऋं ऋं ऊं उं ईं इं आं अं त् था द चो प्र नः यो यो धि हि म धी स्य व दे गौं भ म्
 णि रे व तुः वि स त् त स्वः वः भु भूः ॐ । इति शुद्धोदकेन कलशपात्रं सम्पूर्णं
 तस्मिञ्जले सोमस्य (चन्द्रस्य) षोडश कलाः पश्चिमादिप्रादक्षिण्येन गन्धा-
 क्षतपुण्यैः पूजयेत् ॥ ॐ अं अमृतायै नमः । ॐ आ मानदायै नमः । ॐ इं पूषायै
 नमः । ॐ ईं तुष्ट्यै नमः । ॐ उं पुष्ट्यै नमः । ॐ ऊं रत्यै नमः । ॐ ऋं घृत्यै नमः ।
 ॐ ॠं शशिन्यै नमः । ॐ लृं चन्द्रिकायै नमः । ॐ लृं कान्त्यै नमः । ॐ एं ज्यो-
 त्स्त्रायै नमः । ॐ ऐं श्रियै नमः । ॐ ओं प्रीत्यै नमः । ॐ औं अङ्गदायै नमः । ॐ अं
 पूर्णायै नमः । ॐ अः पूर्णामृतायै नमः । इति चन्द्रकलाः संपूज्य । ॐ सं सोममण्ड-
 लाय षोडशकलात्मने भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः कलशपात्रामृतायः नम इति
 जलं सम्पूज्य तस्मिञ्जले भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या विन्दुत्रिकोणपद्मकोणवृत्तचतु-
 रस्रात्मकं गायत्रीयन्त्रं विभाव्य तस्मिन् श्रीगायत्रीदेव्या यन्त्रदेवताः स्वाग्रतः
 कल्पितपूर्वादिक्रमेण पूजयेत् । मध्ये विन्दुं मूलमंत्रेण पूजयेत् । त्रिकोणस्य पूर्वकोणे
 (पश्चिमे) ॐ श्रीगायत्रीदेव्यै नमः । नैऋत्यां (ईशान्यां) ॐ श्रीसावित्रीदेव्यै
 नमः । वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ श्रीसरस्वतीदेव्यै नमः ॥ ततः पद्मकोणेषु स्वाग्रतः
 कल्पिताग्नेय्यादिक्रमेण षडङ्गानि पूजयेत् । आग्नेय्या (वायव्या) ॐ भूर्भुवः स्वः
 तत्सवितुर्वरेण्यो भर्गो देवस्य धियो नो ज्ञानो भूर्भुवः ॥ इशान्यां (नैऋत्यां) ॐ वरेण्यं विष्णवात्मने
 शिरसे स्वाहा । नैऋत्यां (ईशान्यां) ॐ भर्गो देवस्य रुद्रात्मने शिरायै वषट् ।
 वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ धीमहि ईश्वरात्मने कवचाय हुम् । पुरः ॐ धियो
 यो नः सदाशिवात्मने नेत्रत्रयाय वौषट् । ततः स्वाग्रतः कल्पितपूर्वादिक्रमेण । पूर्वे
 (पश्चिमे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । दक्षिणे (उत्तरे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट्
 पश्चिमे (पूर्वे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । उत्तरे (दक्षिणे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय

१ पूजने कल्पितपूर्वादय इति पश्चिमादयो दिग्दिशो प्राया इति त्रिलोमये ।

२ अक्षरदिशिपान्तं षोडशेन्दुदत्तं सम्पूजयेत् इति त्रिलोमये ।

फट् । एवं पडङ्गानि संपूज्य पट्कोणस्य परितः स्वाग्रतः कल्पितपूर्वा-
दिक्रमेण प्रथमं दिक्षु आदित्यादीनावाह्य आग्नेयादिक्रमेण विदिक्षुपादीन् आवा-
हयेत् ॥ पूर्वे (पश्चिमे) ॐ आदित्याय नमः । दक्षिणे (उत्तरे) ॐ भानवे
नमः । पश्चिमे (पूर्वे) ॐ भास्कराय नमः । उत्तरे (दक्षिणे) ॐ रवये नमः ।
आग्नेये (वायव्यां) ॐ उषायै नमः । नैर्ऋत्ये (ईशान्यां) ॐ प्रजायै नमः ।
वायव्ये (आग्नेय्यां) ॐ प्रभायै नमः । ईशाने (नैर्ऋत्यां) ॐ सन्ध्यायै नमः । एवं भग-
वत्याः श्रीगायत्रीदेव्या यंत्रदेवताः संपूज्य तस्मिन्कलशजले भगवत्याः श्रीगायत्री-
देव्या मूलमंत्रेण आवाहनादिमुद्राः प्रदर्शयन् भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीमावाहयेत् ॥
मूलमंत्रेण भो गायत्रि त्वम् अस्मिन्कलशजले आवाहिता भव । भो गायत्रि त्वम्
अस्मिन्कलशजले संस्थापिता भव । भो गायत्रि त्वम् अस्मिन्कलशजले सन्निहिता
भव । भो गायत्रि त्वम् अस्मिन्कलशजले सन्निरुद्धा भव । भो गायत्रि त्वम् अस्मि-
न्कलशजले संमुखीकृता भव । भो गायत्रि त्वम् अस्मिन्कलशजले पडङ्गेन सकली-
कृता भव । भो गायत्रि त्वम् अस्मिन्कलशजले अवगुण्ठिता भव । भो गायत्रि त्वम्
अस्मिन्कलशजले अमृतीकृता भव । भो गायत्रि त्वम् अस्मिन्कलशजले परमी-
कृता भव । इति कलशे नव आवाहनादिमुद्राः प्रदर्श्य । ततस्तस्मिञ्जले “ ॐ गङ्गे च
यमुने चैव ० ” इति अंबुशमुद्रया सूर्यमण्डलात्तीर्थान्यावाह्य । तज्जलं गालिनीमुद्रया
निरीक्ष्य । ॐ हुं फट् इति अवगुण्ठ्य । धेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य । शंङ्गमुद्रयाऽवष्टभ्य ।

१ शारदातिलके—सम्यक्सम्पूरितः पुष्पैः कराम्भ्यां कल्पितोऽञ्जलिः । आवाहनी समाख्याता मुद्रा देशिक-
सतमैः । आवाहनीमुद्रया द्वितीयं लक्षणम्—हस्ताभ्यामञ्जलिङ्कृत्वाऽनामिका मूलपर्वणोः । अङ्गुष्ठौ निःक्षिपेव
सेयं मुद्रा त्वावाहनी स्मृता ॥ एव एव साम्प्रदायिकः पक्षः । २ अधोमुखी कृता सैव श्रोत्रा स्थापनकर्मणि ।

३ ध्याष्टिमुद्रियुगला प्रोक्ताह्यष्टयुग्मका । सन्निधाने समुद्दिष्टा मुद्रियन्तश्च वेदिभिः ।

४ अङ्गुष्ठपरिणी सैव सजिरोधा समीरिता । (सजिरोद्धमुद्रा) ५ उतानी द्वौ करौ मुष्टी सम्मुखीकरणी तथा ॥

६ गायत्रीमूलमन्त्रस्य विभागान्कृत्वा स्वपुरः कल्पिताग्नेयादिक्रमेण हृदयादिशिखान्तं न्यस्य पुरः नेत्रं
चतुर्दिक्प्रमितिक्रमेण हृदय-शिरः-निशैचा-कर्ण-नेत्रा-र्क्षादिभिः न्यासैः सकलीकरणम् ॥ देवतासु पड-
ङ्गानां न्यासः स्यात्सकलीकृतिः ॥

७ सव्यहस्तकृता मुष्टिर्दीर्घाधोमुखतर्जनी । अवगुण्ठनमुद्रियमभितो भ्रामिता सती । ८ अमृतीकरणं कुर्वीतथा
देशिकसतमैः । अन्योन्यप्रयिताह्वया प्रसारितकराह्वयी ॥ ९ करसम्पुटेन नमस्कारः परमीकरणम् ॥

१० दक्षमुष्टिद्वीतस्य वाममुष्टेस्तु मध्यमाम् । प्रसार्य तर्जनीं बुधेस्तेयमङ्गुशमुद्रिका ॥ यद्वा । ऋजुमन्था
मध्यपर्वकान्ता तर्जन्यधोमुखी । विज्ञेयाङ्गुशमुद्रेयं कुचितामध्यपर्वतः ॥

११ कनिष्ठमुष्टिप्रैः सचौ करयोरितरेतयौ । तर्जनीमध्यमानामाः सहसा भुमसजिताः । एषा दुःखालिनीश्रोत्रा-
दहत्सोपरि चालिता ॥

१२ वामाह्वरीर्दक्षिणानामह्वरीनाय सन्धिषु । प्रवेदय मध्यमाभ्यां तु तर्जन्यौ द्वौ प्रवेदयेत् । कनिष्ठे द्वेऽना-
मिकाभ्यां गुज्यासा धेनुमुद्रिका ॥ १३ शङ्खमुद्रया लक्षणं १७५ पृष्ठे । (टिप्पण्यां (३) द्रष्टव्यम् ।

बोनिमुद्रयोदीप्य । गन्धाक्षतपुष्पैर्भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नम इति भगवतीं श्रीगा-
यत्रीदेवीं सम्पूज्य । अस्त्रमंत्रेण तज्जलं चक्रमुद्रया संरक्ष्य । मैत्र्यमुद्रयाऽऽच्छाद्य ।
गायत्रीमूलमन्त्रेणाष्टवारमभिमन्त्रयेत् ॥ इति कलशस्थापनविधिः ॥ १ ॥

ततस्तदक्षिणे (२) सामान्यार्घपात्रस्थापनार्थं विन्दुत्रिकोणवृत्तचतुरस्रात्मकं य-
न्त्रं विलिख्य । शङ्खमुद्रयाऽवष्टभ्य । मध्ये विन्दौ भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीं मूलमन्त्रेण
सम्पूज्य । ततस्त्रिकोणे स्वाग्रतः पूर्वकोणे (पश्चिमे) ॐ भगवत्यै श्रीगायत्री-
देव्यै नमः । नैर्ऋत्यकोणे (ईशानकोणे) ॐ भगवत्यै श्रीसावित्रीदेव्यै नमः । वायव्यकोणे
(आग्नेयकोणे) ॐ भगवत्यै श्रीसरस्वतीदेव्यै नम इति पूजयेत् ॥ ततो मूलमंत्रमुच्चार्य
यन्त्रस्य वृत्तं पूजयेत् । ततः चतुरस्रे षडङ्गानि आग्नेय्यादिक्रमेण पूजयेत् । तद्यथा ॥
आग्नेयां (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यो भर्गो देवस्य धीमहि । ईशान्यां
(नैर्ऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः वरेण्यं विष्णवात्मने शिरसे स्वाहा । नैर्ऋत्यां (ईशान्यां)
ॐ भूर्भुवः स्वः भर्गो देवस्य रुद्रात्मने शिखायै वषट् । वायव्यां (आग्नेयां) ॐ
भूर्भुवः स्वः धीमहि ईश्वरात्मने कवचाय हुम् ॥ पुरः पूर्वे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः
धियो यो नः सदाशिवात्मने नेत्रत्रयाय वौषट् । चतुर्दिक्षु पूर्वादिक्रमेण । पूर्वे (पश्चिमे)
ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । दक्षिणे (उत्तरे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् ।
पश्चिमे (पूर्वे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । उत्तरे (दक्षिणे) ॐ प्रचोदयात्
अस्त्राय फट् ॥ एवं यन्त्रे षडङ्गानि सम्पूज्य । ॐ अस्त्राय फट् इत्याधारं प्रक्षाल्य ।
यन्त्रोपरि ॐ मं अग्निमण्डलाय दशकलात्मने भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः सामा-
न्यार्घपात्राधाराय नम इति सामान्यार्घपात्राधारं संस्थाप्य । गायत्रीमूलमन्त्रेणाधारं
सम्पूज्य । ततः अस्त्राय फट् इति सामान्यार्घपात्रं प्रक्षाल्य । ॐ अं सूर्यमण्डलाय
द्वादशकलात्मने भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः सामान्यार्घपात्राय नम इति सामा-
न्यार्घपात्रम् आधारे प्रतिष्ठाप्य । ततो गायत्रीमूलमन्त्रेण सामान्यार्घपात्रं सम्पूज्य
तत्र विलोममातृकया भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मूलमन्त्रेण च शुद्धजलं प्रपूरयेत् ॥
तद्यथा ॐ क्षं लं हं सं पं शं वं लं रं यं मं भं वे फं पं नं धं दं यं तं णं हं लं ठं टं अं झं
जं छं चं ङं घं गं खं कं अः अं औं ऑं ऐं एं लृं लृं ऋं क्रं ऊं उं ईं इं आं अं त्

१ योनिमुद्रालक्षणम् । सिधः कनिष्ठिके वद्धा तर्जनीभ्यामनामिके । अनामिकोङ्कगात्रिष्ठवर्षमध्यमथो-
रधः । अशुभप्रदं न्यसेयोनिमुद्रेयमीरिता ॥
२ त्रिपदं तले कृत्वा वामदक्षिणहस्तयोः । अङ्गुष्ठं प्रथयेच्च कनिष्ठानामिकावन्तरे । चक्रमुद्रेयमुद्रिष्य सर्व-
सिद्धिकरी शुभा ॥ इति शारदातिलके चतुर्थपटले टीकायाम् ॥
३ मत्स्यमुद्रालक्षणम् । अथोमुद्रायुभौ हस्तौ स्वस्योपरि च कथितौ । पार्श्वद्वयगतद्विष्टौ मत्स्यमुद्रेयमीरिता ॥
इति शारदातिलके चतुर्थपटले टीकायाम् ॥ ४ ॐ अ वां इत्यादि षोडशसूरैरपि केचिद् शतपूजनं कुर्वन्ति ।

या द चो प्र नः यो यो धि हि म धी स्य व दे गों भ यं णि रे व तुः वि स त् त
 स्वः वः भु भूः ॐ ॥ इति जलं प्रपूर्य । तत्र ॐ वं सोममण्डलाय षोडशकलात्मने भग-
 वत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः सामान्यार्धपात्रामृताय नम इति जलं सम्पूज्य तत्र “गंगे च
 यमुने चैव ०” इति अङ्कुशमुद्रया सूर्यमण्डलात्तीर्थान्यावाह्य । तज्जलं गालिनीमुद्रया
 निरीक्ष्य हुं फट् इति अवगुण्ठय मत्स्यमुद्रया आच्छाद्य । भगवत्याः श्रीगायत्र्याः
 मूलमंत्रेणाष्टवारम् अभिमन्त्र्य धेनुमुद्रां योनिमुद्राञ्च प्रदर्शयेत् ॥ इति सामान्यार्ध-
 स्थापनम् ॥ २ ॥ ततस्तदक्षिणे (३) विशेषार्धपात्रस्थापनार्थं विन्दुत्रिकोणपट्कोण-
 वृत्तचतुरस्रात्मकं श्रीगायत्रीयन्त्रं विलिख्य अक्षतैः पूजयेत् ॥ ततो यन्त्रं शङ्खमुद्र-
 याऽवष्टभ्य । भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मूलमंत्रमुच्चारयन् यन्त्रस्य मध्ये विन्दुं
 पूजयेत् । ॐ भूर्भुवः स्वः तत् ० । ॐ भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नम इति विन्दुं
 सम्पूज्य । ततस्त्रिकोणे स्वाग्रतः प्रादक्षिण्येन कल्पितपूर्वादिक्रमेण । पूर्वे (पश्चिमे)
 ॐ भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः । नैर्ऋत्यां (ईशान्यां) ॐ श्रीसावित्रीदेव्यै
 नमः । वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ श्रीसरस्वतीदेव्यै नमः । ततः स्वपुरतः कल्पिता-
 ग्नेय्यादिक्रमेण पट्कोणेपु षडङ्गानि पूजयेत् ॥ ॐ आग्नेय्यां (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः
 स्वः तत्सवितुर्वरेण्यमात्मनो बृधदाय नमः । ईशान्यां (नैर्ऋत्यां) ॐ वरेण्यं विष्वा-
 त्मने शिरसे स्वाहा । नैर्ऋत्यां (ईशान्यां) ॐ भर्गो देवस्य रुद्रात्मने शिखायै वषट् ।
 वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ धीमहि ईश्वरात्मने कवचाय हुम् । पुरः (पश्चिमे) ॐ धियो
 यो नः सदाशिवात्मने नेत्रत्रयाय धौपट् । ततः स्वपुरः कल्पितपूर्वादिक्तुर्दिक्षु । पूर्वे
 (पश्चिमे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । दक्षिणे (उत्तरे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय
 फट् । पश्चिमे (पूर्वे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । उत्तरे (दक्षिणे) ॐ
 प्रचोदयात् अस्त्राय फट् ॥ एवं षडङ्गानि सम्पूज्य ततः पट्कोणस्य परितः स्वाग्रतः
 कल्पितपूर्वादिक्तुर्दिक्षु आदित्यादीन् आग्नेय्यादिविदिक्षु उपादीश्यावाहयेत् । पूर्वे
 (पश्चिमे) ॐ आदित्याय नमः । दक्षिणे (उत्तरे) ॐ भानवे नमः । पश्चिमे (पूर्वे)
 ॐ भास्कराय नमः । उत्तरे (दक्षिणे) ॐ रवये नमः । तथैव कल्पिताग्नेय्यादि-
 क्रमेण विदिक्षु । आग्नेय्यां (वायव्यां) ॐ उपायै नमः । नैर्ऋत्यां (ईशान्यां)
 ॐ प्रज्ञायै नमः । वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ प्रभायै नमः । ईशान्यां (नैर्ऋत्यां)
 ॐ सन्ध्यायै नमः । एवं गायत्र्या विशेषार्धयन्त्रं सम्पूज्य । तत्र ॐ अस्त्राय फट् इति
 अस्त्रमंत्रक्षालितम् (त्रिपदीम्) आधारं ॐ मं यहिमण्डलाय दशकलात्मने भगवत्याः
 श्रीगायत्रीदेव्या विशेषार्धपात्राधाराय नम इति संस्थाप्य तदुपरि चर्हर्दशकलाः

पश्चिमादिप्रादक्षिण्येन पूजयेत् । ॐ यं धूम्राक्षिपे नमः । ॐ रं लम्बाक्षिपे नमः । ॐ लं
 क्षालिन्यै नमः । ॐ वं ज्वालिन्यै नमः । ॐ शं विस्फुलिङ्ग्यै नमः । ॐ यं
 श्रियै नमः । ॐ सं सुरूपायै नमः । ॐ हं कपिलायै नमः । ॐ ङं हव्यवा-
 हायै नमः । ॐ कं कंच्यवाहायै नमः । इति ब्रह्मेः कलाः सम्पूज्य तदुपरि । अत्राय
 क इति अस्त्रमंत्रेण क्षालितं विशेषार्घपात्रं ॐ अं सूर्यमण्डलाय द्वादशकलात्मने
 भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या विशेषार्घपात्राय नम इति संस्थाप्य । तदुपरि
 पश्चिमादिप्रादक्षिण्यक्रमेण सूर्यस्य द्वादश कलाः पूजयेत् ॥ ॐ कं भं
 तपिन्यै नमः । ॐ खं वं तापिन्यै नमः । ॐ गं फं धूम्रायै नमः । ॐ घं पं
 मरीच्यै नमः । ॐ ङं नं ज्वालिन्यै नमः । ॐ चं घं रुच्यै नमः । ॐ छं दं सुपुण्यायै
 नमः । ॐ जं थं भोगंदायै नमः । ॐ झं तं विश्वायै नमः । ॐ ञं णं बोधिन्यै
 नमः । ॐ टं हं धारिण्यै नमः । ॐ ठं डं क्षमायै नमः । इति सूर्यस्य द्वादश
 कलाः समस्यर्च्य । तस्मिन्पात्रे पात्रान्तरेण विलोममातृकया गायत्रीमूलमंत्रेण च
 जलं पूरयेत् । ॐ क्षं ङं हं सं पं शं वं लं रं यं मं भं घं फं पं नं धं दं थं तं णं
 हं ङं टं टं जं झं ञं चं छं घं गं सं कं अः आं औं ओं ऐं एं लृं लृं ऋं ॠं
 ङं सं ईं इं आं अं त् चा द चो प्र नः यो यो धि हि म धी स्य व दें गौं भ
 म्यणि रे व तुः वि स त् त स्वः वः भु भूः ॐ । इति शुद्धोदकेन विशेषार्घपात्रं
 सम्पूर्य । तस्मिञ्जले सोमस्य (चन्द्रस्य) षोडशकलाः पश्चिमादिप्रादक्षिण्येन
 गन्धाक्षतपुष्पैः सम्पूजयेत् । ॐ अं अमृतायै नमः । ॐ आं मानदायै नमः । ॐ इं
 पूषायै नमः । ॐ ईं तुष्टायै नमः । ॐ उं पुष्टायै नमः । ॐ ऊं रत्यै नमः । ॐ ऋं धृत्यै
 नमः । ॐ ॠं शशिन्यै नमः । ॐ एं चन्द्रिकायै नमः । ॐ ऐं कान्त्यै नमः ।
 ॐ एं ज्योत्स्नायै नमः । ॐ ऐं श्रियै नमः । ॐ ओं प्रीत्यै नमः । ॐ औं
 अद्भुतायै नमः । ॐ अं पूर्णायै नमः । ॐ अः पूर्णामृतायै नमः । इति चन्द्रस्य
 षोडशकलाः संपूज्य । ॐ अं सोममण्डलाय षोडशकलात्मने भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या
 विशेषार्घामृताय नम इति जलं सम्पूज्य ॥ तस्मिञ्जले भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः
 त्रिकोणपट्टकोणपृत्तचतुरस्रात्मकं यन्त्रं विभाव्य तस्मिन् श्रीगायत्रीयन्त्रदेवताः
 स्वाग्रतः कल्पितपूर्वादिक्रमेण पूजयेत् ॥ मध्ये चिन्दुं मूत्रमंत्रेण पूजयेत् ।
 त्रिकोणस्य पूर्वकोणे (पश्चिमे) ॐ श्रीगायत्रीदेव्यै नमः । नैऋत्यां
 (ईशान्यां) ॐ श्रीसावित्रीदेव्यै नमः । वायव्यां (आग्नेयां) ॐ श्रीसरस्वतीदेव्यै

नमः । ततः स्वाग्रतः कल्पिताग्नेय्यादिक्रमेण पट्कोणेपु पडङ्गानि पूजयेत् ।
 ॐ आग्नेय्यां (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्व्रह्मात्मने हृदयाय नमः ।
 ईशान्यां (नैर्ऋत्यां) ॐ वरोणिं विष्ण्वात्मने शिरसे स्वाहा । नैर्ऋत्यां (ईशान्यां)
 ॐ भर्गो देवस्य रुद्रात्मने शिखायै वषट् । वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ धीमहि ईश्व-
 रात्मने कवचाय हुम् । पुरः (पश्चिमे) ॐ धियो यो नः सदाशिवात्मने नेत्रत्रयाय वौषट् ।
 स्वाग्रतः कल्पितपूर्वादिचतुर्दिक्षु । पूर्वे (पश्चिमे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् ॥
 दक्षिणे (उत्तरे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । पश्चिमे (पूर्वे) ॐ प्रचोदयात्
 अस्त्राय फट् । उत्तरे (दक्षिणे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् ॥ एवं
 पडङ्गानि संपूज्य । पट्कोणस्य दिक्षु स्वाग्रतः कल्पितपूर्वादिक्रमेण चतुर
 आदित्यादिदेवान् पूजयेत् ॥ पूर्वे (पश्चिमे) ॐ आदित्याय नमः । दक्षिणे (उत्तरे)
 ॐ भानवे नमः । पश्चिमे (पूर्वे) ॐ भास्कराय नमः । उत्तरे (दक्षिणे) ॐ रवये नमः ।
 तत्रैव कल्पिताग्नेय्यादिक्रमेण विदिक्षु । आग्नेय्यां (वायव्यां) ॐ उपायै नमः । नैर्ऋत्यां
 (ईशान्यां) ॐ प्रज्ञायै नमः । वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ प्रभायै नमः । ईशान्यां
 (नैर्ऋत्यां) ॐ सन्ध्यायै नमः । एवं भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या यन्त्रं सम्पूज्य ।
 तस्मिन्विशेषार्घजले मूलेनावाहनादिमुद्रया भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीमावाहयेत् । भो
 गायत्रीदेवि त्वम् अस्मिन्विशेषार्घपात्रामृते आवाहिता भव । पुनर्मूलेन । भो भगवति
 श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्मिन्विशेषार्घपात्रामृते संस्थापिता भव । पुनर्मूलेन । भो
 भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्मिन्विशेषार्घपात्रामृते सन्निहिता भव । पुनर्मूलेन । भो
 भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्मिन्विशेषार्घपात्रामृते सन्निरुद्धा भव । पुनर्मूलेन ।
 भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि अस्मिन्विशेषार्घपात्रामृते सम्मुखीकृता भव । पुनर्मूलेन ।
 भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्मिन्विशेषार्घपात्रामृते पडङ्गेन सकलीकृता भव ।
 पुनर्मूलेन । भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्मिन्विशेषार्घपात्रामृते अवगुण्ठिता
 भव । पुनर्मूलेन । भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्मिन्विशेषार्घपात्रामृते अमृती-
 कृता भव । पुनर्मूलेन । भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्मिन्विशेषार्घपात्रामृते
 परमीकृता भव । इति आवाहनादिमुद्राः प्रदर्श्य । तज्जले ॐ “गंगे च यमुने चैव”

१ विसर्गोत्तान ऊर्ध्वाधोव्यापारितोऽङ्गलिः आवाहनी मुद्रा । २ तथाविधो न्युञ्जाङ्गलिः संस्थापिनी मुद्रा ।

३ सदृष्टयोर्मुंथोः अभिमुखयोगे सन्निधापिनी । ४ संवाग्निष्टिकामूलम् अन्तःप्रविष्टाहृष्टमिथःस्पृष्टनत्वा
 सत्तिरोधिनी । ५ सन्निधापिन्येव तिरःप्रयोजिता सम्मुखीकरणे ॥

६ सक्तीकरणं १७८ श्लोके टिप्पण्यम् (६) उक्तम् ॥

७ अयोमुखस्य दक्षवाममुष्टिद्वयस्य प्रसारिततर्जनीयोः स्वस्त्यभंगमारभ्य क्रमेण लक्ष्यं परितः प्रादक्षिण्यवामा-
 यतोभ्यां परिभ्रमणे भवत्युष्टनी ॥ ८ धेनुमुद्राऽऽशुतीकरणम् ॥ ९ परमीकरणमपि १७८ श्लोके टिप्पण्यम् (६) उक्तम् ॥

सूर्यमण्डलात्तीर्थान्यावाह्य । ततस्तज्जलं गालिनीमुद्रया निरीक्ष्य
 फट् इति अवगुण्ठ्य । धेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य । शङ्खमुद्रयाऽवष्टभ्य । योनिमुद्र-
 । ततस्तज्जलस्थितां भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीं गन्धपुष्पैः सम्पूज्य । अस्त्र-
 चक्रमुद्रया जलं संरक्ष्यामत्यमुद्रयाऽऽच्छाद्य । गायत्रीमूलमंत्रेणाष्टवारमभिमं-
 ॥३॥ ततस्तदक्षिणे (४) पाद्यपात्रस्थापनार्थं विन्दु-
 कं यन्त्रं विलिख्य । मध्ये विन्दौ भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीं मूल-
 सम्पूज्य । ततस्त्रिकोणे स्वाग्रतः कल्पितपूर्वादिक्रमेण त्रिकोणस्य पूर्वकोणे
) ॐ भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः । नैर्ऋत्यकोणे (ईशाने) ॐ भगवत्यै श्रीसा-
 नमः । वायव्यकोणे (आग्नेये) ॐ भगवत्यै श्रीसरस्वतीदेव्यै नमः । इति
 सम्पूज्य मूलमंत्रेण वृत्तं पूजयेत् । ततश्चतुरस्रे पडङ्गानि पूजयेत् । तद्यथा । स्वपु-
 रतः पूर्ववत्कल्पिताग्नेय्यादिक्रमेण पूजयेत् । आग्नेय्यां (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः
 स्वः तत्सवितुर्वरेण्यो भर्गो देवस्य धियो रमन्तु । धियो यो नः प्रचोदयात् । इशान्यां (नैर्ऋत्यां) ॐ घरेणियं
 शिष्यात्मने शिरसे स्वाहा । नैर्ऋत्यां (ईशान्यां) ॐ भर्गो देवस्य रुद्रात्मने
 शिष्यायै वषट् । वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ धीमहि ईश्वरात्मने कवचाय हुम् ।
 पुरः (पश्चिमे) ॐ धियो यो नः सदाशिवात्मने नेत्रत्रयाय वौषट् । ततः
 स्वाग्रतः कल्पितपूर्वादिचतुर्दिक्षु । पूर्वे (पश्चिमे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् ।
 दक्षिणे (उत्तरे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । पश्चिमे (पूर्वे) ॐ प्रचोदयात्
 अस्त्राय फट् । उत्तरे (दक्षिणे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् ॥ एवं यन्त्रे पड-
 ङ्गानि सम्पूज्य ॐ अस्त्राय फट् इति पाद्यपात्राधारं प्रक्षाल्य यन्त्रोपरि ॐ अग्नि-
 मण्डलाय दशकलात्मने भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः पाद्यपात्राधाराय नम इति
 पाद्यपात्राधारं संस्थाप्य गायत्र्या मूलमंत्रेणाधारं संपूज्य तदुपरि अस्त्राय फट्
 इति अस्त्रमंत्रेण क्षालितं पाद्यपात्रं ॐ अं सूर्यमण्डलाय द्वादशकलात्मने भग-
 वत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः पाद्यपात्राय नमः इति आधारे संस्थाप्य गायत्र्या
 मूलमंत्रेण पाद्यपात्रं संपूज्य तस्मिन्विलोममातृकया भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याश्च
 मूलमंत्रेण शुद्धजलं पूरयेत् ॥ ॐ हं हं सं पं शं वं लं रं यं मं अं वं फं पं नं घं दं
 धं तं पां ङं ङं ङं टं अं झं जं छं चं ङं घं गं खं कं अः अं औं ओं ऐं एं लृ लृ
 ऋं ऋं ऊं उं ईं ईं आं अं त् या द चो प्र नः यो चो धि हि म धी स्व व दे
 गौं भ यं णि रे व तुः विसृत्तस्वः वः भु भूः ॐ । ततः ॐ सोममण्डलाय षोड-
 शकलात्मने भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः पाद्यपात्रामृताय नम इति जलं सम्पूज्य ततः
 " ॐ गों च यमुने नैव गोदावरि सरस्वति ० " इति अङ्गुशमुद्रया सूर्यमण्डलात्तीर्था-

न्यावाह्य । गालिनीमुद्रया जलं निरीक्ष्य । मत्स्यमुद्रया आच्छाद्य । भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मूलमंत्रेण पाद्यपात्रजलम् अष्टवारमभिमंत्र्य धेनुमुद्रा योनिमुद्राश्च प्रदर्शयेत् । इति पाद्यपात्रविधिः ॥ ४ ॥ ततस्तद्वक्षिणे (५) अर्घपात्रस्थापनार्थं पूर्वं विन्दुत्रिकोणवृत्तचतुरस्रात्मकं यन्त्रं गन्धैर्विलिख्य शङ्खमुद्रया अवष्टभ्य । भगव श्रीगायत्रीदेवीं मूलमंत्रेण मध्ये विन्दौ सम्पूज्य त्रिकोणे स्वाग्रतः कल्पितपृथ्वादि क्रमेणाक्षतैः पूजयेत् ॥ पूर्वकोणे (पश्चिमे) ॐ श्रीगायत्रीदेव्यै नमः । नैर्ऋतकोणे (ईशान्या) ॐ श्रीसावित्रीदेव्यै नमः । वायव्यकोणे (आग्नेय्यां) श्रीऋष्वतीदेव्यै नमः । ततः श्रीगायत्रीदेव्या मूलमंत्रेण वृत्तं पूजयेत् । ततश्चतुरस्रपङ्क्तानि स्वपुरतः कल्पिताग्नेय्यादिक्रमेण पूजयेत् । तद्यथा । आग्नेय्या (वायव्या) ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यो भर्गो देवस्य धीमहि । ईशान्या (नैर्ऋत्या) वरेण्यं श्रीविष्ण्वात्मने शिरसे स्वाहा । नैर्ऋत्या (ईशान्या) ॐ भर्गो देवस्य श्रीरुद्रात्मने शिखायै वषट् । वायव्या (आग्नेय्या) ॐ धीमहि ईश्वरात्मने कवचाय हुम् । पुरः (पश्चिमे) ॐ धियो यो नः श्रीसदाशिवात्मने नेत्रत्रयाय वौषट् । ततः कल्पितचतुर्दिक्षु स्वाग्रतः पूर्वादिक्रमेण । पूर्वे (पश्चिमे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । दक्षिणे (उत्तरे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । पश्चिमे (पूर्वे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । उत्तरे (दक्षिणे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । एवं पङ्क्तानि सम्पूज्य ॥ ॐ अस्त्राय फट् इति आधारं प्रक्षाल्य यन्त्रोपरि ॐ मं अग्निमण्डलाय दशकलात्मने भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या अर्घपात्राधाराय नमः इति अर्घपात्राधारं संस्थाप्य । ततो गायत्र्या मूलमंत्रेणाधारं संपूज्य ततः अस्त्राय फट् इति अर्घपात्रं प्रक्षाल्य । ॐ अं सूर्यमण्डलाय द्वादशकलात्मने भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः अर्घपात्राय नमः इति आधारे अर्घपात्रं संस्थाप्य । गायत्रीमूलमंत्रेणार्घपात्रं सम्पूज्य तत्र विलोममातृकया भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याश्च मूलमंत्रेण शुद्धजलं पूरयेत् । तद्यथा । ॐ क्षं लं हं सं पं शं वं लं रं यं मं भ व फं पं नं धं दं थं तं णं ढं ङं ठं टं झं जं छं चं ङं घं गं खं कं अः अं औं औं ऐं एं लृं लृं ऋं ॠं ऊं एं ईं आं अं त् या द चो प्र नः यो यो धि हि म धी स्व व दे गौं भ यं णि रे व तु वि स त् त स्वः वः भु भूः ॐ ॥ ततः ॐ वं सोममण्डलाय षोडशकलात्मने भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या अर्घपात्रामृताय नम इति जलं सम्पूज्य । ततो जले “ॐ गङ्गे च यमुने चैव ०” इति अङ्कुशमुद्रया सूर्यमण्डलातीर्थान्यावाह्य गालिनीमुद्रया निरीक्ष्य । मत्स्यमुद्रया आच्छाद्य । भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः मूल-

श्रीगायत्रीदेव्या मूलमंत्रेणाष्टवारमभिमंत्रयेत् ॥ ततो धेनुमुद्रां योनिमुद्राञ्च प्रदर्शयेत् ॥ इति आचमनीयपात्रविधिः ॥ ६ ॥ ततस्तदक्षिणे (७) मधुपर्कपात्रस्थापनार्थं पूर्ववत् विन्दुत्रिकोणवृत्तचतुरस्रात्मकं यन्त्रं गन्धैर्विलिख्य । शङ्खमुद्रयाऽवष्टभ्य । भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीं मूलमंत्रेण मध्ये विन्दौ सम्पूज्य । त्रिकोणे स्वाग्रतः कल्पितपूर्वादिक्रमेणाक्षतैः पूजयेत् । पूर्वकोणे (पश्चिमे) ॐ भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः । नैर्ऋत्यकोणे (ईशान्यां) ॐ भगवत्यै श्रीसावित्रीदेव्यै नमः । वायव्यकोणे (आग्नेय्यां) ॐ भगवत्यै श्रीसरस्वतीदेव्यै नमः । ततो भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मूलमंत्रेण वृत्तं पूजयेत् ॥ ततश्चतुरस्रे षडङ्गानि स्वपुरतः कल्पिताग्नेय्यादिक्रमेण पूजयेत् । तद्यथा । आग्नेय्यां (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यः भर्गो देवस्य धियो नः प्रचोदयात् । ईशान्यां (नैर्ऋत्यां) ॐ वरेण्यं विष्णुवात्मने शिरसे स्वाहा । नैर्ऋत्यां (ईशान्यां) ॐ भर्गो देवस्य श्रीरुद्रात्मने शिखायै वषट् । वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ धीमहि ईश्वरात्मने कवचाय हुम् । पुरः (पश्चिमे) ॐ धियो यो नः प्रचोदयात् नेत्रत्रयाय वौषट् । ततः कल्पितपूर्वादिचतुर्दिक्षु स्वाग्रतः पूर्वादिक्रमेण । पूर्वे (पश्चिमे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । दक्षिणे (उत्तरे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । पश्चिमे (पूर्वे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । उत्तरे (दक्षिणे) ॐ प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । एवं षडङ्गानि सम्पूज्य । अस्त्राय फट् इति भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मधुपर्कपात्राधारं (त्रिपदीं) प्रक्षाल्य यन्त्रोपरि ॐ मं अग्निमण्डलाय दशकलात्मने भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मधुपर्कपात्राधाराय नम इति मधुपर्कपात्राधारं संस्थाप्य । गायत्रीमूलमंत्रेणाधारं सम्पूज्य । ॐ अस्त्राय फट् इति मधुपर्कपात्रं प्रक्षाल्य । ॐ अं सूर्यमण्डलाय द्वादशकलात्मने भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मधुपर्कपात्राय नम इति मधुपर्कपात्रम् आधारे प्रतिष्ठाप्य । भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मूलमंत्रेण मधुपर्कपात्रं सम्पूज्य । ततस्तत्र दधिघृतमधुनि एकीकृत्य प्रक्षिपेत् । इति मधुपर्कपात्रस्थापनविधिः ॥७॥ एवं सप्त पात्राणि संस्थाप्य । तत्र चतुर्थे पाद्यपात्रे श्यामाकटूर्वाञ्जविष्णुकान्तादीनि निःक्षिपेत् । पञ्चमे अर्घपात्रे दूर्वासर्षपतिलदर्भाग्रयवचन्दनादीनि निःक्षिपेत् । षष्ठे आचमनीय-

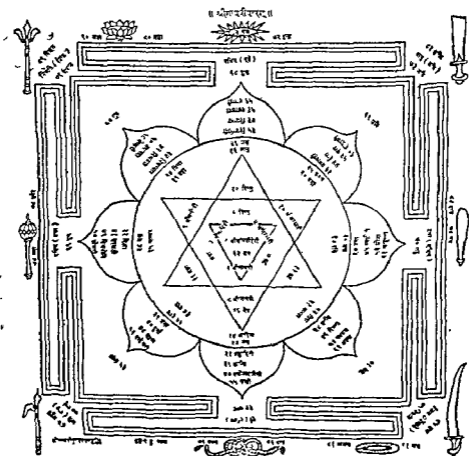
मध्यमानामिकाप्राणि वकीकृतानि संयोज्योभयोर्मियः कनिष्ठादुष्ठाप्राणा मियः संपन्थे गालिनीमुद्रा स्वात् ॥
 १ पाद्यं पादाभ्युजे द्यारवस्य हृदयागुना । एतच्छ्यामाकटूर्वाञ्जविष्णुकान्ताभिरीरितम् । महाकपिलपत्र-
 राश्रेऽपि । दूर्वा च विष्णुपत्नी च श्यामाकं पद्ममेव च । पाद्याङ्गानि च चत्वारि कथितानि समागतः ॥
 २ (अर्घपात्रे) अर्घ्यं दिशेत्ततो मूर्ध्नि दिशेत्तत्रेण देशितम् । गन्धपुष्पाद्यतयचतुश्यामविलसर्षपः । सङ्घैः
 सर्वदेवानामेतदर्घ्यमुदीरितम् ॥ सर्वदेवानामितिपदेन पाद्यामुक्त्वापि सर्वदेवेषु समानानि इत्यर्थं बोध्यः ॥
 इति धारदातिलके ॥

पात्रे जातिफललवङ्गकङ्कोलादीनि निःक्षिपेत् । सप्तमे मधुपर्कपात्रे दधिमधुघृतानि
निःक्षिपेत् । ततो विशोषार्घपात्रात्किञ्चिज्जलं पात्रान्तरेणादाय सर्वेषु पात्रेषु किञ्चि-
त्केञ्चिन्निक्षिप्य गन्धाक्षतपुष्पाप्यपि प्रक्षिप्य भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मूलम-
न्त्रेण अष्टवारं प्रतिपात्रं पात्रजलम् अभिमन्त्रयेत् । तथैवान्यान्यपि पूजोपयोगीनि
ग्रन्थोद्धर्तनहरिद्राप्रभृतीनि पूजोपकरणानि स्वसमीपेऽवस्थाप्य भगवत्याः श्रीगा-
यत्रीदेव्याः पूजामारभेत ॥

पूर्वं पात्रान्तरेण विशोषार्घपात्रामृतात् किञ्चिज्जलं गृहीत्वा स्वात्मानं पूजो-
पकरणादीनि प्रोक्षयेत् ॥ ततः स्वशरीरं तेजोमयं भगवतीश्रीगायत्रीदेव्यात्मकं
(तत्स्वरूपसदृशं) विभाव्य गायत्रीमूलमन्त्रेण गन्धाक्षतपुष्पैः स्वहृदि आत्मानं (तां)
सम्पूज्य निवर्तितदेवतावाहनपूजनस्य सर्वतोभद्रमण्डलस्य मध्यभागे गायत्र्याः
स्थापनार्थं बृहत्कलशं कलशविधिना स्थापयित्वा तदुपरि तण्डुलपूरितं ताम्रादि पूर्ण-
पात्रं निधाय तस्योपरि पीठपूजां कुर्यात् ॥ पीठस्य मध्ये । ॐ मं मण्डूकाय नमः । ॐ
कां कालाग्निरुद्राय नमः । ॐ मूं मूलप्रकृत्यै नमः । ॐ आं आधारशक्तये नमः । ॐ कूं
कूर्माय नमः । ॐ अं अनन्ताय नमः । ॐ वं वराहाय नमः । ॐ धं धरिण्यै नमः ।
ॐ सुं सुधासिन्धवे नमः । ॐ रं रत्नद्वीपाय नमः । ॐ कं कल्पवृक्षाय नमः । ॐ स्वं
स्वर्णवेदिकायै नमः । ॐ रं रत्नसिंहासनाय नमः ॥ आग्नेय्याम् । ॐ धं धर्माय नमः ।
नैर्ऋत्याम् । ॐ ज्ञां ज्ञानाय नमः । वायव्याम् । ॐ धैं वैराग्याय नमः । ईशान्याम् ।
ॐ ऐं ऐश्वर्याय नमः । पूर्वे । अं अधर्माय नमः । दक्षिणे । अं अज्ञानाय नमः ।
पश्चिमे । अं अवैराग्याय नमः । उत्तरे । अं अनैश्वर्याय नमः । अतः परं पुनर्मध्ये
ॐ अं अनन्ताय नमः । स्वाग्रतः कल्पिताग्नेय्यादिक्रमेण । आग्नेय्यां (वायव्यां)
ॐ अं अम्बुजाय नमः । ईशान्यां (नैर्ऋत्यां) ॐ आं आनन्दकन्दाय नमः ।
नैर्ऋत्यां (ईशान्यां) ॐ सं संविज्ञालाय नमः । वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ सं सर्वतत्त्वा-
त्मकपद्माय नमः । ॐ प्रं प्रकृतिमयपत्रेभ्यो नमः । ॐ विं विकारमयकेसरेभ्यो नमः ।
ॐ पं पञ्चादाहर्णवीजाढ्यकर्णिकायै नमः । ॐ अं द्वादशकलात्मने सूर्यमण्डलाय
नमः । ॐ उं षोडशकलात्मने सोममण्डलाय नमः । ॐ मं दशकलात्मने वह्निमण्डलाय
नमः । ॐ सं सत्त्वाय नमः । ॐ रं रजसे नमः । ॐ तं तमसे नमः । ॐ आं आत्मने
नमः । ॐ अं अन्तरात्मने नमः । ॐ पं परमात्मने नमः । ॐ ह्रीं ज्ञानात्मने नमः । ॐ म्यां

१ सुधामन्त्रेण वदने दयादायननीयकम् । जातीलवङ्गकङ्कोलैस्त्वण्डुकं ताम्रवेदिभिः ॥ महाकपिलपत्रात्रे ।
२ रं रजसे नमः । तथैव गर्गसहितायाम् । तथायमनपात्रे तु दयाजातीफलं मुने । लवङ्गमपि
कङ्कोलं शक्तमाचमनीयकम् ॥

सायातच्चाय नमः । ॐ कं कलातच्चाय नमः । ॐ विं विद्यातच्चाय नमः । ॐ पं परत-
 च्चाय नमः । पीठस्य पूर्वाद्यष्टदलेषु । पूर्वे (पश्चिमे) ॐ रां दीप्त्यै नमः । आग्नेय्यां
 (वायव्यां) ॐ रीं सूक्ष्मायै नमः । दक्षिणे (उत्तरे) ॐ रुं जयायै नमः । नैर्ऋत्यां
 (ईशान्यां) ॐ रं भद्रायै नमः । पश्चिमे (पूर्वे) ॐ रै विभूतयै नमः । वायव्यां
 (आग्नेय्यां) ॐ रों विमलायै नमः । उत्तरे (दक्षिणे) ॐ रौ अमोघायै नमः । ईशान्यां
 (नैर्ऋत्यां) ॐ रं विद्युतायै नमः । मध्ये ॐ रः सर्वतोमुख्यै नमः । पुनर्मध्ये भगव-
 त्याः श्रीगायत्रीदेव्याः ॐ ब्रह्मविष्णुरुद्रात्मकविम्बाय सौरपोठाय नमः । इति पीठं
 सम्पूज्य । ततः कलशस्य मध्यभागे विन्दुत्रिकोणपट्टकोणवृत्ताष्टपत्रचतुर्द्वारोपेतं
 भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः सौवर्णं राजतं ताम्रमयं वा यन्त्रं स्वसन्मुखत्रिकोणाग्रं
 पात्रे निधाय यन्त्रप्रतिष्ठां कुर्यात् ।

हस्ते जलमादाय ॥ देशकालौ सङ्कीर्त्य मया प्रारब्धस्य समग्रहमलगायत्रीपुराण-
 णकर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थम् अस्या भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या यन्त्रस्य प्रतिष्ठां

शीष्ये । इति सङ्कल्पं विधाय । एकसिन्धात्रे पञ्चगव्यं कुर्यात् । ॐ तत्सवितु० इति
 षण्त्रीमन्त्रेण गोमूत्रम् ॥ ॐ गन्धद्वाराम् ० इति मन्त्रेण गोमयम् ॥ ॐ आप्यायस्व ० इति
 मन्त्रेण क्षीरम् ॥ ॐ दधिक्रावणो ० इति मन्त्रेण दधि । ॐ तेजोसि शुक्रमस्य ० इति मन्त्रेण
 जलम् ॥ ॐ देवस्य त्वा ० इति मन्त्रेण कुशोदकम् । हाँ इति बीजं पठन् यज्ञकाष्ठेना-
 कोक्ष्य । तस्मिन् पञ्चगव्ये प्रणयेन यन्त्रं निधाय । पुनर्वहिर्निष्कास्य मिश्रितेन पञ्च-
 गव्येन पृथक् पृथक् वा दुग्धदधिघृतमधुशर्कराभिश्च तं संस्त्राप्य धूपयेत् । ततः
 कुशोदकेन स्त्रापयित्वा धौतेन वाससा परिमृज्य पीठोपरि मध्ये स्थापयित्वा कुशाग्रैः
 सशन् यन्त्रगायत्रीं पठेत् । ॐ यन्त्रराजाय विद्महे महायन्त्राय धीमहि । तन्नो
 यन्त्रः प्रचोदयात् । इति यन्त्रगायत्रीम् अष्टोत्तरशतवारमावृत्त्य तत्र यन्त्रदेवता
 आवाहयेत् ॥ हस्तेऽक्षतान् गृहीत्वा प्रथमं मध्यचिन्दौ आदित्यस्वरूपायै श्रीगाय-
 त्रीदेव्यै नमः आदित्यस्वरूपां श्रीगायत्रीदेवीम् आवा० स्थाप० ॥ १ ॥ इत्यावाह्य । स्वा-
 मतः कल्पितपूर्वाधिक्रमेण । पूर्वे (पश्चिमे) त्रिकोणाग्रभागे । ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै
 श्रीगायत्रीदेव्यै नमः श्रीगायत्रीदेवीम् आवाहयामि स्थापयामि ॥ २ ॥ त्रिकोणस्य
 नैर्ऋत्यकोणे (ईशान्यां) । ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीसावित्रीदेव्यै नमः श्री-
 सावित्रीदेवीम् आवा० स्थाप० ॥ ३ ॥ त्रिकोणस्य वायव्यकोणे (आग्नेय्यां) । ॐ भूर्भुवः
 स्वः भगवत्यै श्रीसरस्वतीदेव्यै नमः श्रीसरस्वतीदेवीम् आवा० स्थापयामि ॥ ४ ॥
 ततस्त्रिकोणस्यान्तरालेषु (वहिः) । आग्नेय्यां (वायव्यां) । ॐ भूर्भुवः स्वः
 ऋषणे नमः ब्रह्माणम् आवा० स्थाप० ॥ ५ ॥ पश्चिमे (पूर्वे) । ॐ भूर्भुवः स्वः विष्णवे
 नमः विष्णुम् आवा० स्थाप० ॥ ६ ॥ ईशान्यां (नैर्ऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः रुद्राय नमः
 रुद्रम् आवा० स्थाप० ॥ ७ ॥ ततः पद्मकोणेऽपि स्वाग्रतः पूर्वनैर्ऋत्यवायव्यकोणेषु ।
 पया पद्मकोणस्य पूर्वे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीगायत्रीदेव्यै नमः श्रीगायत्री-
 देवीम् आवा० स्थाप० ॥ ८ ॥ पद्मकोणस्य नैर्ऋत्यकोणे (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः
 श्रीसावित्रीदेव्यै नमः श्रीसावित्रीदेवीम् आवा० स्थाप० ॥ ९ ॥ पद्मकोणस्य वायव्य-
 कोणे (आग्नेय्यां) । ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसरस्वतीदेव्यै नमः श्रीसरस्वतीदेवीम् आवा०

१ अथान्तरे-पद्मकोणत्रिषु प्राह सावित्री गायत्री च नैर्ऋते । वायुघ्नेषु सरस्वत्यै आग्नेये ऋषणे नमः ।
 एतेनै विष्णवेऽग्नेये रुद्राय प्रथमाहतिः ॥ चारदाविलके तु-नोनेषु त्रिषु स्वरूपा मन्त्राणाः चक्षुषो बहिः ॥
 मय शोचयन्त व्यासनामो घ्नेषु इति पदस्य अन्वित्तोत्राणोपिल्लयैः इतः । तथैव पुनः कोणेषु त्रिषु इति
 पदमुपमस्य त्रिर्नैर्ऋत्यवायव्यकोणेषु इतः । अत्र ब्रह्मणोनामावाहनं पूर्वमुक्तं तथापि टीकायां "विष्-
 णुः प्रथमं नमस्त्वं" इत्यावाहोत्पद्मकोणस्याग्नेय्यादीनामावाहनं स्वर्षेव ब्रह्मणोनामावाहनमस्मिन्ः श्रीहृत्नाम् ।
 तैव त्रिषु नैर्ऋत्यानां एव वरदेव्याः पद्मघ्नेने कथं पुनः पूजना इत्यपि नो चक्षुषं चारदाविल्लयैः तथैव
 त्रिषु नैर्ऋत्यानां एव वरदेव्याः पद्मघ्नेने कथं पुनः पूजना इत्यपि नो चक्षुषं चारदाविल्लयैः तथैव
 त्रिषु नैर्ऋत्यानां एव वरदेव्याः पद्मघ्नेने कथं पुनः पूजना इत्यपि नो चक्षुषं चारदाविल्लयैः तथैव
 त्रिषु नैर्ऋत्यानां एव वरदेव्याः पद्मघ्नेने कथं पुनः पूजना इत्यपि नो चक्षुषं चारदाविल्लयैः तथैव

स्थाप० ॥१०॥ पट्कोणस्याग्नेयकोणे (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मणे नमः ब्रह्माणम्
 आवा० स्था० ॥११॥ पट्कोणस्य पश्चिमकोणे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः विष्णवे नमः वि-
 ष्णुम् आवा० स्था० ॥१२॥ पट्कोणस्येदृशान्तकोणे (नैर्ऋत्याम्) ॐ भूर्भुवः स्वः रुद्राय
 नमः रुद्रम् आवा० स्थाप० ॥१३॥ ततः पट्कोणस्य परितः स्वाग्रतः कल्पितपूर्वादि-
 क्रमेण चतुर्दिक्षु आदित्यादींश्चतुरो देवान् स्थापयेत् ॥ पूर्वे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 आदित्याय नमः आदित्यम् आवा० स्थाप० ॥१४॥ दक्षिणे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः
 स्वः भास्कराय नमः भास्करम् आवा० स्थाप० ॥१५॥ पश्चिमे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः
 स्वः भानवे नमः भानुम् आवा० स्थाप० ॥१६॥ उत्तरे (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 रवये नमः रविम् आवा० स्थाप० ॥१७॥ ततः पट्कोणस्य परितः कल्पिताग्नेयादि-
 क्रमेण विदिक्षु चतस्रः उपादिदेवीः स्थापयेत् ॥ आग्नेय्यां (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः
 स्वः उपायै नमः उपाम् आवा० स्थाप० ॥१८॥ ईशान्यां (नैर्ऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः
 प्रज्ञायै नमः प्रज्ञाम् आवा० स्थाप० ॥१९॥ नैर्ऋत्यां (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः
 प्रभायै नमः प्रभाम् आवा० स्थाप० ॥२०॥ वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः
 सन्ध्यायै नमः सन्ध्याम् आवा० स्थाप० ॥२१॥ ततः पट्कोणस्य कोणेषु परितः
 कल्पिताग्नेयादिक्रमेण षडङ्गानि स्थापयेत् ॥ आग्नेय्यां (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः
 तत्सवितुर्व्रहात्मने हृदयाय नमः हृदयम् आवा० स्थाप० ॥ २२ ॥ ईशान्यां
 (नैर्ऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः वरेणियं विष्ण्वात्मने शिरसे नमः शिरः आवा० स्थाप०
 ॥ २३ ॥ नैर्ऋत्यां (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः भर्गो देवस्य धीमहि रुद्रात्मने
 शिखायै नमः शिखाम् आवा० स्थाप० ॥२४॥ वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः
 धीमहि ईश्वरात्मने कवचाय नमः कवचम् आवा० स्थाप० ॥२५॥ पुरः । ॐ भूर्भुवः
 स्वः धियो यो नः सदाशिव्वात्मने नेत्रत्रयाय नमः नेत्रत्रयम् आवा० स्थाप० ॥२६॥
 ततः कल्पितपूर्वादिक्रमेण चतुर्दिक्षु प्रादक्षिण्येन । पूर्वे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः प्रचो-
 दयात् अस्त्राय नमः अस्त्रम् आवा० स्थाप० ॥२७॥ दक्षिणे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 प्रचोदयात् अस्त्राय नमः अस्त्रम् आवा० स्थाप० ॥२८॥ पश्चिमे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 प्रचोदयात् अस्त्राय नमः अस्त्रम् आवा० स्थाप० ॥२९॥ उत्तरे (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 प्रचोदयात् अस्त्राय नमः अस्त्रम् आवा० स्थाप० ॥३०॥ एवं षडङ्गानि स्थापयित्वा
 अष्टपत्रेषु कल्पितपूर्वादिक्रमेण प्रेहादिन्यादीरष्टौ देवीः स्थापयित्वा पुनर्द्विवारं तत्रै-

१ शारदाविलम्बे—एकविंशतिपट्टे—ततः षडङ्गान्वयभ्यन्तरे केसरेषु यथाविधि ॥ २३ ॥ प्रेहादिनी प्रमां
 पश्चात्कर्त्ता विश्वंभरा पुनः । विशालिनीप्रभावती जया शान्ति यज्ञेषुन . २४ ॥ कान्ति दुर्गाशरत्नौ
 विश्वेशा ततः परम् । विशालाश्रितामार्गशा व्यापिनी विमला यज्ञे ॥ २५ ॥ तमो पदारिणीं सूक्ष्मां विद्य-

बाह्यौ अष्टौ पूर्वतः प्रादक्षिण्येनैवं चतुर्विंशतिदेवीः स्थापयेत्। यथा पूर्वपत्रे (पश्चिमे) ॐ
 भूर्भुवः स्वः प्रहादिन्यै नमः प्रहादिनीम् आवा० स्थाप० ॥३१॥ आग्नेयपत्रे (वायव्यां)
 ॐ भूर्भुवः स्वः प्रभायै नमः प्रभाम् आवा० स्थाप० ॥३२॥ दक्षिणपत्रे (उत्तरे)
 ॐ भूर्भुवः स्वः नित्यायै नमः नित्याम् आवा० स्थाप० ॥३३॥ नैऋत्यपत्रे (ईशान्यां)
 ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वम्भरायै नमः विश्वम्भराम् आवा० स्थाप० ॥३४॥ पश्चिमपत्रे
 (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः विशालायै नमः विशालाम् आवा० स्थाप० ॥३५॥ वायव्यपत्रे
 (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः प्रभावत्यै नमः प्रभावतीम् आवा० स्थाप० ॥३६॥
 उत्तरपत्रे (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः जयायै नमः जयाम् आवा० स्थाप० ॥३७॥
 ईशानपत्रे (नैऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः शान्त्यै नमः शान्तिम् आवा० स्थाप० ॥३८॥
 एवम् अष्टौ देवीः स्थापयित्वा पुनः कल्पितपूर्वादिक्रमेणाष्टदेवीः स्थापयेत्। पूर्वपत्रे
 (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः कान्त्यै नमः कान्तिम् आवा० स्थाप० ॥३९॥
 आग्नेयपत्रे (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः दुर्गायै नमः दुर्गाम् आवा० स्थाप०
 ॥४०॥ दक्षिणपत्रे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः सरस्वत्यै नमः सरस्वतीम्
 आवा० स्थाप० ॥४१॥ नैऋत्यपत्रे (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वरूपायै
 नमः विश्वरूपाम् आवा० स्थाप० ॥४२॥ पश्चिमपत्रे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः
 स्वः विशालायै नमः विशालाम् आवा० स्थाप० ॥४३॥ वायव्यपत्रे (आग्नेय्यां)
 ॐ भूर्भुवः स्वः ईशायै नमः ईशाम् आवा० स्थाप० ॥४४॥ उत्तरपत्रे (दक्षिणे)
 ॐ भूर्भुवः स्वः व्यापिन्यै नमः व्यापिनीम् आवा० स्थाप० ॥४५॥ ईशानपत्रे
 (नैऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः विमलायै नमः विमलाम् आवा० स्थाप० ॥४६॥
 पुनरपि अष्टदले कल्पितपूर्वादिक्रमेण प्रादक्षिण्येनाष्टौ देवीः स्थापयेत् ॥ पूर्वपत्रे
 (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः तमोपहारिण्यै नमः तमोपहारिणीम् आवा० स्थाप०
 ॥४७॥ आग्नेयपत्रे (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः सूक्ष्मायै नमः सूक्ष्माम् आवा० स्थाप०
 ॥४८॥ दक्षिणपत्रे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वयोन्यै नमः विश्वयोनिम् आवा०
 स्थाप० ॥४९॥ नैऋत्यपत्रे (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः जयायै नमः जयाम् आवा०
 स्थाप० ॥५०॥ पश्चिमपत्रे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः पद्मालयायै नमः पद्मालयाम् आवा०
 स्थाप० ॥५१॥ वायव्यपत्रे (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः परायै नमः पराम् आवा० स्थाप०
 ॥५२॥ उत्तरपत्रे (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः शोभायै नमः शोभाम् आवा० स्थाप० ॥५३॥
 ईशानपत्रे (नैऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः पद्मरूपायै नमः पद्मरूपाम् आवा० स्थाप० ॥५४॥

स्थाप० ॥१०॥ पट्कोणस्याग्नेयकोणे (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मणे नमः ब्रह्माणम्
 आवा० स्था० ॥११॥ पट्कोणस्य पश्चिमकोणे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः विष्णवे नमः वि-
 ष्णुम् आवा० स्था० ॥१२॥ पट्कोणस्येदृशानकोणे (नैऋत्याम्) ॐ भूर्भुवः स्वः रुद्राय
 नमः रुद्रम् आवा० स्थाप० ॥१३॥ ततः पट्कोणस्य परितः स्वाग्रतः कल्पितपूर्वादि-
 क्रमेण चतुर्दिक्षु आदित्यादींश्चतुरो देवान् स्थापयेत् ॥ पूर्वे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 आदित्याय नमः आदित्यम् आवा० स्थाप० ॥१४॥ दक्षिणे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः
 स्वः भास्कराय नमः भास्करम् आवा० स्थाप० ॥१५॥ पश्चिमे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः
 स्वः भानवे नमः भानुम् आवा० स्थाप० ॥१६॥ उत्तरे (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 रवये नमः रविम् आवा० स्थाप० ॥१७॥ ततः पट्कोणस्य परितः कल्पिताग्नेय्यादि-
 क्रमेण विदिक्षु चतस्रः उपादिदेवीः स्थापयेत् ॥ आग्नेय्यां (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः
 स्वः उपायै नमः उपाम् आवा० स्थाप० ॥१८॥ ईशान्यां (नैऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः
 प्रज्ञायै नमः प्रज्ञाम् आवा० स्थाप० ॥१९॥ नैऋत्यां (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः
 प्रभायै नमः प्रभाम् आवा० स्थाप० ॥२०॥ वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः
 सन्ध्यायै नमः सन्ध्याम् आवा० स्थाप० ॥२१॥ ततः पट्कोणस्य कोणेषु परितः
 कल्पिताग्नेय्यादिक्रमेण षडङ्गानि स्थापयेत् ॥ आग्नेय्यां (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः
 तत्सवितुर्वरेण्यो भर्गो देवस्य धीमहि रुद्रात्मने
 (नैऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः वरेणियं विष्णवात्मने शिरसे नमः शिरः आवा० स्थाप०
 ॥ २३ ॥ नैऋत्यां (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः भर्गो देवस्य धीमहि रुद्रात्मने
 शिखायै नमः शिखाम् आवा० स्थाप० ॥२४॥ वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः
 धीमहि ईश्वरात्मने कवचाय नमः कवचम् आवा० स्थाप० ॥२५॥ पुरः । ॐ भूर्भुवः
 स्वः धियो यो नः सदाश्चिवात्मने नेत्रत्रयाय नमः नेत्रत्रयम् आवा० स्थाप० ॥२६॥
 ततः कल्पितपूर्वादिक्रमेण चतुर्दिक्षु प्रादक्षिण्येन । पूर्वे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः प्रचो-
 दयात् अस्त्राय नमः अस्त्रम् आवा० स्थाप० ॥२७॥ दक्षिणे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 प्रचोदयात् अस्त्राय नमः अस्त्रम् आवा० स्थाप० ॥२८॥ पश्चिमे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 प्रचोदयात् अस्त्राय नमः अस्त्रम् आवा० स्थाप० ॥२९॥ उत्तरे (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 प्रचोदयात् अस्त्राय नमः अस्त्रम् आवा० स्थाप० ॥३०॥ एवं षडङ्गानि स्थापयित्वा
 अष्टपत्रेषु कल्पितपूर्वादिक्रमेण ब्रह्मादिन्यादीरष्टौ देवीः स्थापयित्वा पुनर्द्विवारं तत्रै-

१ शारदात्रिलोक—एकविंशतिपटले—ततः षडङ्गान्यभ्यर्चत केसरपु गणपतिभिः ॥ २३ ॥ प्रह्लादिनीं प्रभो
 पद्याशिर्यां विश्वमरा पुन । विशाखिनीममावती जया शान्ति यजेत्पुन ॥ २४ ॥ कान्ति दुर्गोत्तरलौ
 विश्वरूपा तत परम् । विशाखसङ्गिताम्यां व्यापिनीं विमला यजेत् ॥ २५ ॥ तमो पदार्थिणीं सुहृदा
 विष्णु

वाद्यौ अष्टौ पूर्वतः प्रादक्षिण्येनैवं चतुर्विंशतिदेवीः स्थापयेत्। यथा पूर्वपत्रे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः प्रहादिन्यै नमः प्रहादिनीम् आवा० स्थाप० ॥३१॥ आग्नेयपत्रे (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः प्रभायै नमः प्रभाम् आवा० स्थाप० ॥३२॥ दक्षिणपत्रे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः नित्यायै नमः नित्याम् आवा० स्थाप० ॥३३॥ नैर्ऋत्यपत्रे (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वम्भरायै नमः विश्वम्भराम् आवा० स्थाप० ॥३४॥ पश्चिमपत्रे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः विशालायै नमः विशालाम् आवा० स्थाप० ॥३५॥ वायव्यपत्रे (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः प्रभावत्यै नमः प्रभावतीम् आवा० स्थाप० ॥३६॥ उत्तरपत्रे (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः जयायै नमः जयाम् आवा० स्थाप० ॥३७॥ ईशानपत्रे (नैर्ऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः शान्त्यै नमः शान्तिम् आवा० स्थाप० ॥३८॥ एवम् अष्टौ देवीः स्थापयित्वा पुनः कल्पितपूर्वादिक्रमेणाष्टदेवीः स्थापयेत्। पूर्वपत्रे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः कान्त्यै नमः कान्तिम् आवा० स्थाप० ॥३९॥ आग्नेयपत्रे (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः दुर्गायै नमः दुर्गाम् आवा० स्थाप० ॥४०॥ दक्षिणपत्रे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः सरस्वत्यै नमः सरस्वतीम् आवा० स्थाप० ॥४१॥ नैर्ऋत्यपत्रे (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वरूपायै नमः विश्वरूपाम् आवा० स्थाप० ॥४२॥ पश्चिमपत्रे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः विशालायै नमः विशालाम् आवा० स्थाप० ॥४३॥ वायव्यपत्रे (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः ईशायै नमः ईशाम् आवा० स्थाप० ॥४४॥ उत्तरपत्रे (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः व्यापिन्यै नमः व्यापिनीम् आवा० स्थाप० ॥४५॥ ईशानपत्रे (नैर्ऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः विमलायै नमः विमलाम् आवा० स्थाप० ॥४६॥ पुनरपि अष्टदले कल्पितपूर्वादिक्रमेण प्रादक्षिण्येनाष्टौ देवीः स्थापयेत् ॥ पूर्वपत्रे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः तमोपहारिण्यै नमः तमोपहारिणीम् आवा० स्थाप० ॥४७॥ आग्नेयपत्रे (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः सूक्ष्मायै नमः सूक्ष्माम् आवा० स्थाप० ॥४८॥ दक्षिणपत्रे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वयोन्यै नमः विश्वयोनिम् आवा० स्थाप० ॥४९॥ नैर्ऋत्यपत्रे (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः जयायै नमः जयाम् आवा० स्थाप० ॥५०॥ पश्चिमपत्रे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः पद्मालयायै नमः पद्मालयामावा० स्थाप० ॥५१॥ वायव्यपत्रे (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः परायै नमः पराम् आवा० स्थाप० ॥५२॥ उत्तरपत्रे (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः शोभायै नमः शोभाम् आवा० स्थाप० ॥५३॥ ईशानपत्रे (नैर्ऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः पद्मरूपायै नमः पद्मरूपाम् आवा० स्थाप० ॥५४॥

पुनस्तत्रैवाष्टदले पूर्ववत् ब्राह्म्यादीः स्थापयेत् ॥ पूर्वपत्रे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः ब्राह्म्यै
 नमः ब्राह्मीम् आवा० स्थाप० ॥ ५५ ॥ आग्नेयपत्रे (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः माहेश्वर्यै
 नमः माहेश्वरीम् आवा० स्थाप० ॥ ५६ ॥ दक्षिणपत्रे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 कौमार्यै नमः कौमारीम् आवा० स्थाप० ॥ ५७ ॥ नैर्ऋत्यपत्रे (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः
 वैष्णव्यै नमः वैष्णवीम् आवा० स्थाप० ॥ ५८ ॥ पश्चिमपत्रे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 वाराह्यै नमः वाराहीम् आवा० स्थाप० ॥ ५९ ॥ वायव्यपत्रे (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः
 इन्द्राण्यै नमः इन्द्राणीम् आवा० स्थाप० ॥ ६० ॥ उत्तरपत्रे (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 चामुण्डायै नमः चामुण्डाम् आवा० स्थाप० ॥ ६१ ॥ ईशानपत्रे (नैर्ऋत्यां)
 ॐ भूर्भुवः स्वः अरुणायै नमः अरुणाम् आवा० स्थाप० ॥ ६२ ॥ ततोऽष्टपत्रस्य मध्ये
 बाह्ये च कल्पितपूर्वादिविधु प्रादक्षिण्येन ग्रहान् स्थापयेत् । मध्ये । ॐ भूर्भुवः स्वः
 सूर्याय नमः सूर्यम् आवा० स्थाप० ॥ ६३ ॥ पूर्वे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः सोमाय
 नमः सोमम् आवा० स्थाप० ॥ ६४ ॥ आग्नेय्यां (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः भौमाय
 नमः भौमम् आवा० स्थाप० ॥ ६५ ॥ दक्षिणे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः बुधाय
 नमः बुधम् आवा० स्थाप० ॥ ६६ ॥ नैर्ऋत्यां (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः गुरवे नमः
 गुरुम् आवा० स्थाप० ॥ ६७ ॥ पश्चिमे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः शुक्राय नमः शुक्रम्
 आवा० स्थाप० ॥ ६८ ॥ वायव्याम् (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः शनैश्वराय नमः
 शनैश्वरम् आवा० स्थाप० ॥ ६९ ॥ उत्तरे (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः राहवे नमः राहुम्
 आवा० स्थाप० ॥ ७० ॥ ईशान्यां (नैर्ऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः केतवे नमः केतुम् आवा०
 स्थाप० ॥ ७१ ॥ ततः इन्द्रादीन्दशदिक्पालान् प्रसिद्धपूर्वादिक्रमेण प्रादक्षिण्येन स्वस्व-
 दिक्षु स्थापयेत् ॥ प्रसिद्धपूर्वस्याम् । ॐ भूर्भुवः स्वः इन्द्राय नमः इन्द्रम् आवा० स्थाप०
 ॥ ७२ ॥ आग्नेय्याम् । ॐ भूर्भुवः स्वः अग्नेये नमः अग्निम् आ० स्थाप० ॥ ७३ ॥ दक्षिणस्याम् ।
 ॐ भूर्भुवः स्वः यमाय नमः यमम् आ० स्थाप० ॥ ७४ ॥ नैर्ऋत्याम् । ॐ भूर्भुवः स्वः निर्ऋ-
 तये नमः निर्ऋतिम् आवा० स्थाप० ॥ ७५ ॥ पश्चिमायाम् । ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय

१ शारदातिलके-ब्राह्म्याद्याः साधना बाह्ये पूजयेत्प्रोक्तलक्षणाः । अस्य व्याख्यायां प्रोक्तलक्षणा इत्यस्य पठ्य
 पठनेचाः पूज्या इति ऋषितम् ॥ तथैव पठ्यपठ्ये । ब्राह्मी माहेश्वरी भूयः कौमारी वैष्णवी तथा । वाराह-
 नन्दैन्द्राणी चामुण्डा चतुर्णां तथा ॥ अष्टमी स्वान्महालक्ष्मीः प्रोक्ताः स्तुतिश्चमातरः । परमं गायत्र्या यत्र-
 देवतायादने महात्म्याः स्थाने अरुणया आवाहनं धार्यम् इति विदोषः । यत्राचार्यास्तु 'तत्राहणादधिक्यं पूज्या'
 इत्यप्याहुः । इत्यपि शारदातिलके ॥

२ शारदातिलके एकविंशतिपठ्ये-ततोऽर्धयेद् ग्रहान्याग्रे शम्भरीनायुषेः सह ।

३ इन्द्रादींश्च स्वस्वदिक्षु । इन्द्रादिक्पालान् स्वस्वदिक्षु समर्चयेत् ॥ इन्द्रेणानयोर्मध्ये प्रधानं निर्ऋति-
 वरुणयोर्मध्येऽनन्तम् ब्रह्मण्यन्वधदितायाम्-विधिमेवरे सिन्धुं नैर्ऋती ॥

नमः वरुणम् आवा० स्थाप० ॥७६॥ वायव्याम् । ॐ भूर्भुवः स्वः वायवे नमः वायुम्
 आवा० स्थाप० ॥७७॥ उत्तरस्याम् । ॐ भूर्भुवः स्वः कुबेराय नमः । कुबेरम्
 आवा० स्थाप० ॥ ७८ ॥ ईशान्याम् । ॐ भूर्भुवः स्वः ईशानाय नमः । ईशानम्
 आवा० स्थाप० ॥७९॥ पूर्वशानयोर्मध्ये ऊर्ध्वायाम् । ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मणे नमः ब्रह्मा-
 णम् आवा० स्थाप० ॥ ८० ॥ निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये अधः । ॐ भूर्भुवः स्वः अन-
 न्ताय नमः अनन्तम् आवा० स्थाप० ॥ ८१ ॥ ततः प्रसिद्धपूर्वाद्यष्टदिक्षु ।
 पूर्वस्याम् । ॐ भूर्भुवः स्वः वज्राय नमः वज्रम् आवा० स्थाप० ॥८२॥ आग्नेय्याम् ।
 ॐ भूर्भुवः स्वः शक्ये नमः शक्तिम् आवा० स्थाप० ॥८३॥ दक्षिणस्याम् । ॐ
 भूर्भुवः स्वः दण्डाय नमः दण्डम् आवा० स्थाप० ॥८४॥ नैऋत्याम् । ॐ भूर्भु-
 वः स्वः खड्गाय नमः खड्गम् आवा० स्थाप० ॥ ८५ ॥ पश्चिमायाम् । ॐ भूर्भुवः
 स्वः पाशाय नमः पाशम् आवा० स्थाप० ॥ ८६ ॥ वायव्याम् । ॐ भूर्भुवः
 स्वः अङ्कुशाय नमः अङ्कुशम् आवा० स्थाप० ॥ ८७ ॥ उत्तरस्याम् । ॐ भूर्भुवः
 स्वः गदायै नमः गदाम् आवा० स्थाप० ॥ ८८ ॥ ईशान्याम् । ॐ भूर्भुवः स्वः
 त्रिशूलाय नमः त्रिशूलम् आवा० स्थाप० ॥ ८९ ॥ पूर्वशानयोर्मध्ये ऊर्ध्वायाम् ।
 ॐ भूर्भुवः स्वः अजाय नमः अजम् आवा० स्थाप० ॥ ९० ॥ निर्ऋति-
 वरुणयोर्मध्ये अधः । ॐ भूर्भुवः स्वः चक्राय नमः चक्रम् आवा० स्थाप० ॥९१॥
 एवं भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या यन्त्रे यन्त्रदेवता आवाह्य हस्ते अक्षतान् गृहीत्वा
 ॐ मनो जूतिर्जुपता ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या यन्त्रे
 श्रीगायत्रीप्रभृतिचक्रायुधान्ताः सर्वा देवताः सुप्रतिष्ठिता वरदा भवत । एवं यन्त्रे
 देवताः प्रतिष्ठाप्य यन्त्रस्य प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् । यथा । हस्ते जलं गृहीत्वा ।
 अस्य श्रीप्राणप्रतिष्ठामहामंत्रस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा ऋषयः । ऋग्यजुःसामाथर्वाणि
 छन्दांसि । चैतन्यं देवता । आं बीजम् । ह्रीं शक्तिः । क्रौं कीलकम् । अस्मिन्
 श्रीगायत्रीयन्त्रे प्राणप्रतिष्ठापनार्थं जपे विनियोगः ॥ ॐ अं कं खं गं घं ङं
 ष्ठिं चोवाय्वाकाशात्मने आं अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । ॐ इं चं छं जं झं ञं
 शब्दस्पर्शरूपरसगन्धात्मने ईं तर्जनीभ्यां नमः । ॐ उं टं ठं डं ढं णं श्रोत्रत्वक्चक्षु-
 जिह्वाघ्राणप्राणात्मने ऊं मध्यमाभ्यां नमः । ॐ एं तं थं दं धं नं वाक्पाणिपाद-
 पायूपस्थात्मने ऐं अनामिकाभ्यां नमः । ॐ ओं पं फं बं भं मं वचनादानवि-
 हरणविसर्गानन्दात्मने औं कनिष्ठिकाभ्यां नमः । ॐ अं यं रं लं वं शं पं सं हं
 ङं मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्तान्तःकरणात्मने अः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः । एवं

हृदयादि । ॐ अं कं खं गं घं ङं पृथिव्यसेजोवाय्वाकाशात्मने आं हृदयाय नमः । ॐ इं चं छं जं झं जं शब्दस्पर्शरूपरसगन्धात्मने ईं शिरसे स्वाहा । ॐ वं टं ठं डं ढं णं श्रोत्रत्वक्चक्षुर्जिह्वाघ्राणप्राणात्मने ऊं शिखायै वषट् । ॐ एं ते थं दं धं नं वाक्पाणिपादपायूपस्थात्मने ऐं कवचाय हुम् । ॐ औं पं फं बं भं मं वचनादानविहरणविसर्गानन्दात्मने औं नेत्रत्रयाय वौषट् । ॐ अं यं रं लं वं शं पं सं हं ङं क्षं मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्तान्तःकरणात्मने अः अत्राय फट् ॥ ततो ध्यानम् । रक्ताम्भोधिस्यपोतोऽलसदरुणसरोजाधिरूढाकराजैः पार्श्वकोदण्डमिक्षुद्भवमथ गुणमप्यङ्कुशं पञ्च वाणान् ॥ विभ्राणा अकृकपालं त्रिनयनलसिता पीनवक्षोरुहाढ्या देवी बालार्कवर्णा भवतु सुखकरी प्राणशक्तिः परा नः ॥ १ ॥ यन्त्रं स्पृष्ट्वा पठेत् । ॐ आं ह्रीं क्रौं यं रं लं वं शं पं सं हौं हं सः अस्मिन्यन्त्रे श्रीगायत्र्यादिचक्रायुधान्तदेवतानां प्राणा इह प्राणाः ॥ ॐ आं ह्रीं क्रौं यं रं लं वं शं पं सं हौं हं सः अस्मिन्यन्त्रे श्रीगायत्र्यादिचक्रायुधान्तदेवतानां जीव इह स्थितः ॥ ॐ आं ह्रीं क्रौं यं रं लं वं शं पं सं हौं हं सः अस्मिन्यन्त्रे श्रीगायत्र्यादिचक्रायुधान्तदेवतानां सर्वेन्द्रियाणि वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणपाणिपादपायूपस्थानानि इहागत्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा ॥ एवं यन्त्रे यन्त्राधिष्ठितदेवतानां प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः स्वर्णादिमूर्तिश्चेत् तस्या मूर्तेः अद्र्युत्तारणपूर्वकं प्राणप्रतिष्ठापनं कुर्यात् ॥ तद्यथा । एकस्मिन्पात्रे श्रीगायत्रीदेव्या मूर्तिं निधाय हस्ते जलं गृहीत्वा संकल्पं कुर्यात् । देशकालौ संकीर्त्य अस्या भगवत्याः श्रीगायत्रीदेवीमूर्तेः निर्माणेऽवघाताग्निप्रतपनादिजनितदोषपरिहारार्थं देवतासान्निध्यार्थमद्र्युत्तारणपूर्वकं प्राणप्रतिष्ठां करिष्ये । मूर्तिं धृतेनाभ्यज्य तदुपरि जलधारां कुर्यात् ॥ समुद्रस्यत्वार्यक्याग्ने परिरव्ययामसि ॥ पावकोऽअस्मिन्मर्त्यः शिवोर्भव ॥ १८ ॥ हिमस्यैस्त्वा जरायुणाग्ने परिरव्ययामसि ॥ पावकोऽअस्मिन्मर्त्यः शिवोर्भव ॥ १९ ॥ उपज्जमन्नुपवेतसेऽवतर नदीप्व्या ॥ अग्ने पितृमपार्मसिमण्डूकिताभिरार्गहि सेमन्नो यज्ञमपावकवर्णाः शिवङ्कधि ॥ १८ ॥ अपामिदद्र्ययनः समुद्रस्य निवेशनम् ॥ अत्र्यास्तैऽअस्मत्पन्तु हेतयः पावकोऽअस्मिन्मर्त्यः शिवोर्भव ॥ १८ ॥ अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया ॥ आद्रैवान्वक्षि यक्षि च ॥ १८ ॥ स नः पावक दीदिवोग्ने देवा २ इहावह ॥ उर्पयज्ञः हविश्च नः ॥ १८ ॥ पावकया यञ्चितयन्त्या कृपा क्षामस्तुरुचऽउपसो न भानुना ॥ सूर्यन्नयामचेतशस्य नूरुणऽआ यो घृणे न तत्तृपाणोऽअजरः ॥ १८ ॥ नमस्ते

हरसे शोचिषे नमस्तेऽअस्त्वच्चिषे ॥ अर्च्यास्तेऽअस्मत्तपन्तु हेतयः- पावकोऽअ-
 स्मन्मन्त्रः शिवो भव ॥ १३ ॥ नृपदेवेऽप्सुपदेवेऽर्ध्विपदेवेऽनसदेवेऽ स्वर्विदेवेऽ
 ॥ १३ ॥ ये देवा देवानां प्यज्ञिया यज्ञियानां संवत्सरीणमुपभागमासते ॥
 अहुतादो हविषो यज्ञेऽअस्मिन्स्वयं पिबन्तु मधुनो घृतस्य ॥ १३ ॥ ये देवा देवे-
 ष्वर्धिवेत्त्वमायन्ये ब्रह्मणः पुरऽएतारोऽअस्य ॥ येऽभ्यो नऽऋते पर्वते धामकिञ्चन
 न ते दिवो न पृथिव्याऽअधिस्तुषु ॥ १३ ॥ प्राणदाऽअपानदाऽअनदाऽअर्ध्वोदाऽअरि-
 वोदाः ॥ अर्च्यास्तेऽअस्मत्तपन्तु हेतयः- पावकोऽअस्मन्मन्त्रः शिवो भव ॥ १३ ॥
 एवं जलधारां कृत्वा प्राणप्रतिष्ठापनं कुर्यात् ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा । अस्य श्रीप्राणप्रति-
 ष्ठामन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुरुद्रा ऋषयः ॥ ऋग्यजुःसामानि छन्दांसि ॥ पराशक्तिर्देवता ।
 आं बीजम् । ह्रीं शक्तिः । क्रौं कीलकम् । अस्या भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मूर्तौ
 प्राणप्रतिष्ठापने विनियोगः ॥ ॐ आं ह्रीं क्रौं यं रं लं वं शं पं सं हौं ॐ क्षं सं हं सः ह्रीं
 ॐ आं ह्रीं क्रौं अस्या गायत्रीदेव्या मूर्तेः प्राणा इह प्राणाः ॥ ॐ आं ह्रीं क्रौं यं
 रं लं वं शं पं सं हौं ॐ क्षं सं हं सः ह्रीं ॐ आं ह्रीं क्रौं अस्या गायत्रीदेव्या मूर्तेः
 जीव इह स्थितः ॥ ॐ आं ह्रीं क्रौं यं रं लं वं शं पं सं हौं ॐ क्षं सं हं सः ह्रीं ॐ आं ह्रीं क्रौं
 अस्या गायत्रीदेव्या मूर्तेः सर्वेन्द्रियाणि वाङ्मनस्त्वक्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणपाणि-
 पादपायूपस्थानि इहैवागत्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा ॥ ततो हस्ते गन्धाक्ष-
 तपुष्पाणि गृहीत्वा स्वहृदि स्थितां साङ्गां सावरणां सायुधां श्रीगायत्रीदेवीं नेत्रे निमी-
 ल्य हृदि क्षणं ध्यात्वा तत्तेजः स्वकीयाङ्गलौ स्थितेषु पुष्पेष्वागतं विभाव्य तत् सौव-
 र्णादिमूर्तौ गायत्रीदेवीस्वरूपेण प्रतिष्ठापयेत् ॥ तद्यथा । ॐ मनोऽजुतिर्जुपतामाज्यस्य
 बृहस्पतिर्बृहस्पतिमिमन्तनो च्चारिर्हृष्यज्ञः समिमन्दधातु ॥ विश्वेदेवांसः इहमादयन्ता-
 मो इ म्प्रतिष्ठ ॥ ११ ॥ ॐ एष वै प्रतिष्ठानामयज्ञो यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते सर्वमेव
 प्रतिष्ठितम्भवति । अस्यां सुवर्णमूर्तौ भगवती श्रीगायत्रीदेवी सुप्रतिष्ठिता वरदा
 भव ॥ एवं प्राणप्रतिष्ठां विधाय भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मूर्तिं पुनः पात्रे निधाय
 हस्तोक्षतान्गृहीत्वा आवाहनं कुर्यात् ॥ आवाहनम्- ॐ सहस्रशीर्षा पुष्टप-
 सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ सभूमिं सूर्यतंस्पृत्वा त्वत्तिष्ठद्दशाङ्गुलम् ॥ ११ ॥ आयाहि वरदे
 देवि त्र्यम्बरे ब्रह्मवादिनि । गायत्रि छन्दासां मातर्ब्रह्मयोने नमोऽस्तु ते । जगन्मयत्वञ्च
 तथा ह्यजत्वं लोके प्रसिद्धं तव देवि जाने । तथापि मूर्ता हृदयारविन्दादावाहनं ते
 जननि प्रकुर्वे ॥ १ ॥ आत्मसंस्थामजां शुद्धां त्वामहं परमेश्वरीम् । अरण्यामिव
 इत्याशं मूर्तावावाहयान्यहम् ॥ आवाहये महादेवीं हृदयाम्बुजगहरात् । सूर्यमण्डल-

तो वाऽपि स्वीयाद्वा हृदयान्ततः । इति अक्षतान् भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मूर्तौ निधाय “भो गायत्रीदेवि त्वम् अस्यां मूर्तावावाहिता भव” इति आवाहनमुद्रां प्रदर्शयेत् । ततो भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मूलमन्त्रमुच्चार्य । यावत्प्रकुर्या तव देवि पूजां समन्वितायाः परिवारदेवैः । संस्थापिता त्वं भव देवि तावद्धेन्मन्त्र मूर्तौ हि समस्तदेवैः ॥ देवेशि भक्तिसुलभे परिवारसमन्विते । यावत्त्वां पूजयिष्यामि तावत्त्वं सुस्थिरा भव ॥ तवेयं महिमा मूर्तिस्तस्यां त्वां सर्वगां तथा ॥ भक्तिस्रोहसमाकृष्टां दीपवत्स्यापयाम्यहम् ॥ “भो गायत्रीदेवि त्वम् अस्यां मूर्तौ संस्थापिता भव” इति संस्थापनमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ ततः स्वागतं कुर्यात् । आलोकनं ऋतुभुजो हृदयेन यस्या वाञ्छन्ति मातरनिशं करसम्पुटाभ्याम् ॥ त्रैलोक्यमातुरथ ते कनकस्य मूर्तौ सुस्वागतं भगवतीह हृदा प्रकुर्वे ॥ यस्या दर्शनमिच्छन्ति देवाः स्वाभीष्टसिद्धये । तस्यास्ते परमेशायाः कुर्वेऽहं स्वागतं बहु ॥ कृतार्थोऽनुगृहीतोऽस्मि सफलं जीवितं मम । आगतायास्तु देवेशि सुस्वागतमिदं पुनः ॥ भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्यां मूर्तौ सुस्वागता भव । तत आसनम् । हस्तेऽक्षतानादाय पुनर्मूलमन्त्रमुच्चार्य । ॐ पुरुषेऽप्येव देवैः सर्वैश्चद्रूतं यच्च भाव्यम् । उतामृतत्वस्ये- शानोयदन्नैनातिरोहति ॥ ३१ ॥ अस्मिन्वरे स्वासनपीठयुक्ते सौवर्णवर्णे कुशकम्बलाद्ये । त्वं तिष्ठ चास्मत्सुमुखी दयाद्रे यावत्समर्चा तव देवि कुर्वे ॥ एतद्वरासनं देवि सर्ववीजमयं शुभम् । स्वात्मस्थायै मया दत्तं गृहाण चोत्तमोत्तमम् । ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः आसनार्थे अक्षतान्सम० । ततः प्रार्थयेत् ॥ मातस्त्वां प्रार्थये नत्या मूर्तावस्यां वरासने ॥ यावत्पूजां करिष्यामि तावत्स्यास्त्वं प्रतिष्ठिता । भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्यां मूर्तौ सुप्रतिष्ठिता भव ॥ इति पुष्पाञ्जलिं अक्षतान् वा देव्यै दत्त्वा भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः सुप्रतिष्ठितत्वं भावयेत् । ततः पुनर्मूलमन्त्रमुच्चार्य । जगति जननि नास्ति त्वदृते दृश्यमानं विदितमपि हि सर्वैर्व्याप्य विष्वक् स्थिता त्वम् ॥ कनकविरचितायां सन्निधिं देवि मूर्तौ कुरु भगवति यावत्पूजनं ते प्रकुर्वे ॥ अनन्या तव देवेशि मूर्तिः शक्तिरियं भुवि ॥ सान्निध्यं

१ सम्यक्सम्पूरितः पुष्पैः कराभ्यां कल्पितोऽञ्जलिः । आवाहनी समाख्याता मुद्रा देशिकसत्तमैः ॥१०७॥ शारदातिलकस्य प्रयोविंशतिपटले तथैव तन्त्रान्तरे च-दस्ताभ्यामञ्जलिं कृत्वाऽनामिसामूल्यायैयोः । अद्भुतौ विन्य- सेत्सेयं मुद्रा त्वावाहनी रम्या ॥

• २ अपोमुखी कृता यैव प्रोक्षा स्यापनरुमीति ॥ इदमपि शारदातिलके प्रयोविंशतिपटले । आवाहनी- मुद्रया अपोकरणेन संस्थापनमुद्रया सशुभम् ॥

कुरु तस्यां त्वं भक्तानुग्रहतत्परा ॥ भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्यां मूर्तौ सन्निरुद्धा भव । इति सन्निरुद्धमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ हस्तेऽक्षतानादाय । पुनर्मूलमंत्रमुच्चार्य । संवाप्य काष्ठे परितः प्रविष्टः संरुद्ध आस्ते हुतभुग् यथा वै ॥ अस्यां तथा स्याः परिसन्निरुद्धा यावत्त्वदर्चां प्रकरोमि मातः ॥ आज्ञया तव देवेशि देवानां तृप्तिहेतवे । त्वामत्र मूर्तौ पूजार्थं संरुणाधिं सुरेश्वरि ॥ “भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्यां मूर्तौ सन्निरुद्धा भव” । इति अक्षतान् देव्याः शिरसि दत्त्वा सन्निरुद्धमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ पुनर्मूलमन्त्रमुच्चार्य । न ज्ञायते तेऽर्चनकल्पशास्त्रं पूजोपहारा अपि नैव पूर्णाः ॥ भवेच्च पूर्णाऽभिमुखी भवेत्स्वं ह्यपूर्णकल्पश्च । मया कृतश्चेत् ॥ भक्तानाहुर्मनस्त्वाद्वा वैकल्यात्साधनस्य च । अपूर्णं पूर्णतां याति त्वं यदाऽभिमुखी तदा ॥ “भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्यां मूर्तौ अभिमुखी भव” इति सन्मुखीमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ पुनर्मूलमन्त्रमुच्चार्य । हस्तेऽक्षतान्गृहीत्वा । ये ये न मातर्मनसाऽपि पूजां कुर्वन्ति ते ते मनसोऽपि दूराः ॥ यस्याश्च कान्तिर्ह्यमितप्रभाभिर्व्यासा त्वमस्मानवगुण्ठिता भव ॥ अमृतद्रववर्षिण्या दृष्ट्या मूर्तौ महेश्वरि । अस्यां लोकावलोकाय भव त्वमवगुण्ठिता ॥ “भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्यां मूर्तौ अवगुण्ठिता भव” । इति वदन् असतान् देव्याः शिरसि दत्त्वा अवगुण्ठनमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ ततः पूर्ववत् भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः पङ्क्त्यासेन सकलीकरणं कुर्यात् । तद्यथा । भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मूलमन्त्रमुच्चार्य । जगति किमपि नास्ति त्वद्वदे हृदयमानं विदितमपि हि सर्वैर्व्याप्य विष्वक् स्थिता त्वम् ॥ कनकविरचितायां पूजनं देवि मूर्तौ तव जननि पङ्क्त्यासरूपेण कुर्वे । ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या हृदयाय नमः इति भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या हृदयं स्पृशेत् ॥ पुनर्मूलमंत्रमुच्चार्य । ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः शिरसे स्वाहा इति भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः शिरः स्पृशेत् ॥ पुनर्मूलमंत्रमुच्चार्य । ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः शिखायै वषट् इति भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः शिखां स्पृशेत् ॥ पुनर्मूलमन्त्रमुच्चार्य । ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः कवचाय हुम् इति भगवत्याः

१ आश्लिष्टमुष्टिपुत्राया श्रोत्रताड्युगमन्त्रा । सन्निधाने समुद्दिश सुदये तत्रैवेदिभिः ।

२ अङ्गुष्ठमिणीं धीव सन्निधेयां नदीर्तिता ।

३ उत्तानी द्वौ कृतौ सुश्री सन्मुखीकरणौ स्पृशता ।

४ अत्रगुण्ठनं नाम अयोमपट्टवनिपयत्वापादनम् ॥ इयं मुद्रा १०८ श्लोके प्रदर्शिता ।

५ तत्र देवतासु पङ्क्त्यासायाः ॥

श्रीगायत्रीदेव्या दक्षिणवामकरौ स्पृशेत् ॥ पुनर्मूलमंत्रमुच्चार्य । 'ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या नेत्रत्रयाय धौपद्' इति भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या नेत्रत्रयं स्पृशेत् ॥ पुनर्मूलमंत्रमुच्चार्य । 'ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या अस्त्राय फद्' इति भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः समंताच्चतुर्दिक्षु अस्त्रमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ एवं पङ्कन्यासेन सकलीकरणं कृत्वा । पुनर्मूलमंत्रमुच्चार्य । 'ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः' इति "भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्यां मूर्तौ अमृतीकृता भव इति अमृतीकरणमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ पुनर्मूलमंत्रमुच्चार्य । 'ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः' इति "भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्यां मूर्तौ परमीकृता भव" इति परमीकरणमुद्रां प्रदर्शयेत् । एवं मुद्राः प्रदर्श्य । किञ्चिदघोदकं गृहीत्वा । तेन जलेन भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीं शिरसि सम्प्रोक्ष्य । पुनर्मूलमंत्रमुच्चार्य । वरदम् । अभयम् । अङ्कुशम् । कशाम् । कपालम् । गुणम् । शङ्खम् । चक्रम् । अबलम् । कमलम् । इति मुद्राः प्रदर्श्य पाद्यादि दद्यात् ॥ तत्रादौ मूलमंत्रमुच्चार्य भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीं पूजयेत् ॥ ततः पाद्यम् । मूलमंत्रेण पाद्यपात्राज्जलं गृहीत्वा । ॐ एतावानस्य महिमातो ज्ययाँश्चिपूरुपः ॥ पादोऽस्य विश्वाभूतानि त्रिपादस्यामृतंन्द्रिवि ॥ ३६ ॥ श्यामाकटूर्वाब्जपदार्थमिश्रं पाद्यं मया ते पदयोः प्रयुक्तम् । मातस्तथैवाशु ममापि नित्यं ते पादयोरस्त्वनिशं निवासः ॥ यद्भक्तिं लेशसंपर्कात्परमानन्दसंभवे । भवत्यानन्दसंप्राप्तित्तस्यै पाद्यं प्रकल्पये । ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः पादयोः पाद्यं सम ॥ कलशपात्राज्जलं गृहीत्वा । पाद्यान्ते शुद्धोदकं समर्पे ॥ शुद्धोदकान्ते आचमनीयपात्राज्जलं गृहीत्वा । आचमनीयं सम ॥ ततोऽर्घः । मूलमंत्रमुच्चार्य । अर्घपात्रात्किञ्चिज्जलं पात्रान्तरेणादाय ।

१ सकलीकरणं नाम पूर्णरूपत्वेन मूर्तौवस्थितिप्रार्थनम् ॥

२ अन्योन्याभिमुखान्निष्ठकनिष्ठाऽनामिका पुनः । तथा च तर्जनी मध्या धेनुमुद्रा समीरिता । अमृतीकरणं कुर्वीतया देशिकसप्तम ॥ ३ अन्योन्यप्रथितोऽपुष्टा प्रसारितकराङ्गुली । महासुप्रेत्यमुदिता परमीकरणे युधेः ॥ प्रयोत्रयेदिना मुद्रा देवतायागर्चनणि ॥

४ शारदासिद्धके तृतीयपटले आवाहनादिमुद्राणामावश्यकत्वं द्योतितं तत्तन्मुद्राप्रदर्शनपूर्वकं सर्वत्र मूर्तौ देवतासांनिध्यकरणं विधेयम् । आवाहा पूजयेत्तस्या मंत्री मन्त्रस्य देवताम् । मूलमंत्रं समुच्चार्य सुपुष्पा वर्त्मना शुषी । आनीय तेनः स्वस्थानाद्वादिक्वात्तन्निर्गतम् । करस्वमातृकाम्भोजे धैतन्यपुष्पसंख्ये ॥ सधोज्य प्रद्वारत्रेण मूर्तौवावाहयेत्सुषी । सस्थापनं सत्रिपानं सत्रिरोचनमतः परम् ॥ सकलीकरणं पद्याद्विदध्यादवशुष्ठनम् । अमृतीकरणं कृत्वा कुर्वीत परमीकृतिम् ॥ क्रमादेतानि कुर्वीत स्वमुद्राभिः समाहितः ॥ तथैव प्रयोर्विद्यतिपटलेऽपि-सुदं ददातीति मुद्रा इति लक्षणमुक्त्वा "भोदन्त सर्वदेवता." इत्यप्युक्त्वा देवतासांनिध्यार्थं जगदी मुद्रायाः प्रदर्शनस्य प्रयोजनं वक्ति । शृङ्गव्याधीनि भूतानि कनिष्ठायाः क्रमान्मलाः । तेषामन्योन्यतन्मन्त्रेणैवैवैरस्तप्रयत्ना । अर्चने जपकाले तु स्थाने धाम्ये च कर्मणि । तत्तन्मुद्राः प्रयोक्तव्या देवतासांनिध्यार्थः ।

ॐ त्रिपादूर्ध्वऽउद्वैतपूर्वऽपादोस्वेहाभवत्पुनः ॥ ततोविष्णुहृद्व्यक्रामत्साशनान-
 श्नेऽग्निं ॥ ३६ ॥ दर्भाग्रदूर्वातिलसर्षपाणि प्रक्षिप्य मातः कृतमर्घपात्रम् ॥ तस्माच्च
 ते मूर्ध्नि मया कराभ्यां सन्दीयते चार्घजलं गृहाण ॥ तापत्रयहरं दिव्यं परमान-
 न्दलक्षणम् । तापत्रयायुते शीर्ष्णिं तवार्घ्यं कल्पयाम्यहम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः हस्तयोः (शिरसि) अर्घ्यं समर्पयामि ॥ इति
 अर्घ्यहस्तयोः शिरसि वा दत्त्वा । अर्घ्यान्ते आचमनीयपात्रादाचमनीयं समर्प० ॥ तत
 आचमनीयम् । ॐ ततोविराडजायतविराजोऽग्निपूर्वः ॥ सजातोऽत्यरिष्य-
 त्पश्चाद्भूमिर्धोपुरः ॥ ३७ ॥ श्रीसंज्ञकं कोललवङ्गमिश्रं सुस्वादु तत्तद्रवयुक्तशुद्धम्
 सम्मिश्रितं वैदिकमन्त्रकैस्तद्गायत्रि देव्याचमनं गृहाण ॥ वेदानामपि घेद्यार्थं देवानां
 देवतात्मने । मया ह्याचमनं दत्तं गृहाण जगदीश्वरि ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीगायत्रीदेव्यै
 नमः आचमनीयं समर्प० ॥ ततो मधुपर्कः । मधुपर्कपात्रात्किञ्चिन्मधुपर्कमादाय ।
 ॐ यन्मधुनो मधव्यं परमं रूपमन्नाद्यम् । तेनाहं मधुनो मधव्येन परमेण
 रूपेणाश्नाद्येन परमो मधव्योन्नादोसानि ॥ कनकघटितपात्रे वेदमन्त्रैस्त्वदर्थं दधि-
 मधुघृतभागान्देवि कृत्वा सुमिश्रान् । अमृतमयमिदं त्वद्दृष्टिपातेन कृत्वा
 भगवति मधुपर्कं दीयमानं गृहाण ॥ सर्वकालुष्यहीनायै परिपूर्णसुखात्मने । मधुपर्क-
 मिदं तुभ्यं देवि दत्तं प्रसीद च ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः
 मधुपर्कं सम० । मधुपर्कान्ते आचमनीयपात्रादाचमनीयं सम० ॥ ततः पश्चामृतस्नान-
 नम् । तत्रादौ पयःस्नानम् । ॐ पर्यःपृथिव्याम्पयऽओर्षधीपुष्योर्द्विद्व्यन्तरिक्षे
 पर्योधाः ॥ पर्यस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम् ॥ ३८ ॥ येन क्रियन्ते सकलाः
 क्रिया वै यज्ञस्य होमादिविधौ प्रयुक्ताः । तृप्तानि भूतानि तथा भवन्ति
 स्नानाय तद्गुग्गुलुं ददामि ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः
 पयःस्नानं समर्पयामि । पयःस्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं सम० । शुद्धोदकस्नानान्ते
 आचमनीयपात्रादाचमनीयं सम० ॥ ततो दधिस्नानम् । ॐ इधिकाण्णोऽअकारिप-
 ष्विष्णोर्ऋष्यस्यप्राजिनः ॥ मूर्ध्निनुसुखांकरत्पण्डआर्युं पितारिपत् ॥ ३९ ॥
 स्वच्छं शुद्धं शशिना समप्रभं ह्याम्लं किञ्चिन्मधुरं मनोहरम् । स्नानाय तुभ्यं
 दधि देवि दत्तं ह्यङ्गीकुरुत्यं परिवारयुक्ता । ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै
 नमः दधिस्नानं समर्प० । दधिस्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं सम० । शुद्धोदकस्नानान्ते
 आचमनीयपात्रादाचमनीयं सम० । ततो घृतस्नानम् ॥ घृतेनाङ्गन्सम्पुषोर्देवयानां ध्रु-

१ अर्घं शिरसो मूर्ध्नि शिरसेनैव देयिष्यः ॥ इति शास्त्रविक्रमे ।

२ अर्घं च मधुपर्कं च कान्ते यज्ञोत्पत्तयोः । मोक्षने आचमनं देयम् । इति हायमात्रायाम् ॥

ज्ञानव्याज्यप्येतुदेवान् ॥ अनुत्वासप्तेश्चदिशः सचन्ताऽस्वधामस्मैवर्जमानाय
 धेहि ॥ २३ ॥ हव्यानि यस्मात्प्रभवन्ति लोके निवर्त्यतेऽग्नौ हवनञ्च येन ।
 तृप्ताश्च येन द्विजदेवताता दास्ये घृतं तत्स्नपनाय देवि ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः घृतस्नानं समर्पणं । घृतस्नानान्ते शुद्धोदक-
 स्नानं समं । शुद्धोदकस्नानान्ते आचमनीयपात्रादाचमनीयं समर्पणं । ततो मधु-
 स्नानम् ॥ स्वाहामरुद्धिः परिं श्रीयस्वद्विवः सऽसृशस्पाहि ॥ मधुमधुमधु ॥ ३३ ॥
 गुप्तेभ्य आदाय रस्नन् समग्रानेकीकृतं यन्मधुमक्षिकाभिः । तत्स्वादु तुभ्यं मधुरं
 वरेण्यं स्नानाय दास्ये मधु देवि मातः ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्री-
 देव्यै नमः मधुस्नानं समं । मधुस्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं समं । शुद्धोदक-
 स्नानान्ते आचमनीयपात्रादाचमनीयं समं ॥ ततः शर्करास्नानम् । ॐ अ॒पा॒ऽर-
 स॒मु॒द्र॒य॒स॒ऽसृ॒ष्वे॒सन्त॑ऽस॒मा॒हि॒तम् ॥ अ॒पा॒ऽर॒स॒स्य॑यो॒र॒स॒स्त॒म्बो॑ गृह्णाम्युत्तममुपया-
 मगृहीतोसीन्द्राय त्वाजुष्टं गृह्णाम्येपतेयो निरिन्द्राय च्वाजुष्टं तमम् ॥ ३४ ॥ अन्नानि
 मिष्टानि यथा भवन्ति तृप्तिं तथा भूतगणा लभन्ते । तां शर्करां देवि शशिप्रभाभां
 स्नानाय दत्तां मधुरां गृहाण ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः
 शर्करास्नानं समं । शर्करास्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं समं । शुद्धोदकस्नानान्ते
 आचमनीयपात्रादाचमनीयं समं ॥ ततो गन्धोदकस्नानम् ॥ ॐ गन्ध॑र्घ्वस्त्वाधिश्चार्घ्वसुः
 परिदधातुधिश्चस्यारिंष्ट्यैवर्जमानस्य परिधि रस्य गिरिडऽईडितः ॥ ३५ ॥ सौगन्ध-
 युक्तं द्रवद्रव्यजातं घृष्टञ्च काशीरककस्तुरीभिः । गन्धोदकं तुभ्यमिदं प्रदत्तं स्नाना-
 र्थमङ्गीकुरु देवि मातः । ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः गन्धोदक-
 स्नानं समं । गन्धोदकस्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं समं । शुद्धोदकस्नानान्ते आचम-
 नीयपात्रादाचमनीयं समं ॥ ततस्तेलेनोद्धर्तनस्नानम् ॥ ॐ अ॒ऽशुना॑तिऽअ॒ऽशुऽपृ॒ष्य-
 ता॒र्म्प॒रुपा॒र्हः ॥ गन्ध॑स्तेसोममवतुमदायिरसोऽअर्च्युतः ॥ ३६ ॥ तैलं समाकृष्य कृतं
 तिलेभ्यः पुष्पाणि निक्षिप्य सुवासितानि । स्नेहं गृहाण स्नपनाय देवि स्नेहेन चास्ना-
 नवलोकाशु ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः तैलेनोद्धर्तन-
 स्नानं समं ॥ उद्धर्तनस्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं समं । शुद्धोदकस्नानान्ते आचम-
 नीयपात्रादाचमनीयं समं । ततो भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीं मूलमन्त्रेण गन्धाक्षतपुष्पैः

१ मातः इन्मपद्मनिर्मितमिदं देहे तवोद्धर्तनं भक्त्याऽई कलयामि हेमरजसा सन्निधितं केरिः ।
 केरानामलैर्विशोष्य विषदान्कस्त्रिकापचितैः स्नानं ते नवरत्नकुम्भविधिना संवाचितोष्णोदकैः ॥

२ रजनी सद्देवी च सिरीषो लक्ष्मणापि च । सदा भद्रा इष्टायाणि उद्धर्तनमिदोच्यते । अथवा । गन्ध-
 तैलमयो दद्याद्वेवस्थाप्रविमं ततः । इति महाकपिलपरारणे ॥

सम्पूज्य ॥ निर्माल्यं विसृज्य पुनः गन्धपुष्पैः सम्पूज्य गन्धमिश्रितैस्तोत्रैरभिषेकं
 कुर्यात् ॥ तत्रादावभिषेकपात्रे एव भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः स्नानशालां भावयेत् ॥
 हस्ते जलं गृहीत्वा । अस्य श्रीगायत्रीकवचस्तोत्रमन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा ऋष-
 यः । ऋग्यजुःसामाथर्वाणि छन्दांसि । परब्रह्मस्वरूपिणी गायत्री देवता । तद्वीजम् ।
 भर्गः शक्तिः । धियः कीलकम् । मोक्षार्थं अभिषेके विनियोगः । ॐ तत्सवितुर्व्रह्मात्मने
 हृदयाय नमः । ॐ वरेण्यं विष्ण्वात्मने शिरसे स्वाहा । ॐ भर्गो देवस्य रुद्रात्मने शिखायै
 वषट् । ॐ धीमहि ईश्वरात्मने कवचाय हुम् । ॐ धियो यो नः सदाशिवात्मने
 नेत्रत्रयाय वौषट् । ॐ प्रचोदयात्परब्रह्मतत्त्वात्मने अस्त्राय फट् । अथ ध्यानम् ।
 मुक्ताविद्रुमहेमनीलधवलच्छायैर्मुखैस्त्रीक्षणैर्युक्तामिन्दुकलानिचन्द्रमुकुटां तत्त्वार्थ-
 वर्णात्मिकाम् । गायत्रीं वरदाभयाङ्कुशकशाः शुभ्रं कपालं गुणं शङ्खं चक्रमथार-
 विन्दयुगलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥ १ ॥ गायत्री पूर्वतः पातु सावित्री पातु दक्षिणे । ब्रह्म-
 संध्या तु मे पश्चादुत्तरस्यां सरस्वती ॥ १ ॥ पावर्की च दिशं रक्षेत्पावमानी विला-
 सिनी । दिशं रौद्रीं च मे पातु रुद्राणी रुद्ररूपिणी ॥ २ ॥ ऊर्ध्वं ब्रह्माणी मे
 रक्षेदधस्ताद्वैष्णवी तथा । एयं दश दिशो रक्षेत्सर्वाङ्गे भुवनेश्वरी ॥ ३ ॥ तत्पदं
 पातु मे पादौ जङ्घे मे सवितुः पदम् । वरेण्यं कटिदेशे तु नाभिं भर्गस्तथैव च
 ॥ ४ ॥ देवस्य मे तु हृदयं धीमहीति च गल्लयोः । धियःपदं च मे नेत्रे यःपदं
 मे ललाटके ॥ ५ ॥ नःपदं पातु मे मूर्ध्नि शिखायां मे प्रचोदयात् । तत्पदं पा-
 मूर्धानं सकारः पातु भालकम् ॥ ६ ॥ चक्षुषी तु विकारार्णं तुकारस्तु कपोलयो-
 नासापुटे र्वकारश्च रेकारस्तु मुखे तथा ॥ ७ ॥ णिकार ऊर्ध्वं ओष्ठे तु यकार-
 धरोष्ठके । आस्यमध्ये भकारस्तु गौंकारश्चिबुके तथा ॥ ८ ॥ देकारः कण्ठदेशे
 वकारः स्कन्धदेशके । स्वकारो दक्षिणे हस्ते धीकारो वामहस्तके ॥ ९ ॥ मकारो
 हृदयं रक्षेद्विकार उदरे तथा । धिकारो नाभिदेशे तु योकारस्तु कटितथा ॥ १० ॥
 गुह्यं रक्षतु योकार ऊरुणी नःपदाक्षरम् । प्रकारो जानुनी रक्षेच्चोकारो जङ्घदेश-
 कम् ॥ ११ ॥ दकारो गुल्फदेशेषु याकारः पादयुग्मकम् । तकारव्यञ्जनं चैव
 देवताभ्यो नमो नमः ॥ १२ ॥ इदं तु कवचं दिव्यं वद्ध्वा शत्रून्विनाशयेत् ।

१ शुद्धतोयाद्गन्धतोय श्रेष्ठ शतपुणोत्तरम् । गङ्गादितीर्थतोयाना फल शास्त्रप्रणोदितम् । इति मन्त्रप्रकाशे ॥
 अर्षादभिषेकोऽपि गन्धमिश्रितेन तोयेनैव कर्तव्यः । तथैव महाभाननमपि कर्तव्यम् ॥

२ हेमरत्नवर्षेण वेष्टित विस्तृतारण्यवितानशोभितम् । सज्जमर्वपरिचारिकाजन पदय मञ्जनपूर्वं मनोहरम् ।
 कनककलशजालस्फटिकस्नानपीठाद्युपकरणविशालं गन्धमत्तारिजालम् ॥ स्फुरदरक्षणवितानं प्रथमगन्धर्व-
 गानधुविजननि नमस्ते मञ्जनागरमेहि ॥

चतुःषष्टिकला विद्या अङ्गाद्यखिलपातकैः ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यः परं ब्रह्माधि-
गच्छति ॥ १३ ॥ इति गायत्रीकवचं समाप्तम् ॥

अथ तान्त्रिकस्तोत्रं वसिष्ठसंहितायाम् ।

नमस्ते देवि गायत्रि सावित्रि त्रिपदेऽक्षरे । अजरे अमरे मातस्त्राहि मां भव-
सागरात् ॥ १ ॥ नमस्ते सूर्यसंकाशे सूर्यसावित्रिकेऽमले । ब्रह्मविद्ये महाविद्ये
वेदमातर्नमोऽस्तु ते ॥ २ ॥ अनन्तकोटिब्रह्माण्डव्यापिनि ब्रह्मचारिणि । नित्या-
नन्दे महामाये परेशानि नमोऽस्तु ते ॥ ३ ॥ त्वं ब्रह्मा त्वं हरिः साक्षाद्ब्रह्म-
मिन्द्रदेवता । मित्रस्त्वं वरुणस्त्वं च त्वमग्निरश्विनौ भगः ॥४॥ पूषाऽर्यमा मरुत्वांश्च
ऋषयोऽपि मुनीश्वराः । पितरो नागा यक्षाश्च गन्धर्वाप्सरस्तां गणाः ॥ ५ ॥
रक्षोभूतपिशाचाश्च त्वमेव परमेश्वरि । ऋग्यजुःसामविद्याश्च ह्यथर्वाङ्गिरसानि च
॥ ६ ॥ त्वमेव सर्वशास्त्राणि त्वमेव सर्वसंहिताः । पुराणानि च तन्त्राणि
महागममतानि च ॥७॥ त्वमेव पञ्च भूतानि तत्त्वानि जगदीश्वरि । ब्राह्मी सरस्वती
संध्या तुरीया त्वं महेश्वरि ॥ ८ ॥ तत्सद्ब्रह्मस्वरूपा त्वं किञ्चित्सदसदात्मिका ।
परात्परेशि गायत्रि नमस्ते मातरम्बिके ॥ ९ ॥ चन्द्रे कलात्मिके नित्ये कालरात्रि
स्वधे स्वरे । स्वाहाकारेऽग्निवक्त्रे त्वां नमामि जगदीश्वरि ॥ १० ॥ नमो नमस्ते
गायत्रि सावित्रि त्वां नमाम्यहम् । सरस्वति नमस्तुभ्यं तुरीये ब्रह्मरूपिणि ॥११॥
अपराधसहस्राणि त्वसत्कर्मशतानि च । मत्तो जातानि देवेशि त्वं क्षमस्व दिने
दिने ॥ १२ ॥ इति गायत्रीस्तोत्रं समाप्तम् । ततः श्रीसूक्तेनाप्यभिषेकः कार्यः ।

हरिः ॐ ॥ हिरण्यवर्णाहिरिणीसुवर्णरजतस्रजाम् ॥ चंद्रांहिरण्यीलक्ष्मी-
जातर्धेदोमआर्चह ॥१॥ तांमआर्चहजातवेदोलक्ष्मीमर्नपगामिनीम् ॥ यस्यांहिरण्यवि-
न्देयंगामभ्वंपुरुषानहम् ॥२॥ अश्वपूर्यारथमध्याहस्तिनादप्रबोधिनीम् ॥ श्रियं देवीमुप-
ह्वये श्रीर्मादेवी जुपताम् ॥३॥ क्रांसोस्मितांहिरण्यप्राकारामार्द्रज्वलतीं तृष्ठांतुर्पयंतीम् ।
पद्मेस्थितांपद्मवर्णांतामिहोर्पह्वये श्रियम् । चंद्रांप्रभासांयशसाज्वलतीं श्रियं लोके देव-
जुष्टामुदाराम् ॥ ४ ॥ तांपद्मिनेमीशरणमहंप्रपद्येऽलक्ष्मीर्मेनश्यतांत्वावृणे ॥ ५ ॥
आदित्यवर्णतपसोऽधिजातोवनस्पतिसर्ववृक्षोथविव्यः ॥ तस्यफलान्तिपसानु-
दन्तुमायांतरायाश्चवाह्याऽअलक्ष्मीः ॥६॥ उपेतुमादेवसखः कीर्तिश्चमणिनासह ॥ प्रादु-
र्भूतोसुराष्ट्रेस्मिन्कीर्तिमृद्धिदुदातुमे ॥७॥ धूर्त्पिपासामर्लाज्येष्ठामलक्ष्मीर्नाशयाम्य-
हम् ॥ अभूतिमसमृद्धिचसर्वाणिर्षुदमेगृहात् ॥८॥ गंधद्वारांदुराघर्षानित्यपुष्टांकरी-
पिणीम् ॥ ईश्वरंसर्वभूतानांतामिहोर्पह्वये श्रियम् ॥९॥ मनसः काममाकूतिवाचःसत्य-

मन्त्रीमहि ॥ पशुनारूपमन्नस्यमयिःश्रीःश्रयतांयशः ॥ १० ॥ कर्दमेनप्रजाभूताम-
 यिसंभवकर्दमा ॥ श्रियंवासयमेकुलेमातरंपद्ममालिनीम् ॥ ११ ॥ आपःस्रजंतुस्त्रिधा-
 निचिह्नीतवसमेगृहे । निचंदेवीमातरंश्रियंवासयमेकुले ॥ १२ ॥ आर्द्रापुष्करिणीपुष्टिसुव-
 णीहेममालिनीम् । सूर्याहिरण्यमीलक्ष्मीजातवेदोमआवह ॥ १३ ॥ आर्द्रायःकरिणीय-
 ष्टिपिण्णालंपद्ममालिनीम् । चंद्राहिरण्यमीलक्ष्मीजातवेदोमआवह ॥ १४ ॥ ताम्आवह-
 आतवेदोलक्ष्मीमनपगामिनीम् ॥ यस्यांहिरण्यंभूतंगारोदास्योश्वान्विन्देयंपुरुपा-
 नुहम् ॥ १५ ॥ यःशुचिःप्रयतोभूत्वाजुहुयादाज्यमन्वहम् ॥ सूक्ष्मंचदशर्चश्चश्रीकामः
 सततंजपेत् । पद्माननेपद्मरूपपद्माक्षीपद्मसंभवे ॥ तन्मेभजसिंपद्माक्षीयेनसौख्यं-
 लभाम्यहम् । अश्वदायैगोदायैधनदायैमहाधने ॥ धनंमेजुपतांदेविसर्वकामांश्च-
 देहिमे ॥ पद्माननेपद्मविपद्मपत्रेपद्मप्रियेपद्मदलायंताक्षी ॥ विश्वप्रियेविश्वमनोनुकूले
 त्वत्पादपद्ममयिसंनिधत्स्व ॥ पुत्रपौत्रधनंधान्यंहस्त्यश्वदिगवेरथम् ॥ प्रजानांभ-
 वसिमाताआयुष्मंतंकरोतुमे ॥ धनंमग्निर्धनंवायुर्धनंसूर्योर्धनंवसुः ॥ धनमिंद्रोवृ-
 हस्पतिर्वरुणंधनमस्तुमे ॥ वैतंतेयसोमंपिवसोमंपिवतुवृत्रहा ॥ सोमंधनस्यसोमिनो
 मह्यंदातुसोमिनः ॥ नक्रोधोचमात्स्यर्नलोभोनाशुभामतिः ॥ भवन्तिकृतपु-
 ष्यानांभक्तानांश्रीसुकंजपेत् ॥ सरसिजनिलये सरोजहस्ते धवलतरांशुकगंधमाल्य-
 शोभे ॥ भगवति हरिचलभे मनोज्ञे त्रिभुवनभूतिकरि प्रसीद मह्यम् ॥ विष्णुपत्नीं
 लमांदेवीं माधवीं माधवप्रियाम् ॥ लक्ष्मीं प्रियसखीं देवीं नमाम्यच्युतवर्द्धभाम् ॥ महा-
 लक्ष्मी च विद्महे विष्णुपत्नी च धीमहि ॥ तन्नो लक्ष्मीःप्रचोदयात् ॥ श्रीर्धर्मस्वमायु-
 ष्यमारोग्यमाविधात्शोभमानंमहीयते ॥ धनंधान्यंपशुंघुपुत्रलाभंशतसंम्यत्सरं
 श्रीर्धमायुः ॥ इति श्रीसूक्तं समाप्तम् ॥ शान्तिः ॥ शान्तिः ॥ सुशान्तिर्भवतु ॥
 अमृताभिषेकोऽस्तु ॥ ततः शुद्धोदकस्नानम् ॥ ॐ शुद्धवाल्लक्ष्मिर्शुद्धवाल्लोम-
 णिवाल्लस्तओश्चिनाश्च्येतःश्चेताक्षोरुणस्तेरुद्रायंपशुपतयेकर्णायामाऽभंवल्लि-
 सारौद्रानभौरुपाहर्षार्जुन्याः ॥ ३६ ॥ गाङ्गं कवन्धं यमुनाजलेन सम्मिश्रितं
 केशरचन्दनेन । स्नानाय मातस्तव देवि शुद्धं ह्युष्णं च शीतं सलिलं गृहाण ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः शुद्धोदकस्नानं सम० । शुद्धोदक-
 स्नानान्ते आचमनीयं सम० । ततो भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीं सिंहासने स्थापयेत् ॥
 ततः पादुकार्पणम् । उपास्य यस्याश्चरणौ सुरेशः स्वर्गस्य लक्ष्मीं बुभुजे मुखेन ।

१ चन्द्रनारुद्रदेवैः सुरभिणा कस्तुरिकावाहिणा स्फुरजंतोरभयशकर्मजोः कश्मीरनीलेरपि ॥ पुष्पा-
 म्बोपरशेपतीर्यसाल्लभैः कर्पूरणयोभैः ज्ञानं ते परिकल्पयामि जगतां मातस्तद्गोत्रह ॥ परमानन्दोभा-
 षिभिममजिज्मूर्तये ॥ सात्रोपाग्निदं ज्ञानं कल्पयामि जगत्प्रसः ॥

२ नवरत्नयूते त्रयापिते कमनीये तपनीकपदुके । मन्त्रिवासमिदं पददयं कृपण देभि तनोर्नीवीवताम् ॥

भक्त्यैव जन्तुः प्रभवेद्वराढ्यस्ते प्रादुके त्वं पदयोर्गृहाण ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः चरणयोः पादुके सम० ॥ ततो वस्त्रोपवस्त्रे ॥ ॐ सुजा-
तोज्योतिपासहशर्मवर्धुमासंदत्स्वः ॥ वासोऽअग्नेविश्वरूपसंब्ययस्वधिभा-
वसो ॥ ११ ॥ विचित्रवर्णं ह्युपवस्त्रयुक्तं कौशेयकं चारु नवं मनोहरम् ॥ गायत्रि
संबीक्ष्य मदीयशक्तिं वस्त्रं गृहाणाशु मयापितं ते । ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः उपवस्त्रसहितं वस्त्रं सम० ॥ वस्त्रोपवस्त्रान्ते आचमनीयं
सम० ॥ ततोऽलङ्कारान् दद्यात् ॥ तत्रादौ हस्तयोः कङ्कणानि । माणिक्यमुक्ता-
मणिखण्डयुक्ते सुवर्णकारेण च संस्कृते ये । ते किंकिणीभिः स्वरिते सुवर्णे मया-
पिते देवि गृहाण कंकणे ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः हस्तयोः
कङ्कणे सम० ॥ ततः कर्णयोः कर्णभूषणे ॥ ययोः शुभान्याखचितानि मातर्मा-
णिक्यखण्डानि सुशोभनानि । ताटङ्कयुग्मे कनकस्य कृत्वा मयापिते देवि
गृहाण चैते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः कर्णयो-
कुण्डले सम० ॥ ततः कण्ठे हारः ॥ मातस्त्वदर्थं मणिमौक्तिकाभिः कृतं मनोज्ञं
कलकण्ठभूषणम् ॥ मयैव कण्ठे तव देवि चापितं त्रैवेयकं नाम गृहाण भूष-
णम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः कण्ठे त्रैवेयकं सम० ॥
ततो बाहोरङ्गदे ॥ हेम्ना कृतं ह्यङ्गदयुग्मकञ्च मनोहरं सुन्दरचित्रयुक्तम् ॥ बाहो-
र्गृहाणाशु मयापितं ते मनोज्ञमाभूषणभूषणोत्तमम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगा-
त्रीदेव्यै नमः बाहोः अङ्गदे सम० ॥ ततोऽङ्गुलीयकम् ॥ प्रवालगोमेदमयैश्च रत्नैः
कृतां तथा हेममयां मनोहराम् ॥ तस्यां कुरु त्वं मुखवीक्षणञ्च गृहाण देव्य-
ङ्गुलिमुद्रिकां च ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः करयो-
रङ्गुलिमुद्रिकां सम० ॥ अथ कटिभूषणम् ॥ काञ्चीं शुभां हाटकनिर्मितां मया त्रैलो-
क्यमातः कटिभूषणाय ॥ दत्तां यथेमां त्वमजे च धत्से ह्यद्वर्तुमस्मान्वह मातृ-
गर्भात् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः कटिदेशे काञ्चीं सम० ॥
ततः पादाङ्गदे (झांझरं) नूपुरे ॥ सुसुन्दरे हारकनिर्मिते द्वे पादाङ्गदे नूपुर-
नामधेये ॥ गृहाण मातः पदयोः प्रदत्ते सुकिङ्किणीभिश्च विराजिते
ते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः पादयोः नूपुरे समर्पयामि ॥

१ मञ्जीरान्पदयोर्निधाय दक्षिणदिक्स्थस्य काञ्चीं कटौ मुक्ताहारसुरोजयोरनुपमा नक्षत्रमाला गले ॥ केयूराणि
मुजेषु रत्नवलयध्रेणी करेषु कमात् ताटङ्गे तव कर्णयोर्विनिदधे शीपें च न्यजमणिम् ॥ धम्मिञ्जे तव देवि
हेमकुसुमान्याधाय भाटस्थले मुष्पाद्यजिविराजि हेमविलकं नासापुटे मौक्तिकम् ॥ मातर्मौक्तिकमालिकाय
वचरोः सर्वाङ्गुलीपूर्विकाः कञ्जां नाभनकिङ्किणीर्विनिदधे रत्नावर्तसौ श्रुतौ ॥

अथ मुकुटम् ॥ मातस्तवेमं मुकुटं हरिन्मणिप्रवालमुक्तामणिभिर्विराजितम् ।
 गारुत्मतैश्चापि मनोहरं कृतं गृहाण मातः शिरसो विभूषणम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै
 श्रीगायत्रीदेव्यै नमः शिरसि मुकुटं सम० ॥ अथ गन्धम् ॥ ॐ त्वाङ्गन्धर्वाऽ-
 अखनस्त्वामिन्द्रस्त्वाम्बृहस्पतिः ॥ त्वामौषधेसोमोराजाविद्वान्यश्मादमुच्यत
 ॥ ३६ ॥ गन्धं सुगन्धं भृगुनाभिवासितं तथैव काश्मीरकचूर्णमिश्रितम् । भाले
 त्वदीये जगदम्ब चार्पितं तथा त्वमङ्गीकुरु वेदगर्भे ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै
 श्रीगायत्रीदेव्यै नमः भाले गन्धं सम० ॥ दक्षहस्तस्य कनिष्ठिकाङ्गुष्ठयोगेन गन्धमुद्रां
 प्रदर्शयेत् ॥ अथ कुंकुमम् ॥ स्वस्तिनुऽइन्द्रो ॥ ३७ ॥ जातीपुष्पसमं रक्तं मुख-
 कान्तिविवर्धकम् । कुंकुमं रक्तवर्णं ते देवि भाले ददाम्यहम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः भाले कुंकुमं सम० ॥ ततोऽक्षतान् ॥ ॐ अक्षन्न-
 मीमदन्तुह्यवप्त्रियाऽअधूपत ॥ अस्तौपतस्वभानवोविष्णानविष्ण्वामृतीयोजान्वि-
 न्द्रतेहरी ॥ ३८ ॥ क्षतैर्विहीनान्सितवर्णयुक्तान्तथा सुहृद्व्ये प्रथितान्श्रुतौ च ॥
 त्वमक्षतान्तानुररीकुरुष्व भाले त्वदीये शुभदेऽर्पयामि ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै
 श्रीगायत्रीदेव्यै नमः अक्षतान् सम० ॥ ततः पुष्पाणि ॥ ॐ ओषधीःप्रतिमो-
 द्दध्वन्पुष्पवतीःप्रसूवरीः ॥ अश्वाऽइवसुजिच्चर्वरीर्षीरुधःपारयिष्ण्वः ॥ ३९ ॥
 पुष्पाणि रक्तानि सिताब्जजातीजपाकरीरप्रभृतीनि देवि । गृहाण मातः कुरु सार्द्रद्विष्टिं
 यथा मयाप्तानि तथापितानि ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः
 यथालाभोपपन्नानि पुष्पाणि समर्पयामि । ततो दक्षहस्तस्य तर्जन्यङ्गुष्ठयोगेन
 पुष्पमुद्रा प्रदर्शयेत् ॥

तत आवरणंपूजार्थं भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः प्रार्थनां कुर्यात् ॥ सच्चिन्मये परे
 देवि परामृतरसप्रिये । अनुज्ञा देहि मे मातः परिवारार्चनाय ते ॥ इति करसम्पुटौ
 कृत्वाऽनुज्ञामादाय भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीं सुप्रसन्ना विभाव्य तदाज्ञया आवरण-

१ प्रत्यङ्ग परिमार्जयामि शुचिना वस्त्रेण संप्रोच्यत इवै केशकलापमायततर्भूपोतमेधुषितम् ॥ कादमीरेग-
 र्द्धर्ममलयजे सघर्ष्य संपादित मक्तप्राणपरे त्रिलोकजननि श्रीचन्दन गृह्यताम् ॥
 २ रक्षाक्षतैस्तु परिपूजयामि मुक्ताफलैर्वागर्धिरैर्विदे । अखण्डितैर्देवि यथादिभिर्ना कादमीरेपङ्कतितण्डुलैर्ना ॥
 ३ पुष्पापैर्घातयन्ते मततपरिचलत्कान्तिकल्लोज्ज्वलै कुवांगा मज्जदन्त करणविमलताः शोभितेव द्विवेणी ॥
 मुक्ताभि पद्मरागैरकतमणिभिर्निर्मिता दीप्यमानैर्नित्य हारत्रयी त्व भगवति कमले गृह्यतां कण्ठमध्ये ॥
 ४ वस्तुतस्तु तर्पणे पूजने च तान्त्रिकसम्प्रदायस्तु मया ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः
 श्रीगायत्रीदेवीश्रीपादुका पूजयामि तर्पयामि ॥ एवम् अस्मानिरपि सर्वत्र पूजन तर्पणस्य लिखितम् ॥ परस्य
 वेपां तन्नेष्ट ते ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः भगवती श्रीगायत्रीदेवीं पूजयामि तर्पयामि
 इति वदन् गन्धाक्षतपुष्पाणि देव्या शिरसि दद्यु । एव सर्वत्र हेयम् ॥
 ५ पित्र्याचारदेवाव्रावणदेवतानां पूजन क्रियते । वस्तुतस्तु नैवेद्यान्ता पूजन इत्येव तत् कर्तव्ययोग्यम्
 इति शारदाविलके ।

पूजामारभेत ॥ यथा तत्त्वंमुद्रया स्वस्य वामकरे आर्द्रखण्डं गृहीत्वा तेन करेण विशेष-
 पार्थपात्रात्किञ्चिज्जलेन देव्याः शिरसि तर्पणं दक्षकरेण गन्धाक्षतपुष्पैश्च देव्याः
 शिरसि पूजनं विधेयम् । तत्रादौ देव्या मूलमन्त्रेण । ॐ भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै
 नमः भगवतीश्रीगायत्रीदेवीश्रीपादुकां पू० तर्प० । एवं त्रिवारं संपूज्य संतर्प्य च ततः
 कल्पिताग्नीशासुरवायव्यकोणेषु क्रमेण देव्याः पंडङ्गानि हृदयशिरःशिखाकवचानि
 तस्याः पुरः नेत्रं पूर्वादिदिक्षु चास्त्रं पूजयेत्तर्पयेच्च ॥ तद्यथा । आग्नेय्यां (वायव्या)
 ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्व्रह्मात्मने हृदयाय नमः हृदयशक्तिश्रीपादुकां पूजयामि
 तर्पयामि । ईशान्यां (नैऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः वरेणियं विष्ण्वात्मने शिरसे
 स्वाहा शिरःशक्तिश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । नैऋत्यां (ईशान्यां)
 ॐ भूर्भुवः स्वः भर्गो देवस्य रुद्रात्मने शिखायै वषट् शिखाशक्तिश्रीपादुकां
 पूजयामि तर्पयामि । वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः धीमहि ईश्वरात्मने
 कवचाय हुम् कवचशक्तिश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । पुरः (स्वसमीपे)
 ॐ भूर्भुवः स्वः धियो यो नः सदाशिवात्मने नेत्रत्रयाय वौषट् नेत्रत्रयशक्ति-
 श्रीपादुका पूजयामि तर्पयामि । स्वाग्रतः चतुर्दिक्षु कल्पितपूर्वादिप्रद-
 क्षिणक्रमेण । पूर्वे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः प्रचोदयात् अस्त्राय फट्
 अस्त्रशक्तिश्रीपादुका पूजयामि तर्पयामि । दक्षिणे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 प्रचोदयात् अस्त्राय फट् अस्त्रशक्तिश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । पश्चिमे (पूर्वे)
 ॐ भूर्भुवः स्वः प्रचोदयात् अस्त्राय फट् अस्त्रशक्तिश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
 उत्तरे (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः प्रचोदयात् अस्त्राय फट् अस्त्रशक्तिश्रीपादुकां पूज-
 यामि तर्प० । एवं पंडङ्गानां पूजनं तर्पणञ्च कृत्वा विन्दुत्रिकोणपट्कोणाष्टपत्रभूपुरे
 भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या यन्त्रे मध्यविन्दुमारभ्यावरणपूजनं कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥
 भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मूलमन्त्रमुच्चार्य मध्ये विन्दौ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै
 श्रीगायत्रीदेव्यै नमः श्रीगायत्रीदेवीश्रीपादुकां पूजया० तर्पया० ॥ ततस्त्रिकोणे
 कल्पितपूर्वादिक्रमेण स्वाग्रतः । पूर्वकोणे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै
 श्रीगायत्रीदेव्यै नमः भगवतीश्रीगायत्रीदेवीश्रीपादुका पूजयामि तर्पयामि ।
 ततः (ईशान्यां) त्रिकोणस्य नैऋत्यकोणे ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै
 श्रीसावित्री देव्यै नमः भगवतीश्रीसावित्रीदेवीश्रीपादुका पूजयामि तर्पयामि

१ अनामिकाहृष्टयोग तत्त्वमुद्रा ।

२ भगवत्या धीगायत्रीदेव्या इमा अद्भुतवता तयाऽर्चयेत् पूजयामि तर्पयामि इति
 नित्योत्थय ॥ न तासांभावरणदेवनां मध्ये परिसंस्था ॥

त्रिकोणस्य वायव्यकोणे (आग्नेय्याम्) ॐ भूर्भुवः स्वः। भगवत्यै श्रीसरस्वती-
 देव्यै नमः श्रीसरस्वतीदेवीश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि ॥ ततस्त्रिकोणस्या-
 न्तरालेषु (बाह्यभागे इत्यर्थः) आग्नेय्यां (वायव्याम्) ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मणे
 नमः ब्रह्मश्रीपादुकां पूजयामि तर्पया० ॥ त्रिकोणस्यान्तराले कल्पितपश्चिमे
 (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः विष्णवे नमः विष्णुश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
 त्रिकोणस्यान्तराले कल्पितेशान्यां (नैर्ऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः रुद्राय नमः
 रुद्रश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । ततो मूलमंत्रमुच्चार्याञ्जलौ गन्धाक्षत-
 पुष्पाण्यादाय । अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागतवत्सले । भक्त्या समर्पये तुभ्यं
 प्रथमावरणार्चनम् ॥ इति पुष्पाञ्जलिं भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः शिरसि दत्त्वा ।
 सामान्यार्घोदकं दक्षकरेणादाय । अनेन भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः प्रथमावरण-
 देवतानां पूजनेन तर्पणेन च भगवतीश्रीगायत्रीदेवी प्रीयताम् ॥ इति जलं देव्या वाम-
 करे समर्प्य प्रणमेत् । इति प्रथमावरणम् ॥ १ ॥ अथ द्वितीयावरणम् । पद्कोणेषु पूर्ववत्
 कल्पितपूर्वादिक्रमेण स्वाग्रतः सर्वत्र पूजनं तर्पणञ्च कुर्यात् ॥ पद्कोणस्य कल्पितपूर्व-
 कोणे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः भगवतीश्रीगायत्रीदेवी-
 श्रीपादुकां पूजयामि तर्पया० ॥ पद्कोणस्य कल्पितनैर्ऋत्यकोणे (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः
 स्वः भगवत्यै श्रीसावित्रीदेव्यै नमः भगवतीश्रीसावित्रीदेवीश्रीपादुकां पूजया०
 तर्पया० ॥ ततः कल्पितवायव्यकोणे (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीसरस्वती-
 देव्यै नमः भगवतीश्रीसरस्वतीदेवीश्रीपादुकां पूजया० तर्पया० ॥ तत्रैव पद्कोणस्य
 कल्पिताग्नेय्यादिक्रमेण आग्नेय्यां (वायव्या) ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मणे नमः ब्रह्मश्रीपादुकां
 पूजया० तर्पया० । पद्कोणस्य पश्चिमकोणे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः विष्णवे नमः विष्णु-
 श्रीपादुकां पूजया० तर्पया० । पद्कोणस्य ईशान्यां (नैर्ऋत्या) ॐ भूर्भुवः स्वः रुद्राय
 नमः रुद्रश्रीपादुकां पूजया० तर्पया० । मूलेन हस्ते पुष्पाञ्जलिं गृहीत्वा । अभीष्टसिद्धिं
 मे देहि शरणागतवत्सले । भक्त्या समर्पये तुभ्यं द्वितीयावरणार्चनम् ॥ इति पुष्पा-
 ञ्जलिं देव्याः शिरसि दत्त्वा । सामान्यार्घोदकं दक्षकरेण गृहीत्वा । अनेन भगवत्याः
 श्रीगायत्रीदेव्या द्वितीयावरणदेवतानां पूजनेन तर्पणेन च भगवतीश्रीगायत्रीदेवी
 प्रीयताम् ॥ इति जलं देव्या वामकरे समर्प्य प्रणमेत् । इति द्वितीयावरणम् ॥ २ ॥ अथ
 तृतीयावरणम् । ततः पद्कोणस्य बहिः पूर्ववत्कल्पितपूर्वादिदिक्षु क्रमेण पूर्व (पश्चिमे)
 ॐ भूर्भुवः स्व आदित्याय नमः आदित्यश्रीपादुकां पूजया० तर्पयामि । पद्कोणस्य
 बहिर्दक्षिणे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः भानवे नमः भानुश्रीपादुकां पूजया० तर्पया० ।

पट्कोणस्य वहिः समीपे पश्चिमे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः भास्कराय नमः भास्कर-
 श्रीपादुकां पूजया० तर्पयामि । पट्कोणस्य वहिः उत्तरे (दक्षिणे)
 ॐ भूर्भुवः स्वः रचये नमः रविश्रीपादुकां पूजया० तर्पया० । ततः पट्कोणस्य
 आग्नेय्यादिविदिक्षु प्रदक्षिणक्रमेण । आग्नेय्यां (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः
 उपायै नमः उपाश्रीपादुकां पूजयामि तर्पया० । नैर्ऋत्यां (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः
 स्वः प्रज्ञायै नमः प्रज्ञाश्रीपादुकां पूजया० तर्पया० ॥ वायव्यां (आग्नेय्यां)
 ॐ भूर्भुवः स्वः प्रभायै नमः प्रभाश्रीपादुकां पूजया० तर्पया० ॥ ईशान्या
 (नैर्ऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः सन्ध्यायै नमः सन्ध्याश्रीपादुकां पूजया० तर्पया० ।
 मूलेन हस्ते पुष्पाञ्जलिं गृहीत्वा । अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागतवत्सले ।
 भक्त्या समर्पये तुभ्यं तृतीयावरणार्चनम् ॥ इति पुष्पाञ्जलिं देव्याः शिरसि दत्त्वा ।
 ततः सामान्यार्घोदकं दक्षिणकरेण गृहीत्वा । अनेन भगवत्याः श्रीगायत्री-
 देव्यास्तृतीयावरणदेवतानां पूजनेन तर्पणेन च भगवतीश्रीगायत्रीदेवी प्रीयताम् ॥
 इति जलं देव्या वामकरे समर्प्य प्रणमेत् ॥ इति तृतीयावरणम् ॥ ३ ॥ अथ चतु-
 र्थावरणम् । अष्टपत्रेषु स्वाग्रतः कल्पितपूर्वादिक्रमेण प्रादक्षिण्येन प्रह्लादिन्यादी-
 श्चतुर्विंशतिदेवीः पुनः पुनः क्रमशस्त्रिवारं पूजयेत् ॥ पूर्वे । पूर्वपत्रे (पश्चिमे) ॐ
 भूर्भुवः स्वः प्रह्लादिन्यै नमः प्रह्लादिनीश्रीपादुकां पूजया० तर्पया० । आग्नेय्याम् आग्ने-
 यपत्रे (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः प्रभायै नमः प्रभाश्रीपादुकां पूजया० तर्पया० ।
 दक्षिणस्यां दक्षिणपत्रे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः नित्यायै नमः नित्याश्रीपादुकां
 पूजया० तर्पया० । नैर्ऋत्या नैर्ऋत्यपत्रे (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वम्भ-
 रायै नमः विश्वम्भराश्रीपादुकां पूजया० तर्पया० । पश्चिमपत्रे (पूर्वे) ॐ
 भूर्भुवः स्वः विशालायै नमः विशालाश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । वायव्यां
 वायव्यपत्रे (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः प्रभावत्यै नमः प्रभावतीश्रीपादुकां
 पूजयामि तर्पयामि । उत्तरस्याम् उत्तरपत्रे (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः जयायै
 नमः जयाश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । ईशान्याम् ईशानपत्रे (नैर्ऋत्यां)
 ॐ भूर्भुवः स्वः शान्त्यै नमः शान्तिश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । मूलेन हस्ते
 पुष्पाञ्जलिं गृहीत्वा । अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागतवत्सले । भक्त्या समर्पये
 तुभ्यं चतुर्थावरणार्चनम् ॥ इति पुष्पाञ्जलिं देव्याः शिरसि दत्त्वा । सामान्यार्घो-
 दकं दक्षकरेण गृहीत्वा । अनेन यथाशक्ति भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याश्चतुर्था-
 वरणदेवतानां पूजनेन तर्पणेन च भगवतीश्रीगायत्रीदेवी प्रीयताम् ॥ इति जलं

देव्या वामकरे समर्प्य प्रणमेत् ॥ इति चतुर्थावरणम् ॥ ४ ॥ अथ पञ्चमावरणम् ।
 पुनरष्टपत्रेषु स्वाग्रतः कल्पितपूर्वादिक्रमेण दिग्विदिक्षु प्रादक्षिण्येन । पूर्वे पूर्वपत्रे
 (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः कान्त्यै नमः कान्तिश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
 आग्नेय्याम् आग्नेयपत्रे (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः दुर्गायै नमः दुर्गश्रीपादुकां
 पूजयामि तर्पयामि । दक्षिणस्यां दक्षिणपत्रे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसरस्वत्यै
 नमः श्रीसरस्वतीश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । नैर्ऋत्या नैर्ऋत्यपत्रे (ईशाने)
 ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वरूपायै नमः विश्वरूपाश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
 पश्चिमायां पश्चिमपत्रे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः विशालायै नमः विशाला-
 क्षीपादुकां पूजया० तर्पया० । वायव्यां वायव्यपत्रे (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः
 स्वः ईशायै नमः ईशाश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । उत्तरस्याम् उत्तरपत्रे
 (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः व्यापिन्यै नमः व्यापिनीश्रीपादुकां पूजयामि तर्प-
 यामि । ईशान्याम् ईशानपत्रे (नैर्ऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः विमलायै नमः विम-
 लाश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । मूलेन हस्ते पुष्पाञ्जलिं गृहीत्वा । अभीष्टसिद्धिं
 मे देहि शरणागतवत्सले । भक्त्या समर्पये तुभ्यं पञ्चमावरणार्चनम् ॥ इति पुष्पा-
 ञ्जलिं देव्याः शिरसि दत्त्वा । सामान्याघोदकं दक्षहस्तेन गृहीत्वा । अनेन भगवत्याः
 श्रीगायत्रीदेव्याः पञ्चमावरणदेवतानां पूजनेन तर्पणेन च भगवतीश्रीगायत्रीदेवी
 प्रीयताम् । इति जलं देव्या वामकरे समर्प्य प्रणमेत् । इति पञ्चमावरणम् ॥ ५ ॥ अथ
 षष्ठावरणम् ॥ पुनरष्टपत्रेषु स्वाग्रतः । पूर्ववत्कल्पितपूर्वादिक्रमेण दिग्विदिक्षु प्रादक्षि-
 ष्येन । पूर्वस्यां पूर्वपत्रे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः तमोपहारिण्यै नमः तमोपहारिणी-
 श्रीपादुकां पूजया० तर्पया० । आग्नेय्याम् आग्नेयपत्रे (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः
 स्वः सूक्ष्मायै नमः सूक्ष्माश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । दक्षिणस्यां दक्षिणपत्रे
 (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वयोन्यै नमः विश्वयोनिश्रीपादुकां पूजयामि
 तर्पया० । नैर्ऋत्यां नैर्ऋत्यपत्रे (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः जयायै नमः जयाश्री-
 पादुकां पूजयामि तर्पयामि । पश्चिमस्यां पश्चिमपत्रे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 पद्मालायै नमः पद्मालयाश्रीपादुकां पूजया० तर्पया० । वायव्यां वायव्यपत्रे
 (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः परायै नमः पराश्रीपादुकां पूजया० तर्पया० । उत्त-
 रस्याम् उत्तरपत्रे (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः शोभायै नमः शोभाश्रीपादुकां पूजया०
 तर्पया० । मूलमन्त्रेण हस्ते पुष्पाञ्जलिं गृहीत्वा । अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागत-
 वत्सले । भक्त्या समर्पये तुभ्यं षष्ठावरणपूजनम् ॥ इति पुष्पाञ्जलिं देव्याः शिरसि दत्त्वा ।

सामान्यार्घोदकं दक्षकरेण गृहीत्वा । अनेन भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः पञ्चावरण-
 देवतानां पूजनेन तर्पणेन च भगवतीश्रीगायत्रीदेवी प्रीयताम् । इति जलं देव्या
 चामकरे समर्प्य प्रणमेत् । इति पञ्चावरणम् ॥ ६ ॥ अथ सप्तमावरणम् । पुनरष्टदला-
 द्बहिः अष्टदलस्य पूर्वादिदलसमीपतः स्वाग्रतः प्रादक्षिण्येन ब्राह्म्यादयोऽष्टौ
 देव्यः । पूर्वे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः आं ब्राह्म्यै नमः ब्राह्मीश्रीपादुकां
 पूजया० तर्पया० । आग्नेय्यां (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः ईं माहेश्वर्यै नमः
 माहेश्वरीश्रीपादुकां पूजया० तर्पया० । दक्षिणस्यां (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः
 ऊं कौमार्यै नमः कौमारीश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । नैऋत्यां (ईशान्यां)
 ॐ भूर्भुवः स्वः ऋं वैष्णव्यै नमः वैष्णवीश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
 पश्चिमायां (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः लूं वाराह्यै नमः वाराहीश्रीपादुकां पूजयामि
 तर्पयामि । वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः ऐं इन्द्रायै नमः इन्द्राणी-
 श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । उत्तरस्यां (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः औं
 चामुण्डायै नमः चामुण्डाश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । ईशान्यां (नैऋत्यां)
 ॐ भूर्भुवः स्वः अः अरुणायै नमः अरुणाश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि ॥
 मूलेन हस्ते पुष्पाञ्जलिं गृहीत्वा । अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागतवत्सले । भक्त्या
 समर्पये तुभ्यं सप्तमावरणार्चनम् । इति पुष्पाञ्जलिं देव्याः शिरसि दत्त्वा । हस्ते
 सामान्यार्घोदकं गृहीत्वा । अनेन भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः सप्तमावरणदेवतानां
 पूजनेन तर्पणेन च भगवतीश्रीगायत्रीदेवी प्रीयताम् ॥ इति जलं देव्या
 चामकरे समर्प्य प्रणमेत् ॥ इति सप्तमावरणम् ॥ ७ ॥ अथ अष्टमावरणम् ।
 पूर्वं भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या यन्त्रस्य मध्यचिन्दौ सूर्यं संपूज्य च संतर्प्य ततो
 यन्त्रस्याष्टदलाद्ब्राह्म्यै स्वाग्रतः कल्पितपूर्वादिक्रमेणाष्टदिक्षु ग्रहान् । यन्त्रस्य
 मध्यचिन्दौ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवते सूर्याय नमः सूर्यश्रीपादुकां पूजया०
 तर्पया० । पूर्वे (पश्चिमे) ॐ भूर्भुवः स्वः सोमाय नमः सोमश्रीपादुकां पूजयामि
 तर्पयामि । आग्नेय्यां (वायव्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः भौमाय नमः भौमश्रीपादुकां पूजयामि
 तर्पयामि । दक्षिणे (उत्तरे) ॐ भूर्भुवः स्वः बुधाय नमः बुधश्रीपादुकां पूजयामि
 तर्पयामि । नैऋत्यां (ईशान्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः गुरवे नमः गुरुश्रीपादुकां पूजयामि
 तर्पयामि । पश्चिमे (पूर्वे) ॐ भूर्भुवः स्वः शुक्राय नमः शुक्रश्रीपादुकां पूजयामि
 तर्पयामि । वायव्यां (आग्नेय्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः शनैश्चराय नमः शनैश्चरश्रीपादुकां
 पूजयामि तर्पयामि । उत्तरे (दक्षिणे) ॐ भूर्भुवः स्वः राह्वे नमः राह्वश्रीपादुकां

पूजयामि तर्पयामि ॥ ईशान्यां (नैऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः केतवे नमः केतु-
 श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । मूलेन हस्ते पुष्पाञ्जलिं गृहीत्वा । अभीष्टसिद्धिं मे
 देहि शरणागतवत्सले । भक्त्या समर्पये तुभ्यम् अष्टमावरणार्चनम् । इति-पुष्पा-
 ञ्जलिं देव्याः शिरसि दत्त्वा । दक्षिणकरे सामान्यार्घोदकं गृहीत्वा । अनेन
 यथाशक्ति भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या अष्टमावरणदेवतानां पूजनेन तर्पणेन च
 भगवती श्रीगायत्रीदेवी प्रीयताम् ॥ इति जलं देव्या वामकरे समर्प्य प्रणमेत् ॥
 इति अष्टमावरणम् ॥ ८ ॥ अथ नवमावरणम् ॥ प्रसिद्धपूर्वादितः इन्द्रादीन् ।
 पूर्वं-वज्रहस्ताय सुराधिपतये ऐरावतवाहनाय सपरिवाराय भगवतीश्रीगायत्री-
 पार्षदाय लां इन्द्राय नमः इन्द्रश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । आग्नेय्यां-शक्ति-
 हस्ताय तेजोऽधिपतये अजवाहनाय सपरिवाराय श्रीगायत्रीपार्षदाय रां अग्नये
 नमः अग्निश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । दक्षिणस्यां-दण्डहस्ताय प्रेताधिपतये
 महिषवाहनाय सपरिवाराय श्रीगायत्रीपार्षदाय यां यमाय नमः यमश्रीपादुकां
 पूजयामि तर्पयामि । नैऋत्यां-खड्गहस्ताय रक्षोऽधिपतये नरवाहनाय सपरिवाराय
 श्रीगायत्रीपार्षदाय क्षां निर्ऋतये नमः निर्ऋतिश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
 पश्चिमायां-पाशहस्ताय जलाधिपतये मकरवाहनाय सपरिवाराय श्रीगायत्रीपार्ष-
 दाय वां वरुणाय नमः वरुणश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । वायव्याम्-ध्वज-
 हस्ताय प्राणाधिपतये रुद्रवाहनाय सपरिवाराय श्रीगायत्रीपार्षदाय यां वायवे
 नमः वायुश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । उत्तरस्यां-शङ्खहस्ताय नक्षत्राधिपतये
 अश्ववाहनाय सपरिवाराय श्रीगायत्रीपार्षदाय सां सोमाय नमः सोमश्रीपादुकां
 पूजयामि तर्पयामि । ईशान्याम्-त्रिशूलहस्ताय विद्याधिपतये वृषभवाहनाय
 सपरिवाराय श्रीगायत्रीपार्षदाय हां ईशानाय नमः ईशानश्रीपादुकां पूजयामि
 तर्पयामि । पूर्वेशानयोर्मध्ये ऊर्ध्वायाम्-पद्महस्ताय लोकाधिपतये हंसवाहनाय
 सपरिवाराय श्रीगायत्रीपार्षदाय ॐ ब्रह्मणे नमः ब्रह्मश्रीपादुकां पूजयामि
 तर्पयामि । निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये अधः-चक्रहस्ताय नागाधितये गरुडवाहनाय
 सपरिवाराय श्रीगायत्रीपार्षदाय ऊं श्रीविष्णवे नमः विष्णुश्रीपादुकां पूजयामि
 तर्पयामि । मूलेन हस्ते गन्धाक्षतपुष्पाणि गृहीत्वा । अभीष्टसिद्धिं मे देहि
 शरणागतवत्सले । भक्त्या समर्पये तुभ्यं नवमावरणार्चनम् ॥ इति पुष्पाञ्जलिं
 देव्याः शिरसि दत्त्वा । दक्षिणकरे सामान्यार्घोदकं गृहीत्वा । अनेन भगवत्याः
 श्रीगायत्रीदेव्या नवमावरणदेवतानां पूजनेन तर्पणेन च भगवतीश्रीगायत्रीदेवी

प्रीयताम् । इति जलं देव्या वामकरे समर्प्य प्रणमेत् ॥ इति नवमावरणम् ॥ ९ ॥
 अथ दशमावरणम् ॥ प्रसिद्धपूर्वादितो दिग्विदिक्षु क्रमेणायुधान् ॥ पूर्वे-ॐ
 भूर्भुवः स्वः वज्राय नमः वज्रशक्तिश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
 आग्नेय्याम्-ॐ भूर्भुवः स्वः शं शक्तये नमः शक्ति शक्तिश्रीपादुकां पूजयामि
 तर्पयामि । दक्षिणस्याम्-ॐ भूर्भुवः स्वः दं दण्डाय नमः दण्डशक्ति-
 श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । नैर्ऋत्याम्-ॐ भूर्भुवः स्वः खं खन्नाय
 नमः खद्गशक्तिश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । पश्चिमायाम्-ॐ भूर्भुवः स्वः
 पां पाशाय नमः पाशशक्तिश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । वायव्याम्-ॐ भूर्भुवः
 स्वः अं अङ्कुशाय नमः अङ्कुशशक्तिश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । उत्तरस्याम्-ॐ
 भूर्भुवः स्वः गां गदायै नमः गदाशक्तिश्रीपादुकां पूजयामि तर्प० । ईशान्याम्-
 ॐ भूर्भुवः स्वः त्रिं त्रिशूलाय नमः त्रिशूलशक्तिश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
 पूर्वशानयोर्मध्ये ऊर्ध्वायाम्-ॐ भूर्भुवः स्वः पं पद्माय नमः पद्मशक्तिश्रीपादुकां
 पूजयामि तर्पयामि । नर्ऋतेवरुणयोर्मध्ये अधः-ॐ भूर्भुवः स्वः चं चक्राय नमः
 चक्रशक्तिश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि । मूलेन हस्ते पुष्पाञ्जलिं गृहीत्वा । अभीष्ट-
 सिद्धिं मे देहि शरणागसवत्सले । भक्त्या समर्पये तुभ्यं दशमावरणार्चनम् ॥
 इति देव्याः शिरसि पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा । दक्षकरे सामान्यार्धपात्राज्जलं गृहीत्वा अनेन
 यथाशक्ति भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या दशमावरणदेवतानां पूजनेन तर्पणेन च
 भगवती श्रीगायत्रीदेवी प्रीयताम् ॥ इति जलं देव्या वामहस्ते समर्प्य प्रणमेत् ॥
 इति दशमावरणम् ॥ १० ॥ ततः श्रीगायत्रीदेव्या आयुधानि पूजयेत्
 ॐ धरदाय नमः । ॐ अभयाय नमः । ॐ अङ्कुशाय नमः । ॐ कशायै नमः ।
 ॐ कपालाय नमः । ॐ गुणाय नमः । ॐ शंसाय नमः । ॐ चक्राय नमः । ॐ अन्नाय
 नमः । ॐ कमलाय नमः । इति आयुधानि सम्पूज्य । ततो देव्यै यथाप्राप्तान्यन्यानि
 सुरभीर्णानि कुसुमानि पुष्पमालाञ्चार्पयित्वा तथैव भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः सहस्र-
 नामभिः कुङ्कुमं कुङ्कुमाक्षतान् चिल्वदलानि वा समर्पयेत् । ततः पुष्पमालाम् ॥
 घाम्मालैर्लीरुन्तारैर्क्षुम्भाहैः सीहृष्टिभ्यासम्भवं । अयं हि त्वास्वार्धित्तिस्तोत्रिजा-
 नः प्रणिनायं महते सौभगाय । अतस्त्वन्देवयनस्पतेः शतवत्सो विरोहसहस्रवत्सु-
 पिनुयं रूहेम ॥ ११ ॥ शुभ्रैश्च पीतेः कुसुमैरनेकै रक्तैस्तथाऽनेकमुत्पुष्कैः । कृतां
 स्वदर्यश्च मया सुमाला गृहाण कण्ठे विनिर्वादेतां तव ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै

सपरिवारायै सायुधायै भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः पुष्पमालां सम० । साभाग्य-
 द्रव्याणि । ॐ अहिरिवभोगैःपस्वैतिवाहुङ्गयायाद्वेतिम्परिवाधमानः ॥ हुस्तुग्मोधि-
 श्वावियुनानिधिद्वाहपुमाहपुमाहसम्परिपातुधिश्चर्तः ॥ ३३ ॥ श्वेतं तथा रक्तमहं
 गुलालं सौभाग्यलाभाय तथा हरिद्राम् । भाले तवाम्ब स्वकरेण देवि सिन्दूर-
 विन्दुं ह्यपि वै ददामि ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै सायुधायै भगवत्यै
 श्रीगायत्रीदेव्यै नमः सौभाग्यपरिमलद्रव्याणि सम० ॥ कज्जलम् ॥ चाम्पेयकर्पूरक-
 षन्दनादिकैर्नानाविधैर्गन्धचयैः सुवासितम् । नेत्राञ्जनाधाय हरिन्मणिप्रभं
 गायत्रि हे स्वीकुरु कज्जलं शुभम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै सायु-
 धायै भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः अक्षिभ्यां कज्जलं सम० ॥ अत्तरम् ॥
 मातस्त्वदर्थं तु सुवासितेभ्यः पुष्पेभ्य आकृष्य कृतं मनोहरम् । तैलं तवाङ्गेऽ
 विलेपनार्थं लोके ददाम्यत्तरनामधेयम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै सायु-
 धायै भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः अङ्गेषु विलेपनार्थम् अत्तरं सम० ॥ ततो धूपः ॥
 एकस्मिन्पात्रे निर्धूमाम्निं निधाय तन्निर्धूमाङ्गारपात्रं भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः
 पुरतो निधाय तस्मिन्गुगुलादिकं धूपद्रव्यं प्रक्षिप्य विशेषार्घपात्रात्किञ्चिज्जलं
 गृहीत्वा । 'ॐ अस्त्राय फट्' इति सम्प्रोक्ष्य । 'ॐ नमः' इति गन्धपुष्पैर्धूपं सम्पूज्य
 वामहस्तस्य तर्जन्या धूपपात्रं स्पृष्ट्वा दक्षिणहस्तेन सामान्यार्घपात्राज्जलं गृहीत्वा
 भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मूलमंत्रमुच्चार्य धूपं निवेदयेत् । ॐ भूर्भुवः स्वः
 साङ्गायै सपरिवारायै सायुधायै भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः धूपं निवेदयामि ।
 एवं देव्यै धूपं निवेद्य वामहस्ते घण्टां गृहीत्वा तां वादयन् दक्षिणकरेण धूपपात्र-
 मादाय भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै धूपमाप्रापयेत् ॥ ॐ वक्षस्वस्त्वा धूपयन्तुगायत्रेण-
 च्छन्दसाङ्गिरस्वद्रुद्रास्त्वाधूपयन्तुऋषुभेनुच्छन्दसाङ्गिरस्वदादित्यास्त्वाधूपयन्तुजा-
 गतेनुच्छन्दसाङ्गिरस्वद्विश्वेत्वादेवायैश्चानराधूपयन्त्वानुष्टुभेनुच्छन्दसाङ्गिरस्वदि-
 न्द्रस्त्वाधूपयतुवरुणस्त्वाधूपयतुबिष्णुस्त्वाधूपयतु ॥ १६ ॥ ततो मूलेन पुष्पाञ्जलिं
 दत्त्वा दक्षकरस्य तर्जन्यद्गुप्तयोगेन धूपमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ ततो दीपः । ततो दीपपात्रं
 स्ववामभागाम्ने निधाय । 'ॐ अस्त्राय फट्' इति अस्त्रमंत्रेण विशेषार्घपात्रजलेन
 दीपं सम्प्रोक्ष्य । 'ॐ नमः' इति तं सम्पूज्य । वामहस्तस्य मध्यमया दीपपात्रं
 संस्पृश्य । दक्षिणहस्तेन सामान्यार्घपात्राज्जलं गृहीत्वा श्रीगायत्र्या मूलमंत्रमुच्चा-
 रयन् । मुप्रकाशो महातेजाः सर्वत्र तिनिरापहः । स बाह्याभ्यन्तरज्योतिर्दीपोऽथ

१ दशाङ्गधूपं तत्र रत्नार्थं नाशाय मे विप्रविधावकांशाम् । दत्तं मया सौरभपूर्णपुष्पं गृह्यणमातस्त्वव सन्निधौ यथा
 २ गृह्यण दीपः क्षितवर्तियुजो पृथेन पूर्णस्त्वव दक्षभागि । तथा भवत्तत्र सुररूपत्वां तैकेन युक्तस्त्वव वामभागे ॥

प्रतिगृह्यताम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै सायुधायै भगवत्यै श्री-
गायत्रीदेव्यै नमः दीपं निवेदयामि । इति दीपं निवेद्य दक्षिणकरस्थं जलमुत्सृज्य
ततो वामहस्ते घण्टां गृहीत्वा तां वादयन् दक्षिणहस्ते दीपपात्रमादाय देव्यै पञ्चसप्त-
कृत्वो दर्शयेत् ॥ ॐ अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिर्गग्निःस्वाहा सूर्योर्ज्योतिर्ज्योतिर्ः सूर्योर्ः
स्वाहा । अग्निर्ब्रह्मोर्ज्योतिर्ब्रह्मोर्ः स्वाहासूर्योर्ब्रह्मोर्ज्योतिर्ब्रह्मोर्ः स्वाहा । ज्योतिर्ः सूर्योर्ः
सूर्योर्ज्योतिर्ः स्वाहा ॥ ३ ॥ इति दीपं दर्शयित्वा मूलेन पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा ॥
दक्षिणकरस्थं मध्यमाङ्गुष्ठयोगेन दीपमुद्रां प्रदर्शयेत् । ततो नैवेद्यम् । भगवत्याः
श्रीगायत्रीदेव्या अग्रभागे जलेन चतुरस्रं मण्डलं कृत्वा मूलमन्त्रेण सम्पूज्य तदुपरि
यथाशक्ति स्वर्णादिपात्रे मध्वाज्यशर्करादिसहितं पायसादिविविधं नैवेद्यं धृत्वा तत्र
स्यापयित्वा तस्मिन् विल्वादिकं प्रक्षिप्य । चक्रमुद्रया संरक्ष्य विशेषार्घपात्राञ्जलं
गृहीत्वा । “ॐ अस्त्राय फट्” इति अस्त्रमन्त्रेण नैवेद्यं सम्प्रोक्ष्य । यमिति धेनुमुद्रया
अमृतीकृत्य । गायत्र्या मूलमन्त्रेणाष्टवारं नैवेद्यम् अभिमन्थ्य । ततो नैवेद्यपात्रं
वामहस्तस्याङ्गुष्ठेन स्पृष्ट्वा दक्षिणकरे सामान्यार्घपात्राञ्जलं गृहीत्वा मूलमन्त्रमुच्चार्य ।
ॐ अन्नपतेन्नस्यनोदेह्यन्नमीवस्यंशुष्मिर्गणः ॥ प्रप्रदातारन्तारिपुः ऊर्जाज्ञोपेहिद्वि-
पदेचतुर्मुपदे ॥ ६३ ॥ सत्पात्रस्थं सुनैवेद्यं विविधानेकभक्षणम् । निवेदयामि देवेशि
सानुगायै गृहाण तत् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै भगवत्यै श्रीगा-
यत्रीदेव्यै नमः यथाशक्ति नैवेद्यं निवेदयामि । इति जलमुत्सृज्य । पुनः किञ्चित्
जलम् ॐ अमृतोपस्तरणमसि स्वाहा । इति दत्त्वा वामहस्तं पद्माकारं कृत्वा दक्षि-
णहस्तेन पञ्च त्रासमुद्राः प्रदर्शयेत् ॥ तर्जनीमध्यमाङ्गुष्ठयोगेन—ॐ प्राणाय स्वाहा ।

१ पुष्पादिमुद्राणां लक्षणानि । ज्येष्ठाङ्गुष्ठेन पुष्पस्य युक्त्वा धूपस्य तर्जनी । धूपस्य मध्यमाङ्गुष्ठा
नैवेद्यस्य प्रधीतिता ॥ मुद्रया कर्म यदत्तं तदसम्यक्फलप्रदम् ॥ इति शारदातिलके स्तवीपपटले ।

(कनिष्ठिकाङ्गुष्ठयोगे गन्धमुद्रा । मध्यमाङ्गुष्ठयोगे पुष्पमुद्रा । तर्जनीङ्गुष्ठयोगे धूपमुद्रा ।

मध्यमाङ्गुष्ठयोगे धीपमुद्रा । अनामिकाङ्गुष्ठयोगे नैवेद्यमुद्रा । ताः दक्षिणहस्तेन कार्याः ।)

२ चक्रमुद्रया नैवेद्यं संरक्ष्य । विशेषार्घपात्राञ्जलं गृहीत्वा यमिति वायुबीजेन द्वादशवारंमावर्तितेन जलमभि-
मन्थ्य सेन जलेन नैवेद्यं सम्प्रोक्ष्य । तदुत्थितवायुना तरोपं सशोष्य दक्षिणकरतले रम् इति अग्निवीरं
विधिन्य तत्पृष्ठलम् वामकरं कृत्वा देव्यै नैवेद्यं प्रदर्श्य तदुत्थितामिना तरोपं दारुधा वामकरेऽमृतीयज्ञं यमिति
विधिन्य तत्पृष्ठलम् दक्षिणकरतले कृत्वा नैवेद्यं प्रदर्श्य तदुत्थितामृत्तधारया शवितं विभाव्य मूलमन्त्राभिमन्थितेन
जलेन सम्प्रोक्ष्य तदपिलमगृन्नात्मकं स्यात्वा दक्षिणकरेण नैवेद्यं स्पृष्ट्वा मूलमन्त्रेणाष्टवारमभिमन्थ्य धेनुमुद्रां
प्रदर्श्य गन्धमुद्रां समभ्यर्च्य देवतायै पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा तन्मुद्रात्पत्रो निर्गतमिति भावयन् वामाङ्गुष्ठेन
नैवेद्यं स्पृष्ट्वा दक्षिणकरेण देव्या मूलमन्त्रं साहान्तं पठन् “घत्पात्रशिष्टं सुहविर्विधानेकभक्षणम् । निवेद-
यामि देवेशि सानुगायै गृहाण तत्” इति कथित्वा साङ्गायै सपरिवारायै सायुधायै भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः
नैवेद्यं निवेदयामि इति जलमुत्सृज्य ततः पञ्च त्रासमुद्राः प्रदर्शयेत् ॥ इति शारदातिलके ॥

३ त्रासमुद्रां वामशोणा विकचोत्तरलक्ष्मिभाम् । । प्रदर्शयन् दक्षिणेन प्राणादीनाञ्च दर्शयेत् ॥

मध्यमानामिकाङ्कुष्ठयोगेन-ॐ अपानाय स्वाहा । कनिष्ठानामिकाङ्कुष्ठयोगेन-ॐ
 ध्यानाय स्वाहा । तर्जन्यनामिकाङ्कुष्ठयोगेन-ॐ उदानाय स्वाहा । सर्वाङ्गुलिभिः-ॐ
 समानाय स्वाहा । एवं पश्च ब्रासमुद्राः प्रदर्श्य । ततः स्वात्मदेव्योर्मध्ये ज्वनिफां
 धृत्वा देवीं भुञ्जानां भावयन् पठेत् ॥ ब्रह्मेशाद्यैः परित उरुभिः सूपविष्टैः समन्ता-
 त्सख्या सिञ्जद्वलयकरया सादरं वीज्यमाना । नर्मक्ष्वेलैः प्रहसनमुखी हासयन्ती
 स्वभोक्तृन्भुङ्क्ते पात्रे कनकघटिते पडूरसान् विश्वमाता ॥ १ ॥ शालीभक्तं सुपकं
 शिशिरकरसितं पायसापूपसूपं लेयं पेयञ्च चोष्यं सितममृतफलं धारिकाद्यं सुखा-
 यम् ॥ आज्यं प्राज्यं समज्यं नयनरुचिकरं राजिकैलामरीचस्वादीयंशाकराजी-
 परिकरममृताहारजोषं जुपस्व ॥ २ ॥ मातस्त्वां दधिदुग्धपायसमहाशाल्यन्नसन्ता-
 लिकापूपासूपसितावृतैः सवटकैः सक्षौद्ररम्भाफलैः । एलाजीरकहिडुनागर-
 निशाकौस्तुभरीसंस्कृतैः शाकैः साकमहं सुधाधिकरसैः संतर्पयाम्यर्पितैः ॥ ३ ॥
 सापूपसूपदधिदुग्धसमन्वितानि स्वादूनि भक्ष्यपरमान्नपुरःसराणि ॥ शाकोल्लस-
 न्मारिचजीरकवाहिकानि भक्ष्याणि भक्ष जगदम्ब मयाऽर्पितासि ॥ ४ ॥ क्षीरमेतदि-
 दमुत्तमोत्तमं प्राज्यमाज्यमिदमुज्ज्वलं मधु । मातरेतदमृतोपमं त्वया संभ्रमेण परि-
 पीयतां मुहुः ॥ इति पठित्वा मूलमन्त्रं पठन् देवीं क्षणं भुञ्जानां भावयेत् । ततः
 पूजाङ्गहोमसाङ्गतासिद्धयर्थम् आज्यस्य सङ्कल्पं कुर्यात् ॥ यजमानो हस्ते जलं
 गृहीत्वा मया कृतस्य भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः पूजनकर्मणः साङ्गतासिद्धये
 पूजनकर्मणि विहितस्य पूजाङ्गहोमस्याकरणजनितप्रत्यवायपरिहारार्थं पूजाङ्गहोम-
 करणजनितफलप्राप्त्यर्थञ्च इदमाज्यम् आचार्याय दातुमहमुःसृजे । इति सङ्कल्पजलं
 धृतञ्चाचार्याय दद्यात् ॥ ततः श्रीगायत्रीप्रीतये पार्षदेभ्यः सर्वभूतेभ्यश्च बलिदानं
 कुर्यात् । यथा-भगवत्याः श्रीगायत्र्याः समीपे भूमौ जलेनोपलिप्य पार्षदेभ्यः
 सर्वभूतेभ्यश्च बलिदानार्थं पृथक् पृथक् पत्रपुटेऽपायसादिकं दध्यक्षतान्वा धृत्वा
 तत्र निधाय पृथक् पृथक् गन्धपुष्पैरभ्यर्च्य हस्ते सामान्यार्घपात्राजलं गृहीत्वा
 प्रथमं श्रीगायत्रीपार्षदेभ्यो बलिदानं दद्यात् ॥ ये रौद्रा रौद्रकर्माणो रौद्रस्थान-
 निवासिनः । योगिन्योऽप्युग्ररूपाश्च गणानामधिपाश्च ये ॥ १ ॥ विघ्नभूतास्तथा
 चान्ये दिग्विदिक्षु समाश्रिताः ॥ ते सर्वे तृप्तमनसो भूता गृह्णन्त्विमं बलिम् ॥
 इति जलं बलिदानस्योपरि दत्त्वा प्रणमेत् ॥ पुनः सामान्यार्घपात्राजलं गृहीत्वा
 भूतानि यानीह वसन्ति भूमौ बलिं गृहीत्वा विधिवत्प्रयुक्तम् । अन्यत्र वासं
 परिकल्पयन्तु क्षाम्यन्तु तान्यत्र नमोऽस्तु तेभ्यः ॥ २ ॥ इति द्वितीये सर्वभूतबलिदाने

जलं दत्त्वा प्रणमेत् ॥ ततो नाराचमुद्रया सर्वभूतवलिं विसृजेत् । ततो जवनिकाम्
 अपाकृत्य मूलमन्त्रं पठित्वा 'ॐ अमृतापिधानमसि स्वाहा' । इत्युत्तरापोशानं दत्त्वा ।
 एकस्मिन् संनालपात्रे शुद्धजलं पूरयित्वा भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः समीपे निधाय
 हस्ते सामान्यार्घोदकं गृहीत्वा । समस्तदेवदेवेशि सर्ववृत्तिकरं परम् । अखण्डानन्दस-
 म्पूर्णं गृहाण जलमुत्तमम् ॥ एलादिचूर्णसम्मिश्रं कर्पूरेण च वासितम् ॥ शीतं स्वादु
 गृहाणेदं गायत्रि जलमुत्तमम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै सायुधायै
 भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः मुखप्रक्षालनार्थं जलं समर्पयामि । ततः करोद्धर्त-
 नार्थं गन्धं दद्यात् ॥ गृहाण देवदेवेशि गन्धं ह्यामोदनिर्भरम् । प्रकरोद्धर्तनार्थाय मया
 दत्तं हि भक्तितः ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै सायुधायै भगवत्यै श्रीगाय-
 त्रीदेव्यै नमः करोद्धर्तनार्थं गन्धं सम० ॥ ततो नैवद्यमध्यादुच्छिष्टभोक्तृभ्यै उच्छिष्ट-
 चाण्डाल्यै किञ्चिन्निर्माल्यसहितं नैवेद्यं दद्यात् । देव्या वामभागे ईशान्यां जलेन
 किञ्चिदुपलिप्य तदुपरि पत्रपुटादिकं निधाय तस्मिन् नैवेद्यमध्यात्सर्वम् अन्नं
 किञ्चित्किञ्चिदुद्धृत्य दत्त्वा तत्र भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः निर्माल्यपुष्पञ्च निक्षिप्य
 द्वितीयं जलपूरितं पानीयपात्रमपि तत्सन्निधौ निधाय गन्धाक्षतपुष्पाणि गृहीत्वा
 ॐ उच्छिष्टभोक्तृभ्यै उच्छिष्टचाण्डाल्यै नमः इति तत्र सम्पूज्य । हस्ते जलमा-
 द्दाय । भक्ष्यभोज्यान्नपानादि चन्दनं स्रग्विलेपनम् । निर्माल्यभोजनं तुभ्यं
 दत्तमस्तु शिवाज्ञया । इति जलमुत्सृज्य प्रणमेत् ॥ ततः स्वकरौ प्रक्षाल्याचम्य
 गायत्र्यै मुखवासताम्बूलं दद्यात् ॥ ॐ उतस्मात्स्यद्भवतस्तुरण्युतः पूर्णान्वयेरनुवाति-
 प्पगर्द्धिनः ॥ श्येनस्यैव द्रजतोऽअङ्गसम्पर्दिदधिकृष्णः सहोर्जातरिन्नतः स्वाहा
 ॥ १५ ॥ कर्पूरजातीफलजायकेन ह्येलावङ्गेन समन्वितेन । मया प्रदत्तं मुखवास-
 नाय ताम्बूलमङ्गीकुरु मातरेतत् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै सायु-
 धायै भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः मुखवासार्थं एलावङ्गादिभिर्युतं ताम्बूलं
 सम० । ततः पूगीफलम् । ॐ याः फलिनीर्ष्याऽअफलाऽअपुष्पायाऽअपुष्पिणीः ॥
 बृहस्पतिं प्रसूतास्तानोमुञ्चन्त्यहर्हसः ॥ १६ ॥ भगवति तव भक्तिर्जायतां मानसे
 मे लगति तव कृपाया भाजनं स्यां सदाऽहम् । इति मम खलु मातः केवला
 ह्यन्तिमेच्छां क्रमुकमिदमपि त्वां हर्षये तत्फलाय ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै
 सपरिवारायै सायुधायै भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः पूगीफलं सम० ॥ ततो

१ संनालपात्रस्य कर्षपीचन्द्रेण व्यवहारः ।

२ तदुच्छिष्टम्-गुण्यादीशानतः पात्रार्थं नैवेद्यां तदुच्छिष्टम् । गणेशे पञ्चमुद्रया हस्तं चम्पान्दनेऽप्येव ।
 एलापुच्छिष्टचाण्डाल्यै शिबे चण्डेश्वराय च । भागवता. श्रीगायत्रीदेव्याः शक्तिस्त्यात् ।

दक्षिणाम् ॥ ॐ वहुसंख्यत्परादानं वत्पूतं वाञ्छदक्षिणाहं । तद्गुग्निर्वैश्वकर्म्मणः
 स्वहृदेषुनोदधत् ॥ १६ ॥ तत्र जननि जगत्यां विद्यते कार्यजातं तत्र चरणकृपातः
 प्राप्यते सर्वमेतत् ॥ भगवति किमकुर्यां नास्ति किञ्चिन्मदीयं कथय जगति कां
 ते दक्षिणानर्पयामि ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै सायुधायै भगवत्यै
 श्रीगायत्रीदेव्यै नमः यथाशक्ति सुवर्णापुष्पदक्षिणां सम० ॥ अथ राजोपचारान-
 र्पयेत् ॥ छत्रम् । कनकमयमिदं ते देवि रम्यं सुछत्रं खचितमपि सुवर्णैः सर्वतो
 रत्नखण्डैः । जयतु जयतु रावैः शब्दितं किङ्किणीनां शिरसि जननि दत्तं दण्डयुक्तं
 गृहाण ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै सायुधायै भगवत्यै श्री-
 गायत्रीदेव्यै नमः छत्रं समर्प० ॥ अथ चामरे ॥ श्वेतैः शिरोजैश्वमरीमृगाणां
 बालैः सुसूक्ष्मैर्मृदुभिः कृते ये । ताभ्यां सुवर्णाकृतिदण्डयुग्म्यां त्वा चामराभ्यां
 परिनीजयामि । ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै सायुधायै भगवत्यै
 श्रीगायत्रीदेव्यै नमः चामरे समर्पयामि ॥ अथादर्शः । देव्यर्पितस्ते मुकुरः
 सुधारुश्चेतस्तथा हाटकदण्डयुक्तः । पूर्णन्दुवत्पूर्णकलासमेतस्तस्मिन्समालोक्य
 मातरास्वम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै सायुधायै भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै
 नमः आदर्शं सम० ॥ ततस्तालवृन्तम् ॥ रौप्येण दण्डेन युतेन शब्दैर्युक्तेन
 वै रौप्यसुकिङ्किणीनाम् । सुतालवृत्तेन तवाङ्गकानि मातुः सुमन्दं परिवीजयामि
 ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै सायुधायै भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै
 नमः तालवृन्तं सम० ॥ तत आरातिं क्यं कुर्यात् ॥ एकस्मिन्प्रशस्ते कात्यादि-
 पात्रे रक्तचन्दनैरष्टदलम् अन्यत्किञ्चिद्यन्त्रादिकं वा कृत्वा तस्मिन्निष्टमयीर्नव सप्त-
 पञ्च वा चतुरस्रा दीपवाटिका निधाय ताम्बु कार्पासेन कृताः कर्पूरगर्भवर्तिका निधाय
 ता घृतपूर्णाः कृत्वा । ॐ ह्रीं इति मन्त्रेण ताः प्रज्वाल्य । वमिति धेनुमुद्रया अमृ-
 तीकृत्य । अस्त्रमन्त्रेण चक्रमुद्रया संरक्ष्य । “ह्रीं श्रीं ह्रीं स्त्रं प्त्रं म्त्रं ह्रीं श्रीं
 रत्नेश्वर्यै नमः” इति पृथक् पृथक् अभ्यर्च्य तत्पान्नं कराभ्यामादायोत्थाय भगवत्याः
 श्रीगायत्रीदेव्या मूलमन्त्रेण वैदिकमन्त्रैः पौराणिकैश्च श्रीगायत्रीं नीराजयेत् ॥
 नीराजनम्—ॐ ये देवा सोऽद्रिष्ये कादशस्थपृथिव्यामद्भ्यो कादशस्थ ॥ अप्सुक्षितो
 महिनैकादशस्थते देवासोऽन्नमिमिभुङ्क्षु पद्भुम् ॥ ६ ॥ आरात्रिपार्थिवं सुरजं पितुरप्रा-
 यिधामभिः ॥ दिवः सदा ॐ तिबृहती धितिं ब्रह्म आत्वेऽप्यवर्त्तते तमः ॥ ३ ॥ इदं हृदयिः
 प्यजननम्मेऽस्तु दशवीरुः सर्वगण ॐ स्वस्तये ॥ आत्मसार्निप्रजासार्निपशुसार्नि लोक-
 सच्यभयसार्नि ॥ अग्निः प्रजाग्बहुः ङाम्मेऽकरोच्च भ्रम्योरेतोऽअस्मात्सुधत् ॥ १६ ॥

॥ श्रीगायत्रीदेवीनीराजनम् ॥

जय देवि जय देवि, वन्दे गायत्रीं वन्दे गायत्रीम्
 त्वञ्चास्मान्संसारत् (२) ह्युद्धर सावित्रि । जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ १ ॥
 जननि त्वं गायत्र्याः, सावित्र्या रूपम् (२)
 त्वञ्च सरस्वतिरूपं, (२) धत्से बहुरूपम् । जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ २ ॥
 त्रिपदां त्रिदशैः सर्वैः, नित्यार्चितचरणाम् (२)
 त्रिगुणातीतां वन्दे, (२) भवसागरपोताम् । जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ ३ ॥
 नित्यं द्विजकुलवृन्दैः, प्रातर्मध्याह्ने (२)
 सायं ध्यानासक्तै (२) रक्ष्यैः कृतपूजाम् । जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ ४ ॥
 मुक्ताविद्रुमहाटक, नीलश्वेतमुखाम् (२)
 भासनसितपद्मस्थां, (२) पद्मासनवद्भाम् । जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ ५ ॥
 पञ्चमुखीं त्वां वन्दे, देवीं गायत्रीम् (२)
 शशाधरशेखरवद्धां, (२) नयनत्रययुक्ताम् । जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ ६ ॥

॥ श्रीगायत्रीनीराजनम् ॥

जय देवि जय देवि वन्दे गायत्रीं वन्दे गायत्रीम् ॥ (२)
 गायन्तं त्रात्री त्वं (२) नमाभि चिच्छक्तिम् ॥ जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ १ ॥
 यत्तद्भर्गोस्रपति, रविमण्डलमध्ये (२) तदधिप्रात्री शक्तिः (२)
 सा त्वं गायत्री ॥ जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ २ ॥
 सर्गस्थितिलयकर्त्री, त्वमसि हि चिन्माया (२) सत्यचिदानन्दमयी (२)
 निगमागमरूपा ॥ जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ ३ ॥
 जगदाश्रेयवरेण्यं, सृष्टेराधारः (२) भर्गः साक्षात्प्रं (२)
 पर्यदहनभूतम् ॥ जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ ४ ॥
 देवि ज्ञानस्वरूपे, स्वानन्दे वससि (२) देवस्य धीमहीति (२)
 त्वमसि हि भवजननि ॥ जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ ५ ॥
 यो नो धिय इति बुद्धिः, प्रेरयति प्ररला (२) धीमहीति ध्याता (२)
 मन्त्रमयी शक्तिः ॥ जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ ६ ॥
 निर्गुणरूपे धाम्नि, गुणमवि जगद्भन्दे (२) दंसारुदे भगवति (२)
 लभारैव भवे ॥ जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ ७ ॥
 मायं पेश्यरूपे, मध्ये हररूपे (२) प्रातर्मध्याह्नरूपे (२)
 - रगपृषदंसयुते ॥ जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ ८ ॥

- ब्याहृत्यादिर्मातृ, ह्यास्ते तव मन्त्रः (२)
 पूर्वचतुष्पदयुक्तः, (२) विंशतिवर्णयुतः । जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ ७ ॥
 स्तवनं ते प्रतिमन्त्रं, विहितं वेदार्थे (२)
 यो यन्स्यायति मनसा (२) तत्पूर्णं कुरूपे । जय देवि जय देवि वन्दे० ॥ ८ ॥
 वरदं ह्यभयं धत्से, जननि ह्यङ्कुशकम् (२)
 कशां कपालं रज्जुं, (२) कमलद्वयमपि शम् । जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ ९ ॥
 भगवति ते सौन्दर्यं, ह्युपमासमतीतम् (२)
 त्वञ्चरणाम्बुजयुगलं, (२) नमामि बहुवारम् । जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ १० ॥
 घृतपूर्णैरेतैस्ते, ज्योतिर्मयदीपैः (२)
 आरातिक्यं कुर्वे, (२) शिरसस्त्वाचरणम् । जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ ११ ॥
-
- ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै सायुधायै भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः
 नीराजनं समर्पयामि ॥ जलेन प्रदक्षिणां कृत्वा हस्तेनात्मवन्दनं च कृत्वा हस्तं प्रक्षाल्य
 मन्त्रपुष्पाञ्जलिं कुर्यात् ॥ मन्त्रपुष्पाञ्जलिः—अञ्जलौ पुष्पाण्यादाय तिष्ठन्—ॐ
 गुणानान्त्वागुणपतिं षड्भवामहेप्प्रियाणान्त्वाप्प्रियपतिं षड्भवामहेनिधीनान्त्वानिधि-
-
- हिरण्मयं ते पात्रं, सत्ये पिहित्वास्यं (२) योऽसावादित्ये इति (२)
 ब्रह्ममयं रूपम् ॥ जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ ९ ॥
 सवितुर्बरेणियस्य, चित्रां सुमति त्वां (२) वृणे विश्वसावित्रि (२)
 पीनां शतधाराम् ॥ जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ १० ॥
 यामस्य कण्ठो अदुहत्, सा त्वं गोरूपा (२) मंत्रार्थमयी देवी (२)
 जय कर्पूराभे ॥ जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ ११ ॥
 ईषेत्वा ऊर्जेत्वा, जय अग्निमीडे (२) अन्न आयाहि त्वं (२)
 शन्नो देवीति ॥ जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ १२ ॥
 तव गुणगणने मातः, ननु कोऽपि हि नेशः (२) विश्वामित्रसिधौ (२)
 ब्रह्मा किमु शेषः । जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ १३ ॥
 आत्मा देवि त्वमसि, ब्रह्मानं ब्रह्म (२) अयमात्माऽहं ब्रह्म (२)
 सोऽहं सोऽहमिति ॥ जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ १४ ॥
 अयि कृपया पाहि त्वं, त्वं देवि त्रात्री (२) जय जय जय चिह्नित्वे (२)
 अन्वे सुरावरणि ॥ जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ १५ ॥
 जम्बूप्रामनिवासी, महाशंकरशर्मा (२) ब्रह्मानन्दतनूजः (२)
 आरातिककर्ता । जय देवि जय देवि, वन्दे० ॥ १६ ॥

पतिं हृदयामहेषसोमम ॥ आहर्मजानिगर्भधमास्वर्मजासिगर्भधम् ॥ ३१ ॥ ॐ सम-
 हये देह्याधियासन्दाक्षिणयोरुर्ध्वक्षसा । माम्ऽआयुःप्रमौपीमोऽअहन्तवर्षीरं विदेय-
 तर्धदेविसुन्दरि ॥ ३२ ॥ श्रीश्रुतेलक्ष्मीञ्चपत्कन्यावहोरात्रेपाश्वेनक्षत्राणिरूपमश्विनो
 व्यासत् ॥ इष्णुप्राणामुम्भेऽइषाणसर्वलोकर्मऽइषाण ॥ ३३ ॥ अम्बेऽअम्बिके-
 म्बालिकेनमानयतिकञ्चन ॥ ससस्त्यश्वकःसुभद्रिकाङ्गापीलवासिनीम् ॥ ३४ ॥
 तन्तऽपूतमनुजोपम्भराम्येपनेत्वदपचेतर्याताऽअग्नेःपियम्पाथोपीतम् ॥ सुषुव-
 भांगास्त्वेषावृहन्तःप्रस्तरैष्ठापरिधेयाश्चदेवाः ॥ ३५ ॥ मुद्धानन्दिवोऽअर-
 तिमृथिव्यावैश्वानरमृतऽआजातमग्निम् ॥ कविऽसम्भ्राजमतिथिञ्जनानामासना-
 पात्रञ्जनयन्तदेवाः ॥ ३६ ॥ प्रोह्यमाणःसोमऽआगतोवर्षणऽआसुन्द्यामासन्नोग्नि-
 राग्नीध्रऽइन्द्रोहविर्दानेर्धवोपावहियमाणोविश्वेदेवाः ॥ ३७ ॥ विश्वेदेवाऽअहु-
 पुद्भ्युप्तोविष्णुराप्नीत्पाऽआप्याप्यमानोयुमःसुयमानोविष्णुःसमिभ्रयमाणो-
 घ्रायुःपुयमानःशुक्रःपुतःशुक्रःक्षीरःश्रीर्मन्थीसकुश्रीर्विश्वेदेवाः ॥ ३८ ॥ पितृवै-
 धिसूनवऽआसुशेवास्वावेशातुष्ट्वासंविशस्वाश्विनाङ्गुर्व्यसादयतामिहत्वा ॥ पृथि-
 ह्याःपुरीषमस्यप्सोनामृतान्त्वाविश्वेऽअभिर्गणन्तुदेवाः ॥ ३९ ॥ पोडशीस्तोमऽओ-
 जोद्रविणञ्चतुश्चवारिऽशस्तोमोब्रह्मोद्रविणम् ॥ अग्नेःपुरीषमस्यप्सोनामृतान्त्वा-
 विश्वेऽअभिर्गणन्तुदेवाः ॥ ४० ॥ समिन्देऽअग्नावाधिमामहानऽउक्थपन्नऽईव्योष्ट-
 भीतः ॥ तप्तहृर्मर्परिगृह्यायजन्तोर्जायद्यज्ञमयजन्तदेवाः ॥ ४१ ॥ यस्येमाः-
 प्रदिशोयस्यैवाहकसं देवायहविर्पाविधेम ॥ यऽआत्कमदार्वलदावस्यविश्वेऽउपासते
 प्रदिशंपयस्यैदेवाः ॥ ४२ ॥ अनागास्त्वन्नोऽअदितिःकृणोतुक्षत्रन्नोऽअश्वोधन-
 ताऽहृविम्मन् ॥ इमानुकम्भुर्वनासीपधामेन्द्रश्चविश्वेचदेवाः ॥ ४३ ॥ बृह-
 स्पतेसवितर्षोर्धयैनुऽसःशितश्चित्सन्तराऽसःशिश्याधि ॥ धूर्ध्वैर्नम्महृतेसौभगायु-
 विश्वेऽएनुमनुमदन्तुदेवाः ॥ ४४ ॥ मजापतेस्तपसाधायुधानःसद्योजातोर्धियेषुञ्ज-
 मग्ने ॥ स्वार्हाकृतेनहविर्पापुरोगायाहिसाइध्याहविरदन्तुदेवाः ॥ ४५ ॥ सद्योजातो-
 र्यमिमीतयज्ञमग्निर्देवानामभत्रपुरोगा ॥ अस्यहोतुःप्रदिशुतस्यैवाधिस्वार्हा-
 कृतऽहृविरदन्तुदेवाः ॥ ४६ ॥ अस्मेरुद्रामेहनापर्यतासोवृत्रहृत्येभरहृतीसजोर्पा ॥
 यःशःसंतेस्तुवतेधार्थिपञ्चऽइन्द्रज्येष्ठाऽअस्माँरअवन्तुदेवाः ॥ ४७ ॥ नुहिस्प-
 नमर्षिदन्नयमस्मामेऽश्वानुरात्पुरऽएतारमग्ने ॥ एमेनमवृषन्नमृताऽअमर्त्यवैश्वान-
 नरहैत्रजित्यायुदेवाः ॥ ४८ ॥ यज्ञेर्नयज्ञमयजन्तदेवास्तान्निधर्मानिप्रथमाद्या-
 सन् ॥ तेहृनाकम्भदिमानःसचन्त्यत्रपूर्वसाद्गाःसन्तिदेवाः ॥ ४९ ॥ ॐ राजा-

धिराजायप्रसह्यसाहिने । नमोव्यवैश्रवणायकुर्महे । समेकामान्कामकामायमह्यम् ।
 कामेश्वरोवैश्रवणोर्ददातु । कुबेरायवैश्रवणाय । महाराजायनमः ॥ ॐ स्वस्ति । साघा-
 ज्यं भौज्यं स्वाराज्यं वैराज्यं पारमेष्ठ्यं राज्यं महाराज्यमाधिपत्यमयं समन्तपर्यायी
 स्वास्सर्वभौमः सार्वायुष आन्तादापराधात् पृथिव्यै समुद्रपर्यन्तायाऽपकराडिति ।
 तदप्येप श्लोकोभिगीतो मरुतः परिवेष्टारो मरुत्तस्यावसन्गृहे । आविक्षितस्य कामप्रे-
 विंश्वेदेवाः सभासद् इति ॥ ॐ विश्वतश्चक्षुरुतविश्वतोमुखोविश्वतोबाहुस्तविश्वत-
 रूपात् ॥ सम्ब्राह्मण्यन्धर्मतिसम्पत्त्रैद्यावाभूमौजनयन्देवऽपकः ॥ १७ ॥
 मुक्ताविद्रुमहेमनीलधवलच्छायैर्मुलैस्त्रीक्षणैर्युक्तामिन्दुनिवद्धरत्नमुकुटां तत्त्वार्थ-
 वर्णात्मिकाम् ॥ गायत्रीं वरदाभयाङ्कुशकशाः शुभ्रं कपालं गुणं शङ्खं चक्रमथार-
 विन्दयुगलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥ जानामि पूजनमहं नहि शास्त्रसिद्धं शक्तिस्तु ते
 परिचिता मम सर्वतश्च ॥ पुष्पाञ्जलिर्जननि यश्चरणान्जयोस्ते संदीयते परिगृहाण
 विसृज्य दीपान् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै सायुधायै भगवत्यै श्रीगा-
 यत्रीदेव्यै नमः मन्त्रपुष्पाञ्जलिं सम० ॥ ततः प्रदक्षिणाम् । ॐ सप्तस्यासप्त-
 रिधयस्त्रिःसप्तसमिधः कृताः । देवायद्यजन्तव्वानाऽअवध्नुरुपुरुषपशुम् ॥ ११ ॥
 पदे पदे या परिपूजकेभ्यः सद्योऽश्वमेधादि फलं ददाति ॥ तां सर्वपापक्षयहेतुभूतां
 प्रदक्षिणां ते परितः करोमि ॥ १ ॥ यानि कानि च पापानि जन्मान्तरकृतानि च ।
 तानि सर्वाणि नश्यन्तु प्रदक्षिणपदेपदे ॥ २ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरि-
 वारायै सायुधायै भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः प्रदक्षिणां सम० ॥ ततो यथा-
 शक्ति गायत्रीमूलमन्त्रम् अष्टोत्तरशतम् अष्टाविंशतिवारम् दशवारं वा जपेत् ॥
 ततः सामान्यार्घोदकं गृहीत्वा । गुह्यातिगुह्यगोप्त्री त्वं गृहाणास्तकृतं जपम् ।
 सिद्धिर्भवतु मे देवि त्वत्प्रसादान्महेश्वरि ॥ अनेन यथाशक्ति भगवत्याः श्रीगा-
 यत्रीदेव्याः प्रीतये गायत्रीमूलमन्त्रस्य कृतेन जपकर्मणा भगवती श्रीगायत्री-
 देवी प्रीयतां न मम ॥ इति जलं भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या वामकरे समर्प्य
 स्तुतिं कुर्यात् ॥ कर्तुञ्च ये प्रणयवद्बहूदः स्वकार्यं स्वार्थाश्रयाङ्गति तान्किमु
 देवि वच्मि ॥ एवंविधे जगति सर्वत आप्तयुक्ते मातस्त्वमेव मम केवल आश्र-
 योऽसि ॥ १ ॥ पूजा परा बहुविधा विबुधैः प्रयुक्ता शक्या सहैव नहि देवि
 निवर्तितुं सा ॥ वादो विधावपि च वैदिकतान्त्रिकाणां मातस्त्वमेव मम केवल आश्र-
 योऽसि ॥ २ ॥ विद्यन्त एव विधिविष्णुशिवाश्च देवाः पुत्रस्य कार्यकरणे पितृव-
 न्पसिद्धाः । बालस्य मातरि यथा न तथैव तेषु मातस्त्वमेव मम केवल आश्र-
 योऽसि ॥ ३ ॥ मातर्गतेति जननीह विहाय बालं लोके श्रुतं नहि कदाप्यति-

दोषदुष्टम् ॥ त्यक्तुं त्वमर्हसि नहीह तवार्भकं मां मातस्त्वमेव मम केवल आश्र-
 योऽसि ॥ ४ ॥ स्तोतुं तु मे जननि नास्ति सुशास्त्रबोधः साहित्यशास्त्रमपि नैव
 मया व्यलोकि ॥ मातः स्तुतिं कथमतस्तव देवि कुर्वे मातस्त्वमेव मम केवल आश्र-
 योऽसि ॥ ५ ॥ न ध्यातं तव चास्यमम्ब रुचिरं चेतःसमाकर्षणं नो मन्त्रस्तव
 देवि निर्जनवने स्थित्वा प्रजप्तो मया ॥ नो पूजा ह्यपि वेदशास्त्रविहिता
 पञ्चामृताद्यैः कृता लोके केवलमेव देवि शरणं मातस्त्वमेकाऽस्ति मे ॥ ६ ॥ भग-
 वति मम चित्तं पादयोस्तेऽस्तु नित्यं रमतु नयनयुग्मं दर्शने ते च मूर्त्याः ॥ प्रतिभ-
 वमभया मे केवला तेऽस्तु भक्तिश्चरणकमलमध्ये मेऽस्तु नित्यं निवासः ॥ ७ ॥
 इमां मया कृतां पूजां यथाशक्त्योपहारकैः ॥ त्वमेव पूर्णां तां कर्तुं समर्था देवि
 मातृवत् ॥ ८ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः साङ्गायै सपरिवारायै सायुधायै भगवत्यै
 श्रीगायत्रीदेव्यै नमः स्तुतिपाठं सम० ॥ ततो मानसीं परापूजां निवेदितुं पुनः
 प्रार्थयेत् ॥ नमस्ते करुणामूर्ते नमस्ते भक्तवत्सले ॥ नमस्ते त्रिगुणातीते नमस्ते
 ज्ञानरूपिणि ॥ १ ॥ बुद्धिः सवासना क्लृप्ता दर्पणं मङ्गलानि च ॥ मनोवृत्तिर्विचित्रा
 मे नृत्यरूपेण कल्पिता ॥ २ ॥ ध्वनयो गीतरूपेण शब्दावाद्यप्रभेदतः ॥ छत्राणि
 तव पद्मानि कल्पितानि मयाऽम्ब ते ॥ ३ ॥ सुपुष्पा ध्वजरूपेण प्राणाद्याश्चाम-
 रात्मना ॥ अहङ्कारो गजत्वेन वेगः क्लृप्तो रथात्मना ॥ ४ ॥ इन्द्रियाण्यश्वरूपाणि
 शब्दादि रथवर्त्मना ॥ मनः प्रग्रहरूपेण बुद्धिः सारथिरूपतः ॥ ५ ॥ सर्वमन्य-
 तथा हृत्सं तवोपकरणात्मना ॥ इमां मे मानसीं पूजां गृह्णाण जगदीश्वरि ॥ ६ ॥ हृदय-
 कमलमध्ये दीपवद्देदसारां प्रणवयुजमतर्क्या योगिभिर्ध्यानगम्याम् । हरिशिव-
 गुरुर्योगां सर्वभूतस्थितां त्वां सकृदपि मनसा यो ध्यायते सोऽपि मुक्तः ॥ ७ ॥
 शशिसमतितवर्णं वर्णरूपादिहीनं निखिलसुगुणयुक्तं गुह्यरूपं सुसूक्ष्मम् ॥
 हृदयकमलमध्ये देवि रूपं तवेदं जननि भवभयघ्नं सन्ततं चिन्तयामि ॥ ८ ॥
 अज्ञानाद्विस्मृतेभ्रान्त्या यद्भयूनमधिकं कृतम् ॥ विपरीतञ्च तत्सर्वं क्षमस्व परमे-
 श्वरि ॥ ९ ॥ मंत्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं सुरेश्वरि ॥ यत्पूजितं मया देवि परिपूर्णं
 तदस्तु मे ॥ १० ॥ आवाहनञ्च पूजाञ्च त्वन्माहात्म्यं जपं तथा ॥ विसर्जनं
 न जानामि देवि सर्वं क्षमस्व मे ॥ ११ ॥ यदक्षरपदञ्चष्टं स्वरव्यंजनवर्जितम् ॥
 सत्सर्वं क्षम्यतां देवि प्रसीद परमेश्वरि ॥ १२ ॥ यस्याः स्मृत्या च नामोक्त्या
 तपोयज्ञक्रियादिषु ॥ न्यूनं संपूर्णतां याति वन्दे तां जगदीश्वरीम् ॥ १३ ॥
 एवं स्तुत्या पूजानिवेदनं कुर्यात् ॥ इत्से सामान्यार्थोदकं गृहीत्या । इतः पूर्वं प्राणबुद्धि-

देहधर्माधिकारतो जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यावस्थासु मनसा वाचा हस्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेण
 शिश्ना च यत्स्मृतं यदुकं यत्कृतं तत्सर्वं तथैव मदीयं सकलं भगवत्याः श्रीगा-
 यत्रीदेव्याश्चरणकमले समर्पितमस्तु ॥ इति जलं देव्यै निवेदयेत् । ततो ब्राह्मणभो-
 जनसङ्कल्पं कुर्यात् ॥ हस्ते जलमादाय । मया प्रारब्धस्य सग्रहमखश्रीगायत्री-
 पुरश्चरणकर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थम् अद्येऽहि यथासङ्ख्याकान् ब्राह्मणान्यथास-
 ङ्ख्याकाः सुवासिनीः यथासङ्ख्याकान् वटुकान् यथासङ्ख्याकाः कुमारिकाश्च भोज-
 यिष्ये तेन कर्माधीश्वरी जगद्धात्री पराम्ना वेदजननी साङ्गा सपरिवारा सायुधा
 भगवती श्रीगायत्रीदेवी प्रीयतां न मम ॥ ततो विशेषार्घपात्रमुत्थाप्य । साधु वा
 साधु वा कर्म यद्यदाचरितं मया ॥ तत्सर्वं कृपया देवि गृहाणाराधनं मम ॥
 गच्छ गच्छ परं स्थानं स्वस्थानं परमेश्वरि । पूजाराधनकाले त्वं पुनरागमनं कुरु ॥
 इति पात्रं देव्या उपरि त्रिवारं भ्रामयित्वा तस्मात्किञ्चिज्जलं देव्याः शिरसि दत्त्वा
 तस्मात्स्वात्मानं साधकांश्च सम्प्रोक्ष्य विशेषार्घपात्रेण सहान्येषां सर्वपात्राणाञ्च स्था-
 नादुत्थापनं कुर्यात् ॥ तत आचार्यादिवृत्तानां ब्राह्मणानां पूजनं कुर्यात् ॥ हस्तेऽक्षता-
 न्गृहीत्वा । ॐ नमोऽस्त्यनन्ताय सहस्रमूर्तये सहस्रपादाक्षिशिरोरुवाहवे । सहस्र-
 नाश्रे पुरुषाय शाश्वते सहस्रकोटीयुगधारिणे नमः ॥ इति पठित्वा सर्वेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो
 नमः इति तानक्षतैः सम्पूज्य भूयसीदक्षिणासङ्कल्पं कुर्यात् ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा ।
 मया प्रारब्धस्य सग्रहमखश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थं वृतेभ्यो ब्राह्म-
 णेभ्यो यथाशक्ति भूयसीं दक्षिणां दातुमहमुत्सृजे ॥ इति सङ्कल्पं विधाय तेभ्यो दक्षिणां
 दद्यात् ॥ तत आचार्यः सपत्नीकस्य यजमानस्य भाले तिलकं कुर्यात् । तद्यथा । ॐ
 सूस्तिनुऽइन्द्रो ॥ ३ ॥ तत आचार्यो वृतेभ्य ऋग्यजुःसामाथर्वविन्द्यो ब्राह्मणेभ्यो
 हस्तेऽक्षतान्दत्त्वा तैः सह यजमानाय आशीर्वादं दद्यात् ॥ श्रीर्वर्चस्वमायुष्यमारोग्य-
 माविधात्पवमानं महीयते । धनं धान्यं पशुं बहुपुत्रलाभं शतसंवत्सरं दीर्घमायुः ॥
 अक्षतान्विप्रहस्तस्थान्जित्यं वन्दन्ति ये नराः । आयुः श्रीश्च वलं तेषां वर्धयन्ति दिने
 दिने ॥ इति आचार्यः सर्वेभ्य ऋत्विग्भ्य अक्षतान् गृहीत्वा सपत्नीकाय
 यजमानाय दद्यात् ॥ ततो यजमानः भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः पद्भ्यामृतं
 चरणोदकं प्रसादञ्च भोजनरूपं गृहीत्वा यथासुखं विहरेत् । ततो ब्राह्मणैः
 स्वकीयसम्बन्धिवर्गैर्भृत्यवर्गैश्च सह स्वयमपि भुञ्ज्यात् ॥

॥ इति श्रीगायत्रीदेवीपूजनप्रयोगः समाप्तः ॥

प्रपद्ये यन्मुखाग्निःसृतोऽखिलवेदगर्भः । ॐ देवि गायत्रि त्वं विश्वामित्रशापवि-
मुक्ता भव ॥ अस्य श्रीवसिष्ठशापविमोचनमन्त्रस्य निग्रहानुग्रहकर्ता श्रीवसिष्ठ
ऋषिः । शक्तिर्देवता । गायत्रीच्छन्दः । श्रीवसिष्ठशापविमोचनार्थे जपे विनियोगः ।
सोऽहमर्कमयं ज्योतिरात्मज्योतिरहं शिवः । आत्मज्योतिरहं शुक्रः सर्वज्योतीरसो-
ऽस्म्यहम् ॥ योनिमुद्रां प्रदर्श्य गायत्रीमन्त्रं पठित्वा । ॐ देवि गायत्रि त्वं वसि-
ष्ठशापविमुक्ता भव ॥ एवं शापविमोचनं कृत्वा चतुर्विंशतिमुद्राः प्रदर्शयेत् ॥
सुमुखं सम्पुटं चैव विततं विस्तृतं तथा । द्विमुखं त्रिमुखं चैव चतुःपञ्चमुखं तथा
॥ १ ॥ षण्मुखाधोमुखं चैव व्यापकाङ्गलिकं तथा । शकटं यमपाशञ्च ग्रथितं
ओन्मुखोन्मुखम् ॥ २ ॥ प्रलम्बं मुष्टिकञ्चैव मत्स्यः कूर्मो वराहकम् । सिंहाक्रान्तं
महाक्रान्तं मुद्गरं पल्लवं तथा ॥ ३ ॥ एताश्चतुर्विंशतिमुद्राः प्रदर्श्य रुद्राक्षमालां
मूलमन्त्रेण संप्रोक्ष्य । ॐ मां माले महामाये सर्वशक्तिस्वरूपिणि ॥ चतुर्वर्गस्त्वयि
न्यस्तस्तस्मान्मे सिद्धिदा भव । इति सम्प्रार्थ्य । ॐ ह्रीं सिद्ध्यै नमः इति मालां
सम्पूज्य भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या ध्यानं कुर्यात् ॥ ॐ मुक्ताविद्रुमहेमनील-
धवलच्छायैर्मुखैस्त्रीक्षणैर्युक्तामिन्दुनिवद्धरत्नमुकुटां तत्त्वार्थवर्णात्मिकाम् । गायत्रीं
वरदाभयाङ्कुशकशाः शुभ्रं क्रपालं गुणं शङ्खं चक्रमथारविन्दयुगलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥
अथ प्रातर्मध्याह्नसायंकालिकादिध्यानम् ॥ ब्रह्माणी चतुराननाऽक्षवलय कुम्भ-
स्तनी सुकुसुमौ विश्राणाऽरुणकान्तिरिन्दुवदना ऋरूपिणी वालिका । हंसारोह-
णकेलिरम्बरमणोर्विन्वाश्रिता भूतिदा गायत्री हृदि भाषिता भवतु नः सम्पत्स-
मृद्ध्यै सदा ॥ १ ॥ रुद्राणी नवयौवना त्रिनयना वैद्याघ्नचर्मन्वरा खट्वाङ्गत्रिशि-
खाक्षसूत्रवलय ध्येया यजूरूपिणी ॥ विद्युद्दामजटाकलापविलसद्बालेन्दुमौलिर्मुदा
सावित्री वृषवाहना शिततनूर्भूल्यै श्रियै चास्तु नः ॥ २ ॥ ध्येया सा च सरस्वती
भगवती पीताम्बरालङ्कृता इयामातन्विजयादिभिः परिलसद्वात्राश्रिता वैष्णवी ॥
तार्क्ष्यस्था मणिनूपुराङ्गदशतत्रैवेयभूपोज्ज्वला हस्तालम्बितशङ्खचक्रसुगदा भूल्यै श्रियै
चास्तु नः ॥ ३ ॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः पूजयेत् ॥ तद्यथा । भगवत्यै
श्रीगायत्रीदेव्यै नमः लं पृथिव्यात्मकं गन्धं परि० । हं आकाशात्मकं पुष्पं
परि० । यं वाय्वात्मकं धूपं परि० । रं वह्न्यात्मकं दीपं परि० । वं अनृतात्मकं
नैवेद्यं परि० । सं सोमात्मकं ताम्बूलं परि० । छत्रचामरमुकुरमुकुटपादुकाः परि० ॥
एवं मानसोपचारैः सम्पूज्य । ततः सर्वे ब्राह्मणा मूलमन्त्रस्यार्थं यजमानस्य कल्या-
णञ्च चिन्तयन्तः श्रीगायत्रीजपं कुर्युः ॥ ततो जपान्ते मालां शिरसि निधाय

भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या मूलमन्त्रस्य न्यासान् कुर्युः । तद्यथा ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा ।
 ॐ तत्सवितुरित्यस्या गायत्र्या विश्वामित्र ऋषिः । सविता देवता । गायत्रीच्छन्दः ।
 अग्निर्मुखम् । ब्रह्मा शिरः । विष्णुर्हृदयम् । रुद्रो ललाटम् । पृथ्वी योनिः । त्रैलोक्यं
 चरणौ । वरेणीति बीजम् । यम् इति शक्तिः । यात् इति कीलकम् । सकलपाप-
 क्षयार्थं न्यासे विनियोगः । श्रीविश्वामित्रर्षये नमः शिरसि । गायत्रीच्छन्दसे
 नमः मुखे । सवितृदेवतायै नमः हृदये ॥ विनियोगाय नमः सर्वाङ्गे ॥ अथ
 करादिन्यासाः । ॐ तत्सवितुर्ब्रह्मात्मने अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । ॐ वरेणियं विष्ण्वा-
 त्मने तर्जनीभ्यां नमः । ॐ भर्गो देवस्य रुद्रात्मने मध्यमाभ्यां नमः । ॐ
 धीमहि ईश्वरात्मनेऽनामिकाभ्यां नमः । ॐ धियो यो नः सदाशिवात्मने
 कनिष्ठिकाभ्यां नमः । प्रचोदयात्सत्यात्मने करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः । एवं
 हृदयादि ॥ ॐ तत्सवितुर्ब्रह्मात्मने हृदयाय नमः । ॐ वरेणियं विष्ण्वात्मने
 शिरसे स्वाहा । ॐ भर्गो देवस्य रुद्रात्मने शिखायै वषट् । ॐ धीमहि ईश्वरात्मने
 कवचाय हुम् । ॐ धियो यो नः सदाशिवात्मने नेत्रत्रयाय वौषट् । ॐ प्रचोदयात्
 सत्यात्मने अस्त्राय फट् ॥ ततः सव्याहृतिगायत्रीन्यासान् कुर्यात् । ॐ भूः अङ्गु-
 ष्ठाभ्यां नमः । ॐ भुवः तर्जनीभ्यां नमः । ॐ स्वः मध्यमाभ्यां नमः । ॐ तत्स-
 वितुर्वरेण्यम् अनामिकाभ्यां नमः । ॐ भर्गो देवस्य धीमहि कनिष्ठिकाभ्यां नमः ।
 ॐ धियो यो नः प्रचोदयात् करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः । ततो हृदयादि ॥
 ॐ भूः हृदयाय नमः । ॐ भुवः शिरसे स्वाहा । ॐ स्वः शिखायै वषट् ।
 ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं कवचाय हुम् । ॐ भर्गो देवस्य धीमहि नेत्रत्रयाय
 वौषट् । ॐ धियो यो नः प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । ततः करसम्पुटौ कृत्वा
 प्रार्थयेत् ॥ ॐ मुक्ताविद्रुमहेमनीलधवलच्छायैर्मुखैस्त्रैः क्षणैर्युक्तामिन्दुनिवद्धरत्न-
 फुटां तत्त्वार्थवर्णात्मिकाम् । गायत्रीं वरदाभयाङ्कुशकशाः शुभ्रं कपालं गुणं शङ्खं
 चक्रमथारविन्दयुगलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥ एवं सम्प्रार्थ्य अष्टौ मुद्राः प्रदर्शयेत् ।
 मुरभिर्नानैवैराग्ये योनिः कूर्मोऽथ पङ्कजम् । लिङ्गं निर्वाणकं चैव जपान्तेऽष्टौ
 प्रदर्शयेत् ॥ इत्यष्टौ मुद्राः प्रदर्श्य । सर्वे ब्राह्मणाः हस्ते जलं गृहीत्वा । अस्माभिः
 यथाशक्ति सङ्कल्पानुसारं कृतेन जपकर्मणा भगवती श्रीगायत्रीदेवी प्रीयतां न
 मम ॥ इत्युक्त्वा तज्जलं गुह्यातिगुह्यगोप्त्री त्वं गृह्याणास्मत्कृतं जपम् । सिद्धिर्भ-
 वतु मे देवि त्वत्प्रसादान्महेश्वरि ॥ इति देव्यै निवेद्य प्रार्थयेत् ॥ हीनो विभक्तिवर्गश्च
 व्यञ्जनंश्च स्वैररपि । जपो मे क्षम्यतां देवि प्रसादं कुरु किङ्करे ॥ इति प्रार्थयेयुः ॥

॥ इति श्रीगायत्रीमन्त्रनित्यजपविधिः ॥

॥ अथ कुण्डस्थदेवतापूजनप्रयोगः ॥

सपत्नीको यजमानः कुण्डस्य समीपे कुण्डपश्चिमदिग्भागे उपविश्य आचमनं प्राणायामञ्च कृत्वा हस्ते जलं गृहीत्वा देशकालौ सङ्कीर्त्य सङ्कल्पं कुर्यात् । अद्येत्यादि० शुभपुण्यतिथौ भगवत्या जगदम्बिकायाः श्रीगायत्रीदेव्याः प्रीत्यर्थं सव्याहृतिचतुर्विंशतिवर्णात्मकस्य श्रीगायत्रीमन्त्रस्य ब्राह्मणद्वारा कृतस्य अमुकलक्षजपानुष्ठानकर्मणो देशांशेन होमार्थं मया प्रारब्धस्य सग्रहमखश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थम् अस्मिन्कुण्डे कुण्डस्थदेवतानाम् आवाहनं पूजनं च करिष्ये । पुनर्जलमादाय । तथा च कुण्डे पञ्चभूस्कारपूर्वकम् अग्निप्रतिष्ठां करिष्ये । तत आचार्यानुज्ञया कश्चिद्विप्र उत्थाय हस्ते कुशान् गृहीत्वा तैः अग्न्यायतनं (कुण्डं) सम्मार्ज्यं कुशोदकेन प्रोक्षयेत् । ॐ आपोहिष्ठामयो० ॥ ॐ घोवःशिवतमो० ॥ ॐ तस्माऽअरङ्ग० ॥ ततो यजमानो हस्तेऽक्षतानादाय कुण्डं स्पृष्ट्वा आवाहयेत् ॥ आवाहयामि तत्कुण्डं विश्वकर्मविनिर्मितम् । शरीरं यच्च ते दिव्यमग्न्यधिष्ठानमद्भुतम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः कुण्डाय नमः कुण्डम् आवाह० स्थाप० ॥ सर्वोपचारार्थं गन्धं पुष्पं सम० । ततः प्रार्थयेत् ॥ ये च कुण्डे स्थिता देवाः कुण्डाङ्गे याश्च देवताः । ऋद्धिं यच्छन्तु ते सर्वे यज्ञसिद्धिं ददन्तु नः ॥ इति सम्प्रार्थ्य कुण्डमध्ये देवान् आवाहयेत् । हस्तेऽक्षतानादाय । ॐ विश्वकर्मर्षुहविषावर्द्धनेनत्रातारमिन्द्रमकृणोरवृद्धयम् । तस्मै विश्वसमनमन्तपूर्वोरयमुग्रोविहृद्योवथासत् । उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वा विश्वकर्मणः ऽएषते षोणिरिन्द्रायत्त्वा विश्वकर्मणे ॥ १५६ ॥ कुण्डमध्ये ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वकर्मणे नमः विश्वकर्माणम् आवा० स्थाप० ॥ भो विश्वकर्मन् इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ततः प्रार्थयेत् ॥ ब्रह्म वक्रं भुजौ क्षत्रमूरु वैश्यः प्रकीर्तितः । पादौ यस्य तु शूद्रो हि विश्वकर्मात्मने नमः । अज्ञानाज्ज्ञानतो वापि दोषाः स्युः खननोद्भवाः ॥ नाशय त्वखिलांस्तास्तु विश्वकर्मन्नमोऽस्तु ते ॥ ततो मेखलायोनिकण्ठनाभिवास्तुदेवतानाम् आवाहनं कुर्यात् ॥ तत्रादौ मेखलादेवता आवाहयेत् । हस्तेऽक्षतानादाय । ॐ इदं विष्णुण्विचक्रमेध्रेधानिर्दधेपदम् ॥ समूढमस्यपाशसुरेस्वार्हा ॥ १५७ ॥ विष्णो यज्ञपते देव दुष्टदैत्यनिपूदन ॥ विभो यज्ञस्य रक्षार्थं कुण्डे सन्निहितो भव ॥ उपरिमेखलायां श्वेतवर्णालिङ्कृतायां ॐ भूर्भुवः स्वः विष्णवे नमः विष्णुम् आवा० स्थाप० । भो विष्णो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ पुनरक्षतानादाय । ॐ ब्रह्मज्ज्ञानमर्थमम्पूरस्ताद्विर्सीमृतसुरुचोधिनेऽर्वावह ॥ सुवृष्ट्याऽऽपमाऽअस्विष्ट्याऽसुतञ्चोन्निमसतञ्च-

त्रिवं ॥ १ ॥ हंसपृष्ठसमारूढ आदिदेव जगत्पते । रक्षार्थं मम यज्ञस्य मेखलाया
 स्थिरो भव ॥ १ ॥ मध्यमेखलायां रक्तवर्णालङ्कृतायां ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मणे
 नमः ब्रह्माणम् आवा० स्थाप० । भो ब्रह्मन् इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ पुनर्हस्तेऽक्ष-
 तानादाय ॥ ॐ नमस्ते रुद्रमन्त्र्यर्च्यऽउतोत्तऽइपवेनमः ॥ वाहुभ्यामुततेनमः ॥ १ ॥
 गङ्गाधर महादेव वृषारूढ महेश्वर । आगच्छ मम यज्ञेऽस्मिन् रक्षार्थं रक्षसां
 गणात् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः रुद्राय नमः रुद्रम् आवा० स्थाप० ॥ भो रुद्र इहा-
 गच्छ इह तिष्ठ ॥ ततो योन्यावाहनम् । हस्तेऽक्षतानादाय ॥ क्षत्रस्य योनिरसि-
 क्षत्रस्य नाभिरसि ॥ मात्वा हि ह्रिदीन्मा मा हिंसीह ॥ १ ॥ आगच्छ देवि कल्याणि
 जगदुत्पत्तिहेतुके ॥ मनोभवयुते रम्ये योनि त्वं सुस्थिरा भव ॥ १ ॥ जगदुत्प-
 त्तिकायै मनोभवयुतायै योन्यै नमः योनिभावा० स्थाप० ॥ भो जगदुत्पत्तिके
 मनोभवयुते योनि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ततः प्रार्थयेत् ॥ सेवन्ते महतीं योनिं
 देवर्षिसिद्धमानवाः ॥ चतुरशीतिलक्षाणि पद्मगाद्याः सरीसृपाः ॥ पशवः पक्षिणः
 सर्वे संसरन्ति यतो भुवि ॥ योनिरित्येव विख्याता जगदुत्पत्तिहेतुका ॥ मनो-
 भवयुता देवी रतिसौख्यप्रदायिनी ॥ मोहयित्री सुराणाञ्च जगद्भान्नि नमोऽस्तुते ॥
 योने त्वं विश्वरूपाऽसि प्रकृतिर्विश्वधारिणी ॥ कामस्था कामरूपा च विश्वयोग्यै
 नमो नमः ॥ अथ कण्ठदेवतावाहनम् । हस्तेऽक्षतानादाय । ॐ नीलग्रीवाक्षिति-
 कण्ठादिवर्ध रुद्राऽऽर्पद्विश्रताः ॥ तेषां सहस्रयोजनेव धन्वानितन्मसि ॥ १ ॥ नील-
 ग्रीवाक्षितिकण्ठाः शुर्वाऽऽर्धः क्षमाचुराः ॥ तेषां सहस्रयोजनेव धन्वानितन्मसि
 ॥ १ ॥ कुण्डस्य कण्ठदेशोऽयं नीलजीमूतसन्निभः ॥ अस्मिन्नावाहये रुद्रं
 शितिकण्ठं कपालिनम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः कण्ठे रुद्राय नमः रुद्रम् आवा०
 स्थाप० । भो रुद्र इहागच्छ इह तिष्ठ । ततः प्रार्थयेत् ॥ कण्ठ मङ्गलरूपेण सर्व-
 कुण्डे प्रतिष्ठितः । परितो मेखलास्वत्तो रचिता विश्वकर्मणा ॥ ततो नाभ्या-
 वाहनम् ॥ ॐ नाभिर्मन्त्रिचिचिज्ञानं म्पायुर्मन्त्रिचिचित्त्विर्भसत् । आनुन्दनुन्दाद्याण्डौ मे
 भगुःसां भाग्युर्मन्त्रिः ॥ जह्वाभ्यां पद्भ्यां धर्मोऽस्मिन्मन्त्रिद्विराज्जाप्रतिष्ठितः ॥ १ ॥
 पद्माकाराऽथवा कुण्डसदृशाकृतिविश्रती । आधारः सर्वकुण्डानां नाभिमावाह-
 यामि ताम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः नाभ्यै नमः नाभिम् आवा० स्थाप० ॥ भो नाभे
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ततः प्रार्थयेत् ॥ नाभे त्वं कुण्डमध्ये तु सर्वदेवैः प्रति-
 ष्ठिता । अतस्त्वां पूजयामीह शुभदा सिद्धिदा भव ॥ ततः कुण्डमध्ये नैर्ऋत्य-
 कोणे वास्तुपुरुषमावाहयेत् ॥ ॐ वास्तोस्पते प्रतिजानीह्यस्मान्वायेदोऽननमी-
 यो भवानः । यत्त्वे मदे प्रतितप्तो जुपस्य शप्तो भव द्विपदे शं चतपदे ॥

(पा० गृ०) ॥ आवाहयामि देवेशं वास्तुदेवं महाबलम् । देवदेवं गणाध्यक्षं
पातालतलवासिनम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः नैऋत्यकोणे वास्तुपुरुषाय नमः वास्तुपुरुषम्
आवा० स्थाप० ॥ भो वास्तुपुरुष इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ततः प्रार्थयेत् । यस्य देहे
स्थिता क्षोणी ब्रह्माण्डं विश्वमङ्गलम् । व्यापिनं भीमरूपञ्च सुरूपं विश्वरूपिणम् ॥
पितामहसुतं मुख्यं वन्दे वास्तोष्पतिं प्रभुम् ॥ वास्तुपुरुष देवेश सर्वविघ्नहरो भव ।
शान्तिं कुरु सुखं देहि सर्वान्कामान्प्रयच्छ मे ॥ एवं कुण्डस्थितान् सर्वान्देवानावाह्यै-
कतन्त्रेण प्रतिष्ठां कृत्वा पूजयेत् । हस्तेऽक्षतानादाय । ॐ मनोज्ञतिर्जुं० । ॐ भूर्भुवः
स्वः विश्वकर्मादिवास्तुपुरुषान्ताः सर्वे कुण्डस्थदेवाः सुप्रतिष्ठिता वरदा भवेयुः ॥
ततो गन्धाक्षतपुष्पाण्यादाय ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वकर्मादिवास्तुपुरुषान्तेभ्यः
कुण्डस्थदेवेभ्यो नमः सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि सम० ॥ इति सम्पूज्य ।
एकस्मिन्पात्रे वलिदानार्थं दध्योदनं कुण्डाद्बहिः संस्थाप्य वलिदानं कुर्यात् । हस्ते
अलं गृहीत्वा । ॐ भूर्भुवः स्वः विश्वकर्मादिवास्तुपुरुषान्तेभ्यः कुण्डस्थदेवेभ्यो
नमः यथाशक्ति अमुं दध्योदनवलिं सम० ॥ पुनर्जलं गृहीत्वा । अनेन यथाशक्ति
विश्वकर्मादिवास्तुपुरुषान्तानां कुण्डस्थदेवानां पूजनेन वलिदानेन च विश्वकर्मा-
दिवास्तुपुरुषान्ताः सर्वे कुण्डस्थदेवाः प्रीयन्तां न मम ॥ १

॥ इति कुण्डस्थदेयतापूजनप्रयोगः ॥

अथ पञ्चभूसंस्कारपूर्वकाग्निप्रतिष्ठापनप्रयोगः ॥

आचार्यः कश्चिद्विप्रो वा यजमानानुज्ञया हस्ते जलं गृहीत्वा । अस्मिन्कुण्डे
(यजमानानुज्ञया) पञ्चभूसंस्कारपूर्वकम् अग्निप्रतिष्ठां करिष्ये । इति संकल्प्य दक्षि-
णहस्ते दर्भपुञ्जं गृहीत्वोत्थाय दक्षिणत आरभ्योदकसंस्थं पश्चिमतः प्रागन्तं त्रिवारं

१ प्रायः यज्ञस्य सम्पूर्णफलप्राप्तिसाधकं जपाद्यासमाप्तिं याज्ञिकं कर्म निगद्यते ॥ तच्च सर्वम् अभ्यापीनं
हेयम् ॥ अग्निश्च कुण्डाधीनः ॥ कुण्डश्च आहुतिसख्यार्हहस्तप्रमाणाधीनम् ॥ अतो याज्ञिककर्माचार्येण आहुति-
प्रमाणं प्रथमतो विचार्य तत्सख्यार्हहस्तप्रमाणं कुण्डं विधेयम् अन्यथा यजमानस्य पत्नानुसन्धाने वैगुण्यं
भवेत् ॥ यथा-आयामन्वाहवित्वाद्ये गपाययं तथातयम् । न्यूनार्थिकं न कर्तव्यं कुण्डं तद्वदनाशकम् ॥
आलेऽधिके भवेद्वेगो हीने धेनुधनक्षयम् । वने कुण्डे च सन्तापो मरणं लिङ्गमेखले ॥ मेखलारहिते शोकोऽ-
भ्यधिके वित्तसक्षयः । योनिहीने श्रिया नातो विरुन्तेऽपैति पथताम् (मृत्युम्) ॥ एवं लक्षणहीनस्य कुण्डस्य
फलनीदृशम् । अतो दोषान्वित्विन्त्यादी कुण्डनिर्माणकारभेत् ॥ कुण्डरक्षाकरे-खल्वरोमे कुण्डकरणाशपी
स्फिडलमेवाभित्तम् ॥ यद्वाऽशचौ स्थण्डिलं खल्वरोमे रक्षैर्वा मृत्पूर्णवैर्बलुनाभिः ॥ अद्गुह्योचं वेदमानाहुतैर्वा
वेदात्रं वै तद्वि मानं विशालम् ॥

२ परिसमूहनादिविषये चारदावित्कस्य पश्चमपटले टीकातः प्रागभाषां दक्षिणारम्भगुदकृतस्यम् । उदगभाषां,
पश्चिमारभं प्राक्संस्थं वा परिसमूहनादिकमप्यवगम्यते । तावत् सर्वा (किनाः) प्रादेशमिता (धार्याः) इत्यपि
स्मृत्यायः ॥ तद्गुह्यं सौप्रामण्यितन्त्रे-प्राचीपूर्वेसुदकृतस्य दक्षिणारम्भनादितेत् । उदगमं पूर्वसंस्थं पश्चिमारभ-

परिसमूहनं कुर्यात् । तद्यथा । दर्मैः परिसमूह्य परिसमूह्य परिसमूह्य । एवं परिसमूहनं विधाय कुण्डाद्वहिः पूर्वस्यामीशान्यां वा दर्भत्यागं कुर्यात् । ततो दक्षिणहस्तेन गोमयमादाय पूर्ववत्-दक्षिणत आरभ्योदकसंस्थं पश्चिमतः प्रागन्तं गोमयेनोपलिपेत् ॥ तद्यथा । गोमयेन उपलिप्य उपलिप्य उपलिप्य । एवं त्रिवारम् उपलेपनं कृत्वा हस्तं प्रक्षाल्य दक्षिणहस्तेन स्रुवमादाय पूर्ववद्दक्षिणत आरभ्योदकसंस्थं पश्चिमतः प्रागन्तं स्रुवमूलेन निरुल्लेखनं कुर्यात् ॥ तद्यथा । स्रुवमूलेन उल्लिख्य उल्लिख्य उल्लिख्य । एवं त्रिवारमुल्लेखनं कृत्वाऽनामिकाङ्गुष्ठेन पूर्ववत् कुण्डतः पांसूनामुद्धरणं विदध्यात् । तद्यथा । अनामिकाङ्गुष्ठेन उद्धृत्य उद्धृत्य उद्धृत्य । एवं त्रिवारं पांसूनामुद्धरणं कृत्वा तान् प्राच्यां क्षिप्त्वा पूर्ववत् न्युजपाणिना जलेन त्रिवारम् अभ्युक्ष्यं कुर्यात् ॥ तद्यथा । उदकेन अभ्युक्ष्य अभ्युक्ष्य अभ्युक्ष्य । ततोऽग्निं स्थापयेत् । बहुपशोर्वैश्यस्य गृहात् श्रोत्रियागारात् सूर्यकान्तसम्भूतात् स्वकीयगृहाद्वा सुवासिन्या स्त्रिया आनीतं निर्धूमम् अर्घ्यताघ्रादिपात्रेणाच्छादितम् अग्निं कुण्डस्य आग्नेय्यां दिशि निधाय आच्छादितं पात्रम् उदघाव्य हुं फट् इति क्रव्यादांशम् अग्निं नैर्ऋत्यां दिशि परित्यज्य अग्निं कुण्डस्य उपरि त्रिवारं भ्रामयित्वा । ॐ अग्निन्द्रुत्तम्पुरोदधेहव्यवाहु-मुपब्रुवे । देवाँर आर्त्तादयादिह ॥ ३३ ॥ इति मन्त्रं पठन् कुण्डे स्वात्माभिमुखं शतमङ्गलनामानम् अग्निं स्थापयेत् ॥ ततोऽभ्यानीतपात्रे साक्षतोदकं निपिच्य तत्र शिष्टाचारात्किञ्चिदधाशक्ति हिरण्यं रौप्यद्रव्यं वा निक्षिप्य तत् द्रव्यं यजमानपह्यै दद्यात् । ततोऽग्नां आवाहनादिमुद्राः प्रदर्शयेत् ॥ भो अग्ने त्वम् आवाहितो

मालिजित ॥ अतोऽवबुध्यते परिसमूहनादिक्रियायामपि पक्षद्वयं दक्षिणारंभमुदकसंस्थं प्रागन्तं कार्यम् । अथवा पश्चिमारंभं पूर्वसंस्थमुदगन्तं कार्यम् ॥

१ बुधशण्डिकानाम्ये-श्रुत्वाऽहृष्टकनिष्ठाभ्यां श्रुतेः साग्नेः कुशाग्रयम् ॥ तदमैस्तस्य रजसः पूर्वस्यामपता-
गम् ॥ १ ॥ कृमिकोटपतहाया विचरन्ति महीतले ॥ तेषां संरक्षणार्थाय परिसमूहनमुच्यते ॥ २ ॥

२ बुधशण्डिकायाम्-पुरा शकेण बज्रेण हतो वृशो महासुरः ॥ व्यापिता मेदसा पृथ्वी तदर्थमुपलेपनम् ॥

३ इतिहरस्तु-प्रागग्ना उदकसंस्थाः स्थण्डिलपरिमाणाः तिष्ठो रेगाः कर्तेष्या इति वक्ति ॥ कल्पवक्र्यामपि-
रेत्याग्रयमुदकसंस्थं प्रागग्ने स्थण्डिलावधि ॥ अथवा तत्प्रकृतीतं द्वादशानुलमायतम् ॥ परस्तुतरतु इदमुलेपनं
यावत्प्रमाणं स्थण्डिलस्य तावत्प्रमाणं स्रुवमूलेन यज्ञपात्रविशेषेण स्वयनामकेन स्रुवाहतिना चारिरेण वा
कर्तव्यम् ॥

४ बहुपशोर्गृहादग्निमाहृत्य इति गृहसूत्रे । ५ शारदातिलके द्वु-सूर्यकान्तारिसम्भूतं यद्वा भोत्रियगेहनम् ।
आनीय चाग्निं पात्रेण ऋष्यादांशं परित्यजेत् ॥ वनिशुद्धितायामपि-भोत्रियागाराजं वाऽपि सूर्यकान्तोद्भवं वा ।
शरणीण्मभ्यं वाऽपि शिष्टं स्वर्गादिभारत्रे ॥ "मध्यमः स्वगृहादितिः" इति सद्ब्रह्मवाक्यात्स्रुवाहव्यं
मिथ्यवने तिथेयम् ॥

६ भोत्रियु-पात्रान्तरेण विहिते ताभ्रगात्रादिके घृते । अग्निप्रणयनं कुर्याच्छ्राधे सारतोऽपि च ॥

७ निहतान् उपसंभो व्यापरितोऽग्निः श्रावदनीमुद्रा ।

भव । भो अग्ने त्वं संस्थापितो भव । भो अग्ने त्वं संनिहितो भव । भो अग्ने त्वं
 शैशिरुद्धो भव । भो अग्ने त्वं सकलीकृतो भव ॥ भो अग्ने त्वम् अवगुण्ठितो भव ।
 भो अग्ने त्वम् अमृती कृतो भव । भो अग्ने त्वं पैरमीकृतो भव ॥ इति तत्तन्मुद्राः
 प्रदर्श्य । अग्निम् इन्धनप्रक्षेपेण प्रज्वलितं कृत्वा करसम्पुटौ विधाय अग्निध्यानं
 कुर्यात् ॥ ॐ चत्वारिंशद्भ्रात्रयोऽस्यपादाद्देशीर्षेसुप्तहस्तासोऽस्य । त्रिधावद्धोर्वृष-
 भोरौरवीतिमहोदेवोमर्त्या २ऽआर्विवेश ॥ ३ ॥ रुद्रतेजःसमुद्भूतं द्विमूर्धानं द्विना-
 सिकम् ॥ पणेत्रं च चतुःश्रोत्रं त्रिपादं सप्तहस्तकम् । याम्य्रभागे चतुर्हस्तं सव्य-
 भागे त्रिहस्तकम् ॥ सुवं सुचञ्च शक्तिञ्च ह्यक्षमालाञ्च दक्षिणे । तोमरं व्यजनं चैव
 धृतपात्रञ्च वामके । विश्वतं सप्तभिर्हस्तैर्द्विमुखं सप्तजिह्वकम् ॥ याम्यायने
 चतुर्जिह्वं त्रिजिह्वं चोत्तरे मुखम् । द्वादशकोटिमूर्त्याख्यं द्विपञ्चाशत्कलायुतम् ।
 आत्माभिमुखमासीनं ध्यायेच्चैवं हुताशनम् ॥ गोत्रमग्नेस्तु शाण्डिल्यं शाण्डिल्या-
 सितदेवलाः । त्रयोऽमी प्रवरा माता वरणी वरुणः पिता ॥ रक्तमाल्याम्बरधरं
 रक्तपद्मासनस्थितम् । स्वाहास्वधावपट्टकारैरङ्कितं मेपवाहनम् ॥ शतमङ्गलना-
 मानं बह्निमावाहयाम्यहम् ॥ त्वं मुखं सर्वदेवानां सप्ताचिरमितद्युते । आगच्छ
 भगवन्नग्ने कुण्डेऽस्मिन्सन्निधौ भव ॥ भो वैश्वानर शाण्डिल्यगोत्र शाण्डिल्या-
 सितदेवलेतित्रिप्रवरान्वित भूमिमातः वरुणपितः मेपध्वज प्राङ्मुख मम सम्मुखो
 भव ॥ इति ध्यात्वा हस्तेऽक्षतान् गृहीत्वाऽऽवाहयेत् । तद्यथा । ॐ मनो-
 जूतिर्जु० ॥ ३ ॥ ॐ शतमङ्गलनामाग्ने सुप्रतिष्ठितो वरदो भव ॥ ततो गन्धाक्षत-
 पुष्पाण्यादाय पूजनं कुर्यात् । ॐ भूर्भुवः स्वः शतमङ्गलनाम्ने वैश्वानराय नमः
 सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि सम० । इति कुण्डस्य नैर्ऋत्यकोणे मध्ये वा
 अग्निं सम्पूज्य प्रार्थयेत् ॥ अग्निं प्रज्वलितं वन्दे जातवेदं हुताशनम् । हिरण्यवर्ण-
 ममलं समिद्धं विश्वतोमुखम् ॥

॥ इति पञ्चभूसंस्कारपूर्वकाग्निप्रतिष्ठापनप्रयोगः समाप्तः ॥

॥ अथ वैकल्पिकपदार्थावधारणादिकम् ॥

अथ यजमानकर्तृकवैकल्पिकपदार्थावधारणम् । यजमानो हस्ते जलं गृहीत्वा ।
 देशकालौ सङ्कीर्त्य मया ब्राह्मणद्वारा कृतस्य अमुकलक्षगायत्रीजपानुष्ठानकर्मणः
 साङ्गतासिद्धयर्थं तज्जपदशाशेन गायत्रीमन्त्रस्य करिष्यमाणहोमकर्मणि वैकल्पिक-

१ तथाविधो न्युञ्जाप्रलि संस्थापिनीमुद्रा । २ तद्गृह्यको अभिसंगेने सन्निधापिनी । ३ तेव कतिष्ठिका-
 न्द्रम् अन्त प्रविष्टाहृष्टमिद्य दृष्टनता सन्निधेयिनी । ४ पूर्वहस्तवेनाप्रस्थिति संकला धरणमुद्रा । ५ सव्यहस्तहृता
 सुदिर्गोपोमुत्तर्जनी । अवगुण्ठनमुद्रेयवमितो आमिता सती । इय मुद्रा दृष्टइत्येव विधेया इति
 सायदायिका आहु । ६ धेनुमुद्राऽऽमृतीकरणम् । ७ करसम्पुटन मयस्कार परमीकरणम् ॥

पदार्थावधारणं देवताभिधानं च करिष्ये ॥ पूर्वेण ब्रह्मणो गमनमपरेण वा
 अग्नेरुत्तरतः पश्चिमतो वा पात्रासादनम् । त्रीणि पवित्राणि द्वे पवित्रे वा
 तैजसी मृन्मयी वा आज्यस्थाली । तैजस्यौ मृन्मय्यौ वा द्वे चरुस्थाल्यौ ।
 पालादयोऽन्या वा यथालाभोपपन्ना यज्ञिप्रवृक्षोद्भवाः समिधः । प्राञ्चावा-
 धारौ विदिशौ वा । समिद्धतमे आज्यभागौ आग्नेयमुत्तरपूर्वाङ्गे सौम्यं दक्षि-
 णपूर्वाङ्गे वा । पूर्णपात्रं दक्षिणावरो वा । एतान्वैकल्पिकपदार्थानस्मिन्कर्म-
 ण्यहं करिष्ये । ततः समिद्धयं गृहीत्वा देवताभिधानं कुर्यात् । प्रजापतिः
 इन्द्रमग्निं सोमम् एकैकयाऽऽज्याहुत्या । अत्र प्रधानं गायत्रीं सावित्रीं तथाच
 सरस्वतीम् एकैकचर्वाहुत्या । आदित्यं सोमं भौमं बुधं गुरुं शुक्रं शनैश्चरं राहुं
 केतुम् इति नवग्रहान् यथाप्रातार्कादिसमिच्चरुतिलाज्यद्रव्यैः प्रत्येकं प्रतिद्रव्येणा-
 ष्टाष्टसङ्ख्याकाभिराहुतिभिः । तथा च ईश्वरम् उमां स्कन्दं विष्णुं ब्रह्माणम् इन्द्रं
 यमं कालं चित्रगुप्तम् एता अधिदेवताः । तथा च अग्निम् अपः पृथ्वीं विष्णुम् इन्द्रम्
 इन्द्राणीं प्रजापतिं सर्पान् ब्रह्माणम् एताः प्रत्यधिदेवताश्च तैरेव द्रव्यैः प्रत्येकं प्रति-
 द्रव्येण चतुश्चतुःसंख्याकाभिराहुतिभिः । तथा च विनायकादिपञ्चलोकपालान्
 वास्तोष्पतिं क्षेत्राधिपतिं तथा च इन्द्रम् अग्निं यमं निर्ऋतिं वरुणं वायुं सोमम् ईशानं
 ब्रह्माणम् अनन्तं तैरेव द्रव्यैः प्रत्येकं प्रतिद्रव्येण द्वाभ्यां द्वाभ्यामाहुतिभ्याम् ।
 तथा च पुनरत्र प्रधानं भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या जपदशांशपक्षेण व्याहृतिसहि-
 तस्य चतुर्विंशतिवर्णात्मकश्रीगायत्रीमन्त्रस्य तिलाज्यद्रव्यैः अमुकसंख्याकाभि-
 राहुतिभिः । तथा च चरमेऽह्नि क्रमेण प्रधानदेवताङ्गत्वेन वास्तुमण्डलादि-
 स्थापितदेवताः सर्वतोभद्रमण्डलदेवताः गायत्रीपीठदेवतासहितगायत्रीयन्त्र-
 देवताश्च प्रतिदैवतम् एकैकयाऽऽज्याहुत्या । शेषेण स्विष्टकृतं तथा च यज्ञस्य
 प्रारम्भत आसमासि तत्तत्कर्मणि ज्ञानतोऽज्ञानतो भ्रान्त्या वा यथाविहितकर्मा-
 करणजनितप्रत्यवायपरिहारार्थम् अग्निं वायुं सूर्यम् अग्नीवरुणौ अग्नीवरुणौ अग्निं

१ नाचाधानं यज्ञभाष्ये याजुषां वै प्रकीर्तितम् । अतः कर्मणि सर्वत्र देवतान्वाहितिर्भवेत् । पश्चात्तरेऽकल्पे
 प्रत्यवायोक्तिः । शूद्रमनु - देवताभिधानरूपं ह्यन्वाधानं समिद्धुतम् । यो मूढधीर्न वृरते हवनस्याल्पकं फलम् ॥
 २ प्रायः सर्वत्र होमविधौ "यथा जपत्या होमः" इति वचनानुसारेण होमा विधीयन्त इत्यतः च । अतः
 सम्बन्धितेषु निराश्रितेषु मन्त्रश्रीगायत्रीमन्त्रस्य शास्त्रोक्तस्य अपत्यापि सर्वत्र होम उचितः । अपि तु कर्मणि यौ
 व्याहृतिरहितस्य गायत्रीमन्त्रस्यैव होमः कार्यः इत्युच्यते । व्याहृतिरहितस्य होमः कार्यं उत पूर्ववचनानु-
 सारेण यथावृत्तस्य जपस्य होमः कार्यः । नात्र विषयेऽस्मात्प्रसङ्गानि व्याहृतिरहितस्य होमे प्रमाणानुपल-
 ष्यन्ति । तेषु व्याहृतिहोमस्य निषेध इति धर्मसिद्धान्तेषु चरुणापि न कस्या अपि स्मृतौ ऋषेर्वैदं निषेधवचनमि-
 त्युच्यते । अथो देवताहोमः इत्यत्राहोमः ॥

वरुणं सवितारं विष्णुं विश्वान् देवान् मरुतः स्वर्कान् वरुणम् आदित्यम्
अदितिम् प्रजापतिम् एताः सर्वप्रायश्चित्तदेवताश्च एकैकयाऽऽज्याहुत्या अस्मिन्
सग्रहमखश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मण्यहं यक्ष्ये ॥ इति समिद्धयम् अग्नावाद्भ्यात् ॥

इति वैकल्पिकपदार्थावधारणं देवताभिध्यानं च ॥

॥ अथ नवग्रहादिस्थापनपूजनप्रयोगः ॥

ईशान्यां चतुर्विंशद्बहुलोच्चसमचतुरन्नस्य ग्रहपीठस्य समीपे सपत्नीको यज-
मानः पश्चिमाभिमुख उपविश्य आचमनं प्राणायामश्च कृत्वा । हस्ते जलं गृहीत्वा ।
मया प्रारब्धस्य सग्रहमखश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थम् अस्मिन्
नवग्रहपीठे आदित्यादिनवग्रहाणाम् अधिदेवताप्रत्यधिदेवतापञ्चलोकपालंवास्तु-
क्षेत्रपालदशदिक्पालदेवतासहितानां तत्तन्मण्डले स्थापनप्रतिष्ठापूजनमहं करिष्ये ॥
इति संकल्प्य । ततो वामहस्ते अक्षतान् गृहीत्वा दक्षहस्तेन तत्तत्स्थाने आदि-
त्यादिदेवतानाम् आवाहनं कुर्यात् । तद्यथा ॥ ॐ आ कृष्णेन रजसा घर्षमानो
निवेश्यश्मृतम्मर्त्यश्च । हिरण्ययेन सवितारधेनादेवोर्वातिभुवनानिपश्यन् ॥ १ ॥
मध्ये वर्तुले द्वादशाङ्गुले मण्डले प्राङ्मुखं सूर्यं-ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्याय नमः
सूर्यमावाह ० स्या ० ॥ कलिङ्गदेशोद्भव काश्यपसगोत्र रक्तवर्ण भो सूर्य इहागच्छ इह
तिष्ठ ॥ १ ॥ ॐ इन्द्रदेवाऽअसप्तलङ्कसुवङ्कम्महुतेक्षत्रायमहुतेज्यैष्ट्र्यायमहुतेजान-

१ सर्वेनाभिप्रणयनानन्तरमेव ग्रहाणां पूजनं विधीयते परस्मात्प्राग्भिः वैकल्पिकपदार्थावधारणदेवताभिध्यानान-
न्तरं दत्तम् । वैश्विकपदार्थावधारणस्य देवताभिध्यानस्य च यजमानकर्तृकत्वात् । तथापि येषामिच्छा प्राक्-
कर्तव्यतायां स्यात्तस्मात् २३१ पृष्ठस्थामिप्रतिष्ठाप्रयोगानन्तरं कार्यम् ॥

२ ग्रहपीठमालायाम्-वपनवाहतां वेदां वितस्त्युच्छ्रायसम्मिताम् ॥ अङ्गुलेनोच्छ्रितो वपः प्रथमः
समुदाहृतः ॥ अङ्गुलोच्छ्रायसंयुक्तं वपद्वयमथोपरि । अङ्गुलैश्च विस्तारः सर्वेषां कथ्यते बुधैः ॥ रुद्राणां द्विषं
सर्वत्र प्रहवेरीवरणं मारुते-मण्डपेशानभागे तु प्रहवेरी न्यसेमिता ॥ निवपना चतुरस्रं च पितस्त्युच्छ्रायस-
म्मिता ॥ द्विरङ्गुलोच्छ्रितो वपः प्रथमः समुदाहृतः । अङ्गुलोच्छ्रायसंयुक्तं वपद्वयमथोपरि ॥ अङ्गुलस्तत्र
विस्तारः सर्वेषां कथितो बुधैः ॥ गायत्रीपुरश्चरणपद्धती-सा च कुण्डलपद्मत्रिंशद्बहुलोपरीशानभागे हस्तवितृता
समचतुरस्रं प्रागुदनप्रवणा वपप्रयोपेता दशाङ्गुलैश्च कार्या । तस्याः प्रथमो वपः अङ्गुलोच्छ्रायो द्वितीयवृत्तीयो
अङ्गुलोच्छ्रायौ त्रयोऽपि अङ्गुलविस्ताराः कार्याः । एवं च वपैः सहाष्टादशाङ्गुलोच्छ्रिता भवति । तस्यां च
देवतावाहनं कुर्यात् ॥ ३ गृह्णादृष्टिबिषये तु-पश्चात्ततः पद्मपरः पद्मगर्भः प्रजापतिः । सप्ताश्वस्यस्य द्विभुजा
स्वात्सदा रविः ॥ १ ॥ श्वेतः श्वेताम्बरधरो दशाश्वः श्वेतभूषणः । गदापाणिर्द्विबाहुश्च कर्तव्यो वरदः शशी
॥ २ ॥ रक्तमाल्याम्बरधरः शक्तिशाल्यदाधरः । चतुर्भुजो मेघमग्नो वरदः स्वाद्धराहृतः ॥ ३ ॥ पीतमाल्या-
म्बरधरः कर्णिकारसममुक्तिः । खड्गचर्मगदापाणिः सिंहस्यो वरदो बुधः ॥ ४ ॥ देवदेवगुरुः सङ्कथितशैवी
चतुर्भुजैः । दण्डिनो वरदो कार्यां साक्षसूक्तमण्डल ॥ ५ ॥ इन्द्रनीलपुत्रिः शङ्खी वरदो पृथ्वाहनः । धानवाणास-
नपरः कर्तव्योऽर्कसुतः सदा ॥ ६ ॥ कपालवदनः खड्गचर्मशर्णी वरप्रदः । नीलसिंहासनस्यश्च सहस्रत्रयप्रसूते ॥ ७ ॥
पूषाविबाहवः सर्वे गदिनो विद्वताननाः । यज्ञासनगता दिलं वेतवः स्युर्वरप्रदाः ॥ ८ ॥ सर्वे सिरीटिनः कार्या
प्रदा लोकहितानदाः । अङ्गुलेनोच्छ्रिताः सर्वे श्वतमग्नोरं सदा ॥ ९ ॥ इति ग्रहपीठमानं ग्रहाणां वर्णकारणम् ॥

राज्यायेन्द्रस्येन्द्रियाय । इममुप्यपुत्रमुप्यैपुत्रमस्यैविशऽएषवोमीराजामो-
स्माकं ब्राह्मणान् एराजा ॥ १९ ॥ आग्नेय्यां दिशि चतुरस्रे चतुर्विंशत्यङ्गुले मण्डले

प्रत्यङ्मुखं चन्द्रं—ॐ भूर्भुवः स्वः सोमाय नमः सोममावाह० स्थाप० ॥ यमुनातीरोद्भव
आत्रेयसगोत्र शुक्लवर्ण भो सोम इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २ ॥ ॐ अग्निर्मूर्द्धादिवः-

कुकुरपतिः-पृथिव्याऽअयम् ॥ अपा एरेता एंसिजिज्वति ॥ १९ ॥ दक्षिणस्यां दिशि
त्रिकोणे व्यङ्गुले मण्डले दक्षिणाभिमुखं भौमं—ॐ भूर्भुवः स्वः भौमाय नमः भौम-

मावा० स्थाप० ॥ अवन्तिदेशोद्भव भारद्वाजसगोत्र रक्तवर्ण भो भौम इहागच्छ इह
तिष्ठ ॥ ३ ॥

नसुधस्तेऽ
वाणाकारे चतुरङ्गुले मण्डले उदङ्मुखं बुधं—ॐ भूर्भुवः स्वः बुधाय नमः बुधमावा०
स्थाप० ॥ मगधदेशोद्भव आत्रेयसगोत्र पीतवर्ण भो बुध इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४ ॥

ॐ बृहस्पतेऽअतिषट्पथोऽअर्होऽसुमद्विभातिक्वतुं मज्जेनेपु ॥ यद्वीदयुच्छर्वसऽऋतप्र-
जाततदूरम्मासुद्रविणन्धेहिचित्रम् ॥ ३६ ॥ उत्तरस्यां दिशि दीर्घचतुरस्रे पट्टाकारे

पटङ्गुले मण्डले उदङ्मुखं बृहस्पतिं—ॐ भूर्भुवः स्वः बृहस्पतये नमः बृहस्पतिमावा०
स्थाप० ॥ सिन्धुदेशोद्भव आङ्गिरसगोत्र पीतवर्ण भो बृहस्पते इहागच्छ इह तिष्ठ

॥ ५ ॥ ॐ अक्षात्परिस्तुतोरसम्ब्रह्मणाव्यपिवत्क्षत्रम्ययत्सोमं म्रुजापतिं ॥ ऋतेन-
सत्यमिन्द्रियं विपानं ऽशुक्लमन्धसऽइन्द्रस्येन्द्रियमिदमप्योमृतमधु ॥ ३६ ॥ पूर्वस्यां

दिशि पञ्चकोणे नवाङ्गुले मण्डले प्राङ्मुखं शुक्रं—ॐ भूर्भुवः स्वः शुक्राय नमः
नवग्रहमण्डलान्-मध्ये वर्तुलाकारे मण्डले प्राङ्मुखं सूर्यम् । आग्नेय्यां चतुरस्यकारे पश्चिमाभिमुखं वनस्प ।

दक्षिणस्या त्रिकोणाकारे दक्षिणाभिमुखं भौमम् । ईशान्यां वाणाकारे उत्तराभिमुखं बुधम् । उत्तरस्यां दीर्घ-
दिशाकारे उत्तराभिमुखं शुक्रम् । पूर्वे पञ्चकोणाकारे प्राङ्मुखं शुक्रम् । पश्चिमायां भद्रपाकारे पश्चिमभिमुखं

शनीश्वरम् । नैर्ऋत्यां क्षणीकारे दक्षिणाभिमुखं राहुम् । पावण्यां पञ्चकोणकारे दक्षिणाभिमुखं केतुम् । मण्डले इति
शरीर विशेषणीयम् ॥ तदनुसारेणैवाधिदेवताप्रत्यधिदेवताः तत्तद्देवानां दक्षिणवामभागे क्रमेण स्थापयेत् ॥

तथैव रक्तवर्णस्य तु प्रह्वेदी सुशरीरान्यां हस्तोन्नता हस्ताविरुत्ता च चतुरस्रा वप्रत्रययुता वयैति कथितम्
परध वतिष्ठतु मद्रपीठं द्विहस्तमाह ॥ तथैव नवग्रहाणां पूजनं पुन कुत्र विधेयं तत्रापि वणिप्रवासावन्त्यादय-

निवाहोरसपचक्षेपु प्रविशदितु कर्मणः । निर्निर्माणं सुनिधेयं तपोद्वेगाद्भवेत् ॥ ३ ॥ उद्वेगघनेन हस्त
दारिद्र्यादी । अद्भुतघनेन भूकम्पादी ॥ तथैव याज्ञवल्क्योऽपि-एवं विनायकं पूज्यं प्रहोर्धैव विधानतः ।

कर्मणां परमात्मेति भिवं चतुरस्रमुत्तमाम् ॥ नवग्रहणां नामानि-सूर्यः सोमस्तथा भौमो बुधजीवतिताकेना ।
राहु केतुरिति शोभा प्रहा लोकाहितवादा ॥ १ ॥ ग्रहाणां स्थापनरिक्त-मध्ये तु भारतर्देविवासेदिनं (शौचं)
दक्षिणे तथा । उत्तरे तु शुक्रं विद्यादुधं पूर्वोत्तरे (ईशान्यां) तथा ॥ २ ॥ पूर्वे तु भार्गवं विद्यातोमं दिशि-
पूर्वके (आग्नेये) । पश्चिमे तु सति विद्याद्वानुं पश्चिमदिशि (नैर्ऋत्याम्) ॥ ३ ॥ पश्चिमोत्तरतः (वायव्यम्)
केतुं स्थापयेत्पुत्राङ्गुलीः ॥ ४ ॥ अयाधिदेवताः । आत्करस्थेधरे विद्यादुमाय शशिनस्तथा । स्कन्द-
मन्नारकस्थेव सुभस्वामि हरि (विष्णुं) तथा ॥ ५ ॥ मन्नागं तु गृध्रेः पार्थे ह्यनस्वामि सचीपतीम् । वनेभारत

गुरुमावा० स्थाप० ॥ भोजकटदेशोद्भव भार्गवसर्गोत्र शुक्लवर्ण भो शुक्र इहागच्छ
इह तिष्ठ ॥ ६ ॥ ॐ शन्नोदेवीरभिष्टुयुऽआपोभवन्तुपीतये ॥ शंखोरभिर्भवन्तु नह
॥ ३३ ॥ पश्चिमायां दिशि धनुषाकारे ह्यङ्गुले मण्डले प्रत्यङ्मुखं शनिं—ॐ भूर्भुवः
स्वः शनैश्वराय नमः शनैश्वरमावाहयामि स्थापयामि ॥ सौराष्ट्रदेशोद्भव काश्य-
पसगोत्र कृष्णवर्ण भो शनैश्वर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ७ ॥ ॐ कर्णानश्चित्रऽआ-
भुवदूतीसुदावृष्टुऽसखा ॥ कया शचिष्टयावता ॥ ३४ ॥ नैर्ऋत्यां दिशि शूर्पाकारे
द्वादशाङ्गुले मण्डले दक्षिणाभिमुखं राहुं—ॐ भूर्भुवः स्वः राहवे नमः राहुमावा०
स्थाप० ॥ राठिनापुरोद्भव पैठिनसगोत्र नीलवर्ण भो राहो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ८ ॥
ॐ केतुकृष्णवर्ण केतवेपेशोमर्ष्याऽअपेशसे । समुपद्भिरजायथाह ॥ ३५ ॥ वाघव्यां
दिशि ध्वजाकारे षडङ्गुले मण्डले दक्षिणाभिमुखं केतुं—ॐ भूर्भुवः स्वः केतवे नमः
केतुमावा० स्थाप० ॥ अन्तर्वेदिसमुद्भव जैमिनिसगोत्र धूम्रवर्ण भो केतो इहागच्छ
इह तिष्ठ ॥ ९ ॥ इति नवग्रहाणां स्थापनम् ॥

॥ अथ अधिदेवतास्थापनम् ॥

ॐ त्र्यम्बकं ज्यजामहे सुगन्धिर्मुष्टिर्वर्द्धनम् । उर्बारुकर्मिवृन्धनान्मृत्योर्मुक्षी-
यमामृतात् ॥ १ ॥ सूर्यदक्षिणपार्श्वे—ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ ईश्वराय नमः ईश्वरमावा०
स्थाप० ॥ भो ईश्वर इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १० ॥ ॐ श्रीश्वतेलक्ष्मीश्च परत्नयावहोरात्रे
पार्श्वे नक्षत्राणिरूपमश्विनौ ह्ययात्तम् ॥ इष्णुणश्चिपाणामुर्मऽइपाणसर्वलोकर्मऽइपाण
॥ ३३ ॥ सोमदक्षिणपार्श्वे—ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ उमायै नमः उमामावा० स्थाप० ॥
भो उमे इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ११ ॥ ॐ यदक्कन्दहृद्यधुमञ्जायमानऽउद्यन्तसमु-
द्वादुतवापुरीपात् ॥ इयेनस्यपक्षाहरिणस्यत्राहऽर्षस्तुत्यम्हिजातन्तेऽअर्षन् ॥ ३३ ॥
भौमदक्षिणपार्श्वे—ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ स्कन्दाय नमः स्कन्दमावा० स्थाप० ॥ भो
स्कन्द इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १२ ॥ ॐ विष्णोर्राटमसि विष्णोर्हश्रपत्रैस्त्यो-
विष्णोर्हस्यूरसि विष्णोर्हृवोसि ॥ वैष्णवमसि विष्णवेत्वा ॥ ३१ ॥ बुधदक्षि-
णपार्श्वे—ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ विष्णवे ० विष्णुमा० स्था० ॥ भो विष्णो इहा० इह०
॥ १३ ॥ ॐ आब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसीजायतामाराष्ट्रेरजद्रुऽशूरऽइष्वयो-
तिव्याधीमहार्थोजायतान्दोग्भीध्रिजुर्षोढानुङ्गानाशुऽसप्तिऽपुरन्धिष्योपाजिष्णु-
रधेष्ठाऽभेभ्योयुयांस्ययजमानस्यऽग्रीरोजायतान्निकामेर्निकामेनऽपर्जश्योर्षर्षतुफल्य-

तय राहोः बाल तथैव च ॥ २ ॥ केतोश्च विजगुप्तं स्यादधिदेवाद्य दक्षिणे । (एते ग्रहणा दक्षिणे स्थाप्या
इत्यर्थः) स्थापयित्वा ततो वामे स्थाप्याः प्रलधिदेवताः ॥ ३ ॥ अग्निराप क्षितिर्विष्णुरिन्द्र ऐन्द्री च देवताः ।
प्रजापतिश्च सर्वाश्च प्रजा प्रलधिदेवताः ॥ ४ ॥ विनायकं तथा दुर्गां वायुमाकाशमेव च । आवाहयेत्कोकपालो-
त्सर्धेवाधिकुमारवौ ॥ ५ ॥

त्योन्ऽओर्षधयःपच्यन्ताँप्योगक्षेमोर्नःकल्पताम् ॥ ३३ ॥ गुरुदक्षिणपार्श्वे-ॐ
 भूर्भुवः स्वः ॐ ब्रह्मणे नमः ब्रह्माणमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो ब्रह्मन् इहागच्छ
 इह तिष्ठ ॥ १४ ॥ ॐ सृजोपाँऽइन्द्रसर्गणोमरुद्धिःसोमम्पिववृत्रहाशूरचिद्भान् ॥
 जृहिशत्रूँ १ रपमृधोँनुदस्वाथाभयङ्कुणुहिष्विश्चतोँनः ॥ ३७ ॥ शुक्रदक्षिणपार्श्वे-ॐ
 भूर्भुवः स्वः ॐ इन्द्राय नमः इन्द्रमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो इन्द्र इहागच्छ इह तिष्ठ
 ॥ १५ ॥ ॐ यमायत्वाङ्गिरस्वतेपितृमतेस्वाहाँ ॥ स्वाहाँघृर्मायस्वाहाँघृर्मःपित्रे
 ॥ ३८ ॥ शनिदक्षिणपार्श्वे-ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ यमाय नमः यममावाँ स्थापँ ॥
 भो यम इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १६ ॥ ॐ कार्पिरसिसमुद्रस्यत्वाक्षित्याँऽउन्नयामि ॥
 समापोँऽअद्भिरग्मतुसमोर्षधीभिरोर्षधीँ ॥ ३९ ॥ राहुदक्षिणपार्श्वे-ॐ भूर्भुवः स्वः
 ॐ कालाय नमः ॐ कालमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो काल इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १७ ॥
 ॐ चित्रावसोस्वस्तितैँपारमशीय ॥ ४० ॥ केतुदक्षिणपार्श्वे-ॐ भूर्भुवः स्वः
 ॐ चित्रगुप्ताय नमः चित्रगुप्तमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो चित्रगुप्त इहागच्छ
 इह तिष्ठ ॥ १८ ॥ इत्यधिदेवतानाँ स्थापनम् ॥

॥ अथ प्रत्यधिदेवतास्थापनम् ॥

ॐ अग्निन्दूतम्पुरोदधेहव्यवाहृमुपब्रुवे ॥ देवाँँ २ आसाँदयाद्रिह ॥ ३३ ॥ सूर्यवा-
 मपार्श्वे- ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ अग्नये नमः अग्निमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो अग्ने
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १९ ॥ ॐ आपो हिष्ठाँम्योभुवस्तानँऽऊर्जेँदधातन ॥ मृद्वे
 रणायुचक्षसे ॥ ३४ ॥ सोमवामपार्श्वे-ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ अन्नो नमः अप
 आवाहयामि स्थापयामि ॥ भो आप इहागच्छत इह तिष्ठत ॥ २० ॥ ॐ स्योनायु-
 धिविनोभवानृक्षरानिवेशनी ॥ यच्छानँदशर्मँसुप्रधाँ ॥ ३५ ॥ भौमवाम-
 पार्श्वे-ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ पृथिव्यै नमः पृथिवीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो
 पृथिवि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २१ ॥ ॐ इदंविष्णुणुधिचक्रमेत्रेधानिदधेपुदम् ॥
 समूढमस्यपाँसुरेस्वाहाँ ॥ ३६ ॥ बुधवामपार्श्वे-ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ विष्णवे नमः
 विष्णुमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो विष्णो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २२ ॥ ॐ त्रातार-
 मिन्द्रमघितारमिन्द्रुहयेहवेसुहवुशूरमिन्द्रम् ॥ हयामिशक्रकम्पुँरुहूतमिन्द्रुँस्व-
 स्तिनोँमघवाँघ्राच्चिन्द्रः ॥ ३७ ॥ गुरुवामपार्श्वे-ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ इन्द्राय नमः
 इन्द्रमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो इन्द्र इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २३ ॥ ॐ आर्दित्यै-
 राक्षाँसीन्द्राण्योँऽउष्णीषः ॥ पूषाँसिघृर्मायदीप्य ॥ ३८ ॥ शुक्रवामपार्श्वे-ॐ
 भूर्भुवः स्वः ॐ इन्द्रायै नमः इन्द्राणीमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो इन्द्राणि
 इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २४ ॥ ॐ प्रजापतेनत्यदेताइयुव्योविर्धाँरूपाणिपरिता-

बभूव ॥ यत्कर्मास्तेजुहुमस्तत्रोऽस्तुब्रह्मणोऽस्तुव्ययं स्यात्प्रतयोरसीणाम् ॥ १५ ॥ शनि-
वामपार्श्वे—ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ प्रजापतये नमः प्रजापतिमावाहयामि स्थापयामि ।
भो प्रजापते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २५ ॥ ॐ नमोऽस्तुसर्वेभ्योयेकेचंपृथिवीमनु ॥
वेऽअन्तरिक्षेयेद्वितेभ्यः—सर्वेभ्यो नमः ॥ १६ ॥ राहुवामपार्श्वे—ॐ भूर्भुवः स्वः
ॐ सर्पेभ्यो नमः सर्पानावाहयामि स्थापयामि । भो सर्पा इहागच्छत इह तिष्ठत ॥ २६ ॥
ॐ ब्रह्मजज्ञानमप्रथमपुरस्ताद्विर्सीमितः सुरचोर्वेनऽआवह । सवुष्ट्याऽउपमाऽअस्य-
ब्रिष्टाः सतश्च्योनिमसंतश्चिर्वः ॥ १७ ॥ केतुवामपार्श्वे—ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ ब्रह्मणे
नमः ब्रह्माणमावाहयामि स्थापयामि । भो ब्रह्मन् इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २७ ॥
इति प्रत्यधिदेवतास्थापनम् ॥

॥ अथ पञ्चलोकपालदेवतास्थापनम् ॥

ॐ गुणान्स्वागुणपतिं ह्रवामहे धियाणां स्वाधियपतिं ह्रवामहे निधीनान्स्वा-
निधिपतिं ह्रवामहे ब्रह्मसोमम् ॥ आहर्मजानिगर्भधमात्त्वमजासिगर्भधम् ॥ १८ ॥
राहोरुत्तरतः—ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ गणपतये नमः गणपतिमावाहयामि स्थापयामि ।
भो गणपते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ २८ ॥ ॐ अम्बेऽअम्बिकेम्बालिकेनमानय-
तिकञ्चन ॥ ससस्त्यश्चकः सुभद्रिकाङ्गाम्पीलवासिनीम् ॥ १९ ॥ शनेरुत्तरतः—ॐ
भूर्भुवः स्वः ॐ दुर्गायै नमः दुर्गामावाहयामि स्थापयामि । भो दुर्गे इहागच्छ
इह तिष्ठ ॥ २९ ॥ ॐ वायोयेतेसहस्रिणोरथासस्तेभिरार्गहि ॥ नियुत्वान्तसोम-
पीतये ॥ २० ॥ रवेरुत्तरतः—ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ वायवे नमः वायुमावाहयामि स्थाप-
यामि । भो वायो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३० ॥ ॐ घृतङ्घृतपावानः पिवतुवसांम्ब-
सापावानः पिवतान्तरिक्षस्यहविरसिस्वाहा ॥ दिशः—प्रदिशः आदिशो विदिशः उ-
दिशो दिग्भ्यः स्वाहा ॥ २१ ॥ राहोदक्षिणे—ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ आकाशाय नमः
आकाशमावाहयामि स्थापयामि । भो आकाश इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३१ ॥
ॐ वावाङ्कशामधुमत्स्यश्चिनासूनृतावती ॥ तयायज्ञमिमिक्षतम् ॥ २२ ॥ केतुदक्षिणे—
ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ अश्विभ्यां नमः अश्विनावावाहयामि स्थापयामि । भो अश्विनौ
इहागच्छतम् इह तिष्ठतम् ॥ ३२ ॥ इति पञ्चलोकपालदेवतास्थापनम् ॥

॥ अथ क्षेत्राधिपतेर्वास्तोष्पतेर्दशदिक्पालानाञ्च स्थापनम् ॥

ॐ नहि स्पशमविदन्नयमस्माद्देवानुरापुरः एतारमग्नेः ॥ एमेनमवृषन्न-
मृताऽअमर्त्यं वैश्वानुरङ्गैर्भ्रजित्वाय देवाः ॥ २३ ॥ गुरोरुत्तरे—ॐ भूर्भुवः स्वः
क्षेत्राधिपतये नमः क्षेत्राधिपतिमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो क्षेत्राधिपते इहा-

गच्छ इह तिष्ठ ॥ ३३ ॥ ॐ वास्तोष्पते प्रतिजानिह्यस्मान्त्वावेशोऽ अनमीवो
भवानः । यत्त्वेमहे प्रतितन्नो जुपस्व शन्नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ क्षेत्राधि-
पत्युत्तरे—ॐ भूर्भुवः स्वः वास्तोष्पतये नमः वास्तोष्पतिमावाहयामि स्थापयामि ॥
भो वास्तोष्पते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३४ ॥ ॐ त्रातारमिन्द्रंमवितारमिन्द्रं ह्रवे-
ह्वेसुहृव्यंशूरमिन्द्रं ॥ हवामि शक्रंभृगुहृतमिन्द्रं उंस्वस्तिनो मधवांधात्त्रि-
न्द्रं ॥ ३५ ॥ मण्डलाद्ब्रह्मिः पूर्वस्याम्—ॐ भूर्भुवः स्वः इन्द्राय नमः इन्द्रमा-
स्था ॥ भो इन्द्र इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३५ ॥ ॐ त्वन्नोऽ अग्ने तव देव पायु-
भिर्मर्मघोर्नो रक्ष तच्चक्ष्व घ्नन्ध ॥ त्राता लोकस्य तनेये गवामस्यनिमेपुष्टरक्षमाण-
स्तवं द्यते ॥ ३६ ॥ मण्डलाद्ब्रह्मिः आग्नेय्याम्— ॐ भूर्भुवः स्वः अग्नेये नमः
अग्निमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो अग्ने इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३६ ॥ ॐ वृमायु
च्चाङ्गिरस्वते पितृमते स्वाहा ॥ स्वाहा घूर्मायस्वाहाघूर्मभपित्रे ॥ ३७ ॥ मण्ड-
लाद्ब्रह्मिः दक्षिणस्याम्—ॐ भूर्भुवः स्वः यमाय नमः यममावाहयामि स्था ॥ भो यम
इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३७ ॥ ॐ असुवन्तमयंजमानमिच्छस्तेनस्येच्यामर्द्धिवहितस्कं-
रस्य ॥ अह्यमस्मदिच्छसातंऽ इत्या नमो देवि निर्ऋते तुवभ्यमस्तु ॥ ३८ ॥
ग्रहमण्डलाद्ब्रह्मिः नैर्ऋत्याम्—ॐ भूर्भुवः स्वः निर्ऋतये नमः निर्ऋतिमावाहयामि
स्थापयामि ॥ भो निर्ऋते इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३८ ॥ ॐ तत्त्वायामिद्वर्हणावन्द-
मानस्तदाशास्तेयजमानोहृविर्भिः ॥ अर्हेडमानोवरुणेहृवोऽयुरुंशऽसमान्ऽआयुः
प्रमोषी ॥ ३९ ॥ ग्रहमण्डलाद्ब्रह्मिः पश्चिमाम्याम्—ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः
वरुणमावाहयामि स्थाप ॥ भो वरुण इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ३९ ॥ ॐ आनो-
नियुर्द्धिः श्रुतिर्नीभिरङ्कुरं संहृत्त्रिणीभिरुपयाहि वृक्षम् ॥ घायोऽअस्मिन्त्स-
धनेमादयस्वयुयम्पातस्वस्तिभिःसदान ॥ ४० ॥ ग्रहमण्डलाद्ब्रह्मिः वायव्याम्—ॐ
भूर्भुवः स्वः वायवे नमः वायुमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो वायो इहागच्छ इह
तिष्ठ ॥ ४० ॥ ॐ वृयऽसोमच्चतैतयमर्नस्तनूपविच्रत ॥ प्रजावन्तससचेमहि
॥ ४१ ॥ ग्रहमण्डलाद्ब्रह्मिः उत्तरस्याम्—ॐ भूर्भुवः स्वः सोमाय नमः सोममावा-
हयामि स्थापयामि ॥ भो सोम इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४१ ॥ ॐ तमीशानुज्जग-
त्तस्तस्युपरस्पर्तिन्धिद्यञ्चिद्यमवसेह्रमहेष्यम् ॥ पूषानोययायेर्दन्मसं हृधेरक्षिता-
मायुरदंघ्रिस्वस्तये ॥ ४२ ॥ ग्रहमण्डलाद्ब्रह्मिः ईशान्याम्—ॐ भूर्भुवः स्वः ईशानाय
नमः ईशानमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो ईशान इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४२ ॥
ॐ अस्मैरुद्रामेदनापधतासोपृत्रहृत्येभरहृतामजोपा ॥ यशऽसैतस्तुयुतेधार्थिपञ्चऽ

इन्द्रज्येष्ठाऽभ्रस्माँऽऽवन्तुदेवाः ॥ ३३ ॥ ग्रहमण्डलाद्वहिः ईशानपूर्वयोर्मध्ये
ऊर्ध्वायाम्—ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मणे नमः ब्रह्माणमावाह० स्थाप० ॥ भो ब्रह्मन्
इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ ४३ ॥ ॐ स्योनापृथिविनोभवानृक्षरानिवेशनी ॥ यच्छा-
नःशर्मसुप्रथाः ॥ ३३ ॥ ग्रहमण्डलाद्वहिः नैर्ऋत्यपश्चिमयोर्मध्येऽधः—ॐ भूर्भुवः
स्वः अनन्ताय नमः अनन्तमावाहयामि स्थापयामि ॥ भो अनन्त-इहागच्छ इह
तिष्ठ ॥ ४४ ॥ प्रतिष्ठापनम्—ॐ मनोज्ञतिर्जुपतामाज्यस्यबृहुरूपतिर्ष्वज्ञमिमन्त-
नोच्चरिष्टुंयुञ्जुसमिमन्दधातु ॥ विश्वेदेवासऽइहमादयन्तभोमप्रतिष्ठ ॥ ३३ ॥ ॐ
भूर्भुवः स्वः सूर्याद्यावाहितनवग्रहमण्डलदेवताः सुप्रतिष्ठिता वरदा भवत ॥ ततो
ध्यानम्—ॐ ग्रहाऊर्जाहुतयोद्व्यन्तोधिप्रायमतिम् ॥ तेषांविशिष्टप्रियाणांघोहमिप-
मूर्जं सर्मग्रभमुपयामर्गृहीतोसीन्द्रायत्वाजुष्टंङ्गुह्नाभ्येपतेयोनिरिन्द्रायत्वा जुष्टं-
तमम् ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः ध्यायामि ॥
आसनम्—ॐ पुरुषपद्मेदःसर्व्वयद्भूतस्वच्चभाष्यम् ॥ पुतामृतत्वस्येशानोयदज्ञेना-
तिरोहति ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः आसनं
समर्पयामि ॥ पाद्यम्—ॐ एतावानस्यमहिमातोऽज्याथैश्वर्यपूर्वपः ॥ पादोऽस्यविश्व-
भूतानिन्निपादस्यामृतन्दिवि ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो
नमः पादयोः पाद्यं समर्पयामि ॥ अर्घ्यम्—ॐ धामन्तेविश्वभुवन्मधिद्विश्रतम-
न्तःसमद्रेहद्यन्तरायुषि॥अपामनीकेसमिथेषऽआभूतस्तमदयाममधुमन्तन्तऽजुमिम्
॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः अर्घ्यं समर्पयामि ॥
आचमनीयम्—ॐ ततोऽधिराजंजायतविराजोऽधिपूर्वपः । सजातोऽअर्च्यरिच्य-
तपञ्चाङ्गमिमथोपुरः ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः आच-
मनीयं समर्पयामि ॥ पञ्चामृतस्नानम्—ॐ घृतेनसीतामधुनासर्मज्यतांविश्वेदेवैरनु-
मतामरुङ्गिः॥ऊर्जास्वती पर्यसापिह्यमानास्मान्सांतिपयंसावभ्याववृत्स्व ॥ ३३ ॥ ॐ
भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः पञ्चामृतस्नानं समर्पयामि॥पञ्चामृत-
स्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं समर्पयामि ॥ शुद्धोदकस्नानान्ते आचमनीयं समर्पयामि ॥
गन्धोदकस्नानम्—ॐ गन्धर्वस्त्वांविश्वार्वसुःपरिदधातुधिश्चस्यारिष्टुंयैवर्जमानः
स्यपरिधिरस्यग्निरिडऽईडितः ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो
नमः गन्धोदकस्नानं समर्पयामि ॥ गन्धोदकस्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं समर्पयामि ॥
शुद्धोदकस्नानान्ते आचमनीयं समर्पयामि ॥ स्नानम्—ॐ शुद्धवालेःसुर्ग्यशुद्धवा०
॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः शुद्धोदकस्नानं

समर्पयामि ॥ शुद्धोदकस्नानान्ते आचमनीयं समर्पयामि ॥ वेस्त्रम्-ॐ मुजातो-
 ज्योतिपासहशर्मब्रह्मसासदस्त्वः ॥ वासोऽअग्नेविश्वरूपेऽसंब्ययस्वविभावसो
 ॥ ११ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः वस्त्रं समर्पयामि ॥
 वस्त्रान्ते आचमनीयं समर्पयामि ॥ उपवीतम्-ॐ वृजोदेवानां ॥ १२ ॥ ॐ भूर्भुवः
 स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः उपवीतं समर्पयामि ॥ उपवीतान्ते आच-
 मनीयं समर्पयामि ॥ गन्धम्-ॐ त्वाङ्गन्धर्वाऽअखनँस्त्वामिन्द्रस्त्वामृहृस्पतिः ।
 त्वामोषधेसोमोराजाविद्वात्रयक्ष्मादमुच्यत ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनव-
 ग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः गन्धं सम ॥ अक्षताः-ॐ अक्षन्मीमदन्तह्यर्वाप्रियाऽ-
 अंधूपत ॥ अस्तोपतस्वभानवोविश्रानविष्टयामृतीवोज्जाचिन्द्रतेहरी ॥ १४ ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः अक्षतान्समर्पयामि ॥ पुष्पाणि-
 ॐ ओषधीःप्रतिमोदङ्गुष्पुष्पवतीःप्रसूवरीः । अश्वाऽइवसुजिच्वरीर्वीरुधः
 पारयिष्णुः ॥ १५ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः पुष्पाणि
 समर्पयामि ॥ सौभाग्यद्रव्याणि-ॐ अहिरिवभोगैःपर्व्वेतिवाहुक्षयायाहेतिम्परि-
 वाधमानः ॥ हस्तग्नोविश्वोव्युनानिविद्वात्रपुमात्रपुमांऽसम्परिपातुविश्वतः ॥ १६ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः सौभाग्यद्रव्याणि समर्पयामि ॥
 धूपम्-ॐ अश्वस्यत्वावृष्णःशुक्लनाधूपयामिदेवयजनेपृथिव्याः ॥ मृत्वायत्त्वाम-
 खस्यत्वाशीर्ष्णं ॥ अश्वस्यत्वावृष्णःशुक्लाधूपयामिदेवयजनेपृथिव्याः ॥ मृत्वा-
 यत्त्वामखस्यत्वाशीर्ष्णं ॥ अश्वस्यत्वावृष्णःशुक्लनाधूपयामिदेवयजनेपृथिव्याः ॥
 मृत्वायत्त्वामखस्यत्वाशीर्ष्णं ॥ मृत्वायत्त्वामखस्यत्वाशीर्ष्णं ॥ मृत्वायत्त्वामखस्य-
 त्वाशीर्ष्णं ॥ मृत्वायत्त्वामखस्यत्वाशीर्ष्णं ॥ १७ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनव-
 ग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः धूपमाग्रापयामि ॥ दीपम्-ॐ अग्निज्योतिपाज्योति-
 प्माम्नुषमोषधैःसाधधैःस्वान् ॥ सहस्रदाऽअसिसहस्रायत्वा ॥ १८ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः दीपं दर्शयामि ॥ नैवेद्यम्-ॐ अन्नपतेर्नस्यनो-
 देह्यनमीवस्यंशुष्मिणः ॥ प्रप्रदातारन्तारिपुऽज्जन्नोपेहिद्विपदेचतुष्पदे ॥ १९ ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः नैवेद्यं निवेदयामि ॥ गायत्री-
 मन्त्रेण नैवेद्यं सम्प्रोक्ष्य वामकरं पद्माकारं कृत्वा दक्षकरेण तत्तद्ग्रासमुद्रया नैवेद्यं
 निवेदयेत् ॥ तर्जनीमध्यमाङ्गुष्ठैः-ॐ प्राणाय स्वाहा । मध्यमानामिकाङ्गुष्ठैः-ॐ
 अपानाय स्वाहा । कनिष्ठिकानामिकाङ्गुष्ठैः-ॐ व्यानाय स्वाहा । कनिष्ठिकातर्जन्य-
 ङ्गुष्ठैः-ॐ उदानाय स्वाहा ॥ साङ्गुष्ठाभिः सर्गाङ्गुलिभिः-ॐ समानाय स्वाहा ॥
 पूर्वापोशनं समर्प ॥ उत्तरापोशनं समर्पयामि ॥ हस्तप्रक्षालनं सम ॥ मृत्प्रक्षालनं

स० ॥ आचमनीयं स० ॥ करोद्धर्तनार्थं चन्दनं समर्पयामि ॥ फलम्—ॐ वा३ फुलि-
नीर्घ्याऽअंफुलाऽअंपुष्पायाञ्चपुष्पिणीः । बृहस्पतिप्रसूतास्तानोमुञ्चन्त्वहंसः
॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः फलं समर्पयामि ॥ मुखवा-
सार्थं ताम्बूलम्—उत्तस्मात्स्यद्रवतस्तुरण्युतःपुष्पान्नवेरनुवातिप्रगृह्णिनः—इयेनस्ये-
वृद्धजतोऽअङ्गसम्पारिदधिकृष्णः—सहोर्जा तरिन्नतःस्वार्हा ॥ १४ ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः
सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः मुखवासार्थं ताम्बूलं समर्पयामि ॥ दक्षिणा—ॐ
यहृत्तव्यत्परादानुप्यत्पुत्तं याञ्च दक्षिणाः ॥ तद्गिर्वीश्वकर्मणः स्वर्हेवेपुनोदधत्
॥ १५ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः सुवर्णपुष्पदक्षिणां
समर्पयामि ॥ कर्पूरारतिक्यम्—ॐ ये देवासो दिव्येकादश स्थ पृथिव्याम-
धेकादश स्थ ॥ अप्सुक्षितो महिनैकादश स्थ ते देवासो यज्ञमिमञ्जुपङ्कम्
॥ १६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः कर्पूरारतिक्यं समर्प-
यामि ॥ जलेन प्रदक्षिणावर्तनम् । पुष्पैर्देववन्दनम् । हस्तेन आत्मवन्दनम् । हस्तप्र-
क्षालनम् ॥ मन्त्रपुष्पाञ्जलिः—ॐ यज्ञेनयज्ञमयजन्तदेवास्तानि ॥ १७ ॥ ॐ भूर्भुवः
स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः मन्त्रपुष्पाञ्जलिं समर्पयामि ॥ प्रदक्षिणा-
ॐ सप्तस्त्रिंशत्परिधयस्त्रिंशत्सप्तसमिधः—० ॥ १८ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रह-
मण्डलदेवेभ्यो नमः प्रदक्षिणां समर्पयामि ॥ विशेषार्घ्यम् । अर्घ्यपात्रे जलं गृहीत्वा
चन्दनपुष्पाक्षतसहितं नारिकेलं हिरण्यञ्च घृत्वा तत्पात्रं हस्ते गृहीत्वा । अर्घ्यं गृह्ण-
न्त्वमं देवा आदित्यप्रमुखा ग्रहाः । निर्विघ्नेन च कुर्युस्ते कार्यं मे यजनोद्भवम् ॥ १९ ॥
नौमि युष्मान्ग्रहान्सर्वानाकाशे भ्रमतोऽनिशम् । कल्याणाय सदा यूयं जगतां
स्त पुनः पुनः ॥ २० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः विशे-
षार्घ्यं सम० । ततः प्रार्थयेत् ॥ आयुश्च विद्याश्च यशश्च शौर्यं लक्ष्मीं स्थिरां नीति-
दयादियुक्ताम् । पुत्रश्च पौत्रश्च पदं तथैशं यच्छन्तु यूयं ह्यभयं ग्रहा मे ॥ १ ॥
भूयात्कृता या भवतां मया सा पूजा सुपूर्णा विधिना स्वशक्त्या ॥ भूयात्तर्धवाशु
सदाऽस्मदीयं ज्ञातं शुभं यन्मनसाऽपि नैव ॥ २ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिनव-
ग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः प्रार्थनापूर्वकं नमस्कारान्समर्पयामि ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा
अनेन यथाज्ञानेन यथामिलितोपचारद्रव्यैः ध्यानावाहनासनपाद्यार्घ्याचमनो-
पन्नानवस्त्रोपवीतगन्धाक्षतपुष्पधूपदीपनैवेद्यताम्बूलदक्षिणाप्रदक्षिणामन्त्रपुष्परूपैः
गोडशोपचारैः कृतेन पूजनेन सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवाः प्रीयन्तां न मम ॥

॥ इति नवग्रहादिस्यापनपूजनप्रयोगः ॥

॥ अथ कुशकण्डिकाप्रयोगः ॥

अग्नेर्दक्षिणतो ब्रह्मासनमास्तीर्य । पूर्वं वायव्यकोणे प्राङ्मुखं ब्रह्माणमुपवेश्य
 उदङ्मुखो यजमानो हस्ते पूगीफलं गृहीत्वा ब्रह्माणं वदेत् । 'भो ब्रह्मन् ! अस्मि-
 न्सप्रहमखश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणि त्वं ब्रह्मा भव' । 'भवामि' इति ब्रह्मा वदेत् ।
 ततो ब्रह्मा पूर्वेण स्वासने गत्वा तत्र स्वासनात्किञ्चित्तृणं दक्षिणस्यां दिशि
 निरस्य तत्रोपविशेत् । ततः प्रणीताप्रणयनार्थम् अग्नेरुत्तरदिशि वायव्यकोणे चैव-
 मासनद्वयं निधाय ब्रह्मणा अनुज्ञातः प्रणीताप्रणयनं कुर्यात् । ब्रह्मणो मुखमवलोक-
 यन् 'भो ब्रह्मन् ! अपः प्रणेप्यामि' इत्युक्त्वा 'ॐ प्रणय' इति ब्रह्मणा प्रत्यनुज्ञातः प्रणी-
 तापात्रं वामहस्ते धृत्वा तत्र दक्षिणहस्तेन जलं प्रपूर्य तत् पात्रं वायव्यकोणे स्थापिते
 पूर्वासने क्षणं निधाय ततो दक्षिणकरस्यानामिकयाऽऽलभ्याग्नेरुत्तरदिशि स्थापिते
 कुण्डादुत्तरे द्वादशाङ्गुलभिन्नप्रदेशे द्वितीयासने निदध्यात् ॥ ततः परिस्तरणं कुर्यात् ।
 तद्यथा । कुण्डस्य प्राक् उदगग्रैर्मुष्टिपरिमितैस्त्रिभिः कुशैर्वा । दक्षिणदिशि प्रागग्रै-
 र्मुष्टिपरिमितैस्त्रिभिः कुशैर्वा । पश्चिमदिशि उदगग्रैर्मुष्टिपरिमितैस्त्रिभिः कुशैर्वा ।
 तथैव उत्तरदिशि प्रागग्रैर्मुष्टिपरिमितैस्त्रिभिः कुशैर्वा । एवं प्रतिदिशं परिस्तरणं
 कृत्वा पात्रासादनं कुर्यात् ॥ यथा । पवित्रच्छेदनार्थं त्रयो दर्भाः । पवित्रे द्वे । प्रोक्षणी-
 पात्रम् । ताम्रमयी आज्यस्थाली । द्वे ताम्रमयौ चरुस्थाल्यौ । सम्मार्गकुशाः पञ्च ।

१ एकमुखा परिस्तरणम् । चतस्रसु दिक्षु यथैकैर्मुष्टिपरिमितैः कुशैः स्नातया परिस्तरणं कार्यम् । अथवा
 पुत्राभावे न्यूनै वा प्रतिदिशं त्रिभिस्त्रिभिर्दर्भैः संस्कारद्विर्त्वा कार्यम् ॥ अत्र कुशाद्वदस्तृणवाचपदिक्ष्णाप्रो हेयः ॥
 २ तत्र प्रकारद्वयेन शालेऽभिहितम् । अग्नेरुत्तरतः पश्चिमतो वा । अग्नेरुत्तरतः पात्रासादने कर्तव्ये पात्राणां
 स्थापनं "प्रागग्रोदिवलान्तं श्यादुत्तरासादनेऽमितः" इति शीला कार्यम् ॥ अग्नेः पश्चमतः पात्रासादने
 कर्तव्ये "पात्रजातं प्राग्गिरलान्तमुदगग्रस्य पश्चिमे" ॥ इति शीला कार्यम् ॥ इदं भाष्यकारादिभिरपि स्पष्टीकृतम् ।
 तद्यथा ॥ "अथैवदासाय" इति प्रथमराण्डस्य प्रथमराण्डिकाया द्वितीयसूत्रस्य कर्त्रज्यरामकृतयोर्व्याख्ययोः
 प्रयोगप्रथमाप्रजातमासाद्येत्स्यः कृतः । अपि तु पात्राणामासादनविषये त्रिमपि नोक्तम् । हरिहरकृतयोः व्याख्यायां
 यावद्विः पदार्थैः अर्थैः प्रयोजनं तावतः पदार्थोद्भूतं प्राक्संस्थान् उदगग्रान्नेरुत्तरतः पश्चाद्वा आसाद्येत्स्यः
 कृतः । तेनावगम्यते उत्तरतः पश्चाद्वा पात्राणां द्वन्द्वं द्वन्द्वं प्राक्संस्थं उदगग्रमेवासादनं कर्तव्यम् । तेनापुनिकैः
 क्रियमाणम् अग्नेः पश्चिमे प्रागग्रम् उदकसंस्थं पात्रासादनं हरिहरमतेनाशास्त्रीयमेवेति स्पष्टम् ॥ परम गदापर-
 कृतयोः व्याख्यायाम् अर्थः प्रयोजनम् अग्नेरुत्तरतः पश्चाद्वा द्वन्द्वं प्रयोजनवर्ता पात्राणाम् आसादनम् । कार्य-
 क्रमेण मुदगग्रमादुदगग्रं पश्चात्प्राक्संस्थानामुदगग्रार्थां प्रागग्रार्थां वा आसादनम् । उत्तरतः उदकसंस्थानां
 प्रागग्रार्थामुदगग्रार्थां वाऽऽसादनं विधेयम् । तदेव कारिकायाम्—पश्चादुत्तरतो वा स्नात्पात्राणादानममितः । उत्तरे
 चेदुदकसंस्थं प्राक्संस्थं पश्चिमे भवेत् ॥ एतच्च त्रिगुलस्थानसंभवे, असंभवे तु बालायानोक्तं (प्रागग्रार्थां उदगग्रार्थां
 वा) । प्रायं प्राग्मुदगमेदगग्रं समीपतः इति देववाशिष्ठाः ॥ गदाधरेणापि स्वहृत्तस्याऽऽयायां मुदगग्रतया
 पात्राणादानम् उत्तरे उदकसंस्थं प्रागग्रमेव । पश्चिमे उदगग्रं प्राक्संस्थमेव कथितम् । न त्वग्नेः मुदगग्रतया पश्चिमदिशि
 प्रागग्रमुदकसंस्थम् । उत्तरदिशि उदगग्रं प्राक्संस्थमुक्तम् । तन्नु त्रिगुलस्थानासंभवे एव बालायामनतं पश्चादेन
 तैरपि प्रदर्शितम् । अतश्चदेवोत्तरे पश्चिमे वा कार्यमिति तु न संशयः ॥ तदर्थं शम्भुप्रवर्यैः शरीरैर्महामहोपा-
 ध्यायैः पंचदीपनिदानद्वयैरपि सप्तमीतस्त्रकारप्रदीपस्य प्रथमे अग्नेः "अथैवदासाय" इत्यम् व्याख्यायां यावद्विः

निक्षिप्य आचार्येणाऽऽज्यस्योत्तरतः चरोरधिश्रयणं युगपत् । [ब्रह्मणाऽऽचार्येण चाधिश्रयणक्रिया सहैव कार्येत्यर्थः] ततो गृहीतोल्मुकेनाज्यचर्वोरुभयोः ईशानत ईशानपर्यन्तं प्रदक्षिणम् पर्यग्निकरणम् । हस्तस्य इतरथाऽऽवृत्तिः । ततोऽर्धश्रुते चरोरु सुक्क्षुवयोः प्रतपनम् । दक्षिणहस्तेन सुक्क्षुवावादाय अधोमुखौ प्राञ्चौ तापयित्वा ततः स्ववामकरे धृत्वा दक्षिणहस्तस्थितैः सम्मार्गकुशाग्रैः सुक्क्षुवयोः मूलत आरभ्य उपरितः सुक्क्षुवयोरप्रपर्यन्तं सम्मृज्य सम्मार्गकुशमूलैः सुक्क्षुवाप्रत आरभ्य अधस्तात् सुक्क्षुवयोः मूलपर्यन्तं सम्मृज्य प्रणीतोदकेन सुक्क्षुवावभ्युक्ष्य पुनर्दक्षिणकरे धृत्वा पुनः पूर्ववत्प्रतप्य दक्षिणदिशि निदध्यात् ॥ एवं सुक्क्षुवयोः प्रतपनं कृत्वा सम्मार्गकुशानाम् अग्नौ उत्तरदिशि वा त्यागः । तत आज्योद्घासनं कुर्यात् । दक्षिणहस्तेन अग्नेः सकाशादाज्यं गृहीत्वा चरोः पूर्वेण नीत्वाऽग्नेरुत्तरतः प्रोक्षण्याः समीपे वायव्यकोणे क्षणं निधायग्नेः पश्चिमदिशि स्थापयेत् । ततश्च रुमुधाप्य अग्नेरुत्तरतः प्रोक्षण्याः समीपे वायव्यकोणे क्षणं निधाय आज्यं प्रदक्षिणीकृत्य आज्यस्योत्तरतः स्थापयेत् । तत आज्योत्पवनम् । वामहस्तधृताग्रभ्यां दक्षिणहस्तधृतमूलाभ्यां पवित्राभ्याम् आज्योत्पवनम् । आज्यावेक्षणम् । अपद्रव्यनिरसनम् । ततः आज्यलिप्ताभ्यां पवित्राभ्यां प्रोक्षण्याः प्रत्युत्पवनम् । पवित्रे प्रोक्षण्यां निधाय यजन नो दक्षिणहस्तेन उपयमनकुशानादाय सव्ये पाणौ धृत्वा हृदयमालभ्य दक्षिणहस्तेन धृताक्तास्तिस्रः समिधो गृहीत्वा तिष्ठन् समिधोऽभ्याधाय इति अग्नौ आदध्यात् ॥ ततो दक्षिणहस्तेन सपवित्रेण प्रोक्षण्युदकं गृहीत्वा ईशानकोणादारभ्य ईशानकोणपर्यन्तम् अग्नेः प्रदक्षिणं पर्युक्ष्य (हस्तस्य इतरथावृत्तिः) पवित्रे प्रणीतायां निधाय दक्षिणं जान्वाच्य सव्यहस्तेन उपयमनकुशानादाय हृदये सव्यहस्तं धृत्वा ब्रह्मणाऽन्वारब्धो दक्षिणहस्तधृतेन सुवेण जुहुयात् ॥ अग्नेरुत्तरप्रदेशे प्राञ्चं संततधारया मनसा—ॐ प्रजापतये (स्वाहा) इदं प्रजापतये न मम । प्रोक्षणीपात्रे संभव-

१ प्रयोगदर्पणे पूर्णं हुतेः इति कर्तव्यतायां सार्धश्लोकैरेवमभिहितम् । पूर्णं हुतिं कल्पयेद् इह षतोर्धात्पुनर्निवृत्ताम् । अन्वदाज्यं समानीयाधिधिते सुक्क्षुवायुभौ । तौ प्रतप्य च सम्मार्गस्यैः सम्मृज्य प्रतिषयेत् । अस्मिन् श्लोके सुक्क्षुवयोर्दमयोः प्रतपनं पूर्णाहुतामेव दृश्यते । परपात्रापि उभयोः प्रतपने हुते न क्षेप उत समीचीनत्वं पुनोऽप्यनुपदमेव होमविधौ सुचोऽपि प्रयोजनतयात् ॥ शारदाशिलकंऽपि "पथादादाय पाणिभ्यां सुक्क्षुवौ तावपोदगौ ॥" इति पदमपटले उभयोः प्रतपनं दृश्यते । अत्र उभयोः सुक्क्षुवयोः प्रतपनं कर्तव्यम् ॥

२ आज्यचर्वोरुभयोः इति निरूप्यो हृदयते । दक्षिणहस्तेनाग्नेः सकाशादाज्यं गृहीत्वा चरोः पूर्वेण नीत्वा अग्नेरुत्तरतः प्रोक्षण्याः समीपे निदध्यात् । ततश्च रुमुधाप्याज्यस्य पश्चिमतो नीत्वाऽऽज्यस्योत्तरतः स्थापयेत् । पथादाज्यं गृहीत्वाऽग्नेः पश्चिमदिशि स्थापयेत् । ततश्च रुमादाय आज्यं प्रदक्षिणीकृत्य आज्यस्योत्तरतः स्थापयेत् ।

३ ब्रह्मन्वारब्धो जुहुयात् । विदित्वापित्तिके इति पक्षे । नैर्ऋत्यकोणादारभ्य ईशानकोणपर्यन्तं धृताग्रभ्यां ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये न मम । वादन्वद्योणदारभ्य अग्नेरुत्तरपर्यन्तम् आज्यस्य धृताग्रभ्याम् । ॐ इन्द्राय स्वाहा इदमिन्द्राय न मम । इति पूर्वोपासनेन उपपत्तौ । गमिदतमे (प्रवृत्तिते)

प्रक्षेपः । इति पूर्वाधारः ॥ ततः प्राञ्चं संततधारया अग्नेर्दक्षिणप्रदेशे—ॐ इन्द्राय स्वाहा
इदमिन्द्राय न मम । इत्युत्तराधारः ॥ अग्नेः उत्तरपूर्वाङ्गे—ॐ अग्नये स्वाहा इदमग्नये
न मम । अग्नेर्दक्षिणपूर्वाङ्गे—ॐ सोमाय स्वाहा इदं सोमाय न मम । इत्याज्यभागौ ॥
ततो यजमानो हस्ते गन्धाक्षतपुष्पाण्यादायाम्निं पूजयेत् । ॐ भूर्भुवः स्वः शतम-
ङ्गलनामाग्नये नमः सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि सम ॥ ततः पञ्चभिर्वारुणम-
न्त्रैर्घृतेन होमः । ॐ वरुणस्योत्तम्भनमसि स्वाहा । इदं वरुणाय न मम ॥ १ ॥
ॐ वरुणस्य स्कम्भसर्जनीस्थः स्वाहा । इदं वरुणाय न मम ॥ २ ॥ ॐ वरु-
णस्यऽऋतसदन्यसि स्वाहा । इदं वरुणाय न मम ॥ ३ ॥ ॐ वरुणस्यऽऋतस-
दनमसि स्वाहा । इदं वरुणाय न मम ॥ ४ ॥ ॐ वरुणस्यऽऋतसदनमासीद स्वाहा ।
इदं वरुणाय न मम ॥ ५ ॥ ततो यजमानः अञ्जलौ गन्धाक्षतपुष्पाण्यादाय
भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याश्चरुणा प्रधानाहुतिप्रदानार्थं भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः
समीपं गत्वा भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीं प्रार्थयेत् ॥ देवेशि भक्तिसुलभे परिवारसम-
न्विते । यावद्धोमं करिष्यामि तावदग्नौ स्थिरा भव ॥ इति सम्प्रार्थ्य तस्मिन्पु-
ष्पाञ्जलौ आगतां श्रीगायत्रीदेवीं मनसा विभाव्य कुण्डस्य समीपम् आगत्य तं
पुष्पाञ्जलिम् अग्नौ प्रक्षिप्यावाहनादिमुद्राः प्रदर्शयेत् ॥ भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि
त्वम् अस्मिन्नग्नौ आवाहिता भव । भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्मिन्नग्नौ
संस्थापिता भव । भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्मिन्नग्नौ संनिधापिता
भव । भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्मिन्नग्नौ संनिरुद्धा भव । भो भग-
वति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्मिन्नग्नौ पैडङ्गेन संकलीकृता भव । भो भगवति
श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्मिन्नग्नौ अवगुण्ठिता भव । भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि
त्वम् अस्मिन्नग्नौ अमृतीकृता भव । भो भगवति श्रीगायत्रीदेवि त्वम् अस्मि-
न्नग्नौ परमीकृता भव । एवमावाहनादिमुद्राः प्रदर्श्य हस्ते गन्धाक्षतपुष्पाण्यादाय
देवीं पूजयेत् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै अग्निस्वरूपिण्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः सर्वो-
पचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि । इति सम्पूज्य । ततो यजमानः श्रीगा-
यत्रीदेव्यर्थं कृते द्वितीयचरी घृतमभिषार्थं क्षुब्धां चरुमादाय तिष्ठ आहुतीः
दद्यात् ॥ तद्यथा ॥ चरं गृहीत्वा मूलमंत्रं पठित्वा । ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीगायत्री-
देव्यै नमः स्वाहा । इदं श्रीगायत्रीदेव्यै न मम ॥ १ ॥ चरं गृहीत्वा पुनर्मूलमन्त्रमु-
च्चार्य । ॐ भूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीसावित्रीदेव्यै नमः स्वाहा । इदं श्रीसावित्रीदेव्यै

अज्यभागी । ॐ अग्नये स्वाहा इदमग्नये न मम । ॐ सोमाय स्वाहा इदं सोमाय न मम । इति द्वे अहुती
कुण्डस्य समीपं देये ॥ १-६ शापद्वयान्तरिमुद्राणां लक्षणं १८२ तयो वृत्ते वरुणम् ।

न मम ॥२॥ चक्रं गृहीत्वा पुनर्मूलमन्त्रमुच्चार्य । ॐभूर्भुवः स्वः भगवत्यै श्रीसरस्वती-
 देव्यै नमः स्वाहा ॥ इदं श्रीसरस्वतीदेव्यै न मम ॥ ३ ॥ एवं होमं कृत्वा होमानन्तरं
 यजमानः स्वकीयाञ्जलौ पुनः पुष्पाण्यादाय कुण्डसमीपमागत्य कुण्डस्थितां भग-
 वतीं श्रीगायत्रीदेवीं प्रार्थयेत् । तद्यथा । होमस्थानात्समागच्छ पूजास्थानं महेश्वरि ।
 यावत्पूजां करिष्यामि तावत्पीठे स्थिरा भव ॥ इति सम्प्रार्थ्य तस्मिन्नञ्जलौ भगवतीं
 श्रीगायत्रीदेवीमागतां विभाव्य पीठसमीपमागत्य मूर्तौ पुष्पाञ्जलिं दत्वा पुनः
 पूर्ववत्त्रावाहनादिमुद्राः प्रदर्शयेत् ॥ ततो यजमानो द्रव्यत्यागं कुर्यात् ॥
 हस्ते जलं गृहीत्वा । मया संपादितानीमानि हवनीयद्रव्याणि या या यक्ष्यमाणदेवता-
 स्ताभ्यस्ताभ्यो मया परित्यक्तानि न मम । यथादैवतमस्तु ॥ ततो होमारम्भं कुर्यात् ॥

॥ इति कुशकण्डिका समाप्ता ॥

तत्रादौ गणपतये चराहुतिं दद्यात् । ॐगणानान्त्वा० ॥ ३ ॥ ॐगणपतये नमः
 स्वाहा ॥ तत आचार्यो नवग्रहाणां समिच्चैरुतिलाज्यद्रव्यैः प्रतिद्रव्यमेकं ब्राह्मणम्
 द्वौ बहून् वाऽऽहुतीनां प्रमाणेनोपवेक्ष्य पूर्वकृतान्वाधानानुसारेण होमं कुर्यात् ॥

इति नवग्रहादीनां होमः ॥

॥ अथ प्रधानहोमः ॥

एवमाचार्यो ग्रहहोमं ब्राह्मणद्वारा समाप्य प्रधानदेवताया भगवत्याः श्रीगाय-
 त्रीदेव्याः सप्रणवव्याहृतिसहितस्य चतुर्विंशतिवर्णात्मकश्रीगायत्रीमन्त्रस्य दशांश-
 पक्षेण होमार्थं ब्राह्मणानुपवेक्ष्यामौ श्रीगायत्रीदेव्या आवाहनार्थं यजमानस्याञ्जलौ
 गन्धाक्षतपुष्पाणि दत्वा भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः पीठसमीपं तं नीत्वा पीठस्थि-
 तां भगवतीम् आवाहनार्थं प्रार्थयेत् । तद्यथा । पूजास्थानात्समागच्छ होमस्थानं
 महेश्वरि ॥ यावज्जोमं करिष्यामि तावदग्नी स्थिरा भव ॥ देवेशि भक्तिमुलभे
 परिवारसमन्विते । यावज्जोमं करिष्यामि तावदत्र स्थिरा भव ॥ इति सम्प्रार्थ्य तस्मि-
 न्नञ्जलौ भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीं समागतां मनसा विचिन्त्य यजमानः कुण्डसमीप-

१ हेमाद्रौ देवीपुराणे च । गणाधिपतये देवा प्रथमा तु चराहुतिः । अन्यथा विफलं कर्म भवतीह न सद्यः ॥

२ अधिदेवतानां प्रत्यधिदेवतानाम् होमेऽपि यद्रव्यं नवग्रहाणामुक्तं तदेव द्रव्यं होतव्यम् । तथा-
 चरणा च समिद्रिष्य सर्पिषा च तिलैः क्रमात् । तत्तन्मन्त्रैश्च होतव्याः क्रमात्तदधिदेवताः । अधिदेवतासन्धेन
 प्रत्यधिदेवतानामपि ग्रहणं बोध्यम् उभयोः साहचर्यात् ॥ यदि प्रहाणामष्टौ स्वाधिप्रत्यधिकेषु च । त्रुषत्रु-
 र्हुनेदेस्वादीनां द्विद्विसंख्यया ॥ याज्ञवल्क्यस्मृतौ तु प्रहाणां समिद्रिषये भिन्नभिन्नतपेदमुक्तम्-अर्कः पलाश-
 रादिरे ह्यपामागोऽथ पिपलः । उदुम्बरः शमी इति कुशाथ समिधः क्रमात् ॥ एतेकस्यात्राष्टतमश्रावि-
 षतिरेव वा । होतव्या मधुसर्पिन्वा दाम्रा क्षीरेण वा मुता ॥ तथैव-अधिप्रत्यधिदेवतानां स्थापनमपि नोक्तम् ॥

भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः पूजायन्त्रं विभाव्य गन्धाक्षतपुष्पाण्यादाय मूलमन्त्रमु-
च्चार्य । अस्मिञ्जले यन्त्रस्वरूपिण्यै भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः भगवतीं श्रीगा-
यत्रीदेवीं सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पैः पूजयामि । इति सम्पूज्य । सप्रणवव्याहृतिगा-
यत्रीमूलमन्त्रमुच्चारयन् प्रतिमन्त्रं 'भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीं तर्पयामि' इति देवतीर्थेन
तर्पयेत् ॥ एवं होमदशांशेन तर्पणं कृत्वा । हस्ते जलं गृहीत्वा । अस्माभिः कृतेन
होमदशांशेन तर्पणेनानेन भगवती श्रीगायत्रीदेवी प्रीयतां न मम । ततस्तर्पणानन्तरं
तस्मात् भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीं स्वहृदि विसृज्य तर्पणजलं विसृजेयुः ॥ ततो मार्जनम् ॥
सर्वे ब्राह्मणा आचमनं प्राणायामञ्च कृत्वा । हस्ते जलं गृहीत्वा सङ्कल्पं कुर्युः ।
देशकालौ सङ्कीर्त्य । अस्माकं यजमानेन ब्राह्मणद्वारा कृतस्य सप्रणवव्याहृतिचतुर्विंश-
तिवर्णात्मकश्रीगायत्रीमन्त्रस्यामुकलक्षजपानुष्ठानकर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थं प्रारब्धस्य
सप्रहमखश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः सांगतासिद्ध्यर्थं च तर्पणदशांशेन गायत्र्या मूल-
मन्त्रेण पृथक् पृथक् मार्जनं करिष्यामहे ॥ एवं सङ्कल्पं विधाय पात्रे शुद्धं जलं पूरयित्वा
हृदि गन्धाक्षतपुष्पैर्गायत्रीमावाह्य सप्रणवव्याहृतिचतुर्विंशतिवर्णासहितं गायत्रीमन्त्र-
मुच्चार्य प्रतिमन्त्रं भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीं (मार्जयामि) अभिषिञ्चामि । इति पठन्तः
स्वशिरसि अभिषेकं कुर्युः ॥ तर्पणानन्तरं हस्ते जलं गृहीत्वा । अस्माभिः
कृतेनानेन मार्जनेन भगवती श्रीगायत्रीदेवी प्रीयतां न मम । इति जलं भगवत्यै
श्रीगायत्रीदेव्यै निवेद्य ततो देवीं विसृज्य तज्जलं शुद्धदेशे विसृजेयुः ॥

॥ इति होमदशांशेन तर्पणप्रयोगः तर्पणदशांशेन मार्जनप्रयोगश्च ॥

॥ अथ स्थापितदेवतानां होमः ॥

एवं प्रधानहोमं समाप्यान्तिमदिने तद्दशांशेन तर्पणं तर्पणदशांशेन मार्जनञ्च
कृत्वा प्रधानदेवताया भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या अङ्गदेवतात्वेन स्थापितानां वास्वा-
दिक्षेत्रपालदेवतान्तानां तथा च सर्वतोभद्रमण्डलदेवतासहितश्रीगायत्रीपीठदेव-
तानां गायत्रीयन्त्रदेवतानाञ्च स्थापनक्रमेण प्रतिदेवतमेकैकाम् आज्याहुतिं दद्यात् ।
यजमानो हस्ते जलं गृहीत्वा । मया प्रारब्धस्य सप्रहमखश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः
साङ्गतासिद्ध्यर्थं भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्या अङ्गत्वेन वास्वादिसंस्थापितदेवतानां तथा
च सर्वतोभद्रमण्डलदेवतासहितगायत्रीपीठदेवतानां यन्त्रदेवतानां च स्थापनक्रमेण
प्रत्येकमेकैकयाऽऽज्याहुत्या यक्ष्ये ॥

१ शुभमुद्रया अभिषेकमार्जने कर्तव्ये इत्यपि मिथ्या आहुः । अन्त्ये च पत्रपत्रैर्द्वैतया वा मार्जनवत् मार्जनं कार्यं
मिलप्याहुः ॥ २ आग्नेर्नैकाहुत्या तिलादिदग्धेस्तु प्रत्येकं दशाहुतिभिर्वा ॥

॥ अथ वास्तुमण्डलदेवतानां होमः ॥

- १ ॐ ब्रह्मणे नमः स्वाहा ।
 २ ॐ अर्यम्णे नमः स्वाहा ।
 ३ ॐ विवस्वते नमः स्वाहा ।
 ४ ॐ मित्राय नमः स्वाहा ।
 ५ ॐ पृथ्वीधराय नमः स्वाहा ।
 ६ ॐ सावित्राय नमः स्वाहा ।
 ७ ॐ सवित्रे नमः स्वाहा ।
 ८ ॐ विबुधाधिपाय नमः स्वाहा ।
 ९ ॐ जयाय नमः स्वाहा ।
 १० ॐ राजयक्ष्मणे नमः स्वाहा ।
 ११ ॐ रुद्राय नमः स्वाहा ।
 १२ ॐ अश्वो नमः स्वाहा ।
 १३ ॐ आपवत्साय नमः स्वाहा ।
 १४ ॐ शिखिने नमः स्वाहा ।
 १५ ॐ पर्जन्याय नमः स्वाहा ।
 १६ ॐ जयन्ताय नमः स्वाहा ।
 १७ ॐ कुलिजाय नमः स्वाहा ।
 १८ ॐ सूर्याय नमः स्वाहा ।
 १९ ॐ सत्याय नमः स्वाहा ।
 २० ॐ मृशाय नमः स्वाहा ।
 २१ ॐ आकाशाय नमः स्वाहा ।
 २२ ॐ वायवे नमः स्वाहा ।
 २३ ॐ पूष्णे नमः स्वाहा ।
 २४ ॐ वितथाय नमः स्वाहा ।
 २५ ॐ गृहक्षताय नमः स्वाहा ।
 २६ ॐ ब्रमाय नमः स्वाहा ।
 २७ ॐ गन्धर्वाय नमः स्वाहा ।
 २८ ॐ भृङ्गराजाय नमः स्वाहा ।
 २९ ॐ मृगाय नमः स्वाहा ।
 ३० ॐ पितृभ्यो नमः स्वाहा ।
 ३१ ॐ दौवारिकाय नमः स्वाहा ।
 ३२ ॐ सुमीषाय नमः स्वाहा ।
 ३३ ॐ पुष्पदन्ताय नमः स्वाहा ।
 ३४ ॐ वरुणाय नमः स्वाहा ।
 ३५ ॐ असुराय नमः स्वाहा ।
 ३६ ॐ शोपाय नमः स्वाहा ।
 ३७ ॐ पापाय नमः स्वाहा ।
 ३८ ॐ रोगाय नमः स्वाहा ।
 ३९ ॐ अहये नमः स्वाहा ।
 ४० ॐ मुख्याय नमः स्वाहा ।
 ४१ ॐ भद्राढाय नमः स्वाहा ।
 ४२ ॐ सोमाय नमः स्वाहा ।
 ४३ ॐ सर्पाय नमः स्वाहा ।
 ४४ ॐ अदित्यै नमः स्वाहा ।
 ४५ ॐ दिव्यै नमः स्वाहा ।
 ४६ ॐ चरक्यै नमः स्वाहा ।
 ४७ ॐ विदार्यै नमः स्वाहा ।
 ४८ ॐ पूतनायै नमः स्वाहा ।
 ४९ ॐ पापराक्षस्यै नमः स्वाहा ।
 ५० ॐ स्कन्दाय नमः स्वाहा ।
 ५१ ॐ अर्यम्णे नमः स्वाहा ।
 ५२ ॐ जृम्भकाय नमः स्वाहा ।
 ५३ ॐ पिलिपिच्छाय नमः स्वाहा ।
 ५४ ॐ इन्द्राय नमः स्वाहा ।
 ५५ ॐ अन्नये नमः स्वाहा ।
 ५६ ॐ यमाय नमः स्वाहा ।
 ५७ ॐ निर्ऋतये नमः स्वाहा ।
 ५८ ॐ वरुणाय नमः स्वाहा ।
 ५९ ॐ वायवे नमः स्वाहा ।
 ६० ॐ कुबेराय नमः स्वाहा ।
 ६१ ॐ ईशानाय नमः स्वाहा ।
 ६२ ॐ ब्रह्मणे नमः स्वाहा ।
 ६३ ॐ अनन्ताय नमः स्वाहा ।

॥ इति वास्तुमण्डलदेवतानां होमः ॥

॥ अथ श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीसप्तम्वितश्रीगजाननादि-

चतुःषष्टियोगिनीनां होमः ॥

१ ॐ महाकाल्यै नमः स्वाहा ।	३० ॐ शुक्ल्यै नमः स्वाहा ।
२ ॐ महालक्ष्म्यै नमः स्वाहा ।	३१ ॐ श्येन्यै नमः स्वाहा ।
३ ॐ महासरस्वत्यै नमः स्वाहा ।	३२ ॐ कपोतिकायै नमः स्वाहा ।
४ ॐ गजाननायै नमः स्वाहा ।	३३ ॐ पादाहस्तायै नमः स्वाहा ।
५ ॐ सिंहमुख्यै नमः स्वाहा ।	३४ ॐ वृण्डहस्तायै नमः स्वाहा ।
६ ॐ गृध्रास्थायै नमः स्वाहा ।	३५ ॐ प्रचण्डायै नमः स्वाहा ।
७ ॐ काकतुण्डिकायै नमः स्वाहा ।	३६ ॐ चण्डविक्रमायै नमः स्वाहा ।
८ ॐ उष्ट्रप्रीवायै नमः स्वाहा ।	३७ ॐ शिशुभ्रुव्यै नमः स्वाहा ।
९ ॐ हयप्रीवायै नमः स्वाहा ।	३८ ॐ पापहृद्यै नमः स्वाहा ।
१० ॐ वाराह्यै नमः स्वाहा ।	३९ ॐ काल्यै नमः स्वाहा ।
११ ॐ शरभाननायै नमः स्वाहा ।	४० ॐ रुधिरपायिन्यै नमः स्वाहा ।
१२ ॐ उल्लुकिकायै नमः स्वाहा ।	४१ ॐ वसाधयायै नमः स्वाहा ।
१३ ॐ शिवारावायै नमः स्वाहा ।	४२ ॐ गर्भभक्षायै नमः स्वाहा ।
१४ ॐ मयूर्यै नमः स्वाहा ।	४३ ॐ शवहस्तायै नमः स्वाहा ।
१५ ॐ विकटाननायै नमः स्वाहा ।	४४ ॐ आन्नमालिन्यै नमः स्वाहा ।
१६ ॐ अष्टवक्रायै नमः स्वाहा ।	४५ ॐ स्थूलकेद्र्यै नमः स्वाहा ।
१७ ॐ कोटराक्ष्यै नमः स्वाहा ।	४६ ॐ बृहत्कुक्ष्यै नमः स्वाहा ।
१८ ॐ कुन्जायै नमः स्वाहा ।	४७ ॐ सर्पास्थायै नमः स्वाहा ।
१९ ॐ विकटलोचनायै नमः स्वाहा ।	४८ ॐ प्रेतवाहनायै नमः स्वाहा ।
२० ॐ शुष्कोद्र्यै नमः स्वाहा ।	४९ ॐ दन्दशूकरायै नमः स्वाहा ।
२१ ॐ ललजिह्वायै नमः स्वाहा ।	५० ॐ कौच्यै नमः स्वाहा ।
२२ ॐ श्वदंष्ट्रायै नमः स्वाहा ।	५१ ॐ भृगशीर्षायै नमः स्वाहा ।
२३ ॐ वानराननायै नमः स्वाहा ।	५२ ॐ वृषाननायै नमः स्वाहा ।
२४ ॐ रुद्राक्ष्यै नमः स्वाहा ।	५३ ॐ व्यात्तास्थायै नमः स्वाहा ।
२५ ॐ केकराक्ष्यै नमः स्वाहा ।	५४ ॐ धूमनिःश्वासायै नमः स्वाहा ।
२६ ॐ बृहत्तुण्डायै नमः स्वाहा ।	५५ ॐ व्योमैकचरणोर्ध्वदशे नमः स्वाहा ।
२७ ॐ सुराश्रियायै नमः स्वाहा ।	५६ ॐ तापिन्यै नमः स्वाहा ।
२८ ॐ कर्पालहस्तायै नमः स्वाहा ।	५७ ॐ शोषणीदष्ट्यै नमः स्वाहा ।
२९ ॐ रक्षाक्ष्यै नमः स्वाहा ।	

- ५८ ॐ कोट्यै नमः स्वाहा ।
 ५९ ॐ स्थूलनासिक्यै नमः स्वाहा ।
 ६० ॐ विशुत्प्रभायै नमः स्वाहा ।
 ६१ ॐ बलाकास्यायै नमः स्वाहा ।
 ६२ ॐ मार्जार्यै नमः स्वाहा ।

- ६३ ॐ कटपूतनायै नमः स्वाहा ।
 ६४ ॐ अट्टाट्टहासायै नमः स्वाहा ।
 ६५ ॐ कामाक्ष्यै नमः स्वाहा ।
 ६६ ॐ मृगाक्ष्यै नमः स्वाहा ।
 ६७ ॐ मृगलोचनायै नमः स्वाहा ।

॥ इति गजाननादिचतुःषष्टियोगिनीनां होमः ॥

॥ अथैकपञ्चाशत्क्षेत्रपालदेवतानां होमः ॥

- १ ॐ क्षेत्रपालाय नमः स्वाहा ।
 २ ॐ अजराय नमः स्वाहा ।
 ३ ॐ व्यापकाय नमः स्वाहा ।
 ४ ॐ इन्द्रचौराय नमः स्वाहा ।
 ५ ॐ इन्द्रमूर्तये नमः स्वाहा ।
 ६ ॐ उक्षाय नमः स्वाहा ।
 ७ ॐ कूष्माण्डाय नमः स्वाहा ।
 ८ ॐ चरुणाय नमः स्वाहा ।
 ९ ॐ बटुकाय नमः स्वाहा ।
 १० ॐ विमुक्त्याय नमः स्वाहा ।
 ११ ॐ लिप्तकायाय नमः स्वाहा ।
 १२ ॐ लीलाकाय नमः स्वाहा ।
 १३ ॐ एकदंष्ट्राय नमः स्वाहा ।
 १४ ॐ ऐरावताय नमः स्वाहा ।
 १५ ॐ ओषधिघ्न्याय नमः स्वाहा ।
 १६ ॐ बन्धनाय नमः स्वाहा ।
 १७ ॐ दिव्यकाय नमः स्वाहा ।
 १८ ॐ कम्बलाय नमः स्वाहा ।
 १९ ॐ भीषणाय नमः स्वाहा ।
 २० ॐ गवयाय नमः स्वाहा ।
 २१ ॐ घण्टाय नमः स्वाहा ।
 २२ ॐ व्यालाय नमः स्वाहा ।
 २३ ॐ अणवे नमः स्वाहा ।
 २४ ॐ चन्द्रधारुणाय नमः स्वाहा ।
 २५ ॐ पटाटोपाय नमः स्वाहा ।

- २६ ॐ जटालाय नमः स्वाहा ।
 २७ ॐ ऋतवे नमः स्वाहा ।
 २८ ॐ घण्टेश्वराय नमः स्वाहा ।
 २९ ॐ विटङ्काय नमः स्वाहा ।
 ३० ॐ मणिमानाय नमः स्वाहा ।
 ३१ ॐ गणबन्धवे नमः स्वाहा ।
 ३२ ॐ डामराय नमः स्वाहा ।
 ३३ ॐ दुण्डिकर्णाय नमः स्वाहा ।
 ३४ ॐ श्वविराय नमः स्वाहा ।
 ३५ ॐ दन्तुराय नमः स्वाहा ।
 ३६ ॐ धनदाय नमः स्वाहा ।
 ३७ ॐ नागकर्णाय नमः स्वाहा ।
 ३८ ॐ महाबलाय नमः स्वाहा ।
 ३९ ॐ फेत्काराय नमः स्वाहा ।
 ४० ॐ चीकराय नमः स्वाहा ।
 ४१ ॐ सिंहाय नमः स्वाहा ।
 ४२ ॐ मृगाय नमः स्वाहा ।
 ४३ ॐ यक्षाय नमः स्वाहा ।
 ४४ ॐ मेघवाहनाय नमः स्वाहा ।
 ४५ ॐ तीक्ष्णोष्ठाय नमः स्वाहा ।
 ४६ ॐ अनलाय नमः स्वाहा ।
 ४७ ॐ शुद्धतुण्डाय नमः स्वाहा ।
 ४८ ॐ सुधालापाय नमः स्वाहा ।
 ४९ ॐ वर्षेरकाय नमः स्वाहा ।
 ५० ॐ पयनाय नमः स्वाहा ।
 ५१ ॐ पायनाय नमः स्वाहा ।

॥ इति क्षेत्रपालदेवतानां होमः ॥

॥ अथ सर्वतोभद्रमण्डलदेवतानां होमः ॥

- १ ॐ ब्रह्मणे नमः स्वाहा ।
 २ ॐ सोमाय नमः स्वाहा ।
 ३ ॐ ईशानाय नमः स्वाहा ।
 ४ ॐ इन्द्राय नमः स्वाहा ।
 ५ ॐ अग्नेये नमः स्वाहा ।
 ६ ॐ यमाय नमः स्वाहा ।
 ७ ॐ निर्ऋतये नमः स्वाहा ।
 ८ ॐ वरुणाय नमः स्वाहा ।
 ९ ॐ वायवे नमः स्वाहा ।
 १० ॐ अष्टवसुभ्यो नमः स्वाहा ।
 ११ ॐ एकादशरुद्रेभ्यो नमः स्वाहा ।
 १२ ॐ द्वादशादित्येभ्यो नमः स्वाहा ।
 १३ ॐ अश्विभ्यां नमः स्वाहा ।
 १४ ॐ सप्तैतृकविश्वेभ्यो देवेभ्यो नमः स्वाहा ।
 १५ ॐ सप्तयक्षेभ्यो नमः स्वाहा ।
 १६ ॐ भूतनागेभ्यो नमः स्वाहा ।
 १७ ॐ गन्धर्वाप्सरोभ्यो नमः स्वाहा ।
 १८ ॐ स्कन्दाय नमः स्वाहा ।
 १९ ॐ नन्दीश्वराय नमः स्वाहा ।
 २० ॐ शूलमहाकालाभ्यां नमः स्वाहा ।
 २१ ॐ दक्षादिसप्तगणेभ्यो नमः स्वाहा ।
 २२ ॐ दुर्गायै नमः स्वाहा ।
 २३ ॐ विष्णवे नमः स्वाहा ।
 २४ ॐ स्वधासहितपितृभ्यो नमः स्वाहा ।
 २५ ॐ मृत्युरोगाभ्यां नमः स्वाहा ।
 २६ ॐ गणपतये नमः स्वाहा ।
 २७ ॐ अर्यो नमः स्वाहा ।
 २८ ॐ मरुद्भ्यो नमः स्वाहा ।
 २९ ॐ पृथिव्यै नमः स्वाहा ।
 ३० ॐ गङ्गादिनदीभ्यो नमः स्वाहा ।
 ३१ ॐ सप्तसागरेभ्यो नमः स्वाहा ।
 ३२ ॐ मेरवे नमः स्वाहा ।
 ३३ ॐ गदायै नमः स्वाहा ।
 ३४ ॐ त्रिशूलाय नमः स्वाहा ।
 ३५ ॐ वर्षाय नमः स्वाहा ।
 ३६ ॐ शक्तये नमः स्वाहा ।
 ३७ ॐ दृण्डाय नमः स्वाहा ।
 ३८ ॐ रज्ज्वाय नमः स्वाहा ।
 ३९ ॐ पोशाय नमः स्वाहा ।
 ४० ॐ अङ्कुशाय नमः स्वाहा ।
 ४१ ॐ गौतमाय नमः स्वाहा ।
 ४२ ॐ भरद्वाजाय नमः स्वाहा ।
 ४३ ॐ विश्वामित्राय नमः स्वाहा ।
 ४४ ॐ कश्यपाय नमः स्वाहा ।
 ४५ ॐ जमदग्नेये नमः स्वाहा ।
 ४६ ॐ वसिष्ठाय नमः स्वाहा ।
 ४७ ॐ अत्रये नमः स्वाहा ।
 ४८ ॐ अरुन्धत्यै नमः स्वाहा ।
 ४९ ॐ ऐन्द्यै नमः स्वाहा ।
 ५० ॐ कौमार्यै नमः स्वाहा ।
 ५१ ॐ ब्राह्म्यै नमः स्वाहा ।
 ५२ ॐ वाराह्यै नमः स्वाहा ।
 ५३ ॐ चामुण्डायै नमः स्वाहा ।
 ५४ ॐ वैष्णव्यै नमः स्वाहा ।
 ५५ ॐ माहेश्वर्यै नमः स्वाहा ।
 ५६ ॐ वैनायक्यै नमः स्वाहा ।

॥ इति सर्वतोभद्रमण्डलदेवतानां होमः ॥

॥ अथ श्रीगायत्र्याः पीठयन्त्रदेवतानां होमः ॥

१ ॐ मं मण्डूकाय नमः स्वाहा ।	२८ ॐ विं विकारमयकेसरेभ्यो नमः स्वाहा ।
२ ॐ कं कालामिरुद्राय नमः स्वाहा ।	२९ ॐ पं पंचाशद्वर्णबीजाढ्यकर्णिकार्यै नमः स्वाहा ।
३ ॐ मं मूलप्रकृत्यै नमः स्वाहा ।	३० ॐ अं द्वादशकलात्मने सूर्यमं० नमः स्वाहा
४ ॐ आं आधारशक्तिभ्यो नमः स्वाहा ।	३१ ॐ उं षोडशकलात्मने सोममं० नमः स्वाहा
५ ॐ कूं कूर्मीय नमः स्वाहा ।	३२ ॐ मं दशकलात्मने वह्निमं० नमः स्वाहा ।
६ ॐ अं अनन्ताय नमः स्वाहा ।	३३ ॐ सं सत्त्वाय नमः स्वाहा ।
७ ॐ वं वराहाय नमः स्वाहा ।	३४ ॐ रं रजसे नमः स्वाहा ।
८ ॐ घं घरण्यै नमः स्वाहा ।	३५ ॐ तं तमसे नमः स्वाहा ।
९ ॐ सुं सुधासिन्धवे नमः स्वाहा ।	३६ ॐ आं आत्मने नमः स्वाहा ।
१० ॐ रं रत्नद्वीपाय नमः स्वाहा ।	३७ ॐ अं अन्तरात्मने नमः स्वाहा ।
११ ॐ कं कल्पवृक्षाय नमः स्वाहा ।	३८ ॐ पं परमात्मने नमः स्वाहा ।
१२ ॐ खं स्वर्णविकिरायै नमः स्वाहा ।	३९ ॐ ह्रीं ज्ञानात्मने नमः स्वाहा ।
१३ ॐ रं रत्नसिंहासनाय नमः स्वाहा ।	४० ॐ मां मायातत्त्वाय नमः स्वाहा ।
१४ ॐ धं धर्माय नमः स्वाहा ।	४१ ॐ कं कलातत्त्वाय नमः स्वाहा ।
१५ ॐ ज्ञां ज्ञानाय नमः स्वाहा ।	४२ ॐ विं विद्यातत्त्वाय नमः स्वाहा ।
१६ ॐ वै वैराग्याय नमः स्वाहा ।	४३ ॐ पं परतत्त्वाय नमः स्वाहा ।
१७ ॐ ऐ ऐश्वर्याय नमः स्वाहा ।	४४ ॐ रां दीप्त्यै नमः स्वाहा ।
१८ ॐ अं अधर्माय नमः स्वाहा ।	४५ ॐ रीं सूक्ष्मायै नमः स्वाहा ।
१९ ॐ अं अज्ञानाय नमः स्वाहा ।	४६ ॐ रुं जयायै नमः स्वाहा ।
२० ॐ अं अवैराग्याय नमः स्वाहा ।	४७ ॐ रे भद्रायै नमः स्वाहा ।
२१ ॐ अं अनैश्वर्याय नमः स्वाहा ।	४८ ॐ रैं विभूत्यै नमः स्वाहा ।
२२ ॐ अं अनन्ताय नमः स्वाहा ।	४९ ॐ रें विमलायै नमः स्वाहा ।
२३ ॐ अं अम्बुजाय नमः स्वाहा ।	५० ॐ रैं अमोघायै नमः स्वाहा ।
२४ ॐ आं आनन्दकन्दाय नमः स्वाहा ।	५१ ॐ रं विगुत्तायै नमः स्वाहा ।
२५ ॐ सं संविभ्रालाय नमः स्वाहा ।	५२ ॐ रः सर्वतोमुख्ये नमः स्वाहा ।
२६ ॐ सं सर्वतत्त्वात्मकपद्माय नमः स्वाहा ।	५३ ॐ ब्रह्मविष्णुरुद्रविन्द्यात्मकाय सौर- पीठाय नमः स्वाहा ।
२७ ॐ प्रं प्रकृतिमयपत्रेभ्यो नमः स्वाहा ।	

॥ इति पीठदेवतानां होमः ॥

॥ अथ यन्त्रदेवतानां होमः ॥

५४ ॐ श्रीगायत्रीदेव्यै नमः स्वाहा ।	५६ ॐ श्रीसावित्रीदेव्यै नमः स्वाहा ।
५५ ॐ श्रीगायत्रीदेव्यै नमः स्वाहा ।	५७ ॐ श्रीहरस्तोत्रीदेव्यै नमः स्वाहा ।

- ५८ ॐ ब्रह्मणे नमः स्वाहा ।
 ५९ ॐ विष्णवे नमः स्वाहा ।
 ६० ॐ रुद्राय नमः स्वाहा ।
 ६१ ॐ श्रीगायत्रीदेव्यै नमः स्वाहा ।
 ६२ ॐ श्रीसावित्रीदेव्यै नमः स्वाहा ।
 ६३ ॐ श्रीसरस्वतीदेव्यै नमः स्वाहा ।
 ६४ ॐ ब्रह्मणे नमः स्वाहा ।
 ६५ ॐ विष्णवे नमः स्वाहा ।
 ६६ ॐ रुद्राय नमः स्वाहा ।
 ६७ ॐ आदित्याय नमः स्वाहा ।
 ६८ ॐ भास्कराय नमः स्वाहा ।
 ६९ ॐ भानवे नमः स्वाहा ।
 ७० ॐ रघवे नमः स्वाहा ।
 ७१ ॐ उपायै नमः स्वाहा ।
 ७२ ॐ प्रज्ञायै नमः स्वाहा ।
 ७३ ॐ प्रभायै नमः स्वाहा ।
 ७४ ॐ सन्ध्यायै नमः स्वाहा ।
 ७५ ॐ हृदयाय नमः स्वाहा ।
 ७६ ॐ शिरसे नमः स्वाहा ।
 ७७ ॐ शिरायै नमः स्वाहा ।
 ७८ ॐ कवचाय नमः स्वाहा ।
 ७९ ॐ नेत्रत्रयाय नमः स्वाहा ।
 ८० ॐ अस्त्राय नमः स्वाहा ।
 ८१ ॐ अस्त्राय नमः स्वाहा ।
 ८२ ॐ अस्त्राय नमः स्वाहा ।
 ८३ ॐ अस्त्राय नमः स्वाहा ।
 ८४ ॐ प्रल्हादिन्यै नमः स्वाहा ।
 ८५ ॐ प्रभायै नमः स्वाहा ।
 ८६ ॐ नित्यायै नमः स्वाहा ।
 ८७ ॐ विधन्भरायै नमः स्वाहा ।
 ८८ ॐ विलासिन्यै नमः स्वाहा ।
 ८९ ॐ प्रभावस्यै नमः स्वाहा ।
 ९० ॐ जयायै नमः स्वाहा ।
 ९१ ॐ शान्त्यै नमः स्वाहा ।
 ९२ ॐ वान्त्यै नमः स्वाहा ।
 ९३ ॐ दुर्गायै नमः स्वाहा ।
 ९४ ॐ सरस्वत्यै नमः स्वाहा ।
 ९५ ॐ विश्वरूपायै नमः स्वाहा ।
 ९६ ॐ विशालायै नमः स्वाहा ।
 ९७ ॐ ईशायै नमः स्वाहा ।
 ९८ ॐ व्यापिन्यै नमः स्वाहा ।
 ९९ ॐ विमलायै नमः स्वाहा ।
 १०० ॐ तमोऽपहारिण्यै नमः स्वाहा ।
 १०१ ॐ सूक्ष्मायै नमः स्वाहा ।
 १०२ ॐ विश्वयोन्यै नमः स्वाहा ।
 १०३ ॐ जयावहायै नमः स्वाहा ।
 १०४ ॐ पद्मालयायै नमः स्वाहा ।
 १०५ ॐ परायै नमः स्वाहा ।
 १०६ ॐ शोभायै नमः स्वाहा ।
 १०७ ॐ पद्मरूपायै नमः स्वाहा ।
 १०८ ॐ ब्राह्म्यै नमः स्वाहा ।
 १०९ ॐ माहेश्वर्यै नमः स्वाहा ।
 ११० ॐ कौमार्यै नमः स्वाहा ।
 १११ ॐ वैष्णव्यै नमः स्वाहा ।
 ११२ ॐ वाराह्यै नमः स्वाहा ।
 ११३ ॐ इन्द्राण्यै नमः स्वाहा ।
 ११४ ॐ चामुण्डायै नमः स्वाहा ।
 ११५ ॐ अरुणायै नमः स्वाहा ।
 ११६ ॐ सूर्याय नमः स्वाहा ।
 ११७ ॐ चन्द्राय नमः स्वाहा ।
 ११८ ॐ भौमाय नमः स्वाहा ।
 ११९ ॐ बुधाय नमः स्वाहा ।
 १२० ॐ बृहस्पतये नमः स्वाहा ।
 १२१ ॐ शुक्राय नमः स्वाहा ।

१२२ ॐ शनैश्वराय नमः स्वाहा ।	१३४ ॐ अनन्ताय नमः स्वाहा ।
१२३ ॐ राहवे नमः स्वाहा ।	१३५ ॐ वज्राय नमः स्वाहा ।
१२४ ॐ केतवे नमः स्वाहा ।	१३६ ॐ शक्तये नमः स्वाहा ।
१२५ ॐ इन्द्राय नमः स्वाहा ।	१३७ ॐ दण्डाय नमः स्वाहा ।
१२६ ॐ अग्नये नमः स्वाहा ।	१३८ ॐ उद्गाय नमः स्वाहा ।
१२७ ॐ यमाय नमः स्वाहा ।	१३९ ॐ पाशाय नमः स्वाहा ।
१२८ ॐ निर्ऋतये नमः स्वाहा ।	१४० ॐ अङ्कुशाय नमः स्वाहा ।
१२९ ॐ चरुणाय नमः स्वाहा ।	१४१ ॐ गदायै नमः स्वाहा ।
१३० ॐ वायवे नमः स्वाहा ।	१४२ ॐ त्रिशूलाय नमः स्वाहा ।
१३१ ॐ कुबेराय नमः स्वाहा ।	१४३ ॐ अञ्जाय नमः स्वाहा ।
१३२ ॐ ईशानाय नमः स्वाहा ।	१४४ ॐ चक्राय नमः स्वाहा ।
१३३ ॐ प्रलणे नमः स्वाहा ।	

॥ इति श्रीगायत्र्याः पीठयन्त्रदेवतानां होमः ॥

॥ अथ उत्तरतन्त्रारंभः ॥

॥ सत्रादौ फलादीनां होमः ॥

फलहोमः ॥ सपत्नीको यजमानः आचार्यादिसप्तस्त्विग्भिः परिवृतः कुण्डस्य पश्चिमभागे उपविश्य। आचमनं मूलमन्त्रेण प्राणायामञ्च कृत्वा हस्ते जलं गृहीत्वा। देशकालौ सङ्कीर्त्य मया प्रारब्धस्य सप्रहमं स्वश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः साङ्गतासिद्धसर्व-माचारात् फलहोमं करिष्ये । इति संकल्प्य स्रुचिमध्ये घृतेन सह द्राक्षां निधाय । ॐ आकृष्णणेन रज० ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्याय नमः स्वाहा ॥ १ ॥ पुनः स्रुचिमध्ये आज्येन सह इक्षु निधाय । ॐ इमन्देवा० ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सोमाय नमः स्वाहा ॥ २ ॥ पुनः स्रुचिमध्ये आज्येन सह पूगं निधाय । ॐ अग्निर्मूर्द्धा० ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः भौमाय नमः स्वाहा ॥ ३ ॥ पुनः स्रुचिमध्ये नारिकेलं निधाय । ॐ उद्गुह्यस्वाप्ते० ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः तुषाय नमः स्वाहा ॥ ४ ॥ पुनः स्रुचिमध्ये आज्येन सह जम्बीरं निधाय । ॐ बृहस्पते अति० ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः बृहस्पतये नमः स्वाहा ॥ ५ ॥ पुनः स्रुचिमध्ये आज्येन सह वीजपूरकं निधाय । ॐ अज्ञात्परि० ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः शुक्राय नमः स्वाहा ॥ ६ ॥ पुनः स्रुचिमध्ये आज्येन सह उत्तरीं निधाय । ॐ शन्नोदेवी० ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः शनैश्वराय नमः स्वाहा ॥ ७ ॥ पुनः स्रुचिमध्ये आज्येन सह नारिकेलं निधाय । ॐ कयानश्चि० ॥ १ ॥

१ फलहोमस्यानावश्यकत्वं सर्वेषु प्यते तथाप्याचारात् सर्वत्र सर्वे नियते अत एवास्याभिरपि प्रदत्तः ॥
२ पूगानारिकेलं वीजपूरकम् । उत्तमी नारिकेलं च दाटिमं क्रमशः फलम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः राहवे नमः स्वाहा ॥ ८ ॥ पुनः स्रुचिमध्ये आज्येन सह दाडिमं
निधाय । ॐ केतुं कृष्णवज्रं ॥ ३६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः केतवे नमः स्वाहा ॥ ९ ॥

ततो गुग्गुलुहोमः ॥ हस्ते जलमादाय ॥ अत्राद्येत्याद्युच्चार्य मम गृहे भूतादिदोषपरि-
हारार्थं त्र्यम्बकमिति मन्त्रेण गुग्गुलुहोमं करिष्ये । ॐ त्र्यम्बकं यजाम ॥ १० ॥ स्वाहा ॥

ततः सर्पपहोमः ॥ अद्येत्याद्युच्चार्य मम सर्वारिप्रशान्त्यर्थं शत्रुवलक्ष्यार्थञ्च जातवेदसे
इति मन्त्रेण सर्पपहोमं करिष्ये ॥ ॐ ज्ञातवैदसे सुनवाम सोममरातीयतो निदहाति वेदः ॥
सर्पः पर्षदतिदुर्गाणि निश्वानावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः स्वाहा ॥ उदकस्पर्शः ॥

ततो लक्ष्मीहोमः ॥ हस्ते जलमादाय अत्राद्येत्याद्युच्चार्य मम गृहे अलक्ष्मीविनाशार्थं
दशविधलक्ष्मीप्राप्त्यर्थं श्रीलक्ष्मीहोममहं करिष्ये ॥ ततः सीताफलं क्षीरमाग्यं
दाडिमं मधु शर्करां दुर्वा शर्मां तण्डुलान् नागवल्लीदलानि च कदलीफलानीति
सर्वाण्येकस्मिन् पात्रे एकीकृत्य जुहुयात् ॥

ॐ सदैव सत्पतिमिन्द्रं तं प्रियमिन्द्रं स्युः काम्यम् ॥ सनिमै धार्मयासि पृच्छं स्वाहा ॥ १ ॥
॥ १ ॥ १ ॥ यामे धां देवगुणां पितरं श्वोपासते ॥ तयामामद्यमे घयाग्नेमे धाविनं कुरु स्वाहा
॥ २ ॥ १ ॥ १ ॥ मे धामे वरुणो ददातु मे धामग्निः प्रजापतिः ॥ मे धामिन्द्रं श्वायुश्च मे धां-
घाताददातु मे स्वाहा ॥ ३ ॥ १ ॥ १ ॥ इदं मे ब्रह्मं चक्षुर्जं चोभे श्रियं मभ्युताम् ॥ मधि-
देवा दधतु श्रियमुत्तमां तस्यै ते स्वाहा ॥ ४ ॥ १ ॥ १ ॥ मम गृहे लक्ष्मीः स्थिरा
भवतु । इति लक्ष्मीहोमः । इति फलादीनां होमः ॥

॥ अथ स्थापितदेवतानामुत्तरपूजनम् ॥

यजमानो हस्ते जलं गृहीत्वा । मया प्रारब्धस्य सप्रहमखश्रीगायत्रीपुरश्चरण-
कर्मणः साङ्गतासिद्धयर्थं स्थापितदेवतानां मृडाग्रेथोत्तरपूजनमहं करिष्ये । आ-
ग्नेय्यां गणपतिपूजनम् । ॐ गुणानान्त्वा गुणपतिः हवामहे प्रियाणान्त्वा प्रिय-
पतिः हवामहे निधीनान्त्वा निधिपतिः हवामहे घसोमम । आहमंजानि गर्भ-
धमात्वमंजासि गर्भधम् ॥ १ ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सिद्धियुद्धिसहिताय श्रीगजा-
ननाय नमः सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि सम ० । अथ मातृकापूजनम् । ॐ
समस्त्ये देव्याधिष्या सन्दक्षिणयोरुर्वक्षसा ॥ मामऽआयुः प्रमोषीमोऽअह-
न्तव धीरं धिंदेय तव देविसुन्दरि ॥ १ ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सगणेशगौ-
र्याद्याद्याहितमातृभ्यो नमः सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि ।
अथ सप्तसोर्धारापूजनम् ॥ ॐ श्रीशंते लक्ष्मीञ्च पत्न्यां यहोरात्रे पार्श्वे नक्षत्राणि-
रूपमश्विनौ व्यासम् । इष्णोर्निपाणामुर्मऽइषाणसर्वलोकर्मऽइषाण ॥ १ ॥ १ ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रपादियसोर्धारादेवताभ्यो नमः सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि

सम० । अथ नैऋत्यां वास्तुपुरुषपूजनम् । ॐ वास्तोष्पते प्रतिजानीह्यस्मान्स्वावेशोऽ
 ननमीवो भवानः । यत्त्वे महे प्रतितन्नो जुषस्व शन्नो भव द्विपदे शन्नतुष्पदे ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्माद्यावाहितवास्तुमण्डलदेवेभ्यो नमः सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षत-
 पुष्पाणि समर्पयामि ॥ आग्नेय्यां गौर्यादिमातृकाणां दक्षिणभागे योगिनीपूजनम् ।
 ॐ योगैयोगेतवस्तरंवाजे धाजे हवामहे । सर्वायऽइन्द्रमूतये ॥ ११ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीसहिताभ्यो गजाननादिचतुःपट्टियोगिनीभ्यो
 नमः सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि सम० ॥ वायव्यां क्षेत्रपालपूजनम् । ॐ नृहिरूप-
 शुमर्विदल्लक्ष्म्यमुस्माद्द्वैश्वानुरात्पुरेऽपूतारमुग्नेः । एमेनमध्वन्नमृताऽअर्मत्यैश्वान-
 नुरङ्गं त्रिजित्यायदेवाः ॥ १२ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपालसहितेभ्योऽजराद्येकपञ्चाश-
 त्क्षेत्रपालदेवेभ्यो नमः सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि सम० ॥ मध्ये सर्वतोभद्रमण्ड-
 लादिदेवतासहितश्रीगायत्रीदेव्याः पूजनम् । ॐ ब्रह्मजज्ञानम्रधुमम्पुरस्ताद्विशीमृत-
 सुरोर्षेणऽआवह । सवुभ्याऽउपमाऽअस्यविष्टाः सतञ्च योनिमसतञ्च विव-
 ॥ १३ ॥ ॐ अग्नेऽअग्निक्वेत्रालिकेनमानयतिकञ्चन । ससस्त्यश्चकःसुभद्रिकाङ्गा-
 म्पीलवासिनीम् ॥ १४ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सर्वतोभद्रमण्डलदेवतासमन्वितपीठयन्त्रा-
 द्यावरणदेवतासहितायै साङ्गायै सपरिवारायै भगवत्यै श्रीगायत्रीदेव्यै नमः सर्वो-
 पचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि ॥ अग्निपूजनम् ॥ ॐ अग्नेनर्यसुपर्धारायेऽ
 अस्मान्विश्वानिदेवधुनानिविद्धान् । युयोक्त्यस्मज्जुहुराणमेतोभूथिष्टान्तेनमऽ-
 उर्किविधेम ॥ १५ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अग्नये नमः सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि
 सम० ॥ ईशान्यां सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवतापूजनम् । ॐ ग्रहाऽऽर्जाहुतयोऽव्यन्तो-
 विप्रायमृतिम् । तेषां विशिष्टप्रियाणां षोडशिमूर्त्तुर्लोकसमग्रभमुपग्रामगृहीतो-
 सीन्द्रावस्वाजुष्टुङ्गुहाम्ब्रेपतेचोनिरिन्द्रायस्वाजुष्टुतमम् ॥ १६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 सूर्यादिनवग्रहमण्डलदेवेभ्यो नमः सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः गणपत्यादिस्थापितदेवताभ्यो नमः घृणमाघापयामि । ॐ
 भूर्भुवः स्वः गणपत्यादिस्थापितदेवताभ्यो नमः दीपं दर्शयामि । ॐ भूर्भुवः स्वः
 स्वः गणपत्यादिस्थापितदेवताभ्यो नमः नैवेद्यं निवेदयामि । ॐ भूर्भुवः स्वः
 गणपत्यादिस्थापितदेवताभ्यो नमः मुखवासार्थं पूगीफलताम्रूलं समर्प० ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः गणपत्यादिस्थापितदेवताभ्यो नमः यथाशक्ति प्रत्येकं महादक्षिणां
 सम० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः गणपत्यादिस्थापितदेवताभ्यो नमः- कर्पूरारार्तिक्यं
 सम० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः गणपत्यादिस्थापितदेवताभ्यो नमः मन्त्रपुष्पाञ्जलिं
 सम० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः गणपत्यादिस्थापितदेवताभ्यो नमः फलेन विशेषार्थं

सम० ॥ हस्तेजलमादाय । अनया पूजया गणपत्यादिस्थापितदेवाः प्रीयन्तां न मम ॥

ततः स्विष्टकृद्धोमः ॥ हविःशेषं गृहीत्वा ब्रह्मणाऽन्वारब्धो जुहुयात् ॥ ॐ
अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा इदमग्नये स्विष्टकृते न मम ॥ ततो नवाहुतयः ॥

॥ अथ सर्वप्रायश्चित्तनवाहुतयः ॥

सर्वप्रायश्चित्ताहुत्यर्थं यजमानो हस्ते जलं गृहीत्वा सङ्कल्पं कुर्यात् । अस्मि-
न्सग्रहमखश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः प्रारम्भत आसमाप्तिं देशतः कालतः तन्त्रतो
मन्त्रतश्च ज्ञानतोऽज्ञानतश्च वा न्यूनाधिकान्यथाकरणजनितप्रत्यवायपरिहारार्थं
तथा च प्रधानाङ्गदेवताविहितसमिधादिहवनीयद्रव्याणां न्यूनाधिक्यजनित-
प्रत्यवायपरिहारार्थं तथा च तेषां मध्ये कृमिकीटादिसंभवजनितप्रत्य० तथैव च तत्त-
द्देवतोक्तहवनीयद्रव्याभावजनितप्रत्यवायपरिहारार्थं तथा च कृमिकीटादीनामग्नौ
दाहजनितप्रत्य० तथा च होमप्रदानसमयेऽग्नौ स्वाहाकारोत्तराव्यवहिताहुतिप्रक्षेपा-
भावजनितप्रत्यवायपरिहारार्थं तथैव प्रणीताद्योर्मध्ये गमनजनितप्रत्य० तथाच
प्ररिस्तरणादीनां दाहजनितप्रत्य० तथाच हवनीयद्रव्याणां कुण्डाद्बहिःपतनजनित-
प्रत्यवायपरिहारार्थं तथैव होमप्रदाने तत्तद्देवतामन्त्राणामुच्चारणे ह्रस्वदीर्घप्लुतस्वरी-
तोदात्तादीनां व्यत्ययोच्चारणजनितप्रत्यवायपरिहारार्थं कृतस्य सग्रहमखश्रीगायत्री-
पुरश्चरणकर्मणः साद्गुण्यार्थं सर्वप्रायश्चित्तहवनमहं करिष्ये ॥ ब्रह्मणाऽन्वारब्धो जुहु-
यात् ॥ ॐ भूः स्वाहा इदमग्नये न मम ॥ १ ॥ ॐ भुवः स्वाहा इदं वायवे न मम ॥ २ ॥
ॐ स्वः स्वाहा इदं सूर्याय न मम ॥ ३ ॥ ॐ त्वन्नोऽग्नेर्वरुणस्यविद्वान्देवस्य-
हेडोऽअर्वयासितीष्टा ॥ यजिष्ठो घृहितमृशोशुचानोविश्वान्द्रोपांशुसिप्रमुमुग्ध्य-
स्मत् स्वाहा ॥ ४ ॥ इदमग्नीवरुणाभ्यां न मम ॥ ४ ॥ ॐ सत्त्वन्नोऽग्नेर्वृमो-
भ्योतीनेर्दिष्टोऽस्याऽऽपसोब्युष्टौ ॥ अर्वयक्ष्वन्नोघरंणुदूररणोवीहिर्मृडीकृ सु-
हवो नऽपधि स्वाहा ॥ ५ ॥ इदमग्नीवरुणाभ्यां न मम ॥ ५ ॥ ॐ अयाश्चाग्नेस्यन-
भिदास्तिपाश्च सत्यमित्वमयाऽअसि । अयानो यज्ञं वहास्ययानो धेहि भेषजं स्वाहा ॥
इदमग्नये अयसे न मम ॥ ६ ॥ ॐ येतेशतं घरणं सहस्रं यज्ञियाः पाशाविततामहा-
न्तः ॥ तेभिर्नोऽअथ सवितोत विष्णुधिंश्वे मुञ्चन्तु मरुतः स्वर्काः स्वाहा ॥ इदं घरुणाय

१ पा ५. पद्यमीदृशिकाया स्तुतये चतुर्थे पद्यमे च सृजे भगवता गृह्यसूत्रकारेण "अन्वारब्ध आपाराध-
० यभागौ प्राग्महाग्नाहृतय-सयभावधितं प्राजापत्यं दुस्तिष्टश्च एतमित्युत्तर्यन्" एतेनैताद्य चतुर्दशानुतिषु अग्ने-
न्वारब्धो यजमानः अत्रावाहुतीर्दद्यात् ॥ तथैव यत्राग्यादविरपि अयथेताद्य स्तिष्टदाहुतिं महाग्ना-
हृदिभ्य प्राग् देया । यत्र च कबलपृतमह इति स्वात्प्रहृत्यै प्रजापतये स्वाहा इत्याहुतिं प्राग् देया अस्तिष्ट-
इमे स्वाहा इत्याहुतिषु पद्यादितेषु "प्राग्महाग्नाहृतिभ्य स्तिष्टदन्वयोऽग्यादभि" इत्यस्वार्थेनित्यं ॥

शक्तिं विष्णवे विश्वेभ्यो देवेभ्यो मरुद्भ्यः स्वर्केभ्यश्च न मम ॥ ७ ॥ ॐ उर्दु-
 सुमं वरुणपार्श्वमस्मदवाधमं विमंक्ष्यमलंश्रंघाय । अथाद्ययमादिच्यवृते तवाना-
 गणोऽर्दितये स्याम स्वाहा ॥ १३ ॥ इदं वरुणायादित्यायादितये च न मम ॥ ८ ॥
 ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये न मम ॥ ९ ॥

इति सर्वप्रायश्चित्तनवाहुतयः ॥

॥ अथ दिग्पालादिस्थापितदेवतादीनां वलिदानम् ॥

यजमानो हस्ते जलं गृहीत्वा । मया प्रारब्धस्य सप्रहमस्रश्रीगायत्रीपुरश्चरण-
 कर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थं दशदिक्पालदेवतानां स्थापितदेवतादीनाञ्च पूजनपूर्वक-
 वलिदानं करिष्ये ॥ प्राच्याम्—ॐ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रहृषे हृषेसुहृषेऽशू-
 रमिन्द्रम् ॥ हयामिशुक्लपुरुदूतमिन्द्रस्वस्तिनो मघवाधात्स्विन्द्रः ॥ ३ ॥
 प्राच्यां दिशि—इन्द्रं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युपचारैः त्वामहं
 पूजयामि । इन्द्राय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपम् आसा-
 दितं वलिं सम० ॥ भो इन्द्र दिशं रक्ष वलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य यजमा-
 नस्याभ्युदयं कुरु । आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता
 कल्याणकर्ता वरदो भव ॥ अनेन पूजनपूर्वकवलिदानेन इन्द्रः प्रीयतां न मम ॥ १ ॥
 आग्नेय्याम्—ॐ त्वन्नोऽअग्नेवर्षणस्य विद्मन्देवस्य हेडोऽअवयासिसीष्टाः ॥ वलिष्ठो-
 बहितमः शोशुचानो विश्वाद्देपांलंसिप्रसुमुग्ध्यस्मत् ॥ ३ ॥ आग्नेयां विदिशि—
 अग्निं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि ।
 अग्नये साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपम् आसादितं वलिं
 समर्पयामि । भो अग्ने दिशं रक्ष वलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य यजमानस्या-
 भ्युदयं कुरु । आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता
 कल्याणकर्ता वरदो भव । अनेन पूजनपूर्वकवलिदानेन अग्निः प्रीयतां न मम ॥ २ ॥
 दक्षिणस्याम्—ॐ यमायत्वाङ्गिरस्वतेपितृमतेस्वाहा । स्वाहा घृन्मायस्वाहाघर्मः
 पित्रे ॥ ३ ॥ दक्षिणस्यां दिशि—यमं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धा-
 द्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि । यमाय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय
 इमं सदीपम् आसादितं वलिं समर्पयामि ॥ भो यम दिशं रक्ष वलिं भक्ष मम
 सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य यजमानस्याभ्युदयं कुरु । आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्ति-
 कर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव । अनेन पूजनपूर्-
 र्वकवलिदानेन यमः प्रीयतां न मम ॥ नैऋत्याम्—ॐ असुम्बन्तमयं यजमानमिच्छ-
 स्तेनस्येत्यामर्दिवहितस्करस्य । अद्यमस्मदिच्छसातऽइत्थानमोदेवि निर्ऋते तुभ्यं-

मस्तु ॥ ६३ ॥ नैर्ऋत्यां विदिशि-निर्ऋतिं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम्
 एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि । निर्ऋतये साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय
 सशक्तिकाय इमं सदीपम् आसादितं वलिं सम० । भो निर्ऋते दिशं रक्ष वलिं भक्ष मम
 सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य यजमानस्याभ्युदयं कुरु । आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता
 पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव । अनेन पूजनपूर्वकवलिदा-
 नेन निर्ऋतिः प्रीयतां न मम ॥ ४ ॥ पश्चिमायाम्-ॐ तत्त्वायामिद्वर्हणाघन्दमानस्त-
 दाशास्त्रेयर्जमानोहृविर्धमः ॥ अहेडमानोवरुणेहृवोच्युरुदशसमानऽआयुःप्रमोपी ॥
 ॥ ३३ ॥ पश्चिमायां दिशि-वरुणं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युप-
 चारैस्त्वामहं पूजयामि । वरुणाय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं
 सदीपम् आसादितं वलिं समर्प० ॥ भो वरुण दिशं रक्ष वलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्य
 सपरिवारस्य यजमानस्याभ्युदयं कुरु । आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टि-
 कर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव ॥ अनेन पूजनपूर्वकवलि-
 दानेन वरुणः प्रीयतां न मम ॥ ५ ॥ वायव्याम्-ॐ आनींनियुद्भिःशतिर्नीभिर-
 ङ्गुरदसंहृस्त्रिणींभिरुप याहि यज्ञम् । वायोऽअस्मिन्त्सर्वनेमादयस्व यूयं पातस्व-
 स्तिभिःसदा नह ॥ ३६ ॥ वायव्यां विदिशि-वायुं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सश-
 क्तिम् एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि । वायवे साङ्गाय सपरिवाराय सायु-
 धाय सशक्तिकाय इमं सदीपम् आसादितं वलिं समर्पयामि । भो वायो दिशं
 रक्ष वलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य यजमानस्याभ्युदयं कुरु । आयुःकर्ता
 क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव ।
 अनेन पूजनपूर्वकवलिदानेन वायुः प्रीयतां न मम ॥ ६ ॥ उत्तरस्याम्-ॐ वृषद-
 सोमद्वतेतद्वमनेस्तनुपुषिर्वर्तह ॥ प्रजावन्तहसचेमहि ॥ ५९ ॥ उदीच्यां दिशि-
 सोमं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि ॥
 सोमाय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपम् आसादितं वलिं
 समर्पयामि । भो सोम दिशं रक्ष वलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य यजमा-
 नस्याभ्युदयं कुरु । आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्न-
 कर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव । अनेन पूजनपूर्वकवलिदानेन सोमः प्रीयतां न मम
 ॥ ७ ॥ ईशान्याम्-ॐ तमीशान्जगतस्तस्थुपस्पतिन्धियं जिन्वमथसेहमहेधयम् ।
 पूनानोयथापेदसामसहृधेरक्षितापायुरदधहस्वस्तये ॥ ३६ ॥ ईशान्यां विदिशि-ईश्वरं
 साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि । ईश्वराय
 साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपम् आसादितं वलिं समर्प-

यामि ॥ भो ईश्वर दिशं रक्ष वलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य यजमान-
नस्याभ्युदयं कुरु । आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्वि-
घ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव । अनेन पूजनपूर्वकवलिदानेन ईश्वरः प्रीयतां न मम
॥ ८ ॥ पूर्वशानयोर्मध्ये ऊर्ध्वायाम्—ॐ अस्मि रूद्रामेहेनापर्वतासोवृत्रहृत्त्येभर-
द्वृतौस्रजोर्षाः ॥ यश्शः सतेस्तुवृतेधार्यिपञ्जः इन्द्रज्येष्ठाऽअस्मि २ऽअवन्तुदेवाः
॥ १३ ॥ पूर्वशानयोर्मध्ये ऊर्ध्वायाम्—ब्रह्माणं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् ए-
भिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि । ब्रह्माणे साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सश-
क्तिकाय इमं सदीपम् आसादितं वलिं समर्पयामि ॥ भो ब्रह्मन् दिशं रक्ष वलिं भक्ष
मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य यजमानस्याभ्युदयं कुरु । आयुःकर्ता क्षेमकर्ता
शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव । अनेन
पूजनपूर्वकवलिदानेन ब्रह्मा प्रीयतां न मम ॥ ९ ॥ निर्ऋतिवरुणयोर्मध्येऽधः—
ॐ स्योनार्धधिविनोभवानृक्षरानिवेशनी । चच्छान्तशर्मसप्रथाः ॥ १३ ॥
निर्ऋतिवरुणयोर्मध्येऽधोदिशि—अनन्तं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभि-
र्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि । अनन्ताय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सश-
क्तिकाय इमं सदीपम् आसादितं वलिं समर्प० ॥ भो अनन्त दिशं रक्ष वलिं
भक्ष मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य यजमानस्याभ्युदयं कुरु । आयुःकर्ता क्षेमकर्ता
शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव । अनेन
पूजनपूर्वकवलिदानेन अनन्तः प्रीयतां न मम ॥ १० ॥ इति दशदिक्पालवलिः ॥

॥ अथ स्थापितदेवतादीनां वलिदानम् ॥

आग्नेय्यां गणपतिवलिः ॥ ॐ गणानान्त्वा गणपति ६ः हवामहे प्रियार्णान्त्वा
प्रियर्पतिः ५ हवामहे निधीनान्त्वा निधिर्पतिः ६ः हवामहे वसो ममाआहमंजानिगर्भ-
धमात्त्वमंजासि गर्भधम् ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः गणपतिं साङ्गं सपरिवारं सायुधं
सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि । गणपतये साङ्गाय सपरिवाराय
सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपम् आसादितं वलिं समर्प० ॥ भो गणपते इमं
वलिं गृह्ण । मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य यजमानस्याभ्युदयं कुरु । आयुःकर्ता क्षेम-
कर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव । अनेन
पूजनपूर्वकवलिदानेन गणपतिः प्रीयतां न मम ॥ तदक्षिणे यसोर्धारासमन्वितसगणे-
शगौर्षादिमातृकाणां वलिः । ॐ समवत्ये द्वेष्ट्याप्रिया सन्दक्षिणयोरुक्षसा । माम्-
ऽआयः प्रमोशीर्मोऽअहन्तवपीरं पिदेयुतर्षदेविम्बन्ति ॥ १३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः

वसोर्धारासमन्वितसगणेशगौर्याद्यावाहितमातृः साङ्गाः सपरिवाराः सायुधाः
 सशक्तिकाः एभिर्गन्धाद्युपचारैः वः अहं पूजयामि । ॐ भूर्भुवः स्वः वसोर्धा-
 रासमन्वितसगणेशगौर्याद्यावाहितमातृभ्यः साङ्गाभ्यः सपरिवाराभ्यः सायुधाभ्यः
 सशक्तिकाभ्यः इमं सदीपम् आसादितं वलिं समर्प० ॥ भो भो वसोर्धारासम-
 न्वितसगणेशगौर्याद्यावाहितमातरः इमं वलिं गृह्णीत । मम सकुटुम्बस्य सपरिवा-
 रस्य यजमानस्याभ्युदयं कुरुत । आयुःकर्त्र्यः क्षेमकर्त्र्यः शान्तिकर्त्र्यः पुष्टिकर्त्र्यः
 तुष्टिकर्त्र्यः निर्विघ्नकर्त्र्यः कल्याणकर्त्र्यः वरदा भवत । अनेन पूजनपूर्वकवलिदा-
 नेन वसोर्धारासमन्वितसगणेशगौर्याद्यावाहितमातरः प्रीयन्तां नमम ॥ नैर्कल्यां
 वास्तोष्पतिवलिः ॥ ॐ वास्तोष्पते प्रतिजानीह्यस्मान्स्वावेशोऽनमीयो भवानः ।
 यत्वे महेप्रतितन्नोजुपस्वशन्नो भवद्विपदे शं चतुष्पदे ॥ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुम-
 ण्डलदेवतासहितं वास्तुपुरुषं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् एभिर्गन्धाद्युप-
 चारैस्त्वामहं पूजयामि । ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहिताय साङ्गाय
 सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय वास्तुपुरुषाय इमं सदीपम् आसादितं वलिं
 समर्प० ॥ भो ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहितवास्तुपुरुष इमं वलिं गृहाण । मम
 सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य यजमानस्याभ्युदयं कुरु । आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्ति-
 कर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव । अनेन पूजनपूर्-
 र्वकवलिदानेन ब्रह्मादिवास्तुमण्डलदेवतासहितवास्तुपुरुषः प्रीयतां नमम ॥ आग्ने-
 र्यां योगिनीवलिः । ॐ योगे योगेतुवस्त्रं वाजे वाजे हवामहे । सखायुऽइन्द्रं मूर्तये
 ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीसहिता गजाननादिचतुः-
 पट्टियोगिनीः साङ्गाः सपरिवाराः सायुधाः सशक्तिका एभिर्गन्धाद्युपचारैर्वः अहं
 पूजयामि । ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीसहिताभ्यः गजानना-
 दिचतुःपट्टियोगिनीभ्यः साङ्गाभ्यः सपरिवाराभ्यः सायुधाभ्यः सशक्तिकाभ्यः इमं
 सदीपम् आसादितं वलिं समर्प० ॥ भो भो श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीसहिता
 गजाननादिचतुःपट्टियोगिन्यः इमं वलिं गृह्णीत । मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य यज-
 मानस्याभ्युदयं कुरुत । आयुःकर्त्र्यः क्षेमकर्त्र्यः शान्तिकर्त्र्यः पुष्टिकर्त्र्यः तुष्टिकर्त्र्यः
 निर्विघ्नकर्त्र्यः कल्याणकर्त्र्यः वरदा भवत । अनेन पूजनपूर्वकवलिदानेन श्रीमहाका-
 लीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीसहिता गजाननादिचतुःपट्टियोगिन्यः प्रीयन्तां नमम ॥
 वायव्यां क्षेत्रपालवलिः । ॐ नृद्विस्वशामर्विदन्नृच्यम्स्माद्धैश्वानरात्पुंरऽएतारं मग्ने ॥
 १५ ॥ नमो वषट्मृताऽअमर्त्यैश्चानुरङ्गैर्प्रजित्त्याय देवा ॥ ३३ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः क्षेत्रपा-
 लसहितान् अजराद्येकपद्माक्षेत्रपालदेवान् साङ्गान्सपरिवारान् सायुधान्सशक्ति-

मण्डपाद्दहिः बलिदानं कुर्यात् ॥ हस्ते जलं गृहीत्वा । मया प्रारब्धस्य सग्रहम-
 खश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थं भूतप्रेतपिशाचडाकिनीशाकिनी-
 समन्वितस्य सपरिवारस्य क्षेत्रपालस्य बलिदानं करिष्ये ॥ ततो हस्ते गन्धाक्षत-
 पुष्पाण्यादाय बलिपात्रे क्षेत्रपालं पूजयेत् ॥ ॐ नहि स्प्यशुभविदन्नयमस्मद्महेश्वर-
 न्नात्पुरऽएतारंमग्नेश॥ एमेनमवृधन्नमृताऽअमर्त्यवैश्वानरङ्गैर्त्रजित्यायदेवाः ॥ ३ ॥
 ॐ भूर्भुवःस्वः क्षेत्रपालं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकं भूतप्रेतपिशाचडाकिनी-
 शाकिनीसहितम् एभिर्गन्धाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि । ॐ भूर्भुवःस्वः भूतप्रेतपिशा-
 चडाकिनीशाकिनीसहिताय क्षेत्रपालाय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय
 इमं सदीपम् आसादितं महाबलिं सम० ॥ भो क्षेत्रपाल इमं बलिं गृहाण । मम सकुटु-
 म्बस्य सपरिवारस्य यजमानस्याभ्युदयं कुरु । आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टि-
 कर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता कल्याणकर्ता वरदो भव । ततः प्रार्थयेत् ॥ नमामि क्षेत्र-
 पाल त्वां भूतप्रेतगणाधिप । पूजां बलिं गृहाणेमं सौम्यो भवतु सर्वदा ॥ १ ॥ आयुरा-
 रोग्यमैश्वर्यं देहि त्वं सर्वदा मम । मा विघ्नं मा च मे पापं मा सन्तु परिप-
 न्धिनः ॥ २ ॥ सर्वदा सर्वकार्येषु क्षेत्रपालसमन्विताः ॥ सौम्या भवन्तु तृप्ताश्च भूत-
 प्रेताः सुखावहाः ॥ ३ ॥ इति सम्प्रार्थ्य । हस्ते जलं गृहीत्वा अनेन पूजन-
 पूर्वकबलिदानेन भूतप्रेतपिशाचडाकिनीशाकिनीसहितः महाक्षेत्रपालः प्रीयतां न
 मम ॥ ततः पश्चादनवेक्षमाणः कश्चित् पुरुषो बलिपात्रं गृहीत्वा चतुष्पथे स्थापयेत् ॥
 यजमानश्च बलिं नीत्वा गच्छतः पृष्ठभागे ॐ हिङ्गारायस्वाहा० इति मन्त्रं पठन्
 द्वारपर्यन्तं जलं क्षिपेत् ॥ ॐ हिङ्गारायस्वाहा हिङ्गुतायस्वाहा क्रन्दते स्वाहावक्रन्दा-
 यस्वाहा प्रोथतेस्वाहा प्रप्रोथायस्वाहा गन्धायस्वाहा ग्रातायस्वाहा निर्विघ्नायस्वा-
 होपविघ्नायस्वाहा सन्दितायस्वाहा बलतेस्वाहाशीनायस्वाहा शयानायस्वाहा स्वपते-
 स्वाहा जाग्रतेस्वाहा कूर्जतेस्वाहा प्रवृद्धायस्वाहा विजृम्भमाणायस्वाहा विचृत्ताय-
 स्वाहा सद्गहनयस्वाहोपस्थितायस्वाहायनायस्वाहा प्रायणायस्वाहा ॥ ३ ॥ ततः
 सपत्नीको यजमानः परावृत्य मण्डपाद्दहिः पाणिपादं प्रक्षाल्याचम्य मण्डपं प्रविशेत् ॥

॥ इति दिक्पालादिस्थापितदेवतादीनां बलिदानम् ॥

अथ वसोर्धारासमन्वितपूर्णाहुतिहोमादिकम् ।

अथ पूर्णाहुतिहोमं कुर्यात् । हस्ते जलं गृहीत्वा । मया प्रारब्धस्य सग्रह-
मसश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थं वसोर्धारासमन्वितं पूर्णाहुतिहोमं
करिष्ये ॥ इति सङ्कल्प्य । आचार्यः कश्चिद्विप्रो वा उत्थाय आज्यस्थाल्याम् अन्य-
दाज्यं निरूप्य आज्यस्थालीम् अग्नौ अधिश्रयेत् । ततो युगपत् स्रुकस्रुवां गृहीत्वा
पूर्ववत् प्राञ्चौ अधोमुखौ तापयित्वा सम्मार्गकुशैः तयोः पूर्ववत् संस्कारान्विधाय
अग्नेः पश्चिमदिशि निदध्यात् । तत आज्यमुद्रास्य पवित्राभ्यामुत्पूय आज्यमवे-
क्ष्य अपद्रव्यं निरस्य पवित्रे प्रणीतायां निदध्यात् । ततः स्रुचि मध्ये स्रुवेण चतु-
र्वारम् आज्यं गृहीत्वा तदुपरि रक्तसूत्रेण वेष्टितं श्रीनालिकेरं निधाय तं गन्धाक्षत-
पुष्पमालाहरिद्राभिरलंकृत्य तदुपरि अधोमुखं स्रुवं निधाय दक्षिणहस्तेन तां गृही-
त्वा सपत्नीको यजमान उत्थाय अग्नेः पश्चिमस्यां दिशि तिष्ठन् पूर्णाहुतिं जुहुयात् ॥

ॐ समुद्रादूर्म्मिर्मर्धुमाँरऽउदारदुपाँशुनासममृतत्वमानद् । घृतस्यनाम-
गुह्यवदस्तिजिह्वादेवानाममृतस्यनाभिः ॥ १६ ॥ वयन्नामप्रावामाघृतस्यारिस्मि-
न्वज्ञेधारयामानमोभिः ॥ वर्षव्रह्माशृणवच्छस्यमानद्भुतः शृङ्गोवमीद्गौरऽएतत्
॥ १७ ॥ चत्वारिशृङ्गात्रयोऽस्यपादाद्देशीपेसप्तहस्तासोऽस्य ॥ त्रिधावृद्धो-
र्षुभरोरखीतिमहोदेवोमर्त्याऽआर्विवेश ॥ १८ ॥ त्रिधाहितम्पिभिर्गुह्य-
मानद्भुविदेवासोघृतमर्ध्वविन्दन् ॥ इन्द्रऽएकुसुम्बऽएकज्ञजानघेनादेकँस्वध-
यानिष्टतक्षुः ॥ १९ ॥ एताऽअर्पन्तिहृद्यात्समुद्राच्छतव्रजोरिपुणानावचक्षे ॥ घृत-
स्यधाराऽअभिचाकशीमिहिरण्ययोर्वेतसोमर्ध्वऽआसाम् ॥ २० ॥ सम्म्यक्संवन्तिस-
तोनधेनाऽअन्तर्हृदामनसापयमानाः ॥ एतेऽअर्पन्त्यूर्मयोघृतस्यमृगाऽइवक्षिप-
णोरीपमाणाः ॥ २१ ॥ सिन्धोरिवप्राङ्कनेशूघुनासोवातंप्रमियःपतयन्तियह्वाः ॥
घृतस्यधाराऽअरुपोनबाजीकाष्ठाभिन्दन्नुर्मिभिःपिष्वमानः ॥ २२ ॥ अभिप्रवन्त-
समनेवयोषाःकह्युण्युःस्मयमानासोऽअग्निम् ॥ घृतस्यधाराःसमिधो नसन्तता-
जुषाणोहर्ष्वतिजातवैदाः ॥ २३ ॥ कृश्याऽइवघृतुमेतवाऽर्वऽअज्युञ्जानाऽअभि-
चाकशीमि ॥ ववुसोमःसुयतेयन्नयज्ञोघृतस्यधाराऽअभितर्पवन्ते ॥ २४ ॥ अन्वयुर्प-
तमुष्टिङ्गवर्धमाजिमस्मासुभुद्राद्रविणानिधत्त ॥ इमंभुज्जनयतदेयतानोघृतस्यधारा-
मर्धुमत्पवन्ते ॥ २५ ॥ धामन्तेविश्वन्भुवनमधिश्चितमन्तःसमुद्रेह्यन्तरायुषि ॥
अपामनीकेसमिधेयऽआशृतस्ममृश्याममर्धुमन्तन्तऽऽर्म्मिम ॥ २६ ॥ पुनरस्ता-
दुिच्चारुद्रावसवःसमिन्धुताम्पुनर्ब्रह्माणोघसुनीधयुज्ञे ॥ घृतेनृच्यन्तवृष्यवर्ष्यस्य-
स्रुत्याःसन्तुवजमानस्यकानाः ॥ २७ ॥ मूर्धान्निद्रयोऽअरुतिर्मृथिव्यार्विभानर-

मृतऽआजातमग्निम् ॥ क्विदृसुम्नाज्जमतिथिञ्जनानामासन्नापात्रंजनयन्तदेवाः
 ॥ १३ ॥ पूष्णीर्दधिंपरापत्सुपूष्णीपुनरापत् ॥ घृत्नेवघिक्रीणावहाऽइपुमूर्जैःशत-
 क्रतोस्वाहा ॥ १३ ॥ इदमग्रये वैश्वानराय वसुरुद्रादित्येभ्यः शतक्रतवे सप्तवतेऽग्रये
 अद्भ्यश्च न मम ॥ त्यागः संस्रवप्रक्षेपः ॥ इति पूर्णाहुतिहोमः ॥

अथ धंसोर्द्धारां जुहुयात् ॥

ॐ सप्ततैऽअग्नेसमिधः-सप्तजिह्वाःसप्तऽऋषयःसप्तधामप्रियाणि ॥ सप्त-
 होत्राःसप्तधात्वायजन्तिसप्तयोनीरापूर्णस्वघृतेनुस्वाहा ॥ १४ ॥ शुक्लज्योति-
 श्चित्रज्योतिश्चसत्यज्योतिश्चज्योतिष्माँश्च ॥शुक्लश्चऽऋतपाश्चात्यैःहृहाह ॥ १४ ॥
 ईहङ्चाद्याहङ्चसहङ्चप्रतिसहङ्च ॥ मितश्चसमितश्चसभराह ॥ १४ ॥ ऋत-
 श्चसत्यश्चध्रुवश्चध्रुणश्च ॥ धृत्तांचविधृत्तांचविधार्यः ॥ १४ ॥ ऋतजिच्चसत्य-
 जिच्चसेनजिच्चसुपेणश्च । अन्तिसिन्नदूरेऽर्धमिन्नश्चगुणः ॥ १४ ॥ ईहक्षांसऽप्राह-
 क्षांसऽऋषुणःसहक्षांसःप्रतिसहक्षांसऽपतन ॥ मितसंश्चसमितसोनोऽअद्यसभ-
 रसोमरुतोयज्ञेऽअस्मिन् ॥ १४ ॥ स्वर्तवाँश्चप्रघासीचसान्तपनश्चग्रहमेधीच ॥क्रीडी-
 चशाकीचोज्जेपी ॥ १४ ॥ इन्द्रन्दैवीविंशोमरुतोनुवर्त्मानोभवन्त्येन्द्रन्दैवीविंशो-
 मरुतोनुवर्त्मानोभवन् ॥ एवमिमंयजमानन्दैवीश्चविशोमानुपीश्चानुवर्त्मानोभवन्तु
 ॥ १४ ॥ इमंस्तनुमूर्जैस्वन्तन्धयापाम्प्रपीनमग्नेसरिरस्यमध्ये ॥ उत्संजुपस्वमधु-
 मन्तमर्बन्त्समुद्रियुःसदनुमाविंशस्व ॥ १४ ॥ घृतमिमिक्षेघृतमस्ययोर्निर्घृतेश्रितो-
 घृतम्बस्वधाम ॥ अनुष्वधमावंहमादयस्वस्वाहाकृतंवृषभवाक्षिहृष्यम् ॥ १४ ॥

॥ ततः ॐ धाजंश्चमे० इति सम्पूर्णमध्यायं पठेत् ॥

- १ ॐ धाजंश्चमे० ॥ १४ ॥ २ प्राणश्चमे० । ३ ओजंश्चमे० । ४ ज्यैष्ठ्य-
 श्चमे० । ५ सत्यश्चमे० । ६ ऋतश्चमे० । ७ यन्तार्चमे० । ८ शश्वमे० ।
 ९ ऊर्कमे० । १० रुचिश्चमे० । ११ वित्तश्चमे० । १२ व्रीहयश्चमे० ।
 १३ अश्मांचमे० । १४ अग्निश्चमऽआर्षश्चमे० । १५ वसुंचमे० । १६ अग्निश्चमऽ
 इन्द्रश्चमे० । १७ मिन्नश्चमऽइन्द्रश्चमे० । १८ पृथिवीचमऽइन्द्रश्चमे० । १९ अह-
 श्चमे० । २० आग्रयणश्चमे० । २१ सुचंश्चमे० । २२ अग्निश्चमे० । २३ घृतश्च
 मऽऋतवर्चश्चमे० । २४ एकांचमे० । २५ चतस्रश्चमे० । २६ त्र्यविंश्चमे० । २७ पृष्ट-
 धाचंमे० २८ धाजायस्वाहा० २९ आयुर्व्यजेनकल्प० प्रजाऽअभूम धेदस्वाहा॥ १४ ॥

१ पूर्णाहुत्यनन्तरं धंसोर्द्धाराहोमे 'तत ते अने' इति दशमं प्राथमकानुवाकोऽग्निर्मुक्तं विष्णु सूर्यं रश्मिपुत्रम्
 इन्द्रपुत्रम् इति पठनीयानि ॥ २ अक्षमध्यायो प्रग्यान्ते परिक्षिप्रकरणे दशाष्टाध्याय्यां तप्तमो द्रष्टव्यः ॥

ततः अग्निसूक्तम्—ॐ समास्त्वाग्नेऽऋतवोवर्द्धयन्तुसंवत्सराऽऋतयोवानिसच्या
 ॥ मन्दिब्येनदीदिहिरोचनेनविश्वाऽआर्भाहिप्रदिशञ्चतस्रः ॥ ३७ ॥ सञ्चेज्य-
 स्वाग्नेऽप्यर्चवोधयैनुमुञ्चतिष्टमहुतेसौभगाय ॥ मार्चरिपदुपसत्तातेऽअग्नेऽहमाण-
 सेयुशसः-सन्तुमाश्वे ॥ ३७ ॥ त्वामग्नेवृणतेब्राह्मणाऽइमेशिवाऽअग्नेसंवरणे
 भवानः ॥ सपरक्रहानोऽअभिमांतिजिच्चस्वेगयेजागृह्यप्रयुच्छन् ॥ ३७ ॥ इहै-
 वाग्नेऽअधिधारयारयिम्माच्यानिक्लृष्टपूर्वचितोऽनिकारिणः- ॥ क्षत्रमग्नेसुयमस्तु
 तुभ्यमुपसत्तार्द्धतान्तेऽअनिष्टतः ॥ ३७ ॥ क्षत्रेणाग्नेस्वायुःसद्वरंभस्वमिन्नेणा-
 ग्नेमित्रधेयैतस्व ॥ सुजातानाम्मद्भ्यमस्तथाऽएधिराज्ञामग्नेविहृद्योदीदिहीह
 ॥ ३७ ॥ अतिनिहोऽअतिस्त्रिधोच्याचिंस्त्रिमत्यरातिमग्ने ॥ विश्वाह्यग्नेदुरिता
 सहस्वाधास्मभ्यं दुसहवीराऽंरुयिन्द्राः ॥ ३७ ॥ अनाघृष्योजातयेदाऽअनिष्टतो-
 विराडग्नेक्षत्रभृदीदिहीह ॥ विश्वाऽआशाःप्रमुञ्चमानुपीभियःशिवेभिर्यप-
 रिपाहिनुबुधे ॥ ३७ ॥ बृहस्पतेसवितर्षोधयैनुदुसदृशितश्चिरसन्तराऽंसदृशि-
 शाधि ॥ बृहयैनुममहुतेसौभगायुधिश्चऽएज्जमनुमदन्तुदेवाः ॥ ३७ ॥ अमुत्रभू-
 यादध्वयमस्यबृहस्पतेऽअभिशास्तेरमुञ्च ॥ प्रत्यैहतामश्विनामृच्युमस्माद्देवाना-
 मग्नेभियज्ञाशर्चीभिः ॥ ३७ ॥

विष्णुसूक्तम्—ॐ विष्णोर्नृकंवीर्याणिप्रवोचंयःपार्थिवानिविम्मेरजाऽंसि ॥
 योऽअस्कंभायदुत्तरं दुसधस्तथैविचक्रमाणस्त्रेधोरुंगायोविष्णोवेत्वा ॥ १९ ॥ द्विषो-
 वोविष्णोऽवृत्तवापृथिव्यामहोवाविष्णोऽउरोरन्तरिक्षात् ॥ उभाहिहस्ताघसुनापूण-
 स्वाप्रथंश्छदक्षिणादोतसुबयाद्विष्णोवेत्वा ॥ १९ ॥ प्रतद्विष्णुंस्तवतेवीर्येणमृगान-
 भीमश्कुचुरोर्गिरिष्ठाः॥ बस्योरुपुत्रिपुत्रिक्रमणेव्वधिक्षियन्तिभुवनानिविश्वाः ॥ १९ ॥
 विष्णोर्विराटमसि विष्णोःश्चपत्रैस्तथोविष्णोःस्यूरसि विष्णोर्द्वेषोति ॥ वैष्णव्यम-
 सि विष्णोवेत्वा ॥ १९ ॥ इदंविष्णुर्ध्विचक्रमेन्नेधानिदधेपदम् ॥ समूढमस्यपाऽंसुरेस्वाहा
 ॥ १९ ॥ त्रीणिपदाविचक्रमेविष्णुर्गोपाऽअदाऽभ्यः ॥ अतोधर्माणि धारयन् ॥ १९ ॥

॥ ततः ॐ नमस्तेरुद्र० इति सम्पूर्णं शतरुद्राध्यायं पठेत् ॥

- १ ॐ नमस्तेरुद्र० ॥ ११ ॥
- २ वार्तेरुद्रशिवा० ।
- ३ यामिर्षुङ्गिरिशन्त० ।
- ४ शिवेनु-
 वचसा० ।
- ५ अद्धयवोचदधियुक्ता० ।
- ६ असौयस्ताम्बो० ।
- ७ असौयोवसुसर्प-
 ति० ।
- ८ तमोस्तुनी० ।
- ९ प्रमुञ्चधर्य० ।
- १० विज्युन्धनुः० ।
- ११ वार्तेहेति-
 भी० ।
- १२ परितेधर्यनो० ।
- १३ अवृत्तस्य० ।
- १४ नमस्तुऽआ० ।
- १५
 मानोमहान्त० ।
- १६ मानस्तोके० ।
- १७ नमोर्द्विरण्यवाहवे० ।
- १८ नमोवत्सुशाय० ।

१ अथमध्यायो ग्रन्थान्ते परितेष्टप्रकरणे दशशतप्याप्यो वयसो दृश्यः ॥

१९ नमोरोहिताय० । २० नमः-कृत्स्नायुतया० । २१ नमो घञ्जते० । २२ नमः
 स्रष्णीपिणो० । २३ नमोदिसूजङ्गयो० । २४ नमः-सुभाष्यः । २५ नमोगुणेभ्यो० ।
 २६ नमःसेनाभ्यः० । २७ नमस्तर्क्षभ्यो० । २८ नमःश्वभ्यः० । २९ नमः-
 कपर्दिने० । ३० नमोह्रस्वाये० । ३१ नमःआशवे० । ३२ नमोज्येष्ठाय० । ३३ नमः
 सोभ्याय० । ३४ नमो वर्याय । ३५ नमोविल्मिने० । ३६ नमोधृष्णवे० । ३७ नमः
 चुत्याय० । ३८ नमःकूप्याय० । ३९ नमोवात्याय० । ४० नमः-शङ्खवे० ।
 ४१ नमः-शम्भवार्य० । ४२ नमःपार्ष्ण्याय० । ४३ नमः-सिकुत्याय० । ४४ नमोब्र-
 ज्याय० । ४५ नमःशुष्याय० । ४६ नमः-पूर्णाय० । ४७ द्रापेऽअन्धसस्पते० ।
 ४८ इमारुद्गाय० । ४९ यातेरुद्रशिवातनु० । ५० परिनोरुद्रस्य० । ५१ मीढु-
 ष्टम्० । ५२ विकिरिद्र० । ५३ सहस्राणि० । ५४ असङ्ख्याता० । ५५ अ-
 स्मिन्मर्म० । ५६ नीलग्रीवाःशित्तिकण्ठादिवृ० । ५७ नीलग्रीवाःशित्तिकण्ठाः
 शर्वा० । ५८ येवृक्षेपु० । ५९ येभूतान्ना० । ६० येपथाम्पथि० । ६१ येतीर्थानि० ।
 ६२ येनेपु० । ६३ यःएतावन्तञ्च० । ६४ नमोस्तु रुद्रेभ्योयेदिवि० । ६५ नमो
 स्तुरुद्रेभ्योयेन्तरिक्षे० । ६६ नमोस्तुरुद्रेभ्योयेर्पृथिव्यां० । पाञ्चमभेदश्चमः ॥ ६६ ॥

इन्दुसूक्तम्-ॐ आप्यायस्वसमेतुतेविश्वतः-सोमवृष्ण्यम् ॥ भवाद्वाजस्यस-
 ङ्गये ॥ १३३ ॥ सन्तेपायंलंसिसमुयन्तुवाजाःसंधृष्ण्याद्यभिमातिपाहः-॥ आप्या-
 र्यमानोऽअमृतायसोमदिविश्रवांलंस्युत्तमानि धिष्व ॥ १३३ ॥ आप्यायस्वमदिन्त-
 मसोमविश्वैभिरुद्रशभिः-॥ भवानहंसुप्रथस्तमःसखावृधे ॥ १३३ ॥ ॐयत्कर्मणा
 त्यरीरिचंबद्धान्यूनमिहाकरम् । अग्निःस्विष्टकृद्विद्वान्स्विष्टःसुहुतं करोतु स्वाहा ॥
 नात्र संघवप्रक्षेपः । किन्तु यजमानो वदेत् । इदमग्नये वाजादिभ्योऽग्नये विष्णवे
 रुद्राय सोमाय वैश्वानराय च न मम ॥ एवं वसोर्धारां हुत्वा यजमानः करसम्पुटं
 कृत्वा भगवत्याः श्रीगायत्रीदेव्याः स्तुतिं कुर्यात् ॥ नमस्ते देवि गायत्रि सावित्रि
 त्रिपदेऽक्षरे । अजरे अमरे मातस्त्राहि मां भवसागरात् ॥ १ ॥ नमस्ते सूर्यसंकाशे
 सूर्यसावित्रिकेऽमले । ब्रह्मविद्ये महाविद्ये वेदमातर्नमोऽस्तु ते ॥ २ ॥ अनन्तकोटिब्रह्मा-
 ण्डव्यापिनि ब्रह्मचारिणि ॥ नित्यानन्दे महामाये परेशानि नमोऽस्तु ते ॥ ३ ॥ त्वं
 ब्रह्मा त्वं हरिः साक्षाद्भद्रस्त्वमिन्द्रदेवता । मित्रस्त्वं वरुणस्त्वं च त्वमग्निरश्विनौ
 भगः ॥ ४ ॥ पूषाऽर्थमा मरुत्वांश्च ऋषयोऽपि मुनीश्वराः । यक्षाश्च पितरो नागा
 गन्धर्वाप्सरसां गणाः ॥ ५ ॥ रक्षोभूतपिशाचाश्च त्वमेव परमेश्वरि । ऋग्यजुःसा-
 मविद्याश्च ह्यधर्वाद्भिरसानि च ॥ ६ ॥ त्वमेव सर्वशास्त्राणि त्वमेव सर्वसंहिताः ।
 पुराणानि च तन्त्राणि महागममतानि च ॥ ७ ॥ त्वमेव पञ्च भूतानि तत्त्वानि

जगदीश्वरि । ब्राह्मी सरस्वती संध्या तुरीया त्वं महेश्वरि ॥ ८ ॥ तत्सद्ब्रह्मस्व-
रूपा त्वं किञ्चित्सदसदात्मिका । परात्परेशि गायत्रि नमस्ते मातरम्बिके ॥ ९ ॥
बन्धे कलात्मिके नित्ये कालरात्रि स्वधे स्वरे । स्वाहाकारेऽग्निवक्त्रे त्वां नमामि
जगदीश्वरि ॥ १० ॥ नमो नमस्ते गायत्रि सावित्रि त्वां नमान्यहम् । सरस्वति
नमस्तुभ्यं तुरीये ब्रह्मरूपिणि ॥ ११ ॥ अपराधसहस्राणि त्वसत्कर्मशतानि च । भक्तो
जातानि देवेशि त्वं क्षमस्व दिने दिने ॥ १२ ॥ मुक्ताविट्टमहेमनीलधवलच्छत्रैर्मुल्लै-
स्त्रीक्षणैर्युक्तामिन्दुनिवद्धरत्नमुकुटां तत्त्वार्थवर्णात्मिकाम् । गायत्रीं वरदाभयाङ्कु-
शकशाः शुभ्रं कपालं गुणं शङ्खं चक्रमथारविन्दयुगलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥ १३ ॥
एवं भगवतीं श्रीगायत्रीदेवीं स्तुत्वा ततः स्वासने उपविश्य भस्मधारणं कुर्यात् ॥
ॐ त्र्यायुषं ॥ १४ ॥ श्रद्धां मेधां यशः प्रज्ञां विद्यां पुष्टिं श्रियं बलम् । तेज
आयुष्यमारोग्यं देहि मे हृदयवाहन । भस्मना ललाटे ग्रीवायां दक्षिणेंऽसे हृदि च । एवं
भस्मधारणं कृत्वा संस्रवप्रशसनम् । कुशपवित्राभ्यां मार्जनम् । अश्वौ पवित्रप्रति-
पत्तिः । ततो ब्रह्मणे पूर्णपात्रदानं प्रणीतोदकेन कुर्यात् । यजमानः प्रणीतोदकं गृहीत्वा
सङ्कल्पं कुर्यात् । मया कृतस्य सग्रहमखश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः साङ्गतासिद्धयर्थं
ब्रह्मन् इदं पूर्णपात्रं सदक्षिणाकं तुभ्यमहं संप्रददे । इति सङ्कल्पजलं सहिरण्यं पूर्ण-
पात्रञ्च “प्रतिगृह्यताम्” इति वदन् ब्रह्मणे दद्यात् । ब्रह्मा “प्रतिगृह्णानि” इति वदन्
“ॐ द्यांस्त्वा ददातु पृथिवी त्वा प्रतिगृह्णातु” इति गृहीयात् ॥ ततः प्रणीताविमोकः ।
तेन जलेन यजमानशिरसि मार्जनम् । ॐ आपः शिवाः शिवतमाः शान्ताः शान्त-
तमास्तास्ते कृण्वन्तु भेषजम् ॥ इति यजमानशिरसि मार्जयेत् ॥ ततो यजमानो हस्ते
जलं गृहीत्वा (पूर्वकृतजपांशीभूतमार्जनदशांशेन) ब्राह्मणभोजनसङ्कल्पं कुर्यात् ।
तद्यथा । मया ब्राह्मणद्वाराचरितस्य सप्रणवव्याहृतिसहितस्य चतुर्विंशतिवर्णात्मक
श्रीगायत्रीमन्त्रस्यामुकलक्षसङ्ख्याजपानुष्ठानकर्मणः साद्गुण्यार्थं जपेन सह प्रारब्धस्य
पञ्चाङ्गसहितस्य सग्रहमखश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः परिपूर्णासिद्धये मार्जन-
दशांशेन सुवासिनीकुमारिकावडुकसहितम् अमुकसङ्ख्याकं ब्राह्मणभोजनं कार-
यिष्ये । तेन भगवती श्रीगायत्रीदेवी प्रीयतां न मम ॥

॥ इति वसोर्द्धारासमन्वितपूर्णाहुतिहोमादिकम् ॥

अथ श्रेयःसंपादनादिकम् ।

तत आचार्यः ऋत्विग्भिः सह सपत्नीकाय यजमानाय श्रेयोदानं कुर्यात् ॥
आचार्यः उदङ्मुखो भूत्वा घृतैः सर्वब्राह्मणैः सह यजमानहस्ते “ॐ शिवा

आपः सन्तु' इति जलं दद्यात् । 'ॐ सौमनस्यमस्तु' इति पुष्पाणि दद्यात् ।
 'ॐगन्धाः पान्तु' इति गन्धं दद्यात् । 'ॐअक्षताः पान्तु' इत्यक्षतान् दद्यात् ।
 तत आचारात् "यत्पापं रोगमशुभम् अकल्याणं तद्दूरे प्रतिहतमस्तु" इति पठन्
 यजमानहस्तस्योपरि जलं भ्रामयित्वा त्रिवारम् अधः क्षिपेत् ॥ तत आचार्यः
 स्वकीयहस्ते गन्धाक्षतपुष्पफलसहितं जलं गृहीत्वा वदेत् । "भवन्नियोगेन मया
 अस्मिन् सप्रणवव्याहृतिसहितस्य चतुर्विंशतिवर्णात्मकगायत्रीमन्त्रस्य ब्राह्मणद्वारा
 कृतस्य अमुकलक्षजपानुष्ठानकर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थं तद्दशांशेन प्रारब्धे सग्रहमख-
 श्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणि यत्कृतम् आचार्यत्वं तथा च एभिर्ब्राह्मणैः सह यत्कृतं
 ब्रह्मत्वं गाणपत्यं सादस्यं तथा च यः कृतो जपः यः कृतो होमः यत्कृतं तर्पणं मार्जनं
 ब्राह्मणभोजनञ्च इत्येतत्कर्मभ्यः यदुत्पन्नं श्रेयः तत्तुभ्यमहं सम्प्रददे । तेन श्रेयसा त्वं
 श्रेयस्वी भव ॥" इति वदन्यजमानहस्ते जलसहितं फलं दद्यात् । सजलं फलं गृहीत्वा
 'भवामि' इति यजमानो वदेत् । यजमानस्तत्फलं देव्यै समर्पयेत् पह्यै वा दद्यात् ॥
 ततो यजमानो वरणक्रमेणाचार्यप्रभृतिभ्य ऋत्विग्भ्यो दक्षिणाप्रदानं कुर्यात् ॥ तत्रादौ
 सङ्कल्पमाचरेत् । देशकालौ सङ्कीर्त्य मया आचरितस्य सग्रहमखश्रीगायत्रीपुरश्चरण-
 कर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थं वृतेभ्य आचार्यादिसमस्तर्त्विग्भ्यः यथाशक्ति दक्षिणाप्रदानं
 करिष्ये । इति सङ्कल्प्य दक्षिणां दद्यात् ॥ तत्रादौ गोप्रदानम् । सङ्कल्पं कृत्वा
 तच्च गोनिष्क्रयद्रव्यं आचार्याय दद्यात् । यथा—तद्रव्यं गृहीत्वा । मया कृतस्य सग्रह-
 मखगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थम् इमां गोनिष्क्रयीभूतां दक्षिणां तुभ्य-
 महं सम्प्रददे इति आचार्याय दद्यात् ॥ आचार्यः 'ॐ देवस्यत्वा०' इति गृहीयात् ।
 'ॐ स्वस्ति' इति च वदेत् ॥ तत आचार्याय दक्षिणादानम् । गन्धाक्षतपुष्पैराचार्यं स-
 म्पूज्य । यथाशक्ति वस्त्रकुण्डलकंकणमुद्रिकादिसहितां सुवर्णदक्षिणां रजतद्रव्यं
 वा गृहीत्वा । मया कृतस्य सग्रहमखगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थम् इमां
 यथाशक्ति वस्त्रोपवस्त्रादिसहितां सुवर्णदक्षिणां रजतद्रव्यं वा तुभ्यमहं सम्प्रददे ॥
 इति वदन् आचार्याय दक्षिणां दद्यात् । एवं ब्रह्मणे गणपतये सदसस्पतये ऋत्विग्भ्य
 द्वारपालादिसर्वेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो वरणक्रमेण दक्षिणां दद्यात् ॥ ततः सदक्षिणाकं
 सुवर्णदानं भूमिदानं तिलदानञ्च दद्यात् । हस्ते जलमादाय इदं सुवर्णदानम्
 अग्निदैवतम् अमुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे । दानसाङ्गतासिद्ध्यर्थम्
 इमां दक्षिणाञ्च तुभ्यमहं सम्प्रददे ॥ भूमिदानम् ॥ इमां भूमिं वा तन्निष्क्रयद्र-
 व्यम् अमुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे । दानसाङ्गतासिद्ध्यर्थम् इमां
 दक्षिणाञ्च तुभ्यमहं सम्प्रददे ॥ तिलपात्रदानम् ॥ इदं तिलपात्रं तिलपूरितं प्रजा-

पतिदेवतम् अमुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे ॥ दानसाङ्गतासिद्ध्यर्थम्
इमां दक्षिणाञ्च तुभ्यमहं संप्रददे ॥ इति श्रेयसंपादनादिकम् ॥

॥ अथ यज्ञान्तो महाभिषेकः ॥

एवं ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणाप्रदानं यथाशक्ति गोप्रभृतिदानानि कृत्वा सपत्नीको
यज्ञमानोऽभिषेकार्थं नूतने वस्त्रोपवस्त्रे धृत्वा यज्ञमण्डपे वायव्यां क्षेत्रपालस्य
सन्निधौ निर्मिते वारुणमण्डलपीठे (भद्रासने) स्ववामभागे पत्नीश्चोपवेश्य स्वकी-
यपुत्रपौत्रादीनपि यथासंभवं तत्रोपवेश्य स्वयं पत्न्या दक्षिणभागे पूर्वाभिमुख उप-
विश्याचार्यादिसमस्तर्विजः प्रार्थयेत् ॥ तद्यथा । भो ब्राह्मणाः ! भवन्तः कृपां
कृत्वा युष्मत्सहायेन मयाऽऽचरितस्य सप्रहमस्वश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः साङ्ग-
तासिद्ध्यर्थं तथा च कृतस्य कर्मणः संपूर्णफलप्राप्त्यर्थञ्च सपरिवारं मां महाभिषे-
केन पवित्रीकुर्यन्तु इति भवतः प्रार्थये ॥ इत्युक्त्वा यथाशक्ति हिरण्यदानेन च ता-
न्संतोषयेत् ॥ ते चाचार्यादयः सर्वे ऋत्विजः तस्याभ्यर्थनां यथाशक्ति प्रदत्तां दक्षि-
णाञ्च स्वीकृत्य सर्वेभ्यः कलशेभ्यः मुख्यदेवताकलशाद्वा एकस्मिन्प्रशस्ते पात्रे जल-
मानीयोदङ्मुखस्तिष्ठन्तः वैदिकैर्मन्त्रैः पौराणिकैर्मन्त्रैश्च सकुटुम्बं तमभिषिञ्चेयुः ॥
तत्रादौ आचार्यः पञ्चवाक्यैः पुण्याहवाचनं कारयेत् ॥ यज्ञमानो वदेत्—भो
ब्राह्मणाः ! मह्यं सकुटुम्बिने महाजनान् नमस्कुर्वाणाय आशीर्षचनमपेक्षमाणाय
मया क्रियमाणस्याभिषेकज्ञानकर्मणः पुण्याहं भवन्तो ब्रुवन्तु । अस्तु पुण्याहम् ।
एवं त्रिः ॥ भो ब्राह्मणाः ० । अस्याभिषेकज्ञानकर्मणः कल्याणं भवन्तो ब्रुवन्तु ।
अस्तु कल्याणम् । एवं त्रिः ॥ भो ब्राह्मणाः ० । अस्याभिषेकज्ञानकर्मणः ऋद्धिं भवन्तो
ब्रुवन्तु । कर्म ऋध्यताम् । एवं त्रिः ॥ भो ब्राह्मणाः ० । असौ अभिषेकज्ञानकर्मणे
स्वस्ति भवन्तो ब्रुवन्तु । आयुष्मते स्वस्ति । एवं त्रिः ॥ भो ब्राह्मणाः ० । अस्याभिषेक-
ज्ञानकर्मणः श्रीरस्त्विति भवन्तो ब्रुवन्तु । अस्तु श्रीः । एवं त्रिः ॥ ततोऽभिषेकं कुर्युः ॥

॥ अथाभिषेकमंत्राः ॥

ॐ आपोहिष्टा ॥ ॐ सोर्वः शिवतमो ॥ तस्माऽअरंङ्ग ॥ १ ३-१ ६ ॥ ज्ञातार-
मिन्द्रं ॥ ३ ॥ इममैवहरणश्रुधी ॥ ३ ॥ तत्त्वायामि ॥ ३ ॥ त्वन्नोऽ-
अग्नेवहरणस्य ॥ ३ ॥ सत्त्वन्नोऽअग्नेवमोभयो ॥ ३ ॥ उदुत्तमं धरुणपारां ॥
॥ ३ ॥ धरुणस्योत्तमं ॥ ३ ॥ भगुप्पणोत्तुर्भगुसत्त्वरधो भगेमान्धिधयमुद-
वादर्दन्न ॥ भगुप्पणो जनयुगो भिरश्चैर्भगुप्पणो भिर्भुवन्तः स्याम ॥ ३ ॥ इदमा-
पुष्पवहतावृचमलं चयत् ॥ सच्चाभिदुद्रोहानृतं यद्यशोपेऽअभीरुणम् ॥ आपोमा-

तस्मादेनसुःपर्वमानश्च मुञ्चतु ॥ १५ ॥ पुनन्तुमापितरःसोम्यासःपुनन्तुमापि-
 तामहापुनन्तुप्रपितामहाः ॥ पवित्रेण शतारुपा ॥ पुनन्तुमापितामहापुनन्तु-
 प्रपितामहाः । पवित्रेण शतारुपाविश्वमायुर्व्यदंशै ॥ १६ ॥ अग्न्युःआयुंऽपि
 पवसुऽआसुवोर्जमिपञ्चनः ॥ आरेवाधस्व दुच्छुनाम् ॥ १६ ॥ पुनन्तुमादेवज-
 नापुनन्तुमनसाधिर्यः ॥ पुनन्तुविश्वाभूतानि जातवेदःपुनीहिमा ॥ १७ ॥ पवि-
 त्रेण पुनीहिमा शुक्लेणदेवदीर्घत् ॥ अग्ने कृत्वाकृतुंश्चरुं ॥ १८ ॥ यत्तं पवित्र-
 मुच्चिप्यग्ने धिततमन्तरा ॥ ब्रह्म तेन पुनातु मा ॥ १९ ॥ पर्वमानः सोऽअ-
 धर्नःपवित्रेण धिर्चर्पणिः ॥ यःपोता स पुनातु मा ॥ २० ॥ उभाभ्यान्देव सवितः
 पवित्रेण सुवेतचं ॥ माम्पुनीहि विश्वतः ॥ २१ ॥ विश्वदेवी पुनती देव्यागाह्यस्वा-
 मिमा बृहव्यस्तृचोवीतपृष्टाः ॥ तयामर्दन्तः सधुमादेपु वयलंस्यामपतयोरयीणाम्
 ॥ २२ ॥ आप्यायस्वसमेतु ते विश्वतःसोमघृण्यम् ॥ भवावाजस्य सङ्घे ॥ २३ ॥
 पर्वन्हुयःसरस्वती ॥ २४ ॥ चित्पतिर्मापुनातु ॥ २५ ॥ शिरोमेदश्रीर्व्यशोमुखन्वि-
 पिःकेशाश्चद्रमश्रुणि ॥ राजामेप्राणोऽअमृतःसम्भ्रादृक्षुर्विरादश्रोत्रम् ॥ २६ ॥
 जिह्वामेभद्रं वाङ्महोमनोमृच्युःस्वराड् भार्मः ॥ मोदाः प्रमोदाऽअङ्गुलीरङ्गानिमि-
 त्रमेसर्हः ॥ २७ ॥ धाहमेवर्लमिन्द्रियः हस्तौ मे कर्म्म वीर्व्यम् ॥ आत्कमा क्षत्रमुरो मर्म
 ॥ २८ ॥ पृष्ठीर्मेराष्ट्रमुदरमःसौग्रीषाश्चश्रोणी ॥ उरुऽअरत्कीजानुनी विशो
 मेङ्गानिसर्वतः ॥ २९ ॥ नाभिर्मे चित्तं धिज्ञानंम्यायुर्मपचितिर्भसत् ॥ आनुन्द-
 नन्दावाण्डौ मे भगः सौभाग्यमपसः ॥ जङ्घाभ्यामपद्भ्यान्धर्म्मोऽस्मि विशिराज्जा
 प्रतिष्ठितः ॥ ३० ॥ पर्यःपृथि ॥ ३१ ॥ देवस्यत्त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनो ॥
 सरस्वत्यैवाचोयन्तुर्व्यन्त्रियेदधामिबृहस्पतेःप्रासाम्त्राज्येनाभिर्पिञ्चाम्यसौ ॥ ३२ ॥
 देवस्यत्त्वा ॥ सरस्वत्यैवाचोयन्तुर्व्यन्त्रेणाग्नेः साम्त्राज्येनाभिर्पिञ्चामि ॥ ३३ ॥
 देवस्यत्त्वा ॥ अश्विनोर्भैपज्येनतेजसेब्रह्मवर्चसायाभिर्पिञ्चामिसरस्वत्यैभैपज्येन
 वीर्यायासायायाभिर्पिञ्चामीन्द्रस्येन्द्रियेणधलायदिश्रयैवशसेभिर्पिञ्चामि ॥ ३४ ॥
 सोमस्य त्वाह्युम्नेनाभिर्पिञ्चाम्यग्नेर्भ्राजसासूर्यस्यवर्चसेन्द्रस्येन्द्रियेण ॥ क्षत्रा-
 णाह्वत्रपतिरेक्षति दिद्यूर्पाहि ॥ ३५ ॥ विश्वानिदेव ॥ ३६ ॥ धामुच्छद्गिम्न ॥
 ॥ ३७ ॥ त्वर्च्यविष्ट ॥ ३८ ॥ अन्नपते ॥ ३९ ॥ पालाशं भवति । तेन ब्राह्मणो-
 भिपिञ्चति ब्रह्म वै पलाशो ब्रह्मणैवेनमेतदभिपिञ्चति ॥ औदुम्बरं भवति ॥ तेन
 स्वोभिपिञ्चत्यन्नं वाऽऽरुगुदुम्बरऽऽरुगैस्वं यावद्वैपुरुषस्यस्वंभवति नैव तावदशना-
 यतितेनोर्क्ष्वत्स्मादौदुम्बरेण स्वोभिपिञ्चति ॥ नैप्यग्नोपपादं भवति । तेनमिथ्यो
 राजन्योभिपिञ्चति पद्भिर्धन्यग्नोपःप्रतिष्ठितोमित्रेणवैराज्यःप्रतिष्ठितस्तस्माद्भै-

अधोपदेन मित्र्यो राज्ञ्योभिषिञ्चति ॥ आश्वत्थं भवति । तेन वैश्योऽभिषि-
ञ्चति सवदेवादोश्वरथे तिष्ठतऽइन्द्रो मरुतऽउपामंत्रयते तस्मादाश्वत्थेन वैश्यो-
भिषिञ्चति ॥ वृद्धेव कल्पाद्बुहोति । प्राणावै कल्पाऽअमृतमुवैप्राणाऽअमृतेनैवै-
नमेतदभिषिञ्चति ॥ सुर्वेषां वाऽऽपवेदानां रसो यत्साम सुर्वेषामेवैनमेतद्देदा-
नां रसेनाभिषिञ्चति ॥ पौराणाः—सुरास्त्वामभिषिञ्चन्तु ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः । वासु-
देवो जगन्नाथस्तथा सङ्कर्षणो विभुः ॥१॥ प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च भवन्तु विजयाय ते ।
आस्रण्डलोऽग्निर्भगवान्यमो वै निर्ऋतिस्तथा ॥ २ ॥ वरुणः ष्वनश्चैव धनाध्यक्ष-
स्तथा शिवः । ब्रह्मणा सहिताः सर्वे दिक्पालाः पान्तु ते सदा ॥३॥ कीर्तिर्लक्ष्मीर्धृ-
तिर्मेधा पुष्टिः श्रद्धा क्रिया मतिः । बुद्धिर्लज्जा वपुः शान्तिः कान्तिस्तुष्टिश्च मातरः
॥४॥ एतास्त्वामभिषिञ्चन्तु देवपत्न्यः समागताः । आदित्यश्चन्द्रमा भौमो बुधजीव-
सितार्कजाः ॥ ५ ॥ ग्रहास्त्वामभिषिञ्चन्तु राहुः केतुश्च तर्पिताः ॥ देवदानवगन्धर्वा
यक्षराक्षसपन्नगाः ॥ ६ ॥ ऋषयो मुनयो गावो देवमातर एव च । देवपत्न्यो द्रुमा नागा
दैत्याश्चाप्सरसां गणाः ॥ ७ ॥ अस्त्राणि सर्वशस्त्राणि राजानो वाहनानि च । औषधानि
च रत्नानि कालस्यावयवाश्च ये ॥ ८ ॥ सरितः सागराः शैलास्तीर्थानि जलदानदाः ।
ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च मुनयः सकला ग्रहाः ॥ ९ ॥ सौभाग्यं ते प्रयच्छन्तु वेदमन्त्राश्च
कल्पकाः ॥ ब्रह्मणी चैव गायत्री सावित्री श्रीरुमा सती ॥ १० ॥ अरुन्धत्यनसूया च
तव सन्तु फलप्रदाः । तीर्थानि सरितः पुण्याः सरांसि पुष्कराणि च ॥ ११ ॥ अचलाश्च
षलाश्चैव तव स्वस्तिकराः सदा । वेदव्यासश्च वाल्मीकी रामश्चापि पराशरः ॥ १२ ॥ देव-
लः पर्वतश्चैव दुर्वासा भार्गवस्तथा । याज्ञवल्क्यश्च जाबालिर्जमदग्निः शुचिश्रवाः ॥ १३ ॥
विश्वामित्रः स्थूलशिराश्च यवनोऽत्रिर्विदूरथः । एकतश्च द्वितश्चैव त्रितो गौतम-
गालवौ ॥ १४ ॥ शाण्डिल्यश्च भरद्वाजो मौद्गल्यो वेदवाहनः ॥ कात्यायनश्च कण्वश्च
वालखिल्यास्तथैव च ॥ १५ ॥ पृथुर्दिलीपो भरतो मान्धाता च पुरुरवाः । अम्बरीषः
ककुत्स्थश्च मुचकुन्दोऽथ भूभृतः ॥ १६ ॥ श्वेतश्च शृङ्गवान् मेरुर्विन्ध्याद्रिर्गन्धमा-
दनः । माल्यवान्पारियात्रश्च सर्व एव महीधराः ॥ १७ ॥ ऋग्वेदोऽथ यजुर्वेदः सामवेदो
हयर्वणः । शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरुक्तं ज्योतिषं तथा ॥ १८ ॥ छन्दः शास्त्राणि
सर्वाणि पुराणैः सकलैः सह । गायत्री पापशमनी दुर्गादेवी महाशिवः ॥ १९ ॥ स्थानानि
च समस्तानि पुण्यान्यायतनानि च । लवणः क्षीरतोयश्च घृतमण्डोदकस्तथा ॥ २० ॥
दधिमण्डः सुरोदश्च इक्षुः स्वादूदकस्तथा । पुष्करश्च प्रयागश्च प्रभासं नैमिषं तथा
॥ २१ ॥ गयाशिरो ब्रह्मशिरस्तथैवोत्तरमानसम् । गङ्गाद्वारं कुशावर्तं विल्वकं
नीलपर्वतः ॥ २२ ॥ वाराहं भृगुवृद्धश्च शालिग्रामसरस्तथा । शूर्पारकं पौण्ड-

रीकं गङ्गासागरसङ्गमः ॥ २३ ॥ धर्मारण्यं फल्गुतीर्थं विमुक्तं मोक्षदं तथा ।
 गङ्गा सरस्वती पुण्या सरयू गण्डकी तथा ॥ २४ ॥ कौशिकी यमुना क्षिप्रा चन्द्र-
 भागा च गोमती । मन्दाकिनी दशार्णा च तामसी च कुमुद्वती ॥ २५ ॥
 रेवा वैतरणी भीमा कृष्णा वेण्या मही तथा । गोदावरी भीमरथी गौतमी चाश्व-
 नद्यपि ॥ २६ ॥ तुङ्गभद्रा ताघपर्णी कावेरी नेत्रवत्यपि । नन्दा चाङ्कनन्दा च
 करतोया च पिप्पला ॥ २७ ॥ सर्वपापशमन्यश्च सर्वलोकस्य मातरः । स्वतोयपूर्णैः
 कलशैरभिषिञ्चन्तु सर्वदा ॥ २८ ॥ भूराद्याः सप्तलोकाश्च पातालानि चतुर्युगम् । ब्राह्मा-
 दिसप्तकल्पाश्च मनवश्च चतुर्दश ॥ २९ ॥ संवत्सराश्च ऋतवो मासपक्षदिनानि च ।
 एते त्वामभिषिञ्चन्तु सर्वकामार्थसिद्धये ॥ ३० ॥ सहस्राक्षं शतधारमृषिभिः पावनं कृ-
 तम् । तेन त्वामभिषिञ्चामि पावमान्यः पुनन्तु ते ॥ ३१ ॥ भगं ते वरुणो राजा भगं सूर्यो
 बृहस्पतिः । भगमिन्द्रश्च वायुश्च भगं सप्तर्षयो ददुः ॥ ३२ ॥ यत्ते केशेषु दौर्भाग्यं सीम-
 न्ते यच्च मूर्च्छं निखलाटे कर्णयोरक्षणोरापो निघ्नन्तु ते सदा ॥ ३३ ॥ शान्तिः शान्तिः
 शुशान्तिर्भवतु । अमृताभिषेकोऽस्तु ॥ यजमानो हस्ते जलं गृहीत्वा । अभिषेकक-
 र्तृकेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो यद्योत्साहं दक्षिणां दास्ये तेन भगवती श्रीगायत्रीदेवी प्रीयताम् ॥

॥ इति यज्ञान्तो महाभिषेकः ॥

॥ अथ अवभृथस्नानविधिः ॥

यजमानस्य तीर्थे गत्वा अवभृथस्नानं कर्तुम् इच्छा चेत् प्रधानदेवताकलशं गाय-
 त्रीयन्त्रं कुण्डाद् भस्म मृद्धत्म् पूजार्थं पूजासामग्रीं तीर्थजले होमार्थं स्रुवं चणकंश्च
 गृहीत्वा आचार्यादिसमस्तार्त्विग्भिः परिवृतः स्वकीयस्त्रीपुत्रपौत्रादिपरिवारजनैः सह
 मङ्गलवाद्यघोषपुरःसरं यजमानो जलाशयं गच्छेत् ॥ ततोऽर्धमार्गं गत्वा क्षेत्रपालाय
 बलिदानं दद्यात् ॥ ततस्तीर्थसमीपमागत्य तीर्थजलेन तत्समीपवर्तिनीं भूमिं “ॐ आ-
 पोहिष्येति” त्रिभिर्मन्त्रैः सम्प्रोक्ष्य सपत्नीकः स्वयं तीर्थभिमुखः उदङ्मुखः पूर्वाभि-
 मुखो वा तिष्ठेत् ॥ तत आचमनं प्राणायामश्च कृत्वा हस्ते जलं गृहीत्वा । मया कृतस्य
 सप्तहमखश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः संपूर्णफलप्राप्त्यर्थं पुत्रपौत्रादिपरिवारजनैः
 ज्ञातिपौरवासिभिश्च परिवृतः अस्मिन्तीर्थे अवभृथस्नानमहं करिष्ये इति सङ्कल्पं
 कुर्यात् ॥ तत आचार्यो यथावकाशं गणपतिपूजनं स्वस्तिपुण्याहवाचनश्च कारयेत् ।
 ततः स्वसमीपे विरचितस्याष्टदलस्य मध्ये एकं कलशं निधाय तस्य पुण्याहवाचनो-

१ अयं विधिः श्रौताविदेशीयः स्मार्तोक्षेपः ॥ श्रीतावमृथस्नानकर्मणोऽपिदेशमादाय स्मार्तसकलितोऽयं विधिः ।

२ अत्र पुण्याहवाचने ऊहः । मया कृतस्य सप्तहमखश्रीगायत्रीपुरश्चरणकर्मणः संपूर्णफलप्राप्त्यर्थं अस्मिन्तीर्थे
 करिष्येमादायमृथस्नानकर्मणः पुण्याहं भवन्ती भुवन्तु । एवं कर्मणाम् । ऋद्धिम् । सति । श्रीरस्तु । इति वाच्यम् ॥

कविधिना स्थापनं कुर्यात् । ततो यजमानस्तत्र कलशे “ॐ तत्त्वामि” इति मंत्रेण च वरुणमावाह्य मनोज्ञतिरिति प्रतिष्ठाप्य प्रार्थयेत् ॥ जलाधिप समागच्छ परिवारसमन्वितः । अस्मिन्कुम्भे करिष्यामि यावत्पूजां स्थिरो भव ॥ इति सम्प्रार्थ्य । सर्वोपचारार्थं गन्धाक्षतपुष्पैश्च सम्पूज्य तत्राष्टदलस्य पूर्वोदितः क्रमेण ॥ ॐ मत्स्यै नमः मत्सीम् आ० स्या० ॥ १ ॥ ॐ कूर्म्यै नमः कूर्मीम् आ० स्या० ॥ २ ॥ ॐ वाराह्यै नमः घाराहीन् आ० स्या० ॥ ३ ॥ ॐ माण्डूक्यै नमः माण्डूकीम् आ० स्या० ॥ ४ ॥ ॐ मकर्यै नमः मकरीम् आ० स्या० ॥ ५ ॥ ॐ ग्राहक्यै नमः ग्राहकीम् आ० स्या० ॥ ६ ॥ ॐ क्रौञ्चिक्यै नमः क्रौञ्चिकीम् आ० स्या० ॥ ७ ॥ एवं जलमाहः अक्षतैः संस्थाप्य ॥ “ॐ मनोज्ञतिरिति प्रतिष्ठाप्य च ताः ॐ मत्स्यादिमातृभ्यो नमः इति यथालम्बोपचारैः आवाहनादिषोडशोपचारान्तं पूजयेत् ॥ ततो यजमानो जलाशयं गत्वा तीर्थमपि “ॐ तत्त्वामि” इति मंत्रेण आवाहनादिषोडशोपचारैः सम्पूज्य तस्मिन्स्थितानां मत्स्यादिजीवानां संतोषार्थं तत्र ऋणकार्दांश्च निक्षिप्य तीर्थस्थितानां गङ्गादिदेवतानां प्रीत्यै च पुरुषसूक्तेन दुग्धेनाभिपेकं कुर्यात् ॥ ततस्तीर्थजले आज्यस्य सुवेण द्वादशाहुतीर्दद्यात् ॥ ॐ अङ्गयः स्वाहा । इदमङ्गयो न मम ॥ १ ॥ ॐ चान्यः स्वाहा । इदं चान्यो न मम ॥ २ ॥ ॐ उदकाय स्वाहा । इदम् उदकाय न मम ॥ ३ ॥ ॐ तिष्ठन्तीभ्यः स्वाहा । इदं तिष्ठन्तीभ्यो न मम ॥ ४ ॥ ॐ स्रवन्तीभ्यः स्वाहा । इदं स्रवन्तीभ्यो न मम ॥ ५ ॥ ॐ स्यन्दमानाभ्यः स्वाहा । इदं स्यन्दमानाभ्यो न मम ॥ ६ ॥ ॐ कृष्याभ्यः स्वाहा ॥ इदं कृष्याभ्यो न मम ॥ ७ ॥ ॐ सूद्याभ्यः स्वाहा । इदं सूद्याभ्यो न मम ॥ ८ ॥ ॐ धार्याभ्यः स्वाहा । इदं धार्याभ्यो न मम ॥ ९ ॥ ॐ अर्णवाय स्वाहा । इदम् अर्णवाय न मम ॥ १० ॥ ॐ समुद्राय स्वाहा । इदं समुद्राय न मम ॥ ११ ॥ ॐ सरिराय स्वाहा । इदं सरिराय न मम ॥ १२ ॥ एवं द्वादशाहुतीर्दत्त्वा सप्तशोको यजमानस्तस्मिन् तीर्थजले श्रीगायत्रीयन्त्रं ‘श्रीगायत्रीयन्त्राधिष्ठितदेवताभ्यो नमः’ इति गन्धाक्षतपुष्पैः सम्पूज्य ततः तं हस्ते गृहीत्वा निमज्जेत् ॥ ततः उन्मज्य प्रधानकलशं गृहीत्वा प्रधानकलशादर्थं जलं तीर्थे निक्षिप्यार्थजलसमन्वितं कलशं तीर्थजलेन सम्पूर्णं कुण्डादानीतं भस्मापि तस्मिन्तीर्थे निक्षिप्य तस्मात्किञ्चित् आदाय स्वकीये शरीरे ‘ॐ प्रसृष्टेति’ मंत्रं पठन् अनुलिङ्गयेत् ॥ ततः आचार्यादिसमस्तप्रतिविग्भिः पुत्रपौत्रादिपरिवारजनैः ज्ञातिभिः पौरवासिभिश्च सह तस्मिन्तीर्थे स्नायात् । ॐ अवभृथनिचुम्पुणानिधेर्हरतिनिचुम्पुणः ॥ अर्पदुग्धैर्वर्तुमेनोयासिपुमपुमर्ष्यम-

त्यं कृतम्पुराणौ देवरिपस्पाहि देवानां लं समिदसि ॥ १७ ॥ एवं स्नात्वा तदनन्तरं
 'ॐ आकृष्णेन' इति मंत्रेण सूर्यं नमस्कृत्य ॥ 'ॐ वरुणस्योत्तम्भनमसि०' इति
 मंत्रेण तीर्थमपि नमस्कृत्य । तीर्थाद्ब्रह्मिण्यगत्वा नवानि वस्त्राणि धृत्वा स्नाने घृतानि
 निष्कास्य यथाशक्ति तीर्थतटे स्थितान् ब्राह्मणान् आचार्यादिसमस्तान् त्विजश्व दक्षिणा-
 दानेन संतोष्य सजलं प्रधानकलशं यन्त्रम् अवशिष्टं भस्म घटसहितमादाय मंग-
 लवाद्यघोषपुरःसरं यज्ञमंडपमागत्य प्रधानपीठे प्रधानकलशं यन्त्रञ्च संस्थाप्य आनीतं
 भस्म पुनः कुण्डे प्रक्षिप्य घृतपात्रदानं देवताविसर्जनाद्यवशिष्टं कर्म समापयेत् ॥

॥ इति अवभृथस्नानविधिः ॥

॥ अथ घृतपात्रदानादिकम् ॥

एवं सपत्नीको यजमानो मंडपमागत्य कुण्डस्य पश्चिमदिशि भगवत्याः श्रीगा-
 यत्रीदेव्याः पीठसमीप उपविश्य घृतपूरिते कांस्यपात्रे स्वस्य मुखावलोकनं कुर्यात् ॥
 ॐ रूपेणवोरूपमव्ययागान्तु योवो विश्वेदाविर्भजतु । ऋतस्यपथाप्रेतं चन्द्रदक्षि-
 णाविस्वः पश्यन्तर्निक्ष्वप्यतस्वसदस्यैः ॥ १८ ॥ ततः तस्मिन्किञ्चिद्विरप्यं
 निधाय हस्ते तत्पात्रमादाय सङ्कल्पं कुर्यात् । इदम् आज्यपात्रं सदक्षिणाकम् अमु-
 कगोत्रोत्पन्नाय अमुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे ॥ इति घृतपात्रं दद्यात् ।
 पुनर्हस्ते जलमादाय भोजनसङ्कल्पं कुर्यात् ॥ मया कृतस्य सग्रहमखश्रीगायत्रीपुराण-
 रणकर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थं यथाशक्ति ब्राह्मणान् सुवासिनीः कुमारीः बटुकांश्च भो-
 जयिष्ये तेन भगवती आराध्यदेवता सपरिवारा श्रीगायत्रीदेवी प्रीयतां न मम । पुन-
 र्जलमादाय । न्यूनातिरिक्तदोषपरिहारार्थं नानागोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दीनानाथेभ्यश्च
 यथाशक्ति दक्षिणादानं करिष्ये ॥ इति दक्षिणां दत्त्वा देवताविसर्जनादिकं कुर्यात् ॥

॥ अथ देवताविसर्जनं पीठादिदानञ्च ॥

सपत्नीको यजमानो हस्ते गन्धाक्षतपुष्पाण्यादाय । ॐ अतिष्ठ ब्रह्मणस्पते देव-
 यन्तस्त्वेमहे । उपप्र्यन्तुमरुतः सुदानवऽ इन्द्रप्राशुर्भवासचा ॥ १९ ॥ यान्तु
 देवगणाः सर्वे स्वशक्त्या पूजिता मया । इष्टकामप्रसिद्ध्यर्थं पुनरागमनाय च ॥
 आवाहितगणपत्यादिगायत्र्यन्ताः सर्वे देवाः स्वस्वस्थानं गच्छत । शुभे कार्ये
 पुनरागमनाय च ॥ इत्युक्त्वा गन्धाक्षतपुष्पाणि स्थापितदेवतानां पीठोपरि निःक्षि-
 पत् ॥ ततोऽग्निविसर्जनम् । पुनर्गन्धाक्षतपुष्पाणि गृहीत्वा ॥ ॐ वज्ञं यज्ञं गच्छ
 यज्ञपतिङ्गच्छस्वां योनिङ्गच्छस्वाहा । एतैर् यज्ञोर्वज्ञपते सहस्रकवाकः सर्ववी-
 रस्तङ्गुपस्वस्वाहा ॥ २० ॥ गच्छ गच्छ सुरश्रेष्ठ स्वस्थानं परमेश्वर ॥ यत्र ब्रह्माद-
 यो देवास्तत्र गच्छ हुताशन ॥ १ ॥ इति अग्निविसर्जनं कुर्यात् ॥ ततः स्थापितदे-

घतापीठादिमण्डपान्तं सर्वं ध्वजापताकादिसमन्वितं यावद्यज्ञसंभारम् आचार्याय दद्यात् ॥ तत्र सङ्कल्पार्थं यजमानो हस्ते जलं गृहीत्वा । इमं स्थापितदेवतानां पीठा-
दिसहितं ध्वजापताकादिमण्डपसमन्वितं सर्वोपस्करसहितं यज्ञसंभारम् आचार्याय तुभ्यमहं सम्प्रददे । इति आचार्यस्य हस्ते जलं दद्यात् ॥ आचार्यः 'देवस्यत्वा सवितुः० इति मन्त्रेण 'ॐ स्वस्ति' इत्युक्त्वा तज्जलं गृहीयात् ॥ ततः संपूर्णतां वाचयेत् । यथा—अङ्गलिं बद्ध्वा ब्राह्मणान् प्रार्थयेत्—मया यदेतत्सग्रहमखश्रीगा-
यत्रीपुरश्चरणाख्यं कर्म कृतं तत्कालहीनं कर्महीनं द्रव्यहीनं, भक्तिहीनं श्रद्धाहीनं शक्तिहीनं भवेत् तत् सर्वं श्रीमतां ब्राह्मणानां वचनात् श्रीगायत्रीदेवीप्रसादाच्च सर्वं परिपूर्णमस्त्विति भवन्तो ब्रुवन्तु । अस्तु परिपूर्णमिति द्विजा वदेयुः ॥

तत आचार्यः प्रैषात्मकं पुण्याहवाचनं कलशस्थापनं कृत्वा कारयेत् ॥

॥ अथ प्रैषात्मकपुण्याहवाचनम् ॥

स्वपुरतः पञ्चवर्णैरष्टदलं कृत्वा तत्र भूमिं स्पृशेत्—ॐ महीधौः० ॥ तत्र यव-
प्रक्षेपः—ॐ ओषधयुः० ॥ तदुपरि कलशस्थापनम्—ॐ आङ्गिग्र० ॥ तत्र जलपूरणम्—
ॐ वरुणस्यो० ॥ गन्धप्रक्षेपः—ॐ त्वाङ्गन्धर्वा० ॥ धान्यप्रक्षेपः—ॐ धान्यमसि० ॥
सर्वोषधीप्रक्षेपः—ॐ साऽओषधीः० ॥ दुर्वाप्रक्षेपः—ॐ काण्डात्काण्डा० ॥ पञ्चपल-
वप्रक्षेपः—ॐ अश्वत्थेर्वा० ॥ सप्तमृतप्रक्षेपः—ॐ स्योनापृथिवि० ॥ फलप्रक्षेपः—ॐ
या? फलिनी० ॥ पञ्चरत्नप्रक्षेपः—ॐ परिवाज० ॥ हिरण्यप्रक्षेपः—ॐ हिरण्यगुर्भ० ॥
रक्तसूत्रवेष्टनम्—ॐ सुजातो ज्योति० ॥ पूर्णपात्रम्—ॐ पूर्णादधि० ॥ वरुणावाहनम्—
ॐ तत्त्वावामि० ॥ अस्मिन् कलशे वरुणं साङ्गं० आवा० स्था० ॥ प्रतिष्ठापनम्—
ॐ मनोज्ञतिर्जु० ॥ ॐ वरुणाय नमः चन्दनं सम० ॥ इत्यादिपञ्चोपचारैः संपूज्य
तत्त्वावामि० इति पुष्पाङ्गलिं समर्प्य ॥ अनेन पूजनेन वरुणः प्रीयताम् ॥ अनामिकया
कलशं स्पृष्ट्वा अभिमंत्रयेत्—कलशस्य० दुरितक्षयकारकाः ॥ गायत्र्यादिभ्यो नमः
इत्यनेन पञ्चोपचारैरभ्यर्च्य कलशं प्रार्थयेत्—देवदानव० सन्निधो भव ॥ यज-
मानो युग्मविप्रान् गन्धमाल्यवस्त्रदक्षिणादिभिः संपूज्य तान् उदङ्मुखानुपवेदय
पूजितकलशं कराभ्यामालभ्य—मम गृहे ॐ पुण्याहं भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ ॐ अस्तु पुण्या-
हम् इति द्विजाः । एवं त्रिः ॥ मम गृहे ॐ कल्याणं भवन्तो ब्रुवन्तु । ॐ अस्तु कल्या-
णमिति द्विजाः । एवं त्रिः ॥ मम गृहे ॐ श्रद्धिं भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ ॐ कर्म ऋक्षताम् इति
द्विजाः । एवं त्रिः ॥ मम गृहे ॐ स्वस्ति भवन्तो ब्रुवन्तु । ॐ आयुष्मते स्वस्ति इति
द्विजाः । एवं त्रिः ॥ मम गृहे ॐ श्रीरस्त्विति भवन्तो ब्रुवन्तु । ॐ अस्तु श्रीः इति

द्विजाः । एवं त्रिः॥इति पुण्याहं वाचयित्वा मन्त्राशिपो गृहीत्वा—प्रमादात् कुर्वतां
 कर्म प्रच्यवेताध्वरेषु यत् । स्मरणादेव तद्विष्णोः संपूर्णं स्यादिति श्रुतिः ॥ यस्य
 स्मृत्या च नामोक्त्या तपोयज्ञक्रियादिषु । न्यूनं सम्पूर्णतां याति सद्यो वन्दे तम-
 च्युतम् ॥ ॐ विष्णवे नमः ॥ ॐ विष्णवे नमः ॥ ॐ विष्णवे नमः ॥ ततो ब्राह्मणान्
 भोजयित्वा दीनार्दींश्चान्नादिना सन्तोष्य स्वयं सुहृन्मित्रादियुतः सानन्दो भुञ्जीत ॥
 ॥ इति सग्रहमखश्रीगायत्रीपुरश्चरणप्रयोगः समाप्तः ॥

• ॥ अथ श्रीगायत्रीस्तवराजः ॥

ॐ अस्य श्रीगायत्रीस्तवराजस्तोत्रमंत्रस्य विश्वामित्र ऋषिः सकलजननी चतु-
 ष्पदा गायत्री परमात्मा देवता सर्वोत्कृष्टपरं धाम प्रथमपादो वीजं द्वितीयः शक्तिः
 तृतीयः फीलकं दशप्रणवसंयुक्ता सव्याहृतिका तूर्यपादसहिता व्यापकं मम
 धर्मार्थकाममोक्षार्थं जपे विनियोगः ॥ न्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ तद्यथा ॥
 गायत्री वेदधात्री शतमखफलदा वेदशास्त्रैकवेद्या चिच्छर्त्तिक ब्रह्मविद्यां परम-
 शिवपदं श्रीपदं वै करोति ॥ सर्वोत्कृष्टं पदं तत्सवितुरनुपदांते वरेण्यं शरण्यं
 भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो न (ःप्रचोदयात्) इत्यौर्वतेजः ॥ १ ॥ साम्रा-
 ज्यवीजं प्रणवत्रिपादं सव्यापसव्यं प्रजपेत्सहस्रम् ॥ संपूर्णकामः प्रभवेद् विभूतिस्तथा
 भवेद्वाक्यविचित्रवाणी ॥ २ ॥ शुभं शिवं शोभनमस्तु मह्यं सौभाग्यभोगोत्सव-
 मस्तु नित्यम् ॥ प्रकाशविद्यात्रयशास्त्रसर्वं भवेन्महामन्त्रफलं प्रिये वै ॥ ३ ॥
 ब्रह्मास्त्रं ब्रह्मदंडं शिरसि शिखिमहद्ब्रह्मशीर्षं नमोतं सूक्तं पारायणोक्तं प्रणवमथ
 महावाक्यसिद्धान्तमूलम् ॥ तुर्यं त्रीणि द्वितीयं प्रथममनुमहावेदवेदांतसूक्तं
 नित्यं स्मृत्यानुसारं नियमितचरितं मूलमंत्रं नमोन्तम् ॥ ४ ॥ अस्त्रं शस्त्रहतं त्व-
 घोरसहितं दंडेन वाजीहतं चादित्यादिहतं शिरोंतसहितं पापक्षयार्थं परम् ॥ तुर्या-
 न्त्यादिविलोममंत्रपठनं वीजं शिखान्तोर्ध्वकं नित्यं कालनियम्यविप्रविदुषां किं
 दुष्कृतं भूसुराः ॥ ५ ॥ नित्यं मुक्तिप्रदं नियम्य पवनं निर्घोषशक्तित्रयं सगर्ज्ञा-
 नगुरूपदेशविधिवद्देवीं शिखान्तामपि ॥ अष्टैकोत्तरसंख्ययानुगतसौपुत्रादि-
 मार्गत्रयीं ध्याये नित्यसमस्तवेदजननीं देवीं त्रिसंध्यामयीम् ॥ ६ ॥ गायत्रीं सक-
 लागमार्थफलदां सौरस्य वीजेश्वरीं सर्वास्त्रायसमस्तमंत्रजननीं सर्वज्ञधामेश्वरीम् ॥
 ब्रह्मादित्रयसंपुटार्थकरणीं संसारपारायणीं संध्यां सर्वसमानतंत्रपरमां ब्रह्मानुसंधा-
 यिनीम् ॥ ७ ॥ एकद्वित्रिचतुःसमानगणनावर्णाष्टकं पादयोः पादादौ प्रणवादि-
 मंत्रपठनं मात्रात्रयीसंपुटम् ॥ संध्यायां द्विपदं पठेत्परतरं सायं तुरीयायुतं नित्यं
 नित्यमनंतकोटिफलदं प्राप्तुं नमस्कुर्महे ॥ ८ ॥ ओजोऽसीति सहोऽस्यथो बल-

मसि भ्राजोऽसि तेजस्विनी वर्चस्वी सविताग्निसोममृतं रूपं परं धीमहि ॥ देवानां
द्विजवर्चतां मुनिगणे मुक्त्यर्थितां शान्तितामोमित्येकमृचं पठन्ति यमिनो यं यं
स्मरेत्प्रामुयात् ॥ ९ ॥ ओमित्येकमजस्वरूपममलं तत्सप्तधा भाजितं तारं तंत्र-
समन्वितं परतरे पादत्रयं गर्भितम् ॥ आपोज्योतिरसोमृतं जनमहः सत्यं तपः
स्वर्भुवर्भूर्भूयः प्रणमामि भूर्भुवःस्वरोमेतैर्महामंत्रकम् ॥ १० ॥ आदौ विंदुमनु-
स्मरन्परतरे वालात्रिगोच्चरन्व्याहृत्यादिसर्विंदुयुक्तत्रिपदातारत्रयं तुर्यकम् ॥
आरोहादवरोहतः क्रमगता श्रीकुंडलीसंस्थिता देवी मानसपंकजे त्रिनयना
पंचानना पातु माम् ॥ ११ ॥ सर्वे सर्ववशे समस्तसमये सत्यात्मिके सात्त्विके
सावित्रीसवितात्मके शशियुते सांख्यायनीगोत्रजे ॥ संध्यात्रीण्युपकल्प्य संग्रह-
विधौ संध्याभिधानात्मके गायत्रीं प्रणवादिमंत्रगुरुणा संप्राप्य तस्मै नमः ॥ १२ ॥
क्षेमं दिव्यमनोरथं परतरे चेतः समाधोयतां ज्ञानं नित्यवरेण्यमेतदमलं देवस्य
भर्गो धियः ॥ मोक्षश्रीर्विजयार्थिनोऽथ सवितुर्यच्छ्रेष्ठधीस्तपदं प्रज्ञामेधप्र-
चोदयात्प्रतिदिनं यो नः पदं पातु माम् ॥ १३ ॥ सत्यं तत्सवितुर्वरेण्यविमलं विश्वा-
दिमायात्मकं सर्वाद्यं प्रतिपादपादरमया तारं तथा मन्मथम् ॥ तुर्यान्तं त्रितयं
द्वितीयमपरं संयोगसव्याहृतिं सर्वान्नायमनोन्मर्यां मनसिजां ध्यायामि देवीं पराम्
॥ १४ ॥ आदौ गायत्रिमंत्रे गुरुकृतनियमं धर्मकर्मानुकूलं सर्वाद्यं सारभूतं सक-
लमनुनयं देवतानामगम्यम् ॥ देवानां पूर्वदेवं द्विजकुलमुनिभिः सिद्धविद्याध-
राद्यैः को वा वक्तुं समर्थस्त्व मनुमहिमावीजराजादिमूलम् ॥ १५ ॥ गायत्रीं
त्रिपदां त्रिवीजसहितां त्रिव्याहृतिं त्रैपदां त्रिब्रह्मां त्रिगुणां त्रिकालनियमां वेद-
त्रयीं तां पराम् ॥ सांख्याद्वित्रयरूपिणीं त्रिनयनां मात्रात्रयीं तत्परां त्रैलोक्यत्रि-
दशत्रिकोटिसहितां संध्यात्रयीं तां नुमः ॥ १६ ॥ ओमित्येतत्रिमात्रां त्रिभुवन-
करणं त्रिस्वरं ब्रह्मरूपं त्रीणि त्रीणि त्रिपादं त्रिगुणगुणमयं त्रैपुरांतं त्रिसूक्तम् ॥
तत्त्वानां पूर्वशक्तिं त्रितयगुरुपदं पीठ्यंत्रात्मकं तं तस्मादेतत् त्रिपादं त्रिपदमनु-
सरं त्राहि मां भो नमस्ते ॥ १७ ॥ स्वस्तिश्रद्धातिमेधा मधुमतिमधुरः संशयः
प्रज्ञकांतिर्विद्या बुद्धिर्वलं श्रीरतनुधनमतिः सौम्यवाक्यानुवृत्तिः ॥ मेधा प्रज्ञा
प्रतिष्ठा मृदुमधुरगिरा पूर्णविद्याप्रपूर्णं प्राप्तं प्रत्युपचित्यं प्रणवपरवशा-
त्प्राणिनां नित्यकर्म ॥ १८ ॥ पंचाशद्वर्णमध्ये प्रणवपरयुते मंत्रमाद्यं नमोतं सर्वं
सव्यापसत्यं शतगुणमभितो वर्गमष्टोत्तरं ते ॥ एषं नित्यं प्रजप्तं त्रिभुवनसहितं
तूर्ययुक्तं त्रिपादं ज्ञानं विज्ञानगम्यं गगनसुसदृशं ध्यायते यः स मुक्तः ॥ १९ ॥
आदिज्ञांतसर्विंदुयुक्तसहितं-मेरुं क्षकारात्मकं व्यसाज्यस्तसमस्तवर्गसहितं पूर्णं

शताष्टोत्तरम् ॥ गायत्रीं जपतां त्रिकालसहितां नित्यं सनैमित्तिकं वैद्यं जाप्यफलं
 शिवेन कथितं सद्भोग्यमोक्षप्रदम् ॥ २० ॥ सप्तव्याहृतिसप्ततारविकृतिः सत्यं
 धरेण्यं धृतिः सर्वं तत्सवितुश्च धीमहि महद् देवस्य भर्गं भजे॥घान्नो धाम च भादि-
 धारणमहाधीमत्पदं ध्यायते ॐ तत्सर्वमनुप्रपूर्णदशकं पादत्रयं केवलम् ॥ २१ ॥
 विज्ञानं विलसद्विवेकचक्षुः प्रज्ञानुसंधारिणीं श्रद्धामेध्ययशःशिरःसुमनसःस्वस्ति-
 श्रियं त्वां सदा ॥ आयुष्यं धनधान्यलक्ष्मीमनुलां देवीकटाक्षं परं तत्काले संक-
 लार्थसाधनमदान्मुक्तिं महत्त्वं पदम् ॥ २२ ॥ पृथ्वी गंधोऽर्चनायां नभसि कुसुम-
 तावायुधूपप्रकर्षो वह्निर्दीपप्रकाशो जलममृतमयं नित्यसंकल्पपूजा ॥ एतत्सर्वं
 निवेद्यं सुखवति हृदये सर्वदा दंपतीनां त्वं सर्वज्ञे शिवं मे कुरु तव ममता भक्त-
 वृन्दे प्रसिद्धा ॥ २३ ॥ सौम्यं सौभाग्यहेतुं सकलसुखकरं सर्वसौख्यं समस्तं सत्यं
 सद्भोग्नित्यं सुखजनसुहृदं सुंदरं श्रीसमस्तम् ॥ सौमंगल्यं समग्रं सकलशुभकरं
 स्वस्तिवाचं समस्तं संवेद्यं सद्विवेकं त्रिपदपद्युगं प्राप्नुमाद्यं समस्तम् ॥ २४ ॥
 गायत्रीपदपंचपंचप्रणवद्वंद्वं त्रिधा संपुटं सृष्ट्यादिक्रममंत्रजाप्यदशकं देवीपदं
 भूत्रयम् ॥ मंत्रादिस्थितिकेषु संपुटमिदं श्रीमातृकावेष्टनं वर्णात्यादिविलोममंत्र-
 जपनं संहारसंमोहनम् ॥ २५ ॥ भूराद्यं भूर्भुवःस्वस्त्रिपदपद्युतं व्यक्षमाद्यंतयोज्यं
 सृष्टिस्थित्यंतकार्यं क्रमशिखिसकलं सर्वमंत्रं प्रशस्तम् ॥ सर्वांगं मातृकाणां मनु-
 मयवपुषं मंत्रयोगं प्रयुक्तं संहारं क्षादिवर्णं वसुशतगणनं मंत्रराजं नमामि ॥ २६ ॥
 विश्वामित्रकृतं परं हितकरं सर्वार्थसिद्धिप्रदं स्तोत्राणां परमं प्रभातसमये पारा-
 यणं नित्यशः ॥ वेदानां विधिवादमंत्रसफलं सिद्धिप्रदं संपदां स प्राप्नोत्यपरत्र
 सर्वसुखदं चायुष्यमारोग्यताम् ॥ २७ ॥

॥ इति श्रीविश्वामित्रकृतः श्रीगायत्रीस्तवराजः समाप्तः ॥

घोणाङ्गैर्बसुर्मुंशाके वैत्रे शुद्धे विधौ दिने । त्रिधौ प्रतिपदायां तु गायत्र्याः कृपया मुदा ॥१॥
 कच्छमांडविजातेन मोहमय्यां निवासिना । मया भाणजिपुत्रेण जीवनरामशर्मणा ॥ २ ॥
 प्रथितेर्यं श्रीगायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः । संपूर्णतां गता भूयाद् याज्ञिकानां सुसिद्धये ॥ ३ ॥
 भूयो भूयो नमस्कृते गायत्री चरदां शुभाम् । यत्कृपातो हि जायन्ते ब्रह्मवर्चस्विनो द्विजाः ॥४॥

॥ इति श्रीगायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः समाप्ता ॥

गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिशुद्धिपत्रम् ।

पत्रम्	पंक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
१	१६	ह्यथ	हाथर्व-
२	६	ब्रुवन्	ब्रवन्
३	१२	"	"
"	"	मेवार्यः	मेवार्यः
४	२३	सर्व	सर्व
५	१२	मुन्वापुरीम्	मुन्वापुरीम्
१	६	कशा	कशाः
२	१५	कुर्यात्	कुर्यात् "
५	१०	कर्तव्या-	कर्तव्या-
९	१५	विशेषार्घ्यं	विशेषार्घ्यं
"	२१	सर्व	सर्व
११	२०	शुद्ध	शुद्ध
१२	१४	प्रभि	प्रभि
"	१५	निर्धूतं	निर्धूतं "
१९	२४	गृहीत्वा पवित्रे	गृहीत्वा वामहस्ते पवित्राग्रं दक्षिणे पवित्रयोर्मूलं धृत्वा मध्यतः पवित्राभ्या- मुत्पवनं प्रोक्षणीपात्रजलस्य । पवित्रे
२३	६	देवभ्यो	देवभ्यो
"	१३	शिवाः	शिवाः
२४	१	दश दान	दशदान
"	१८	दश गायत्र्या	दशगायत्र्या
२९	१२	पूजा	पूजा
३०	२८	प्रतिकूल	प्रतिकूल
३१	७	चैव	चैव न
"	१०	नियन्धे	नियन्धे
३३	१४	यो	यो
३४	२७	यनिर्वन्धः	यन्धनरहितः

पत्रम्	पंक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
४१	२९	आचमनीयं स० ॥ मधु- स्नानम् ॥	आचमनीयं स० ॥ ततो घृतस्नानम् ॥ ॐ घृतं मिर्मिले० ॥ ६६ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सि० म० घृतस्नानं सम० । घृतस्ना० शुद्धोदक० शुद्धोद० आचमनीयं स० ॥ मधुस्नानम् ॥
४२	२८	मुद्यायं	मुद्यार्यं
४३	३	रक्त	रक्तं
४४	३	शीर्ष्णे	शीर्ष्णे
"	४	"	"
"	५	"	"
"	६	"	"
"	"	"	"
"	"	"	"
४६	११	रग्निर्ह	रग्निर्ह
५५	१	पातत	पातित-
"	८	सव्ये	सव्ये
५९	८	आसनार्थे	आसनार्थे
"	२५	नैवेद्यान्ते	नैवेद्यान्ते
६२	२	सरस्वात्य	सरस्वात्य
७१	२६	तेऽर्घ	तेऽर्घ
७२	८	तत	ततः
७७	१०	यत्त	यत्तऽ
७८	११	ततो यज-	ततो यज-
७९	१३	-घोषणे	-घोषेण
८०	१३	किष्टे	किष्टे
८१	१५	रान्बुद्ध	रान्बुद्ध
८५	१५	इहा गच्छ	इहागच्छ
८५	२३	युयोध्य	युयोध्य
८६	९	इहागच्छ इह तिष्ठ	इहागच्छत इह तिष्ठत
८६	१४	सद्वधे	सद्वधे

पत्रम्	पंक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
८७	३	वर्षिष्टु	वर्षिष्टु
८८	२९	सर्जनी	सर्जनीत्स्यो
८९	२४	जूह	जूह
९२	१०	भवानृ	भवानृ
"	२४	वर्णनः	वर्णनः
"	२४	न्ययनः	न्ययनः
"	२६	यक्षि	यक्षि
"	२७	उपयज्ञः	उपयज्ञः
"	२९	गुरुच	गुरुच
१०२	१	घृष्टधिया	घृष्टधिया
१०७	१४	नामि	नामि
११०	६	हहहंसह	हहसेमंपा त्वहहंसह
१११	८	वेष्टारै	वेष्टारै
"	१२	जृतिर्जु	जृतिर्जु
११३	१९	दुर्गपारायै	दुर्गपारायै
११७	५	पुष्टि	पुष्टि
११८	४	याहि	याहि
११८	४	इन्द्रायाहि	इन्द्रायाहि
"	१२	भङ्गेन	भङ्गेन
१२३	१७	क्षेत्रपादेवेभ्यो	क्षेत्रपालदेवेभ्यो
१२४	१०	आनोमद्रा-	आनोमद्राः०
"	११	शिशान	शिशानो०
"	१७	धान्यपूजान्	धान्यपुजान्
१२५	७	पितृभिः	पितृभिः
"	२५	दार्ध	दार्ध
१२६	१	विश्या	विश्या
"	"	विहान	विहान्
१२७	९	ज.दु.स.सु.इ.उ.	ज.धी.दु.स.सु.इ.उ.

पत्रम्	पंक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
१२७	१३	गा.नि.वा.	गो.नि.वा.
"	१७	प.अ.पु.वि.	प.अ.स.वि.
"	२१	कौं गा.म.मा.	कौं.मा.म.मा.
"	३०	-र्द्धभ-	-र्द्धभ-
१२८	६	ज्यर्धन्	ज्यर्धन्
"	"	मुञ्चन्व६	मुञ्चन्व६
१२९	८	वरुणः	वरुण
"	१६	द्रव्याणि	द्रव्याणि
१३०	२	समवत्त	समवर्त्त
"	८	स्वधाम्पितृ	स्वधाम्पितृ
१३०	२८	कौञ्चिकि०	कौञ्चिकि
१३५	२०	त्रिष्वत्	त्रिष्वत्
१३६	१	पाशः	पाशः
"	१	॥ ॥	॥ १३ ॥
"	३	१३	१३
"	६	वरुणः	वरुण
"	३०	-शयत्स्थित	-शयस्थित-
१३८	५	हाराने	होरात्रे
"	६	यज्ञज्ञच्छ	यज्ञज्ञच्छ
१३९	१४	अनाधृष्टा	अनाधृष्टा
१४२	१	देवस्य	देवस्य
१४३	-	“जलयात्राप्रयोगः”	“सर्वतोभद्रमण्डलदेवतापूजन- प्रयोगः”
१४३	८	विश्वे	विश्वे
"	१४	वीर्यम्	वीर्यम्
"	१७	विश्वे	विश्वे
"	१९	निर्विश्वे	निर्विश्वे
१४३	२१	वरप्रदाः	वरप्रदान्
१४४	१२	॥१६॥	॥
१४४	२४	हेष्टि	हेष्टि

पत्रम्	पंक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
१४४	२४	द्विध्मा	द्विध्मो
१४५	६	॥१८॥ ॐ	॥१८॥ तदुत्तरतः ... ॐ
१४७	६	इमंय्य	इमंय्य
१४७	१७	सागरभ्यो	सागरेभ्यो
"	२१	-द्वहिः	-द्वहिः
१४८	११	नैऋत्यां	नैऋत्यां
१४८	१९	मीयुस्त	मीयुस्त
१५२	१	पृष्ट-	पृष्ट-
१५५	१२	गदाधरः	गदाधरः
१५८	३	रफारे	रकारे
१५९	१	प्राणगन्धसमान	प्राणगन्धब्रह्मनिवृत्तिकलासमान-
१६०	२४	सामच्छन्दे-	सामच्छन्दे-
१६१	१६	॥ क्रौं	॥ ॐ क्रौं
१६४	१०	गायत्री	गायत्री
१६८	१	आसा	आसां
१७३	२१	पुनर्हृदि । ॐ	पुनर्हृदि । ॐ अनन्ताय नमः । ॐ
"	२५	ॐ स पोडश-	ॐ सं पोडश-
१७४	२५	मया	मया कृतेन
१९०	१८	नैऋत्यां	नैऋत्यां
१९१	६	विशालायै नमः विशालाम् आवा०	विलासिन्यै नमः विलासिनीम् आवा०
"	८	जयायै आवा०	जयाम् आवा
"	२४	जयायै नमः जयाम् आवा०	जयावदायै नमः जयावदाम् आवा०
१९४	२४	यज्ञ	यज्ञ
"	२८	यज्ञदः	यज्ञदः
"	"	यज्ञिष्यत	यज्ञिष्यत
१९५	४	यज्ञे	यज्ञे
१९९	८	श्रीसत्तकं कोल	श्रीसत्तकंकोल-
२००	३	कृत्वा च	कृत्वाच
२०४	१२	कर्णयो-	कर्णयोः
२०६	२७	श्रीसावित्री देव्ये	श्रीसावित्रीदेव्यै

पत्रम्	पंक्ति	अशुद्धम्	शुद्धम्
२०७	२९	भानवे नमः भानुश्रीपादुकां	भास्कराय नमः भास्करश्रीपादुकां
२०८	१	भास्कराय नमः भास्करश्री- पादुकां	भानवे नमः भानुश्रीपादुकां
”	२१	विशालायै नमः विशाला- श्रीपादुकां	विलासिन्यै नमः विलासिनीश्रीपादुकां
२०९	२३	जयायै नमः जयाश्रीपादुकां	जहावहायै नमः जयावहाश्रीपादुकां
”	२८	तर्पया० । मूलमन्त्रेण	तर्पया० । ईशान्याम् ईशानपत्रे (नैऋत्यां) ॐ भूर्भुवः स्वः पद्मरूपायै नमः पद्म- रूपाश्रीपादुकां पूजयामि तर्प० ॥ मूलमन्त्रेण
२११	२५	श्रीविष्णवे नमः विष्णुश्री- पादुकां	श्रीजनन्ताय नमः जनन्तश्रीपादुकां
२१२	३	वज्राय	वं वज्राय
२१३	१	साभाग्य	सौभाग्य
२१६	२१	नाथ	नाय
२१७	३	किमुकुर्यां	किमु कुर्यां
”	१६	वृत्तेन	वृन्तेन
२२०	८	वैश्या	वैश्या
”	२४	इयूतस्य	इयूतस्य
”	२७	वैश्या	वैश्या
”	२९	पूर्वे	पूर्वे
२२३	२०	वृतेभ्या ऋग्यजुःसामाथर्व- विद्भ्यो ब्राह्मणेभ्यो.	वृतानां ऋग्यजुःसामाथर्वविदां ब्राह्म- णानां
”	२४	ऋत्विग्भ्य	ऋत्विग्भ्यः
२२८	१	मेखलाया	मेखलायां
२३१	२	भव । भो	भव । भो अग्ने त्वं सम्मुखो भव । भो
२३९	१८	ॐ भूर्भुवः स्वः	ॐ भूर्भुवः स्वः
२४१	१५	ॐ भूर्भुवः स्वः	ॐ भूर्भुवः स्वः
२४४	१६	यजमाने	यजमानो
२४५	१८	सन्निरुद्धा भव । भो भग-	सन्निरुद्धा भव । भो भग० श्रीगायत्रि० त्वम्, अ. समुत्ती छ्वा भव । भो भग-

पत्रम्	पंक्ति	अशुद्धम्	शुद्धम्
२५५	२६	सुचिमध्ये	सुचिमध्ये
२५७	२९	विशि	विशि
२६६	२७	आयुर्च्य	आयुर्च्य
"	"	पजा	पजा
२७१	२	श्रेयसंपादना-	श्रेयःसंपादना-
"	४	कृत्वा	च कृत्वा
२७४	२	प्राप्त्यर्थं अस्मिन्	प्राप्त्यर्थम् अस्मिन्

रुद्राष्टाध्याय्याः शुद्धिपत्रकम् ।

पत्रम्	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
"	१९	वय०	वय०
२	८	वय०	वय०
"	१३	यजा	यजा
"	१६	वय०	वय०
"	२२	ऊर्चमे	ऊर्चमे
"	२६	मे० ॥ ७ ॥	मे० ॥ ७ ॥
३	१६	वैश्या	वैश्या
५	२४	यस्मिन्	यस्मिन्
९	१३	द्वैतयः	द्वैतर्यः
१३	१३	मिन्द्र०	मिन्द्र०
"	१९	३	६
१५	७	यज्ञ०	यज्ञ०
२२	७	नुद्	नुद्
४३	१०	वैन०	वैन०
४५	८	विश्वस्य	विश्वस्य
४८	१९	विश्या	विश्या
"	२३	सर्वेषां	सर्वेषां
"	२४	"	"

पं.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्	पं.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
४	८	नैर्ऋत्य	नैर्ऋत्यां	१२४	४	कुर्वन्ति	कारयन्ति
२१		पद्मादशदहलं	पद्माशदहलं	१२५	४	स्वाहाब्वाच्यै	स्वाहाब्वाच्यै
१७	१३	दीधिव	दिधिव	१४०	२	विंशतिः पदैः	विंशतिपदैः
१८	३	पदाथाव-	पदार्याव	१४१	४	यजमानं	यजमानेन
२२	७	देया	येया.	१४२	४	उपवेदय	उपविदय
२२	९	प्राजापत्य	प्राजापत्य	१४३	८	कारयित्वा	कृत्वा
२८	१०	तपण	तपण	१४४	३	इहागच्छ इह	इहागच्छत इह
४३	४	वक्त्र	वक्त्रं	१४६	६	इहागच्छ इह	इहागच्छत इह
४४	५	समपर्यामि	समपर्यामि	१५१	२	नियतित	नियतित
५३	१	महाद्विवाद	महाविवादं	१५४	१३	ततो	तत
५८	१	चतुष्कोनमच्य	चतुष्कोनमच्यै	१५५	६	दीननाथ	दिननाथ
६०	८	तुष्ट्यै	तुष्ट्यै	१५६	७	सवितृ	सवितृ
६३	५	धृत वीर्यं	धृतवीर्यं	१५७	१३	(त्रिपदिकां)	(त्रिपदिकाम्)
११		संमत्त्वादन	संमतत्वादन	१५८	५	अस्रमन्त्रं	अस्रमन्त्रं
६४	९	प्राशनोपायन	प्राशनोपनयन	१५९	४	ष्ठिवारं	ष्ठिवारं
६५	२	सपिण्डकं	सपिण्डकं	१६०	३	पृथिवी	पृथ्वी
६७	२	वचनाच्च ॥ तेषां	वचनाच्च तेषां	१६३	२	थमहा	थीमहा
७		त दुत्तरे	तदुत्तरे	१६४	४	जपवेदमुक्त-	जपनिचेदनमुक्त-
१६		विश्वान् देवान्	विश्वेभ्यो देवेभ्यः	१६४	२	हंसं	हंसं
१७		पितृन्	पितृभ्य	१६५	२	तत्त्वार्थमुक्तं	तत्त्वार्थमुक्तं
१७		महादीनपि	महादिभ्योऽपि	१६५	३	विद्याहरै-	विद्याहरै-
१८	२०	श्राद्धमपि	श्राद्ध	१६६	३	दद्यादवस्य	दद्यादवस्य
७२	१	यजुसामा-	यजु सामा-	१६७	२	विद्यालिनी	विलाखिनी
७५	२	ऋग्यजु-	ऋग्यजु-	१६७	३	तमो पहारिणी	तमोपहारिणी
७५	२	ऋग्विजऽ	ऋग्विजः ।	१६९	१	जपावहाम्	जपावहाम्
७		दोहऽ	दोह	१६९	८	नैऋतौ	नैऋते
२०		त्वेवामाश्च सोर्ष-	त्वेवामाश्चोर्षं स्या-	१६९	१	प्रणयानां	प्रणयानाम्
८०	१५	अहन्यन्तीम्	अहन्यतीम्	१६८	३	-रात्म	-रात्म
८२	१-७	चरवारि दिपदानि	चतु पु दिपदेयु	२०१	१	प्रणोदितम्	प्रणोदितम्
८		दिग्विदिष्टु	दिग्विदिष्टु	२०३	१	एतृर्जस्तौ-	एतृर्जस्तौ-
२३		शिरसि	शिरसि	४		रभयूते	-रभयूते
९६	६	नैऋत्य	नैर्ऋत्य	२०५	५	हारमयी त्वं	हारप्रदीयं
८		अष्टाविंशति	अष्टाविंशती				
९७	६	द्वाभ्यां	द्वयोः				
१०३	१५	विष्ट	विष्ट				
१०६	६	अष्टादश्यामा.	अष्टादश्यामा.				